

THE PALIVERSE PROJECT

Το σύμπαν της σοφίας του Βούδα

Σχόλια (Aṭṭhakathā)

Ο Κανόνας των Ομιλιών - Σχόλια (Sutta Piṭaka -
Aṭṭhakathā)

5. Η συλλογή των μικρών κειμένων (5. Khuddaka Nikāya -
Aṭṭhakathā)

14. Σχόλια για το βιβλίο των ιστοριών γέννησης-1 (14. Jātaka-
aṭṭhakathā-1)

1. Το βιβλίο του ενός (1. Ekakanipāto)

PaliVerse

5. Η συλλογή των μικρών κειμένων

14. Σχόλια για το βιβλίο των ιστοριών γέννησης-1

Namo tassa bhagavato arahato sammāsambuddhassa

Khuddakanikāye

Jātaka-aṭṭhakathā

(Paṭhamo bhāgo)

Ganthārambhakathā

Jātikotīsaḥassehi, pamāṇarahitaṃ hitaṃ;
Lokassa lokanāthena, kataṃ yena mahesinā.

Tassa pāde namassitvā, katvā dhammassa cañjaliṃ;
Saṅghaṅca patimānetvā, sabbasammānabhājanaṃ.

Namassanādino assa, puññassa ratanattaye;
Pavattassānubhāvena, chetvā sabbe upaddave.

Taṃ taṃ kāraṇamāgamma, desitāni jutīmatā;
Apaṇṇakādīni purā, jātakāni mahesinā.

Yāni yesu ciraṃ satthā, lokanittaraṇatthiko;
Anante bodhisambhāre, paripācesī nāyako.

Tāni sabbāni ekajjhaṃ, āropentehi saṅghaṃ;
Jātakaṃ nāma saṅgītaṃ, dhammasaṅgāhakehi yaṃ.

Buddhavaṃsassa etassa, icchantena ciraṭṭhitiṃ;
Yācito abhigantvāna, therena atthadassinā.

Asaṃsatṭhavihāre, sadā suddhavihārinā;
Tatheva buddhamittena, santacittena viññunā.

Mahiṃsāsakavaṃsamhi, sambhūtena nayaññunā;
Buddhadevena ca tathā, bhikkhunā suddhabuddhinā.

Mahāpurisacariyānaṃ, ānubhāvaṃ acintiyaṃ;
Tassa vijjotayantassa, jātakassatthavaṇṇanaṃ.

Mahāvihāravāsīnaṃ, vācanāmagganissitaṃ;
Bhāsissaṃ bhāsato taṃ me, sādhu gaṇhantu sādhavoti.

Nidānakathā

Sā panāyaṃ jātakassa atthavaṇṇanā dūrenidānaṃ, avidūrenidānaṃ, santikenidānanti imāni tīni nidānāni dassetvā vaṇṇiyamānā ye naṃ suṇanti, tehi samudāgamato paṭṭhāya viññātattā yasmā suṭṭhu viññātā nāma hoti, tasmā taṃ tāni nidānāni dassetvā vaṇṇayissāma.

Tattha ādito tāva tesāṃ nidānānaṃ paricchedo veditabbo. Dīpaṅkarapādamūlasmiñhi katābhinihārassa mahāsattassa yāva vessantarattabhāvā cavitvā tusitapure nibbatti, tāva pavatto kathāmaggo dūrenidānaṃ nāma. Tusitabhavanato pana cavitvā yāva bodhimaṇḍe sabbaññutappatti, tāva pavatto kathāmaggo avidūrenidānaṃ nāma. Santikenidānaṃ pana tesu tesu ṭhānesu viharato tasmim̐ tasmim̐yeva ṭhāne labbhatīti.

1. Dūrenidānakathā

Tatridaṃ dūrenidānaṃ nāma - ito kira kappasatasahassādhikānaṃ catunnaṃ asaṅkhyeyyānaṃ matthake amaravatī nāma nagaraṃ ahosi. Tattha sumedho nāma brāhmaṇo paṭivasati ubhato sujāto mātito ca pitito ca saṃsuddhagahaṇiko yāva sattamā kulaparivaṭṭā akkhitto anupakuṭṭho jātivādena abhirūpo dassanīyo pāsādiko paramāya vaṇṇapokkharatāya samannāgato. So aññaṃ kammaṃ akatvā brāhmaṇasippameva uggaṇhi. Tassa daharakāleyeva mātāpitāro kālamakaṃsu. Athassa rāsivaḍḍhako amacco āyapottakam̐ āharitvā suvaṇṇarajatamaṇimuttādibharite gabbhe vivaritvā “ettakaṃ te, kumāra, mātu santakaṃ, ettakaṃ pitu santakaṃ, ettakaṃ ayyakapayyakāna”nti yāva sattamā kulaparivaṭṭā dhanam̐ ācikkhitvā “etaṃ paṭipajjāhi”ti āha. Sumedhapaṇḍito cintesi - “imaṃ dhanam̐ saṃharitvā mayhaṃ pitupitāmāhādayo paralokaṃ gacchantā ekaṃ kahāpaṇampi gahetvā na gatā, mayā pana gahetvā gamanakāraṇam̐ kātuṃ vaṭṭatī”ti. So rañño ārocetvā nagare bherim̐ carāpetvā mahājanassa dānam̐ datvā tāpasapabbajjam̐ pabbaji. Imassa panatthassa āvibhāvattham̐ imasmim̐ ṭhāne sumedhakathā kathetabbā. Sā panesā kiñcāpi buddhavaṃse nirantaram̐ āgatāyeva, gāthāsambandhena pana āgatattā na suṭṭhu pākaṭā. Tasmā taṃ antaranāraṇā gāthāya sambandhadīpakehi vacanehi saddhim̐ kathessāma.

Sumedhakathā

Kappasatasahassādhikānañhi catunnaṃ asaṅkhyeyyānaṃ matthake dasahi saddehi avivittam̐ “amaravatī”ti ca “amara”nti ca laddhanāmaṃ nagaraṃ ahosi, yaṃ sandhāya buddhavaṃse vuttam̐ -

“Kappe ca satasahassee, caturo ca asaṅkhiye;
Amaram̐ nāma nagaraṃ, dassaneyyam̐ manoramaṃ;
Dasahi saddehi avivittam̐, annapānasamāyuta”nti.

Tattha dasahi saddehi avivittanti hatthisaddena, assasaddena, rathasaddena, bherisaddena, mudiṅgasaddena, vīṇāsaddena, sammāsaddena, tālasaddena, saṅkhasaddena “asnātha, pivatha, khādathā”ti dasamena saddenāti imehi dasahi saddehi avivittam̐ ahosi. Tesāṃ pana saddānaṃ ekadesameva gahetvā -

“Hatthisaddam̐ assasaddam̐, bherisaṅkharathāni ca;
Khādatha pivatha ceva, annapānena ghosita”nti. -

Buddhavaṃse imaṃ gātham̐ vatvā -

“Nagaraṃ sabbaṅgasampannaṃ, sabbakammamupāgataṃ;
Sattaratanasampannaṃ, nānājanasamākulam;
Samiddhaṃ devanagaraṃva, āvāsaṃ puññakammaṃ.

“Nagare amaravatiyā, sumedho nāma brāhmaṇo;
Anekakoṭṭisannicayo, pahūtadhanadhaññavā.

“Ajjhāyako mantadharo, tiṇṇaṃ vedāna pāragū;
Lakkhaṇe itihāse ca, sadhamme pāramiṃ gato”ti. - vuttaṃ;

Athekadivasam so sumedhapaṇḍito uparipāsādavaratale rahogato hutvā pallaṅkaṃ ābhujitvā nisinno cintesi - “punabbhave, paṇḍita, paṭisandhiggahaṇaṃ nāma dukkhaṃ, tathā nibbattanibbattaṭṭhāne sarīrabhedanaṃ, ahañca jātidhammo jarāddhammo byādhidhammo maraṇadhammo, evaṃbhūtena mayā ajātiṃ ajaraṃ abyādhiṃ adukkhaṃ sukhaṃ sītaṃ amatamahānibbānaṃ pariyesituṃ vaṭṭati, avassaṃ bhavato muccitvā nibbānagāminā ekena maggena bhavitabba”nti. Tena vuttaṃ -

“Rahogato nisīditvā, evaṃ cintesahaṃ tadā;
Dukkho punabbhavo nāma, sarīrassa ca bhedanaṃ.

“Jātidhammo jarāddhammo, byādhidhammo sahaṃ tadā;
Ajaraṃ amataṃ khemaṃ, pariyesissāmi nibbutiṃ.

“Yaṃnūnimaṃ pūtikāyaṃ, nānākuṇapapūritaṃ;
Chaddāyitvāna gaccheyyaṃ, anapekkho anattthiko.

“Atthi hehiti so maggo, na so sakkā na hetuye;
Pariyesissāmi taṃ maggaṃ, bhavato parimuttiyā”ti.

Tato uttaripi evaṃ cintesi - yathā hi loke dukkhassa paṭipakkhabhūtaṃ sukhaṃ nāma atthi, evaṃ bhava sati tappaṭipakkhena vibhavenāpi bhavitabbaṃ. Yathā ca uṇhe sati tassa vūpasamabhūtaṃ sītaṃ atthi, evaṃ rāgādīnaṃ aggīnaṃ vūpasamena nibbānenāpi bhavitabbaṃ. Yathā ca pāpassa lāmakassa dhammassa paṭipakkhabhūto kalyāṇo anavajjadhammopi atthiyeva, evameva pāpikāya jātiyā sati sabbajātikkhepanato ajātisāṅkhātena nibbānenāpi bhavitabbamevāti. Tena vuttaṃ -

“Yathāpi dukkhe vijjante, sukhaṃ nāmapi vijjati;
Evaṃ bhava vijjamāne, vibhavopi icchitabbako.

“Yathāpi uṇhe vijjante, aparaṃ vijjati sītaṃ;
Evaṃ tividhaggi vijjante, nibbānaṃ icchitabbakaṃ.

“Yathāpi pāpe vijjante, kalyāṇamapi vijjati;
Evameva jāti vijjante, ajātipicchitabbaka”nti.

Aparampi cintesi - yathā nāma gūtharāsimhi nimuggena purisena dūrato pañcavaṇṇapadumasañchannaṃ mahātaḷākaṃ disvā “katarena nu kho maggena ettha gantabba”nti taṃ taḷākaṃ gavesituṃ yuttaṃ. Yaṃ tassa agavesanaṃ, na so taḷākassa doso. Evameva kilesamaladhovane amatamahānibbānataḷāke vijjante tassa agavesanaṃ na amatanibbānamahātaḷākassa doso. Yathā ca corehi samparivārito

puriso palāyanamagge vijjamānepi sace na palāyati, na so maggassa doso, purisasseva doso. Evameva kilesehi parivāretvā gahitassa purisassa vijjamāneyeva nibbānagāmmimhi sive magge maggassa agavesanaṃ nāma na maggassa doso, puggalasseva doso. Yathā ca byādhipīlito puriso vijjamāne byādhitikicchake vejje sace taṃ vejjaṃ gavesitvā byādhiṃ na tikicchāpeti, na so vejjassa doso, purisasseva doso. Evameva yo kilesabyādhipīlito puriso kilesavūpasamamaggakovidam vijjamānameva ācariyaṃ na gavesati, tasseva doso, na kilesavināsakassa ācariyassāti. Tena vuttaṃ -

“Yathā gūthagato puriso, taḷākaṃ disvāna pūritaṃ;
Na gavesati taṃ taḷākaṃ, na doso taḷākassa so.

“Evaṃ kilesamaladhove, vijjante amatantaḷe;
Na gavesati taṃ taḷākaṃ, na doso amatantaḷe.

“Yathā arīhi pariruddho, vijjante gamanampathe;
Na palāyati so puriso, na doso añjasassa so.

“Evaṃ kilesapariruddho, vijjamāne sive pathe;
Na gavesati taṃ maggaṃ, na doso sivamañjase.

“Yathāpi byādhito puriso, vijjamāne tikicchake;
Na tikicchāpeti taṃ byādhiṃ, na doso so tikicchake.

“Evaṃ kilesabyādhīhi, dukkhito paripīlito;
Na gavesati taṃ ācariyaṃ, na doso so vināyake”ti.

Aparampi cintesi - yathā maṇḍanajātiko puriso kaṇṭhe āsattaṃ kuṇapaṃ chaḍḍetvā sukhī gacchati, evaṃ mayāpi imaṃ pūtikāyaṃ chaḍḍetvā anapekkhena nibbānanagaraṃ pavisitabbaṃ. Yathā ca naranāriyo ukkārabhūmiyaṃ uccārapassāvaṃ katvā na taṃ ucchaṅgena vā ādāya dasantena vā veṭhetvā gacchanti, jigucchamānā pana anapekkhāva chaḍḍetvā gacchanti, evaṃ mayāpi imaṃ pūtikāyaṃ anapekkhena chaḍḍetvā amataṃ nibbānanagaraṃ pavisituṃ vaṭṭati. Yathā ca nāvikā nāma jajjaraṃ nāvaṃ anapekkhā chaḍḍetvā gacchanti, evaṃ ahampi imaṃ navahi vaṇamukhehi paggharantaṃ kāyaṃ chaḍḍetvā anapekkho nibbānapuraṃ pavisissāmi. Yathā ca puriso nānāratanaṃ ādāya corehi saddhiṃ maggaṃ gacchanto attano ratanaṃ nāsabhayena te chaḍḍetvā khemaṃ maggaṃ gaṇhāti, evaṃ ayampi karajakāyo ratanavilopakacorasadiso. Sacāhaṃ ettha taṇhaṃ karissāmi, ariyamaggakusaladhammaratanaṃ me nassissati. Tasmā mayā imaṃ corasadisaṃ kāyaṃ chaḍḍetvā nibbānanagaraṃ pavisituṃ vaṭṭatīti. Tena vuttaṃ -

“Yathāpi kuṇapaṃ puriso, kaṇṭhe baddhaṃ jigucchiya;
Mocayitvāna gaccheyya, sukhī serī sayamaṃvasī.

“Tathevimaṃ pūtikāyaṃ, nānakuṇapasañcayam;
Chaḍḍayitvāna gaccheyyaṃ, anapekkho anattthiko.

“Yathā uccāraṭṭhānamhi, karīsaṃ naranāriyo;
Chaḍḍayitvāna gacchanti, anapekkhā anattthikā.

“Evamevāhaṃ imaṃ kāyaṃ, nānākuṇapapūritaṃ;
Chaḍḍayitvāna gacchissaṃ, vaccaṃ katvā yathā kuṭiṃ.

“Yathāpi jajjaraṃ nāvaṃ, paluggaṃ udagāhinaṃ;
Sāmī chaḍḍetvā gacchanti, anapekkhā anatthikā.

“Evamevāhaṃ imaṃ kāyaṃ, navacchiddaṃ dhuvassavaṃ;
Chaḍḍayitvāna gacchissaṃ, jiṇṇanāvaṃva sāmikā.

“Yathāpi puriso corehi, gacchanto bhaṇḍamādiya;
Bhaṇḍacchedabhayaṃ disvā, chaḍḍayitvāna gacchatī.

“Evameva ayaṃ kāyo, mahācorasamo viya;
Pahāyimaṃ gamissāmi, kusalacchedanābhayā”ti.

Evam sumedhapaṇḍito nānāvidhāhi upamāhi imaṃ nekkhammūpasamhitam atthaṃ cintetvā sakanivesane aparimitaṃ bhogakkhandhaṃ heṭṭhā vuttanayena kapaṇaddhikādīnaṃ vissajjetvā mahādānaṃ datvā vatthukāme ca kilesakāme ca pahāya amaranagarato nikkhamitvā ekakova himavante dhammikaṃ nāma pabbataṃ nissāya assamaṃ katvā tattha paṇṇasālaṇca caṅkamaṇca māpetvā pañcahi nīvaraṇadosehi vivajjitaṃ “evaṃ samāhite citte”tiādinā nayena vutthehi aṭṭhahi kāraṇaguṇehi samupetaṃ abhiññāsaṅkhātāṃ balaṃ āharitaṃ tasmim assamapade navadosasamannāgataṃ sātakaṃ pajahitvā dvādasaguṇasamannāgataṃ vākacīraṃ nivāsetvā isipabbajjaṃ pabbajī. Evaṃ pabbajito aṭṭhadosasamākiṇṇaṃ taṃ paṇṇasālaṃ pahāya dasaguṇasamannāgataṃ rukkhamūlaṃ upagantvā sabbam dhaññavikaṭiṃ pahāya pavattaphalabhojano hutvā nisajjaṭṭhānacaṅkamanavaseneva padhānaṃ padahanto sattāhabbhantareyeva aṭṭhannaṃ samāpattīnaṃ pañcannaṇca abhiññānaṃ lābhī ahoṣi. Evaṃ taṃ yathāpatthitaṃ abhiññābalaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ -

“Evāhaṃ cintayitvāna, nekaḷṭṭisaṃ dhaṇaṃ;
Nāthānāthānaṃ datvāna, himavantamupāgamiṃ.

“Himavantassāvidūre, dhammiko nāma pabbato;
Assamo sukato mayhaṃ, paṇṇasālā sumāpitā.

“Caṅkamaṃ tattha māpesiṃ, pañcadosavivajjitaṃ;
Aṭṭhaguṇasamupetaṃ, abhiññābalaṃ māhariṃ.

“Sātakaṃ pajahiṃ tattha, navadosamupāgataṃ;
Vākacīraṃ nivāsesiṃ, dvādasaguṇamupāgataṃ.

“Aṭṭhadosasamākiṇṇaṃ, pajahiṃ paṇṇasālakaṃ;
Upāgamiṃ rukkhamūlaṃ, guṇe dasahupāgataṃ.

“Vāpitaṃ ropitaṃ dhaññaṃ, pajahiṃ niravasesato;
Anekaguṇasampannaṃ, pavattaphalamādiyiṃ.

“Tatthappadhānaṃ padahiṃ, nisajjaṭṭhānacaṅkame;
Abbhantaramhi sattāhe, abhiññābalaṃ pāpuṇi”nti.

Tattha “assamo sukato mayham, paññasālā sumāpitā”ti imāya pāliyā
sumedhapaṇḍitena assamapaññasālācaṅkamā sahatthā māpitā viya vuttā. Ayaṃ
panettha attho - mahāsattam “himavantam ajjhogāhetvā ajja dhammikaṃ pabbatam
pavisissāmī”ti nikkhantam disvā sakko devānamindo vissakammadevaputtam
āmantesi - “tāta, ayaṃ sumedhapaṇḍito pabbajissāmīti nikkhanto, etassa
vasanaṭṭhānam māpehi”ti. So tassa vacanam sampatichitvā ramaṇīyam assamam,
suguttam paññasālam, manoramam caṅkamañca māpesi. Bhagavā pana tadā attano
puññānubhāvena nipphannam tam assamapadam sandhāya sārputta, tasmim
dhammikapabbate -

“Assamo sukato mayham, paññasālā sumāpitā;
Caṅkamam tattha māpesim, pañcadosavivajjita”nti. -

Āha. Tattha sukato mayhanti sukato mayā. Paññasālā sumāpitāti
pañnacchadanasālāpi me sumāpitā ahosi.

Pañcadosavivajjitantī pañcime caṅkamadosā nāma - thaddhavisamatā, antorukkhatā,
gahanacchannatā, atisambādhatā, ativisālatāti. Thaddhavisamabhūmibhāgasmiñhi
caṅkame caṅkamantassa pādā rujjanti, phoṭṭa utthahanti, cittaṃ ekaggam na labhati,
kammaṭṭhānam vipajjati. Mudusamatale pana phāsuvihāram āgamma
kammaṭṭhānam sampajjati. Tasmā thaddhavisamabhūmibhāgatā eko dosoti
veditabbo. Caṅkamassa anto vā majjhe vā koṭiyam vā rukkhe sati pamādamāgamma
caṅkamantassa nalāṭam vā sīsam vā paṭihaññatīti antorukkhatā dutiyo doso.
Tiṇalatādigahanacchanne caṅkame caṅkamanto andhakāraṇelāyam uragādike paṇe
akkamitvā vā māreti, tehi vā daṭṭho dukkham āpajjatīti gahanacchannatā tatiyo doso.
Atisambādhe caṅkame vitthārato ratanike vā aḍḍharatanike vā caṅkamantassa
paricchede pakkhalitvā nakhāpi aṅguliyo bhijjantīti atisambādhatā catuttho doso.
Ativisāle caṅkame caṅkamantassa cittaṃ vidhāvati, ekaggatam na labhatīti
ativisālatā pañcamo doso. Puthulato pana diyaḍḍharatanam dvīsu passesu
ratanamattaanucaṅkamam dīghato saṭṭhihattham mudutalam
samavippakiṇṇavālukaṃ caṅkamam vaṭṭati cetiyagirimhi
dīpappasādakamahindattherassa caṅkamanam viya, tādisam tam ahosi. Tenāha
“caṅkamam tattha māpesim, pañcadosavivajjita”nti.

Aṭṭhaguṇasamupetanti aṭṭhahi samaṇasukhehi upetaṃ. Aṭṭhimāni samaṇasukhāni
nāma - dhanadhañṇapariggahābhāvo, anavajjapiṇḍapātapariyesanabhāvo,
nibbutapiṇḍapātabhuñjanabhāvo, raṭṭham pīletvā dhanasāram vā sīsakahāpaṇādīni
vā gaṇhantesu rājakulesu raṭṭhapīlanakilesābhāvo, upakaraṇesu
nicchandarāgabhāvo, coravilope nibbhayabhāvo, rājarājamahāmattehi
asaṃsaṭṭhabhāvo, catūsu disāsu appaṭihatabhāvoti. Idam vuttaṃ hoti - yathā tasmim
assame vasantena sakkā honti imāni aṭṭha samaṇasukhāni vinditum, evaṃ
aṭṭhaguṇasamupetaṃ tam assamam māpesinti.

Abhiññābalamāharinti pacchā tasmim assame vasanto kaṣiṇaparikkammaṃ katvā
abhiññānam samāpattīnañca uppādanatthāya aniccato dukkhato vipassanam
ārabhitvā thāmapattaṃ vipassanābalaṃ āharim. Yathā tasmim vasanto tam balaṃ
āharitum sakkomi, evaṃ tam assamam tassa abhiññatthāya vipassanābalassa
anucchavikaṃ katvā māpesinti attho.

Sāṭakaṃ pajahiṃ tattha, navadosamupāgatanti etthāyaṃ anupubbikathā - tadā kira kuṭiḷeṇacaṅkamādiṭṭimaṇḍitaṃ pupphūpagaphalūpagarukkhasañchannaṃ ramaṇīyaṃ madhurasalilāsayaṃ apagatavāḷamigabhiṃsanakasakuṇaṃ pavivekakkhamāṃ assamaṃ māpetvā alaṅkātacaṅkamassa ubhosu antesu ālambanaphalakaṃ saṃvidhāya nisīdanatthāya caṅkamavemajjhe samatalaṃ muggavaṇṇasilaṃ māpetvā antopaṇṇasālāyaṃ jaṭamaṇḍalavākacīratidaṇḍakuṇḍikādiḷe tāpasaparikkhāre, maṇḍape pāṇiyaghaṭapāṇiyasaṅkhaṇḍapāṇiyasarāvāṇi, aggisālāyaṃ aṅgārakapalladāruādīṇi evaṃ yaṃ yaṃ pabbajitānaṃ upakārāya saṃvattati, taṃ taṃ sabbaṃ māpetvā paṇṇasālāya bhittiyaṃ “ye keci pabbajitukāmā ime parikkhāre gahetvā pabbajantū”ti akkharāṇi chinditvā devalokameva gate vissakammadevaputte sumedhapaṇḍito himavantapabbatapāde girikandarānusārena attano nivāsānurūpaṃ phāsukaṭṭhānaṃ olokento nadīnivattane vissakammanimmitaṃ sakkadattiyaṃ ramaṇīyaṃ assamaṃ disvā caṅkamanakoṭiṃ gantvā padavalaṇṇaṃ apassanto “dhuvaṃ pabbajitā dhuragāme bhikkhaṃ pariyesitvā kilantarūpā āgantvā paṇṇasālāya pavisitvā nisinnā bhavissanti”ti cintetvā thokaṃ āgametvā “atīva cirāyanti, jānissāmi”ti paṇṇasālākuṭīdvāraṃ vivaritvā anto pavisitvā ito cito ca olokento mahābhittiyaṃ akkharāṇi vācetvā “mayhaṃ kappiyaparikkhārā ete, ime gahetvā pabbajissāmi”ti attano nivatthapārutaṃ sāṭakayugaṃ pajahi. Tenāha “sāṭakaṃ pajahiṃ tatthā”ti. Evaṃ pavitṭho ahaṃ, sārīputta, tassaṃ paṇṇasālāyaṃ sāṭakaṃ pajahiṃ.

Navadosamupāgatanti sāṭakaṃ pajahanto nava dose disvā pajahinti dīpeti. Tāpasapabbajjaṃ pabbajitānaṃhi sāṭakasmiṃ nava dosā upaṭṭhahanti. Tesu tassa mahagghabhāvo eko doso, parapaṭibaddhatāya uppajjanabhāvo eko, paribhogena lahuṃ kilissanabhāvo eko. Kiliṭṭho hi dhovitaḥ ca rajitaḥ ca hoti. Paribhogena jīraṇabhāvo eko. Jiṇṇassa hi tunnaṃ vā aggaḷadānaṃ vā kātabbaṃ hoti. Puna pariyesanāya durabhisambhavabhāvo eko, tāpasapabbajjāya asārubbabhāvo eko, paccatthikānaṃ sādharmaṇabhāvo eko. Yathā hi naṃ paccatthikā na gaṇhanti, evaṃ gopetaḥ hoti. Paribhuñjantassa vibhūsanatṭhānabhāvo eko, gahetvā vicarantassa khandhabhāramahicchabhāvo ekoti.

Vākacīraṃ nivāsesinti tadāhaṃ, sārīputta, ime nava dose disvā sāṭakaṃ pahāya vākacīraṃ nivāsesiṃ, muṇḍajatiṇaṃ hīraṃ hīraṃ katvā ganthetvā katavākacīraṃ nivāsanapārūpanatthāya ādiyinti attho.

Dvādasaguṇamupāgatanti dvādasahi ānisaṃsehi samannāgataṃ. Vākacīrasmiṃhi dvādasā ānisaṃsā - appaggaṃ sundaraṃ kappiyanti ayaṃ tāva eko ānisaṃso, sahatthā kātuṃ sakkāti ayaṃ dutiyo, paribhogena saṅikaṃ kilissati, dhoviyamāṇepi papaṅco natthīti ayaṃ tatiyo, paribhogena jiṇṇepi sibbitabbābhāvo catuttho, puna pariyesantassa sukkena karaṇabhāvo pañcamaṃ, tāpasapabbajjāya sārubbabhāvo chaṭṭho, paccatthikānaṃ nirupabhogabhāvo sattamaṃ, paribhuñjantassa vibhūsanatṭhānābhāvo aṭṭhamaṃ, dhāraṇe sallahukabhāvo navamaṃ, cīvarapaccaye appicchabhāvo dasamaṃ, vākupattiyā dhammikaanavajjabhāvo ekādasamaṃ, vākacīre natṭhepi anapekkhabhāvo dvādasamoti.

Aṭṭhadosaṃ mākiṇṇaṃ, pajahiṃ paṇṇasālakanti. Kathaṃ pajahi? So kira varasāṭakayugaṃ omuñcitvā cīvaravaṃse laggitaṃ anojapupphadāmasadisāṃ rattāṃ vākacīraṃ gahetvā nivāsetvā, tassūpari aparaṃ suvaṇṇavaṇṇaṃ vākacīraṃ paridahitvā, punnāgapupphasantharasadisāṃ sakhuraṃ ajinacammaṃ ekaṃsaṃ

katvā jaṭāmaṇḍalaṃ paṭimuñcivā cūlāya saddhiṃ niccalabhāvakaraṇatthaṃ sārasūciṃ pavesetvā muttajālasadisāya sikkāya pavāḷavaṇṇaṃ kuṇḍikaṃ odahitvā tīsu ṭhānesu vaṅkakājaṃ ādāya ekissā kājakoṭiyā kuṇḍikaṃ, ekissā aṅkusapacchitidaṇḍakādīni olaggetvā khāribhāraṃ aṃse katvā, dakkhiṇena hatthena kattaradaṇḍaṃ gahetvā paṇṇasālato nikkhamitvā saṭṭhihatthe mahācaṅkame aparāparaṃ caṅkamanto attano vesam oloketvā - “mayhaṃ manoratho matthakaṃ patto, sobhati vata me pabbajjā, buddhapacceka buddhādīhi sabbehi dhīrapurisehi vaṇṇitā thomitā ayaṃ pabbajjā nāma, pahīnaṃ me gihibandhanaṃ, nikkhantosmi nekkhammaṃ, laddhā me uttamapabbajjā, karissāmi samaṇadhammaṃ, labhissāmi maggaphalasukha”nti ussāhajāto khārikājaṃ otāretvā caṅkamavemajjhe muggavaṇṇasilāpaṭṭe suvaṇṇapaṭimā viya nisinno divasabhāgaṃ vītināmetvā sāyanhasamayaṃ paṇṇasālaṃ pavisitvā, bidalamañcakapasse kaṭṭhattharikāya nipanno sarīraṃ utuṃ gāhāpetvā, balavapaccūse pabujjhivā attano āgamaṇaṃ āvajjesi “ahaṃ gharāvāse ādīnaṃ disvā amitabhogaṃ anantayasaṃ pahāya araṇṇaṃ pavisitvā nekkhammagavesako hutvā pabbajito, ito dāni paṭṭhāya pamādacāraṃ carituṃ na vaṭṭati.

Pavivekañhi pahāya vicarantaṃ micchāvitakkamakkhikā khādanti, idāni mayā vivekamanubrūhetuṃ vaṭṭati. Ahañhi gharāvāsaṃ palibodhato disvā nikkhanto, ayañca manāpā paṇṇasālā, beluvapakkavaṇṇaparibhaṇḍakatā bhūmi, rajatavaṇṇā setabhittiyo, kapotapādavaṇṇaṃ paṇṇacchadanaṃ, vicittattharaṇavaṇṇo bidalamañcako, nivāsaphāsukaṃ vasanaṭṭhānaṃ, na etto atirekatarā viya me gehasampadā paññāyati”ti paṇṇasālāya dose vicinanto aṭṭha dose passi.

Paṇṇasālāparibhogasmiñhi aṭṭha ādīnavā - mahāsamārambhena dabbasambhāre samodhānetvā karaṇapariyesanabhāvo eko ādīnavo, tiṇapaṇṇamattikāsu patitāsu tāsāṃ punappunaṃ ṭhapetabbatāya nibandhajaggaṇabhāvo dutiyo, senāsanaṃ nāma mahallakassa pāpuṇāti, avelāya vuṭṭhāpiyamānassa cittekaggatā na hotīti uṭṭhāpaniyabhāvo tatiyo, sītuṇhapaṭighātena kāyassa sukhumālakaraṇabhāvo catuttho, gehaṃ pavitṭhena yaṃkiñci pāpaṃ sakkā kātunti garahāpaṭicchādanabhāvo pañcama, “mayha”nti pariggahakaraṇabhāvo chaṭṭho, gehassa atthibhāvo nāma sadutiyakavāsoti sattamo, ūkāmaṅgulagharagoḷikādīnaṃ sādharmaṇatāya bahusādhāraṇabhāvo aṭṭhamo. Iti ime aṭṭha ādīnave disvā mahāsatto paṇṇasālaṃ pajati. Tenāha “aṭṭhadosasamākiṇṇaṃ, pajahiṃ paṇṇasālaka”nti.

Upāgamiṃ rukkhamaṇḍalaṃ, guṇe dasahupāgatanti channaṃ paṭikkhipitvā dasahi guṇehi upetaṃ rukkhamaṇḍalaṃ upagatosmīti vadati. Tatrime dasa guṇā - appasamārambhataṃ eko guṇo, upagamanamattakameva hi tattha hoti; apaṭijaggaṇatā dutiyo, tañhi sammatṭhampi asammattṭhampi paribhogaphāsukaṃ hotiyeva. Anuṭṭhāpariyabhāvo tatiyo, garahaṃ nappaṭicchādeti; tattha hi pāpaṃ karonto lajjatīti garahāya appaṭicchannabhāvo catuttho; abbhokāsavāso viya kāyaṃ na santhambhetīti kāyassa asanthambhanabhāvo pañcama; pariggahakaraṇabhāvo chaṭṭho; gehālayapaṭikkhepo sattamo; bahusādhāraṇagehe viya “paṭijaggissāmi naṃ, nikkhamathā”ti nīharaṇakābhāvo aṭṭhamo; vasantassa sappītikabhāvo navamo; rukkhamaṇḍalāsenaṇassassa gatagataṭṭhāne sulabhatāya anapekhabhāvo dasamoti ime dasa guṇe disvā rukkhamaṇḍalaṃ upagatosmīti vadati.

Imāni ettakāni kāraṇāni sallakkhetvā mahāsatto punadivase bhikkhāya gāmaṃ pāvīsi. Athassa sampattagāme manussā mahantena ussāhena bhikkhaṃ adamsu. So bhattakiccaṃ niṭṭhāpetvā assamaṃ āgamma nisīditvā cintesi “nāhaṃ āhāraṃ na

labhāmīti pabbajito, siniddhāhāro nāmesa mānamadapurisamade vaḍḍheti,
āhāramūlakassa ca dukkhassa anto natthi. Yaṃnūnāhaṃ
vāpitaropitadhaññanibbattaṃ āhāraṃ pajahitvā pavattaphalabhojano bhaveyya’’nti.
So tato tṭhāya tathā katvā ghaṭento vāyamanto sattāhabbhantareyeva aṭṭha
samāpattiyo pañca abhiññāyo ca nibbatesi. Tena vuttaṃ -

’’Vāpitaṃ ropitaṃ dhaññaṃ, pajahiṃ niravasesato;
Anekaguṇasampannaṃ, pavattaphalamādiyiṃ.

’’Tatthappadhānaṃ padahiṃ, nisajjaṭṭhānacaṅkame;
Abbhantaramhi sattāhe, abhiññābalapāpuṇi’’nti.

Evaṃ abhiññābalaṃ patvā sumedhatāpase samāpattisukhena vītināmente dīpaṅkaro
nāma satthā loke udapādi. Tassa paṭisandhiyātisambodhidhammacakkappavattanesu
sakalāpi dasasahassī lokadhātu saṃkampi sampakampi sampavedhi, mahāviraṃ
viravi, dvattiṃsa pubbanimittāni pāturaheṣuṃ. Sumedhatāpaso samāpattisukhena
vītināmento neva taṃ saddamassosi, na tāni nimittāni addasa. Tena vuttaṃ -

’’Evaṃ me siddhipattassa, vasībhūtassa sāsane;
Dīpaṅkaro nāma jino, uppajji lokanāyako.

’’Uppajjante ca jāyante, bujjhante dhammadesane;
Caturo nimitte nāddasaṃ, jhānaratisamappito’’ti.

Tasmiṃ kāle dīpaṅkaradasabalo catūhi khīṇāsavasatasahashehi parivuto anupubbena
cārikaṃ caramāno rammaṃ nāma nagaraṃ patvā sudassanamahāvihāre paṭivasati.
Rammanagaravāsino ’’dīpaṅkaro kira samaṇissaro paramātisambodhiṃ patvā
pavattavaradhammacakko anupubbena cārikaṃ caramāno rammanagaraṃ patvā
sudassanamahāvihāre paṭivasati’’ti sutvā sappinavanītādīni ceva bhesajjāni
vatthacchādanāni ca gāhāpetvā gandhamālādihatthā yena buddho, yena dhammo,
yena saṅgho, tanninnā tappoṇā tappabbhārā hutvā satthāraṃ upasaṅkamitvā
vanditvā gandhamālādīhi pūjetvā ekamantaṃ nisinnā dhammadesanaṃ sutvā
svātanāya nimantetvā utṭhāyāsanaṃ pakkamiṃsu.

Te punadivase mahādānaṃ sajjetvā nagaraṃ alaṅkaritvā dasabalassa
āgamanamaggaṃ alaṅkarontā udakabhinnaṭṭhānesu paṃsuṃ pakkhipitvā samaṃ
bhūmitalaṃ katvā rajatapattavaṇṇaṃ vālukaṃ ākiranti, lājāni ceva pupphāni ca
vikiranti, nānāviraḡehi vatthehi dhajapaṭāke ussāpenti, kadaliyo ceva
puṇṇaghaṭapantiyo ca patiṭṭhāpenti. Tasmiṃ kāle sumedhatāpaso attano
assamapadā uggantvā tesāṃ manussānaṃ uparibhāgena ākāseṇa gacchanto te
haṭṭhatuṭṭhe manusse disvā ’’kiṃ nu kho kāraṇa’’nti ākāso oruyha ekamantaṃ tṭhito
manusse pucchi - ’’ambho kassa tumhe imaṃ maggaṃ alaṅkaroṭhā’’ti? Tena vuttaṃ
-

’’Paccantadesavisaye, nimantetvā tathāgataṃ;
Tassa āgamaṃ maggaṃ, sodhenti tuṭṭhamānasā.

’’Ahaṃ tena samayena, nikkhamitvā sakassamā;
Dhunanto vākacīrāni, gacchāmi ambare tadā.

’’Vedajātaṃ janaṃ disvā, tuṭṭhahaṭṭhaṃ pamoditaṃ;

Orohitvāna gaganā, manusse pucchi tāvade.

“Tuṭṭhahaṭṭho pamudito, vedajāto mahājano;
Kassa sodhīyati maggo, añjasam vaṭumāyana”nti.

Manussā āhaṃsu “bhante sumedha, na tvaṃ jānāsi, dīpaṅkaradasabalo sammāsambodhiṃ patvā pavattitavaradhammacakko cārikaṃ caramāno amhākaṃ nagaraṃ patvā sudassanamahāvihāre paṭivasati. Mayaṃ taṃ bhagavantaṃ nimantayimhā, tassetam buddhassa bhagavato āgamanamaggaṃ alaṅkaromā”ti. Sumedhatāpaso cintesi - “buddhoti kho ghosamattakampi loka dullabhaṃ, pageva buddhuppādo, mayāpi imehi manussehi saddhiṃ dasabalassa maggaṃ alaṅkaritum vaṭṭatī”ti. So te manusse āha - “sace bho tumhe etaṃ maggaṃ buddhassa alaṅkarotha, mayhampi ekaṃ okāsaṃ detha, ahampi tumhehi saddhiṃ maggaṃ alaṅkarissāmī”ti. Te “sādhū”ti sampāṭicchitvā “sumedhatāpaso iddhimā”ti jānantā udakabhinnokāsaṃ sallakkhetvā “tvaṃ imaṃ ṭhānaṃ alaṅkarohī”ti adaṃsu. Sumedho buddhārammaṇaṃ pītiṃ gahetvā cintesi “ahaṃ imaṃ okāsaṃ iddhiyā alaṅkaritum sakkomi, evaṃ alaṅkato pana mama manaṃ na paritosessati, ajja mayā kāyaveyyāvaccam kātuṃ vaṭṭatī”ti paṃsum āharitvā tasmīṃ padese pakkhipi.

Tassa tasmīṃ padese analaṅkateyeva dīpaṅkaro dasabalo mahānubhāvānaṃ chaḷabhiññānaṃ khīṇāsavānaṃ catūhi satasahasseehi parivuto devatāsu dibbagandhamālādīhi pūjayantīsu dibbasaṅgītesu pavattantesu manusse su mānusakagandhehi ceva mālādīhi ca pūjayantesu anantāya buddhalīlāya manosilātale vijambhamāno sīho viya taṃ alaṅkatapaṭiyattaṃ maggaṃ paṭipajji. Sumedhatāpaso akkhīni ummīletvā alaṅkatamaggena āgacchantassa dasabalassa dvattiṃsamahāpurisalakkhaṇapaṭimaṇḍitaṃ asītiyā anubyañjanehi anurañjitaṃ byāmapabbhāya samparivāritaṃ maṇivaṇṇagaganatale nānappakārā vijjulatā viya āveḷāveḷabhūtā ceva yugalayugalabhūtā ca chabbaṇṇaghanabuddharasmiyo vissajjentaṃ rūpaggappattaṃ attabhāvaṃ oloketvā “ajja mayā dasabalassa jīvitapariccāgaṃ kātuṃ vaṭṭati, mā bhagavā kalalaṃ akkami, maṇiphalakasetuṃ pana akkamanto viya saddhiṃ catūhi khīṇāsavasatasahasseehi mama piṭṭhiṃ maddamāno gacchatu, taṃ me bhavissati dīgharattaṃ hitāya sukhāyā”ti kese mocetvā ajinacammajaṭamaṇḍalavākacīrāni kāḷavaṇṇe kalale pattharivā maṇiphalakasetu viya kalalapiṭṭhe nipajji. Tena vuttaṃ -

“Te me puṭṭhā viyākaṃsu, ‘buddho loka anuttaro;
Dīpaṅkaro nāma jino, uppajji lokanāyako;
Tassa sodhīyati maggo, añjasam vaṭumāyanaṃ’.

“Buddhoti mama sutvāna, pīti uppajji tāvade;
Buddho buddhoti kathayanto, somanassaṃ pavedayiṃ.

“Tattha ṭhatvā vicintesiṃ, tuṭṭho saṃviggamānaso;
‘Idha bījāni ropissaṃ, khaṇo eva mā upaccagā’.

“Yadi buddhassa sodhetha, eko kāsaṃ dadātha me;
Ahampi sodhayissāmi, añjasam vaṭumāyanaṃ.

“Adaṃsu te mamokāsaṃ, sodhetuṃ añjasam tadā;
Buddho buddhoti cintento, maggaṃ sodhemahaṃ tadā.

“Aniṭṭhite mamokāse, dīpaṅkaro mahāmuni;
Catūhi satasahasseehi, chaḷabhiñṇeehi tādīhi;
Khīṇāsavehi vimalehi, paṭipajji añjasam jino.

“Paccuggamanā vattanti, vajjanti bheriyo bahū;
Āmoditā naramarū, sādhuḷkāraṃ pavattayum.

“Devā manusse passantī, manussāpi ca devatā;
Ubhoṃ te pañjalikā, anuyanti tathāgataṃ.

“Devā dibbehi turiyehi, manussā mānusehi ca;
Ubhoṃ te vajjayantā, anuyanti tathāgataṃ.

“Dibbaṃ mandāraṃ pupphaṃ, padumaṃ pārīchattakaṃ;
Disodisaṃ okiranti, ākāsaṇḍaḷatā marū.

“Campakaṃ salalaṃ nīpaṃ, nāgapunnāgaketakaṃ;
Disodisaṃ ukkhipanti, bhūmitaḷatā narā.

“Kese muñcitvāhaṃ tattha, vākaḷāraṇa cammaṃ;
Kalale paṭṭharitvāna, avakujjo nipajjaṃ.

“Akkamitvāna maṃ buddho, saha sissehi gacchatu;
Mā naṃ kalale akkamitto, hitāya me bhavissatī”ti.

So kalalapiṭṭhe nipannakova puna akkhīni ummīletvā dīpaṅkaradasabalassa buddhasiriṃ sampassamāno evaṃ cintesi - “sacāhaṃ iccheyyaṃ, sabbakilese jhāpetvā saṅghanavako hutvā rammanagaraṃ paviseyyaṃ. Aññātakavesena pana me kilese jhāpetvā nibbānappattiyā kiccaṃ natthi. Yaṃnūnāhaṃ dīpaṅkaradasabalo viya paramābhisambodhiṃ patvā dhammanāvaṃ āropetvā mahājanaṃ saṃsārasāgarā uttāretvā pacchā parinibbāyeyyaṃ, idaṃ mayhaṃ patirūpa”nti. Tato aṭṭha dhamme samodhānetvā buddhabhāvāya abhinīhāraṃ katvā nipajji. Tena vuttaṃ -

“Pathaviyaṃ nipannassa, evaṃ me āsi cetaso;
‘Icchamāno ahaṃ ajja, kilese jhāpaye mama.

‘Kiṃ me aññātakavesena, dhammaṃ sacchikatenidha;
Sabbaññutaṃ pāpuṇitvā, buddho hessaṃ sadevake.

‘Kiṃ me ekena tiṇṇena, purisena thāmadassinā;
Sabbaññutaṃ pāpuṇitvā, santāressaṃ sadevake.

‘Iminā me adhikārena, katena purisuttame;
Sabbaññutaṃ pāpuṇitvā, tāremi janataṃ bahuṃ.

‘Saṃsārasotaṃ chinditvā, viddhaṃsetvā tayo bhava;
Dhammanāvaṃ samāruya, santāressaṃ sadevake”ti.

Yasmā pana buddhattaṃ patthentassa -

“Manussattaṃ liṅgasampatti, hetu satthāradassanaṃ;
Pabbajjā guṇasampatti, adhikāro ca chandatā;
Aṭṭhadhammasamodhānā, abhinīhāro samijjhatī”ti.

Manussattabhāvasmiṃyeva hi tathavā buddhattaṃ patthentassa patthanā samijjhati, na nāgassa vā supaṇṇassa vā devatāya vā patthanā samijjhati. Manussattabhāvepi purisalīṅge t̥hitasseva patthanā samijjhati, na itthiyā vā paṇḍakanapum̐sakaubhatobyañjanakānaṃ vā patthanā samijjhati. Purisassāpi tasmīṃ attabhāve arahattappattiyā hetusampannasseva patthanā samijjhati, no itarassa. Hetusampannassāpi jīvamānakabuddhasseva santike patthentassa patthanā samijjhati, parinibbute buddhe cetiyasantike vā bodhimūle vā patthentassa na samijjhati. Buddhānaṃ santike patthentassāpi pabbajjālīṅge t̥hitasseva samijjhati, no gihilīṅge t̥hitassa. Pabbajitassāpi pañcābhīñṇassa aṭṭhasamāpattilābhinoṃyeva samijjhati, na imāya guṇasampattiyā virahitassa. Guṇasampannenāpi yena attano jīvitaṃ buddhānaṃ pariccattaṃ hoti, tassa iminā adhikārena adhikārasampannasseva samijjhati, na itarassa. Adhikārasampannassāpi yassa buddhakāradhammānaṃ atthāya mahanto chando ca ussāho ca vāyāmo ca pariyetṭhi ca, tasseva samijjhati, na itarassa.

Tatridaṃ chandamahantatāya opammaṃ - sace hi evamassa “yo sakalacakkavāḷagabbhaṃ ekodakībhūtaṃ attano bāhubalena uttaritvā pāraṃ gantuṃ samattho, so buddhattaṃ pāpuṇāti. Yo vā pana sakalacakkavāḷagabbhaṃ veḷugumbasañchannaṃ byūhitvā madditvā padasā gacchanto pāraṃ gantuṃ samattho, so buddhattaṃ pāpuṇāti. Yo vā pana sakalacakkavāḷagabbhaṃ sattiyo ākoṭetvā nīrantaraṃ sattiphalasamākiṇṇaṃ padasā akkamamāno pāraṃ gantuṃ samattho, so buddhattaṃ pāpuṇāti. Yo vā pana sakalacakkavāḷagabbhaṃ vītaccitaṅgārabharitaṃ pādehi maddamāno pāraṃ gantuṃ samattho, so buddhattaṃ pāpuṇāti”ti. Yo etesu ekampi attano dukkaraṃ na maññati, “ahaṃ etampi taritvā vā gantvā vā pāraṃ gahessāmī”ti evaṃ mahantena chandena ca ussāhena ca vāyāmena ca pariyetṭhiyā ca samannāgato hoti, tassa patthanā samijjhati, na itarassa. Sumedhatāpaso pana ime aṭṭha dhamme samodhānetvā buddhabhāvāya abhinīhāraṃ katvā nipajji.

Dīpaṅkaropi bhagavā āgantvā sumedhatāpasassa sīsabhāge tathavā maṇisīhapañjaraṃ ugghāṭento viya pañcavaṇṇappasādasampannāni akkhīni ummīletvā kalalapiṭṭhe nipannaṃ sumedhatāpasam̐ disvā “ayaṃ tāpaso buddhattāya abhinīhāraṃ katvā nipanno, ijjhissati nu kho imassa patthanā, udāhu no”ti anāgataṃsaññaṃ pesetvā upadhārento “ito kappasatasahassādhikāni cattāri asaṅkhyeyyāni atikkamitvā gotamo nāma buddho bhavissatī”ti ñatvā t̥hitakova parisamajjhe byākāsi - “passatha no tumhe imaṃ uggaṭapaṃ tāpasam̐ kalalapiṭṭhe nipanna”nti? “Evaṃ, bhante”ti. “Ayaṃ buddhattāya abhinīhāraṃ katvā nipanno, samijjhissati imassa patthanā, ito kappasatasahassādhikānaṃ catunnaṃ asaṅkhyeyyānaṃ matthake gotamo nāma buddho bhavissati. Tasmīṃ panassa attabhāve kapilavatthu nāma nagaraṃ nivāso bhavissati, māyā nāma devī mātā, suddhodano nāma rājā pitā, aggasāvako upatisso nāma thero, dutiyasāvako kolito nāma, buddhupaṭṭhāko ānando nāma, aggasāvikā khemā nāma therī, dutiyasāvikā uppālavaṇṇā nāma therī bhavissati, paripakkaññaṃ mahābhiniikkhamanaṃ katvā

mahāpadhānaṃ padahitvā nigrodhamūle pāyāsaṃ paṭiggahetvā nerañjarāya tīre paribhuñjitvā bodhimaṇḍaṃ āruya assattharukkhamūle abhisambujjhissatī”ti. Tena vuttaṃ -

“Dīpaṅkaro lokavidū, āhūtīnaṃ paṭiggaho;
Ussīsake maṃ ṭhatvāna, idaṃ vacanamabravi.

‘Passatha imaṃ tāpasam, jaṭilaṃ uggatāpanam;
Aparimeyye ito kappe, buddho loke bhavissati.

‘Ahu kapilavhayā rammā, nikkhamitvā tathāgato;
Padhānaṃ padahitvāna, katvā dukkarakārikaṃ.

‘Ajapālarukkhamūle, nisīditvā tathāgato;
Tattha pāyāsaṃ paggayha, nerañjaramupehiti.

‘Nerañjarāya tīramhi, pāyāsaṃ ada so jino;
Paṭiyattavaramaggena, bodhimūlamūpehiti.

‘Tato padakkhiṇaṃ katvā, bodhimaṇḍaṃ anuttaro;
Assattharukkhamūlamhi, bujjhissati mahāyaso.

‘Imassa janikā mātā, māyā nāma bhavissati;
Pitā suddhodano nāma, ayaṃ hessati gotamo.

‘Anāsavā vītarāgā, santacittā samāhitā;
Kolito upatisso ca, aggā hessanti sāvakā;
Ānando nāmuṇḍapāṭhako, upaṭṭhissati taṃ jinaṃ.

‘Khemā uppalavaṇṇā ca, aggā hessanti sāvikā;
Anāsavā vītarāgā, santacittā samāhitā;
Bodhi tassa bhagavato, assatthoti pavuccatī”ti.

Sumedhatāpaso “mayhaṃ kira patthanā samijjhissatī”ti somanassappatto ahosi. Mahājano dīpaṅkaradasabalassa vacanaṃ sutvā “sumedhatāpaso kira buddhabijaṃ buddhaṅkuro”ti haṭṭhatuṭṭho ahosi. Evañcassa ahosi “yathā nāma puriso nadiṃ taranto ujukena titthena uttarituṃ asakkonto heṭṭhātithena uttarati, evameva mayampi dīpaṅkaradasabalassa sāsane maggaphalaṃ alabhamānā anāgate yadā tvaṃ buddho bhavissasi, tadā tava sammukhā maggaphalaṃ sacchikātuṃ samatthā bhaveyyāmā”ti patthanam ṭhapayimsu. Dīpaṅkaradasabalopi bodhisattaṃ pasamsitvā aṭṭhahi pupphamuṭṭhīhi pūjetvā padakkhiṇaṃ katvā pakkāmi, tepi catusatasahassasaṅkhā khīṇāsavā bodhisattaṃ gandhehi ca mālehi ca pūjetvā padakkhiṇaṃ katvā pakkamimsu. Devamanussā pana tatheva pūjetvā vanditvā pakkantā.

Bodhisatto sabbesaṃ paṭikkantakāle sayanā vuṭṭhāya “pāramiyo vicinissāmī”ti puppharāsimaṭṭhake pallaṅkaṃ ābhujitvā nisīdi. Evaṃ nisinne bodhisatte sakaladasasahassacakkavāḷadevatā sannipatitvā sādhuḥkāraṃ datvā “ayya sumedhatāpasa, porāṇakabodhisattānaṃ pallaṅkaṃ ābhujitvā ‘pāramiyo vicinissāmā’ti nisinnakāle yāni pubbanimittāni nāma paññāyanti, tāni sabbānipi ajja

pātubhūtāni, nissamsayena tvaṃ buddho bhavissasi, mayampetaṃ jānāma
'yassetāni nimittāni paññāyanti, ekantena so buddho hoti', tvaṃ attano vīriyaṃ
daḷhaṃ katvā paggaṇhā''ti bodhisattaṃ nānappakārāhi thutīhi abhitthuniṃsu. Tena
vuttaṃ -

''Idaṃ sutvāna vacanaṃ, asamassa mahesino;
Āmoditā naramarū, buddhabījaṃ kira ayaṃ.

'Ukkuṭṭhisaddā vattanti, apphoṭenti hasanti ca;
Katañjalī namassanti, dasasahassī sadevakā.

'Yadimassa lokanāthassa, virajjhissāma sāsanaṃ;
Anāgatamhi addhāne, hessāma sammukhā imaṃ.

'Yathā manussā nadiṃ tarantā, paṭibhitthaṃ virajjhiya;
Heṭṭhātitthe gahetvāna, uttaranti mahānadiṃ.

'Evameva mayaṃ sabbe, yadi muñcāmimaṃ jinaṃ;
Anāgatamhi addhāne, hessāma sammukhā imaṃ'.

'Dīpaṅkaro lokavidū, āhutīnaṃ paṭiggaho;
Mama kammaṃ pakittetvā, dakkhiṇaṃ pādamuddhari.

'Ye tatthāsuṃ jinaputtā, sabbe padakkhiṇamakaṃsu maṃ;
Narā nāgā ca gandhabbā, abhivādetvāna pakkamuṃ.

'Dassanaṃ me atikkante, sasaṅghe lokanāyake;
Haṭṭhatuṭṭhena cittena, āsanā vuṭṭhahiṃ tadā.

'Sukhena sukhito homi, pāmojjena pamodito;
Pītiyā ca abhissanno, pallaṅkaṃ ābhujīṃ tadā.

'Pallaṅkena nisīditvā, evaṃ cintesahaṃ tadā;
'Vasībhūto ahaṃ jhāne, abhiññāsu pāramaṃ gato.

'Sahassiyamhi lokamhi, isayo natthi me samā;
Asamo iddhidhammesu, alabhiṃ īdisaṃ sukhaṃ'.

'Pallaṅkābhujane mayhaṃ, dasasahassādhivāsino;
Mahānādaṃ pavattesuṃ, dhuvāṃ buddho bhavissasi.

'Yā pubbe bodhisattānaṃ, pallaṅkavaramābhujē;
Nimittāni padissanti, tāni ajja padissare.

'Sītaṃ byapagataṃ hoti, uṇhañca upasammati;
Tāni ajja padissanti, dhuvāṃ buddho bhavissasi.

'Dasasahassī lokadhātū, nissaddā honti nirākulā;
Tāni ajja padissanti, dhuvāṃ buddho bhavissasi.

'Mahāvātā na vāyanti, na sandanti savantiyo;

Tāni ajja padissanti, dhuvaṃ buddho bhavissasi.

‘Thalajā dakajā pupphā, sabbe pupphanti tāvade;
Tepajja pupphitā sabbe, dhuvaṃ buddho bhavissasi.

‘Latā vā yadi vā rukkhā, phalabhārā honti tāvade;
Tepajja phalitā sabbe, dhuvaṃ buddho bhavissasi.

‘Ākāsaṭṭhā ca bhūmaṭṭhā, ratanā jotanti tāvade;
Tepajja ratanā jotanti, dhuvaṃ buddho bhavissasi.

‘Mānusakā ca dibbā ca, turiyā vajjanti tāvade;
Tepajjubho abhiravanti, dhuvaṃ buddho bhavissasi.

‘Vicittapupphā gaganā, abhivassanti tāvade;
Tepi ajja pavassanti, dhuvaṃ buddho bhavissasi.

‘Mahāsamuddo ābhujati, dasasahassī pakampati;
Tepajjubho abhiravanti, dhuvaṃ buddho bhavissasi.

‘Nirayepi dasasahasse, aggī nibbanti tāvade;
Tepajja nibbutā aggī, dhuvaṃ buddho bhavissasi.

‘Vimalo hoti sūriyo, sabbā dissanti tārakā;
Tepi ajja padissanti, dhuvaṃ buddho bhavissasi.

‘Anovaṭṭhena udakaṃ, mahiyā ubbhijji tāvade;
Tampajjubbhijjate mahiyā, dhuvaṃ buddho bhavissasi.

‘Tārāgaṇā virocanti, nakkhattā gaganamaṇḍale;
Visākhā candimāyuttā, dhuvaṃ buddho bhavissasi.

‘Bilāsayā darīsayā, nikkhamanti sakāsayā;
Tepajja āsayā chuddhā, dhuvaṃ buddho bhavissasi.

‘Na hoti arati sattānaṃ, santuṭṭhā honti tāvade;
Tepajja sabbe santuṭṭhā, dhuvaṃ buddho bhavissasi.

‘Rogā tadūpasammanti, jighacchā ca vinassati;
Tānipajja padissanti, dhuvaṃ buddho bhavissasi.

‘Rāgo tadā tanu hoti, doso moho vinassati;
Tepajja vigatā sabbe, dhuvaṃ buddho bhavissasi.

‘Bhayaṃ tadā na bhavati, ajjapetaṃ padissati;
Tena liṅgena jānāma, dhuvaṃ buddho bhavissasi.

‘Rajo nuddhaṃsati uddhaṃ, ajjapetaṃ padissati;
Tena liṅgena jānāma, dhuvaṃ buddho bhavissasi.

‘Aniṭṭhagandho pakkamati, diṭṭhagandho pavāyati;

Sopajja vāyati gandho, dhuvam buddho bhavissasi.

‘Sabbe devā padissanti, t̥hapyitvā arūpino;
Tepajja sabbe dissanti, dhuvam buddho bhavissasi.

‘Yāvatā nirayā nāma, sabbe dissanti tāvade;
Tepajja sabbe dissanti, dhuvam buddho bhavissasi.

‘Kuṭṭā kavāṭā selā ca, na hontāvaraṇā tadā;
Ākāśabhūtā tepajja, dhuvam buddho bhavissasi.

‘Cutī ca upapatti ca, khaṇe tasmim na vijjati;
Tānipajja padissanti, dhuvam buddho bhavissasi.

‘Daḥham paggaṇha vīriyam, mā nivatta abhikkama;
Mayampetaṃ vijānāma, dhuvam buddho bhavissasi”’ti.

Bodhisatto dīpaṅkaradasabalassa ca dasasahassacakkavāḷadevatānañca vacanam sutvā bhiyyoso mattāya sañjātussāho hutvā cintesi “buddhā nāma amoghavacanā, natthi buddhānam kathāya aññathattam. Yathā hi ākāse khittaleḍḍussa patanam dhuvam, jātassa maraṇam dhuvam, aruṇe uggate sūriyassuṭṭhānam, āsayā nikkhantasīhassa sīhanādanadanam, garugabbhāya itthiyā bhāramoropanam avassambhāvī, evameva buddhānam vacanam nāma dhuvam amogham, addhā aham buddho bhavissāmī”’ti. Tena vuttaṃ -

“Buddhassa vacanam sutvā, dasasahassīna cūbhayam;
Tuṭṭhahatṭho pamodito, evam cintesaham tadā.

“Advejjhavacanā buddhā, amoghavacanā jinā;
Vitatham natthi buddhānam, dhuvam buddho bhavāmaham.

“Yathā khittam nabhe leḍḍu, dhuvam patati bhūmiyam;
Tatheva buddhasetṭhānam, vacanam dhuvasassatam.

“Yathāpi sabbasattānam, maraṇam dhuvasassatam;
Tatheva buddhasetṭhānam, vacanam dhuvasassatam.

“Yathā rattikkhaye patte, sūriyuggamanam dhuvam;
Tatheva buddhasetṭhānam, vacanam dhuvasassatam.

“Yathā nikkhantasayanassa, sīhassa nadanam dhuvam;
Tatheva buddhasetṭhānam, vacanam dhuvasassatam.

“Yathā āpannasattānam, bhāramoropanam dhuvam;
Tatheva buddhasetṭhānam, vacanam dhuvasassata”’nti.

So “dhuvāham buddho bhavissāmī”’ti evam katasanniṭṭhāno buddhakārake dhamme upadhāretum “kham nu kho buddhakāradhammā, kim uddham, udāhu adho, disāsu, vidisāsū”’ti anukkamena sakalam dhammadhātum vicinanto porāṇakabodhisattehi āsevitānisevitam paṭhamam dānapāramim disvā evam attānam ovadi - “sumedhapāṇḍita, tvam ito paṭṭhāya paṭhamam dānapāramim

pūreyyāsi. Yathā hi nikkujjito udakakumbho nissesam katvā udakam vamatiyeva, na paccāharati, evameva dhanam vā yasaṃ vā puttam vā dāram vā aṅgapaccaṅgam vā anoloketvā sampattayācakānam sabbam icchiticchitam nissesam katvā dadamāno bodhirukkhamūle nisīditvā buddho bhavissasī”ti paṭhamam dānapāramiṃ daḷham katvā adhiṭṭhāsi. Tena vuttam -

“Handa buddhakare dhamme, vicināmi ito cito;
Uddham adho dasa disā, yāvatā dhammadhātuyā.

“Vicinanto tadādakkhiṃ, paṭhamam dānapāramiṃ;
Pubbakehi mahesīhi, anuciṇṇam mahāpatham.

“Imam tvam paṭhamam tāva, daḷham katvā samādiya;
Dānapāramitam gaccha, yadi bodhiṃ pattumicchasi.

“Yathāpi kumbho sampuṇṇo, yassa kassaci adhokato;
Vamatevudakam nissesam, na tattha parirakkhati.

“Tattheva yācake disvā, hīnamukkaṭṭhamajjhime;
Dadāhi dānam nissesam, kumbho viya adhokato”ti.

Athassa “na ettakeheva buddhakāradhammehi bhavitabba”nti uttaripi upadhārayato dutiyam sīlapāramiṃ disvā etadahosi - “sumedhapaṇḍita, tvam ito paṭṭhāya sīlapāramimpi pūreyyāsi. Yathā hi camarīmigo nāma jīvitampi anoloketvā attano vārameva rakkhati, evam tvampi ito paṭṭhāya jīvitampi anoloketvā sīlameva rakkhanto buddho bhavissasī”ti dutiyam sīlapāramiṃ daḷham katvā adhiṭṭhāsi. Tena vuttam -

“Na hete ettakāyeva, buddhadhammā bhavissare;
Aññepi vicinissāmi, ye dhammā bodhipācanā.

“Vicinanto tadādakkhiṃ, dutiyam sīlapāramiṃ;
Pubbakehi mahesīhi, āsevanisevitam.

“Imam tvam dutiyam tāva, daḷham katvā samādiya;
Sīlapāramitam gaccha, yadi bodhiṃ pattumicchasi.

“Yathāpi camarī vālam, kismiñci paṭilaggitam;
Upeti maraṇam tattha, na vikopeti vāladhiṃ.

“Tattheva catūsu, bhūmīsu, sīlāni paripūraya;
Parirakkha sabbadā sīlam, camarī viya vāladhi”nti.

Athassa “na ettakeheva buddhakāradhammehi bhavitabba”nti uttaripi upadhārayato tatiyam nekkhammapāramiṃ disvā etadahosi “sumedhapaṇḍita, tvam ito paṭṭhāya nekkhammapāramimpi pūreyyāsi. Yathā hi ciraṃ bandhanāgāre vasamāno puriso na tattha sineham karoti, atha kho ukkaṇṭhitoyeva avasitukāmo hoti, evameva tvampi sabbabhave bandhanāgārasadise katvā sabbabhavehi ukkaṇṭhito muccitukāmo hutvā nekkhammābhimukhova hohi, evam buddho bhavissasī”ti tatiyam nekkhammapāramiṃ daḷham katvā adhiṭṭhāsi. Tena vuttam -

“Na hete ettakāyeva, buddhadhammā bhavissare;
Aññepi vicinissāmi, ye dhammā bodhipācanā.

“Vicinanto tadādakkhiṃ, tatiyaṃ nekkhammapāramiṃ;
Pubbakehi mahesīhi, āsevanisevitaṃ.

“Imaṃ tvaṃ tatiyaṃ tāva, daḷhaṃ katvā samādiya;
Nekkhammapāramitaṃ gaccha, yadi bodhiṃ pattumicchasi.

“Yathā andughare puriso, ciravuttho dukhaṭṭito;
Na tattha rāgaṃ janeti, muttimeva gavesati.

“Tattheva tvaṃ sabbabhava, passa andughare viya;
Nekkhammābhimukho hohi, bhavato parimuttiyā”ti.

Athassa “na ettakeheva buddhakāradhammehi bhavitabba”nti uttaripi upadhārayato catutthaṃ paññāpāramiṃ disvā etadahosi - “sumedhapaṇḍita, tvaṃ ito paṭṭhāya paññāpāramimpi pūreyyāsi. Hīnamajjhimukkaṭṭhesu kañci avajjetvā sabbepi paṇḍite upasaṅkamitvā pañhaṃ puccheyyāsi. Yathā hi piṇḍacārīko bhikkhu hīnādikesu kulesu kiñci avajjetvā paṭipāṭiyā piṇḍāya caranto khippaṃ yāpanaṃ labhati, evaṃ tvampi sabbapaṇḍite upasaṅkamitvā pañhaṃ pucchanto buddho bhavissasī”ti catutthaṃ paññāpāramiṃ daḷhaṃ katvā adhiṭṭhāsi. Tena vuttaṃ -

“Na hete ettakāyeva, buddhadhammā bhavissare;
Aññepi vicinissāmi, ye dhammā bodhipācanā.

“Vicinanto tadādakkhiṃ, catutthaṃ paññāpāramiṃ;
Pubbakehi mahesīhi, āsevanisevitaṃ.

“Imaṃ tvaṃ catutthaṃ tāva, daḷhaṃ katvā samādiya;
Paññāpāramitaṃ gaccha, yadi bodhiṃ pattumicchasi.

“Yathāpi bhikkhu bhikkhanto, hīnamukkaṭṭhamajjhime;
Kulāni na vivajjento, evaṃ labhati yāpanaṃ.

“Tattheva tvaṃ sabbakālaṃ, paripucchanto budhaṃ janaṃ;
Paññāpāramitaṃ gantvā, sambodhiṃ pāpuṇissasī”ti.

Athassa “na ettakeheva buddhakāradhammehi bhavitabba”nti uttaripi upadhārayato pañcamaṃ vīriyapāramiṃ disvā etadahosi - “sumedhapaṇḍita, tvaṃ ito paṭṭhāya vīriyapāramimpi pūreyyāsi. Yathā hi sīho migarājā sabbairiyāpathesu daḷhavīriyo hoti, evaṃ tvampi sabbabhavesu sabbairiyāpathesu daḷhavīriyo anolīnavīriyo samāno buddho bhavissasī”ti pañcamaṃ vīriyapāramiṃ daḷhaṃ katvā adhiṭṭhāsi. Tena vuttaṃ -

“Na hete ettakāyeva, buddhadhammā bhavissare;
Aññepi vicinissāmi, ye dhammā bodhipācanā.

“Vicinanto tadādakkhiṃ, pañcamaṃ vīriyapāramiṃ;
Pubbakehi mahesīhi, āsevanisevitaṃ.

“Imaṃ tvaṃ pañcamaṃ tāva, daḷhaṃ katvā samādiya;
Vīriyapāramitaṃ gaccha, yadi bodhiṃ pattumicchasi.

“Yathāpi sīho migarājā, nisajjaṭṭhānacaṅkame;
Alīnavīriyo hoti, paggaḥitamano sadā.

“Tattheva tvaṃ sabbabhava, paggaṇha vīriyaṃ daḷhaṃ;
Vīriyapāramitaṃ gantvā, sambodhiṃ pāpuṇissasi”ti.

Athassa “na ettakeheva buddhakāradhammehi bhavitabba”nti uttaripi
upadhārayato chaṭṭhaṃ khantipāramiṃ disvā etadahosi - “sumedhapaṇḍita, tvaṃ ito
paṭṭhāya khantipāramiṃ pūreyyāsi. Sammānanepi avamānanepi khamova
bhaveyyāsi. Yathā hi pathaviyaṃ nāma sucimpi pakkipanti asucimpi, na tena
pathavī sinehaṃ, na paṭighaṃ karoti, khamati sahati adhivāsetiyeva, evaṃ tvampi
sammānāvamānanakkhamova samāno buddho bhavissasi”ti chaṭṭhaṃ
khantipāramiṃ daḷhaṃ katvā adhiṭṭhāsi. Tena vuttaṃ -

“Na hete ettakāyeva, buddhadhammā bhavissare;
Aññepi vicinissāmi, ye dhammā bodhipācanā.

“Vicinanto tadādakkiṃ, chaṭṭhamaṃ khantipāramiṃ;
Pubbakehi mahesīhi, āsevanisevitaṃ.

“Imaṃ tvaṃ chaṭṭhamaṃ tāva, daḷhaṃ katvā samādiya;
Tattha advejjhamānaso, sambodhiṃ pāpuṇissasi.

“Yathāpi pathavī nāma, sucimpi asucimpi ca;
Sabbhaṃ sahati nikkhepaṃ, na karoti paṭighaṃ tayā.

“Tattheva tvampi sabbesaṃ, sammānāvamānanakkhamo;
Khantipāramitaṃ gantvā, sambodhiṃ pāpuṇissasi”ti.

Athassa “na ettakeheva buddhakāradhammehi bhavitabba”nti uttaripi
upadhārayato sattamaṃ saccapāramiṃ disvā etadahosi - “sumedhapaṇḍita, tvaṃ ito
paṭṭhāya saccapāramiṃ pūreyyāsi. Asaniyā matthake patamānāyapi dhanādīnaṃ
atthāya chandādivasena sampajānamusāvādaṃ nāma mākāsi. Yathā hi osadhitārakā
nāma sabbautūsu attano gamanavīthiṃ jahitvā aññāya vīthiyā na gacchati,
sakavīthiyāva gacchati, evameva tvampi saccaṃ pahāya musāvādaṃ nāma
akarontoyeva buddho bhavissasi”ti sattamaṃ saccapāramiṃ daḷhaṃ katvā
adhiṭṭhāsi. Tena vuttaṃ -

“Na hete ettakāyeva, buddhadhammā bhavissare;
Aññepi vicinissāmi, ye dhammā bodhipācanā.

“Vicinanto tadādakkiṃ, sattamaṃ saccapāramiṃ;
Pubbakehi mahesīhi, āsevanisevitaṃ.

“Imaṃ tvaṃ sattamaṃ tāva, daḷhaṃ katvā samādiya;
Tattha advejjhavadano, sambodhiṃ pāpuṇissasi.

“Yathāpi osadhī nāma, tulābhūtā sadevake;

Samaye utuvasse vā, na vokkamati vīthito.

“Tatheva tvampi saccesu, mā vokkamasi vīthito;
Saccapāramitaṃ gantvā, sambodhiṃ pāpuṇissasi”ti.

Athassa “na ettakeheva buddhakāradhammehi bhavitabba”nti uttaripi upadhārayato aṭṭhamam adhiṭṭhānapāramiṃ disvā etadahosi - “sumedhapaṇḍita, tvaṃ ito paṭṭhāya adhiṭṭhānapāramimpi pūreyyāsi. Yaṃ adhiṭṭhāsi, tasmim adhiṭṭhāne niccalo bhaveyyāsi. Yathā hi pabbato nāma sabbadisāsu vātehi pahaṭopi na kampati na calati, attano ṭhāneyeva tiṭṭhati, evameva tvampi attano adhiṭṭhāne niccalo hontova buddho bhavissasi”ti aṭṭhamam adhiṭṭhānapāramiṃ daḷhaṃ katvā adhiṭṭhāsi. Tena vuttaṃ -

“Na hete ettakāyeva, buddhadhammā bhavissare;
Aññepi vicinissāmi, ye dhammā bodhipācanā.

“Vicinanto tadādakkiṃ, aṭṭhamam adhiṭṭhānapāramiṃ;
Pubbakehi mahesīhi, āsevanisevitaṃ.

“Imaṃ tvaṃ aṭṭhamam tāva, daḷhaṃ katvā samādiya;
Tattha tvaṃ acalo hutvā, sambodhiṃ pāpuṇissasi.

“Yathāpi pabbato selo, acalo suppatiṭṭhito;
Na kampati bhusavātehi, sakaṭṭhāneva tiṭṭhati.

“Tatheva tvampi adhiṭṭhāne, sabbadā acalo bhava;
Adhiṭṭhānapāramitaṃ gantvā, sambodhiṃ pāpuṇissasi”ti.

Athassa “na ettakeheva buddhakāradhammehi bhavitabba”nti uttaripi upadhārayato navamam mettāpāramiṃ disvā etadahosi - “sumedhapaṇḍita, tvaṃ ito paṭṭhāya navamam mettāpāramimpi pūreyyāsi. Ahitesupi hitesupi ekacitto bhaveyyāsi. Yathā hi udakaṃ nāma pāpajanassāpi kalyāṇajanassāpi sītibhāvaṃ ekasadisam katvā pharati, evameva tvampi sabbasattesu mettacittena ekacittova honto buddho bhavissasi”ti navamam mettāpāramiṃ daḷhaṃ katvā adhiṭṭhāsi. Tena vuttaṃ -

“Na hete ettakāyeva, buddhadhammā bhavissare;
Aññepi vicinissāmi, ye dhammā bodhipācanā.

“Vicinanto tadādakkiṃ, navamam mettāpāramiṃ;
Pubbakehi mahesīhi, āsevanisevitaṃ.

“Imaṃ tvaṃ navamam tāva, daḷhaṃ katvā samādiya;
Mettāya asamo hohi, yadi bodhiṃ pattumicchasi.

“Yathāpi udakaṃ nāma, kalyāṇe pāpake jane;
Samaṃ pharati sītena, pavāheti rajomalaṃ.

“Tatheva tvampi ahitahite, samaṃ mettāya bhāvaya;
Mettāpāramitaṃ gantvā, sambodhiṃ pāpuṇissasi”ti.

Athassa “na ettakeheva buddhakāradhammehi bhavitabba”nti uttaripi upadhārayato dasamaṃ upekkhāpāramiṃ disvā etadahosi - “sumedhapaṇḍita, tvam ito paṭṭhāya upekkhāpāramiṃ pi pūreyyāsi. Sukhepi dukkhepi majjhattova bhaveyyāsi. Yathā hi pathavī nāma sucimpi asucimpi pakkhippamānā majjhattāva hoti, evameva tvampi sukhadukkhesu majjhattova honto buddho bhavissasī”ti dasamaṃ upekkhāpāramiṃ daḷhaṃ katvā adhiṭṭhāsi. Tena vuttaṃ -

“Na hete ettakāyeva, buddhadhammā bhavissare;
Aññepi vicinissāmi, ye dhammā bodhipācanā.

“Vicinanto tadādakkhiṃ, dasamaṃ upekkhāpāramiṃ;
Pubbakehi mahesīhi, āsevanisevitaṃ.

“Imaṃ tvam dasamaṃ tāva, daḷhaṃ katvā samādiya;
Tulābhūto daḷho hutvā, sambodhiṃ pāpuṇissasi.

“Yathāpi pathavī nāma, nikkhattaṃ asuciṃ suciṃ;
Upekkhati ubhopete, kopānunayavajjitā.

“Tattheva tvampi sukhadukkhe, tulābhūto sadā bhava;
Upekkhāpāramitaṃ gantvā, sambodhiṃ pāpuṇissasī”ti.

Tato cintesi - “imasmiṃ loke bodhisattehi pūretabbā bodhiparipācanā buddhakāradhammā ettakāyeva, dasa pāramiyo ṭhapetvā aññe natthi, imāpi dasa pāramiyo uddhaṃ ākāsepi natthi, heṭṭhā pathaviyampi, puratthimādīsu disāsupi natthi, mayhameva pana hadayamaṃsabbhantare patiṭṭhitā”ti. Evaṃ tāsāṃ hadaye patiṭṭhitabhāvaṃ disvā sabbāpi tā daḷhaṃ katvā adhiṭṭhāya punappunaṃ sammasanto anulomapaṭilomaṃ sammasati, pariyante gahetvā ādiṃ pāpeti, ādimhi gahetvā pariyante ṭhapeti, majjhe gahetvā ubhato osāpeti, ubhato koṭīsu hetvā majjhe osāpeti. Bāhirakabhaṇḍapariccāgo dānapāramī nāma, aṅgapariccāgo dānaupapāramī nāma, jīvitapariccāgo dānaparamatthapāramī nāmāti dasa pāramiyo dasa upapāramiyo dasa paramatthapāramiyo yantatelaṃ vinivaṭṭento viya mahāmeruṃ matthaṃ katvā cakkavāḷamahāsamuddaṃ āluḷento viya ca sammasi. Tassevaṃ dasa pāramiyo sammasantassa dhammatejena catunahutādhikadviyojanasatasahassabahalā ayaṃ mahāpathavī hatthinā akkantanaḷakalāpo viya, pīḷiyamānaṃ ucchuyantaṃ viya ca mahāviravaṃ viravamānā saṅkampi sampakampi sampavedhi, kulālacakkaṃ viya telayantacakkaṃ viya ca paribbhami. Tena vuttaṃ -

“Ettakāyeva te loke, ye dhammā bodhipācanā;
Tatuddhaṃ natthi aññatra, daḷhaṃ tattha patiṭṭhaha.

“Ime dhamme sammasato, sabhāvasarasalakkhaṇe;
Dhammatejena vasudhā, dasasahassī pakampatha.

“Calatī ravatī pathavī, ucchuyantaṃva pīḷitaṃ;
Telayante yathā cakkaṃ, evaṃ kampati medanī”ti.

Mahāpathaviyā kampamānāya rammanagaravāsino saṇṭhātuṃ asakkontā yugantavātabbhāhatā mahāsālā viya mucchitamucchitāva papatimsu, ghaṭādīni kulālabhājanāni pavaṭṭantāni aññamaññaṃ paharantāni cuṇṇavicuṇṇāni ahesuṃ. Mahājano bhītasito satthāraṃ upasaṅkamitvā “kiṃ nu kho bhagavā nāgāvaṭṭo ayaṃ bhūtayakkhadevatāsu aññatarāvaṭṭoti na hi mayaṃ etaṃ jānāma, apica kho sabbopi ayaṃ mahājano upadduto, kiṃ nu kho imassa lokassa pāpakaṃ bhavissati, udāhu kalyāṇaṃ, kathetha no etaṃ kāraṇa”nti āha. Atha satthā tesāṃ kathaṃ sutvā “tūmhe mā bhāyatha mā cintayittha, natthi vo itonidānaṃ bhayaṃ. Yo so mayā ajja sumedhapaṇḍito ‘anāgate gotamo nāma buddho bhavissatī’ti byākato, so dasa pāramiyo sammāsati, tassa dasa pāramiyo sammāsantassa viloḍentassa dhammatejēna sakaladasasahassilokadhātu ekappahārena kampati, ceva, ravati cā”ti āha. Tena vuttaṃ -

“Yāvatā parisā āsi, buddhassa parivesane;
Pavedhamānā sā tattha, mucchitā sesi bhūmiyaṃ.

“Ghaṭānekasahassāni, kumbhīnaṃ satā bahū;
Saṅcuṇṇamathitā tattha, aññamaññaṃ paghaṭṭitā.

“Ubbiggā tasitā bhītā, bhantā byadhitamānasā;
Mahājanā samāgamma, dīpaṅkaramupāgamuṃ.

“Kiṃ bhavissati lokassa, kalyāṇamatha pāpakaṃ;
Sabbo upadduto loko, taṃ vinodehi cakkhuma’.

“Tesāṃ tadā saññāpesi, dīpaṅkaro mahāmuni;
Vissatthā hotha mā bhātha, imasmiṃ pathavikampane.

“Yamaṃ ajja byākāsiṃ, buddho loke bhavissati;
Eso sammāsati dhammaṃ, pubbakaṃ jinasevitaṃ.

“Tassa sammāsato dhammaṃ, buddhabhūmiṃ asesato;
Tenāyaṃ kampitā pathavī, dasasahassī sadevake”ti.

Mahājano tathāgatassa vacanaṃ sutvā haṭṭhatuṭṭho mālāgandhavilepanaṃ ādāya rammanagarā nikkhamitvā bodhisattaṃ upasaṅkamitvā mālādīhi pūjetvā vanditvā padakkhiṇaṃ katvā rammanagaramēva pāvisi. Bodhisattopi dasa pāramiyo sammāsivā vīriyaṃ daḷhaṃ katvā adhiṭṭhāya nisinnāsanā vuṭṭhāsi. Tena vuttaṃ -

“Buddhassa vacanaṃ sutvā, mano nibbāyi tāvade;
Sabbe maṃ upasaṅkamma, punāpi abhivandisuṃ.

“Samādiyivā buddhaguṇaṃ, daḷhaṃ katvāna mānasā;
Dīpaṅkaraṃ namassivā, āsanā vuṭṭhahiṃ tadā”ti.

Atha bodhisattaṃ āsanā vuṭṭhahantaṃ sakaladasasahassacakkavāḷadevatā sannipatitvā dibbehi mālāgandhehi pūjetvā vanditvā “ayya sumedhatāpasa, tayā ajja dīpaṅkaradasabalassa pādamūle mahatī patthanā patthitā, sā te anantarāyena samijjhatu, mā te bhayaṃ vā chambhitattaṃ vā ahosi, sarīre appamattakopi rogo mā uppajji, khippaṃ pāramiyo pūretvā sammāsambodhiṃ paṭivijjha. Yathā

pupphūpagaphalūpagā rukkhā samaye pupphanti ceva phalanti ca, tatheva tvampi samayaṃ anatikkamitvā khippaṃ sambodhimuttamaṃ phusassū”tiādīni thutimaṅgalāni payirudāhaṃsu, evaṃ payirudāhitvā attano attano devaṭṭhānameva agamaṃsu. Bodhisattopi devatāhi abhitthuto “ahaṃ dasa pāramiyo pūretvā kappasatasahassādhikānaṃ catunnaṃ asaṅkhyeyyānaṃ matthake buddho bhavissāmī”ti vīriyaṃ daḷhaṃ katvā adhiṭṭhāya nabhaṃ abbhuggantvā himavantameva agamāsi. Tena vuttaṃ -

“Dibbaṃ mānusakāṃ pupphaṃ, devā mānusakā ubho;
Samokiranti pupphehi, vuṭṭhahantassa āsanā.

“Vedayanti ca te sotthiṃ, devā mānusakā ubho;
Mahantaṃ patthitaṃ tuyhaṃ, taṃ labhassu yathicchitaṃ.

“Sabbītiyo vivajjantu, soko rogo vinassatu;
Mā te bhavantvantarāyā, phusa khippaṃ bodhimuttamaṃ.

“Yathāpi samaye patte, pupphanti pupphino dumā;
Tatheva tvaṃ mahāvīra, buddhañāṇena pupphassu.

“Yathā ye keci sambuddhā, pūrayuṃ dasa pāramī;
Tatheva tvaṃ mahāvīra, pūraya dasa pāramī.

“Yathā ye keci sambuddhā, bodhimaṇḍamhi bujjhare;
Tatheva tvaṃ mahāvīra, bujjhassu jinabodhiyaṃ.

“Yathā ye keci sambuddhā, dhammacakkaṃ pavattayuṃ;
Tatheva tvaṃ mahāvīra, dhammacakkaṃ pavattaya.

“Puṇṇamāye yathā cando, parisuddho virocati;
Tatheva tvaṃ puṇṇamano, viroca dasasahassiyaṃ.

“Rāhumutto yathā sūriyo, tāpena atirocati;
Tatheva lokā muccitvā, viroca siriyā tuvaṃ.

“Yathā yā kāci nadiyo, osaranti mahodadhiṃ;
Evaṃ sadevakā lokā, osarantu tavantike.

“Tehi thutappasattho so, dasa dhamme samādiya;
Te dhamme paripūrento, pavanaṃ pāvisī tadā”ti.

Sumedhakathā niṭṭhitā.

Rammanagaravāsinopi kho nagaraṃ pavisitvā buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa mahādānaṃ adaṃsu. Satthā tesāṃ dhammaṃ desetvā mahājanaṃ saraṇādāsu patitṭhāpetvā rammanagaramhā nikkhamitvā tato uddhampi yāvatāyukaṃ tiṭṭhanto sabbaṃ buddhakkiccaṃ katvā anukkamena anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbāyi. Tattha yaṃ vattabbaṃ, taṃ sabbaṃ buddhavaṃse vuttanayeneva veditabbaṃ. Vuttañhi tattha -

“Tadā te bhojayitvāna, sasaṅghaṃ lokanāyakaṃ;

Upagacchum saraṇaṃ tassa, dīpaṅkarassa satthuno.

“Saraṇāgamane kañci, niveseti tathāgato;
Kañci pañcasu sīlesu, sīle dasavidhe paraṃ.

“Kassaci deti sāmāññaṃ, caturo phalamuttame;
Kassaci asame dhamme, deti so paṭisambhidā.

“Kassaci varasamāpattiyo, aṭṭha deti narāsabho;
Tisso kassaci vijjāyo, chaḷabhiñña pavecchati.

“Tena yogena janakāyaṃ, ovadati mahāmuni;
Tena vitthārikaṃ āsi, lokanāthassa sāsanaṃ.

“Mahāhanusabhakkhandho, dīpaṅkarasanāmako;
Bahū jane tārayati, parimoceti duggatiṃ.

“Bodhaneyyaṃ janaṃ disvā, satasahassepī yojane;
Khaṇena upagantvāna, bodheti taṃ mahāmuni.

“Paṭhamābhisamaye buddho, koṭṭisatamabodhayi;
Dutiyaḥhisamaye nātho, navutikoṭṭimabodhayi.

“Yadā ca devabhavanamhi, buddho dhammamadesayi;
Navutikoṭṭisahasānaṃ, tatiyābhisamayo ahu.

“Sannipātā tayo āsum, dīpaṅkarassa satthuno;
Koṭṭisatasahasānaṃ, paṭhamo āsi samāgamo.

“Puna nāradakūṭamhi, pavivekagate jine;
Khīṇāsavā vītamalā, samimṣu satakoṭṭiyo.

“Yamhi kāle mahāvīro, sudassanasiluccaye;
Navutikoṭṭisahashehi, pavāresi mahāmuni.

“Ahaṃ tena samayena, jaṭilo uggatāpano;
Antalikkhamhi caraṇo, pañcābhiññaṃsu pāragū.

“Dasavīsahasassānaṃ, dhammābhisamayo ahu;
Ekadvinnaṃ abhisamayā, gaṇanāto asaṅkhiyā.

“Vitthārikaṃ bāhujaññaṃ, iddhaṃ phītaṃ ahu tadā;
Dīpaṅkarassa bhagavato, sāsanaṃ suvisodhitaṃ.

“Cattāri satasahasāni, chaḷabhiñña mahiddhikā;
Dīpaṅkaraṃ lokaviduṃ, parivārenti sabbadā.

“Ye keci tena samayena, jahanti mānusaṃ bhavaṃ;
Apattamānasā sekkhā, garahitā bhavanti te.

“Supupphitaṃ pāvacaṇaṃ, arahantehi tādihi;

Khīṇāsavehi vimalehi, upasobhati sadevake.

“Nagaraṃ rammavatī nāma, sudevo nāma khattiyo;
Sumedhā nāma janikā, dīpaṅkarassa satthuno.

“Sumaṅgalo ca tisso ca, ahesuṃ aggasāvakā;
Sāgato nāmupaṭṭhāko, dīpaṅkarassa satthuno.

“Nandā ceva sunandā ca, ahesuṃ aggasāvikā;
Bodhi tassa bhagavato, pipphalīti pavuccati.

“Asītihatthamubbedho, dīpaṅkaro mahāmuni;
Sobhati dīparukkhova, sālārājāva phullito.

“Satasahassavassāni, āyu tassa mahesino;
Tāvatā tiṭṭhamāno so, tāresi janataṃ bahuṃ.

“Jotayitvāna saddhammaṃ, santāretvā mahājanaṃ;
Jalitvā aggikhandhova, nibbuto so sasāvako.

“Sā ca iddhi so ca yaso, tāni ca pādesu cakkaratanāni;
Sabbam tamantarahitaṃ, nanu rittā sabbasaṅkhārā”ti.

Dīpaṅkarassa pana bhagavato aparabhāge ekaṃ asaṅkhyeyyaṃ atikkamitvā koṇḍañño nāma satthā udapādi. Tassāpi tayo sāvakasannipātā ahesuṃ. Paṭhamasannipāte koṭisatasahassaṃ, dutiye koṭisahasassaṃ, tatiye navutikoṭiyo. Tadā bodhisatto vijitāvī nāma cakkavattī hutvā koṭisatasahassasaṅkhassa buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa mahādānaṃ adāsi. Satthā bodhisattaṃ “buddho bhavissasī”ti byākaritvā dhammaṃ desesi. So satthu dhammakathaṃ sutvā rajjaṃ niyyādetvā pabbaji. So tīṇi piṭakāni uggahetvā aṭṭha samāpattiyo pañca abhiññāyo ca uppādetvā aparihīnājjhāno brahmaloke nibbatti. Koṇḍaññaassa buddhassa pana rammavatī nāma nagaraṃ, sunando nāma khattiyo pitā, sujātā nāma devī mātā, bhaddo ca subhaddo ca dve aggasāvakā, anuruddho nāmupaṭṭhāko, tissā ca upatissā ca dve aggasāvikā, sālakalyāṇī bodhi, aṭṭhāsītihatthubbedhaṃ sarīraṃ, vassasatasahassaṃ āyuppaṃaṇaṃ ahoṣi.

“Dīpaṅkarassa aparena, koṇḍañño nāma nāyako;
Anantatejo amitayaso, appameyyo durāsado”ti.

Tassa aparabhāge ekaṃ asaṅkhyeyyaṃ atikkamitvā ekasmiṃyeva kappe caturo buddhā nibbattiṃsu maṅgalo, sumano, revato, sobhitoti. Maṅgalassa bhagavato tayo sannipātā ahesuṃ. Tesu paṭhamasannipāte koṭisatasahassaṃ bhikkhū ahesuṃ, dutiye koṭisahasassaṃ, tatiye navutikoṭiyo. Vemātikabhātā kirassa ānandakumāro nāma navutikoṭisaṅkhāya parisāya saddhiṃ dhammassavanatthāya satthu santikaṃ agamāsi. Satthā tassa anupubbikaṃ kathaṃ kathesi, so saddhiṃ parisāya saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Satthā tesam kulaputtānaṃ pubbacaritaṃ olokeno iddhi mayapattacīvarassa upanissayaṃ disvā dakkhiṇahatthaṃ pasāretvā “etha, bhikkhavo”ti āha. Sabbe taṅkhaṇaṇṇeva iddhi mayapattacīvaradharā satṭhivassamahātherā viya ākappasampannā hutvā satthāraṃ vanditvā parivārayiṃsu. Ayamassa tatiyo sāvakasannipāto ahoṣi.

Yathā pana aññesaṃ buddhānaṃ samantā asīti hatthappamāṇāyeva sarīrappabhā ahoṣi, na evaṃ tassa tassa pana bhagavato sarīrappabhā niccakālaṃ dasasahassilokadhātuṃ pharitvā atṭhāsi. Rukkhaṃ pathavipabbatasamuddādayo antamaso ukkhalikādīni upādāya suvaṇṇapaṭṭapariyonaddhā viya ahesuṃ. Āyupamāṇaṃ panassa navutivassasahassāni ahoṣi. Ettakaṃ kālaṃ candimasūriyādayo attano pabhāya virocituṃ nāsakkhiṃsu, rattindivaparicchedo na paññāyittha. Divā sūriyālokena viya sattā niccaṃ buddhālokena eva vicariṃsu, sāyaṃ pupphitakusumānaṃ, pāto ravanakasakuṇḍīnañca vasena loko rattindivaparicchedaṃ sallakkhesi.

Kiṃ pana aññesaṃ buddhānaṃ ayamānubhāvo natthīti? No natthi. Tepi hi ākaṅkhamānā dasasahassiṃ vā lokadhātuṃ tato vā bhiyyo ābhāya phareyyuṃ. Maṅgalassa pana bhagavato pubbapatthanāvasena aññesaṃ byāmappabhā viya sarīrappabhā niccakāle eva dasasahassilokadhātuṃ pharitvā atṭhāsi. So kira bodhisattacariyakāle vessantarasadise attabhāve tṛito saputtadāro vaṅkapabbatasadise pabbate vasi. Atheko kharadāṭṭhiko nāma yakkho mahāpurisassa dānājñāsayaṃ sutvā brāhmaṇavaṇṇena upasaṅkamitvā mahāsattaṃ dve dārake yāci. Mahāsatto “dadāmi brāhmaṇassa puttake”ti haṭṭhapahaṭṭho udakapariyantaṃ pathaviṃ kampaṇto dvepi dārake adāsi. Yakkho caṅkamanakoṭṭiyaṃ ālambanaphalakaṃ nissāya tṛatvā passantasseva mahāsattassa mūlakalāpe viya dve dārake khādi. Mahāpurisassa yakkhaṃ oloketvā mukhe vivaṭamatte aggijālaṃ viya lohitadhāraṃ uggiramānaṃ tassa mukhaṃ disvāpi kesaggamattampi domanassaṃ na uppajji. “Sudinnaṃ vata me dāna”nti cintayato panassa sarīre mahantaṃ pītisomanassa udapādi. So “imassa me nissandena anāgate imināva nīhārena rasmiyo nikkhamantū”ti patthanaṃ akāsi. Tassa taṃ patthanaṃ nissāya buddhabhūtaṃ sarīrato rasmiyo nikkhamitvā ettakaṃ tṛānaṃ phariṃsu.

Aparampissa pubbacariyaṃ atthi. So kira bodhisattakāle ekassa buddhassa cetiyaṃ disvā “imassa buddhassa mayā jīvitāṃ pariccajituṃ vaṭṭatī”ti daṇḍadīpikāveṭṭhananiyāmena sakalasārīraṃ veṭṭhapetvā ratanamattamakuḷaṃ sataṣasahassagghaṇikaṃ suvaṇṇapāṭiṃ sappissa pūrāpetvā tattha saṣasavapṭṭiyo jālāpetvā taṃ sīsenaḍḍāya sakalasārīraṃ jālāpetvā cetiyaṃ padakkhiṇaṃ karonto sakalarattiṃ vītinaṃesi. Evaṃ yāva aruṇuggamaṇā vāyamantassāpissa lomakūpamattampi usumaṃ na gaṇhi. Padumagabbhaṃ pavittṭhakālo viya ahoṣi. Dhammo hi nāmesa attānaṃ rakkhantaṃ rakkhati. Tenāha bhagavā -

“Dhammo have rakkhati dhammacāriṃ, dhammo suciṇṇo sukhamāvahāti;
Esānisaṃso dhamme suciṇṇe, na duggaṭṭiṃ gacchati dhammacārī”ti.

Imassāpi kammaṃ nissandena tassa bhagavato sarīrobhāso dasasahassilokadhātuṃ pharitvā atṭhāsi.

Tadā amhākaṃ bodhisatto suruci nāma brāhmaṇo hutvā “satthāraṃ nimantessāmī”ti upasaṅkamitvā madhuradhammakathaṃ sutvā “sve mayhaṃ bhikkhaṃ gaṇhatha, bhante”ti āha. Brāhmaṇa, kittakehi te bhikkhūhi atthoti? “Kittakā pana vo, bhante, parivārabhikkhū”ti āha. Tadā pana satthu paṭṭhamasannipātoyeva hoti, tasmā “koṭṭisatasahassa”nti āha. Bhante, sabbehipi saddhiṃ mayhaṃ gehe bhikkhaṃ gaṇhathāti. Satthā adhivāsesi. Brāhmaṇo svātānāya nimantetvā gehaṃ gacchanto cintesi - “ahaṃ ettakānaṃ bhikkhūnaṃ yāgubhattavattṭhādīni dātuṃ sakkomi, nisīdanaṭṭhānaṃ pana kathaṃ bhavissatī”ti.

Tassa sã cintã caturãsītiyojanasahassamatthake ðhitassa devarañño paṇḍukambalasilāsanassa uṇhabhāvaṃ janesi. Sakko “ko nu kho maṃ imamhã ðhãnã cãvetukãmo”ti dibbacakkhunã olovento mahãpurisaṃ disvã “suruci nãma brãhmaṇo buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ nimantetvã nisīdanaṭṭhãnatthãya cintesi, mayãpi tattha gantvã puññaakoṭṭhãsaṃ gahetuṃ vaṭṭatī”ti vaḍḍhakivaṇṇaṃ nimminivã vãsipharasuhattho mahãpurisassa purato pãturaḥosi. So “atthi nu kho kassaci bhatiyã kattabba”nti ãha. Mahãpuriso taṃ disvã “kiṃ kammaṃ karissasī”ti ãha. “Mama ajãnanasippaṃ nãma natthi, geḥaṃ vã maṇḍapaṃ vã yo yaṃ kãreti, tassa taṃ kãtuṃ jãnãmī”ti. “Tena hi mayhaṃ kammaṃ atthī”ti. “Kiṃ ayyã”ti? “Svãtanãya me koṭisatasahassabhikkhũ nimantitã, tesam nisīdanamaṇḍapaṃ karissasī”ti. “Ahaṃ nãma kareyyaṃ, sace mama bhatim dãtuṃ sakkhissathã”ti. “Sakkhissãmi tãtã”ti. “Sãdhu karissãmi”ti gantvã ekaṃ padesaṃ olokesi, dvãdasaterasayojanappamãṇo padeso kasiṇamaṇḍalaṃ viya samatalo aḥosi. So “ettake ðhãne sattaratanamayo maṇḍapo uṭṭhahatũ”ti cintetvã olokesi. Tãvadeva pathaviṃ bhinditvã maṇḍapo uṭṭhahi. Tassa sovaṇṇamayesu thambhesu rajatamayã ghaṭakã ahesuṃ, rajatamayesu sovaṇṇamayã, maṇitthambhesu pavãlamayã, pavãlatthambhesu maṇimayã, sattaratanamayesu sattaratanamayãva ghaṭakã ahesuṃ. Tato “maṇḍapassa antarantarena kiṅkiṇikajãlaṃ olambatũ”ti olokesi, saha olokaneneva kiṅkiṇikajãlaṃ olambi, yassa mandavãteritassa pañcaṅgikasappa tũriyassa madhurasaddo niggacchati, dibbasaṅgītivattanakãlo viya hoti. “Antarantarã gandhadãmamãlãdãmãni olambantũ”ti cintesi, dãmãni olambiṃsu. “Koṭisatasahassasaṅkhãnaṃ bhikkhũnaṃ ãsanãni ca ãdhãrakãni ca pathaviṃ bhinditvã uṭṭhahantũ”ti cintesi, tãvadeva uṭṭhahiṃsu. “Koṇe koṇe ekekã udakacãṭiyo uṭṭhahantũ”ti cintesi, udakacãṭiyo uṭṭhahiṃsu.

Ettakaṃ mãpetvã brãhmaṇassa santikaṃ gantvã “ehi ayya, tava maṇḍapaṃ oloketvã mayhaṃ bhatim dehī”ti ãha. Mahãpuriso gantvã maṇḍapaṃ olokesi, olokontassevassa sakalasarīraṃ pañcavaṇṇãya pītiyã niraṇṭaraṃ phuṭaṃ aḥosi. Athassa maṇḍapaṃ olokayato etadahosi - “nãyaṃ maṇḍapo manussabhũtena kato, mayhaṃ pana ajjhãsayam mayhaṃ guṇaṃ ãgamma addhã sakkabhavanaṃ uṇhaṃ aḥosi, tato sakkena devaraññã ayaṃ maṇḍapo kãrito bhavissatī”ti. “Na kho pana me yuttaṃ evarũpe maṇḍape ekadivasamyeva dãnaṃ dãtuṃ, sattãhaṃ dassãmī”ti cintesi. Bãhirakadãnañhi kittakampi samãnaṃ bodhisattãnaṃ tuṭṭhiṃ kãtuṃ na sakkoti, alaṅkatasīsaṃ pana chinditvã añjitaakkhĩni uppãṭetvã hadayamaṃsaṃ vã ubbaṭṭetvã dinnakãle bodhisattãnaṃ cãgaṃ nissãya tuṭṭhi nãma hoti. Amhãkampi hi bodhisattassa sivijãtake devasikaṃ pañca kahãpaṇasatasahassãni vissajjetvã catũsu dvãresu nagaramajjhe ca dãnaṃ dentassa taṃ dãnaṃ cãgatuṭṭhiṃ uppãdetuṃ nãsakkihi. Yadã panassa brãhmaṇavaṇṇena ãgantvã sakko devarãjã akkhĩni yãci, tadã tãni uppãṭetvã dadamãnasappa hãso uppajji, kesaggamattampi cittassa aññathattaṃ nãhosi. Evaṃ dãnaṃ nissãya bodhisattãnaṃ titti nãma natthi. Tasmã sopi mahãpuriso “sattãhaṃ mayã koṭisatasahassasaṅkhãnaṃ bhikkhũnaṃ dãnaṃ dãtuṃ vaṭṭatī”ti cintetvã tasmim maṇḍape buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ nisīdãpetvã sattãhaṃ gavapãnaṃ nãma dãnaṃ adãsi. Gavapãnanti mahante mahante kolambe khīrassa pũretvã uddhanesu ãropetvã ghanapãkapakke khīre thoḱe taṇḍule pakkhipitvã pakkamadhusakkarãcuṇṇasappĩhi abhisakkhataṃ bhojanaṃ vuccati. Manussãyeva pana parivisitum nãsakkiṃsu, devãpi ekantarikã hutvã parivisiṃsu. Dvãdasaterasayojanappamãṇaṃ ðhãnampi bhikkhũ gaṇhitum nappahosiyeva. Te pana bhikkhũ attano attano ãnubhãvena nisīdiṃsu.

Pariyosānadivase sabbabhikkhūnaṃ pattāni dhovāpetvā bhesajjatthāya sappinavanitamadhuphāṇitādāni pūretvā ticivarehi saddhiṃ adāsi, saṅghanavakabhikkhunā laddhacīvarasāṭhakā sataṣaḥassagghanakā ahesuṃ.

Satthā anumodanaṃ karonto “ayaṃ puriso evarūpaṃ mahādānaṃ adāsi, ko nu kho bhavissatī”ti upadhārento “anāgate kappasataṣaḥassādhikānaṃ dvinnaṃ asaṅkhyeyyānaṃ matthake gotamo nāma buddho bhavissatī”ti disvā mahāpurisaṃ āmantetvā “tvaṃ ettakaṃ nāma kālaṃ atikkamitvā gotamo nāma buddho bhavissasī”ti byākāsi. Mahāpuriso byākaraṇaṃ sutvā “ahaṃ kira buddho bhavissāmi, ko me gharāvāsena attho, pabbajissāmī”ti cintetvā tathārūpaṃ sampattiṃ kheḷapiṇḍaṃ viya pahāya satthu santike pabbajitvā buddhavacanaṃ uggaṇhitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā āyupariyosāne brahmaloke nibbatti.

Maṅgalassa pana bhagavato nagaraṃ uttaraṃ nāma ahosi, pitāpi uttaro nāma khattiyo, mātāpi uttarā nāma devī, sudevo ca dhammaseno ca dve aggasāvakā, pālito nāmupaṭṭhāko, sīvalī ca asokā ca dve aggasāvikā, nāgarukkho bodhi, aṭṭhāsītihatthubbedhaṃ sarīraṃ ahosi. Navutivassasahassāni tathvā parinibbute pana tasmīṃ bhagavati ekappahāreneva dasa cakkavāḷasahassāni ekandhakārāni ahesuṃ. Sabbacakkavāḷesu manussānaṃ mahantaṃ ārodanaparidevanaṃ ahosi.

“Koṇḍaññaṃsapaṇa, maṅgalo nāma nāyako;
Tamaṃ lokaṃ nihaṇtvāna, dhammakkamabhiddhārayī”ti.

Evamaṃ dasasahassilokadhātumaṃ andhakāraṃ katvā parinibbutassa tassa bhagavato aparabhāge sumano nāma satthā uḍapādi. Tassāpi tayo sāvakaṣaṇṇipātā ahesuṃ. Paṭṭhamasannipāte koṭṭisatasahassabhikkhū ahesuṃ, duttiye kaṇṇanapabbatamhi navutikoṭṭisahasāni, tattiye asītikoṭṭisahasāni. Tadā mahāsatto atulo nāma nāgarājā ahosi mahiddhiko mahānubhāvo. So “buddho uppanno”ti sutvā ñāṭisaṅghaparivuto nāgabhavaṇā nikkhamitvā koṭṭisatasahassabhikkhuparivārassa tassa bhagavato dibbatūriyehi upahāraṃ kāretvā mahādānaṃ pavattetvā paccekaṃ dussayugāni datvā saraṇesu paṭiṭṭhāsi. Sopi naṃ satthā “anāgate buddho bhavissasī”ti byākāsi. Tassa bhagavato nagaraṃ khemaṃ nāma ahosi, sudatto nāma rājā pitā, sirimā nāma mātā, saraṇo ca bhāvitatto ca dve aggasāvakā, udeno nāmupaṭṭhāko, soṇā ca upasoṇā ca dve aggasāvikā, nāgarukkho bodhi, navutihatthubbedhaṃ sarīraṃ, navuttiyeva vassasahasāni āyuppaṃaṇaṃ ahosi.

“Maṅgalassa apaṇa, sumano nāma nāyako;
Sabbadhammehi asamo, sabbasattānamuttamo”ti.

Tassa aparabhāge revato nāma satthā uḍapādi. Tassāpi tayo sāvakaṣaṇṇipātā ahesuṃ. Paṭṭhamasannipāte gaṇaṇā natthi, duttiye koṭṭisatasahassabhikkhū ahesuṃ, tathā tattiye. Tadā bodhisatto atidevo nāma brāhmaṇo hutvā satthu dhammadeṣanaṃ sutvā saraṇesu paṭiṭṭhāya sirasmīṃ añjaliṃ tṭhapetvā tassa satthuno kilesappaḥāne vaṇṇaṃ vatvā uttarāsaṅgena pūjaṃ akāsi. Sopi naṃ “buddho bhavissasī”ti byākāsi. Tassa pana bhagavato nagaraṃ dhañṇavatī nāma ahosi, pitā vipulo nāma khattiyo, mātāpi vipulā nāma devī, varuṇo ca brahmadevo ca dve aggasāvakā, sambhavo nāmupaṭṭhāko, bhaddā ca subhaddā ca dve aggasāvikā, nāgarukkho bodhi, sarīraṃ asītihatthubbedhaṃ ahosi, āyu satṭhi vassasahasānīti.

“Sumanassa apaṇa, revato nāma nāyako;
Anūpamo asadiso, atulo uttamo jino”ti.

Tassa aparabhāge sobhito nāma satthā udapādi. Tassāpi tayo sāvakasannipātā ahesum. Paṭhamasannipāte koṭisatabhikkhū ahesum, dutiye navutikoṭiyo, tatiye asitikoṭiyo. Tadā bodhisatto ajito nāma brāhmaṇo hutvā satthu dhammadesanaṃ sutvā saraṇesu patitṭhāya buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa mahādānaṃ adāsi. Sopi naṃ “buddho bhavissasī”ti byākāsi. Tassa pana bhagavato sudhammaṃ nāma nagaraṃ ahosi, pitāpi sudhammo nāma rājā, mātāpi sudhammā nāma devī, asamo ca sunetto ca dve aggasāvakā, anomo nāmupaṭṭhāko, nakulā ca sujātā ca dve aggasāvikā, nāgarukkhova bodhi, aṭṭhapaṇṇāsahatthubbedhaṃ sarīraṃ ahosi, navuti vassasahassāni āyupamāṇanti.

“Revatassa aparena, sobhito nāma nāyako;
Samāhito santacitto, asamo appaṭipuggalo”ti.

Tassa aparabhāge ekaṃ asaṅkhyeyyaṃ atikkamitvā ekasmiṃyeva kappe tayo buddhā nibbattiṃsu anomadassī padumo nāradoti. Anomadassissa bhagavato tayo sāvakasannipātā ahesum. Paṭhamasannipāte bhikkhū aṭṭhasatasahassāni ahesum, dutiye satta, tatiye cha. Tadā bodhisatto eko yakkhasenāpati ahosi mahiddhiko mahānubhāvo anekakoṭisatasahassānaṃ yakkhānaṃ adhipati. So “buddho uppanno”ti sutvā āgantvā buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa mahādānaṃ adāsi. Satthāpi naṃ “anāgate buddho bhavissasī”ti byākāsi. Anomadassissa pana bhagavato candavatī nāma nagaraṃ ahosi, yasavā nāma rājā pitā, yasodharā nāma mātā, nisabho ca anomo ca dve aggasāvakā, varuṇo nāmupaṭṭhāko, sundarī ca sumanā ca dve aggasāvikā, ajjunarukkho bodhi, aṭṭhapaṇṇāsahatthubbedhaṃ sarīraṃ ahosi, vassasatasahassaṃ āyūti.

“Sobhitassa aparena, sambuddho dvipaduttamo;
Anomadassī amitayaso, tejassī duratikkamo”ti.

Tassa aparabhāge padumo nāma satthā udapādi. Tassāpi tayo bhāvakasannipātā ahesum. Paṭhamasannipāte koṭisatasahassabhikkhū ahesum, dutiye tīṇi satasahassāni, tatiye agāmake araṇṇe mahāvanasaṇḍavāsīnaṃ bhikkhūnaṃ dve satasahassāni. Tadā tathāgate tasmīṃ vanasaṇḍe vasante bodhisatto sīho hutvā satthāraṃ nirodhasamāpattiṃ samāpannaṃ disvā pasannacitto vanditvā padakkhiṇaṃ katvā pītisomanassajāto tikkhattuṃ sīhanādaṃ naditvā sattāhaṃ buddhārammaṇapītiṃ avijahitvā pītisukheneva gocarāya apakkamitvā jīvitapariccāgaṃ katvā payirupāsamāno aṭṭhāsi. Satthā sattāhaccayena nirodhā vuṭṭhito sīhaṃ oloketvā “bhikkhusaṅghepi cittaṃ pasādetvā saṅghaṃ vandissatīti bhikkhusaṅgho āgacchatū”ti cintesi. Bhikkhū tāvadeva āgamiṃsu. Sīho saṅghe cittaṃ pasādesi. Satthā tassa manaṃ oloketvā “anāgate buddho bhavissasī”ti byākāsi. Padumassa pana bhagavato campakaṃ nāma nagaraṃ ahosi, asamo nāma rājā pitā, asamā nāma devī mātā, sālo ca upasālo ca dve aggasāvakā, varuṇo nāmupaṭṭhāko, rāmā ca surāmā ca dve aggasāvikā, soṇarukkho nāma bodhi, aṭṭhapaṇṇāsahatthubbedhaṃ sarīraṃ ahosi, āyu vassasatasahassanti.

“Anomadassissa aparena, sambuddho dvipaduttamo;
Padumo nāma nāmena, asamo appaṭipuggalo”ti.

Tassa aparabhāge nārado nāma satthā udapādi. Tassāpi tayo sāvakasannipātā ahesum. Paṭhamasannipāte koṭisatasahassabhikkhū ahesum, dutiye navutikoṭisahassāni, tatiye asītkoṭisahassāni. Tadā bodhisatto isipabbajjam pabbajitvā pañcasu abhiññāsu aṭṭhasu ca samāpattisu ciṇṇavasī hutvā buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa mahādānaṃ datvā lohitaandanena pūjam akāsi. Sopi naṃ “anāgate buddho bhavissasī”ti byākāsi. Tassa bhagavato dhañṇavatī nāma nagaraṃ ahosi, sudevo nāma khattiyo pitā, anomā nāma mātā, saddasālo ca jitamitto ca dve aggasāvakā, vāsetṭho nāmupaṭṭhāko, uttarā ca phaggunī ca dve aggasāvikā, mahāsoṇarukkho nāma bodhi, sarīraṃ aṭṭhāsīti hatthubbedhaṃ ahosi, navutivassasahassāni āyūti.

“Padumassa aparena, sambuddho dvipaduttamo;
Nārado nāma nāmena, asamo appaṭipuggalo”ti.

Nāradabuddhassa aparabhāge ekaṃ asaṅkhyeyyaṃ atikkamitvā ito satasahassakappamatthake ekasmiṃ kappe ekova padumuttarabuddho nāma udapādi. Tassāpi tayo sāvakasannipātā ahesum. Paṭhame koṭisatasahassabhikkhū ahesum, dutiye vebhārapabbate navutikoṭisahassāni, tatiye asītkoṭisahassāni. Tadā bodhisatto jaṭilo nāma mahāraṭṭhiyo hutvā buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa sacīvaraṃ dānaṃ adāsi. Sopi naṃ “anāgate buddho bhavissasī”ti byākāsi. Padumuttarassa pana bhagavato kāle titthiyā nāma nāhesum. Sabbe devamanussā buddhameva saraṇaṃ agamaṃsu. Tassa nagaraṃ haṃsavatī nāma ahosi, pitā ānando nāma khattiyo, mātā sujātā nāma devī, devalo ca sujāto ca dve aggasāvakā, sumano nāmupaṭṭhāko, amitā ca asamā ca dve aggasāvikā, salalarukkho bodhi, sarīraṃ aṭṭhapaṇṇāsahatthubbedhaṃ ahosi, sarīrapabhā samantato dvādasa yojanāni gaṇhi, vassasatasahassaṃ āyūti.

“Nāradassa aparena, sambuddho dvipaduttamo;
Padumuttaro nāma jino, akkhobho sāgarūpamo”ti.

Tassa aparabhāge sattati kappasahassāni atikkamitvā sumedho sujāto cāti ekasmiṃ kappe dve buddhā nibbattiṃsu. Sumedhassāpi tayo sāvakasannipātā ahesum, paṭhamasannipāte sudassananagare koṭisatakhiṇṇāsavā ahesum, dutiye pana navutikoṭiyo, tatiye asītkoṭiyo. Tadā bodhisatto uttaro nāma māṇavo hutvā nidahitvā ṭhapitaṃyeva asītkoṭidhanaṃ vissajjetvā buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa mahādānaṃ datvā dhammaṃ sutvā saraṇesu patitṭhāya nikkhamitvā pabbaji. Sopi naṃ “anāgate buddho bhavissasī”ti byākāsi. Sumedhassa bhagavato sudassanaṃ nāma nagaraṃ ahosi, sudatto nāma rājā pitā, mātāpi sudattā nāma, saraṇo ca sabbakāmo ca dve aggasāvakā, sāgaro nāmupaṭṭhāko, rāmā ca surāmā ca dve aggasāvikā, mahānīparukkho bodhi, sarīraṃ aṭṭhāsīti hatthubbedhaṃ ahosi, āyu navuti vassasahassāni.

“Padumuttarassa aparena, sumedho nāma nāyako;
Durāsado uggatejo, sabbalokuttamo muni”ti.

Tassa aparabhāge sujāto nāma satthā udapādi. Tassāpi tayo sāvakasannipātā ahesum. Paṭhamasannipāte satṭhi bhikkhusatasahassāni ahesum, dutiye paññāsaṃ, tatiye cattālisaṃ. Tadā bodhisatto cakkavattirājā hutvā “buddho uppanno”ti sutvā upasaṅkamitvā dhammaṃ sutvā buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa saddhiṃ sattahi ratanehi catumahādīparajjam datvā satthu santike pabbaji.

Sakalapaṭṭhāvāsino paṭṭhuppādaṃ gahetvā āramikakiccaṃ sādhetvā
buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa niccaṃ mahādānaṃ adaṃsu. Sopi naṃ
satthā “anāgate buddho bhavissasī”ti byākāsi. Tassa bhagavato nagaraṃ
sumaṅgalaṃ nāma ahosi, uggato nāma rājā pitā, pabhāvatī nāma mātā, sudassano
ca sudevo ca dve aggasāvakā, nārado nāmupaṭṭhāko, nāgā ca nāgasamālā ca dve
aggasāvikā, mahāveḷurukkho bodhi. So kira mandacchiddo ghanakkhandho upari
niggaṭṭhāhi mahāsākhāhi morapiñchakalāpo viya virocittha. Tassa bhagavato sarīraṃ
paṇṇāsahatthubbedhaṃ ahosi, āyu navuti vassasahassānīti.

“Tattheva maṇḍakappamhi, sujāto nāma nāyako;
Sīhahanusabhakkhandho, appameyyo durāsado”ti.

Tassa aparabhāge ito aṭṭhārasakappasatamatthake ekasmiṃ kappe piyadassī,
atthadassī, dhammadassīti tayo buddhā nibbattiṃsu. Piyadassissāpi tayo
sāvakasannipātā ahesuṃ. Paṭhame koṭisatasahassā bhikkhū ahesuṃ, dutiye
navutikoṭiyo, tatiye asītikoṭiyo. Tadā bodhisatto kassapo nāma māṇavo tiṇṇaṃ
vedānaṃ pāraṃ gato hutvā satthu dhammadesanaṃ sutvā
koṭisatasahassadhanapariccāgena saṅghārāmaṃ kāretvā saraṇesu ca sīlesu ca
paṭiṭṭhāsi. Atha naṃ satthā “aṭṭhārasakappasataccayena buddho bhavissasī”ti
byākāsi. Tassa bhagavato anomaṃ nāma nagaraṃ ahosi, pitā sudinno nāma rājā,
mātā candā nāma devī, pālito ca sabbadassī ca dve aggasāvakā, sobhito
nāmupaṭṭhāko, sujātā ca dhammadinnā ca dve aggasāvikā, kakudharukkho bodhi,
sarīraṃ asītihatthubbedhaṃ ahosi, navuti vassasahassāni āyūti.

“Sujātassa aparena, sayambhū lokanāyako;
Durāsado asamasamo, piyadassī mahāyaso”ti.

Tassa aparabhāge atthadassī nāma satthā udapādi. Tassāpi tayo sāvakasannipātā
ahesuṃ. Paṭhame aṭṭhanavuti bhikkhusatasahassāni ahesuṃ, dutiye
aṭṭhāsītisatasahassāni, tathā tatiye. Tadā bodhisatto susīmo nāma mahiddhiko
tāpaso hutvā devalokato mandāravapupphacchattaṃ āharitvā satthāraṃ pūjesi, sopi
naṃ “anāgate buddho bhavissasī”ti byākāsi. Tassa bhagavato sobhitaṃ nāma
nagaraṃ ahosi, sāgaro nāma rājā pitā, sudassanā nāma mātā, santo ca upasanto ca
dve aggasāvakā, abhayo nāmupaṭṭhāko, dhammā ca sudhammā ca dve aggasāvikā,
campakarukkho bodhi, sarīraṃ asītihatthubbedhaṃ ahosi, sarīrappabhā samantato
sabbakālaṃ yojanamattaṃ pharitvā aṭṭhāsi, āyu vassasatasahassanti.

“Tattheva maṇḍakappamhi, atthadassī narāsabho;
Mahātamaṃ nihantvāna, patto sambodhimuttama”nti.

Tassa aparabhāge dhammadassī nāma satthā udapādi. Tassāpi tayo sāvakasannipātā
ahesuṃ. Paṭhame koṭisataṃ bhikkhū ahesuṃ, dutiye sattatikoṭiyo, tatiye asītikoṭiyo.
Tadā bodhisatto sakko devarājā hutvā dibbagandhapupphehi ca dibbatūriyehi ca
pūjaṃ akāsi, sopi naṃ “anāgate buddho bhavissasī”ti byākāsi. Tassa bhagavato
saraṇaṃ nāma nagaraṃ ahosi, pitā saraṇo nāma rājā, mātā sunandā nāma, padumo
ca phussadevo ca dve aggasāvakā, sunetto nāmupaṭṭhāko, khemā ca sabbanāmā ca
dve aggasāvikā, rattaṅkurarukkho bodhi, “bimbijālo”tipi vuccati, sarīraṃ panassa
asītihatthubbedhaṃ ahosi, vassasatasahassaṃ āyūti.

“Tattheva maṇḍakappamhi, dhammadassī mahāyaso;

Tamandhakāraṃ vidhamitvā, atirocati sadevake’’ti.

Tassa aparabhāge ito catunavutikappamatthake ekasmiṃ kappe ekova siddhattho nāma buddho udapādi. Tassāpi tayo sāvakasannipātā ahesuṃ. Paṭhamasannipāte koṭisatasahassaṃ bhikkhū ahesuṃ, dutiye navutikoṭiyo, tatiye asītkoṭiyo. Tadā bodhisatto uggatejo abhiññābalasampanno maṅgalo nāma tāpaso hutvā mahājambuphalaṃ āharitvā tathāgatassa adāsi. Satthā taṃ phalaṃ paribhuñjitvā ‘‘catunavutikappamatthake buddho bhavissasī’’ti bodhisattaṃ byākāsi. Tassa bhagavato nagaraṃ vebhāraṃ nāma ahosi, pitā jayaseno nāma rājā, mātā suphassā nāma, sambalo ca sumitto ca dve aggasāvakā, revato nāmupaṭṭhāko, sīvalī ca surāmā ca dve aggasāvikā, kaṇikārarukkho bodhi, sarīraṃ saṭṭhihatthhubbedhaṃ ahosi, vassasatasahassaṃ āyūti.

‘‘Dhammadassissa aparena, siddhattho nāma nāyako;
Nihanitvā tamaṃ sabbaṃ, sūriyo abbhuggato yathā’’ti.

Tassa aparabhāge ito dvānavutikappamatthake tisso phussoti ekasmiṃ kappe dve buddhā nibbattiṃsu. Tissassa bhagavato tayo sāvakasannipātā ahesuṃ. Paṭhamasannipāte bhikkhūnaṃ koṭisattaṃ ahosi, dutiye navutikoṭiyo, tatiye asītkoṭiyo. Tadā bodhisatto mahābhogo mahāyaso sujāto nāma khattiyo hutvā isipabbajjaṃ pabbajitvā mahiddhikabhāvaṃ patvā ‘‘buddho uppanno’’ti sutvā dibbamandāravapadumapāricchattakapupphāni ādāya catuparisamajjhe gacchantāṃ tathāgataṃ pūjesi, ākāse pupphavitānaṃ akāsi. Sopi naṃ satthā ‘‘ito dvānavutikappe buddho bhavissasī’’ti byākāsi. Tassa bhagavato khemaṃ nāma nagaraṃ ahosi, pitā janasandho nāma khattiyo, mātā padumā nāma, brahmadevo ca udayo ca dve aggasāvakā, samaṅgo nāmupaṭṭhāko, phussā ca sudattā ca dve aggasāvikā, asanarukkho bodhi, sarīraṃ saṭṭhihatthhubbedhaṃ ahosi, vassasatasahassaṃ āyūti.

‘‘Siddhatthassa aparena, asamo appaṭipuggalo;
Anantasīlo amitayaso, tisso lokagganāyako’’ti.

Tassa aparabhāge phusso nāma satthā udapādi. Tassāpi tayo sāvakasannipātā ahesuṃ. Paṭhamasannipāte saṭṭhi bhikkhusatasahassāni ahesuṃ, dutiye paṇṇāsa, tatiye dvattiṃsa. Tadā bodhisatto vijitāvī nāma khattiyo hutvā mahārajjāṃ pahāya satthu santike pabbajitvā tīṇi piṭakāni uggahetvā mahājanassa dhammakathaṃ kathesi, sīlapāramiṇca pūresi. Sopi naṃ ‘‘buddho bhavissasī’’ti tatheva byākāsi. Tassa bhagavato kāsī nāma nagaraṃ ahosi, jayaseno nāma rājā pitā, sirimā nāma mātā, surakkhito ca dhammaseno ca dve aggasāvakā, sabhiyo nāmupaṭṭhāko, cālā ca upacālā ca dve aggasāvikā, āmalakarukkho bodhi, sarīraṃ aṭṭhapaṇṇāsahatthhubbedhaṃ ahosi, navuti vassasahassāni āyūti.

‘‘Tattheva maṇḍakappamhi, ahu satthā anuttaro;
Anūpamo asamasamo, phusso lokagganāyako’’ti.

Tassa aparabhāge ito ekanavutikappe vipassī nāma bhagavā udapādi. Tassāpi tayo sāvakasannipātā ahesuṃ. Paṭhamasannipāte aṭṭhasaṭṭhi bhikkhusatasahassaṃ ahosi, dutiye ekasatasahassaṃ, tatiye asītisahassāni. Tadā bodhisatto mahiddhiko mahānubhāvo atulo nāma nāgarājā hutvā sattaratanakhacitaṃ sovaṇṇamayāṃ mahāpīṭhaṃ bhagavato adāsi. Sopi naṃ ‘‘ito ekanavutikappe buddho bhavissasī’’ti byākāsi. Tassa bhagavato bandhumatī nāma nagaraṃ ahosi, bandhumā nāma rājā

pitā, bandhumatī nāma mātā, khaṇḍo ca tisso ca dve aggasāvakā, asoko nāmupaṭṭhāko, candā ca candamittā ca dve aggasāvikā, pāṭalirukkho bodhi, sarīraṃ asīti hatthubbedhaṃ ahosi, sarīrappabhā sadā satta yojanāni pharitvā aṭṭhāsi, asīti vassasahassāni āyūti.

“Phussassa ca aparena, sambuddho dvipaduttamo;
Vipassī nāma nāmena, loke uppajji cakkhumā”ti.

Tassa aparabhāge ito ekatiṃsakappe sikhī ca vessabhū cāti dve buddhā ahesuṃ. Sikhissāpi bhagavato tayo sāvakasannipātā ahesuṃ. Paṭhamasannipāte bhikkhusahasassāni ahosi, dutiye asītisahasassāni, tatiye sattattisahasassāni. Tadā bodhisatto arindamo nāma rājā hutvā buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa sacīvaraṃ mahādānaṃ pavattetvā sattaratanapaṭimaṇḍitaṃ hatthiratanāṃ datvā hatthippamāṇaṃ katvā kappiyabhaṇḍaṃ adāsi. Sopi naṃ “ito katimsakappe buddho bhavissasī”ti byākāsi. Tassa bhagavato aruṇavatī nāma nagaraṃ ahosi, aruṇo nāma khattiyo pitā, pabhāvatī nāma mātā, abhibhū ca sambhavo ca dve aggasāvakā, khemaṅkaro nāmupaṭṭhāko, sakhilā ca padumā ca dve aggasāvikā, puṇḍarīkarukkho bodhi, sarīraṃ sattatihathubbedhaṃ ahosi, sarīrappabhā yojanattayaṃ pharitvā aṭṭhāsi, sattati vassasahassāni āyūti.

“Vipassissa aparena, sambuddho dvipaduttamo;
Sikhivhaya nāma jino, asamo appaṭipuggalo”ti.

Tassa aparabhāge vessabhū nāma satthā udapādi. Tassāpi tayo sāvakasannipātā ahesuṃ. Paṭhamasannipāte asīti bhikkhusahasassāni ahesuṃ, dutiye sattati, tatiye satṭhi. Tadā bodhisatto sudassano nāma rājā hutvā buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa sacīvaraṃ mahādānaṃ datvā tassa santike pabbajitvā ācāraguṇasampanno buddharatane cittikārapītibahulo ahosi. Sopi naṃ bhagavā “ito ekatiṃsakappe buddho bhavissasī”ti byākāsi. Tassa pana bhagavato anomaṃ nāma nagaraṃ ahosi, suppatito nāma rājā pitā, yasavatī nāma mātā, soṇo ca uttaro ca dve aggasāvakā, upasanto nāmupaṭṭhāko, dāmā ca samālā ca dve aggasāvikā, sālarukkho bodhi, sarīraṃ satṭhi hatthubbedhaṃ ahosi, satṭhi vassasahassāni āyūti.

“Tattheva maṇḍakappamhi, asamo appaṭipuggalo;
Vessabhū nāma nāmena, loke uppajji so jino”ti.

Tassa aparabhāge imasmiṃ kappe cattāro buddhā nibbattā kakuṇḍasandho, koṇāgamano, kassapo, amhākaṃ bhagavāti. Kakuṇḍasandhassa bhagavato ekova sāvakasannipāto, tattha cattālīsa bhikkhusahasassāni ahesuṃ. Tadā bodhisatto khemo nāma rājā hutvā buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa sapattacīvaraṃ mahādānaṃceva añjanādibhesajjāni ca datvā satthu dhammadesanaṃ sutvā pabbaji. Sopi naṃ satthā byākāsi. Kakuṇḍasandhassa pana bhagavato khemaṃ nāma nagaraṃ ahosi, aggidatto nāma brāhmaṇo pitā, visākhā nāma brāhmaṇī mātā, vidhuro ca sañjīvo ca dve aggasāvakā, buddhijo nāmupaṭṭhāko, sāmā ca campakā ca dve aggasāvikā, mahāsīrisarukkho bodhi, sarīraṃ cattālīsahathubbedhaṃ ahosi, cattālīsa vassasahassāni āyūti.

“Vessabhussa aparena, sambuddho dvipaduttamo;
Kakuṇḍasandho nāma nāmena, appameyyo durāsado”ti.

Tassa aparabhāge koṇāgamano nāma satthā udapādi. Tassāpi eko sāvakasannipāto, tattha tiṃsa bhikkhusahassāni ahesuṃ. Tadā bodhisatto pabbato nāma rājā hutvā amaccagaṇaparivuto satthu santikaṃ gantvā dhammadesanaṃ sutvā buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ nimantetvā mahādānaṃ pavattetvā paṭṭuṇṇacīnapaṭṭakoseyyakambaladukūlāni ceva suvaṇṇapādukañca datvā satthu santike pabbaji. Sopi naṃ byākāsi. Tassa bhagavato sobhavatī nāma nagaraṃ ahosi, yaññadatto nāma brāhmaṇo pitā, uttarā nāma brāhmaṇī mātā, bhiyyaso ca uttaro ca dve aggasāvakā, sotthijo nāmupaṭṭhāko, samuddā ca uttarā ca dve aggasāvikā, udumbararukkho bodhi, sarīraṃ tiṃsahatthubbedhaṃ ahosi, tiṃsa vassasahassāni āyūti.

“Kakusandhassa aparena, sambuddho dvipaduttamo;
Koṇāgamano nāma jino, lokajeṭṭho narāsabho”ti.

Tassa aparabhāge kassapo nāma satthā udapādi. Tassāpi eko sāvakasannipāto, tattha vīsati bhikkhusahassāni ahesuṃ. Tadā bodhisatto jotipālo nāma māṇavo hutvā tiṇṇaṃ vedānaṃ pāragū bhūmiyañca antalikkhe ca pākaṭo ghaṭikārassa kumbhakārassa mitto ahosi. So tena saddhiṃ satthāraṃ upasaṅkamitvā dhammakathaṃ sutvā pabbajitvā āraddhavīriyo tīṇi piṭakāni uggahetvā vattāvattasampattiyā buddhassa sāsanaṃ sobhesi. Sopi naṃ byākāsi. Tassa bhagavato jātanagaraṃ bārāṇasī nāma ahosi, brahmadatto nāma brāhmaṇo pitā, dhanavatī nāma brāhmaṇī mātā, tisso ca bhāradvājo ca dve aggasāvakā, sabbamitto nāmupaṭṭhāko, anuḷā ca uruvelā ca dve aggasāvikā, nigrodharukkho bodhi, sarīraṃ vīsatiatthubbedhaṃ ahosi, vīsati vassasahassāni āyūti.

“Koṇāgamanassa aparena, sambuddho dvipaduttamo;
Kassapo nāma gottena, dhammarājā pabhaṅkaro”ti.

Yasmiṃ pana kappe dīpaṅkaro dasabalo udapādi, tasmīṃ aññepi tayo buddhā ahesuṃ. Tesāṃ santikā bodhisattassa byākaraṇaṃ natthi, tasmā te idha na dassitā. Atṭhakathāyaṃ pana tamhā kappā paṭṭhāya sabbepi buddhe dassetuṃ idaṃ vuttaṃ -

“Taṇhaṅkaro medhaṅkaro, athopi saraṇaṅkaro;
Dīpaṅkaro ca sambuddho, koṇḍañño dvipaduttamo.

“Maṅgalo ca sumano ca, revato sobhito muni;
Anomadassī padumo, nārado padumuttaro.

“Sumedho ca sujāto ca, piyadassī mahāyaso;
Atthadassī dhammadassī, siddhattho lokanāyako.

“Tisso phusso ca sambuddho, vipassī sikhi vessabhū;
Kakusandho koṇāgamano, kassapo cāti nāyako.

“Ete ahesuṃ sambuddhā, vītarāgā samāhitā;
Sataraṃsīva uppannā, mahātamavinodanā;
Jalītvā aggikhandhāva, nibbutā te sasāvakā”ti.

Tattha amhākaṃ bodhisatto dīpaṅkarādīnaṃ catuvīsatiyā buddhānaṃ santike
adhikāraṃ karonto kappasatasahassādhikāni cattāri asaṅkhyeyyāni āgato.
Kassapassa pana bhagavato orabhāge ṭhapetvā imaṃ sammāsambuddhaṃ añño
buddho nāma natthi. Iti dīpaṅkarādīnaṃ catuvīsatiyā buddhānaṃ santike
laddhabyākaraṇo pana bodhisatto yenena -

“Manussattaṃ liṅgasampatti, hetu satthāradassanaṃ;
Pabbajjā guṇasampatti, adhikāro ca chandatā;
Aṭṭhadhammasamodhānā, abhinīhāro samijjhatī”ti. -

Ime aṭṭha dhamme samodhānetvā dīpaṅkarapādamūle katābhinīhārena “handa
buddhakare dhamme, vicināmi ito cito”ti ussāhaṃ katvā “vicinanto tadādakkhiṃ,
paṭhamāṃ dānapārami”nti dānapāramitādayo buddhakāradhammā diṭṭhā, te
pūrentoyeva yāva vessantarattabhāvā āgami. Āgacchanto ca ye te katābhinīhārānaṃ
bodhisattānaṃ ānisaṃsā saṃvaṇṇitā -

“Evaṃ sabbaṅgasampannā, bodhiyā niyatā narā;
Saṃsaraṃ dīghamaddhānaṃ, kappakoṭisatehipi.

“Avīcimhi nuppajjanti, tathā lokantaresu ca;
Nijjhāmataṇhā khuppiṇā, na honti kālakaṇṇakā.

“Na honti khuddakā paṇā, uppajjantāpi duggatiṃ;
Jāyamānā manussesu, jaccandhā na bhavanti te.

“Sotavekallatā natthi, na bhavanti mūgapakkhikā;
Itthibhāvaṃ na gacchanti, ubhatobyañjanapaṇḍakā.

“Na bhavanti pariyāpannā, bodhiyā niyatā narā;
Muttā ānantarikehi, sabbattha suddhagocarā.

“Micchādiṭṭhiṃ na sevanti, kammakiriyadassanā;
Vasamānāpi saggesu, asaṅṇaṃ nūpapajjare.

“Suddhāvāsesu devesu, hetu nāma na vijjati;
Nekkhammaninnā sappurisā, viṣaṃyuttā bhavābhavā;
Caranti lokatthacariyāyo, pūrenti sabbapāramī”ti.

Te ānisaṃse adhigantvā āgato. Pāramiyo pūrentassa cassa akittibrāhmaṇakāle
saṅkhabrāhmaṇakāle dhanañcayarājakāle mahāsudassanakāle mahāgovindakāle
nimimahārājakāle candakumārakāle visayhaseṭṭhikāle sivrājakāle vessantarakāleti
dānapāramitāya pūritattabhāvānaṃ parimāṇaṃ nāma natthi. Ekantena panassa
sasapaṇḍitajātaka -

“Bhikkhāya upagataṃ disvā, sakattānaṃ pariccajiṃ;
Dānena me samo natthi, esā me dānapāramī”ti. -

Evaṃ attapariccāgaṃ karontassa dānapāramitā paramatthapāramī nāma jātā. Tathā
sīlavarājakāle campeyyanāgarājakāle bhūridattanāgarājakāle chaddantanāgarājakāle
jayaddisarājaputtakāle alīnasattukumārakāleti sīlapāramitāya pūritattabhāvānaṃ
parimāṇaṃ nāma natthi. Ekantena panassa saṅkhapālajātaka -

“Sūlehi vijjhiyantopi, koṭṭiyantopi sattihī;
Bhojaputte na kuppāmi, esā me sīlapāramī”ti. -

Evaṃ attapariccāgaṃ karontassa sīlapāramitā paramatthapāramī nāma jātā. Tathā somanassakumārakāle, hatthipālakumārakāle, ayogharapaṇḍitakāleti mahārajjaṃ pahāya nekkhammapāramitāya pūritattabhāvānaṃ parimāṇaṃ nāma natthi. Ekantena panassa cūlasutasomajātake -

“Mahārajjaṃ hatthagataṃ, kheḷapiṇḍaṃva chaḍḍayiṃ;
Cajato na hoti laggaṃ, esā me nekkhammapāramī”ti. -

Evaṃ nissaṅgatāya rajjaṃ chaḍḍetvā nikkhamantassa nekkhammapāramitā paramatthapāramī nāma jātā. Tathā vidhurapaṇḍitakāle, mahāgovindapaṇḍitakāle, kuddālapaṇḍitakāle, arakapaṇḍitakāle, bodhiparibbājakakāle, mahosadhapāṇḍitakāleti, paññāpāramitāya pūritattabhāvānaṃ parimāṇaṃ nāma natthi. Ekantena panassa sattubhastajātake senakapaṇḍitakāle -

“Paññāya vicinantohaṃ, brāhmaṇaṃ mocayiṃ dukhā;
Paññāya me samo natthi, esā me paññāpāramī”ti. -

Antobhastagataṃ sappamaṃ dassentassa paññāpāramitā paramatthapāramī nāma jātā. Tathā vīriyapāramitādīnampi pūritattabhāvānaṃ parimāṇaṃ nāma natthi. Ekantena panassa mahājanakajātake -

“Atīradassī jalamajjhe, hatā sabbeva mānusa;
Cittassa aññathā natthi, esā me vīriyapāramī”ti. -

Evaṃ mahāsamuddaṃ tarantassa pavattā vīriyapāramitā paramatthapāramī nāma jātā. Khantivādijātake -

“Acetanaṃva koṭṭente, tiṇhena pharasunā mamaṃ;
Kāsirāje na kuppāmi, esā me khantipāramī”ti. -

Evaṃ acetanabhāvena viya mahādukkhaṃ adhivāsentassa khantipāramitā paramatthapāramī nāma jātā. Mahāsutasomajātake -

“Saccavācaṃ anurakkhanto, cajitvā mama jīvitaṃ;
Mocesiṃ ekasataṃ khattiye, esā me saccapāramī”ti. -

Evaṃ jīvitaṃ cajitvā saccamanurakkhantassa saccapāramitā paramatthapāramī nāma jātā. Mūgapakkhajātake -

“Mātā pitā na me dessā, napi me dessaṃ mahāyasaṃ;
Sabbaññutaṃ piyaṃ mayhaṃ, tasmā vatamadhiṭṭhahi”nti. -

Evaṃ jīvitampi cajitvā vataṃ adhiṭṭhahantassa adhiṭṭhānapāramitā paramatthapāramī nāma jātā. Ekarājajātake -

“Na maṃ koci uttasati, napihaṃ bhāyāmi kassaci;
Mettābalenupatthaddho, ramāmi pavane tadā”ti. -

Evaṃ jīvitampi anoloketvā mettāyantassa mettāpāramitā paramatthapāramī nāma jātā. Lomahaṃsajātake -

“Susāne seyyaṃ kappemi, chavaṭṭhikaṃ upadhāyaṃ;
Gāmaṇḍalā upāgantvā, rūpaṃ dassentinappaka”nti. -

Evaṃ gāmadārakesu niṭṭhubhanādīhi ceva mālāgandhūpahārādīhi ca sukhadukkhaṃ
uppādentepi upekkhaṃ anativattantassa upekkhāpāramitā paramatthapāramī
nāma jātā. Ayamettha saṅkhepo, vitthārato panesa attho cariyāpiṭakato gahetabbo.
Evaṃ pāramiyo pūretvā vessantarattabhāve ṭhito -

“Acetanāyaṃ pathavī, aviññāya sukhaṃ dukhaṃ;
Sāpi dānabalā mayhaṃ, sattakkhattuṃ pakampathā”ti. -

Evaṃ mahāpathavikampanādīni mahāpuññāni katvā āyupariyosāne tato cuto
tusitabhavane nibbatti. Iti dīpaṅkarapādamūlato paṭṭhāya yāva ayaṃ tusitapure
nibbatti, ettakaṃ ṭhānaṃ dūrenidānaṃ nāmāti vedītabbaṃ.

Dūrenidānakathā niṭṭhitā.

2. Avidūrenidānakathā

Tusitapure vasanteyeva pana bodhisatte buddhakolāhalaṃ nāma udapādi.
Lokasmiñhi tīṇi kolāhalāni uppajjanti - kappakolāhalaṃ, buddhakolāhalaṃ,
cakkavattikolāhalanti. Tattha “vassasatasahassassa accayena kappuṭṭhānaṃ
bhavissatī”ti lokabyūhā nāma kāmāvacaradevā muttasirā vikiṇṇakesā rudamukhā
assūni hatthehi puñchamānā rattavatthanivatthā ativiya virūpavesadhārino hutvā
manussapathe vicarantā evaṃ ārocenti “mārisā ito vassasatasahassassa accayena
kappuṭṭhānaṃ bhavissati, ayaṃ loko vinassissati, mahāsamuddopi sussissati, ayañca
mahāpathavī sineru ca pabbatarājā uḍḍayhissanti vinassissanti, yāva brahmaloka
lokavināso bhavissati, mettaṃ mārisā bhāvētha, karuṇaṃ, muditaṃ, upekkhaṃ
mārisā bhāvētha, mātaraṃ upaṭṭhahatha, pitaraṃ upaṭṭhahatha, kule jeṭṭhāpacāyino
hothā”ti. Idaṃ kappakolāhalaṃ nāma. Vassasahasassassa accayena pana
sabbaññubuddho loka uppajjissatīti lokapāladevatā “ito mārisā vassasahasassassa
accayena buddho loka uppajjissatī”ti ugghosentā āhiṇḍanti. Idaṃ buddhakolāhalaṃ
nāma. Vassasatassa accayena cakkavattī rājā uppajjissatīti devatā “ito mārisā
vassasatassa accayena cakkavattī rājā loka uppajjissatī”ti ugghosentiyo āhiṇḍanti.
Idaṃ cakkavattikolāhalaṃ nāma. Imāni tīṇi kolāhalāni mahantāni honti.

Tesu buddhakolāhalasaddaṃ sutvā sakaladasasahassacakkavāḍadevatā ekato
sannipatitvā “asuko nāma satto buddho bhavissatī”ti ñatvā taṃ upasaṅkamitvā
āyācanti. Āyācamānā ca pubbanimittesu uppannesu āyācanti. Tadā pana sabbāpi
devatā ekekacakkavāḍe
catumahārājasakkasuyāmasantusitasunimmitavasavattimahābrahmehi saddhiṃ
ekacakkavāḍe sannipatitvā tusitabhavane bodhisattassa santikaṃ gantvā “mārisā
tumhehi dasa pāramiyo pūrentehi na sakkasampattiṃ, na mārasampattiṃ, na
brahmasampattiṃ, na cakkavattisampattiṃ patthentehi pūritā, lokanītharaṇatthāya
pana sabbaññutaṃ patthentehi pūritā, so vo idāni kālo mārisā buddhattāya samayo,
mārisā buddhattāya samayo”ti yāciṃsu.

Atha mahāsatto devatānaṃ paṭiññaṃ adatvāva
kāladīpadesakulajanettiāyuparicchedavasena pañcamahāvilokanaṃ nāma vilokesi.
Tattha “kālo nu kho, akālo nu kho”ti paṭhamamā kālaṃ vilokesi. Tattha
vassasatasahassato uddhaṃ vaḍḍhitaāyukālo kālo nāma na hoti. Kasmā? Tadā hi

sattānaṃ jātijarāmarāṇāni na paññāyanti. Buddhānañca dhammadesanā tilakkhaṇamuttā nāma natthi. Tesam “aniccam, dukkham, anattā”ti kathentānaṃ “kiṃ nāmetam kathentī”ti neva sotabbaṃ na saddhātappaṃ maññanti, tato abhisamayo na hoti, tasmim asati aniyyānikaṃ sāsanaṃ hoti. Tasmā so akālo. Vassasatato ūnāyukālopi kālo na hoti. Kasmā? Tadā sattā ussannakilesā honti, ussannakilesānañca dinno ovādo ovādaṭṭhāne na tiṭṭhati, udaye daṇḍarāji viya khippaṃ vigacchati. Tasmā sopi akālo. Vassasatasahassato pana paṭṭhāya heṭṭhā, vassasatato paṭṭhāya uddham āyukālo kālo nāma. Tadā ca vassasatakālo. Atha mahāsatto “nibbattitabbakālo”ti kālaṃ passi.

Tato dīpaṃ vilokento saparivāre cattāro dīpe oloketvā “tisu dīpesu buddhā na nibbattanti, jambudīpeyeva nibbattanti”ti dīpaṃ passi.

Tato “jambudīpo nāma mahā dasayojanasahassaparimāṇo, katarasmim nu kho padese buddhā nibbattanti”ti okāsaṃ vilokento majjhimadesaṃ passi. Majjhimadeso nāma - “puratthimāya disāya gajaṅgalaṃ nāma nigamo, tassa aparena mahāsālo, tato paraṃ paccantimā janapadā, orato majjhe. Pubbadakkhiṇāya disāya sallavatī nāma nadī, tato paraṃ paccantimā janapadā, orato majjhe. Dakkhiṇāya disāya setakaṇṇikaṃ nāma nigamo, tato paraṃ paccantimā janapadā, orato majjhe. Pacchimāya disāya thūṇaṃ nāma brāhmaṇagāmo, tato paraṃ paccantimā janapadā, orato majjhe. Uttarāya disāya usīraddhajo nāma pabbato, tato paraṃ paccantimā janapadā, orato majjhe”ti evaṃ vinaye vutto padeso. So āyāmato tīṇi yojanasatāni, vitthārato aḍḍhateyyāni, parikkhepato nava yojanasatānīti etasmim padese buddhā, paccekabuddhā, aggasāvaka, asīti mahāsāvaka, cakkavattirājā aññe ca mahesakkhā khattiyabrāhmaṇagahapatimahāsālā uppajjanti. Idañcettha kapilavatthu nāma nagaraṃ, tattha mayā nibbattitabbanti niṭṭhaṃ agamāsi.

Tato kulaṃ vilokento “buddhā nāma vessakule vā suddakule vā na nibbattanti, lokasammate pana khattiyakule vā brāhmaṇakulevāti dvīsuyeva kulesu nibbattanti. Idāni ca khattiyakulaṃ lokasammataṃ, tattha nibbattissāmi. Suddhodano nāma rājā me pitā bhavissati”ti kulaṃ passi.

Tato mātaraṃ vilokento “buddhamātā nāma lolā surādhuttā na hoti, kappasatasahassaṃ pana pūritapāramī jātito paṭṭhāya akhaṇḍapañcasīlayeva hoti. Ayañca mahāmāyā nāma devī edisī, ayaṃ me mātā bhavissati, kittakaṃ panassā āyūti dasannaṃ māsānaṃ upari satta divasāni”ti passi.

Iti imaṃ pañcamahāvilokanaṃ viloketvā “kālo me mārisā buddhabhāvāyā”ti devatānaṃ saṅghaṃ karonto paṭiññaṃ datvā “gacchatha, tumhe”ti tā devatā uyyojetvā tusitadevatāhi parivuto tusitapure nandanavanaṃ pāvisi. Sabbadevalokesu hi nandanavanaṃ atthiyeva. Tattha naṃ devatā “ito cuto sugatiṃ gaccha, ito cuto sugatiṃ gacchā”ti pubbe katakusalakammokāsaṃ sārāyamānā vicaranti. So evaṃ devatāhi kusalaṃ sārāyamānāhi parivuto tattha vicaronto cavitvā mahāmāyāya deviyā kucchismim paṭisandhim gaṇhi.

Tassa āvibhāvatthaṃ ayamanupubbikathā - tadā kira kapilavatthunagare āsāḥinakkhattaṃ saṅghuṭṭhaṃ ahosi, mahājano nakkhattaṃ kīḷati. Mahāmāyāpi devī pure puṇṇamāya sattamadivasato paṭṭhāya vigatasurāpānaṃ mālāgandhavibhūtisampannaṃ nakkhattakīḷaṃ anubhavamānā sattame divase pātova uṭṭhāya gandhodakena nhāyitvā cattāri satasahassāni vissajjetvā mahādānaṃ datvā sabbālaṅkāravibhūsitā varabhojanaṃ bhuñjitvā uposathaṅgāni adhiṭṭhāya

alaṅkatapaṭiyattaṃ sirigabbhaṃ pavisitvā sirisayane nipannā niddaṃ okkamamānā imaṃ supinaṃ addasa - ‘cattāro kira naṃ mahārājāno sayaneneva saddhiṃ ukkhipitvā himavantaṃ netvā saṭṭhiyojanike manosilātale sattayojanikassa mahāsālarukkhassa heṭṭhā ṭhapetvā ekamantaṃ aṭṭhaṃsu. Atha nesaṃ deviyo āgantvā deviṃ anotattadahaṃ netvā manussamalaharaṇatthaṃ nhāpetvā dibbavatthaṃ nivāsāpetvā gandhehi vilimpāpetvā dibbapupphāni piḷandhāpetvā tato avidūre eko rajatapabbato atthi, tassa anto kanakavimānaṃ atthi, tattha pācīnasīsakaṃ dibbasayanaṃ paññāpetvā nipajjāpesuṃ. Atha bodhisatto setavaravāraṇo hutvā tato avidūre eko suvaṇṇapabbato atthi, tattha vicaritvā tato oruḃha rajatapabbataṃ abhiruhitvā uttaradisato āgamma rajatadāmavaṇṇāya soṇḍāya setapadumaṃ gahetvā koṇḁanādaṃ naditvā kanakavimānaṃ pavisitvā mātusayanaṃ tikkhattuṃ padakkhiṇaṃ katvā dakkhiṇapassaṃ phāletvā kucchiṃ paviṭṭhasadiso ahoṣī’ti. Evaṃ uttarāsāḷhanakkhattena paṭisandhiṃ gaṇhi.

Punadivase pabuddhā devī taṃ supinaṃ rañño ārocesi. Rājā catusaṭṭhimatte brāhmaṇapāmokkhe pakkosāpetvā gomayaharitūpalittāya lājādīhi katamaṅgalasakkārāya bhūmiyā mahārahāni āsanāni paññāpetvā tattha nisinnānaṃ brāhmaṇānaṃ sappimadhusakkharābhisaṅkhatassa varapāyāsassa suvaṇṇarajatapātiyo pūretvā suvaṇṇarajatapātihiyeva paṭikujjitvā adāsi, aññehi ca ahatavatthakapilagāvidānādīhi te santappesi. Atha nesaṃ sabbakāmehi santappitānaṃ supinaṃ ārocāpetvā “kiṃ bhavissatī”ti pucchi. Brāhmaṇā āhaṃsu “mā cintayi, mahārāja, deviyā te kucchiṃ gabbho paṭiṭṭhito, so ca kho purisagabbho, na itthigabbho, putto te bhavissati. So sace agāraṃ ajjhāvasissati, rājā bhavissati cakkavattī; sace agārā nikkhamma pabbajissati, buddho bhavissati loke vivaṭṭacchado”ti.

Bodhisattassa pana mātukucchiṃ paṭisandhiggahaṇakkhaṇe ekappahāreneva sakaladasasahassī lokadhātu saṅkampi sampakampi sampavedhi. Bāttiṃsapubbanimittāni pāturaheṣu - dasasu cakkavāḷasahassesu appamaṇo obhāso phari. Tassa taṃ sirim daṭṭhukāmā viya andhā cakkhūni paṭilabhiṃsu, badhirā saddaṃ suṇiṃsu, mūgā samālapiṃsu, khujjā ujugattā aheṣu, paṅgulā padasā gamanaṃ paṭilabhiṃsu, bandhanagatā sabbasattā andubandhanādīhi mucciṃsu, sabbanarakesu aggi nibbāyi, pettivisaye khuppipāsā vūpasami, tiracchānānaṃ bhayaṃ nāhosi, sabbasattānaṃ rogo vūpasami, sabbasattā piyaṃvadā aheṣu, madhurenākārena assā hasiṃsu, vāraṇā gajjiṃsu, sabbatūriyāni sakasakaninnādaṃ muñciṃsu, aghaṭṭitāniyeva manussānaṃ hatthūpagādīni ābharaṇāni viraviṃsu, sabbadisā vippasannā aheṣu, sattānaṃ sukhaṃ uppādayamāno mudusītalavāto vāyi, akālamegho vassi, pathavitopi udakaṃ ubbhijjitvā vissandi, pakkhino ākāśagamanā vijahiṃsu, nadiyo asandamānā aṭṭhaṃsu, mahāsamudde madhuraṃ udakaṃ ahosi, sabbatthakameva pañcavaṇṇehi padumehi sañchannatalo ahosi, thalajajalajādīni sabbapupphāni pupphiṃsu, rukkhānaṃ khandhesu khandhapadumāni, sākhāsu sākhāpadumāni, latāsu latāpadumāni pupphiṃsu, thale silātalāni bhinditvā uparūpari satta satta hutvā daṇḍapadumāni nāma nikkhamiṃsu, ākāśe olambakapadumāni nāma nibbattiṃsu, samantato pupphavassā vassiṃsu, ākāśe dibbatūriyāni vajjiṃsu, sakaladasasahassilokadhātu vaṭṭetvā vissatṭhamālāguḷo viya, uppīletvā baddhamālākālo viya, alaṅkatapaṭiyattaṃ mālāsanaṃ viya ca ekamālāmālīni vipphurantavāḷabījanī pupphadhūmagandhaparivāsītā paramasobhaggappattā ahosi.

Evam gahitapaṭisandhikassa bodhisattassa paṭisandhito paṭṭhāya bodhisattassa ceva bodhisattamātuyā ca upaddavanivāraṇattham khaggahatthā cattāro devaputtā ārakkham gaṇhiṃsu. Bodhisattamātu pana purisesu rāgacittam nuppajji, lābhaggayasaggappattā ca ahosi sukhinī akilantakāyā. Bodhisattañca antokucchigatam vipprasanne maṇiratane āvutapaṇḍusuttam viya passati. Yasmā ca bodhisattena vasitakucchi nāma cetiyagabbhasadisā hoti, na sakkā aññaena sattena āvasitum vā paribhuñjitum vā, tasmā bodhisattamātā sattāhajāte bodhisatte kālam katvā tusitapure nibbattati. Yathā ca añña itthiyo dasa māse apatvāpi atikkamitvāpi nisinnāpi nipannāpi vijāyanti, na evam bodhisattamātā. Sā pana bodhisattam dasa māse kucchinā pariharitvā tṭhitāva vijāyati. Ayaṃ bodhisattamātudhammatā.

Mahāmāyāpi devī pattena telam viya dasa māse kucchinā bodhisattam pariharitvā paripuṇṇagabbhā ñātigharam gantukāmā suddhodanamahārājassa ārocesi - “icchāmaham, deva, kulasantakam devadahanagaram gantu”nti. Rājā “sādhū”ti sampaṭicchitvā kapilavatthuto yāva devadahanagarā maggam samam kāretvā kadalipuṇṇaghaṭṭadhajapaṭākādīhi alaṅkārapetvā devi suvaṇṇasivikāya nisīdāpetvā amaccasahassena ukkhipāpetvā mahantena parivārena pesesi. Dvinnaṃ pana nagarānam antare ubhayanagaravāsīnampi lumbinīvanam nāma maṅgalasālanam atthi, tasmim samaye mūlato paṭṭhāya yāva aggasākhā sabbam ekapāliphullam ahosi, sākhantarehi ceva pupphantarehi ca pañcavaṇṇā bhamaragaṇā nānappakārā ca sakuṇasaṅghā madhurassarena vikūjantā vicaranti. Sakalam lumbinīvanam cittalatāvanasadisaṃ, mahānubhāvassa rañño susajjitam āpānamaṇḍalam viya ahosi. Deviyā tam disvā sālavanakīlam kīlitukāmatācittam udapādi. Amaccā devim gahetvā sālavanam pavisiṃsu. Sā maṅgalasālamūlam gantvā sālāsākhā gaṇhitukāmā ahosi, sālāsākhā suseditavettaggam viya onamitvā deviyā hatthapatham upagañchi. Sā hattham pasāretvā sākham aggahesi. Tāvadeva cassā kammajavātā calīṃsu. Athassā sāṇim parikkhipitvā mahājano paṭikkami. Sālāsākhā gahetvā tiṭṭhamānāya evassā gabbhavuṭṭhānam ahosi. Taṅkhaṇamyeva cattāro visuddhacittā mahābrahmāno suvaṇṇajālam ādāya sampattā tena suvaṇṇajālena bodhisattam sampaṭicchitvā mātu purato tṭhapetvā “attamanā, devi, hohi, mahesakkho te putto uppanno”ti āhaṃsu.

Yathā pana aññe sattā mātukucchito nikkhamantā paṭikūlena asucinā makkhitā nikkhamanti, na evam bodhisatto. So pana dhammāsanato otaranto dhammakathiko viya, nisseṇito otaranto puriso viya, ca dve ca hatthe dve ca pāde pasāretvā tṭhitakova mātukucchisambhavena kenaci asucinā amakkhito suddho visado kāsikavatthe nikkhittamaṇiratanam viya jotayanto mātukucchito nikkhami. Evam santepi bodhisattassa ca bodhisattamātuyā ca sakkārattham ākāso dve udakadhārā nikkhamitvā bodhisattassa ca mātuyā ca sarīre utum gāhāpesum.

Atha naṃ suvaṇṇajālena paṭiggahetvā tṭhitānam brahmānam hatthato cattāro mahārājāno maṅgalasammatāya sukhasamphassāya ajinappaveṇiyā gaṇhiṃsu, tesam hatthato manussā dukūlacumbaṭakena. Manussānam hatthato muccitvā pathaviyam patitṭhāya puratthimadisam olokesi, anekāni cakkavālasahassāni ekaṅgaṇāni ahesum. Tattha devamanussā gandhamālādīhi pūjayamānā “mahāpurisa, idha tumhehi sadiso añño natthi, kutettha uttaritaro”ti āhaṃsu. Evam catasso disā, catasso anudisā, heṭṭhā, uparīti dasa disā anuviloketvā attanā sadisaṃ kañci adisvā “ayaṃ uttarādisā”ti sattapadavītiḥārena agamāsi, mahābrahmūnā

setacchattaṃ dhāriyamāno, suyāmena vāḷabījaṇiṃ, aññāhi ca devatāhi
sesarājakakudhabhaṇḍahatthāhi anugammamāno. Tato sattamapade ʘhito
“aggho hamasmīṃ lokassā”tiādikaṃ āsabiṃ vācaṃ nicchārento sīhanādaṃ nadi.

Bodhisatto hi tīsu attabhāvesu mātukucchito nikkhantamattova vācaṃ nicchāresi
mahosadhattabhāve, vessantarattabhāve, imasmīṃ attabhāveti. Mahosadhattabhāve
kirassa mātukucchito nikkhantamattasseva sakko devarājā āgantvā candanasāraṃ
hatthe ʘhapetvā gato, so taṃ muṭṭhiyaṃ katvāva nikkhanto. Atha naṃ mātā “tāta,
kiṃ gahetvā āgatosi”ti pucchi. “Osadhaṃ, amma”ti. Iti osadhaṃ gahetvā āgatattā
“osadhadārako”tvevassa nāmaṃ akaṃsu. Taṃ osadhaṃ gahetvā cāṭiyaṃ
pakkhipiṃsu, āgatāgatānaṃ andhabadhirādīnaṃ tadeva sabbarogavūpasamāya
bhesajjaṃ ahosi. Tato “mahantaṃ idaṃ osadhaṃ, mahantaṃ idaṃ osadha”nti
uppannavacanaṃ upādāya “mahosadho”tvevassa nāmaṃ jātaṃ.

Vessantarattabhāve pana mātukucchito nikkhanto dakkhiṇahatthaṃ pasāretvā “atthi
nu kho, amma, kiñci gehasmīṃ, dānaṃ dassāmi”ti vadanto nikkhami. Athassa mātā
“sadhane kule nibbattosi, tātā”ti puttassa hatthaṃ attano hatthatale katvā
sahassatthavikaṃ ʘhapesi. Imasmīṃ pana attabhāve imaṃ sīhanādaṃ nadīti evaṃ
bodhisatto tīsu attabhāvesu mātukucchito nikkhantamattova vācaṃ nicchāresi. Yathā
ca paṭisandhiggahaṇakkhaṇe, jātakkhaṇepissa dvattiṃsa pubbanimittāni
pāturaheṣuṃ. Yasmiṃ pana samaye amhākaṃ bodhisatto lumbinīvane jāto,
tasmiṃyeva samaye rāhulamātā devī, ānandatthero, channo amacco, kāludāyī
amacco, kaṇḍako assarājā, mahābodhirukkho, catasso nidhikumbhiyo ca jātā. Tattha
ekā gāvutappamāṇā, ekā aḍḍhayojanappamāṇā, ekā tigāvutappamāṇā, ekā
yojanappamāṇā ahosīti. Ime satta saha jātā nāma.

Ubhayanagaravāsino bodhisattaṃ gahetvā kapilavatthunagarameva agamaṃsu. Taṃ
divasaṃyeva ca “kapilavatthunagare suddhodanamahārājassa putto jāto, ayaṃ
kumāro bodhitale nisīditvā buddho bhavissati”ti tāvatimsabhavane haṭṭhatuṭṭhā
devasaṅghā celukkhepādīni pavattentā kīḷiṃsu. Tasmiṃ samaye
suddhodanamahārājassa kulūpako aṭṭhasamāpattilābhī kāladevīlo nāma tāpaso
bhattakiccaṃ katvā divāvihāratthāya tāvatimsabhavanaṃ gantvā tattha divāvihāraṃ
nisinno tā devatā kīḷamānā disvā “kiṃkāraṇā tumhe evaṃ tuṭṭhamānasā kīḷatha,
mayhampetaṃ kāraṇaṃ kathethā”ti pucchi. Devatā āhaṃsu “mārīsa,
suddhodanaraṇṇo putto jāto, so bodhitale nisīditvā buddho hutvā dhammacakkaṃ
pavattessati, tassa anantaṃ buddhalīlaṃ daṭṭhuṃ dhammañca sotuṃ lacchāmāti
iminā kāraṇena tuṭṭhāmhā”ti. Tāpaso tāsaṃ vacanaṃ sutvā khippaṃ devalokato
oruyha rājanivesanaṃ pavisitvā paññattāsane nisinno “putto kira te, mahārāja, jāto,
passissāmi na”nti āha. Rājā alaṅkatapaṭiyattaṃ kumāraṃ āharāpetvā tāpasam
vandāpetuṃ abhīhari, bodhisattassa pādā parivattitvā tāpasassa jaṭāsu
patiṭṭhahiṃsu. Bodhisattassa hi tenattabhāvena vanditabbayuttako nāma añño
natthi. Sace hi ajānantā bodhisattassa sīsaṃ tāpasassa pādamūle ʘhapeyyuṃ,
sattadhā tassa muddhā phaleyya. Tāpaso “na me attānaṃ nāsetuṃ yutta”nti
uṭṭhāyāsanaṃ bodhisattassa añjaliṃ paggahehi. Rājā taṃ acchariyaṃ disvā attano
puttaṃ vandi.

Tāpaso atīte cattālīsa kappe, anāgate cattālīsāti asīti kappe anussarati. Bodhisattassa
lakkhaṇasampattiṃ disvā “bhavissati nu kho buddho, udāhu no”ti āvajjetvā
upadhārento “nissaṃsayamaṃ buddho bhavissati”ti ñatvā “acchariyapuriso aya”nti
sitamaṃ akāsi. Tato “ahaṃ imaṃ buddhabhūtaṃ daṭṭhuṃ labhissāmi nu kho, no”ti

upadhārento “na labhissāmi, antarāyeva kālaṃ katvā buddhasatenapi buddhasahassenapi gantvā bodhetuṃ asakkuṇeyye arūpabhava nibbattissāmī”ti disvā “evarūpaṃ nāma acchariyapurisaṃ buddhabhūtaṃ daṭṭhuṃ na labhissāmi, mahatī vata me jāni bhavissatī”ti parodi.

Manussā disvā “amhākaṃ ayyo idāneva hasitvā puna parodi. Kiṃ nu kho, bhante, amhākaṃ ayyaputtassa koci antarāyo bhavissatī”ti pucchiṃsu. “Natthetassa antarāyo, nissamsayena buddho bhavissatī”ti. Atha “kasmā paroditthā”ti? “Evarūpaṃ purisaṃ buddhabhūtaṃ daṭṭhuṃ na labhissāmi, ‘mahatī vata me jāni bhavissatī’ti attānaṃ anusocanto rodāmi”ti āha. Tato so “kiṃ nu kho me ñātakesu koci etaṃ buddhabhūtaṃ daṭṭhuṃ labhissati, na labhissatī”ti upadhārento attano bhāgineyyaṃ nālakadāraṃ addasa. So bhaginiyā gehaṃ gantvā “kahaṃ te putto nālako”ti? “Atthi gehe, ayyā”ti. “Pakkosāhi na”nti pakkosāpetvā attano santikaṃ āgataṃ kumāraṃ āha - “tāta, suddhodanamahārājassa kule putto jāto, buddhaṅkuro esa, pañcatimsa vassāni atikkamitvā buddho bhavissati, tvaṃ etaṃ daṭṭhuṃ labhissasi, ajjeva pabbajāhī”ti. Sattāsītikoṭṭidhane kule nibbattadāraṃ koci “na maṃ mātulo anatthe niyojessatī”ti cintetvā tāvadeva antarāpaṇato kāsāyāni ceva mattikāpattañca āharāpetvā kesamassuṃ ohāretvā kāsāyāni vatthāni acchādetvā “yo loke uttamapuggalo, taṃ uddissa mayhaṃ pabbajjā”ti bodhisattābhikṣuṃ aṇjaliṃ paggayha pañcapaṭiṭṭhitena vanditvā pattaṃ thavikāya pakkhipitvā aṃsakūṭe laggetvā himavantaṃ pavisitvā samaṇadhammaṃ akāsi. So paramābhisambodhiṃ pattaṃ tathāgataṃ upasaṅkamitvā nālakapaṭipadaṃ kathāpetvā puna himavantaṃ pavisitvā arahattaṃ patvā ukkaṭṭhapaṭipadaṃ paṭipanno satteva māse āyuraṃ pāletvā ekaṃ suvaṇṇapabbataṃ nissāya ṭhitakova anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbāyi.

Bodhisattampi kho pañcame divase sīsaṃ nhāpetvā “nāmaggaṇaṃ gaṇhissāmā”ti rājabhavanaṃ catujjātikagandhehi vilimpitvā lājāpañcamakāni pupphāni vikiritvā asambhinnaṃ pāyāsaṃ pacāpetvā tiṇṇaṃ vedānaṃ pāraṅgate aṭṭhasatabrahmaṇe nimantetvā rājabhavane nisīdāpetvā subhojanaṃ bhojetvā mahāsakkāraṃ katvā “kiṃ nu kho bhavissatī”ti lakkhaṇāni pariggahāpesuṃ. Tesu -

“Rāmo dhajo lakkhaṇo cāpi mantī, koṇḍañño ca bhojo suyāmo sudatto;
Ete tadā aṭṭha ahesuṃ brāhmaṇā, chaḷaṇḍavā mantā viyākariṃsū”ti. -

Ime aṭṭheva brāhmaṇā lakkhaṇapariggāhakā ahesuṃ. Paṭisandhiggaṇadivase supinopi eteheva pariggahito. Tesu satta janā dve aṅguliyo ukkhipitvā dvedhā byākariṃsu - “imehi lakkhaṇehi samannāgato agāraṃ ajjhāvasamāno rājā hoti cakkavattī, pabbajamāno buddho”ti, sabbāṃ cakkavattirañño sirivibhavaṃ ācikkhiṃsu. Tesāṃ pana sabbadaharo gottato koṇḍañño nāma māṇavo bodhisattassa varalakkhaṇanipphattiṃ oloketvā - “imassa agāramajjhe ṭhānakāraṇaṃ natthi, ekantenesa vivaṭṭacchado buddho bhavissatī”ti ekameva aṅguliṃ ukkhipitvā ekaṃ sabyākaraṇaṃ byākāsi. Ayañhi katādhikāro pacchimabhavikasatto paññāya itare satta jane abhibhavitvā “imehi lakkhaṇehi samannāgatassa agāramajjhe ṭhānaṃ nāma natthi, asaṃsayāṃ buddho bhavissatī”ti ekameva gatiṃ addasa, tasmā ekaṃ aṅguliṃ ukkhipitvā evaṃ byākāsi. Athassa nāmaṃ gaṇhantā sabbalokassa atthasiddhikarattā “siddhattho”ti nāmamakaṃsu.

Atha te brāhmaṇā attano gharāni gantvā putte āmantayaṃsu -“tātā, amhe mahallakā, suddhodanamahārājassa puttaṃ sabbaññutaṃ pattaṃ mayaṃ sambhaveyyāma vā no vā, tumhe tasmīṃ kumāre sabbaññutaṃ patte tassa sāsane pabbajeyyāthā”ti. Te sattapi janā yāvatāyukaṃ t̥atvā yathākammaṃ gatā, koṇḍaññaṃ māṇavova arogo ahosi. So mahāsatte vuḍḍhimanvāya mahābhinnikkhamanaṃ abhinikkhamitvā anukkamena uruvelaṃ gantvā “ramaṇiyo, vata ayaṃ bhūmibhāgo, alaṃ vatidaṃ kulaputtassa padhānatthikassa padhānāyā”ti cittaṃ uppādetvā tattha vāsaṃ upagata “mahāpuriso pabbajito”ti sutvā tesāṃ brāhmaṇānaṃ putte upasaṅkamitvā evamāha “siddhatthakumāro kira pabbajito, so nissamsayaṃ buddho bhavissati. Sace tumhākaṃ pitaro arogā assu, ajja nikkhamitvā pabbajeyyūṃ. Sace tumhepi iccheyyātha, etha, ahaṃ taṃ purisaṃ anupabbajissāmi”ti. Te sabbe ekacchanda bhavitum nāsakkhiṃsu, tayo janā na pabbajiṃsu. Koṇḍaññaṃ brāhmaṇaṃ jeṭṭhakaṃ katvā itare cattāro pabbajiṃsu. Te pañcapi janā pañcavaggiyattherā nāma jātā.

Tadā pana rājā “kiṃ disvā mayhaṃ putto pabbajissatī”ti pucchi. “Cattāri pubbanimittāni”ti. “Katarañca katarañcā”ti? “Jarājiṇṇaṃ, byādhitaṃ, kālakataṃ, pabbajita”nti. Rājā “ito paṭṭhāya evarūpānaṃ mama puttassa santikaṃ upasaṅkamtum mā adāttha, mayhaṃ puttassa buddhabhāvena kammaṃ natthi, ahaṃ mama puttaṃ dvisahassadīparivārānaṃ catunnaṃ mahādīpānaṃ issariyādhipaccaṃ rajjaṃ kārentaṃ chattiṃsayojanaparimaṇḍalāya parisāya parivutaṃ gaganatale vicaramānaṃ passitukāma”ti. Evañca pana vatvā imesaṃ catuppakārānaṃ nimittānaṃ kumārassa cakkhupathe āgamananivāraṇatthaṃ catūsu disāsu gāvute gāvute ārakkhaṃ t̥hapesi. Taṃ divasaṃ pana maṅgalaṭṭhāne sannipatitesu asītiyā ñātikulasahassesu ekeko ekamekaṃ puttaṃ paṭijāni - “ayaṃ buddho vā hotu rājā vā, mayaṃ ekamekaṃ puttaṃ dassāma. Sacepi buddho bhavissati, khattiyasamaṇeheva purakkhataparivārīto vicarissati. Sacepi rājā bhavissati, khattiyakumāreheva purakkhataparivārīto vicarissatī”ti. Rājāpi bodhisattassa uttamarūpasampannā vigatasabbadosā dhātiyo paccupaṭṭhāpesi. Bodhisatto anantena parivārena mahantena sirisobhaggena vaḍḍhati.

Athekadivasaṃ rañño vappamaṅgalaṃ nāma ahosi. Taṃ divasaṃ sakalanagaraṃ devavimānaṃ viya alaṅkaronti. Sabbe dāsakammakarādayo ahatavatthanivatthā gandhamālādīpaṭimaṇḍitā rājakule sannipatanti. Rañño kammante naṅgalasahassaṃ yojjyati. Tasmīṃ pana divase ekenūnaṭṭhasatanaṅgalāni saddhiṃ balibaddarasmiyottehi rajataparikkhatāni honti, rañño ālambananaṅgalaṃ pana rattasuvaṇṇaparikkhatāni hoti. Balibaddānaṃ siṅgarasmipatodāpi suvaṇṇaparikkhatāva honti. Rājā mahatā parivārena nikkhanto puttaṃ gahetvā agamāsi. Kammantaṭṭhāne eko jamburukkho bahalapalāso sandacchāyo ahosi. Tassa heṭṭhā kumārassa sayanaṃ paññapāpetvā upari suvaṇṇatāraṅkakhacitaṃ vitānaṃ bandhāpetvā sāṇipākārena parikkhipāpetvā ārakkhaṃ t̥hapāpetvā rājā sabbālaṅkāraṃ alaṅkaritvā amaccagaṇaparivuto naṅgalakaraṇaṭṭhānaṃ agamāsi. Tattha rājā suvaṇṇanaṅgalaṃ gaṇhāti, amaccā ekenūnaṭṭhasatarajatanāṅgalāni, kassakā sesanaṅgalāni. Te tāni gahetvā ito cito ca kasanti. Rājā pana orato vā pāraṃ gacchati, pārato vā oraṃ āgacchati. Etasmīṃ t̥hāne mahāsampatti ahosi. Bodhisattaṃ parivāretvā nisinnā dhātiyo “rañño sampattiṃ passissāmā”ti antosāṇito bahi nikkhantā. Bodhisatto ito cito ca olokento kañci adisvā vegena uṭṭhāya pallaṅkaṃ ābhujitvā ānāpāne pariggahetvā paṭhamajjhānaṃ nibbatesi. Dhātiyo khajjabhojjantare vicaramānā thokaṃ cirāyīṃsu. Sesarukkhānaṃ chāyā nivattā, tassa

pana rukkhassa parimaṇḍalā hutvā aṭṭhāsi. Dhātiyo “ayyaputto ekato”ti vegena sāṇiṃ ukkhipitvā anto pavisamānā bodhisattaṃ sayane pallaṅkena nisinnaṃ tañca pāṭihāriyaṃ disvā gantvā rañño ārocesuṃ - “deva, kumāro evaṃ nisinno, aññesaṃ rukkhānaṃ chāyā nivattā, jamburukkhassa pana parimaṇḍalā ṭhitā”ti. Rājā vegenāgantvā pāṭihāriyaṃ disvā - “idaṃ te, tāta, dutiyaṃ vandana”nti puttaṃ vandi.

Atha anukkamena bodhisatto soḷasavassuddesiko jāto. Rājā bodhisattassa tiṇṇaṃ utūnaṃ anucchavike tayo pāsāde kāresi - ekaṃ navabhūmakam, ekaṃ sattabhūmakam, ekaṃ pañcabhūmakam, cattālīsasahassā ca nāṭakitthiyo upaṭṭhāpesi. Bodhisatto devo viya accharāsaṅghaparivuto, alaṅkatanāṭakaparivuto, nippurisehi tūriyehi paricāriyamāno mahāsampattiṃ anubhavanto utuvārena tesu pāsādesu viharati. Rāhulamātā panassa devī aggamaheṣī ahosi.

Tassevaṃ mahāsampattiṃ anubhavantassa ekadivasam ñātisaṅghassa abbhantare ayaṃ kathā udapādi - “siddhattho kīlāpasutova vicarati, kiñci sippaṃ na sikkhati, saṅgāme paccupaṭṭhite kiṃ karissatī”ti. Rājā bodhisattaṃ pakkosāpetvā - “tāta, tava ñātakā ‘siddhattho kiñci sippaṃ asikkhitvā kīlāpasutova vicarati’ti vadanti, ettha kiṃ pattakāle maññasī”ti. Deva, mama sippaṃ sikkhanakiccaṃ natthi, nagare mama sippadassanattamaṃ bheriṃ carāpetha “ito sattame divase ñātakānaṃ sippaṃ dassessāmī”ti. Rājā tathā akāsi. Bodhisatto akkhaṇavedhivāavedhidhanuggahe sannipātāpetvā mahājanassa majjhe aññehi dhanuggahehi asādhāraṇaṃ ñātakānaṃ dvādasavidhaṃ sippaṃ dassesi. Taṃ sarabhaṅgajātake āgatanayeneva veditabbaṃ. Tadāssa ñātisaṅgho nikkaṅkho ahosi.

Athekadivasam bodhisatto uyyānabhūmiṃ gantukāmo sārathiṃ āmantetvā “rathaṃ yojeḥī”ti āha. So “sādhū”ti paṭissuṇitvā mahārahaṃ uttamarathaṃ sabbālaṅkārena alaṅkaritvā kumudapattavaṇṇe cattāro maṅgalasindhava yojetvā bodhisattassa paṭivedesi. Bodhisatto devavimānasadisam rathaṃ abhiruhitvā uyyānābhimukho agamāsi. Devatā “siddhatthakumārassa abhisambujjhanakālo āsanno, pubbanimittaṃ dassessāmā”ti ekaṃ devaputtaṃ jarājajjaraṃ khaṇḍadantaṃ palitakesaṃ vaṅkaṃ obhaggaṣārāṃ daṇḍahatthaṃ pavedhamānaṃ katvā dassesuṃ. Taṃ bodhisatto ceva sārathi ca passanti. Tato bodhisatto sārathiṃ - “samma, ko nāmesa puriso, kesāpissa na yathā aññesa”nti mahāpadāne āgatanayena pucchitvā tassa vacanaṃ sutvā “dhīratthu vata bho jāti, yatra hi nāma jātassa jarā paññāyissatī”ti saṃviggahadayo tatova paṭinivattitvā pāsādameva abhiruhi. Rājā “kiṃ kāraṇā mama putto khippaṃ paṭinivattī”ti pucchi. “Jiṇṇakaṃ purisaṃ disvā devā”ti. “Jiṇṇakaṃ disvā pabbajissatīti āhaṃsu, kasmā maṃ nāsetha, sīghaṃ puttassa nāṭakāni sajjetha, sampattiṃ anubhavanto pabbajjāya satīṃ na karissatī”ti vatvā ārakkhaṃ vaḍḍhetvā sabbadisāsu aḍḍhayojane aḍḍhayojane ṭhapesi.

Punekadivasam bodhisatto tatheva uyyānaṃ gacchanto devatāhi nimmitaṃ byādhitaṃ purisaṃ disvā purimanayeneva pucchitvā saṃviggahadayo nivattitvā pāsādaṃ abhiruhi. Rājāpi pucchitvā heṭṭhā vuttanayeneva saṃvidahitvā puna vaḍḍhetvā samantā tigāvutappamāṇe padese ārakkhaṃ ṭhapesi. Apramaṃ ekadivasam bodhisatto tatheva uyyānaṃ gacchanto devatāhi nimmitaṃ kālakataṃ disvā purimanayeneva pucchitvā saṃviggahadayo puna nivattitvā pāsādaṃ abhiruhi. Rājāpi pucchitvā heṭṭhā vuttanayeneva saṃvidahitvā puna vaḍḍhetvā samantā yojanappamāṇe padese ārakkhaṃ ṭhapesi. Apramaṃ pana ekadivasam uyyānaṃ gacchanto tatheva devatāhi nimmitaṃ sunivatthaṃ supārutaṃ pabbajitaṃ disvā “ko

nāmeso sammā”ti sārathiṃ pucchi. Sārathi kiñcāpi buddhuppādassa abhāvā pabbajitaṃ vā pabbajitaḡuṇe vā na jānāti, devatānubhāvena pana “pabbajito nāmāyaṃ devā”ti vatvā pabbajjāya guṇe vaṇṇesi. Bodhisatto pabbajjāya ruciṃ uppādetvā taṃ divasaṃ uyyānaṃ agamāsi. Dīghabhāṇakā panāhu “cattāri nimittāni ekadivaseneva disvā agamāsī”ti.

So tattha divasabhāgaṃ kīlītvā maṅgalapokkharāṇiyaṃ nhāyītvā atthaṅgate sūriye maṅgalasilāpaṭṭe nisīdi attānaṃ alaṅkārapetukāmo. Athassa paricārapurisa nānāvaṇṇāni dussāni nānappakārā ābharaṇavikatiyo mālāgandhavilepanāni ca ādāya samantā parivāretvā aṭṭhaṃsu. Tasmiṃ khaṇe sakkassa nisinnāsaṃ uṇhaṃ ahosi. So “ko nu kho maṃ imamhā ṭhānā cāvetukāmo”ti upadhārento bodhisattassa alaṅkāretukāmatam ṇatvā vissakammaṃ āmantesi “samma vissakamma, siddhatthakumāro ajja aḍḍharattasamaye mahābhikkhamanaṃ nikkhamissati, ayamassa pacchimo alaṅkāro, uyyānaṃ gantvā mahāpurisaṃ dībbālaṅkārehi alaṅkarohī”ti. So “sādhū”ti paṭissuṇītvā devatānubhāvena taṅkhaṇaṃyeva upasaṅkamītvā tasseeva kappakasadiṣo hutvā kappakassa hatthato veṭṭhanadussaṃ gahetvā bodhisattassa sīsaṃ veṭṭhesi. Bodhisatto hatthasamphasseneva “nāyaṃ manusso, devaputto eso”ti aññāsi. Veṭṭhanena veṭṭhitamatte sīse mōḷiyaṃ maṇiratanākārena dussasahassaṃ abbhuggaṇchi. Puna veṭṭhentassa dussasahassanti dasakkhattuṃ veṭṭhentassa dasa dussasahassāni abbhuggacchiṃsu. “Sīsaṃ khuddakaṃ, dussāni bahūni, kathaṃ abbhuggatānī”ti na cintetabbaṃ. Tesu hi sabbamahantaṃ āmalakapupphappamāṇaṃ, avasesāni kusumbakapupphappamāṇāni ahesuṃ. Bodhisattassa sīsaṃ kiṇṇakkhagavacchitaṃ viya kuyyakapupphaṃ ahosi.

Athassa sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitassa sabbatālāvacaresu sakāni sakāni paṭibhānāni dassayantesu, brāhmaṇesu “jayanandā”tiādivacanehi, sūtamāgadhādīsu nānappakārehi maṅgalavacanatthutighosehi sambhāventesu sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitaṃ rathavaraṃ abhiruhi. Tasmiṃ samaye “rāhulamātā puttaṃ vijātā”ti sutvā suddhodanamahārājā “puttassa me tuṭṭhiṃ nivedethā”ti sāsanaṃ paṇiṇi. Bodhisatto taṃ sutvā “rāhu jāto, bandhanaṃ jāta”nti āha. Rājā “kiṃ me putto avacā”ti pucchītvā taṃ vacanaṃ sutvā “ito paṭṭhāya me nattā rāhulakumāroyeva nāma hotū”ti āha.

Bodhisattopi kho rathavaraṃ āruya mahantena yasena atimanoramena sirisobhaggena nagaraṃ pāvisi. Tasmiṃ samaye kisāgotamī nāma khattiyakañña uparipāsādavaratalagatā nagaraṃ padakkhiṇaṃ kurumānassa bodhisattassa rūpasiriṃ disvā pītisomanassajātā idaṃ udānaṃ udānesi -

“Nibbutā nūna sā mātā, nibbuto nūna so pitā;
Nibbutā nūna sā nārī, yassāyaṃ īdiso patī”ti.

Bodhisatto taṃ sutvā cintesi “ayaṃ evamāha ‘evarūpaṃ attabhāvaṃ passantiyā mātu hadayaṃ nibbāyati, pitu hadayaṃ nibbāyati, pajāpatiyā hadayaṃ nibbāyati’ti! Kismiṃ nu kho nibbuta hadayaṃ nibbutaṃ nāma hotī”ti? Athassa kilesesu virattamānasassa etadahosi - “rāgaggimhi nibbuta nibbutaṃ nāma hoti, dosaggimhi nibbuta nibbutaṃ nāma hoti, mohaggimhi nibbuta nibbutaṃ nāma hoti, mānadiṭṭhiādīsu sabbakilesadarathesu nibbutesu nibbutaṃ nāma hoti. Ayaṃ me sussavanaṃ sāvesi, ahañhi nibbānaṃ gavesanto carāmi, ajjeva mayā gharāvāsaṃ chaḍḍetvā nikkhamma pabbajītvā nibbānaṃ gavesituṃ vaṭṭati, ayaṃ imissā

ācariyabhāgo hotū”ti kaṇṭhato omuñcitvā kisāgotamiyā satasahassagghanakaṃ muttāhāraṃ pesesi. Sā “siddhatthakumāro mayi paṭibaddhacitto hutvā paṇṇākāraṃ pesesi”ti somanassajātā ahosi.

Bodhisattopi mahantena sirisobhaggena attano pāsādaṃ abhiruhitvā sirisayane nipajji. Tāvadeva ca naṃ sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitā naccagītādīsu susikkhitā devakaññā viya rūpasobhaggappattā itthiyo nānātūriyāni gahetvā samparivārayitvā abhiraṃapentiyo naccagītavāditāni payojayiṃsu. Bodhisatto kilesesu virattacittatāya naccādīsu anabhirato muhuttaṃ niddaṃ okkami. Tāpi itthiyo “yassatthāya mayaṃ naccādīni payojema, so niddaṃ upagato, idāni kimatthaṃ kilamāmā”ti gahitaggahitāni tūriyāni ajjhottharivā nipajjiṃsu, gandhatelappadīpā jhāyanti. Bodhisatto pabujjhivā sayanapiṭṭhe pallaṅkena nisinno addasa tā itthiyo tūriyabhaṇḍāni avattharivā niddāyantiyo - ekaccā paggharitakheḷā, lālākilinnagattā, ekaccā dante khādantiyo, ekaccā kākacchantiyo, ekaccā vippalapantiyo, ekaccā vivaṭamukhā, ekaccā apagatavatthā, pākaṭabībhacchasambādhaṭṭhānā. So tāsāṃ taṃ vippekāraṃ disvā bhiyyosomattāya kāmesu virattacitto ahosi. Tassa alaṅkatapaṭiyattaṃ sakkabhavanasaḍisampi taṃ mahātalaṃ apavidghanānākuṇapabharitaṃ āmakasusānaṃ viya upaṭṭhāsi, tayo bhavā ādittagehasadisā khāyiṃsu - “upaddutaṃ vata bho, upassaṭṭhaṃ vata bho”ti udānaṃ pavattesi, ativiya pabbajjāya cittaṃ nami.

So “ajjeva mayā mahābhinnikkhamanaṃ nikkhamitum vaṭṭatī”ti sayanā utthāya dvārasamīpaṃ gantvā “ko etthā”ti āha. Ummāre sīsaṃ katvā nipanno channo “ahaṃ ayyaputta channo”ti āha. “Ahaṃ ajja mahābhinnikkhamanaṃ nikkhamitukāmo, ekaṃ me assaṃ kappehī”ti āha. So “sādhū devā”ti assabhaṇḍikaṃ gahetvā assasālaṃ gantvā gandhatelapadīpesu jalantesu sumanapaṭṭavitānassa heṭṭhā ramaṇīye bhūmibhāge ṭhitaṃ kaṇḍakaṃ assarājānaṃ disvā “ajja mayā imameva kappetuṃ vaṭṭatī”ti kaṇḍakaṃ kappesi. So kappiyamānova aññāsi “ayaṃ kappanā atigāḷhā, aññesu divasesu uyyānakīḷādigamane kappanā viya na hoti, mayhaṃ ayyaputto ajja mahābhinnikkhamanaṃ nikkhamitukāmo bhavissatī”ti. Tato tuṭṭhamānaso mahāhasitaṃ hasi. So saddo sakalanagaraṃ pattharivā gaccheyya, devatā pana taṃ saddaṃ nirumbhitvā na kassaci sotum adāṃsu.

Bodhisattopi kho channaṃ pesetvā “puttaṃ tāva passissāmī”ti cintetvā nisinnaṃ pallaṅkato utthāya rāhulamātāya vasanaṭṭhānaṃ gantvā gabbhadvāraṃ vivari. Tasmīṃ khaṇe antogabbhe gandhatelapadīpo jhāyati, rāhulamātā sumanamallikādīnaṃ pupphānaṃ ambaṇamattena abhippakiṇṇasayane puttassa matthake hatthaṃ ṭhapetvā niddāyati. Bodhisatto ummāre pādaṃ ṭhapetvā ṭhitakova oloketvā “sacāhaṃ deviyā hatthaṃ apanetvā mama puttaṃ gaṇhissāmi, devī pabujjhissati, evaṃ me gamanantarāyo bhavissati, buddho hutvāva āgantvā puttaṃ passissāmī”ti pāsādatalato otari. Yaṃ pana jātaṭṭhakathāyaṃ “tadā sattāhajāto rāhulakumāro hotī”ti vuttaṃ, taṃ sesaṭṭhakathāsu natthi, tasmā idameva gahetabbaṃ.

Evaṃ bodhisatto pāsādatalā otarivā assasamīpaṃ gantvā evamāha - “tāta kaṇḍaka, tvaṃ ajja ekarattiṃ maṃ tārāya, ahaṃ taṃ nissāya buddho hutvā sadevakaṃ lokaṃ tāressāmī”ti. Tato ullaṅghitvā kaṇḍakassa piṭṭhiṃ abhiruhi. Kaṇḍako gīvato paṭṭhāya āyāmena aṭṭhārasahattho hoti tadanucchavikena ubbedhena samannāgato thāmajavasampanno sabbaseto dhotasaṅkhasadisō. So sace haseyya vā padasaddaṃ vā kareyya, saddo sakalanagaraṃ avatthareyya. Tasmā devatā attano ānubhāvena

tassa yathā na koci suṇāti, evaṃ hasitasaddaṃ sannirumbhitvā akkamanaakkamanapadavāre hatthatalāni upanāmesuṃ. Bodhisatto assavarassa piṭṭhivemajjhagato channaṃ assassa vāladhiṃ gāhāpetvā aḍḍharattasamaye mahādvārasamīpaṃ patto. Tadā pana rājā “evaṃ bodhisatto yāya kāyaci velāya nagaradvāraṃ vivaritvā nikkhamituṃ na sakkhissatī”ti dvīsu dvārakavāṇesu ekekaṃ purisasahassena vivaritabbāṃ kārāpesi. Bodhisatto thāmabalasampanno, hatthigaṇanāya koṭisahassahatthīnaṃ balaṃ dhāreti, purisagaṇanāya dasakoṭisahassapurisānaṃ. So cintesi “sace dvāraṃ na vivarīyati, ajja kaṇḍakassa piṭṭhe nisinnova vāladhiṃ gahetvā ṭhitena channena saddhiṃyeva kaṇḍakaṃ ūrūhi nippīletvā aṭṭhārasahatthubbedhaṃ pākāraṃ uppatitvā atikkamissāmī”ti. Channopi cintesi “sace dvāraṃ na vivarīyati, ahaṃ ayyaputtaṃ khandhe nisīdāpetvā kaṇḍakaṃ dakkhiṇena hatthena kucchiyaṃ parikkhipanto upakacchantare katvā pākāraṃ uppatitvā atikkamissāmī”ti. Kaṇḍakopi cintesi “sace dvāraṃ na vivarīyati, ahaṃ attano sāmikaṃ piṭṭhiyaṃ yathānisinnaeva channena vāladhiṃ gahetvā ṭhitena saddhiṃyeva ukkhipitvā pākāraṃ uppatitvā atikkamissāmī”ti. Sace dvāraṃ na avāpuriyittha, yathācintitameva tesu tīsu janesu aññataro sampādeyya. Dvāre adhivatthā devatā pana dvāraṃ vivari.

Tasmīyeva khaṇe māro “bodhisattaṃ nivattessāmī”ti āgantvā ākāse ṭhito āha - “mārisa, mā nikkhama, ito te sattame divase cakkaratanāṃ pātubhavissati, dvisahassaparittadīpaparivārānaṃ catunnaṃ mahādīpānaṃ rajjaṃ kāressasi, nivatta mārisā”ti. “Kosi tva”nti? “Ahaṃ vasavattī”ti. “Māra, jānāmahaṃ mayhaṃ cakkaratanassa pātubhāvaṃ, anattikohaṃ rajjena, dasasahassilokadhātuṃ unnādetvā buddho bhavissāmī”ti āha. Māro “ito dāni te paṭṭhāya kāmavitakkaṃ vā byāpādavittakkaṃ vā vihiṃsāvitakkaṃ vā cintitakāle jānissāmī”ti otārāpekkho chāyā viya anapagacchanto anubandhi.

Bodhisattopi hatthagataṃ cakkavattirajjaṃ khelaṇḍaṃ viya anapekkho chaḍḍetvā mahantena sakkārena nagarā nikkhami āsāḥhipuṇṇamāya uttarāsāḥhanakkhatte vattamāne. Nikkhamitvā ca puna nagaraṃ oloketukāmo jāto. Evañca panassa citte uppannamatteyeva “mahāpurisa, na tayā nivattitvā olokanakammaṃ kata”nti vadamānā viya mahāpathavī kulālacakkaṃ viya bhijjitvā parivatti. Bodhisatto nagarābhimukho ṭhatvā nagaraṃ oloketvā tasmīṃ pathavippadese kaṇḍakanivattanacetiyaṭṭhānaṃ dassetvā gantabbamaggābhimukhaṃ kaṇḍakaṃ katvā pāyāsi mahantena sakkārena uḷārena sirisobhaggena. Tadā kirassa devatā purato saṭṭhi ukkāsaḥassāni dhārayiṃsu, pacchato saṭṭhi, dakkhiṇapassato saṭṭhi, vāmapassato saṭṭhi, aparā devatā cakkavāḷamukhavaṭṭiyaṃ aparimāṇā ukkā dhārayiṃsu, aparā devatā ca nāgasupaṇṇādayo ca dibbehi gandhehi mālāhi cuṇṇehi dhūmehi pūjayamānā gacchanti. Pāricchattakapupphehi ceva mandāravapupphehi ca ghanameghavuṭṭhikāle dhārāhi viya nabhaṃ nirantaraṃ ahosi, dibbāni saṃgītāni pavattiṃsu, samantato aṭṭhasaṭṭhi tūriyasatasahassāni pavajjiṃsu, samuddakucchiyaṃ meghatthanitakālo viya yugandharakucchiyaṃ sāgaranigghosakālo viya vattati.

Iminā sirisobhaggena gacchanto bodhisatto ekaratteneva tīṇi rajjāni atikkamma tiṃsayojanamattake anomānadītīraṃ pāpuṇi. “Kiṃ pana asso tato paraṃ gantuṃ na sakkotī”ti? “No, na sakko”ti. So hi ekaṃ cakkavāḷagabbhaṃ nābhīyā ṭhitacakkassa nemivaṭṭiṃ maddanto viya antantena caritvā purepātārāsameva āgantvā attano sampāditāṃ bhattaṃ bhuñjitūṃ samattho. Tadā pana

devanāgasupaṇṇādīhi ākāse t̥atvā ossat̥thehi gandhamālādīhi yāva ūruppadesā sañchannaṃ sarīraṃ ākaḍḍhitvā gandhamālājaṭṭhaṃ chindantassa atippapañco ahosi, tasmā tiṃsayojanamattameva agamāsi. Atha bodhisatto nadītīre t̥atvā channaṃ pucchi - “kinnāmā ayaṃ nadī”ti? “Anomā nāma, devā”ti. “Amhākampi pabbajjā anomā bhavissatī”ti paṇhiyā ghaṭṭento assassa saññaṃ adāsi. Asso uppatitvā aṭṭhūsabhavitthārāya nadiyā pārimatīre aṭṭhāsi.

Bodhisatto assapiṭṭhito oruyha rajatapaṭṭasadiṣe vālukāpuline t̥atvā channaṃ āmantesi - “samma, channa, tvaṃ mayhaṃ ābharaṇāni ceva kaṇḍakañca ādāya gaccha, ahaṃ pabbajissāmī”ti. “Ahampi, deva, pabbajissāmī”ti. Bodhisatto “na labbhā tayā pabbajitum, gaccha tva”nti tikkhattum paṭibāhitvā ābharaṇāni ceva kaṇḍakañca paṭicchāpetvā cintesi “ime mayhaṃ kesā samaṇasārubbā na hontī”ti. Añño bodhisattassa kese chinditum yuttarūpo natthi, tato “sayameva khaggena chindissāmī”ti dakkhiṇena hatthena asim̐ gaṇhitvā vāmahaṭṭhena moliyā saddhim̐ cūlaṃ gahetvā chindi, kesā dvaṅgulamattā hutvā dakkhiṇato āvattamānā sīsaṃ allīyimsu. Tesam̐ yāvajīvaṃ tadeva pamāṇaṃ ahosi, massu ca tadanurūpaṃ, puna kesamassuohāraṇakiccaṃ nāma nāhosi. Bodhisatto saha moliyā cūlaṃ gahetvā “sacāhaṃ buddho bhavissāmi, ākāse tiṭṭhatu, no ce, bhūmiyaṃ patatū”ti antalikkhe khipi. Taṃ cūlāmaṇiveṭhanaṃ yojanappamāṇaṃ t̥hānaṃ gantvā ākāse aṭṭhāsi. Sakko devarājā dibbacakkhunā oloketvā yojaniyaratanaṇḍakena sampatichhitvā tāvatimsabhavane cūlāmaṇicetiyaṃ nāma patit̥ṭhāpesi.

“Chetvāna moliṃ varagandhavāsitaṃ, vehāyasaṃ ukkhipi aggapuggalo;
Sahassanetto sirasā paṭiggahi, suvaṇṇaṇḍakotavarena vāsavo”ti.

Puna bodhisatto cintesi “imāni kāsikavatthāni mayhaṃ na samaṇasārubbānī”ti. Athassa kassapabuddhakāle purāṇasahāyako ghaṭikāramahābrahmā ekaṃ buddhantaṃ jaraṃ apattena mittabhāvena cintesi - “ajja me sahāyako mahābhinnikkhamaṇaṃ nikkhanto, samaṇaparikkhāramassa gahetvā gacchissāmī”ti.

“Ticīvaraṇca patto ca, vāsī sūci ca bandhanaṃ;
Parissāvanena aṭṭhete, yuttayogassa bhikkhuno”ti. -

Ime aṭṭha samaṇaparikkhāre āharitvā adāsi. Bodhisatto arahaddhajaṃ nivāsetvā uttamaṇḍāyaṃ gaṇhitvā “channa, mama vacanena mātāpitūnaṃ ārogyaṃ vadehī”ti vatvā uyyojesi. Channo bodhisattaṃ vanditvā padakkhiṇaṃ katvā pakkāmi. Kaṇḍako pana channena saddhim̐ mantayamānassa bodhisattassa vacanaṃ suṇanto t̥atvā “natthi dāni mayhaṃ puna sāmīno dassana”nti cakkhupathaṃ vijahanto sokaṃ adhivāsetum asakkonto hadayena phalitena kālaṃ katvā tāvatimsabhavane kaṇḍako nāma devaputto hutvā nibbatti. Channassa paṭhamaṃ ekova soka ahosi, kaṇḍakassa pana kālakiriyāya dutiyena sokena pīlito rodanto paridevanto nagaraṃ agamāsi.

Bodhisattopi pabbajitvā tasmim̐yeva padese anupiyaṃ nāma ambavanaṃ atthi, tattha sattāhaṃ pabbajjāsukhena vītināmetvā ekadivaseneva tiṃsayojanamaggam̐ padasā gantvā rājagahaṃ pāvisi. Pavisitvā sapadānaṃ piṇḍāya carī. Sakalanagaraṃ bodhisattassa rūpadassanena dhanapālakena pavit̥ṭharājagahaṃ viya asurindena pavit̥ṭhadevanagaraṃ viya ca saṅkhobhaṃ agamāsi. Rājapurisā gantvā “deva, evarūpo nāma satto nagare piṇḍāya carati, ‘devo vā manusso vā nāgo vā supaṇṇo vā ko nāmeso’ti na jānāmā”ti ārocesum̐. Rājā pāsādatale t̥atvā mahāpurisaṃ disvā

acchariyabbhuta jāto purise āṇāpesi - “gacchatha bhaṇe, vīmaṃsatha, sace amanusso bhavissati, nagarā nikkhamitvā antaradhāyissati, sace devatā bhavissati, ākāseṇa gacchissati, sace nāgo bhavissati, pathaviyaṃ nimujjitvā gamissati, sace manusso bhavissati, yathā laddhaṃ bhikkhaṃ paribhuñjissatī”ti.

Mahāpurisopi kho missakabhattaṃ saṃharitvā “alaṃ me ettakaṃ yāpanāyā”ti ñatvā pavittṭhadvāreneva nagarā nikkhamitvā paṇḍavapabbatacchāyāya puratthābhimukho nisīditvā āhāraṃ paribhuñjitum āraddho. Athassa antāni parivattitvā mukhena nikkhamanākārappattāni viya ahesum. Tato tena attabhāvena evarūpassa āhārassa cakkhunāpi adiṭṭhapubbataya tena paṭikūlāhārena aṭṭiyamāno evaṃ attanāva attānaṃ ovadi “siddhattha, tvaṃ sulabhannapāne kule tivassikagandhasālibhojanaṃ nānaggarasehi bhuñjanaṭṭhāne nibbattitvāpi ekaṃ paṃsukūlikaṃ disvā ‘kadā nu kho ahampi evarūpo hutvā piṇḍāya caritvā bhuñjissāmi, bhavissati nu kho me so kālo’ti cintetvā nikkhanto, idāni kiṃ nāmetaṃ karosī”ti. Evaṃ attanāva attānaṃ ovaditvā nibbikāro hutvā āhāraṃ paribhuñji.

Rājapurisā taṃ pavattiṃ disvā gantvā rañño ārocesum. Rājā dūtavacanaṃ sutvā vegena nagarā nikkhamitvā bodhisattassa santikaṃ gantvā iriyāpathasmiṃyeva pasīditvā bodhisattassa sabbaṃ issariyaṃ niyyādesi. Bodhisatto “mayhaṃ, mahārāja, vatthukāmehi vā kilesakāmehi vā attho natthi, ahaṃ paramābhisambodhiṃ patthayanto nikkhanto”ti āha. Rājā anekappakāraṃ yācantopi tassa cittaṃ alabhitvā “addhā tvaṃ buddho bhavissasi, buddhabhūtena pana te paṭhamaṃ mama vijitaṃ āgantabba”nti paṭiññaṃ gaṇhi. Ayamettha saṅkhepo, vitthāro pana “pabbajjaṃ kittayissāmi, yathā pabbaji cakkhumā”ti imaṃ pabbajjāsuttaṃ saddhiṃ aṭṭhakathāya oloketvā veditabbo.

Bodhisattopi rañño paṭiññaṃ datvā anupubbena cārikaṃ caramāno ālārañca kālāmaṃ udakañca rāmaputtaṃ upasaṅkamitvā samāpattiyo nibbattetvā “nāyaṃ maggo bodhāyā”ti tampi samāpattibhāvanaṃ analaṅkaritvā sadevakassa lokassa attano thāmaṃvīriyasandassanattaṃ mahāpadhānaṃ padahitukāmo uruvelaṃ gantvā “ramaṇīyo vatāyaṃ bhūmibhāgo”ti tattheva vāsaṃ upagantvā mahāpadhānaṃ padahi. Tepi kho koṇḍaññaṃ appamukhā pañca pabbajitā gāmanigamarājadhānīsu bhikkhāya carantā tattha bodhisattaṃ sampāpuṇṇesu. Atha naṃ chabbassāni mahāpadhānaṃ padahantaṃ “idāni buddho bhavissati, idāni buddho bhavissatī”ti pariveṇasammajjanādikāya vattapaṭipattiyaṃ upaṭṭhahamānā santikāvacarāvassa ahesum. Bodhisattopi kho “koṭippattaṃ dukkarakāriyaṃ karissāmi”ti ekatilaṇḍulādīhi pi vītināmesi, sabbasopi āhārūpacchedaṃ akāsi, devatāpi lomakūpehi ojaṃ upasaṃharamānā paṭikkhipi.

Athassa tāya nirāhāratāya paramakasimānappattakāyassa suvaṇṇavaṇṇo kāyo kālavaṇṇo ahosi. Bāttiṃsamahāpurisalakkhaṇāni paṭicchannāni ahesum. Appekadā appāṇakaṃ jhānaṃ jhāyanto mahāvedanāhi abhitunno visaññībhūto caṅkamanakoṭiyaṃ patati. Atha naṃ ekaccā devatā “kālakato samaṇo gotamo”ti vadanti, ekaccā “vihāroveso arahata”nti āhaṃsu. Tattha yāsaṃ “kālakato”ti ahosi, tā gantvā suddhodanamahārājassa ārocesum “tumhākaṃ putto kālakato”ti. Mama putto buddho hutvā kālakato, ahutvāti? Buddho bhavituṃ nāsakkhi, padhānabhūmiyaṃyeva patitvā kālakatoti. Idaṃ sutvā rājā “nāhaṃ saddahāmi, mama puttassa bodhiṃ appatvā kālakiriyaṃ nāma natthī”ti paṭikkhipi. Kasmā pana rājā na saddahatīti? Kālādevīlatāpasassa vandāpanadivase jamburukkhamūle ca pāṭihāriyaṇaṃ diṭṭhattā.

Puna bodhisatte saññaṃ paṭilabhitvā uṭṭhite tā devatā gantvā “arogo te mahārāja putto”ti ārocenti. Rājā “jānāmahaṃ puttassa amaraṇabhāva”nti vadati. Mahāsattassa chabbassāni dukkarakāriyaṃ karontassa ākāse gaṇṭhikaraṇakālo viya ahosi. So “ayaṃ dukkarakārikā nāma bodhāya maggo na hotī”ti oḷārikaṃ āhāraṃ āhāretuṃ gāmanigamesu piṇḍāya caritvā āhāraṃ āhari, athassa bāttiṃsamahāpurisalakkhaṇāni pākatikāni ahesuṃ, kāyo suvaṇṇavaṇṇo ahosi. Pañcavaggiyā bhikkhū “ayaṃ chabbassāni dukkarakārikaṃ karontopi sabbaññutaṃ paṭivijjhitaṃ nāsakkhi, idāni gāmadāsu piṇḍāya caritvā oḷārikaṃ āhāraṃ āhāriyamāno kiṃ sakkhissati, bāhuliko esa padhānavibbhanto, sīsaṃ nhāyitukāmassa ussāvabindutakkaṇaṃ viya amhākaṃ etassa santikā visesatakkanaṃ, kiṃ no iminā”ti mahāpurisaṃ pahāya attano attano pattacīvaraṃ gahetvā aṭṭhārasayojanamaggaṃ gantvā isipatanaṃ pavasiṃsu.

Tena kho pana samayena uruvelāyaṃ senānigame senānikuṭumbikassa gehe nibbattā sujātā nāma dārikā vayappattā ekasmiṃ nigrodharukkhe patthanaṃ akāsi “sace samajātikaṃ kulagharaṃ gantvā paṭhamagabbhe puttaṃ labhissāmi, anusamvaccharaṃ te satasahassapariccāgena balikammaṃ karissāmī”ti. Tassā sā patthanā samijjhi. Sā mahāsattassa dukkarakārikaṃ karontassa chaṭṭhe vasse paripuṇṇe visākhapuṇṇamāyaṃ balikammaṃ kātukāmā hutvā puretaraṃ dhenusahassaṃ laṭṭhimadhukavane carāpetvā tāsāṃ khīraṃ pañca dhenusatāni pāyetvā tāsāṃ khīraṃ aḍḍhatiyānīti evaṃ yāva soḷasannaṃ dhenūnaṃ khīraṃ aṭṭha dhenuyo pivanti, tāva khīrassa bahalatañca madhuratañca ojavantatañca patthayamānā khīraparivattanaṃ nāma akāsi. Sā visākhapuṇṇamadivase “pātova balikammaṃ karissāmī”ti rattiyaṃ paccūsasamayaṃ paccuṭṭhāya tā aṭṭha dhenuyo duhāpesi. Vacchakā dhenūnaṃ thanamūlaṃ nāgamisṃsu, thanamūle pana navabhājane upanītamatte attano dhammatāya khīradhārā pavattiṃsu. Taṃ acchariyaṃ disvā sujātā sahattheneva khīraṃ gahetvā navabhājane pakkhipitvā sahattheneva aggim katvā pacituṃ ārabhi.

Tasmiṃ pāyāse paccamāne mahantamahantā bubbuḷā uṭṭhahitvā dakkhiṇāvattā hutvā sañcaranti, ekaphusitampi bahi na patati, uddhanato appamattakopi dhūmo na uṭṭhahati. Tasmiṃ samaye cattāro lokapālā āgantvā uddhane ārakkhaṃ gaṇhiṃsu, mahābrahmā chattaṃ dhāresi, sakko alātāni samānento aggim jālesi. Devatā dvisahassadīparivāresu catūsu mahādīpesu devānañca manussānañca upakappanaojaṃ attano devānubhāvena daṇḍakabaddhaṃ madhupaṭalaṃ pīletvā madhuṃ gaṇhamānā viya saṃharitvā tattha pakkhipiṃsu. Aññesu hi kālesu devatā kabaḷe kabaḷe ojaṃ pakkhipanti, sambodhidivase ca pana parinibbānadivase ca ukkhalīyaṃyeva pakkhipanti. Sujātā ekadivaseyeva tattha attano pākāṭāni anekāni acchariyāni disvā puṇṇaṃ dāsiṃ āmantesi “amma puṇṇe, ajja amhākaṃ devatā ativiya pasannā, mayā ettake kāle evarūpaṃ acchariyaṃ nāma na diṭṭhapubbaṃ, vegena gantvā devaṭṭhānaṃ paṭijaggāhī”ti. Sā “sādhū, ayye”ti tassā vacanaṃ sampaṭicchitvā turitaturitā rukkhamaṃlaṃ agamāsi.

Bodhisattopi kho tasmiṃ rattibhāge pañca mahāsupine disvā pariggaṇhanto “nissamsayenāhaṃ ajja buddho bhavissāmī”ti katasanniṭṭhāno tassā rattiyaṃ accayena katasarīrapaṭijaggano bhikkhācārakālaṃ āgamayamāno pātova āgantvā tasmiṃ rukkhamaṃle nisīdi attano pabhāya sakalarukkhāṃ obhāsayaṃmāno. Atha kho sā puṇṇā āgantvā addasa bodhisattaṃ rukkhamaṃle pācīnalokadhātuṃ olokayamānaṃ nisinnaṃ, sarīrato cassa nikkhantāhi pabhāhi sakalarukkhāṃ

suvaṇṇavaṇṇaṃ. Disvā tassā etadahosi - “ajja amhākaṃ devatā rukkhato oruyha sahattheneva balikammaṃ sampatiṇchitum nisinnā maññe”ti ubbegappattā hutvā vegenāgantvā sujātāya etamatthaṃ ārocesi.

Sujātā tassā vacanaṃ sutvā tuṭṭhamānasā hutvā “ajja dāni paṭṭhāya mama jeṭṭhadhītuṭṭhāne tiṭṭhāhī”ti dhītu anucchavikaṃ sabbālaṅkāraṃ adāsi. Yasmā pana buddhabhāvaṃ pāpuṇanadivase satasahassagghanikaṃ suvaṇṇapātiṃ laddhum vaṭṭati, tasmā sā “suvaṇṇapātiyaṃ pāyāsaṃ pakkhipissāmī”ti cittaṃ uppādetvā satasahassagghanikaṃ suvaṇṇapātiṃ nīharāpetvā tattha pāyāsaṃ pakkhipitukāmā pakkabhājanaṃ āvajjesi. ‘Sabbo pāyāso padumapattā udakaṃ viya vinivattitvā pātiyaṃ patiṭṭhāsi, ekapātipūramattova ahosi’. Sā taṃ pātiṃ aññāya suvaṇṇapātiyā paṭikujjitvā odātavatthena veṭhetvā sabbālaṅkārehi attabhāvaṃ alaṅkaritvā taṃ pātiṃ attano sīse ṭhapetvā mahantena ānubhāvena nigrodharukkhamūlaṃ gantvā bodhisattaṃ oloketvā balavasomanassajātā “rukkhadevatā”ti saññāya diṭṭhaṭṭhānato paṭṭhāya onatonatā gantvā sīsato pātiṃ otāretvā vivaritvā suvaṇṇabhiṅkārena gandhapupphavāsitaṃ udakaṃ gahetvā bodhisattaṃ upagantvā aṭṭhāsi. Ghaṭikāramahābrahmunā dinno mattikāpatto ettakaṃ addhānaṃ bodhisattaṃ avijahitvā tasmim̐ khaṇe adassanaṃ gato, bodhisatto pattaṃ apassanto dakkhiṇahatthaṃ pasāretvā udakaṃ sampatiṇchi. Sujātā saheva pātiyā pāyāsaṃ mahāpurisassa hatthe ṭhapesi, mahāpuriso sujātaṃ olokesi. Sā ākāraṃ sallakkhetvā “ayya, mayā tumhākaṃ pariccattaṃ, gaṇhitvā yathārucim̐ gacchathā”ti vanditvā “yathā mayhaṃ manoratho nipphanno, evaṃ tumhākampi nipphajjatū”ti vatvā satasahassagghanikāya suvaṇṇapātiyā purāṇapaṇṇe viya anapekkhā hutvā pakkāmi.

Bodhisattopi kho nisinnaṭṭhānā uṭṭhāya rukkhaṃ padakkhiṇaṃ katvā pātiṃ ādāya nerañjarāya tīraṃ gantvā anekesaṃ bodhisattasahassānaṃ abhisambujjhanadivase otarivā nhānaṭṭhānaṃ suppatiṭṭhitatitthaṃ nāma atthi, tassa tīre pātiṃ ṭhapetvā otarivā nhatvā anekabuddhasatasahassānaṃ nivāsanaṃ arahaddhajaṃ nivāsetvā puratthābhimukho nisīditvā ekaṭṭhitālapakkappamāṇe ekūnapaññāsa piṇḍe katvā sabbam̐ appodakaṃ madhupāyāsaṃ paribhuñji. So eva hissa buddhabhūtaṃ sattaṃ sattasattāhaṃ bodhimaṇḍe vasantassa ekūnapaññāsa divasāni āhāro ahosi. Ettakaṃ kālaṃ neva añño āhāro atthi, na nhānaṃ, na mukhadhovanaṃ, na sarīraṃ, na jhānasukhena maggasukhena phalasukhena ca vītināmesī. Taṃ pana pāyāsaṃ paribhuñjitvā suvaṇṇapātiṃ gahetvā “sacāhaṃ, ajja buddho bhavituṃ sakkhissāmi, ayaṃ pāti paṭisotaṃ gacchatu, no ce sakkhissāmi, anusotaṃ gacchatū”ti vatvā nadīsote pakkhipi. Sā sotaṃ chindamānā nadīmajjhaṃ gantvā majjhamajjhaṭṭhānena javasampanno asso viya asītiṭṭhatthamattaṭṭhānaṃ paṭisotaṃ gantvā ekasmim̐ āvaṭṭe nimujjitvā kāḷanāgarājabhavanaṃ gantvā tiṇṇaṃ buddhānaṃ paribhogapātiyo “kili kilī”ti ravaṃ kārayamānā paharivā tāsā sabbahetṭhimā hutvā aṭṭhāsi. Kāḷo nāgarājā taṃ saddaṃ sutvā “hiyyo eko buddho nibbatto, puna ajja eko nibbatto”ti vatvā anekehi padasatehi thutiyo vadamāno uṭṭhāsi. Tassa kira mahāpathaviyā ekayojanatigāvutappamāṇaṃ nabhaṃ pūretvā ārohanakālo “ajja vā hiyyo vā”ti sadiso ahosi.

Bodhisattopi nadītīraṃhi supupphitasālavane divāvihāraṃ katvā sāyanhasamaye pupphānaṃ vaṇṭato muccanakāle devatāhi alaṅkatena aṭṭhūsabhavitthārena maggena sīho viya vijambhamāno bodhirukkhabhimukho pāyāsi. Nāgayakkhasupaṇṇādayo dibbehi gandhapupphādīhi pūjayiṃsu, dibbasāṅgītādīni pavattayiṃsu, dasasahassī lokadhātu ekagandhā ekamālā ekasādhukārā ahosi.

Tasmim samaye sotthiyo nāma tiṇahārako tiṇaṃ ādāya paṭipathe āgacchanto mahāpurisassa ākāraṃ ṇatvā aṭṭha tiṇamuṭṭhiyo adāsi. Bodhisatto tiṇaṃ gahetvā bodhimaṇḍaṃ āruya dakkhiṇadisābhāge uttarābhimukho aṭṭhāsi. Tasmim khaṇe dakkhiṇacakkavāḷaṃ osīditvā heṭṭhā avīcisampattaṃ viya ahosi, uttaracakkavāḷaṃ ullaṅghitvā upari bhavaggappattaṃ viya ahosi. Bodhisatto “idaṃ sambodhiṃ pāpuṇanaṭṭhānaṃ na bhavissati maññe”ti padakkhiṇaṃ karonto pacchimadisābhāgaṃ gantvā puratthābhimukho aṭṭhāsi, tato pacchimakakkavāḷaṃ osīditvā heṭṭhā avīcisampattaṃ viya ahosi, puratthimakakkavāḷaṃ ullaṅghitvā upari bhavaggappattaṃ viya ahosi. Ṭhitaṭṭhitatṭhāne kirassa nemivaṭṭipariyante akkante nābhiyā patitṭhitamahāsakaṭacakkaṃ viya mahāpathavī onatunnatā ahosi. Bodhisatto “idampi sambodhiṃ pāpuṇanaṭṭhānaṃ na bhavissati maññe”ti padakkhiṇaṃ karonto uttaradisābhāgaṃ gantvā dakkhiṇābhimukho aṭṭhāsi, tato uttaracakkavāḷaṃ osīditvā heṭṭhā avīcisampattaṃ viya ahosi, dakkhiṇacakkavāḷaṃ ullaṅghitvā upari bhavaggappattaṃ viya ahosi. Bodhisatto “idampi sambodhiṃ pāpuṇanaṭṭhānaṃ na bhavissati maññe”ti padakkhiṇaṃ karonto puratthimadisābhāgaṃ gantvā pacchimābhimukho aṭṭhāsi. Puratthimadisābhāge pana sabbabuddhānaṃ pallaṅkatṭhānaṃ, taṃ neva chambhati, na kampati. Mahāsatto “idaṃ sabbabuddhānaṃ avijahitaṃ acalaṭṭhānaṃ kilesapañjaravidhamaṇṣanaṭṭhāna”nti ṇatvā tāni tiṇāni agge gahetvā cālesi, tāvadeva cuddasahattho pallaṅko ahosi. Tānipi kho tiṇāni tathārūpena saṇṭhānena saṇṭhahiṃsu, yathārūpaṃ sukusalopi cittakāro vā potthakāro vā ālikhitumpi samattho natthi. Bodhisatto bodhikkhandhaṃ piṭṭhito katvā puratthābhimukho daḷhamānaso hutvā -

“Kāmaṃ taco ca nhāru ca, aṭṭhi ca avasissatu;
Upasussatu nissesam, sarīre maṃsalohitaṃ”.

Na tvevāhaṃ sammāsambodhiṃ appatvā imaṃ pallaṅkaṃ bhindissāmīti asanisatasannipātenapi abhejjarūpaṃ aparājitapallaṅkaṃ ābhujitvā nisīdi.

Tasmim samaye māro devaputto “siddhatthakumāro mayhaṃ vasaṃ atikkamitukāmo, na dānissa atikkamituṃ dassāmī”ti mārabalassa santikaṃ gantvā etamatthaṃ ārocetvā māraghosanaṃ nāma ghosāpetvā mārabalaṃ ādāya nikkhami. Sā mārasenā mārasa purato dvādasayojanā hoti, dakkhiṇato ca vāmato ca dvādasayojanā, pacchato yāva cakkavāḷapariyantaṃ katvā ṭhitā, uddhaṃ navayojanubbedhā, yassā unnadantiyā unnādasaddo yojanasahassato paṭṭhāya pathaviundriyanasaddo viya suyyati. Atha māro devaputto diyaḍḍhayojanasatikaṃ girimekhalāṃ nāma hatthiṃ abhiruhitvā bāhusahassaṃ māpetvā nānāvudhāni aggahesi. Avasesāyapi māraparisāya dve janā ekasadisam āvudhaṃ na gaṇhiṃsu, nānappakāravaṇṇā nānappakāramukhā hutvā mahāsattaṃ ajjhottharamānā āgamimṃsu.

Dasasahassacakkavāḷadevatā pana mahāsattassa thutiyo vadamānā aṭṭhaṃsu. Sakko devarājā vijayuttarasāṅkhaṃ dhamamāno aṭṭhāsi. So kira saṅkho vīsaḥatthasatiko hoti. Sakim vātaṃ gāhāpetvā dhamanto cattāro māse saddaṃ karitvā nissaddo hoti. Mahākāḷanāgarājā atirekapadasatena vaṇṇaṃ vadanto aṭṭhāsi, mahābrahmā setacchattaṃ dhārayamāno aṭṭhāsi. Mārabale pana bodhimaṇḍaṃ upasaṅkamante tesam ekopi ṭhātuṃ nāsakki, sammukhasammukhatṭhāneneva palāyimṃsu. Kāḷo nāgarājā pathaviyaṃ nimujjitvā pañcayojanasatikaṃ mañjērikanāgabavanaṃ gantvā ubhoḥi hatthehi mukhaṃ pidahitvā nipanno. Sakko

vijayuttarasāṅkhaṃ piṭṭhiyaṃ katvā cakkavāḷamukhavaṭṭiyaṃ aṭṭhāsi. Mahābrahmā setacchattaṃ cakkavāḷakoṭiyaṃ ṭhapetvā brahmalokameva agamāsi. Ekā devatāpi ṭhātuṃ samatthā nāhosi, mahāpuriso ekakova nisīdi.

Māropi attano parisam āha “tātā suddhodanaputtena siddhatthena sadiso añño puriso nāma natthi, mayaṃ sammukhā yuddhaṃ dātuṃ na sakkhissāma, pacchābhāgena dassāmā”ti. Mahāpurisopi tīṇi passāni oloketvā sabbadevatānaṃ palātattā suññāni addasa. Puna uttarapassena mārabalaṃ ajjhottharamānaṃ disvā “ayaṃ ettako jano maṃ ekakaṃ sandhāya mahantaṃ vāyāmaṃ parakkamaṃ karoti, imasmiṃ ṭhāne mayhaṃ mātā vā pitā vā bhātā vā añño vā koci ñātako natthi, imā pana dasa pāramiyova mayhaṃ dīgharattaṃ puṭṭhaparijanasadisā, tasmā pāramiyova phalakaṃ katvā pāramisattheneva paharivā ayaṃ balakāyo mayā viddhaṃsetuṃ vaṭṭatī”ti dasa pāramiyo āvajjamāno nisīdi.

Atha kho māro devaputto “eteneva siddhatthaṃ palāpessāmī”ti vātamaṇḍalaṃ samuṭṭhāpesi. Taṅkhaṇaṃyeva puratthimādibhedā vātā samuṭṭhahitvā aḍḍhayaṇaekayojanadvijojanatiyojanappamāṇāni pabbatakūṭāni padāletvā vanagaccharukkhādīni ummūletvā samantā gāmanigame cuṇṇavicuṇṇaṃ kātuṃ samatthāpi mahāpurisassa puññatejēna vihatānubhāvā bodhisattaṃ patvā cīvarakaṇṇamattampi cāletuṃ nāsakkhimsu. Tato “udakena na ajjhottharivā māressāmī”ti mahāvassaṃ samuṭṭhāpesi. Tassānubhāvena uparūpari satapaṭalasahassapaṭalādibhedā valāhakā utṭhahitvā vassimsu. Vuṭṭhidhārāvegena pathavī chiddā ahosi. Vanarukkhādīnaṃ uparibhāgena mahāmegho āgantvā mahāsattassa cīvare ussāvabinduṭṭhānamattampi temetuṃ nāsakkihi. Tato pāsāṇavassaṃ samuṭṭhāpesi. Mahantāni mahantāni pabbatakūṭāni dhūmāyantaṇi pajjalantaṇi ākāsenāgantvā bodhisattaṃ patvā dibbamālāguḷabhāvaṃ āpajjimsu. Tato paharaṇavassaṃ samuṭṭhāpesi. Ekatodhārāubhatodhārāsisattikhurappādayo dhūmāyantaṇi pajjalantaṇi ākāsenāgantvā bodhisattaṃ patvā dibbapupphāni ahesuṃ. Tato aṅgāravassaṃ samuṭṭhāpesi. Kiṃsukavaṇṇā aṅgārā ākāsenāgantvā bodhisattassa pādamūle dibbapupphāni hutvā vikirimsu. Tato kukkuḷavassaṃ samuṭṭhāpesi. Accuṇho aggivaṇṇo kukkuḷo ākāsenāgantvā bodhisattassa pādamūle dibbacandanacuṇṇaṃ hutvā nipati. Tato vālukāvassaṃ samuṭṭhāpesi. Atisukhumavālukā dhūmāyantaṇi pajjalantaṇi ākāsenāgantvā bodhisattassa pādamūle dibbapupphāni hutvā nipatimsu. Tato kalalavassaṃ samuṭṭhāpesi. Taṃ kalalaṃ dhūmāyantaṃ pajjalantaṃ ākāsenāgantvā bodhisattassa pādamūle dibbavilepanaṃ hutvā nipati. Tato “iminā bhimsetvā siddhatthaṃ palāpessāmī”ti andhakāraṃ samuṭṭhāpesi. Taṃ caturaṅgasamannāgataṃ viya mahātamaṃ hutvā bodhisattaṃ patvā sūriyappabhāvihataṃ viya andhakāraṃ antaradhāyi.

Evam māro imāhi navahi vātavassapāsāṇapaharaṇaṃ aṅgārakukkuḷavālukākālalaandhakāravuṭṭhīhi bodhisattaṃ palāpetuṃ asakkonto “kiṃ bhaṇe, tiṭṭhatha, imaṃ siddhatthakumāraṃ gaṇhatha hanatha palāpethā”ti parisam āṇāpetvā sayampi girimekhalassa hatthino khandhe nisinno cakkāvudhaṃ ādāya bodhisattaṃ upasāṅkamitvā “siddhattha utṭhāhi etasmā pallaṅkā, nāyaṃ tuyhaṃ pāpuṇāti, mayhaṃ eva pāpuṇāti”ti āha. Mahāsatto tassa vacanaṃ sutvā avoca - “māra, neva tayā dasa pāramiyo pūritā, na upapāramiyo, na paramatthapāramiyo, nāpi pañca mahāpariccāgā pariccattā, na ñātattacariyā, na lokattacariyā, na buddhicariyā pūritā, sabbā tā mayāyeva pūritā, tasmā nāyaṃ pallaṅko tuyhaṃ pāpuṇāti, mayheveso pāpuṇāti”ti.

Māro kuddho kodhavegaṃ asahanto mahāpurisassa cakkāvudhaṃ vissajjesi. Taṃ tassa dasa pāramiyo āvajjentassa uparibhāge mālāvitānaṃ hutvā aṭṭhāsi. Taṃ kira khuradhāracakkāvudhaṃ aññadā tena kuddhena vissatṭhaṃ ekaghanapāsāṇatthambhe vaṃsakalīre viya chindantaṃ gacchati, idāni pana tasmiṃ mālāvitānaṃ hutvā ṭhite avasesā māraparisā “idāni pallaṅkato vuṭṭhāya palāyissatī”ti mahantamahantāni selakūṭāni vissajjesuṃ. Tānipi mahāpurisassa dasa pāramiyo āvajjentassa mālāguḷabhāvaṃ āpajjitvā bhūmiyaṃ paṭimsu. Devatā cakkavāḷamukhavaṭṭiyaṃ ṭhitā gīvaṃ pasāretvā sīsaṃ ukkhipitvā “naṭṭho vata so siddhatthakumārassa rūpaggappatto attabhāvo, kiṃ nu kho karissatī”ti olokenti.

Tato mahāpuriso “pūritapāramīnaṃ bodhisattānaṃ abhisambujjhanadivase pattapallaṅko mayhaṃva pāpuṇātī”ti vatvā ṭhitaṃ māraṃ āha - “māra tuyhaṃ dānassa dinnabhāve ko sakkhī”ti. Māro “ime ettakā janā sakkhino”ti mārabalābhimukhaṃ hatthaṃ pasāresi. Tasmiṃ khaṇe māraparisāya “ahaṃ sakkhī, ahaṃ sakkhī”ti pavattasaddo pathaviundriyanasaddasaddiso ahosi. Atha māro mahāpurisaṃ āha “siddhattha, tuyhaṃ dānassa dinnabhāve ko sakkhī”ti. Mahāpuriso “tuyhaṃ tāva dānassa dinnabhāve sacetanā sakkhino, mayhaṃ pana imasmiṃ ṭhāne sacetano koci sakkhī nāma natthi, tiṭṭhatu tāva me avasesattabhāvesu dinnadānaṃ, vessantarattabhāve pana ṭhatvā mayhaṃ sattasatakamahādānassa dinnabhāve ayaṃ acetanāpi ghanamahāpathavī sakkhī”ti cīvaragabbhantarato dakkhiṇahatthaṃ abhinīharitvā “vessantarattabhāve ṭhatvā mayhaṃ sattasatakamahādānassa dinnabhāve tvaṃ sakkhī na sakkhī”ti mahāpathaviabhimukhaṃ hatthaṃ pasāresi. Mahāpathavī “ahaṃ te tadā sakkhī”ti viravasatena viravasahassena viravasatasahassena mārabalaṃ avattharamānā viya unnadi.

Tato mahāpurise “dinnaṃ te siddhattha mahādānaṃ uttamadāna”nti vessantaradānaṃ sammāsante diyaḍḍhayaḥjanasatiko girimekhalahatthī jaṇṇukehi pathaviyaṃ paṭiṭṭhāsi, māraparisā disāvīdisā palāyi, dve ekamaggena gatā nāma natthi, sīsābharaṇāni ceva nivatthavatthāni ca pahāya sammukhasammukhadisāhiyeva palāyiṃsu. Tato devasaṅghā palāyamānaṃ mārabalaṃ disvā “mārassa parājayo jāto, siddhatthakumārassa jayo, jayapūjaṃ karissāmā”ti nāgā nāgānaṃ, supaṇṇā supaṇṇānaṃ, devatā devatānaṃ, brahmāno brahmānaṃ, ugghosetvā gandhamālādihatthā mahāpurisassa santikaṃ bodhipallaṅkaṃ agamaṃsu.

Evam gatesu ca pana tesu -

“Jayo hi buddhassa sirīmato ayaṃ, māraṃ ca pāpimato parājayo;
Ugghosayaṃ bodhimaṇḍe pamoditā, jayaṃ tadā nāgagaṇā mahesino.

“Jayo hi buddhassa sirīmato ayaṃ, māraṃ ca pāpimato parājayo;
Ugghosayaṃ bodhimaṇḍe pamoditā, supaṇṇasaṅghāpi jayaṃ mahesino.

“Jayo hi buddhassa sirīmato ayaṃ, māraṃ ca pāpimato parājayo;
Ugghosayaṃ bodhimaṇḍe pamoditā, jayaṃ tadā devagaṇā mahesino.

“Jayo hi buddhassa sirīmato ayaṃ, māraṃ ca pāpimato parājayo;
Ugghosayaṃ bodhimaṇḍe pamoditā, jayaṃ tadā brahmagaṇāpi tādino”ti.

Avasesā dasasu cakkavāḷasahassesu devatā mālāgandhavilepanehi ca pūjayamānā nānappakārā thutiyo ca vadamānā aṭṭhaṃsu. Evaṃ anattaṅgateyeve sūriye mahāpuriso mārabalaṃ vidhametvā cīvarūpari patamānehi bodhirukkhaṅkurehi rattapavāḷapallavehi viya pūjiyamāno paṭhamayāme pubbenivāsaññaṃ anussarivā, majjhimayāme dibbacakkuṃ visodhetvā, pacchamayāme paṭiccasamuppāde ñāṇaṃ otāresi. Athassa dvādasapadikaṃ paccayākāraṃ vaṭṭavivaṭṭavasena anulomapaṭilomato sammasantassa dasasahassī lokadhātu udakapariyantaṃ katvā dvādasakkhattūṃ sampakampi.

Mahāpurise pana dasasahassilokadhātūṃ unnādetvā aruṇuggamanavelāya sabbaññutaññāṇaṃ paṭivijjhante sakaladasasahassī lokadhātu alaṅkatapaṭiyattā ahoṣi. Pācīnacakkavāḷamukhavaṭṭiyaṃ ussāpitānaṃ dhajānaṃ paṭākānaṃ raṃsiyo pacchimacakkavāḷamukhavaṭṭiyaṃ paharanti, tathā pacchimacakkavāḷamukhavaṭṭiyaṃ ussāpitānaṃ pācīnacakkavāḷamukhavaṭṭiyaṃ, dakkhiṇacakkavāḷamukhavaṭṭiyaṃ ussāpitānaṃ uttaracakkavāḷamukhavaṭṭiyaṃ, uttaracakkavāḷamukhavaṭṭiyaṃ ussāpitānaṃ dakkhiṇacakkavāḷamukhavaṭṭiyaṃ paharanti, pathavitale ussāpitānaṃ pana dhajānaṃ paṭākānaṃ brahmalokaṃ āhacca aṭṭhaṃsu, brahmaloke baddhānaṃ pathavitale patiṭṭhaṃsu, dasasahassacakkavāḷesu pupphūpagarukkhā pupphaṃ gaṇhiṃsu, phalūpagarukkhā phalapiṇḍībhārabharitā ahesuṃ. Khandhesu khandhapadumāni pupphiṃsu, sākāsu sākāpadumāni, latāsu latāpadumāni, ākāse olambakapadumāni, silātālāni bhinditvā uparūpari satta satta hutvā daṇḍakapadumāni utṭhaṃsu. Dasasahassī lokadhātu vaṭṭetvā vissatṭhamālāguḷā viya susanthatapupphasanthāro viya ca ahoṣi. Cakkavāḷantaressu aṭṭhayaḷasahassalokantarikā sattaṣūriyappabhāyapi anobhāsitaṃ ekobhāsā ahesuṃ, caturāsītiyoḷasahassagambhīro mahāsamuddo madhurodako ahoṣi, nadiyo nappavattiṃsu, jaccandhā rūpāni passiṃsu, jātibadhirā saddaṃ suṇhiṃsu, jātipiṭṭhasappino padasā gacchiṃsu, andubandhanādīni chijjitvā patiṃsu.

Evaṃ aparimāṇena sirivibhavena pūjiyamāno mahāpuriso anekappakāresu acchariyadhammesu pātubhūtesu sabbaññutaññāṇaṃ paṭivijjhivā sabbabuddhānaṃ avijahitaṃ udānaṃ udānesi -

“Anekajātisaṃsāraṃ, sandhāvissaṃ anibbisaṃ;
Gahakāraṃ gavesanto, dukkhā jāti punappunaṃ.

“Gahakāraka diṭṭhosi, puna gehaṃ na kāhasi;
Sabbā te phāsukā bhaggā, gahakūṭaṃ visaṅkhatam;
Visaṅkhāragataṃ cittaṃ, taṇhānaṃ khayamajjhagā”ti.

Iti tusitapurato paṭṭhāya yāva ayaṃ bodhimaṇḍe sabbaññutappatti, ettakaṃ ṭhānaṃ avidūrenidānaṃ nāmāti veditabbaṃ.

Avidūrenidānakathā niṭṭhitā.

3. Santikenidānakathā

“Santikenidānaṃ pana ‘bhagavā sāvatthiyaṃ viharati jetavane anāthapiṇḍikassa ārāme. Vesāliyaṃ viharati mahāvane kūṭāgārasālāya’nti evaṃ tesu tesu ṭhānesu viharato tasmim tasmim ṭhāneyeva labbhati”ti vuttaṃ. Kiñcāpi evaṃ vuttaṃ, atha kho pana tampi ādito paṭṭhāya evaṃ veditabbaṃ - udānaṃ udānetvā jayapallaṅke

nisinnassa hi bhagavato etadahosi “aham kappasatasahassādhikāni cattāri asaṅkhyeyyāni imassa pallaṅkassa kāraṇā sandhāviṃ, ettakaṃ me kālaṃ imasseva pallaṅkassa kāraṇā alaṅkatasīsaṃ gīvāya chinditvā dinnam, suaṅjitāni akkhīni hadayamaṃsaṅca ubbaṭṭetvā dinnam, jālikumārasadisā puttā kaṇhājīnakumārisadisā dhītaro maddīdevisadisā bhariyāyo ca paresaṃ dāsathāya dinnā, ayaṃ me pallaṅko jayapallaṅko varapallaṅko ca. Ettha me nisinnassa saṅkappā paripuṇṇā, na tāva ito utṭhahissāmī”ti anekakoṭīsatasaṃsaṃsamāpattiyo samāpajjanto sattāhaṃ tattheva nisīdi. Yaṃ sandhāya vuttaṃ “atha kho bhagavā sattāhaṃ ekapallaṅkena nisīdi vimuttisukhapaṭisaṃvedī”ti.

Atha ekaccānaṃ devatānaṃ “ajjāpi nūna siddhatthassa kattabbakiccaṃ atthi, pallaṅkasmiṃhi ālayaṃ na vijahatī”ti parivitaṅko udapādi. Sattā devatānaṃ parivitaṅkaṃ ṇatvā tāsāṃ vitakkavūpasamanatthaṃ vehāsaṃ abbhuggantvā yamakapāṭihāriyaṃ dassesi. Mahābodhimaṇḍasmiṃhi katapāṭihāriyaṅca, ṇātisaṃmāgame katapāṭihāriyaṅca, pāthikaputtasamāgame katapāṭihāriyaṅca, sabbaṃ kaṇḍambarukkhamaṇḍaṃ yamakapāṭihāriyasadisā ahoṣi.

Evaṃ sattā iminā pāṭihāriyena devatānaṃ vitakkaṃ vūpasametvā pallaṅkato īsaṃ pācīnanissite uttaradisābhāge tathavā “imasmim vata me pallaṅke sabbaññutaññānaṃ paṭividdha”nti cattāri asaṅkhyeyyāni kappasatasahassaṅca pūritānaṃ pāramīnaṃ phalādhigamaṭṭhānaṃ pallaṅkaṃ bodhirukkhaṅca animisehi akkhīhi olokayamāno sattāhaṃ vītināmesi, taṃ tṭhānaṃ animisacetiyaṃ nāma jātaṃ. Atha pallaṅkassa ca tṭhitatṭhānassa ca antarā caṅkamaṃ māpetvā puratthimapacchimoto āyate ratanacaṅkame caṅkamanto sattāhaṃ vītināmesi, taṃ tṭhānaṃ ratanacaṅkamacetiyaṃ nāma jātaṃ.

Catutthe pana sattāhe bodhito pacchimuttaradisābhāge devatā ratanagharaṃ māpayiṃsu, tattha pallaṅkena nisīditvā abhidhammapiṭakaṃ visesato cettha anantanayaṃ samantapaṭṭhānaṃ vicinanto sattāhaṃ vītināmesi. Ābhidhammikā panāhu “ratanagharaṃ nāma na sattaratanamayaṃ gehaṃ, sattannaṃ pana pakaraṇānaṃ sammāsitaṭṭhānaṃ ‘ratanaghara’nti vuccatī”ti. Yasmā panettha ubhopete pariyāyā yujjanti, tasmā ubhayampetaṃ gahetabbameva. Tato paṭṭhāya pana taṃ tṭhānaṃ ratanagharacetiyaṃ nāma jātaṃ. Evaṃ bodhisamīpeyeva cattāri sattāhāni vītināmetvā pañcame sattāhe bodhirukkhamulā yena ajapālanigrodho tenupasaṅkami, tatrāpi dhammaṃ vicinantoyeva vimuttisukhaṃ paṭisaṃvedento nisīdi.

Tasmim samaye māro devaputto “ettakaṃ kālaṃ anubandhanto otārāpekkhopi imassa na kiñci khalitaṃ addasaṃ, atikkantodāni esa mama vasa”nti domanassappatto mahāmagge nisīditvā soḷasa kāraṇāni cintento bhūmiyaṃ soḷasa lekhaṃ kaḍḍhi - “aham eso viya dānapāramim na pūresiṃ, tenamhi iminā sadiso na jāto”ti ekaṃ lekhaṃ kaḍḍhi. Tathā “aham eso viya sīlapāramim, nekkhammapāramim, paññāpāramim, vīriyapāramim, khantipāramim, saccapāramim, adhiṭṭhānapāramim, mettāpāramim, upekkhāpāramim na pūresiṃ, tenamhi iminā sadiso na jāto”ti dasamaṃ lekhaṃ kaḍḍhi. Tathā “aham eso viya asādhāraṇassa indriyaparopariyattañāṇassa paṭivedhāya upanissayabhūtā dasa pāramiyo na pūresiṃ, tenamhi iminā sadiso na jāto”ti ekādasamaṃ lekhaṃ kaḍḍhi. Tathā “aham eso viya asādhāraṇassa āsayānusayañāṇassa, mahākaruṇāsamāpattiñāṇassa, yamakapāṭihārañāṇassa, anāvaraṇañāṇassa, sabbaññutaññāṇassa paṭivedhāya upanissayabhūtā dasa pāramiyo na pūresiṃ,

tenamhi iminā sadiso na jāto”ti soḷasamaṃ lekhaṃ kaḍḍhi. Evaṃ imehi kāraṇehi mahāmagge soḷasa lekhaṃ kaḍḍhamāno nisīdi.

Tasmiṃ samaye taṇhā, arati, ragāti tisso māradhītarō “pitā no na paññāyati, kahaṃ nu kho etarahī”ti olokayamānā taṃ domanassappattaṃ bhūmiṃ vilekhamānaṃ nisinnaṃ disvā pitu santikaṃ gantvā “kasmā, tāta, dukkhī dummano”ti pucchiṃsu. Ammā, ayaṃ mahāsamaṇo mayhaṃ vasaṃ atikkanto, ettakaṃ kālaṃ olokeno otāramassa daṭṭhuṃ nāsakkhiṃ, tenāhaṃ dukkhī dummanoti. Yadi evaṃ mā cintayittha, mayametaṃ attano vase katvā ādāya āgamissāmāti. Na sakkā, ammā, eso kenaci vase kātuṃ, acalāya saddhāya patiṭṭhito eso purisoti. “Tāta mayaṃ itthiyo nāma idāneva naṃ rāgapāsādīhi bandhitvā ānessāma, tumhe mā cintayitthā”ti bhagavantaṃ upasaṅkamitvā “pāde te samaṇa paricāremā”ti āhaṃsu. Bhagavā va tāsāṃ vacanaṃ manasi akāsi, na akkhīni ummīletvā olokesi, anuttare upadhisāṅkhaye vimuttamānaso vivekasukhaññeva anubhavanto nisīdi.

Puna māradhītarō “uccāvacā kho purisānaṃ adhippāyā, kesañci kumārikāsu pemaṃ hoti, kesañci paṭhamavaye tṭitāsu, kesañci majjhimavaye tṭitāsu, yaṃnūna mayaṃ nānappakārehi rūpehi palobheyyāmā”ti ekamekā kumārivaṇṇādivasena sataṃ sataṃ attabhāve abhinimminivā kumāriyo, avijātā, sakiṃvijātā, duvijātā, majjhimittṭhiyo, mahittṭhiyo ca hutvā chakkhattuṃ bhagavantaṃ upasaṅkamitvā “pāde te samaṇa paricāremā”ti āhaṃsu. Tampi bhagavā na manasākāsi, yathā taṃ anuttare upadhisāṅkhaye vimutto. Keci paṇācariyā vadanti “tā mahittṭhibhāvena upagatā disvā bhagavā ‘evamevaṃ etā khaṇḍadantā palitakesā hontū’ti adhiṭṭhāsī”ti, taṃ na gahetabbaṃ. Na hi satthā evarūpaṃ adhiṭṭhānaṃ karoti. Bhagavā pana “apetha tumhe, kiṃ disvā evaṃ vāyamatha, evarūpaṃ nāma avītarāgādīnaṃ purato kātuṃ yuttaṃ, tathāgatassa pana rāgo pahīno, doso pahīno, moho pahīno”ti attano kilesappahānaṃ ārabha -

“Yassa jitaṃ nāvajīyati, jitaṃ noyāti koci loke;
Taṃ buddhamanantagocaraṃ, apadaṃ kena padena nessatha.

“Yassa jālinī visattikā, taṇhā natthi kuhiñci netave;
Taṃ buddhamanantagocaraṃ, apadaṃ kena padena nessathā”ti. -

Imā dhammapade buddhavagge dve gāthā vadanto dhammaṃ kathesi. Tā “saccaṃ kira no pitā avoca, ahaṃ sugato loke na rāgena suvānayo”tiādīni vatvā pitu santikaṃ agamaṃsu.

Bhagavāpi tattha sattāhaṃ vītināmetvā mucalindamūlaṃ agamāsi. Tattha sattāhavaddalikāya uppannāya sītādipaṭibāhanatthaṃ mucalindena nāgarājena sattakkhattuṃ bhogehi parikkhitto asambādhāya gandhakuṭiyaṃ viharanto viya vimuttisukhaṃ paṭisaṃvediyamāno sattāhaṃ vītināmetvā rājāyatanaṃ upasaṅkami, tatthāpi vimuttisukhaṃ paṭisaṃvediyamānoyeva nisīdi. Ettāvatā satta sattāhāni paripuṇṇāni. Etthantare neva mukhadhovanaṃ, na sarīrapaṭijagganaṃ, na āhāraiccaṃ ahosi, jhānasukhaphalasukheneva vītināmesi.

Athassa tasmiṃ sattaṃsattāhamatthake ekūnapaññāsatiṃ divase tattha nisinnassa “mukhaṃ dhovissāmī”ti cittaṃ udapādi. Sakko devānamindo agadahaṃṭakaṃ āharitvā adāsi, satthā taṃ paribhuñji, tenassa sarīravaḷaṇñaṃ ahosi. Athassa

sakkoyeva nāgalatādanatkaṭṭhañceva mukhadhovanaudakañca adāsi. Satthā taṃ dantakaṭṭhaṃ khāditvā anotattadahodakena mukhaṃ dhovivā tattheva rājāyatanamūle nisīdi.

Tasmiṃ samaye tapussabhallikā nāma dve vāṇijā pañcahi sakaṭasatehi ukkalājanapadā majjhimadesaṃ gacchantā attano ñātisālohitāya devatāya sakaṭāni sannirumbhivā satthu āhārasampādane ussāhitā manthañca madhupiṇḍikañca ādāya “paṭiggaṇhātu no, bhante, bhagavā imaṃ āhāraṃ anukampaṃ upādāyā”ti satthāraṃ upasaṅkamitvā aṭṭhaṃsu. Bhagavā pāyāsapaṭiggahaṇadivaseyeva pattassa antarahitattā “na kho tathāgatā hatthesu paṭiggaṇhanti, kimhi nu kho ahaṃ paṭiggaṇheyya”nti cintesi. Athassa cittaṃ ñatvā catūhi disāhi cattāro mahārājāno indanīlamaṇimaye patte upanāmesuṃ, bhagavā te paṭikkhipi. Puna muggavaṇṇasalamaye cattāro patte upanāmesuṃ. Bhagavā catunṇampi devaputtānaṃ anukampāya cattāro patte paṭiggahetvā uparūpari ṭhapetvā “eko hotū”ti adhiṭṭhāsi, cattāro patte mukhavaṭṭiyaṃ paññāyamānalekhā hutvā majjhimena pamāṇena ekattaṃ upagamimsu. Bhagavā tasmiṃ paccagghe selamaye patte āhāraṃ paṭiggaṇhitvā paribhuñjitvā anumodanaṃ akāsi. Dve bhātaro vāṇijā buddhañca dhammañca saraṇaṃ gantvā dhevācikaṃ upāsakā ahesuṃ. Atha nesaṃ “ekaṃ no, bhante, paricaritabbaṭṭhānaṃ dethā”ti vadantānaṃ dakkhiṇahatthena attano sīsaṃ parāmasitvā kesadhātuyo adāsi. Te attano nagare tā dhātuyo suvaṇṇasamuggassa anto pakkhipitvā cetiyaṃ patiṭṭhāpesuṃ.

Sammāsambuddhopi kho tato utṭhāya puna ajapālanigrodhameva gantvā nigrodhamūle nisīdi. Athassa tattha nisinnamattasseva attanā adhigatassa dhammassa gambhīrataṃ paccavekkhantassa sabbabuddhānaṃ āciṇṇo “adhigato kho myāyaṃ dhammo”ti paresaṃ dhammaṃ adesetukamyatākārapavatto vitakko udapādi. Atha brahmā sahampati “nassati vata bho loko, vinassati vata bho loko”ti dasahi cakkavāḷasahashehi sakkasuyāmasantusitasunimmitavasavattimahābrahmāno ādāya satthu santikaṃ gantvā “desetu, bhante, bhagavā dhamma”ntiadinā nayena dhammadesanaṃ āyāci.

Satthā tassa paṭiññaṃ datvā “kassa nu kho ahaṃ paṭṭhamaṃ dhammaṃ deseyya”nti cintento “āḷāro paṇḍito, so imaṃ dhammaṃ khippaṃ ājānissatī”ti cittaṃ uppādetvā puna olovento tassa sattāhakālakatabhāvaṃ ñatvā udakaṃ āvajjesi. Tassāpi abhidosakālakatabhāvaṃ ñatvā “bahūpakārā kho me pañcavaggiyā bhikkhū”ti pañcavaggiye ārabba manasikāraṃ katvā “kahaṃ nu kho te etarahi viharanti”ti āvajjento “bārāṇasiyaṃ isipatane migadāye”ti ñatvā “tattha gantvā dhammacakkaṃ pavattessāmī”ti katipāhaṃ bodhimaṇḍasāmāntāyeva piṇḍāya caranto viharitvā āsāḷhipuṇṇamāsiyaṃ “bārāṇasiṃ gamissāmī”ti cātuddasiyaṃ paccūsasamaye vibhātāya rattiyā kālasseva pattacīvaramādāya aṭṭhārasayojanamaggaṃ paṭipanno antarāmagge upakaṃ nāma ājīvakaṃ disvā tassa attano buddhabhāvaṃ ācikkhitvā taṃ divasaṃyeve sāyanhasamaye isipatanaṃ agamāsi.

Pañcavaggiyā therā tathāgataṃ dūratova āgacchantā disvā “ayaṃ āvuso samaṇo gotamo paccayabāhullāya āvattitvā paripuṇṇakāyo pīṇindriyo suvaṇṇavaṇṇo hutvā āgacchatī, imassa abhivādanādīni na karissāma, mahākulapasuto kho panaesa āsanābhihāraṃ arahatī, tenassa āsanamattaṃ paññāpessāmā”ti katikaṃ akaṃsu. Bhagavā sadevakassa lokassa cittācāraṃ jānanaśamatthena ñāṇena “kiṃ nu kho ime cintayimsū”ti āvajjetvā cittaṃ aññāsi. Atha ne sabbadevamanussesu anodissakavasena pharaṇasamatthaṃ mettacittaṃ saṅkhipitvā odissakavasena

mettacittena phari. Te bhagavatā mettacittena phuṭṭhā tathāgate upasaṅkamante sakāya katikāya saṇṭhātuṃ asakkontā abhivādanapaccuṭṭhānādīni sabbakiccāni akaṃsu, sammāsambuddhabhāvaṃ panassa ajānamānā kevalaṃ nāmena ca āvusovādena ca samudācaranti.

Atha ne bhagavā “mā vo, bhikkhave, tathāgataṃ nāmena ca āvusovādena ca samudācaratha, ahaṃ, bhikkhave, tathāgato sammāsambuddho”ti attano buddhabhāvaṃ saññāpetvā paññatte varabuddhāsane nisinno uttarāsāḷhanakkhattayoge vattamāne aṭṭhārasahi brahmakoṭṭhi parivuto pañcavaggiye there āmantetvā dhammacakkappavattanasuttantaṃ desesi. Tesu aññāsikoṇḍaññatthero desanānusārena ñāṇaṃ pesento suttapariyosāne aṭṭhārasahi brahmakoṭṭhi saddhiṃ sotāpattiphale patiṭṭhāsi. Satthā tattheva vassaṃ upagantvā punadivase vappattheraṃ ovaḍanto vihareyeva nisīdi, sesā cattāro piṇḍāya carimṃsu. Vappatthero pubbaṇheyeva sotāpattiphalaṃ pāpuṇi. Eteneva upāyena punadivase bhaddiyattheraṃ, punadivase mahānāmattheraṃ, punadivase assajittheranti sabbe sotāpattiphale patiṭṭhāpetvā pañcamiyaṃ pakkhassa pañcapi jane sannipādetvā anattalakkaṇasuttantaṃ desesi. Desanāpariyosāne pañcapi therā arahattaphale patiṭṭhahimṃsu. Atha satthā yasakulaputtassa upanissayaṃ disvā taṃ rattibhāge nibbijitvā gehaṃ pahāya nikkhantaṃ “ehi yasā”ti pakkositvā tasmimyeva rattibhāge sotāpattiphale, punadivase arahatte patiṭṭhāpetvā, aparepi tassa sahāyake catupaṇṇāsa jane ehibhikkhupabbajjāya pabbājetvā arahattaṃ pāpesi.

Evaṃ loke ekasaṭṭhiyā arahantesu jātesu satthā vutthavasso pavāretvā “caratha, bhikkhave, cārika”nti satṭhi bhikkhū disāsu pesetvā sayaṃ uruvelaṃ gacchanto antarāmagge kappāsikavanasaṇḍe tiṃsa jane bhaddavaggiyakumāre vinesi. Tesu sabbapacchimako sotāpanno, sabbuttamo anāgāmī ahosi. Tepi sabbe ehibhikkhubhāveneva pabbājetvā disāsu pesetvā uruvelaṃ gantvā aḍḍhuḍḍhāni pāṭihāriyasahassāni dassetvā uruvelakassapādayo sahassajaṭilaparivāre tebhātikajaṭile vinetvā ehibhikkhubhāveneva pabbājetvā gayāsīse nisīdāpetvā ādittapariyāyadesanāya arahatte patiṭṭhāpetvā tena arahantasahassena parivuto “bimbisārañño dinnaṃ paṭiññaṃ mocessām”ti rājagahaṃ gantvā nagarūpacāre laṭṭhivanuyyānaṃ agamāsi. Rājā uyyānapālassa santikā “satthā āgato”ti sutvā dvādasanahutehi brāhmaṇagahapatikehi parivuto satthāraṃ upasaṅkamitvā cakkavicittatalesu suvaṇṇapaṭṭavitānaṃ viya pabhāsamudayaṃ vissajjantesu tathāgatassa pādesu sirasā nipatitvā ekamantaṃ nisīdi saddhiṃ parisāya.

Atha kho tesāṃ brāhmaṇagahapatikānaṃ etadahosi “kiṃ nu kho mahāsamaṇo uruvelakassape brahmacariyaṃ carati, udāhu uruvelakassapo mahāsamaṇe”ti. Bhagavā tesāṃ cetasā cetoparivitakkamaññāya therāṃ gāthāya ajjhabhāsi -

“Kimeva disvā uruvelavāsi, pahāsi aggimṃ kisako vadāno;
Pucchāmi taṃ kassapa etamatthaṃ, kathaṃ pahīnaṃ tava aggihutta”nti.

Theropi bhagavato adhippāyaṃ veditvā -

“Rūpe ca sadde ca atho rase ca, kāmītthiyo cābhivadanti yaññā;
Etaṃ malanti upadhīsu ñatvā, tasmā na yitṭhe na hute arañji”nti. -

Imaṃ gāthaṃ vatvā attano sāvakahāvapakāsanatthaṃ tathāgatassa pādapiṭṭhe sīsaṃ ṭhapetvā “satthā me, bhante, bhagavā, sāvakohamasmī”ti vatvā ekatālaṃ dvitālaṃ titālanti yāva sattatālappamāṇaṃ sattakkhattuṃ vehāsaṃ abbhuggantvā oruḃha tathāgataṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Taṃ pāṭihāriyaṃ disvā mahājano “aho mahānubhāvā buddhā, evaṃ thāmagatadiṭṭhiko nāma ‘arahā’ti maññaṃaṇo uruvelakassapopi diṭṭhijālaṃ bhinditvā tathāgatena damito”ti satthu guṇakathaṃyeva kathesi. Bhagavā “nāhaṃ idāniyeva uruvelakassapaṃ damemi, atītepi esa mayā damitoyevā”ti vatvā imissā aṭṭhuppattiyā mahānāradaḃassapajātaḃaṃ kathetvā cattāri saccāni pakāsesi. Magadharājā ekādasahi nahutehi saddhiṃ sotāpattiḃhale paṭiṭṭhāsi, ekaṃ nahutaṃ upāsakattaṃ paṭivedesi. Rājā satthu santike nisinnoyeva pañca assāsake pavedetvā saraṇaṃ gantvā svātanāya nimantetvā āsanā vuṭṭhāya bhagavantaṃ padakkhiṇaṃ katvā pakkāmi.

Punadivase yehi ca bhagavā diṭṭho, yehi ca adiṭṭho, sabbepi rājagahavāsino aṭṭhārasakoṭisaṅkhā manussā tathāgataṃ daṭṭhukāmā pātova rājagahato laṭṭhivanuḃyāṇaṃ agamaṃsu. Tigāvuto maggo nappahosi, sakalalaṭṭhivanuḃyāṇaṃ niraṇtaraṃ phuṭaṃ ahosi. Mahājano dasabalassa rūpasobhaggappattaṃ attabhāvaṃ passanto tittiṃ kātuṃ nāsakkhi. Vaṇṇabhūmi nāmesā. Evarūpesu hi ṭhānesu tathāgatassa lakkhaṇānubyañjanaḃippabhedā sabbāpi rūpakāyasirī vaṇṇetabbā. Evaṃ rūpasobhaggappattaṃ dasabalassa sarīraṃ passamāṇena mahājanena niraṇtaraṃ phuṭe uḃyāṇe ca magge ca ekabhikkhussapi nikkhamanokāso nāhosi. Taṃ divasaṃ kira bhagavā chinnabhatto bhaveyya, taṃ mā ahoṣīti sakkassa nisinnāsaṇaṃ uṇhākāraṃ dassesi. So āvajjaṃaṇo taṃ kāraṇaṃ ñatvā māṇavakavaṇṇaṃ abhinimminitvā buddhadhammasaṅghapaṭisaṃyuttaṃ thutiyo vadaṃaṇo dasabalassa purato otaritvā devatānubhāvena okāsaṃ katvā -

“Danto dantehi saha purāṇajaṭilehi, vipḃamutto vipḃamuttehi;
Siṅgīnikkhasavaṇṇo, rājagahaṃ pāvisi bhagavā.

“Mutto muttehi saha purāṇajaṭilehi, vipḃamutto vipḃamuttehi;
Siṅgīnikkhasavaṇṇo, rājagahaṃ pāvisi bhagavā.

“Tiṇṇo tiṇṇehi saha purāṇajaṭilehi, vipḃamutto vipḃamuttehi;
Siṅgīnikkhasavaṇṇo, rājagahaṃ pāvisi bhagavā.

“Dasavāso dasabalo, dasadhammaḃidū dasabhi cupeto;
So dasasataparivāro, rājagahaṃ pāvisi bhagavā”ti. -

Imāhi gāthāhi satthu vaṇṇaṃ vadaṃaṇo purato pāyāsi. Tadā mahājano māṇavakassa rūpasiriṃ disvā “ativiya abhirūpo ayaṃ māṇavako, na kho pana amhehi diṭṭhapubbo”ti cintetvā “kuto ayaṃ māṇavako, kassa vāya”nti āha. Taṃ sutvā māṇavo -

“Yo dhīro sabbadhi danto, suddho appaṭipuggalo;
Arahaṃ sugato loke, tassāhaṃ paṛicārako”ti. - gāthamāha;

Satthā sakkena katokāsaṃ maggaṃ paṭipajjitvā bhikkhusahassaparivuto rājagahaṃ pāvisi. Rājā buddhappamukhassa saṅghassa mahādāṇaṃ datvā “ahaṃ, bhante, tīṇi ratanāni vinā vattituṃ na sakkhissāmi, velāya vā avelāya vā bhagavato santikaṃ

āgamissāmi, laṭṭhivanuyyānaṃ nāma atidūre, idaṃ pana amhākaṃ veḷuvanaṃ nāma uyyānaṃ nātidūre nāccāsanne gamanāgamanasampannaṃ buddhārahaṃ senāsanaṃ. Idaṃ me bhagavā paṭiggaṇhātū”ti suvaṇṇabhiṅkārena pupphagandhavāsitaṃ maṇivaṇṇaṃ udakaṃ ādāya veḷuvanuyyānaṃ pariccajanto dasabalassa hatthe udakaṃ pātesi. Tasmim ārāmapaṭiggahaṇe “buddhasāsanaṃ mūlāni otiṇṇāni”ti mahāpathavī kampi. Jambudīpasmiṇhi ṭhapetvā veḷuvanaṃ aññaṃ mahāpathaviṃ kampetvā gahitasenāsanaṃ nāma natthi. Tambapaṇṇidīpepi ṭhapetvā mahāvihāraṃ aññaṃ pathaviṃ kampetvā gahitasenāsanaṃ nāma natthi. Satthā veḷuvanārāmaṃ paṭiggahetvā rañño anumodanaṃ katvā uṭṭhāyāsanaṃ bhikkhusaṅghaparivuto veḷuvanaṃ agamāsi.

Tasmim kho pana samaye sāriputto ca moggallāno cāti dve paribbājakā rājagahaṃ upanissāya viharanti amataṃ pariyesamānā. Tesu sāriputto assajittheraṃ piṇḍāya pavittṭhaṃ disvā pasannacitto payirupāsitvā “ye dhammā hetuppabhavā”ti gāthaṃ sutvā sotāpattiphale patiṭṭhāya attano sahāyakassa moggallānaparibbājakassapi tameva gāthaṃ abhāsi. Sopi sotāpattiphale patiṭṭhāsi. Te ubhopi janā sañcayaṃ oloketvā attano parisāya saddhiṃ bhagavato santike pabbajimsu. Tesu mahāmoggallāno sattāhena arahattaṃ pāpuṇi, sāriputtatthero aḍḍhamāsenā. Ubhopi ca ne satthā aggasāvakaṭṭhāne ṭhapesi. Sāriputtattherena arahattappattadivaseyeva sāvakasannipātaṃ akāsi.

Tathāgate pana tasmimyeva veḷuvanuyyāne viharante suddhodanamahārājā “putto kira me chabbassāni dukkarakārikaṃ caritvā paramābhisambodhiṃ patvā pavattavaradhammacakko rājagahaṃ upanissāya veḷuvane viharatī”ti sutvā aññataraṃ amaccaṃ āmantesi “ehi, bhaṇe, purisasahassaparivāro rājagahaṃ gantvā mama vacanena ‘pitā vo suddhodanamahārājā daṭṭhukāmo’ti vatvā puttaṃ me gaṇhitvā ehi”ti āha. So “evaṃ, devā”ti rañño vacanaṃ sirasā sampaṭicchitvā purisasahassaparivāro khippameva satṭhiyojanamaggaṃ gantvā dasabalassa catuparisamajjhe nisīditvā dhammadesanāvelāya vihāraṃ pāvisi. So “tiṭṭhatu tāva rañño pahitasāsana”nti pariyante ṭhito satthu dhammadesanaṃ sutvā yathāṭhitova saddhiṃ purisasahassena arahattaṃ patvā pabbajjaṃ yāci. Bhagavā “etha bhikkhavo”ti hatthaṃ pasāresi, sabbe taṅkhaṇaṃyeva iddhimayapattacīvaradharā satṭhivassattherā viya ahesuṃ. Arahattaṃ pattakālato paṭṭhāya pana ariyā nāma majjhattāva hontīti so raññā pahitasāsanaṃ dasabalassa na kathesi. Rājā “neva gato āgacchatī, na sāsanaṃ suyati”ti “ehi, bhaṇe, tvaṃ gacchāhi”ti teneva niyāmena aññaṃ amaccaṃ pesesi. Sopi gantvā purimanayeneva saddhiṃ parisāya arahattaṃ patvā tuṇhī ahoṣi. Rājā eteneva niyāmena purisasahassaparivāre nava amacce pesesi, sabbe attano kiccaṃ niṭṭhāpetvā tuṇhībhūtā tattheva vihariṃsu.

Rājā sāsanaṃattampi āharitvā ācikkhantaṃ alabhitvā cintesi “ettakā janā mayi sinehābhāvena sāsanaṃattampi na paccāhariṃsu, ko nu kho mama vacanaṃ karissatī”ti sabbaṃ rājabalaṃ olovento kāludāyiṃ addasa. So kira rañño sabbatthasādhako amacco abbhantariko ativissāsiko bodhisattena saddhiṃ ekadivase jāto sahaṃsukīlako sahāyo. Atha naṃ rājā āmantesi “tāta, kāludāyi ahaṃ mama puttaṃ passitukāmo nava purisasahassāni pesesiṃ, ekapurisopi āgantvā sāsanaṃattaṃ ārocentopi natthi, dujjāno kho pana jīvitantarāyo, ahaṃ jīvamānova puttaṃ daṭṭhuṃ icchāmi, sakkhissasi nu kho me puttaṃ dassetu”nti. Sakkhissāmi, deva, sace pabbajituṃ labhissāmīti. Tāta, tvaṃ pabbajitvā vā

apabbajitvā vā mayhaṃ puttaṃ dassehīti. So “sādhū, devā”ti rañño sāsanaṃ ādāya rājagahaṃ gantvā satthu dhammadeśanāvelāya parisapariyante t̥hito dhammaṃ sutvā saparivāro arahattaphalaṃ patvā ehibhikkhubhāve patit̥thāsi.

Satthā buddho hutvā paṭthamaṃ antovassaṃ isipatane vasitvā vutthavasso pavāretvā uruvelaṃ gantvā tattha tayo māse vasanto tebhātikajaṭṭhe vinetvā bhikkhusahassaparivāro phussamāsapuṇṇamāyaṃ rājagahaṃ gantvā dve māse vasi. Ettāvatā bārāṇasito nikkhantassa pañca māsā jātā, sakalo hemanto atikkanto. Kāḷudāyittherassa āgatadivasato sattaṭṭha divasā vītivattā, so phagguṇīpuṇṇamāsiyaṃ cintesi “atikkanto hemanto, vasantasamayo anuppatto, manussehi sassādīni uddharitvā sammukhasammukhaṭṭhānehi maggā dinnā, haritatiṇasañchannā pathavī, supupphitā vanasaṇḍā, paṭipajjanakkhamā maggā, kālo dasabalassa nātisaṅghaṃ kātu”nti. Atha bhagavantaṃ upasaṅkamitvā -

“Aṅgārino dāni dumā bhadante, phalesino chadanaṃ vippahāya;
Te accimantova pabhāsayanti, samayo mahāvīra aṅgīrasānaṃ...pe...

“Nātisītaṃ nātiuṇhaṃ, nātidubbhikkhachātakaṃ;
Saddalā haritā bhūmi, esa kālo mahāmuni”ti. -

Sat̥ṭhimattāhi gāthāhi dasabalassa kulanagaraṃ gamanattāya gamanavaṇṇaṃ vaṇṇesi. Atha naṃ satthā “kiṃ nu kho udāyi madhurassarena gamanavaṇṇaṃ vaṇṇesi”ti āha. Bhante, tumhākaṃ pitā suddhodanamahārājā passitukāmo, karotha nātakānaṃ saṅghanti. Sādhū udāyi, karissāmi nātakānaṃ saṅghaṃ, bhikkhusaṅghassa ārocehi, gamikavattaṃ pūressantīti. “Sādhū, bhante”ti thero tesāṃ ārocesi.

Bhagavā aṅgamagadhavāsīnaṃ kulaputtānaṃ dasahi sahassehi, kapilavatthuvāsīnaṃ dasahi sahassehīti sabbeheva vīsatisahashehi khīṇāsavabhikkhūhi parivuto rājagahā nikkhamitvā divase divase yojanaṃ gacchati. “Rājagahato sat̥ṭhiyojanaṃ kapilavatthuṃ dvīhi māsehi pāpuṇissāmi”ti aturita-cārikaṃ pakkāmi. Theropi “bhagavato nikkhantabhāvaṃ rañño ārocessāmi”ti vehāsaṃ abbhuggantvā rañño nivesane pāturahosi. Rājā therāṃ disvā tuṭṭhacitto mahārahe pallaṅke nisīdāpetvā attano paṭiyāditassa nānaggarasabhojanassa pattaṃ pūretvā adāsi. Thero ut̥ṭhāya gamanākāraṃ dassesi. Nisīditvā bhuñjatha, tātāti. Satthu santikaṃ gantvā bhuñjissāmi, mahārājāti. Kahaṃ pana, tāta, satthāti? Vīsatisahassabhikkhuparivāro tumhākaṃ dassanattāya cārikaṃ nikkhanto, mahārājāti. Rājā tuṭṭhamānaso āha “tumhe imaṃ paribhuñjitvā yāva mama putto imaṃ nagaraṃ pāpuṇāti, tāvassa itova piṇḍapātaṃ harathā”ti. Thero adhivāsesi. Rājā therāṃ parivisitvā pattaṃ gandhacuṇṇena ubbaṭṭetvā uttamabhojanassa pūretvā “tathāgatassa dethā”ti therassa hatthe patit̥thāpesi. Thero sabbesaṃ passantānaṃyeva pattaṃ ākāse khipitvā sayampi vehāsaṃ abbhuggantvā piṇḍapātaṃ āharitvā satthu hatthe t̥hapesi. Satthā taṃ paribhuñji. Etenupāyena thero divase divase āhari, satthāpi antarāmagge raññoyeva piṇḍapātaṃ paribhuñji. Theropi bhattakiccāvasāne divase divase “ajja ettakaṃ bhagavā āgato, ajja ettaka”nti buddhaguṇapaṭisaṃyuttāya kathāya sakalaṃ rājakulaṃ satthu dassanaṃ vināyeva satthari sañjātappasādaṃ akāsi. Teneva naṃ bhagavā “etadaggaṃ, bhikkhave, mama sāvakānaṃ bhikkhūnaṃ kulappasādakānaṃ yadidaṃ kāḷudāyī”ti etadagge t̥hapesi.

Sākiyāpi kho “anuppatte bhagavati amhākaṃ ñātisetṭhaṃ passissāmā”ti sannipatitvā bhagavato vasanaṭṭhānaṃ vīmaṃsaṃsānā “nigrodhasakkassa āraṃso ramaṇiyo”ti sallakkhetvā tattha sabbaṃ paṭijaggaṇavidhiṃ kāretvā gandhapupphahatthā paccuggamaṇaṃ karontā sabbālaṅkārapaṭimaṇḍite daharadahare nāgaradārake ca nāgaradārikāyo ca paṭhamaṃ paṇiṇiṃsu, tato rājakumāre ca rājakumārikāyo ca, tesāṃ anantaraṃ sāmāṃ gandhapupphacuṇṇādīhi pūjayamānā bhagavantaṃ gahetvā nigrodhārāmameva agamaṃsu. Tatra bhagavā vīsatisahassakhīṇāsavaparivuto paññattavarabuddhāsane nisīdi. Sākiyā nāma mānājātikā mānatthaddhā, te “siddhatthakumāro amhehi daharataro, amhākaṃ kaniṭṭho, bhāgineyyo, putto, nattā”ti cintetvā daharadahare rājakumāre āhaṃsu “tumhe vandatha, mayaṃ tumhākaṃ piṭṭhito nisīdissāmā”ti.

Tesu evaṃ avanditvā nisinnesu bhagavā tesāṃ ajjhāsayaṃ oloketvā “na maṃ ñātayo vandanti, handa dāni ne vandāpessāmī”ti abhiññāpādakaṃ catutthajjhānaṃ samāpajjitvā tato vuṭṭhāya ākāsaṃ abbhuggantvā tesāṃ sīse pādapaṃsuṃ okiramaṇo viya kaṇḍambaruḁkhamūle yamakapāṭihāriyasadisāṃ pāṭihāriyaṃ akāsi. Rājā taṃ acchariyaṃ disvā āha - “bhagavā tumhākaṃ jātadivase kāḷadevalassa vandanatthaṃ upanītānaṃ pāde vo parivattitvā brāhmaṇassa matthake patiṭṭhite disvāpi ahaṃ tumhe vandim, ayaṃ me paṭhamavandanā. Vappamaṅgaladivase jambucchāyāya sirisayane nisinnānaṃ vo jambucchāyāya aparivattanaṃ disvāpi pāde vandim, ayaṃ me dutiyavandanā. Idāni imaṃ adiṭṭhapubbaṃ pāṭihāriyaṃ disvāpi ahaṃ tumhākaṃ pāde vandāmi, ayaṃ me tatiyavandanā”ti. Rañña pana vandite bhagavantaṃ avanditvā ṭhātuṃ samattho nāma ekasākiyopi nāhosi, sabbe vandimsuyeva.

Iti bhagavā ñātayo vandāpetvā ākāsaṃ otarivā paññattāsane nisīdi. Nisinne bhagavati sikhāpatto ñātisaṃsāgame ahosi, sabbe ekaggacittā hutvā nisīdiṃsu. Tato mahāmegho pokkharavassaṃ vassī. Tambavaṇṇaṃ udakaṃ heṭṭhā viravantaṃ gacchati, temitukāmoṃa temeti, atemitukāmaṃsa sarīre ekabindumattampi na patati. Taṃ disvā sabbe acchariyabbhutaṃcittajātā “aho acchariyaṃ, aho abbhuta”nti kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ. Satthā “na idāneva mayhaṃ ñātisaṃsāgame pokkharavassaṃ vassati, atītepi vassī”ti imissā aṭṭhuppattiyā vessantarajātakaṃ kathesi. Dhammadesanaṃ sutvā sabbe uṭṭhāya vanditvā pakkamiṃsu. Ekopi rājā vā rājamahāmatto vā “sve amhākaṃ bhikkhaṃ gaṇhathā”ti vatvā gato nāma natthi.

Satthā punadivase vīsatisahassabhikkhuparivuto kapilavatthūṃ piṇḍāya pāvīsi. Taṃ na koci gantvā nimantesi, pattaṃ vā aggahosi. Bhagavā indakhīle ṭhitova āvajjesi “kathaṃ nu kho pubbabuddhā kulanagare piṇḍāya carimṃsu, kiṃ uppaṭipāṭiyā issarajanānaṃ gharāni agamaṃsu, udāhu sapadānacārikaṃ carimṃsū”ti. Tato ekabuddhassapi uppaṭipāṭiyā gamaṇaṃ adisvā “mayāpi idāni ayameva vaṃso, ayaṃ pavenī paggaheṭṭhā, āyatiṇca me sāvakāpi mamaññeva anusikkhantā piṇḍacārikavattaṃ paripūressanti”ti koṭiyaṃ nivṭṭhagehato paṭṭhāya sapadānaṃ piṇḍāya cari. “Ayyo kira siddhatthakumāro piṇḍāya caratī”ti dvibhūmakatibhūmakādīsu pāsādesu sīhapaṇjare vivaritvā mahājano dassanabyāvaṭṭo ahosi.

Rāhulamātāpi devī “ayyaputto kira imasmiṃyeva nagare mahantena rājānubhāvena suvaṇṇasivikādīhi vicarivā idāni kesamaṃsuṃ ohāretvā kāsāyavatthavasano kapālahattho piṇḍāya carati, sobhati nu kho”ti sīhapaṇjaraṃ vivaritvā olokayamānā bhagavantaṃ nānāviraḁgasamujjālāya sarīrappabhāya nagaravīthiyo obhāsetvā

byāmapabbhāparikkhepasamaṅgībhūtāya asītianubyañjanāvabhāsītāya
dvattiṃsamahāpurisalakkhaṇapaṭimaṇḍitāya anopamāya buddhasiriyā virocamānaṃ
disvā uṇhīsato paṭṭhāya yāva pādatalā -

“Siniddhanīlamudukuñcitakeso, sūriyanimmalatalābhinalāṭo;
Yuttatuṅgamudukāyatanāso, raṃsijālavitato naraśīho.

“Cakkavaraṇkitarattasupādo, lakkhaṇamaṇḍitaāyatapaṇhi;
Cāmarihatthavibhūsitapaṇho, esa hi tuyhaṃ pitā naraśīho.

“Sakyakumāro varado sukhumālo, lakkhaṇavicittapasannasaṛīro;
Lokahitāya āgato naravīro, esa hi tuyhaṃ pitā naraśīho.

“Āyatayuttasusaṇṭhitasoto, gopakhumo abhinīlanetto;
Indadhanuabhinīlabhamuko, esa hi tuyhaṃ pitā naraśīho.

“Puṇṇacandanibho mukhavaṇṇo, devanarānaṃ piyo naraṇāgo;
Mattaḡajindavilāsitaḡāmī, esa hi tuyhaṃ pitā naraśīho.

“Siniddhasugambhīramañjusaghoso, hiṅgulavaṇṇarattasujivho;
Vīsativīsatisetasudanto, esa hi tuyhaṃ pitā naraśīho.

“Khattiyasambhavaaggakulindo, devamanussanamassitapādo;
Sīlasamādhipatiṭṭhitacitto, esa hi tuyhaṃ pitā naraśīho.

“Vaṭṭasuvaṭṭasusaṇṭhitagīvo, sīhahanumigarājasarīro;
Kañcanasucchaviuttamavaṇṇo, esa hi tuyhaṃ pitā naraśīho.

“Añjanasamavaṇṇasunīlakeso, kañcanapaṭṭavisuddhanalāṭo;
Osadhipaṇḍarasuddhasuṇṇo, esa hi tuyhaṃ pitā naraśīho.

“Gacchantonilapathe viya cando, tārāgaṇaparivaḍḍhitarūpo;
Sāvakamajjhagato samaṇindo, esa hi tuyhaṃ pitā naraśīho”ti. -

Evamimāhi dasahi naraśīhagāthāhi nāma abhittavivā “tumhākaṃ putto kira idāni
piṇḍāya caratī”ti rañño ārocesi. Rājā saṃviggahadayo hatthena sātakaṃ
saṇṭhapento turitaturitaṃ nikkhamivā vegena gantvā bhagavato purato ṭhatvā āha -
“kiṃ, bhante, amhe lajjāpetha, kimatthaṃ piṇḍāya caratha, kiṃ ‘ettakānaṃ
bhikkhūnaṃ na sakkā bhattaṃ laddhu’nti saññaṃ karitthā”ti. Vaṃsacārittametaṃ,
mahārāja, amhākaṃ. Nanu, bhante, amhākaṃ mahāsammatakhattiyavaṃso nāma
vaṃso, tattha ca ekakhattiyopi bhikkhācaro nāma natthīti. “Ayaṃ, mahārāja,
rājavaṃso nāma tava vaṃso, amhākaṃ pana dīpaṅkaro koṇḍañño...pe... kassapoti
ayaṃ buddhavaṃso nāma. Ete ca aññe ca anekasahassasaṅkhā buddhā bhikkhācarā,
bhikkhācārenea jīvikaṃ kappesu”nti antaravīthiyaṃ ṭhitova -

“Uttiṭṭhe nappamajjeyya, dhammaṃ sucariṭaṃ care;
Dhammacārī sukhaṃ seti, asmiṃ loke paramhi cā”ti. -

Imaṃ gāthamāha. Gāthāpariyosāne rājā sotāpattiṭṭhale patiṭṭhāsi.

“Dhammaṃ care sucariṭaṃ, na naṃ ducariṭaṃ care;

Imaṃ pana gāthaṃ sutvā sakadāgāmiṃ phale paṭiṭṭhāsi. Mahādhammapālajātakaṃ sutvā anāgāmiṃ phale paṭiṭṭhāsi, maraṇasamaye setacchattassa heṭṭhā sirisayane nipannoyeva arahattaṃ pāpuṇi. Araññavāsena pana padhānānuyogakiccaṃ rañño nāhosi. Sotāpattiphalaṃ sacchikatvā yeva pana bhagavato pattaṃ gahetvā sapaṇisaṃ bhagavantaṃ mahāpāsādaṃ āropetvā paṇītena khādanīyena bhojanīyena parivisi. Bhattakiccapariyosāne sabbāṃ itthāgāraṃ āgantvā bhagavantaṃ vandi ṭhapetvā rāhulamātaraṃ. Sā pana “gaccha, ayyaputtaṃ vandāhī”ti pariṇānena vuccamānāpi “sace mayhaṃ guṇo atthi, sayameva mama santikaṃ ayyaputto āgamissati, āgata meva naṃ vandissāmī”ti vatvā na āgamāsi.

Bhagavā rājānaṃ pattaṃ gāhāpetvā dvīhi aggasāvakehi saddhiṃ rājadhītāya sirigabbhaṃ gantvā “rājadhītā yathāruci vandamānā na kiñci vattabbā”ti vatvā paññattāsane nisīdi. Sā vegenāgantvā gopphakesu gahetvā pādapiṭṭhiyaṃ sīsaṃ parivattetvā yathāajjhāsayaṃ vandi. Rājā rājadhītāya bhagavati sinehabahumānādiguṇasampattiyo kathesi “bhante, mama dhītā ‘tumhehi kāsāyāni vatthāni nivāsītānī’ti sutvā tato paṭṭhāya kāsāyavatthanivatthā jātā, tumhākaṃ ekabhaddikabhāvaṃ sutvā ekabhaddikāva jātā, tumhehi mahāsayanassa chaḍḍitabhāvaṃ sutvā paṭṭikāmañcakeyeva nipannā, tumhākaṃ mālāgandhādīhi viratabhāvaṃ ṇatvā viratamālāgandhāva jātā, attano ṇātakehi ‘mayhaṃ paṭijaggissāmā’ti sāsane pesitepi ekaññatakampi na olokesi, evaṃ guṇasampannā me dhītā bhagavā”ti. “Anacchariyaṃ, mahārāja, yaṃ idāni tayā rakkhiyamānā rājadhītā paripakke ñāṇe attānaṃ rakkheyya, esā pubbe anārakkhā pabbatapāde vicaramānā aparipakke ñāṇe attānaṃ rakkhī”ti vatvā candakinnarījātakaṃ kathetvā utṭhāyāsanaṃ pakkāmi.

Dutiyadivase pana nandassa rājakumārassa abhisekagehappavesanavivāhamāṅgalesu vattamānesu tassa gehaṃ gantvā kumāraṃ pattaṃ gāhāpetvā pabbājetukāmo maṅgalaṃ vatvā utṭhāyāsanaṃ pakkāmi. Janapadakalyāṇī kumāraṃ gacchantaṃ disvā “tuvaṭaṃ kho, ayyaputta, āgaccheyyāsi”ti vatvā gīvaṃ pasāretvā olokesi. Sopi bhagavantaṃ “pattaṃ gaṇhathā”ti vattuṃ avisahamāno viharāmyeva āgamāsi, taṃ anicchamānaṃ yeva bhagavā pabbājesi. Iti bhagavā kapilavatthuṃ gantvā tatiyadivase nandaṃ pabbājesi.

Sattame divase rāhulamātā kumāraṃ alaṅkaritvā bhagavato santikaṃ pesesi “passa, tāta, etaṃ vīsatisahassasamaṇaparivutaṃ suvaṇṇavaṇṇaṃ brahmarūpavaṇṇaṃ samaṇaṃ, ayaṃ te pitā, etassa mahantā nidhaya ahesuṃ, tyāssa nikkhamanakālato paṭṭhāya na passāma, gaccha, naṃ dāyajjaṃ yācāhi - ‘ahaṃ tāta kumāro abhisekaṃ patvā cakkavattī bhavissāmi, dhanena me attho, dhanāṃ me dehi. Sāmiko hi putto pitu santakassā’ti’”. Kumāro ca bhagavato santikaṃ gantvā pitu sinehaṃ paṭilabhitvā haṭṭhatuṭṭho “sukhā te, samaṇa, chāyā”ti vatvā aññañca bahuṃ attano anurūpaṃ vadanto aṭṭhāsi. Bhagavā katabhattakicco anumodanaṃ katvā utṭhāyāsanaṃ pakkāmi. Kumāropi “dāyajjaṃ me, samaṇa, dehi, dāyajjaṃ me, samaṇa, dehi”ti bhagavantaṃ anubandhi. Bhagavā kumāraṃ na nivattāpesi, pariṇānopi bhagavatā saddhiṃ gacchantaṃ nivattetuṃ nāsakkhi. Iti so bhagavatā saddhiṃ āramameva āgamāsi.

Tato bhagavā cintesi “yaṃ ayaṃ pitu santakaṃ dhaṇaṃ icchati, taṃ vaṭṭānugataṃ savighātaṃ, handassa bodhimaṇḍe paṭiladdhaṃ sattavidhaṃ ariyadhaṇaṃ demi, lokuttaradāyajassa naṃ sāmikaṃ karomī”ti āyasmantaṃ sārputtaṃ āmantesi “tena hi, tvaṃ sārputta, rāhulakumāraṃ pabbājehī”ti. Thero taṃ pabbājesi. Pabbajite pana kumāre rañño adhimattaṃ dukkhaṃ uppajji. Taṃ adhivāsetuṃ asakkonto bhagavato nivedetvā “sādhū, bhante, ayyā mātāpitūhi ananuññātaṃ puttaṃ na pabbājeyyu”nti varaṃ yāci. Bhagavā tassa taṃ varaṃ datvā punadivase rājanivesane katapātārāso ekamantaṃ nisinnena raññā “bhante, tumhākaṃ dukkarakārikakāle ekā devatā maṃ upasaṅkamitvā ‘putto te kālakato’ti āha, tassā vacanaṃ asaddahanto ‘na mayhaṃ putto bodhiṃ appatvā kālaṃ karotī’ti taṃ paṭikkhipi”nti vutte “idāni kiṃ saddahissatha, ye tumhe pubbepi aṭṭhikāni dassetvā ‘putto te mato’ti vutte na saddahitthā”ti imissā aṭṭhuppattiyā mahādhammapālajātakaṃ kathesi. Kathāpariyosāne rājā anāgāmiphale patiṭṭhāsi.

Iti bhagavā pitaraṃ tīsu phalesu patiṭṭhāpetvā bhikkhusaṅghaparivuto punadeva rājagahaṃ gantvā veḷuvane vihāsi. Tasmīṃ samaye anāthapiṇḍiko gahapati pañcahi sakaṭasatehi bhaṇḍaṃ ādāya rājagahe attano piyasaḥāyakassa seṭṭhino geḥaṃ gantvā tatha buddhassa bhagavato uppannabhāvaṃ sutvā balavapaccūsasamaye devatānubhāvena vivaṭena dvārena satthāraṃ upasaṅkamitvā dhammaṃ sutvā sotāpattiphale patiṭṭhāya dutiyadivase buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa mahādānaṃ datvā sāvattiṃ āgamanatthāya satthu paṭiññaṃ gahetvā antarāmagge pañcacattālīsajojanaṭṭhāne satahassaṃ satahassaṃ datvā yojanike yojanike vihāre kāretvā jetavanaṃ koṭisanthārena aṭṭhārasahiraññaḥkoṭhi kiṇitvā navakammaṃ paṭṭhapesi. So majjhe dasabalassa gandhakuṭiṃ kāresi, taṃ parivāretvā asītimahātherānaṃ pāṭiyekkasannivesane āvāse ekakūṭāgāradvikūṭāgāraḥsavatṭakadīghasālāmaṇḍapādivasena sesasenāsanāni pokkharaṇīcaṅkamanarattiṭṭhānadivāṭṭhānāni cāti aṭṭhārasakoṭipariccāgena ramaṇīye bhūmibhāge manoramaṃ vihāraṃ kārāpetvā dasabalassa āgamanatthāya dūtaṃ pesesi. Satthā dūtassa vacanaṃ sutvā mahābhikkhusaṅghaparivuto rājagahaṃ nikkhamitvā anupubbena sāvattinagaraṃ pāpuṇi.

Mahāseṭṭhipi kho vihāramahaṃ sajjetvā tathāgatassa jetavanappavisanadivase puttaṃ sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitaṃ katvā alaṅkatapaṭiyatteheva pañcahi kumārasatehi saddhiṃ pesesi. So saparivāro pañcavaṇṇavatthasamujjalāni pañca dhajasatāni gahetvā dasabalassa purato ahosi. Tesaṃ pacchato mahāsubhaddā cūḷasubhaddāti dve seṭṭhidhītaro pañcahi kumārikāsatehi saddhiṃ puṇṇaghaṭe gahetvā nikkhamiṃsu. Tāsaṃ pacchato seṭṭhibhāriyā sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitā pañcahi mātugāmasatehi saddhiṃ puṇṇapātiyo gahetvā nikkhami. Sabbesaṃ pacchato sayāṃ mahāseṭṭhi ahatavatthanivattho ahatavatthanivattheheva pañcahi seṭṭhisatehi saddhiṃ bhagavantaṃ abbhuggaṇchi. Bhagavā imaṃ upāsakapariṣaṃ purato katvā mahābhikkhusaṅghaparivuto attano sarīrapabhāya suvaṇṇarasasekapiṇjarāni viya vanantarāni kurumāno anantāya buddhalīlāya apaṭisaṃyā buddhasiriyā jetavanavihāraṃ pāvīsi.

Atha naṃ anāthapiṇḍiko pucchi - “kathāhaṃ, bhante, imasmīṃ vihāre paṭipajjāmī”ti. Tena hi gahapati imaṃ vihāraṃ āgatānāgatassa cātuddisassa bhikkhusaṅghassa dehīti. “Sādhū, bhante”ti mahāseṭṭhi suvaṇṇabhiṅkāraṃ ādāya dasabalassa hatthe

udakaṃ pātetvā “imaṃ jetavanavihāraṃ āgatānāgatassa cātuddisassa bhikkhusaṅghassa dammi”ti adāsī. Satthā vihāraṃ paṭiggahetvā anumodanaṃ karonto -

“Sītaṃ uṇhaṃ paṭihanti, tato vālamigāni ca;
Sarīsape ca makase, sisire cāpi vuṭṭhiyo.

“Tato vātātapo ghorō, sañjāto paṭihaññati;
Leṇatthañca sukhatthañca, jhāyituñca vipassituṃ.

“Vihāradānaṃ saṅghassa, aggaṃ buddhena vaṇṇitaṃ;
Tasmā hi paṇḍito poso, sampassaṃ atthamattano.

“Vihāre kāraye ramme, vāsayettha bahussute;
Tesaṃ annaṃca pānaṃca, vatthasenāsanāni ca.

“Dadeyya ujubhūtesu, vippasannena cetasā;
Te tassa dhammaṃ desenti, sabbadukkhāpanūdanaṃ;
Yaṃ so dhammaṃ idhaññāya, parinibbāti anāsavo”ti. -

Vihārānisamsaṃ kathesi. Anāthapiṇḍiko dutiyadivasato paṭṭhāya vihāramahaṃ ārabhi. Visākhāya pāsādamaho catūhi māsehi niṭṭhito, anāthapiṇḍikassa pana vihāramaho navahi māsehi niṭṭhāsī. Vihāramahepi aṭṭhāraseva koṭiyo pariccāgaṃ agamaṃsu. Iti ekasmiṃyeva vihāre catupaṇṇāsakoṭisaṅkhyāṃ dhanāṃ pariccaji.

Atīte pana vipassissa bhagavato kāle punabbasumitto nāma seṭṭhi suvaṇṇiṭṭhakāsanthārena kiṇitvā tasmīṃyeva ṭhāne yojanappamāṇaṃ saṅghārāmaṃ kāresi. Sikhissa bhagavato kāle sirivaḍḍho nāma seṭṭhi suvaṇṇaphālasanthārena kiṇitvā tasmīṃyeva ṭhāne tigāvutappamāṇaṃ saṅghārāmaṃ kāresi. Vessabhussa bhagavato kāle sotthijo nāma seṭṭhi suvaṇṇahatthipadasanthārena kiṇitvā tasmīṃyeva ṭhāne aḍḍhayojanappamāṇaṃ saṅghārāmaṃ kāresi. Kakusandhassa bhagavato kāle accuto nāma seṭṭhi suvaṇṇiṭṭhakāsanthārena kiṇitvā tasmīṃyeva ṭhāne gāvutappamāṇaṃ saṅghārāmaṃ kāresi. Koṇāgamanassa bhagavato kāle uggo nāma seṭṭhi suvaṇṇakacchapasanthārena kiṇitvā tasmīṃyeva ṭhāne aḍḍhagāvutappamāṇaṃ saṅghārāmaṃ kāresi. Kassapassa bhagavato kāle sumaṅgalo nāma seṭṭhi suvaṇṇakattisanthārena kiṇitvā tasmīṃyeva ṭhāne soḷasakarīsappamāṇaṃ saṅghārāmaṃ kāresi. Amhākaṃ pana bhagavato kāle anāthapiṇḍiko nāma seṭṭhi kahāpaṇakoṭisanthārena kiṇitvā tasmīṃyeva ṭhāne aṭṭhakarīsappamāṇaṃ saṅghārāmaṃ kāresi. Idaṃ kira ṭhānaṃ sabbabuddhānaṃ avijahitaṭṭhānameva.

Iti mahābodhimaṇḍe sabbaññutappattito yāva mahāparinibbānāmañcā yasmiṃ yasmiṃ ṭhāne bhagavā vihāsī, idaṃ santikenidānaṃ nāma, tassa vasena sabbajātakāni vaṇṇayissāma.

Nidānakathā niṭṭhitā.

1. Ekakanipāto

1. Apaṇṇakavaggo

1. Apaṇṇakajātakavaṇṇanā

Imaṃ tāva apaṇṇakadhammadesanaṃ bhagavā sāvatthiṃ upanissāya jetavanamahāvihāre viharanto kathesi. Kaṃ pana ārabba ayaṃ kathā samuṭṭhitāti? Setṭhissa sahāyake pañcasate titthiyasāvake. Ekasmiñhi divase anāthapiṇḍiko setṭhi attano sahāyake pañcasate aññatitthiyasāvake ādāya bahuṃ mālāgandhavilepanaṇceva sappitelamadhuphāṇitavattthacchādanāni ca gāhāpetvā jetavanam gantvā bhagavantam vanditvā gandhamālādīhi pūjetvā bhesajjāni ceva vatthāni ca bhikkhusaṅghassa vissajjetvā cha nisajjādose vajjetvā ekamantaṃ nisīdi. Tepi aññatitthiyasāvakā tathāgataṃ vanditvā satthu puṇṇacandasassirikaṃ mukhaṃ, lakkhaṇānubyañjanapaṭimaṇḍitaṃ byāmappabhāparikkhitaṃ brahmakāyaṃ, āveḷāveḷā yamakayamakā hutvā niccharantiyo ghanabuddharasmiyo ca olokayamānā anāthapiṇḍikassa samīpeyeva nisīdiṃsu.

Atha nesaṃ satthā manosilātale sīhanādaṃ nadanto taruṇasīho viya gajjanto pāvussakamegho viya ca ākāsagaṅgaṃ otārento viya ca ratanadāmaṃ ganthento viya ca aṭṭhaṅgasamannāgatena savanīyena kamanīyena brahmassarena nānāyavicittaṃ madhuradhammakathaṃ kathesi. Te satthu dhammadesanaṃ sutvā pasannacittā utṭhāya dasabalaṃ vanditvā aññatitthiyasaraṇaṃ bhinditvā buddhaṃ saraṇaṃ agamaṃsu. Te tato paṭṭhāya niccakālaṃ anāthapiṇḍikena saddhiṃ gandhamālādihatthā vihāraṃ gantvā dhammaṃ suṇanti, dānaṃ denti, sīlaṃ rakkhanti, uposathakammaṃ karonti.

Atha bhagavā sāvatthito punadeva rājagahaṃ agamāsi. Te tathāgataṃ gatakāle taṃ saraṇaṃ bhinditvā puna aññatitthiyasaraṇaṃ gantvā attano mūlaṭṭhāneyeva patitṭhitā. Bhagavāpi sattatṭha māse vītināmetvā puna jetavanameva agamāsi. Anāthapiṇḍiko punapi te ādāya satthu santikaṃ gantvā satthāraṃ gandhamālādīhi pūjetvā vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Tepi bhagavantam vanditvā ekamantaṃ nisīdiṃsu. Atha nesaṃ tathāgate cārikaṃ pakkante gahitasaraṇaṃ bhinditvā puna aññatitthiyasaraṇameva gahetvā mūle patitṭhitabhāvaṃ bhagavato ārocesi.

Bhagavā aparimitakappakoṭiyo nirantaraṃ pavattitavacīsucaritānubhāvena dibbagandhagandhitaṃ nānāgandhapūritaṃ ratanakaraṇḍakaṃ vivaranto viya mukhapadumaṃ vivaritvā madhurassaraṃ nicchārento “saccaṃ kira tumhe upāsakā tīṇi saraṇāni bhinditvā aññatitthiyasaraṇaṃ gatā”ti pucchi. Atha tehi paṭicchādetuṃ asakkuntehi “saccaṃ bhagavā”ti vutte satthā “upāsakā heṭṭhā avīciṃ upari bhavaggaṃ paricchedaṃ katvā tiriyaṃ aparimāṇāsu lokadhātūsu sīlādīhi guṇehi buddhena sadiso nāma natthi, kuto adhikataro”ti. “Yāvatā, bhikkhave, sattā apadā vā dvipadā vā catuppadā vā bahuppadā vā, tathāgato tesam aggamakkhāyati, yaṃ kiñci vittaṃ idha vā huraṃ vā...pe... aggato ve pasannāna”ntiādīhi suttehi pakāsīte ratanattayaḡuṇe pakāsetvā “evaṃ uttamaguṇehi samannāgataṃ ratanattayaṃ saraṇaṃ gatā upāsakā vā upāsikā vā nirayādīsu nibbattakā nāma natthi, apāyanibbattito pana muccitvā devaloke uppajjitvā mahāsampattiṃ anubhonti, tasmā tumhehi evarūpaṃ saraṇaṃ bhinditvā aññatitthiyasaraṇaṃ gacchantehi ayuttaṃ kata”nti āha.

Ettha ca tīṇi ratanāni mokkhavasena uttamavasena saraṇagatānaṃ apāyesu nibbattiyā abhāvadīpanatthaṃ imāni suttāni dassetabbāni -

“Ye keci buddhaṃ saraṇaṃ gatāse, na te gamissanti apāyabhūmiṃ;
Pahāya mānusaṃ dehaṃ, devakāyaṃ paripūressanti.

“Ye keci dhammaṃ saraṇaṃ gatāse, na te gamissanti apāyabhūmiṃ;
Pahāya mānusaṃ dehaṃ, devakāyaṃ paripūressanti.

“Ye keci saṅghaṃ saraṇaṃ gatāse, na te gamissanti apāyabhūmiṃ;
Pahāya mānusaṃ dehaṃ, devakāyaṃ paripūressanti.

“Bahuṃ ve saraṇaṃ yanti, pabbatāni vanāni ca;
Ārāmarukkhacetyāni, manussā bhayatajjitā.

“Netam kho saraṇaṃ khemaṃ, netam saraṇamuttamaṃ;
Netam saraṇamāgamma, sabbadukkhā pamuccati.

“Yo ca buddhañca dhammañca, saṅghañca saraṇaṃ gato;
Cattāri ariyasaccāni, sammappaññāya passati.

“Dukkhaṃ dukkhasamuppādaṃ, dukkhassa ca atikkamaṃ;
Ariyañcaṭṭhaṅgikaṃ maggaṃ, dukkhūpasamagāminaṃ.

“Etaṃ kho saraṇaṃ khemaṃ, etaṃ saraṇamuttamaṃ;
Etaṃ saraṇamāgamma, sabbadukkhā pamuccati”ti.

Na kevalaṃ nesaṃ satthā ettakaṃyeva dhammaṃ desesi, apica kho “upāsakā buddhānussatikammaṭṭhānaṃ nāma, dhammānussatikammaṭṭhānaṃ nāma, saṅghānussatikammaṭṭhānaṃ nāma sotāpattimaggaṃ deti, sotāpattiphalaṃ deti, sakadāgāmiimaggaṃ deti, sakadāgāmiaphalaṃ deti, anāgāmiimaggaṃ deti, anāgāmiaphalaṃ deti, arahattamaggaṃ deti, arahattaphalaṃ deti”ti evamādīhi nayehi dhammaṃ desetvā “evarūpaṃ nāma saraṇaṃ bhindantehi ayuttaṃ tumhehi kata”nti āha. Ettha ca buddhānussatikammaṭṭhānādīnaṃ sotāpattimaggaḍḍhipadānaṃ “ekadhammo, bhikkhave, bhāvito bahulīkato ekantanibbidāya virāgāya nirodhāya upasamāya abhiññāya sambodhāya nibbānāya saṃvattati. Katamo ekadhammo? Buddhānussatī”ti evamādīhi suttehi dīpetabbaṃ.

Evaṃ bhagavā nānappakārehi upāsake ovaditvā “upāsakā pubbepi manussā asaraṇaṃ ‘saraṇa’nti takkaggāhena viraddhaggāhena gahetvā amanussapariggahite kantāre yakkhabhakkhā hutvā mahāvināsaṃ pattā, apaṇṇakaggāhaṃ pana ekaṃsikaggāhaṃ aviraddhaggāhaṃ gahitamanussā tasmīṃyeva kantāre sotthibhāvaṃ pattā”ti vatvā tuṇhī ahoṣi. Atha kho anāthapiṇḍiko gahapati utthāyāsanaṃ bhagavantaṃ vanditvā abhitthavitvā sirasmīṃ añjaliṃ patitthāpetvā evamāha “bhante, idāni tāva imesaṃ upāsakānaṃ uttamasaraṇaṃ bhinditvā takkaggahaṇaṃ amhākaṃ pākaṭaṃ, pubbe pana amanussapariggahite kantāre takkikānaṃ vināso, apaṇṇakaggāhaṃ gahitamanussānañca sotthibhāvo amhākaṃ paṭicchanno, tumhākameva pākaṭo, sādhu vata no bhagavā ākāse puṇṇacandaṃ utthāpento viya imaṃ kāraṇaṃ pākaṭaṃ karotū”ti. Atha bhagavā “mayā kho, gahapati, aparimitakālaṃ dasa pāramiyo pūretvā lokassa kaṅkhacchedanattameva sabbaññutaññānaṃ paṭividdhaṃ, sīhavasāya suvaṇṇanālīṃ pūrento viya sakkaccaṃ sotaṃ odahitvā suṇohī”ti seṭṭhino satuppādaṃ janetvā himagabbhaṃ padāletvā puṇṇacandaṃ nīharanto viya bhavantarena paṭicchannakāraṇaṃ pākaṭaṃ akāsi.

Atīte kāsiraṭṭhe bārāṇasinagare brahmadatto nāma rājā ahosi. Tadā bodhisatto satthavāhakule paṭisandhiṃ gahetvā dasamāsaccayena mātukucchito nikkhamitvā anupubbena vayappatto pañcahi sakaṭasatehi vaṇijjaṃ karonto vicarati. So kadāci pubbantato aparantaṃ gacchati, kadāci aparantato pubbantaṃ. Bārāṇasiyaṃyeva aññoṇi satthavāhaputto atthi bālo abyatto anupāyakusalo. Tadā bodhisatto bārāṇasito mahaggaṃ bhaṇḍaṃ gahetvā pañca sakaṭasatāni pūretvā gamanasajjāni katvā ṭhapesi. Sopi bālasatthavāhaputto tatheva pañca sakaṭasatāni pūretvā gamanasajjāni katvā ṭhapesi.

Tadā bodhisatto cintesi “sace ayaṃ bālasatthavāhaputto mayā saddhiṃyeva gamissati, sakaṭasahassee ekato maggaṃ gacchante maggopi nappahossati, manussānaṃ dārudakādīni, balibaddānaṃ tiṇāni dullabhāni bhavissanti, etena vā mayā vā purato gantūṃ vaṭṭatī”ti. So taṃ pakkosāpetvā etamatthaṃ ārocetvā “dvīhi amhehi ekato gantūṃ na sakkā, kiṃ tvaṃ purato gamissasi, udāhu pacchato”ti āha. So cintesi “mayi purato gacchante bahū ānisaṃsā, maggena abhinneneva gamissāmi, goṇā anāmatṭhatīnaṃ khādissanti, manussānaṃ anāmatṭhaṃ sūpeyyapaṇṇaṃ bhavissati, pasannaṃ udakaṃ bhavissati, yathārucaṃ aggaṃ ṭhapetvā bhaṇḍaṃ vikkīṇissāmi”ti. So “ahaṃ, samma, purato gamissāmi”ti āha. Bodhisattopi pacchato gamane bahū ānisaṃse addasa. Evaṃ hissa ahosi - “purato gacchantā magge visamatṭhānaṃ samaṃ karissanti, ahaṃ tehi gatamaggaṃ gamissāmi, purato gatehi balibaddehi pariṇatathaddhatīne khādite mama goṇā puna utṭhitāni madhuraṇīni khādissanti, gahitapaṇṇatṭhānato utṭhitaṃ manussānaṃ sūpeyyapaṇṇaṃ madhuraṃ bhavissati, anudake ṭhāne āvāṭaṃ khanitvā ete udakaṃ uppādessanti, tehi katesu āvāṭesu mayaṃ udakaṃ pivissāma, aggaṭṭhapaṇaṃ nāma manussānaṃ jīvitaṃ voropanasadisāṃ, ahaṃ pacchato gantvā etehi ṭhapitaḥḥena bhaṇḍaṃ vikkīṇissāmi”ti. Atha so ettake ānisaṃse disvā “samma, tvaṃ purato gacchāhi”ti āha. “Sādhu, sammā”ti bālasatthavāho sakaṭāni yojetvā nikkhanto anupubbena manussāvāsaṃ atikkamitvā kantāramukhaṃ pāpuṇi.

Kantāraṃ nāma - corakantāraṃ, vāḷakantāraṃ, nirudakakantāraṃ, amanussakantāraṃ, appabhakkhakantāraṃ pañcavidhaṃ. Tattha corehi adhiṭṭhitamagga corakantāraṃ nāma. Sīhādīhi adhiṭṭhitamagga vāḷakantāraṃ nāma. Yattha nhāyitūṃ vā pātūṃ vā udakaṃ natthi, idaṃ nirudakakantāraṃ nāma. Amanussādhiṭṭhitam amanussakantāraṃ nāma. Mūlakhādanīyādiviraḥitaṃ appabhakkhakantāraṃ nāma. Imasmiṃ pañcavidhe kantāre taṃ kantāraṃ nirudakakantārañceva amanussakantārañca. Tasmā so bālasatthavāhaputto sakaṭesu mahantamahantā cāṭiyo ṭhapetvā udakassa pūrāpetvā satṭhiyojanikaṃ kantāraṃ paṭipajji.

Athassa kantāramajjaṃ gatakāle kantāre adhiṭṭhayakkho “imehi manussehi gahitaṃ udakaṃ chaḍḍāpetvā dubbale katvā sabbeva ne khādissāmi”ti sabbasetataruṇabalibaddayuttaṃ manoramaṃ yānakaṃ māpetvā dhanukalāpaphalakāvudhahatthehi dasahi dvādasahi amanussehi parivuto uppalakumudāni piḷandhitvā allakoso allavatto issarapuriso viya tasmīṃ yānake nisīditvā kaddamamakkhitehi cakkehi paṭipathaṃ agamāsi. Parivāraamanussāpissa purato ca pacchato ca gacchantā allakesā allavattā uppalakumudamālā piḷandhitvā padumapuṇḍarīkakalāpe gahetvā bhisamuḷlāni khādantā udakabindūhi ceva kalalehi ca paggharantehi agamaṃsu. Satthavāhā ca nāma yadā dhuravāto vāyati, tadā

yānake nisīditvā upaṭṭhākaparivutā rajam pariharantā purato gacchanti. Yadā pacchato vāto vāyati, tadā teneva nayena pacchato gacchanti. Tadā pana dhuravāto ahosi, tasmā so satthavāhaputto purato agamāsi.

Yakkho taṃ āgacchantam disvā attano yānakam maggā okkamāpetvā “kaḥam gacchathā”ti tena saddhiṃ paṭisanthāram akāsi. Satthavāhopi attano yānakam maggā okkamāpetvā sakaṭānam gamanokāsam datvā ekamante ṭhito taṃ yakkham avoca “bho, amhe tāva bārāṇasito āgacchāma. Tumhe pana uppalakumudāni piḷandhitvā padumapuṇḍarikahatthā bhisamuḷālāni khādantā kaddamamakkhita udakabindūhi paggharantehi āgacchatha. Kiṃ nu kho tumhehi āgatamagge devo vassati, uppalādisaṇṇāni vā sarāni atthi”ti pucchi. Yakkho tassa katham sutvā “samma, kiṃ nāmetam kathesi. Esā nīlavanarāji paññāyati. Tato paṭṭhāya sakalam araṇṇam ekodakam, nibaddham devo vassati, kandarā pūrā, tasmim tasmim ṭhāne padumādisaṇṇāni sarāni atthi”ti vatvā paṭipāṭiyā gacchantesu sakaṭesu “imāni sakaṭāni ādāya kaḥam gacchathā”ti pucchi. “Asukajanapadam nāmā”ti. “Imasmim cimasmīṇca sakaṭe kiṃ nāma bhaṇḍa”nti? “Asukaṇca asukaṇcā”ti. “Pacchato āgacchantam sakaṭam ativiya garukam hutvā āgacchati, etasmim kiṃ bhaṇḍa”nti? “Udakam etthā”ti. “Parato tāva udakam ānentehi vo manāpam katam, ito paṭṭhāya pana udakena kiccam natthi, purato bahu udakam, cāṭiyo bhinditvā udakam chaḍḍetvā sukhena gacchathā”ti āha. Evaṇca pana vatvā “tumhe gacchatha, amhākam papaṇco hoti”ti thokam gantvā tesam adassanam patvā attano yakkhanagameva agamāsi.

Sopi bālasatthavāho attano bālatāya yakkhassa vacanam gahetvā cāṭiyo bhindāpetvā pasatamattampi udakam anavasesetvā sabbam chaḍḍāpetvā sakaṭāni pājāpesi, purato appamattakampi udakam nāhosi, manussā pāṇiyam alabhantā kilamimsu. Te yāva sūriyatthaṅgamanā gantvā sakaṭāni mocetvā parivaṭṭakena ṭhapetvā goṇe cakkesu bandhimsu. Neva goṇānam udakam ahosi, na manussānam yāgubhattam vā. Dubbalamanussā tattha tattha nipajjitvā sayimsu. Rattibhāgasamanantare yakkhā yakkhanagarato āgantvā sabbepi goṇe ca manusse ca jīvitakkhayaṃ pāpetvā maṃsam khādītva aṭṭhīni avasesetvā agamaṃsu. Evamekam bālasatthavāhaputtam nissāya sabbepi te vināsam pāpuṇimsu, hatthaṭṭhikādīni disāvidisāsu vippakiṇṇāni ahesum. Pañca sakaṭasatāni yathāpūritāneva aṭṭhamsu.

Bodhisattopi kho bālasatthavāhaputtassa nikkhantadivasato māsaḍḍhamāsam vītināmetvā pañcahi sakaṭasatehi nagarā nikkhamma anupubbena kantāramukham pāpuṇi. So tattha udakacāṭiyo pūretvā bahum udakam ādāya khandhāvāre bherim carāpetvā manusse sannipātetvā evamāha “tumhe maṃ anāpucchitvā pasatamattampi udakam mā vaḷaṇjayittha, kantāre visarukkhā nāma honti, pattam vā puppham vā phalam vā tumhehi pure akhāditaṃpubbam maṃ anāpucchitvā mā khādithā”ti. Evaṃ manussānam ovādam datvā pañcahi sakaṭasatehi kantāram paṭipajji. Tasmim kantāramajjham sampatte so yakkho purimanayeneva bodhisattassa paṭipathe attānam dassesi. Bodhisatto taṃ disvāva aññāsi “imasmim kantāre udakam natthi, nirudakakantāro nāmesa, ayaṇca nibbhayo rattanetto, chāyāpissa na paññāyati, nissamsayaṃ iminā purato gato bālasatthavāhaputto sabbam udakam chaḍḍāpetvā kilametvā sapariso khādito bhavissati, mayham pana paṇḍitabhāvaṃ upāyakosallam na jānāti maññe”ti. Tato nam āha “gacchatha tumhe,

mayam vāṇijā nāma aññaṃ udakaṃ adisvā gahitaudakaṃ na chaḍḍema,
diṭṭhaṭṭhāne pana chaḍḍetvā sakaṭāni sallahukāni katvā gamissāmā”ti yakkho
thokaṃ gantvā adassanaṃ upagamma attano yakkhanagameva gato.

Yakkhe pana gate manussā bodhisattaṃ āhaṃsu “ayya, ete manussā ‘esā
nīlavanarāji paññāyati, tato paṭṭhāya nibaddhaṃ devo vassatī”ti vatvā
uppalakumudamālādhārino padumapuṇḍarīkakalāpe ādāya bhisamuḷlālāni khādantā
allavatthā allakesā udakabindūhi paggharantehi āgatā, udakaṃ chaḍḍetvā
sallahukehi sakaṭehi khippaṃ gacchāmā”ti. Bodhisatto tesam kathaṃ sutvā sakaṭāni
ṭhapāpetvā sabbe manusse sannipātāpetvā “tūmhehi ‘imasmiṃ kantāre saro vā
pokkharaṇī vā atthī”ti kassaci sutapubba”nti pucchi. “Na, ayya, sutapubba”nti.
Nirudakakantāro nāma eso, idāni ekacce manussā “etāya nīlavanarājiyā purato devo
vassatī”ti vadanti, “vuṭṭhivāto nāma kittakaṃ ṭhānaṃ vāyatī”ti? “Yojanamattaṃ,
ayyā”ti. “Kacci pana vo ekassāpi sarīraṃ vuṭṭhivāto paharatī”ti? “Natthi ayyā”ti.
“Meghasīsaṃ nāma kittake ṭhāne paññāyati”ti? “Tiyojanamatte ayyā”ti. “Atthi pana
vo kenaci ekampi meghasīsaṃ diṭṭha”nti? “Natthi, ayyā”ti. “Vijjulatā nāma kittake
ṭhāne paññāyati”ti? “Catuppañcayojanamatte, ayyā”ti. “Atthi pana vo kenaci
vijjulatobhāso diṭṭho”ti? “Natthi, ayyā”ti. “Meghasaddo nāma kittake ṭhāne
suyyati”ti? “Ekadvijojanamatte, ayyā”ti. “Atthi pana vo kenaci meghasaddo suto”ti?
“Natthi, ayyā”ti. “Na ete manussā, yakkhā ete, amhe udakaṃ chaḍḍāpetvā dubbale
katvā khāditukāmā āgatā bhavissanti. Purato gato bālasatthavāhaputto na
upāyakusalo. Addhā so etehi udakaṃ chaḍḍāpetvā kilametvā khādito bhavissati,
pañca sakaṭasatāni yathāpūritāneva ṭhitāni bhavissanti. Ajja mayaṃ tāni passissāma,
pasatamattampi udakaṃ achaḍḍetvā sīghasīghaṃ pājethā”ti pājāpesi.

So gacchanto yathāpūritāneva pañca sakaṭasatāni goṇamanussānañca
hatthaṭṭhikādīni disāvidisāsu vippakiṇṇāni disvā sakaṭāni mocāpetvā
sakaṭaparivaṭṭakena khandhāvāraṃ bandhāpetvā kālasseva manusse ca goṇe ca
sāyamāsabhattaṃ bhojāpetvā manussānaṃ majjhe goṇe nipajjāpetvā sayam
balanāyako hutvā khaggahattho tiyāmarattiṃ ārakkhaṃ gahetvā ṭhitakova aruṇaṃ
uṭṭhāpesi. Punadivase pana pātova sabbakiccāni niṭṭhāpetvā goṇe bhojetvā
dubbalaṃ sakaṭāni chaḍḍāpetvā thirāni gāhāpetvā appagghaṃ bhaṇḍaṃ chaḍḍāpetvā
mahagghaṃ bhaṇḍaṃ āropāpetvā yathādhippetaṃ ṭhānaṃ gantvā diguṇatiguṇena
mūlena bhaṇḍaṃ vikkiṇitvā sabbaṃ paraṃ ādāya puna attano nagameva
agamāsi.

Satthā imaṃ dhammakathaṃ kathetvā “evaṃ, gahapati, pubbe takkaggāhagāhino
mahāvināsaṃ pattā, apaṇṇakaggāhagāhino pana amanussānaṃ hatthato mucchitvā
soṭṭhinā icchitaṭṭhānaṃ gantvā puna sakaṭṭhānameva paccāgamimsū”ti vatvā dvepi
vatthūni ghaṭetvā imissā apaṇṇakadhammadeśanāya abhisambuddho hutvā imaṃ
gāthamāha -

1. “Apaṇṇakaṃ ṭhānameke, dutiyaṃ āhu takkikā;
Etadaññāya medhāvī, taṃ gaṇhe yadapaṇṇaka”nti.

Tattha apaṇṇakanti ekamsikaṃ aviraddhaṃ niyyānikaṃ. Ṭhānanti kāraṇaṃ.
Kāraṇaṃhi yasmā tadāyattavuttitāya phalaṃ tiṭṭhati nāma, tasmā “ṭhāna”nti vuccati,
“ṭhānañca ṭhānato aṭṭhānañca aṭṭhānato”tiādīsu cassa payogo veditabbo. Iti
“apaṇṇakaṃ ṭhāna”nti padadvayenāpi “yaṃ ekantahitasukhāvahattā paṇḍitehi
paṭipannaṃ ekamsikakāraṇaṃ aviraddhakāraṇaṃ niyyānikakāraṇaṃ, taṃ ida”nti

dīpeti. Ayamettha saṅkhepo, pabhedato pana tīṇi saraṇagamanāni, pañca sīlāni, dasa sīlāni, pātimokkhasaṃvaro, indriyasaṃvaro, ājīvapārisuddhi, paccayapaṭisevanam, sabbampi catupārisuddhisīlam; indriyesu guttadvāratā, bhojane mattaññutā, jāgariyānuyogo, jhānam, vipassanā, abhiññā, samāpatti, ariyamaggo, ariyaphalam, sabbampetaṃ apaṇṇakaṭṭhānam apaṇṇakapaṭipadā, niyyānikapaṭipadāti attho.

Yasmā ca pana niyyānikapaṭipadāya etaṃ nāmaṃ, tasmāyeva bhagavā apaṇṇakapaṭipadaṃ dassento imaṃ suttaṃ -

“Tīhi, bhikkhave, dhammehi samannāgato bhikkhu apaṇṇakapaṭipadaṃ paṭipanno hoti, yoni cassa āradhā hoti āsavānaṃ khayāya. Katamehi tīhi? Idha, bhikkhave, bhikkhu indriyesu guttadvāro hoti, bhojane mattaññū hoti, jāgariyaṃ anuyutto hoti. Kathaṃca, bhikkhave, bhikkhu indriyesu guttadvāro hoti? Idha, bhikkhave, bhikkhu cakkhunā rūpaṃ disvā na nimittaggāhī hoti...pe... evaṃ kho, bhikkhave, bhikkhu indriyesu guttadvāro hoti.

“Kathaṃca, bhikkhave, bhikkhu bhojane mattaññū hoti? Idha, bhikkhave, bhikkhu paṭisaṅkhā yoniso āhāraṃ āhāreti neva davāya na madāya...pe... evaṃ kho, bhikkhave, bhikkhu bhojane mattaññū hoti.

“Kathaṃca, bhikkhave, bhikkhu jāgariyaṃ anuyutto hoti. Idha, bhikkhave, bhikkhu divasaṃ caṅkamaṇaṃ nisajjāya...pe... evaṃ kho, bhikkhave, bhikkhu jāgariyaṃ anuyutto hoti”ti.

Imasmiñcāpi sutte tayova dhammā vuttā. Ayaṃ pana apaṇṇakapaṭipadā yāva arahattaphalaṃ labbhateva. Tattha arahattaphalampi, phalasamāpattivihārassa ceva, anupādāparinibbānassa ca, paṭipadāyeva nāma hoti.

Eketi ekacce paṇḍitamanussā. Tattha kiñcāpi “asukā nāmā”ti niyamo natthi, idaṃ pana sapariṣaṃ bodhisattaṃyeva sandhāya vuttanti veditabbaṃ. Dutiyaṃ āhu takkikāti dutiyanti paṭhamato apaṇṇakaṭṭhānato niyyānikakāraṇato dutiyaṃ takkaggāhakāraṇaṃ aniyyānikakāraṇaṃ. Āhu takkikāti ettha pana saddhiṃ purimapadena ayaṃ yojanā - apaṇṇakaṭṭhānaṃ ekaṃsikaṇḍakāraṇaṃ aviraddhakāraṇaṃ niyyānikakāraṇaṃ eke bodhisattappamukhā paṇḍitamanussā gaṇhiṃsu. Ye pana bālasatthavāhaputtappamukhā takkikā āhu, te dutiyaṃ sāparādhaṃ anekasikaṭṭhānaṃ viraddhakāraṇaṃ aniyyānikakāraṇaṃ aggahesuṃ. Tesu ye apaṇṇakaṭṭhānaṃ aggahesuṃ, te sukkapaṭipadaṃ paṭipannā. Ye dutiyaṃ “purato bhavitabbaṃ udakenā”ti takkaggāhasaṅkhātāṃ aniyyānikakāraṇaṃ aggahesuṃ. Te kaṇhapaṭipadaṃ paṭipannā.

Tattha sukkapaṭipadā aparihānipaṭipadā, kaṇhapaṭipadā parihānipaṭipadā. Tasmā ye sukkapaṭipadaṃ paṭipannā, te aparihīnā sotthibhāvaṃ pattā. Ye pana kaṇhapaṭipadaṃ paṭipannā, te parihīnā anayabyasanaṃ āpannāti imamatthaṃ bhagavā anāthapiṇḍikassa gahapatino vatvā uttari idamāha “etadaññāya medhāvī, taṃ gaṇhe yadapaṇṇaka”nti.

Tattha etadaññāya medhāvīti “medhā”ti laddhanāmāya vipulāya visuddhāya uttamāya paññāya samannāgato kulaputto etaṃ apaṇṇake ceva sapaṇṇake cāti dvīsu atakkaggāhatakkaggāhasaṅkhātesu ṭhānesu guṇadosaṃ vuddhihāniṃ atthānatthaṃ ṇatvāti attho. Taṃ gaṇhe yadapaṇṇakanti yaṃ apaṇṇakaṃ ekaṃsikaṃ sukkapaṭipadāparihāniyapaṭipadāsaṅkhātāṃ niyyānikakāraṇaṃ, tadeva gaṇheyya. Kasmā? Ekaṃsikaḍibhāvatoyeva. Itaraṃ pana na gaṇheyya. Kasmā?

Anekaṃsikādibhāvatoyeva. Ayañhi apaṇṇakapaṭipadā nāma sabbesaṃ buddhapaccekabuddhabuddhaputtānaṃ paṭipadā. Sabbabuddhā hi apaṇṇakapaṭipadāyameva tathāva daḥhena vīriyena pāramiyo pūretvā bodhimūle buddhā nāma honti, paccekabuddhā paccekabodhiṃ uppādenti, buddhaputtā sāvakaṃpāramiññaṃ paṭivijjhanti.

Iti bhagavā tesāṃ upāsakānaṃ tisso kulasampattiyo ca cha kāmasagge brahmalokasampattiyo ca datvāpi pariyosāne arahattamaggaphaladāyikā apaṇṇakapaṭipadā nāma, catūsu apāyesu pañcasu ca nīcakulesu nibbattidāyikā sapaṇṇakapaṭipadā nāmāti imaṃ apaṇṇakadhammadesanaṃ dassetvā uttari cattāri saccāni soḷasahi ākārehi pakāsesi. Catusaccapariyosāne sabbepi te pañcasatā upāsakā sotāpattiphale patiṭṭhahimsu.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā dassetvā dve vatthūni kathetvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakaṃ samodhānetvā dassesi - “tasmīṃ samaye bālasatthavāhaputto devadatto ahosi, tassa parisā devadattaparīsāva, paṇḍitasatthavāhaputtaparīsā buddhaparīsā, paṇḍitasatthavāhaputto pana ahameva ahosi”nti desanaṃ niṭṭhāpesi.

Apaṇṇakajātakavaṇṇanā paṭhamā.

2. Vaṇṇupathajātakavaṇṇanā

Akilāsunoti imaṃ dhammadesanaṃ bhagavā sāvattthiyaṃ viharanto kathesi. Kaṃ pana ārabbhāti? Ekaṃ ossaṭṭhavīriyaṃ bhikkhuṃ. Tathāgate kira sāvattthiyaṃ viharante eko sāvattthivāsī kulaputto jetavanaṃ gantvā satthu santike dhammadesanaṃ sutvā pasannacitto kāmesu ādīnavaṃ disvā pabbajitvā upasampadāya pañcavassiko hutvā dve mātikā uggaṇhitvā vipassanācāraṃ sikkhitvā satthu santike attano cittaruciyaṃ kammaṭṭhānaṃ gahetvā ekaṃ araññaṃ pavisitvā vassaṃ upagantvā temāsaṃ vāyamantopi obhāsamattaṃ vā nimittamattaṃ vā uppādetuṃ nāsakkhi.

Athassa etadahosi “satthārā cattāro puggalā kathitā, tesu mayā padaparamena bhavitabbaṃ, natthi maññe mayhaṃ imasmiṃ attabhāve maggo vā phalaṃ vā, kiṃ karissāmi araññavāseṇa, satthu santikaṃ gantvā rūpasobhaggappattaṃ buddhasarīraṃ olokento madhuraṃ dhammadesanaṃ suṇanto viharissāmī”ti puna jetavanameva paccāgamāsi. Atha naṃ sandiṭṭhasambhattā āhaṃsu - “āvuso, tvaṃ satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā ‘samaṇadhammaṃ karissāmī’ti gato, idāni pana āgantvā saṅgaṇikāya abhiraṃamāno carasi, kiṃ nu kho te pabbajitakiccaṃ matthakaṃ pattaṃ, appaṭisandhiko jātosi”ti? Āvuso, ahaṃ maggaṃ vā phalaṃ vā alabhivā “abhabbapuggalena mayā bhavitabba”nti vīriyaṃ ossajitvā āgatomhīti. “Akāraṇaṃ te, āvuso, kataṃ daḥhavīriyassa satthu sāsane pabbajitvā vīriyaṃ ossajantena, ayuttaṃ te kataṃ, ehi tathāgatassa dassemā”ti taṃ ādāya satthu santikaṃ agamaṃsu.

Satthā taṃ disvā evamāha “bhikkhave, tumhe etaṃ bhikkhuṃ anicchamānaṃ ādāya āgatā, kiṃ kataṃ iminā”ti? “Bhante, ayaṃ bhikkhu evarūpe niyyānikasāsane pabbajitvā samaṇadhammaṃ karonto vīriyaṃ ossajitvā āgato”ti āhaṃsu. Atha naṃ satthā āha “saccaṃ kira tayā bhikkhu vīriyaṃ ossaṭṭha”nti? “Saccaṃ, bhagavā”ti. “Kiṃ pana tvaṃ bhikkhu evarūpe mama sāsane pabbajitvā ‘appiccho’ti vā ‘santuṭṭho’ti vā ‘pavivitto’ti vā ‘āraddhavīriyo’ti vā evaṃ attānaṃ ajānāpetvā ‘ossaṭṭhavīriyo bhikkhū’ti jānāpesi. Nanu tvaṃ pubbe vīriyavā ahosi, tayā ekena

katam vīriyaṃ nissāya marukantāre pañcasu sakaṭasatesu manussā ca goṇā ca pānīyaṃ labhitvā sukhitā jātā, idāni kasmā vīriyaṃ ossajasī”ti. So bhikkhu ettakena vacanena upatthambhito ahosi.

Taṃ pana kathaṃ sutvā bhikkhū bhagavantam yāciṃsu - “bhante, idāni iminā bhikkhunā vīriyassa ossaṭṭhabhāvo amhākaṃ pākaṭo, pubbe panassa ekassa vīriyaṃ nissāya marukantāre goṇamanussānaṃ pānīyaṃ labhitvā sukhitabhāvo paṭicchanno, tumhākaṃ sabbaññutaññāṇasseva pākaṭo, amhākampetaṃ kāraṇaṃ kathethā”ti. “Tena hi, bhikkhave, suṇāthā”ti bhagavā tesam bhikkhūnaṃ satuppādaṃ janetvā bhavantarena paṭicchannakāraṇaṃ pākaṭamakāsi.

Atīte kāsiraṭṭhe bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto satthavāhakule paṭisandhiṃ gahetvā vayappatto pañcahi sakaṭasatehi vaṇijjaṃ karonto vicarati. So ekadā saṭṭhiyojanikaṃ marukantāraṃ paṭipajji. Tasmīṃ kantāre sukhumavālukā muṭṭhinā gahitā hatthe na tiṭṭhati, sūriyuggamanato paṭṭhāya aṅgārārasi viya uṇhā hoti, na sakkā akkamituṃ. Tasmā taṃ paṭipajjantā dārudakatilataṇḍulādīni sakaṭehi ādāya rattimeva gantvā aruṇuggamane sakaṭāni parivaṭṭaṃ katvā matthake maṇḍapaṃ kāretvā kālasseva āhāraḥkiccaṃ niṭṭhāpetvā chāyāya nisinnā divasaṃ khepetvā atthaṅgate sūriye sāyamāsaṃ bhuñjitvā bhūmiyā sītalāya jātāya sakaṭāni yojetvā gacchanti, samuddagamanasadisameva gamanaṃ hoti. Thalaniyāmaṃ nāma laddhuṃ vaṭṭati, so tārakasaññā satthaṃ tāreti.

Sopi satthavāho tasmīṃ kāle imināva niyāmena taṃ kantāraṃ gacchanto ekūnasatṭhi yojanāni gantvā “idāni ekaratteneva marukantārā nikkhamaṇaṃ bhavissati”ti sāyamāsaṃ bhuñjitvā sabbaṃ dārudakaṃ khepetvā sakaṭāni yojetvā pāyāsi. Niyāmaṃ pana purimasakaṭe āsanaṃ pattharāpetvā ākāse tāraḥkaṃ olokento “ito pājetha, ito pājetha”ti vadamāno nipajji. So dīghamaddhānaṃ aniddāyanabhāvena kilanto niddaṃ okkami, goṇe nivattitvā āgatamaggameva gaṇhante na aññāsi. Goṇā sabbarattīṃ agamaṃsu. Niyāmaṃ aruṇuggamanavelāya pabuddho nakkhattaṃ oloketvā “sakaṭāni nivattetha nivattethā”ti āha. Sakaṭāni nivattetvā paṭipāṭiṃ karontānaññeva aruṇo uggato. Manussā “hiyyo amhākaṃ nivittakhandhāvāraṭṭhānamevetam, dārudakampi no khīṇaṃ, idāni naṭṭhamhā”ti sakaṭāni mocetvā parivaṭṭakena ṭhapetvā matthake maṇḍapaṃ katvā attano attano sakaṭassa heṭṭhā anusocantā nipajjiṃsu.

Bodhisatto “mayi vīriyaṃ ossajante sabbe vinassissanti”ti pāto sītalavelāyameva āhiṇḍanto ekaṃ dabbatiṇagacchaṃ disvā “imāni tiṇāni heṭṭhā udakasinehena utṭhitāni bhavissanti”ti cintetvā kuddālaṃ gāhāpetvā taṃ padesaṃ khaṇāpesi, te saṭṭhihatthaṭṭhānaṃ khaṇiṃsu. Ettakaṃ ṭhānaṃ khaṇitvā paharantānaṃ kuddālo heṭṭhāpāsāṇe paṭihaññi, pahaṭamatte sabbe vīriyaṃ ossajiṃsu. Bodhisatto pana “imassa pāsāṇassa heṭṭhā udakena bhavitabba”nti otaritvā pāsāṇe ṭhito oṇamitvā sotaṃ odahitvā saddaṃ āvajjento heṭṭhā udakassa pavattanasaddaṃ sutvā uttaritvā cūḷupaṭṭhākaṃ āha - “tāta, tayā vīriye ossaṭṭhe sabbe vinassissāma, tvaṃ vīriyaṃ anossajanto imaṃ ayakūṭaṃ gahetvā āvāṭaṃ otaritvā etasmīṃ pāsāṇe pahāraṃ dehī”ti. So tassa vacanaṃ sampaṭicchitvā sabbesu vīriyaṃ ossajitvā ṭhitesupi vīriyaṃ anossajanto otaritvā pāsāṇe pahāraṃ adāsi. Pāsāṇo majjhe bhijjitvā heṭṭhā patitvā sotaṃ sannirumbhitvā aṭṭhāsi, tālakhandhappamāṇā udakavaṭṭi uggañchi. Sabbe pānīyaṃ pivitvā nhāyiṃsu, atirekāni akkhayugādīni phāletvā yāgubhattaṃ pacitvā bhuñjitvā goṇe ca bhojetvā sūriye atthaṅgate udakāvāṭasamīpe dhajaṃ bandhitvā icchitaṭṭhānaṃ agamaṃsu. Te tattha bhaṇḍaṃ vikkiṇitvā diguṇaṃ tiguṇaṃ

catugguṇaṃ lābhaṃ labhitvā attano vasanaṭṭhānameva agamaṃsu. Te tattha yāvatāyukaṃ ṭhatvā yathākammaṃ gatā, bodhisattopi dānādīni puññāni katvā yathākammameva gato.

Sammāsambuddho imaṃ dhammadesanaṃ kathetvā abhisambuddhova imaṃ gāthaṃ kathesi -

- 2.** “Akilāsuno vaṇṇupathe khaṇantā, udaṅgaṇe tattha papaṃ avindum;
Evaṃ munī vīriyabalūpapanno, akilāsu vinde hadayassa santi”nti.

Tattha akilāsunoti nikkosajjā āraddhavīriyā. Vaṇṇupatheti vaṇṇu vuccati vālukā, vālukāmaggeti attho. Khaṇantāti bhūmiṃ khaṇamānā. Udaṅgaṇeti ettha udāti nipāto, aṅgaṇeti manussānaṃ sañcaraṇaṭṭhāne, anāvāṇe bhūmibhāgeti attho. Tatthāti tasmimṃ vaṇṇupathe. Papaṃ avinduntī udakaṃ paṭilabhiṃsu. Udakañhi paṭīyanabhāvena “papā”ti vuccati. Pavaddhaṃ vā āpaṃ papaṃ, mahodakanti attho.

Evanti opammapaṭipādanaṃ. Munīti monaṃ vuccati ñāṇaṃ, kāyamoneyyādīsū vā aññataraṃ, tena samannāgatattā puggalo “munī”ti vuccati. So panesa agāriyamuni, anagāriyamuni, sekkhamuni, asekkhamuni, paccekabuddhamuni, munimunīti anekavidho. Tattha agāriyamunīti gihī āgataphalo viññātasāsano. Anagāriyamunīti tathārūpova pabbajito. Sekkhamunīti satta sekkhā. Asekkhamunīti khīṇāsavo. Paccekabuddhamunīti paccekasambuddho. Munimunīti sammāsambuddho. Imasmimṃ panatthe sabbaśāṅgāhakaṃvasena moneyyasaṅkhātāya paññāya samannāgato “munī”ti veditabbo. Vīriyabalūpapannoti vīriyena ceva kāyabalaññabalena ca samannāgato. Akilāsūti nikkosajjo -

“Kāmaṃ taco ca nhāru ca, aṭṭhi ca avasissatu;
Upasussatu nissesaṃ, sarīre maṃsalohita”nti. -

Evaṃ vuttena caturaṅgasamannāgatena vīriyena samannāgatattā analaso. Vinde hadayassa santinti cittassapi hadayarūpassapi sītalabhāvakaraṇena “santi”nti saṅkhaṃ gataṃ jhānavipassanābhiññārahattamaggaññasaṅkhātāṃ ariyadhammaṃ vindati paṭilabhatīti attho. Bhagavatā hi -

“Dukkhaṃ, bhikkhave, kusīto viharati vokiṇṇo pāpakehi akusalehi dhammehi, mahantañca sadatthaṃ parihāpeti. Āraddhavīriyo ca kho, bhikkhave, sukhaṃ viharati pavivitto pāpakehi akusalehi dhammehi, mahantañca sadatthaṃ paripūreti, na, bhikkhave, hīnena aggassa patti hotī”ti -

Evaṃ anekehi suttehi kusītassa dukkhavihāro, āraddhavīriyassa ca sukhavihāro saṃvaṇṇito. Idhāpi āraddhavīriyassa akatābhinivesassa vipassakassa vīriyabalena adhigantabbaṃ tameva sukhavihāraṃ dassento “evaṃ munī vīriyabalūpapanno, akilāsu vinde hadayassa santi”nti āha. Idaṃ vuttaṃ hoti - yathā te vāṇijā akilāsuno vaṇṇupathe khaṇantā udakaṃ labhiṃsu, evaṃ imasmimpi sāsane akilāsu hutvā vāyamamāno paṇḍito bhikkhu imaṃ jhānādibhedaṃ hadayassa santiṃ labhati. So tvaṃ bhikkhu pubbe udakamattassa atthāya vīriyaṃ katvā idāni evarūpe maggaphaladāyake niyyānikasāsane kasmā vīriyaṃ ossajasīti evaṃ imaṃ dhammadesanaṃ dassetvā cattāri saccāni pakāsesi, saccapariyosāne ossaṭṭhavīriyo bhikkhu aggaphale arahatte patiṭṭhāsi.

Satthāpi dve vatthūni kathetvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakaṃ samodhānetvā dassesi “tasmiṃ samaye vīriyaṃ anossajitvā pāsāṇaṃ bhinditvā mahājanassa udakadāyako cūlupaṭṭhāko ayaṃ ossaṭṭhavīriyo bhikkhu ahoṣi, avasesaparisā idāni buddhaparisā jātā, satthavāhajeṭṭhako pana ahameva ahoṣi”nti desanaṃ niṭṭhāpesi.

Vaṇṇupathajātakavaṇṇanā dutiyā.

3. Serivavāṇijajātakavaṇṇanā

Idha ce naṃ virādhesīti imampi dhammadesanaṃ bhagavā sāvatthiyaṃ viharanto ekaṃ ossaṭṭhavīriyameva bhikkhuṃ ārabba katesi. Tañhi purimanayeneva bhikkhūhi ānītaṃ disvā satthā āha - “tvaṃ bhikkhu, evarūpe maggaphaladāyake sāsane pabbajitvā vīriyaṃ ossajanto satasahassagghanikāya kañcanapātiyā parihīno serivavāṇijo viya ciraṃ socissasī”ti. Bhikkhū tassatthassa āvibhāvatthaṃ bhagavantaṃ yāciṃsu, bhagavā bhavantarena paṭicchannakāraṇaṃ pākaṭamakāsi.

Atīte ito pañcame kappe bodhisatto serivaratṭhe kacchapuṭavāṇijo ahoṣi. So serivanāmakena ekena lolakacchapuṭavāṇijena saddhiṃ vohāratthāya gacchanto nīlavāhaṃ nāma nadiṃ uttaritvā aritṭhapuraṃ nāma nagaraṃ pavisanto nagaravīthiyo bhājetvā attano pattavīthiyā bhaṇḍaṃ vikkiṇanto vicari. Itaropi attano pattavīthiṃ gaṇhi. Tasmiṃca nagare ekaṃ setṭhikulaṃ parijijṇaṃ ahoṣi, sabbe puttabhātikā ca dhanañca parikkhayaṃ agamaṃsu, ekā dārikā ayyikāya saddhiṃ avasesā ahoṣi, tā dvepi paresaṃ bhatīṃ katvā jīvanti. Gehe pana tāsāṃ mahāsetṭhinā paribhuttapubbā suvaṇṇapāti bhājanantare nikkhattā dīgharattaṃ avalaṇṇijyamānā malaggahitā ahoṣi, tā tassā suvaṇṇapātibhāvampi na jānanti. So lolavāṇijo tasmiṃ samaye “maṇike gaṇhatha, maṇike gaṇhathā”ti vicaranto taṃ gharadvāraṃ pāpuṇi. Sā kumārikā taṃ disvā ayyikaṃ āha “amma mayhaṃ ekaṃ piḷandhanaṃ gaṇhā”ti. Amma mayaṃ duggatā, kiṃ datvā gaṇhissāmāti. Ayaṃ no pāti atthi, no ca amhākaṃ upakārā, imaṃ datvā gaṇhāti. Sā vāṇijaṃ pakkosāpetvā āsane nisīdāpetvā taṃ pātiṃ datvā “ayya, imaṃ gahetvā tava bhaginiyā kiñcideva dehi”ti āha. Vāṇijo pātiṃ hatthena gahetvāva “suvaṇṇapāti bhavissatī”ti parivattetvā pātipiṭṭhiyaṃ sūciyā lekhaṃ kaḍḍhitvā suvaṇṇabhāvaṃ ṇatvā “imāsaṃ kiñci adatvāva imaṃ pātiṃ harissāmī”ti “ayaṃ kiṃ agghati, aḍḍhamāsakopissā mūlaṃ na hotī”ti bhūmiyaṃ khipitvā utṭhāyāsanaṃ pakkāmi. Ekena pavisitvā nikkhantavīthiṃ itaro pavisitvaṃ labhatīti bodhisatto taṃ vīthiṃ pavisitvā “maṇike gaṇhatha, maṇike gaṇhathā”ti vicaranto tameva gharadvāraṃ pāpuṇi.

Puna sā kumārikā tatheva ayyikaṃ āha. Atha naṃ ayyikā “amma, paṭhamāṃ āgatavāṇijo pātiṃ bhūmiyaṃ khipitvā gato, idāni kiṃ datvā gaṇhissāmā”ti āha. Amma, so vāṇijo pharusavāco, ayaṃ pana piyadassano mudusallāpo, appeva nāma naṃ gaṇheyyāti. Amma, tena hi pakkosāhīti. Sā taṃ pakkosi. Athassa gehaṃ pavisitvā nisinnassa taṃ pātiṃ adamsu. So tassā suvaṇṇapātibhāvaṃ ṇatvā “amma, ayaṃ pāti satasahassaṃ agghati, satasahassagghanakabhaṇḍaṃ mayhaṃ hatthe natthī”ti āha. Ayya, paṭhamāṃ āgatavāṇijo “ayaṃ aḍḍhamāsakampi na agghatī”ti vatvā bhūmiyaṃ khipitvā gato, ayaṃ pana tava puññaṃ suvaṇṇapāti jātā bhavissati, mayaṃ imaṃ tuyhaṃ dema, kiñcideva no datvā imaṃ gahetvā yāhīti. Bodhisatto tasmiṃ khaṇe hatthagatāni pañca kahāpaṇasatāni pañcasatagghanakañca bhaṇḍaṃ sabbāṃ datvā “mayhaṃ imaṃ tulañca pasibbakañca aṭṭha ca kahāpaṇe dethā”ti ettakaṃ yācitvā ādāya pakkāmi. So sīghameva nadītīraṃ gantvā nāvikkassa aṭṭha kahāpaṇe datvā nāvaṃ abhiruhi.

Tato lolavāṇijopi puna taṃ gehaṃ gantvā “āharatha taṃ pātiṃ, tumhākaṃ kiñcideva dassāmi”ti āha. Sā taṃ paribhāsivā “tvam amhākaṃ satahassagghanikaṃ suvaṇṇapātiṃ aḍḍhamāsagghanikampi na akāsi, tuyhaṃ pana sāmikasadiso eko dhammiko vāṇijo amhākaṃ sahasaṃ datvā taṃ ādāya gato”ti āha. Taṃ sutvāva “satahassagghanikāya suvaṇṇapātiyā parihīnomhi, mahājānikaro vata me aya”nti saṇjātabalavasoko satim paccupaṭṭhāpetum asakkonto visaññi hutvā attano hatthagate kahāpaṇe ceva bhaṇḍikañca gharadvāreyeva vikiritvā nivāsanaṇṇapānaṃ pahāya tulādaṇḍaṃ muggaraṃ katvā ādāya bodhisattassa anupadaṃ pakkanto nadītiraṃ gantvā bodhisattaṃ gacchantaṃ disvā “ambho, nāvika, nāvaṃ nivattehi”ti āha. Bodhisatto pana “tāta, mā nivattayī”ti paṭisedhesi. Itarassapi bodhisattaṃ gacchantaṃ passantasseva balavasoko udapādi, hadayaṃ uṇhaṃ ahosi, mukhato lohitaṃ uggañchi, vāpikaddamo viya hadayaṃ phali. So bodhisatte āghātaṃ bandhitvā tattheva jīvitaṃ khayamaṃ pāpuṇi. Idaṃ paṭhamam devadattassa bodhisatte āghātabandhanaṃ. Bodhisatto dānādāni puñṇāni katvā yathākammaṃ gato.

Sammāsambuddho imaṃ dhammadesanaṃ kathetvā abhisambuddhova imaṃ gāthaṃ kathesi -

- 3.** “Idha ce naṃ virādhesi, saddhammassa niyāmatam;
Ciraṃ tvam anutappesi, serivāyaṃva vāṇijo”ti.

Tattha idha ce naṃ virādhesi, saddhammassa niyāmatanti imasmiṃ sāsane etaṃ saddhammassa niyāmatāsāṅkhātaṃ sotāpattimaggaṃ virādhesi. Yadi virādhesi, vīriyaṃ ossajanto nādhigacchasi na paṭilabhasīti attho. Ciraṃ tvam anutappesīti evaṃ sante tvam dīghamaddhānaṃ socanto paridevanto anutappessasi, atha vā ossaṭṭhavīriyatāya ariyamaggassa virādhittatā dīgharattaṃ nirayādīsu uppanno nānappakārāni dukkhāni anubhavanto anutappissasi kilamissasīti ayamettha attho. Kathaṃ? Serivāyaṃva vāṇijoti “serivā”ti evaṃnāmaṃ ayaṃ vāṇijo yathā. Idaṃ vuttaṃ hoti - yathā pubbe serivanāmaṃ vāṇijo satahassagghanikaṃ suvaṇṇapātiṃ labhitvā tassā gahaṇatthāya vīriyaṃ akatvā tato parihīno anutappi, evameva tvampi imasmiṃ sāsane paṭiyattasuvaṇṇapātisadisam ariyamaggaṃ ossaṭṭhavīriyatāya anadhigacchanto tato parihīno dīgharattaṃ anutappissasi. Sace pana vīriyaṃ na ossajissasi, paṇḍitavāṇijo suvaṇṇapātiṃ viya mama sāsane navavidhampi lokuttaradhammaṃ paṭilabhissasīti.

Evamassa satthā arahattena kūṭaṃ gaṇhanto imaṃ dhammadesanaṃ dassetvā cattāri saccāni pakāsesi, saccapariyosāne ossaṭṭhavīriyo bhikkhu aggaphale arahatte patitṭhāsi.

Satthāpi dve vatthūni kathetvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātaṃ samodhānetvā dassesi - “tadā bālavāṇijo devadatto ahosi, paṇḍitavāṇijo pana ahameva ahosi”nti desanaṃ niṭṭhāpesi.

Serivavāṇijajātakavaṇṇanā tatiyā.

4. Cūḷasetṭhijātakavaṇṇanā

Appakenapi medhāvīti imaṃ dhammadesanaṃ bhagavā rājagahaṃ upanissāya jīvakaṃ bavane viharanto cūḷapanthakattaraṃ ārabha kathesi.

Tattha cūḷapanthakassa tāva nibbatti kathetabbā. Rājagahe kira dhanasetṭhikulassa dhītā attano dāseneva saddhiṃ santhavaṃ katvā “aññepi me imaṃ kammaṃ jāneyyu”nti bhītā evamāha “amhehi imasmiṃ ṭhāne vasituṃ na sakkā, sace me mātāpitaro imaṃ dosaṃ jānissanti, khaṇḍākhāṇḍaṃ karissanti, videsaṃ gantvā vasissāmā”ti hatthasāraṃ gahetvā aggadvārena nikkhamitvā “yattha vā tattha vā aññehi ajānanaṭṭhānaṃ gantvā vasissāmā”ti ubhopi agamaṃsu.

Tesaṃ ekasmiṃ ṭhāne vasantānaṃ saṃvāsamanvāya tassā kucchiyaṃ gabbho patiṭṭhāsi. Sā gabbhaparipākaṃ āgamma sāmikena saddhiṃ mantesi “gabbho me paripākaṃ gato, ñātibandhuvirahite ṭhāne gabbhavuṭṭhānaṃ nāma ubhinnaṃpi amhākaṃ dukkhameva, kulagehameva gacchāmā”ti. So “sacāhaṃ gamissāmi, jīvitaṃ me natthī”ti cintetvā “ajja gacchāma, sve gacchāmā”ti divase atikkāmesi. Sā cintesi “ayaṃ bālo attano dosamahantatāya gantuṃ na ussahati, mātāpitaro nāma ekantahitā, ayaṃ gacchatu vā mā vā, mayā gantuṃ vaṭṭatī”ti. Sā tasmaṃ gehā nikkhante gehaparikkhāraṃ paṭisāmetvā attano kulagharaṃ gatabhāvaṃ anantaragehavāsīnaṃ ārocetvā maggaṃ paṭipajji.

Atha so puriso gharaṃ āgato taṃ adisvā paṭivissake pucchitvā “kulagharaṃ gatā”ti sutvā vegena anubandhitvā antarāmagge sampāpuṇi. Tassāpi tattheva gabbhavuṭṭhānaṃ ahosi. So “kiṃ idaṃ bhadde”ti pucchi. “Sāmi, eko putto jāto”ti. “Idāni kiṃ karissāmā”ti? “Yassatthāya mayaṃ kulagharaṃ gaccheyyāma, taṃ kammaṃ antarāva nipphannaṃ, tattha gantvā kiṃ karissāma, nivattāmā”ti dvepi ekacittā hutvā nivattiṃsu. Tassa ca dāra-kassa panthe jātattā “panthako”ti nāmaṃ akaṃsu. Tassā na cirasseva aparopi gabbho patiṭṭhahi. Sabbhaṃ purimanayeneva vitthāretabbaṃ. Tassāpi dāra-kassa panthe jātattā paṭhamajātassa “mahāpanthako”ti nāmaṃ katvā itarassa “cūḷapanthako”ti nāmaṃ akaṃsu. Te dvepi dāra-ke gahetvā attano vasaṇaṭṭhānameva āgatā.

Tesaṃ tattha vasantānaṃ ayaṃ mahāpanthakadārako aññe dāra-ke “cūḷapitā mahāpitā”ti, “ayyako ayyikā”ti ca vadante sutvā mātaraṃ pucchi “amma, aññe dārakā ‘cūḷapitā mahāpitā’tipi vadanti, ‘ayyako ayyikā’tipi vadanti, amhākaṃ ñātakā natthī”ti. “Āma, tāta, tumhākaṃ ettha ñātakā natthi, rājagahanagare pana vo dhanasetṭhi nāma ayyako, tattha tumhākaṃ bahū ñātakā”ti. “Kasmā tattha na gacchatha, ammā”ti? Sā attano agamanakāraṇaṃ puttassa akathetvā puttesu punappunaṃ kathentesu sāmikaṃ āha - “ime dārakā maṃ ativiya kilamenti, kiṃ no mātāpitaro disvā maṃsaṃ khādissanti, ehi dārakānaṃ ayyakakulaṃ dassessāmā”ti. “Ahaṃ sammukhā bhavituṃ na sakkhissāmi, taṃ pana tattha nayissāmi”ti. “Sādhu, ayya, yena kenaci upāyena dārakānaṃ ayyakakulameva daṭṭhuṃ vaṭṭatī”ti dvepi janā dāra-ke ādāya anupubbena rājagahaṃ patvā nagaradvāre ekissā sālāya nivāsaṃ katvā dārakamātā dve dāra-ke gahetvā āgatabhāvaṃ mātāpitūnaṃ ārocāpesi.

Te taṃ sāsanaṃ sutvā “saṃsāre vicarantānaṃ na putto na dhītā nāma natthi, te amhākaṃ mahāparādhikā, na sakkā tehi amhākaṃ cakkhupathe ṭhātuṃ, etta-kaṃ pana dhaṇaṃ gahetvā dvepi janā phāsukaṭṭhānaṃ gantvā jīvantu, dāra-ke pana idha pesentū”ti. Setṭhidihiṭā mātāpitūhi pesitaṃ dhaṇaṃ gahetvā dāra-ke āgatadūtānaṃyeva hatthe datvā pesesi, dārakā ayyakakule vaḍḍhanti. Tesu cūḷapanthako atidaharo, mahāpanthako pana ayyakena saddhiṃ dasabalassa dhammakathaṃ sotuṃ gacchati. Tassa niccaṃ satthu sammukhā dhammaṃ suṇantassa pabbajjāya cittaṃ nami. So ayyakaṃ āha “sace tumhe sampāṭicchatha, ahaṃ pabbajeyya”nti. “Kiṃ vadesi, tāta, mayhaṃ sakalalokassapi pabbajjāto taveva

pabbajjā bhaddikā, sace sakkosi, pabbaja tātā”ti sampāṭicchitvā satthu santikaṃ gato. Satthā “kiṃ mahāseṭṭhi dārako te laddho”ti. “Āma, bhante ayaṃ dārako mayhaṃ nattā, tumhākaṃ santike pabbajāmīti vadatī”ti āha. Satthā aññatarāṃ piṇḍacārikaṃ bhikkhuṃ “imaṃ dārakaṃ pabbājehī”ti āṇāpesi. Thero tassa tacapañcakakammaṭṭhānaṃ ācikkhitvā pabbājesi. So bahuṃ buddhavacanaṃ uggaṇhitvā paripuṇṇavasso upasampadaṃ labhi. Upasampanno hutvā yoniso manasikāre kammaṃ karonto arahattaṃ pāpuṇi.

So jhānasukhena, maggasukhena, phalasukhena vītināmento cintesi “sakkā nu kho imaṃ sukhaṃ cūḷapanthakassa dātu”nti. Tato ayyakaseṭṭhissa santikaṃ gantvā “mahāseṭṭhi sace tumhe sampāṭicchatha, ahaṃ cūḷapanthakaṃ pabbājeyya”nti āha. “Pabbājetha, bhante”ti. Thero cūḷapanthakadārakaṃ pabbājetvā dasasu sīlesu patitṭhāpesi. Cūḷapanthakasāmaṇero pabbajitvāva dandho ahoṣi.

“Padumaṃ yathā kokanadaṃ sugandhaṃ, pāto siyā phullamavītagandhaṃ;
Aṅgīrasaṃ passa virocamānaṃ, tapantaṃādiccamivantalikkhe”ti. -

Imaṃ ekagāthaṃ catūhi māsehi gaṇhituṃ nāsakkhi. So kira kassapasammāsambuddhakāle pabbajitvā paññavā hutvā aññatarassa dandhabhikkhuno uddesaggahaṇakāle parihasakeḷiṃ akāsi. So bhikkhu tena parihasena lajjito neva uddesaṃ gaṇhi, na sajjhāyamakāsi. Tena kammena ayaṃ pabbajitvāva dandho jāto, gahitagahitaṃ padaṃ uparūpari padaṃ gaṇhantassa nassati. Tassa imeva gāthaṃ gaṇhetuṃ vāyamantassa cattāro māsā atikkantā.

Atha naṃ mahāpanthako āha “cūḷapanthaka, tvaṃ imasmiṃ sāsane abhabbo, catūhi māsehi ekampi gāthaṃ gaṇhetuṃ na sakkosi, pabbajitakiccaṃ pana tvaṃ kathaṃ matthakaṃ pāpessasi, nikkhama ito”ti vihārā nikkadḍhi. Cūḷapanthako buddhasāsane sinehena gihibhāvaṃ na pattheti. Tasmiñca kāle mahāpanthako bhattuddesako hoti. Jīvako komārabhacco bahuṃ gandhamālaṃ ādāya attano ambavanaṃ gantvā satthāraṃ pūjetvā dhammaṃ sutvā utṭhāyāsanaṃ dasabalaṃ vanditvā mahāpanthakaṃ upasaṅkamitvā “kittakā, bhante, satthu santike bhikkhū”ti pucchi. “Pañcamattāni bhikkhusatāni”ti. “Sve, bhante, buddhappamukhāni pañca bhikkhusatāni ādāya amhākaṃ nivesane bhikkhaṃ gaṇhathā”ti. “Upāsaka, cūḷapanthako nāma bhikkhu dandho aviruḷhidhammo, taṃ ṭhapetvā sesānaṃ nimantaṃ sampāṭicchāmī”ti thero āha. Taṃ sutvā cūḷapanthako cintesi “thero ettakānaṃ bhikkhūnaṃ nimantaṃ sampāṭicchanto maṃ bāhiraṃ katvā sampāṭicchati, nissaṃsayāṃ mayhaṃ bhātikassa mayi cittaṃ bhinnaṃ bhavissati, kiṃ idāni mayhaṃ iminā sāsanaṃ, gihī hutvā dānādāni puññāni karonto jīvissāmī”ti.

So punadivase pātova “gihī bhavissāmī”ti pāyāsi. Satthā paccūsakāleyeva lokaṃ olokeno imaṃ kāraṇaṃ disvā paṭhamataraṃ gantvā cūḷapanthakassa gamanamagge dvārakoṭṭhake caṅkamanto aṭṭhāsi. Cūḷapanthako gharaṃ gacchanto satthāraṃ disvā upasaṅkamitvā vandi. Atha naṃ satthā “kahaṃ pana, tvaṃ cūḷapanthaka, imāya velāya gacchasi”ti āha. Bhātā maṃ, bhante, nikkadḍhati, tenāhaṃ vibbhamituṃ gacchāmīti. Cūḷapanthaka, tava pabbajjā nāma mama santakā, bhātarā nikkadḍhito kasmā mama santikaṃ nāgañchi? Ehi kiṃ te gihibhāvena, mama santike bhavissasi”ti bhagavā cūḷapanthakaṃ ādāya gantvā gandhakuṭippamukhe nisīdāpetvā “cūḷapanthaka, tvaṃ puratthābhimukho hutvā

imaṃ pilotikaṃ ‘rajoharaṇaṃ rajoharaṇa’nti parimajjanto idheva hohī”ti iddhiyā abhisaṅkhatam paṇisuddham pilotikākhaṇḍam datvā kāle ārocite bhikkhusaṅghaparivuto jīvakassa geham gantvā paññattāsane nisīdi.

Cūḷapanthakopi sūriyaṃ olokento taṃ pilotikākhaṇḍam “rajoharaṇaṃ rajoharaṇa”nti parimajjanto nisīdi, tassa taṃ pilotikākhaṇḍam parimajjantassa parimajjantassa kiliṭṭham ahosi. Tato cintesi “idaṃ pilotikākhaṇḍam ativiya paṇisuddham, imaṃ pana attabhāvaṃ nissāya purimapakatiṃ vijahitvā evaṃ kiliṭṭham jātam, aniccā vata saṅkhārā”ti khayavayaṃ paṭṭhapento vipassanaṃ vaḍḍhesi. Satthā “cūḷapanthakassa cittaṃ vipassanaṃ āruḷha”nti ñatvā “cūḷapanthaka, tvaṃ etaṃ pilotikākhaṇḍameva saṃkiliṭṭham rajorañjitaṃ jātanti mā saññaṃ kari, abbhantare pana te rāgarajādayo atthi, te harāhī”ti vatvā obhāsaṃ vissajjetvā purato nisinno viya paññāyamānarūpo hutvā imā gāthā abhāsi -

“Rāgo rajo na ca pana reṇu vuccati, rāgassetam adhivacanaṃ rajoti;
Etaṃ rajaṃ vippajahitva bhikkhavo, viharanti te vigatarajassa sāsane.

“Doso rajo na ca pana reṇu vuccati, dosassetam adhivacanaṃ rajoti;
Etaṃ rajaṃ vippajahitva bhikkhavo, viharanti te vigatarajassa sāsane.

“Moho rajo na ca pana reṇu vuccati, mohassetam adhivacanaṃ rajoti;
Etaṃ rajaṃ vippajahitva bhikkhavo, viharanti te vigatarajassa sāsane”ti.

Gāthāpariyosāne cūḷapanthako saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi, paṭisambhidāhiyevassa tīṇi piṭakāni āgamaṃsu. So kira pubbe rājā hutvā nagaraṃ padakkhiṇaṃ karonto nalāṭato sede muccante paṇisuddhena sātakena nalāṭantaṃ puñchi, sātako kiliṭṭho ahosi. So “imaṃ sarīraṃ nissāya evarūpo paṇisuddho sātako pakatiṃ jahitvā kiliṭṭho jāto, aniccā vata saṅkhārā”ti aniccasaññaṃ paṭilabhi. Tena kāraṇenassa rajoharaṇameva paccayo jāto.

Jīvakopi kho komārabhacco dasabalassa dakkhiṇodakaṃ upanāmesi. Satthā “nanu, jīvaka, vihāre bhikkhū atthī”ti hatthena pattaṃ pidahi. Mahāpanthako “bhante, vihāre natthi bhikkhū”ti āha. Satthā “atthi jīvakā”ti āha. Jīvako “tena hi, bhaṇe, gaccha, vihāre bhikkhūnaṃ atthibhāvaṃ vā natthibhāvaṃ vā jānāhī”ti purisaṃ pesesi. Tasmaṃ khaṇe cūḷapanthako “mayhaṃ bhātiko ‘vihāre bhikkhū natthī’ti bhaṇati, vihāre bhikkhūnaṃ atthibhāvamassa pakāsessāmī”ti sakalaṃ ambavanaṃ bhikkhūnaṃyeva pūresi. Ekacce bhikkhū cīvarakammaṃ karonti, ekacce rajanakammaṃ, ekacce sajjhāyaṃ karontīti evaṃ aññaṃaññaṃ asadisam bhikkhusahassaṃ māpesi. So puriso vihāre bahū bhikkhū disvā nivattitvā “ayya, sakalaṃ ambavanaṃ bhikkhūhi paripuṇṇa”nti jīvakassa ārocesi. Theropi kho tattheva -

“Sahassakkhattumattānaṃ, nimminivāna panthako;
Nisīdambavane ramme, yāva kālappavedanā”ti.

Atha satthā taṃ purisaṃ āha - “vihāraṃ gantvā ‘satthā cūḷapanthakaṃ nāma pakkosati’ti vadehī”ti. Tena gantvā tathāvutte “ahaṃ cūḷapanthako, ahaṃ cūḷapanthako”ti mukhasahassaṃ utṭhahi. Puriso gantvā “sabbepi kira te, bhante, cūḷapanthakāyeva nāmā”ti āha. Tena hi tvaṃ gantvā yo paṭhamam “ahaṃ cūḷapanthako”ti vadati, taṃ hatthe gaṇha, avasesā antaradhāyissantīti. So tathā

akāsi, tāvadeva saḥassamattā bhikkhū antaradhāyimsu. Thero tena purisena saddhiṃ agamāsi. Satthā bhattakiccapariyosāne jīvakaṃ āmantesi “jīvaka, cūḷapanthakassa pattamaṃ gaṇha, ayaṃ te anumodanaṃ karissatī”ti. Jīvako tathā akāsi. Thero sihanādaṃ nadanto taruṇasiḥo viya tīṇi piṭakāni saṃkhobhetvā anumodanaṃ akāsi.

Satthā utthāyāsanaṃ bhikkhusaṅghaparivāro vihāraṃ gantvā bhikkhūhi vatte dassite utthāyāsanaṃ gandhakuṭippamukhe ṭhatvā bhikkhusaṅghassa sugatovādaṃ datvā kammaṭṭhānaṃ kathetvā bhikkhusaṅghaṃ uyyojetvā surabhigandhavāsitamaṃ gandhakuṭiṃ pavisitvā dakkhiṇena passena sīhaseyyamaṃ upagato. Atha sāyanhasamaye dhammasabhāyamaṃ bhikkhū ito cito ca samosaritvā rattakambalasāṇiṃ parikkhipantā viya nisīditvā satthu guṇakathaṃ ārabhiṃsu “āvuso, mahāpanthako cūḷapanthakassa ajjhāsayaṃ ajānanto ‘catūhi māsehi ekagāthaṃ gaṇhituṃ na sakkoti, dandho aya’nti vihārā nikkadḍhi, sammāsambuddho pana attano anuttaradhammarājatāya ekasmiṃyevassa antarabhatte saha paṭisambhidāhi arahattaṃ adāsi, tīṇi piṭakāni paṭisambhidāhiyeva āgatāni, aho buddhānaṃ balaṃ nāma mahanta”nti.

Atha bhagavā dhammasabhāyamaṃ imaṃ kathāpavattiṃ ñatvā “ajja mayā gantuṃ vaṭṭatī”ti buddhaseyyāya utthāya surattadupaṭṭamaṃ nivāsetvā vijjulatamaṃ viya kāyabandhanaṃ bandhitvā rattakambalasadisaṃ sugatamahācīvaraṃ pārupitvā surabhigandhakuṭito nikkhamma mattavāraṇo viya sīhavikkantavilāsena vijambhamāno siḥo viya anantāya buddhalīlāya dhammasabhaṃ gantvā alaṅkatamaṇḍapamajjhe supaññattavarabuddhāsanaṃ abhiruyha chabbaṇṇabuddharasmiyo vissajjento aṇṇavakucchiṃ obhāsayaṃ māno yugandharamatthake bālasūriyo viya āsanamajjhe nisīdi. Sammāsambuddhe pana āgatamatte bhikkhusaṅgho kathaṃ pacchinditvā tuṇhī ahosi.

Satthā mudukena mettacittena parisamaṃ oloketvā “ayaṃ parisā ativiya sobhati, ekassapi hatthakukkuccamaṃ vā pādakukkuccamaṃ vā ukkāsitassaddo vā khipitasaddo vā natthi, sabbepeṃe buddhagāravena sagāravā buddhatejasaṃ tajjitā mayi āyukappampi akathetvā nisinne paṭhamamaṃ kathaṃ samuṭṭhāpetvā na kathessanti, kathāsamuṭṭhāpanavattaṃ nāma mayāva jānitabbaṃ, ahameva paṭhamamaṃ kathessāmī”ti madhurena brahmassarena bhikkhū āmantetvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinā, kā ca pana vo antarākathā vipṭakatā”ti āha. Bhante, na mayamaṃ imasmiṃ ṭhāne nisinnā aññaṃ tiracchānakathaṃ kathaṃ, tumhākaṃyeva pana guṇe vaṇṇayamānā nisinnāmaḥa “āvuso mahāpanthako cūḷapanthakassa ajjhāsayaṃ ajānanto ‘catūhi māsehi ekamaṃ gāthaṃ gaṇhituṃ na sakkoti, dandho aya’nti vihārā nikkadḍhi, sammāsambuddho pana anuttaradhammarājatāya ekasmiṃyevassa antarabhatte saha paṭisambhidāhi arahattaṃ adāsi, aho buddhānaṃ balaṃ nāma mahanta”nti. Satthā bhikkhūnaṃ kathaṃ sutvā “bhikkhave, cūḷapanthako maṃ nissāya idāni tāva dhammesu dhammamahantataṃ patto, pubbe pana maṃ nissāya bhogesupi bhogamahantataṃ pāpuṇī”ti āha. Bhikkhū tassatthassa āvibhāvattaṃ bhagavantaṃ yācimsu. Bhagavā bhavantaṃ paṭicchannaṃ kāraṇaṃ pākaṭamaṃ akāsi.

Atīte kāsiraṭṭhe bārāṇasiyamaṃ brahmadatte rajjamaṃ kārente bodhisatto seṭṭhikule nibbattitvā vayappatto seṭṭhiṭṭhānaṃ labhitvā cūḷaseṭṭhi nāma ahosi, so paṇḍito byatto sabbanimittāni jānāti. So ekadivasamaṃ rājupaṭṭhānaṃ gacchanto antaravīthiyamaṃ matamūsikaṃ disvā taṅkhaṇaṇṇeva nakkhattamaṃ samānetvā idamāha

“sakkā cakkhumatā kulaputtena imaṃ undūraṃ gahetvā puttadārabharaṇaṃ ca kātuṃ kammante ca payojetu”nti? Aññataro duggatakulaputto taṃ seṭṭhissa vacanaṃ sutvā “nāyaṃ ajānitvā kathessatī”ti taṃ mūsikaṃ gahetvā ekasmiṃ āpaṇe biḷālassatthāya vikkiṇitvā kākaṇikaṃ labhitvā tāya kākaṇikāya phāṇitaṃ gahetvā ekena ghaṭena pāṇiyaṃ gaṇhi. So araññato āgacchante mālākāre disvā thokaṃ thokaṃ phāṇitakhaṇḍaṃ datvā uḷuṅkena pāṇiyaṃ adāsi, te cassa ekekaṃ pupphamuṭṭhiṃ adaṃsu. So tena pupphamūlena punadivasepi phāṇitaṃ pāṇiyaghaṭaṃ gahetvā pupphārāmameva gato. Tassa taṃ divasaṃ mālākārā aḍḍhocitake pupphagacche datvā agamaṃsu. So na cirasseva iminā upāyena aṭṭha kahāpaṇe labhi.

Puna ekasmiṃ vātavuṭṭhidivase rājuyyāne bahū sukkhadaṇḍakā ca sākhā ca palāsaṃ ca vātena pātitaṃ hoti, uyyānapālo chaḍḍetuṃ upāyaṃ na passati. So tattha gantvā “sace imāni dārupaṇṇāni mayhaṃ dassasi, ahaṃ te imāni sabbāni nīharissāmī”ti uyyānapālaṃ āha, so “gaṇha ayyā”ti sampaṭicchi. Cūḷantevāsiko dārakānaṃ kīḷanamaṇḍalaṃ gantvā phāṇitaṃ datvā muhuttana sabbāni dārupaṇṇāni nīharāpetvā uyyānadvāre rāsiṃ kāresi. Tadā rājakumbhakāro rājakule bhājanānaṃ pacanatthāya dārūni pariyesamāno uyyānadvāre tāni disvā tassa hatthato kiṇitvā gaṇhi. Taṃ divasaṃ cūḷantevāsiko dāruvikkayena soḷasa kahāpaṇe cāṭiādīni ca pañca bhājanāni labhi.

So catuvīsatiyā kahāpaṇesu jātesu “atthi ayaṃ upāyo mayha”nti nagaradvārato avidūre ṭhāne ekaṃ pāṇiyacāṭiṃ ṭhapetvā pañcasate tiṇahārake pāṇiyena upaṭṭhahi. Te āhaṃsu “samma, tvaṃ amhākaṃ bahūpakāro, kiṃ te karomā”ti? So “mayhaṃ kicce uppanne karissathā”ti vatvā ito cito ca vicaranto thalapathakammikena ca jalapathakammikena ca saddhiṃ mittasanthavaṃ akāsi. Tassa thalapathakammiko “sve imaṃ nagaraṃ assavāṇijako pañca assasatāni gahetvā āgamissatī”ti ācikkhi. So tassa vacanaṃ sutvā tiṇahārake āha “ajja mayhaṃ ekekaṃ tiṇakalāpaṃ detha, mayā ca tiṇe avikkiṇite attano tiṇaṃ mā vikkiṇathā”ti. Te “sādhū”ti sampaṭicchitvā pañca tiṇakalāpasatāni āharitvā tassa ghare pāpayiṃsu. Assavāṇijo sakalanagare assānaṃ gocaraṃ alabhitvā tassa sahasaṃ datvā taṃ tiṇaṃ gaṇhi.

Tato katipāhaccayenassa jalapathakammiko sahāyako ārocesi “paṭṭanamhi mahānāvā āgatā”ti. So “atthi ayaṃ upāyo”ti aṭṭhahi kahāpaṇehi sabbaparivārasampannaṃ tāvakālikaṃ rathaṃ gahetvā mahantena yasena nāvāpaṭṭanaṃ gantvā ekaṃ aṅgulimuddikaṃ nāvikassa saccakāraṃ datvā avidūre ṭhāne sāṇiyā parikkhipāpetvā nisinno purise āṇāpesi “bāhirato vāṇijesu āgatesu tatiyena paṭihārena maṃ ārocethā”ti. “Nāvā āgatā”ti sutvā bārāṇasito satamattā vāṇijā “bhaṇḍaṃ gaṇhāmā”ti āgamiṃsu. Bhaṇḍaṃ tumhe na labhissatha, asukaṭṭhāne nāma mahāvāṇijena saccakāro dinnoti. Te taṃ sutvā tassa santikaṃ āgatā. Pādamūlikapurisā purimasaññāvasena tatiyena paṭihārena tesāṃ āgatabhāvaṃ ārocesuṃ. Te satamattā vāṇijā ekekaṃ sahasaṃ datvā tena saddhiṃ nāvāya pattikā hutvā puna ekekaṃ sahasaṃ datvā pattiṃ vissajjāpetvā bhaṇḍaṃ attano santakamakaṃsu.

Cūḷantevāsiko dve satasahassāni gaṇhitvā bārāṇasiṃ āgantvā “kataññunā me bhavituṃ vaṭṭatī”ti ekaṃ satasahassaṃ gāhāpetvā cūḷaseṭṭhissa samīpaṃ gato. Atha naṃ seṭṭhi “kiṃ te, tāta, katvā idaṃ dhaṇaṃ laddha”nti pucchi. So “tumhehi kathitaupāye ṭhatvā catumāsambhantareyeva laddha”nti matamūsikaṃ ādiṃ katvā sabbam vatthuṃ kathesi. Cūḷaseṭṭhi tassa vacanaṃ sutvā “idāni evarūpaṃ dārakaṃ

mama santakaṃ kātuṃ vaṭṭatī”ti vayappattaṃ attano dhītaraṃ datvā sakalakuṭumbassa sāmikaṃ akāsi. So seṭṭhino accayena tasmaṃ nagare seṭṭhiṭṭhānaṃ labhi. Bodhisattopi yathākammaṃ agamāsi.

Sammāsambuddhopi imaṃ dhammadesanaṃ kathetvā abhisambuddhova imaṃ gāthaṃ kathesi -

4. “Appakenapi medhāvī, pābhatena vicakkhaṇo;
Samuṭṭhāpeti attānaṃ, aṇuṃ aggiṃva sandhama”nti.

Tattha appakenapīti thokenapi parittakenapi. Medhāvīti paññavā. Pābhatenāti bhaṇḍamūlena. Vicakkhaṇoti vohārakusalo. Samuṭṭhāpeti attānanti mahantaṃ dhanañca yasañca uppādetvā tattha attānaṃ saṇṭhāpeti patitṭhāpeti. Yathā kiṃ? Aṇuṃ aggiṃva sandhamaṃ, yathā paṇḍitapuriso parittaṃ aggiṃ anukkamena gomayacuṇṇādīni pakkhipitvā mukhavātena dhamanto samuṭṭhāpeti vaḍḍheti mahantaṃ aggikkhandhaṃ karoti, evameva paṇḍito thokampi pābhatam labhitvā nānāupāyehi payojetvā dhanañca yasañca vaḍḍheti, vaḍḍhetvā ca pana tattha attānaṃ patitṭhāpeti, tāya eva vā pana dhanayasamahantatāya attānaṃ samuṭṭhāpeti, abhiññātaṃ pākaṭaṃ karotīti attho.

Iti bhagavā “bhikkhave, cūḷapanthako maṃ nissāya idāni dhammesu dhammamahantataṃ patto, pubbe pana bhogesupi bhogamahantataṃ pāpuṇī”ti evaṃ imaṃ dhammadesanaṃ dassetvā dve vatthūni kathetvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi “tadā cūḷantevāsiko cūḷapanthako ahosi, cūḷakaseṭṭhi pana ahameva ahosi”nti desanaṃ niṭṭhāpesi.

Cūḷaseṭṭhijātakavaṇṇanā catutthā.

5. Taṇḍulanāḷijātakavaṇṇanā

Kimagghati taṇḍulanāḷikāti idaṃ satthā jetavane viharanto lāludāyittheraṃ ārabba kathesi. Tasmaṃ samaye āyasmā dabbo mallaputto saṅghassa bhattuddesako hoti. Tasmaṃ pātova salākabhaddāni uddisamāne lāludāyittherassa kadāci varabhattaṃ pāpuṇāti, kadāci lāmakabhaddaṃ. So lāmakabhaddassa pattadivase salākaggaṃ ākulaṃ karoti, “kiṃ dabbova salākaṃ dātuṃ jānāti, amhe na jānāmā”ti vadati. Tasmaṃ salākaggaṃ ākulaṃ karonte “handā dāni tvameva salākaṃ dehī”ti salākapacchiṃ adamsu. Tato paṭṭhāya so saṅghassa salākaṃ adāsi. Dento ca pana “idaṃ varabhatta”nti vā “lāmakabhadda”nti vā “asukavassagge varabhatta”nti vā “asukavassagge lāmakabhadda”nti vā na jānāti, ṭhitikaṃ karontopi “asukavassagge ṭhitikā”ti na sallakkheti. Bhikkhūnaṃ ṭhitavelāya “imasmiṃ ṭhāne ayaṃ ṭhitikā ṭhitā, imasmiṃ ṭhāne aya”nti bhūmiyaṃ vā bhittiyaṃ vā lekhaṃ kaḍḍhati. Punadivase salākagge bhikkhū mandatarā vā honti bahutarā vā, tesu mandataresu lekhā heṭṭhā hoti, bahutareshu upari. So ṭhitikaṃ ajānanto lekhāsaññāya salākaṃ deti.

Atha naṃ bhikkhū “āvuso, udāyi, lekhā nāma heṭṭhā vā hoti upari vā, varabhattaṃ pana asukavassagge ṭhitaṃ, lāmakabhaddaṃ asukavassagge”ti āhaṃsu. So bhikkhū paṭippharanto “yadi evaṃ ayaṃ lekhā kasmā evaṃ ṭhitā, kiṃ ahaṃ tumhākaṃ saddahāmi, imissā lekhāya saddahāmi”ti vadati. Atha naṃ daharā ca sāmaṇerā ca “āvuso lāludāyi tayi salākaṃ dente bhikkhū lābhena parihāyanti, na tvaṃ dātuṃ anucchaviko, gaccha ito”ti salākaggato nikkaḍḍhiṃsu. Tasmaṃ khaṇe salākagge mahantaṃ kolāhalaṃ ahosi. Taṃ sutvā satthā ānandattheraṃ pucchi “ānanda,

salākagge mahantaṃ kolāhalaṃ, kiṃ saddo nāmeso”ti. Thero tathāgatassa tamatthaṃ ārocesi. “Ānanda, na idāneva lāludāyi attano bālatāya paresaṃ lābhahāniṃ karoti, pubbepi akāsiyevā”ti āha. Thero tassatthassa āvibhāvatthaṃ bhagavantaṃ yāci. Bhagavā bhavantarena paṭicchannaṃ kāraṇaṃ pākaṭaṃ akāsi.

Atīte kāsiraṭṭhe bārāṇasiyaṃ brahmadatto rājā ahosi. Tadā amhākaṃ bodhisatto tassa agghāpaniko ahosi. Hatthiassādīni ceva maṇisuvanaṇṇādīni ca agghāpesi, agghāpetvā bhaṇḍasāmikānaṃ bhaṇḍānurūpameva mūlaṃ dāpesi. Rājā pana luddho hoti, so lobhapakatitāya evaṃ cintesi “ayaṃ agghāpaniko evaṃ agghāpento na cirasseva mama gehe dhaṇaṃ parikkhayaṃ gamessati, aññaṃ agghāpanikaṃ karissāmī”ti. So sīhapañjaraṃ ugghāṭetvā rājaṅgaṇaṃ olokento ekaṃ gāmikamanussaṃ lolabālaṃ rājaṅgaṇena gacchantaṃ disvā “esa mayhaṃ agghāpanikakammaṃ kātuṃ sakkhissatī”ti taṃ pakkosāpetvā “sakkhissasi, bhaṇe, amhākaṃ agghāpanikakammaṃ kātu”nti āha. Sakkhissāmi, devāti. Rājā attano dhanarakkhaṇatthāya taṃ bālaṃ agghāpanikakamme ṭhapesi. Tato paṭṭhāya so bālo hatthiassādīni agghāpento agghaṃ hāpetvā yathāruciyaṃ katheti. Tassa ṭhānantare ṭhitattā yaṃ so katheti, tameva mūlaṃ hoti.

Tasmiṃ kāle uttarāpathato eko assavāṇijo pañca assasatāni ānesi. Rājā taṃ purisaṃ pakkosāpetvā asse agghāpesi. So pañcannaṃ assasatānaṃ ekaṃ taṇḍulanālikaṃ agghamakāsi. Katvā ca pana “assavāṇijassa ekaṃ taṇḍulanālikaṃ dethā”ti vatvā asse assasālāyaṃ saṇṭhāpesi. Assavāṇijo porāṇaagghāpanikassa santikaṃ gantvā taṃ pavattiṃ ārocetvā “idāni kiṃ kattabba”nti pucchi. So āha “tassa purisassa lañjaṃ datvā evaṃ pucchatha ‘amhākaṃ tāva assā ekaṃ taṇḍulanālikaṃ agghantīti ñātametaṃ, tumhe pana nissāya taṇḍulanāliyaṃ agghaṃ jānitukāmamhā, sakkhissatha no rañño santike ṭhatvā sā taṇḍulanālikā idaṃ nāma agghatīti vattu’nti, sace sakkomīti vadati, taṃ gahetvā rañño santikaṃ gacchatha, ahampi tattha āgamissāmī”ti.

Assavāṇijo “sādhū”ti bodhisattassa vacanaṃ sampaṭicchitvā agghāpanikassa lañjaṃ datvā tamatthaṃ ārocesi. So lañjaṃ labhitvāva “sakkhissāmi taṇḍulanāliṃ agghāpetu”nti. “Tena hi gacchāma rājakula”nti taṃ ādāya rañño santikaṃ agamāsi. Bodhisattopi aññepi bahū amaccā agamiṃsu. Assavāṇijo rājānaṃ vanditvā āha - “deva, pañcannaṃ assasatānaṃ ekaṃ taṇḍulanāliṃ agghanakabhāvaṃ jānāma, sā pana taṇḍulanāli kiṃ agghatīti agghāpanikaṃ pucchatha devā”ti. Rājā taṃ pavattiṃ ajānanto “ambho agghāpanika, pañca assasatāni kiṃ agghantī”ti pucchi. Taṇḍulanāliṃ, devāti. “Hotu, bhaṇe, assā tāva taṇḍulanāliṃ agghantu. Sā pana kiṃ agghati taṇḍulanālikā”ti pucchi. So bālapuriso “bārāṇasiṃ santarabāhiraṃ agghati taṇḍulanālikā”ti āha. So kira pubbe rājānaṃ anuvattanto ekaṃ taṇḍulanāliṃ assānaṃ agghamakāsi. Puna vāṇijassa hatthato lañjaṃ labhitvā tassā taṇḍulanālikāya bārāṇasiṃ santarabāhiraṃ agghamakāsi. Tadā pana bārāṇasiyā pākāraparikkhepo dvādasayojaniko hoti. Idamassa antaraṃ, bāhiraṃ pana tiyojanasatikaṃ raṭṭhaṃ. Iti so bālo evaṃ mahantaṃ bārāṇasiṃ santarabāhiraṃ taṇḍulanālikāya agghamakāsi.

Taṃ sutvā amaccā pañiṃ paharivā hasamānā “mayhaṃ pubbe pathaviñca rajjañca anagghanti saññino ahumha, evaṃ mahantaṃ kira sarājakaṃ bārāṇasirajjaṃ taṇḍulanālimattaṃ agghati, aho agghāpanikassa ñāṇasampadā. Kahaṃ ettakaṃ kālaṃ ayaṃ agghāpaniko vihāsi, amhākaṃ rañño eva anucchaviko”ti parihāsaṃ akaṃsu -

5. “Kimagghati taṇḍulanālikāyaṃ, assāna mūlāya vadehi rāja;
Bārāṇasiṃ santarabāhiraṃ, ayamagghati taṇḍulanālikā”ti.

Tasmiṃ kāle rājā lajjito taṃ bālaṃ nikkadḍhāpetvā bodhisattasseva
agghāpanikatṭhānaṃ adāsi. Bodhisattopi yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā dve vatthūni kathetvā anusandhiṃ ghaṭetvā
jātakam samodhānesi “tadā gāmikabālaagghāpaniko lāludāyī ahosi,
paṇḍitaagghāpaniko pana ahameva ahosi”nti desanaṃ niṭṭhāpesi.

Taṇḍulanālijātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Devadhammajātakavaṇṇanā

Hiriottappasampannāti idaṃ bhagavā jetavane viharanto aññataraṃ bahubhaṇḍikaṃ
bhikkhuṃ ārabha kathesi. Sāvattvivāsī kireko kuṭumbiko bhariyāya kālakatāya
pabbaji. So pabbajanto attano pariveṇaṇca aggisālaṇca bhaṇḍagabbhaṇca kāretvā
bhaṇḍagabbhaṃ sappitaṇḍulādīhi pūretvā pabbaji. Pabbajitvā ca pana attano dāse
pakkosāpetvā yathārucitaṃ āhāraṃ pacāpetvā bhuñjati, bahuparikkhāro ca ahosi,
rattiṃ aññaṃ nivāsanapārupanaṃ hoti, divā aññaṃ. Vihārapaccante vasati.

Tassekadivasam cīvarapaccattharaṇādīni nīharitvā pariveṇe pattharitvā
sukkhāpentassa sambahulā jānapadā bhikkhū senāsanacārikaṃ āhiṇḍantā
pariveṇaṃ gantvā cīvarādīni disvā “kassimānī”ti pucchiṃsu. So “mayhaṃ, āvuso”ti
āha. “Āvuso, idampi cīvaraṃ, idampi nivāsaṃ, idampi paccattharaṇaṃ, sabbaṃ
tuyhamevā”ti? “Āma mayhamevā”ti. “Āvuso bhagavatā tiṇi cīvarāni anuññātāni,
tvam evaṃ appicchassa buddhassa sāsane pabbajitvā evaṃ bahuparikkhāro jāto, ehi
taṃ dasabalassa santikaṃ nessāmā”ti taṃ ādāya satthu santikaṃ agamaṃsu.

Satthā disvāva “kiṃ nu kho, bhikkhave, anicchamānakaṃyeva bhikkhuṃ gaṇhitvā
āgatattā”ti āha. “Bhante, ayaṃ bhikkhu bahubhaṇḍo bahuparikkhāro”ti. “Saccaṃ
kira tvam bhikkhu bahubhaṇḍo”ti? “Saccaṃ, bhagavā”ti. “Kasmā pana tvam bhikkhu
bahubhaṇḍo jāto”? “Nanu ahaṃ appicchatāya santuṭṭhitāya pavivekassa
vīriyārambhassa vaṇṇaṃ vadāmī”ti. So satthu vacanaṃ sutvā kupito “iminā dāni
nīharena carissāmī”ti pārupanaṃ chaḍḍetvā parisamajjhe ekacīvaro aṭṭhāsi.

Atha naṃ satthā upatthambhayamāno “nanu tvam bhikkhu pubbe
hirottappagavesako dakarakkhasakālepi hirottappaṃ gavesamāno dvādasa
saṃvaccharāni vihāsi, atha kasmā idāni evaṃ garuke buddhasāsane pabbajitvā
catuparisamajjhe pārupanaṃ chaḍḍetvā hirottappaṃ pahāya ṭhito”ti? So satthu
vacanaṃ sutvā hirottappaṃ paccupaṭṭhāpetvā taṃ cīvaraṃ pārupitvā satthāraṃ
vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Bhikkhū tassatthassa āvibhāvatthaṃ bhagavantaṃ
yāciṃsu, bhagavā bhavantarena paṭicchannaṃ kāraṇaṃ pākaṭaṃ akāsi.

Atīte kāsiraṭṭhe bārāṇasiyaṃ brahmadatto nāma rājā ahosi. Tadā bodhisatto tassa
aggamahesiyā kucchimhi paṭisandhiṃ gaṇhi. Tassa nāmaggaṇadivase
“mahisāsakumāro”ti nāmaṃ akaṃsu. Tassa ādhāvitvā paridhāvitvā vicaraṇakāle
rañño aññoopi putto jāto, tassa “candakumāro”ti nāmaṃ akaṃsu. Tassa pana
ādhāvitvā paridhāvitvā vicaraṇakāle bodhisattassa mātā kālamakāsi, rājā aññaṃ
aggamahesiṭṭhāne ṭhapesi. Sā rañño piyā ahosi manāpā, sāpi saṃvāsamanvāya
ekaṃ puttaṃ vijāyi, “sūriyakumāro”tissa nāmaṃ akaṃsu. Rājā puttaṃ disvā
tuṭṭhacitto “bhadde, puttassa te varam dammī”ti āha. Devī, varam icchitakāle

gahetabbam katvā ṭhapesi. Sā putte vayappatte rājānaṃ āha - “devena mayhaṃ puttassa jātakāle varo dinno, puttassa me rajjaṃ dehī”ti. Rājā “mayhaṃ dve puttā aggikkhandhā viya jalamānā vicaranti, na sakkā tava puttassa rajjaṃ dātu”nti paṭikkhipitvāpi taṃ punappunaṃ yācamānameva disvā “ayaṃ mayhaṃ puttānaṃ pāpakampi cinteyyā”ti putte pakkosāpetvā āha - “tātā, ahaṃ sūriyakumārassa jātakāle varaṃ adāsiṃ. Idānissa mātā rajjaṃ yācati, ahaṃ tassa na dātukāmo, mātugāmo nāma pāpo, tumhākaṃ pāpakampi cinteyya, tumhe araṇṇaṃ pavisitvā mama accayena kulasantake nagare rajjaṃ kareyyāthā”ti roditvā kanditvā sīse cumbitvā uyyojesi. Te pitaraṃ vanditvā pāsādā otarante rājaṅgaṇe kīlamāno sūriyakumāro disvā taṃ kāraṇaṃ ṇatvā “ahampi bhātikehi saddhiṃ gamissāmī”ti tehi saddhiṃyeva nikkhami. Te himavantaṃ pavisiṃsu.

Bodhisatto maggā okkamma rukkhamaṇe nisīditvā sūriyakumāraṃ āmantesi “tāta sūriyakumāra, etaṃ saraṃ gantvā nhatvā ca pivitvā ca paduminipaṇṇehi amhākampi pāṇīyaṃ ānehī”ti. Taṃ pana saraṃ vessavaṇassa santikā ekena dakarakkhasena laddhaṃ hoti, vessavaṇo ca taṃ āha - “ṭhapetvā devadhammajānanake ye añṇe imaṃ saraṃ otaranti, te khādituṃ labhasi. Anotiṇṇe na labhasī”ti. Tato paṭṭhāya so rakkhaso ye taṃ saraṃ otaranti, te devadhamme pucchitvā ye na jānanti, te khādati. Atha kho sūriyakumāro taṃ saraṃ gantvā avīmaṃsitvāva otari. Atha naṃ so rakkhaso gahetvā “devadhamme jānāsī”ti pucchi. So “devadhammā nāma candimasūriyā”ti āha. Atha naṃ “tvam devadhamme na jānāsī”ti vatvā udakaṃ pavesetvā attano vasanaṭṭhāne ṭhapesi. Bodhisattopi taṃ aticirāyantaṃ disvā candakumāraṃ pesesi. Rakkhaso tampi gahetvā “devadhamme jānāsī”ti pucchi. “Āma jānāmi, devadhammā nāma catasso disā”ti. Rakkhaso “na tvam devadhamme jānāsī”ti tampi gahetvā tattheva ṭhapesi.

Bodhisatto tasmimpi cirāyante “ekena antarāyena bhavitabba”nti sayam tattha gantvā dvinnampi otaraṇapadavaḷaṅgaṃ disvā “rakkhasapariggahitena iminā sarena bhavitabba”nti khaggaṃ sannayhitvā dhanuṃ gahetvā aṭṭhāsī. Dakarakkhaso bodhisattaṃ udakaṃ anotarantaṃ disvā vanakammikapuriso viya hutvā bodhisattaṃ āha - “bho, purisa, tvam maggakilanto kasmā imaṃ saraṃ otaritvā nhatvā pivitvā bhisamuḷālaṃ khāditvā pupphāni piḷandhitvā yathāsukhaṃ na gacchasī”ti? Bodhisatto taṃ disvā “eso yakkho bhavissatī”ti ṇatvā “tayā me bhātikā gahitā”ti āha. “Āma, gahitā”ti. “Kiṃ kāraṇā”ti? “Ahaṃ imaṃ saraṃ otiṇṇake labhāmī”ti. “Kiṃ pana sabbeva labhasī”ti? “Ye devadhamme jānanti, te ṭhapetvā avasese labhāmī”ti. “Atthi pana te devadhammehi attho”ti? “Āma, atthī”ti. “Yadi evaṃ ahaṃ te devadhamme kathessāmī”ti. “Tena hi kathehi, ahaṃ devadhamme suṇissāmī”ti. Bodhisatto āha “ahaṃ devadhamme katheyyaṃ, kiliṭṭhagatto panamhī”ti. Yakkho bodhisattaṃ nhāpetvā bhojanaṃ bhojetvā pāṇīyaṃ pāyetvā pupphāni piḷandhāpetvā gandhehi vilimpāpetvā alaṅkatamaṇḍapamajjhe pallaṅkaṃ attharitvā adāsi.

Bodhisatto āsane nisīditvā yakkhaṃ pādamūle nisīdāpetvā “tena hi ohitasoto sakkaccaṃ devadhamme suṇāhī”ti imaṃ gāthamāha -

- 6.** “Hiriottappasampannā, sukkadhammasamāhitā;
Santo sappurisā loke, devadhammāti vuccare”ti.

Tattha hiriottappasampannāti hiriyā ca ottappena ca samannāgatā. Tesu kāyaduccarītādīhi hiriyatīti hirī, lajjāyetaṃ adhivacanaṃ. Tehiyeva ottappatīti ottappaṃ, pāpato ubbegassetam adhivacanaṃ. Tattha ajjhattasamuṭṭhānā hirī,

bahiddhāsamuṭṭhānaṃ ottappaṃ. Attādhipateyyā hirī, lokādhipateyyaṃ ottappaṃ. Lajjāsabhāvasaṇṭhitā hirī, bhayasabhāvasaṇṭhitaṃ ottappaṃ. Sappatissavalakkhaṇā hirī, vajjabhīrukabhayaḍassāvilakkhaṇaṃ ottappaṃ.

Tattha ajjhattasamuṭṭhānaṃ hiriṃ catūhi kāraṇehi samuṭṭhāpeti - jātiṃ paccavekkhitvā vayaṃ paccavekkhitvā sūrabhāvaṃ paccavekkhitvā bāhusaccaṃ paccavekkhitvā. Kathaṃ? “Pāpakaraṇaṃ nāmetaṃ na jātisampannānaṃ kammaṃ, hīnājaccānaṃ kevaṭṭādīnaṃ kammaṃ, mādisassa jātisampannassa idaṃ kammaṃ kātuṃ na yutta”nti evaṃ tāva jātiṃ paccavekkhitvā pāṇātipātādipāpaṃ akaronto hiriṃ samuṭṭhāpeti. Tathā “pāpakaraṇaṃ nāmetaṃ daharehi kattabbaṃ kammaṃ, mādisassa vaye ṭhitassa idaṃ kammaṃ kātuṃ na yutta”nti evaṃ vayaṃ paccavekkhitvā pāṇātipātādipāpaṃ akaronto hiriṃ samuṭṭhāpeti. Tathā “pāpakammaṃ nāmetaṃ dubbalajātikānaṃ kammaṃ, mādisassa sūrabhāvasampannassa idaṃ kammaṃ kātuṃ na yutta”nti evaṃ sūrabhāvaṃ paccavekkhitvā pāṇātipātādipāpaṃ akaronto hiriṃ samuṭṭhāpeti. Tathā “pāpakammaṃ nāmetaṃ andhabālānaṃ kammaṃ, na paṇḍitānaṃ, mādisassa paṇḍitassa bahussutassa idaṃ kammaṃ kātuṃ na yutta”nti evaṃ bāhusaccaṃ paccavekkhitvā pāṇātipātādipāpaṃ akaronto hiriṃ samuṭṭhāpeti. Evaṃ ajjhattasamuṭṭhānaṃ hiriṃ catūhi kāraṇehi samuṭṭhāpeti. Samuṭṭhāpetvā ca pana attano citte hiriṃ pavesetvā pāpakammaṃ na karoti. Evaṃ hirī ajjhattasamuṭṭhānā nāma hoti.

Kathaṃ ottappaṃ bahiddhāsamuṭṭhānaṃ nāma? “Sace tvaṃ pāpakammaṃ karissasi, catūsu parisāsu garahappatto bhavissasi.

“Garahissanti taṃ viññū, asuciṃ nāgariko yathā;
Vajjito sīlavantehi, kathaṃ bhikkhu karissasī”ti. -

Evaṃ paccavekkhanto hi bahiddhāsamuṭṭhitaṃ ottappaṃ pāpakammaṃ na karoti. Evaṃ ottappaṃ bahiddhāsamuṭṭhānaṃ nāma hoti.

Kathaṃ hirī attādhipateyyā nāma? Idhekacco kulaputto attānaṃ adhipatiṃ jeṭṭhakaṃ katvā “mādisassa saddhāpabbajitassa bahussutassa dhutaṅgadharassa na yuttaṃ pāpakammaṃ kātu”nti pāpaṃ na karoti. Evaṃ hirī attādhipateyyā nāma hoti. Tenāha bhagavā -

“So attānaṃyeva adhipatiṃ katvā akusalaṃ pajahati, kusalaṃ bhāveti. Sāvajjaṃ pajahati, anavajjaṃ bhāveti. Suddhamattānaṃ pariharatī”ti.

Kathaṃ ottappaṃ lokādhipateyyaṃ nāma? Idhekacco kulaputto lokaṃ adhipatiṃ jeṭṭhakaṃ katvā pāpakammaṃ na karoti. Yathāha -

“Mahā kho panāyaṃ lokasannivāso. Mahantasmim kho pana lokasannivāse santi samaṇabrāhmaṇā iddhimanto dibbacakkhukā paracittaviduno, te dūratopi passanti, āsannāpi na dissanti, cetasāpi cittaṃ jānanti, tepi maṃ evaṃ jānissanti ‘passatha bho, imaṃ kulaputtaṃ, saddhā agārasmā anagāriyaṃ pabbajito samāno vokiṇṇo viharati pāpakehi akusalehi dhammehi”ti.

“Santi devatā iddhimantiyo dibbacakkhukā paracittaviduniyo, tā dūratopi passanti, āsannāpi na dissanti, cetasāpi cittaṃ jānanti, tāpi maṃ evaṃ jānissanti ‘passatha bho, imaṃ kulaputtaṃ, saddhā agārasmā anagāriyaṃ pabbajito samāno vokiṇṇo

viharati pāpakehi akusalehi dhammehī'ti. So lokamyeva adhipatiṃ jeṭṭhakaṃ karitvā akusalaṃ pajahati, kusalaṃ bhāveti. Sāvajjaṃ pajahati, anavajjaṃ bhāveti. Suddhamattānaṃ pariharatī'ti.

Evam ottappaṃ lokādhipateyyaṃ nāma hoti.

“Lajjāsabhāvasaṅṭhitā hirī, bhayasabhāvasaṅṭhitaṃ ottappa”nti ettha pana lajjāti lajjanākāro, tena sabhāvena saṅṭhitā hirī. Bhayanti apāyabhayaṃ, tena sabhāvena saṅṭhitaṃ ottappaṃ. Tadubhayampi pāpaparivajjane pākaṭaṃ hoti. Ekacco hi yathā nāmeko kulaputto uccārapassāvādīni karonto lajjitabbayuttakaṃ ekaṃ disvā lajjanākārappatto bhavya hīlito, evamevaṃ ajjhataṃ lajjidhammaṃ okkamitvā pāpakammaṃ na karoti. Ekacco apāyabhayaabhīto hutvā pāpakammaṃ na karoti. Tatridaṃ opammaṃ - yathā hi dvīsu ayoguḷesu eko sītaḷo bhavya gūthamakkhito, eko uṇho āditto. Tattha paṇḍito sītaḷaṃ gūthamakkhitattā jigucchanto na gaṇhāti, itaraṃ dāhabhayena. Tattha sītaḷassa gūthamakkhitassa jigucchāya agaṇhanaṃ viya ajjhataṃ lajjidhammaṃ okkamitvā pāpassa akaraṇaṃ, uṇhassa dāhabhayena agaṇhanaṃ viya apāyabhayaena pāpassa akaraṇaṃ veditabbaṃ.

“Sappatissavalakkhaṇā hirī, vajjabhīrukabhayaadassāvilakkhaṇaṃ ottappa”nti idampi dvayaṃ pāpaparivajjaneyeva pākaṭaṃ hoti. Ekacco hi jātimahattapaccavekkhaṇā, satthumahattapaccavekkhaṇā, dāyajjamahattapaccavekkhaṇā, sabrahmacārimahattapaccavekkhaṇāti catūhi kāraṇehi sappatissavalakkhaṇaṃ hirīṃ samuṭṭhāpetvā pāpaṃ na karoti. Ekacco attānuvādabhayaṃ, parānuvādabhayaṃ, daṇḍabhayaṃ, duggatibhayanti catūhi kāraṇehi vajjabhīrukabhayaadassāvilakkhaṇaṃ ottappaṃ samuṭṭhāpetvā pāpaṃ na karoti. Tattha jātimahattapaccavekkhaṇādīni ceva attānuvādabhayaādīni ca vitthāretvā kathetabbāni. Tesam vitthāro aṅguttaranikāyaṭṭhakathayaṃ vutto.

Sukkadhammasamāhitāti idameva hirottappaṃ ādiṃ katvā kattabbā kusalā dhammā sukkadhammā nāma, te sabbasaṅgāhakanayena catubhūmakalokiyalokuttaradhammā. Tehi samāhitā samannāgatāti attho. Santo sappurisā loketi kāyakammādīnaṃ santatāya santo, kataññukataveditāya sobhanā purisāti sappurisā. Loko pana saṅkhāraloko, sattaloko, okāsaloko, khandhaloko, āyatanaloko, dhātulokoti anekavidho. Tattha “eko loko sabbe sattā āhāraṭṭhitikā...pe... aṭṭhārasa lokā aṭṭhārasa dhātuyo”ti ettha saṅkhāraloko vutto. Khandhalokādayo tadantogadhāyeva. “Ayaṃ loko paraloko, devaloko manussaloko”tiādīsu pana sattaloko vutto.

“Yāvatā candimasūriyā, pariharanti disā bhanti virocamānā;
Tāva sahasadhā loko, ettha te vattate vaso”ti. -

Ettha okāsaloko vutto. Tesu idha sattaloko adhippeto. Sattalokasmiñhi ye evarūpā sappurisā, te devadhammāti vuccanti.

Tattha devāti sammutidevā, upapattidevā, visuddhidevāti tividdhā. Tesu mahāsammatakalato paṭṭhāya lokena “devā”ti sammatattā rājarājakumārādayo sammutidevā nāma. Devaloke uppannā upapattidevā nāma. Khīṇāsavā pana visuddhidevā nāma. Vuttampi cetam -

“Sammutidevā nāma rājāno deviyo rājakumārā. Upapattidevā nāma bhummadeve upādāya taduttaridevā. Visuddhidevā nāma buddhā paccekabuddhā khīṇāsavā”ti.

Imesaṃ devānaṃ dhammāti devadhammā. Vuccareti vuccanti. Hirottappamūlakā hi kusalā dhammā kulasampadāya ceva devaloke nibbattiyā ca visuddhibhāvassa ca kāraṇattā kāraṇatthēna tividhānampi tesāṃ devānaṃ dhammāti devadhammā, tehi devadhammehi samannāgatā puggalāpi devadhammā. Tasmā puggalādhiṭṭhānadesanāya te dhamme dassento “santo sappurisā loke, devadhammāti vuccare”ti āha.

Yakkho imaṃ dhammadesanaṃ sutvā pasannacitto bodhisattaṃ āha - “paṇḍita, ahaṃ tumhākaṃ pasanno, ekaṃ bhātaraṃ demi, kataraṃ ānemī”ti? “Kaniṭṭhaṃ ānehī”ti. “Paṇḍita, tvaṃ kevalaṃ devadhamme jānāsiyeva, na pana tesu vattasī”ti. “Kiṃ kāraṇā”ti? “Yaṃkāraṇā jeṭṭhakaṃ ṭhapetvā kaniṭṭhaṃ āṇāpento jeṭṭhāpacāyikakammaṃ na karosī”ti. Devadhamme cāhaṃ, yakkha, jānāmi, tesu ca vattāmi. Mayañhi imaṃ araññaṃ etaṃ nissāya pavitṭhā. Etassa hi atthāya amhākaṃ pitaraṃ etassa mātā rajjaṃ yāci, amhākaṃ pana pitā taṃ varaṃ adatvā amhākaṃ anurakkhaṇatthāya araññavāsaṃ anujāni. So kumāro anuvattitvā amhehi saddhiṃ āgato. “Taṃ arañña eko yakkho khādī”ti vuttepi na koci saddahissati, tenāhaṃ garahabhayabhīto tameva āṇāpemīti. “Sādhu sādhu paṇḍita, tvaṃ devadhamme ca jānāsi, tesu ca vattasī”ti pasanno yakkho bodhisattassa sādhukāraṃ datvā dvepi bhātaro ānetvā adāsi.

Atha naṃ bodhisatto āha - “samma, tvaṃ pubbe attanā katena pāpakammaena paresaṃ maṃsalohitakhādako yakkho hutvā nibbatto, idānipi pāpameva karosi, idaṃ te pāpakammaṃ nirayādīhi muccituṃ okāsaṃ na dassati, tasmā ito paṭṭhāya pāpaṃ pahāya kusalaṃ karohī”ti. Asakkhi ca pana taṃ dametuṃ. So taṃ yakkhaṃ dametvā tena saṃvihitārakkho tattheva vasanto ekadivasāṃ nakkhattaṃ oloketvā pitu kālakatabhāvaṃ ṇatvā yakkhaṃ ādāya bārāṇasiṃ gantvā rajjaṃ gahetvā candakumārassa oparajjaṃ, sūriyakumārassa senāpatitṭhānaṃ, datvā yakkhassa ramaṇīye ṭhāne āyatanāṃ kāretvā, yathā so aggamaṃ aggapupphaṃ aggabhatañca labhati, tathā akāsi. So dhammena rajjaṃ kāretvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā dassetvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne so bhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Sammāsambuddhopi dve vatthūni kathetvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi - “tadā dakarakkhaso bahubhaṇḍikabhikkhu ahosi, sūriyakumāro ānando, candakumāro sārīputto, jeṭṭhakabhātā mahisāsakumāro pana ahameva ahosi”nti.

Devadhammajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

7. Katṭhahārijātakavaṇṇanā

Putto tyāhaṃ mahārājāti idaṃ satthā jetavane viharanto vāsabhakhattiyaṃ ārabha katesi. Vāsabhakhattiyāya vatthu dvādasakanipāte bhaddasālaajātake āvibhavissati. Sā kira mahānāmassa sakkassa dhītā nāgamuṇḍāya nāma dāsiyā kucchismiṃ jātā kosalarājassa aggamaheśi ahosi. Sā rañño puttaṃ vijāyi. Rājā panassā pacchā dāsibhāvaṃ ṇatvā ṭhānaṃ parihāpesi, puttassa viṭaṭṭubhassāpi ṭhānaṃ parihāpesiyeva. Te ubhopi antonivesaneyeva vasanti. Satthā taṃ kāraṇaṃ ṇatvā pubbaṇhasamaye pañcasatabhikkhuparivuto rañño nivesanaṃ gantvā paññattāsane nisīditvā “mahārāja, kahaṃ vāsabhakhattiyā”ti āha. “Rājā taṃ kāraṇaṃ ārocesi. Mahārāja vāsabhakhattiyā kassa dhītā”ti? “Mahānāmassa bhante”ti. “Āgacchamānā

kassa āgatā”ti? “Mayhaṃ bhante”ti. Mahārāja sā rañño dhītā, rañño va āgatā, rājānaṃ ye va paṭicca puttāṃ labhi, so putto kiṃkāraṇā pitu santakassa rajjassa sāmiko na hoti, pubbe rājāno muhuttikāya kaṭṭhahārikāya kucchismimpi puttāṃ labhitvā puttassa rajjaṃ adamsūti. Rājā tassatthassāvibhāvatthāya bhagavantāṃ yāci, bhagavā bhavantarena paṭicchannaṃ kāraṇaṃ pākaṭaṃ akāsi.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatto rājā mahantena yasena uyyānaṃ gantvā tattha pupphaphalalobhena vicaranto uyyānavanasaṇḍe gāyitvā dārūni uddharamānaṃ ekaṃ itthiṃ disvā paṭibaddhacitto saṃvāsaṃ kappesi. Taṅkhaṇaṇṇeva bodhisatto tassā kucchiyaṃ paṭisandhiṃ gaṇhi, tāvadeva tassā vajirapūritā viya garukā kucchi ahoṣi. Sā gabbhassa paṭiṭṭhitabhāvaṃ ñatvā “gabbho me, deva, paṭiṭṭhito”ti āha. Rājā aṅgulimuddikaṃ datvā “sace dhītā hoti, imaṃ vissajjetvā poseyyāsi, sace putto hoti, aṅgulimuddikāya saddhiṃ mama santikaṃ āneyyāsi”ti vatvā pakkāmi.

Sāpi paripakkagabbhā bodhisattaṃ vijāyi. Tassa ādhāvitvā paridhāvitvā vicaraṇakāle kīlāmaṇḍale kīlantaṃ evaṃ vattāro honti “nippitikenamhā pahaṭā”ti. Taṃ sutvā bodhisatto mātu santikaṃ gantvā “amma, ko mayhaṃ pitā”ti pucchi. “Tāta, tvaṃ bārāṇasirañño putto”ti. “Amma, atthi pana koci sakkhī”ti? Tāta rājā imaṃ muddikaṃ datvā “sace dhītā hoti, imaṃ vissajjetvā poseyyāsi, sace putto hoti, imāya aṅgulimuddikāya saddhiṃ āneyyāsi”ti vatvā gatoti. “Amma, evaṃ sante kasmā maṃ pitu santikaṃ na nesī”ti. Sā puttassa ajjhāsayaṃ ñatvā rājadvāraṃ gantvā rañño ārocāpesi. Raññā ca pakkosāpitā pavisitvā rājānaṃ vanditvā “ayaṃ te, deva, putto”ti āha. Rājā jānantopi parisamajhe lajjāya “na mayhaṃ putto”ti āha. “Ayaṃ te, deva, muddikā, imaṃ sañjānāsi”ti. “Ayampi mayhaṃ muddikā na hotī”ti. “Deva, idāni ṭhapetvā saccakiriyaṃ añño mama sakkhi natthi, sacāyaṃ dārako tumhe paṭicca jāto, ākāse tiṭṭhatu, no ce, bhūmiyaṃ patitvā maratū”ti bodhisattassa pāde gahetvā ākāse khiṇi. Bodhisatto ākāse pallaṅkamābhujitvā nisinno madhurassarena pitu dhammaṃ kathento imaṃ gāthamāha -

7. “Putto tyāhaṃ mahārāja, tvaṃ maṃ posa janādhīpa;
Aññepi devo poseti, kiñca devo sakaṃ paja”nti.

Tattha putto tyāhanti putto te ahaṃ. Putto ca nāmesa atrajo, khettajo, antevāsiko, dinnakoti catubbidho. Tattha attānaṃ paṭicca jāto atrajo nāma. Sayanapiṭṭhe pallaṅke ureti eva mādisu nibbatto khettajo nāma. Santike sippuggaṇhanako antevāsiko nāma. Posāvanatthāya dinno dinnako nāma. Idha pana atrajaṃ sandhāya “putto”ti vuttaṃ. Catūhi saṅgahavatthūhi jaṇaṃ rañjetīti rājā, mahanto rājā mahārājā. Tamālapanto āha “mahārājā”ti. Tvaṃ maṃ posa janādhīpāti janādhīpa mahājanajetṭhaka tvaṃ maṃ posa bharassu vaḍḍhehi. Aññepi devo posetīti aññepi hatthibandhādayo manusse, hatthiassādayo tiracchānagate ca bahujane devo poseti. Kiñca devo sakaṃ pajanti ettha pana kiñcāti garahatthe ca anuggaṇhatthe ca nipāto. “Sakaṃ pajaṃ attano puttāṃ maṃ devo na posetī”ti vadanto garahati nāma, “aññe bahujane posetī”ti vadanto anuggaṇhanti nāma. Iti bodhisatto garahantopi anuggaṇhantopi “kiñca devo sakaṃ paja”nti āha.

Rājā bodhisattassa ākāse nisīditvā evaṃ dhammaṃ desentassa sutvā “ehi, tātā”ti hatthaṃ pasāresi, “ahameva posessāmi, ahameva posessāmi”ti hatthasahassaṃ pasāriyittha. Bodhisatto aññassa hatthe anotaritvā rañño va hatthe otaritvā anke nisīdi. Rājā tassa oparajjaṃ datvā mātaraṃ aggamaheṣiṃ akāsi. So pitu accayena kaṭṭhavāhanarājā nāma hutvā dhammena rajjaṃ kāretvā yathākammaṃ gato.

Satthā kosalarañño imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā dve vatthūni dassetvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi - “tadā mātā mahāmāyā ahosi, pitā suddhodanamahārājā, kaṭṭhavāhanarājā pana ahameva ahosi”nti.

Kaṭṭhahārijātakavaṇṇanā sattamā.

8. Gāmaṇijātakavaṇṇanā

Api ataramānānanti idaṃ satthā jetavane viharanto ossaṭṭhavīriyaṃ bhikkhuṃ ārabba kathesi. Imasmiṃ pana jātake paccuppannavatthu ca atītavatthu ca ekādasakanipāte saṃvarajātake āvibhavissati. Vatthu hi tasmiṃca imasmiṃca ekasadisameva, gāthā pana nānā. Gāmaṇikumāro bodhisattassa ovāde ṭhatvā bhātikasatassa kaniṭṭhopi hutvā bhātikasataparivārito setacchattassaheṭṭhā varapallaṅke nisinno attano yasasampattiṃ oloketvā “ayaṃ mayhaṃ yasasampatti amhākaṃ ācariyassa santakā”ti tuṭṭho imaṃ udānaṃ udānesi -

8. “Api ataramānānaṃ, phalāsāva samijjhati;
Vipakkabrahmacariyosmi, evaṃ jānāhi gāmaṇī”ti.

Tattha apīti nipātamattaṃ. Ataramānānanti paṇḍitānaṃ ovāde ṭhatvā atarivā avegāyitvā upāyena kammaṃ karontānaṃ. Phalāsāva samijjhatīti yathāpatthike phale āsā tassa phalassa nipphattiyā samijjhatiyeva. Atha vā phalāsāti āsāphalaṃ, yathāpatthitaṃ phalaṃ samijjhatiyevāti attho. Vipakkabrahmacariyosmīti ettha cattāri saṅgahavatthūni seṭṭhacariyattā brahmacariyaṃ nāma, taṃca tammūlikāya yasasampattiyaṃ paṭiladdhattā vipakkaṃ nāma. Yo vāssa yaso nipphanho, sopi seṭṭhatṭhena brahmacariyaṃ nāma. Tenāha “vipakkabrahmacariyosmī”ti. Evaṃ jānāhi gāmaṇīti katthaci gāmikapurisopi gāmajetṭhakopi gāmaṇī. Idha pana sabbajanajetṭhakaṃ attānaṃ sandhāyāha. Ambho gāmaṇi, tvaṃ etaṃ kāraṇaṃ evaṃ jānāhi, ācariyaṃ nissāya bhātikasataṃ atikkamitvā idaṃ mahārājānaṃ pattosmīti udānaṃ udānesi.

Tasmiṃ pana rajjaṃ patte sattaṭṭhādivasaccayena sabbepi bhātaro attano attano vasanaṭṭhānaṃ gatā. Gāmaṇirājā dhammena rajjaṃ kāretvā yathākammaṃ gato, bodhisattopi puññāni katvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā dassetvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne ossaṭṭhavīriyo bhikkhu arahatte patiṭṭhito. Satthā dve vatthūni kathetvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi - “tadā gāmaṇikumāro ossaṭṭhavīriyo bhikkhu ahosi, ācariyo pana ahameva ahosi”nti.

Gāmaṇijātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

9. Maghadevajātakavaṇṇanā

Uttamaṅgaruhā mayhanti idaṃ satthā jetavane viharanto mahābhiniikkhamanaṃ ārabba kathesi. Taṃ heṭṭhā nidānakathāyaṃ kathitameva. Tasmiṃ pana kāle bhikkhū dasabalassa nekkhammaṃ vaṇṇayantā nisīdiṃsu. Atha satthā dhammasabhaṃ āgantvā buddhāsane nisinno bhikkhū āmantesi “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinā”ti. “Bhante, na aññāya kathāya, tumhākaṃyeva pana nekkhammaṃ vaṇṇayamānā nisināmhā”ti vutte “na,

bhikkhave, tathāgato etarahiyeva nekkhammaṃ nikkhanto, pubbepi nikkhantoyevā”ti āha. Bhikkhū tassatthassāvibhāvatthaṃ bhagavantaṃ yāciṃsu, bhagavā bhavantarena paṭicchannaṃ kāraṇaṃ pākaṭaṃ akāsi.

Atīte videharaṭṭhe mithilāyaṃ maghadevo nāma rājā ahosi dhammiko dhammarājā. So caturāsīti vassasahassāni kumārakīlaṃ kīli, tathā oparajjaṃ, tathā mahārajjaṃ katvā dīghamaddhānaṃ khepetvā ekadivasaṃ kappakaṃ āmantesi “yadā me, samma kappaka, sirasmiṃ palitāni passeyyāsi, atha me āroceyyāsi”ti. Kappakopi dīghamaddhānaṃ khepetvā ekadivasaṃ rañño añjanavaṇṇānaṃ kesānaṃ antare ekameva palitaṃ disvā “deva, ekaṃ te palitaṃ dissatī”ti ārocesi. “Tena hi me, samma, taṃ palitaṃ uddharitvā pāṇimhi ṭhapehī”ti ca vutte suvaṇṇasaṇḍāsena uddharitvā rañño pāṇimhi patiṭṭhāpesi. Tadā rañño caturāsīti vassasahassāni āyu avasiṭṭhaṃ hoti. Evaṃ santepe palitaṃ disvāva maccurājānaṃ āgantvā samīpe ṭhitaṃ viya attānaṃ ādittapaṇṇasālaṃ pavitṭhaṃ viya ca maññaṃāno saṃvegaṃ āpajjitvā “bāla maghadeva, yāva palitassuppādāva ime kilese jahituṃ nāsakkhī”ti cintesi.

Tassevaṃ palitapātubhāvaṃ āvajjentassa antoḍāho uppajji, sarīrā sedā muccīṃsu, sātākā pīletvā apanetabbākārappattā ahesuṃ. So “ajjeva mayā nikkhamitvā pabbajituṃ vaṭṭatī”ti kappakassa satahassasutṭhānaṃ gāmaṃ datvā jeṭṭhaputtaṃ pakkosāpetvā “tāta, mama sīse palitaṃ pātubhūtaṃ, mahallakomhi jāto, bhutta kho pana me mānusakā kāmā, idāni dibbe kāme pariyesissāmi, nekkhammakālo mayhaṃ, tvaṃ imaṃ rajjaṃ paṭipajja, ahaṃ pana pabbajitvā maghadevaambavanuyyāne vasanto samaṇadhammaṃ karissāmī”ti āha. Taṃ evaṃ pabbajitukāmaṃ amaccā upasaṅkamitvā “deva, kiṃ tumhākaṃ pabbajjākāraṇa”nti pucchiṃsu. Rājā palitaṃ hatthena gahetvā amaccānaṃ imaṃ gāthamāha -

9. “Uttamaṅgaruhā mayhaṃ, ime jātā vayoharā;
Pātubhūtā devadūtā, pabbajjāsamayo mamā”ti.

Tattha uttamaṅgaruhāti kesā. Kesā hi sabbesaṃ hatthapādādīnaṃ aṅgānaṃ uttame sirasmiṃ ruhattā “uttamaṅgaruhā”ti vuccanti. Ime jātā vayoharāti passatha, tātā, palitapātubhāvena tiṇṇaṃ vayānaṃ haraṇato ime jātā vayoharā. Pātubhūtāti nibbattā. Devadūtāti devo vuccati maccu, tassa dūtāti devadūtā. Sirasmiṃhi palitesu pātubhūtesu maccurājassa santike ṭhito viya hoti, tasmā palitāni “maccudevassa dūtā”ti vuccanti. Devā viya dūtātipi devadūtā. Yathā hi alaṅkatapaṭiyattāya devatāya ākāse ṭhatvā “asukadivase tvaṃ marissasī”ti vutte taṃ tatheva hoti, evaṃ sirasmiṃ palitesu pātubhūtesu devatāya byākaraṇasadisameva hoti, tasmā palitāni “devasadisā dūtā”ti vuccanti. Visuddhidevānaṃ dūtātipi devadūtā. Sabbabodhisattā hi jiṇṇabyādhimatapabbajite disvāva saṃvegaṃ āpajjitvā nikkhamma pabbajanti. Yathāha -

“Jiṇṇaṅca disvā dukhitaṅca byādhitaṃ, mataṅca disvā gatamāyusaṅkhayaṃ;
Kāsāyavatthaṃ pabbajitaṅca disvā, tasmā ahaṃ pabbajitomhi rājā”ti.

Iminā pariyāyena palitāni visuddhidevānaṃ dūtattā “devadūtā”ti vuccanti. Pabbajjāsamayo mamāti gihibhāvato nikkhantaṭṭhena “pabbajjā”ti laddhanāmassa samaṇaliṅgagahaṇassa kālo mayhanti dasseti.

So evaṃ vatvā taṃ divasameva rajjaṃ pahāya isipabbajjaṃ pabbajitvā tasmimīyeva maghadevaambavane viharanto caturāsīti vassasahassāni cattāro brahmavihāre bhāvetvā aparihīnājjhāne ṭhito kālaṃ katvā brahmaloke nibbattitvā puna tato cuto

mithilāyaṃyeva nimi nāma rājā hutvā osakkamānaṃ attano vaṃsaṃ ghaṭetvā tattheva ambavane pabbajitvā brahmavihāre bhāvetvā puna brahmalokūpagova ahosi.

Satthāpi “na, bhikkhave, tathāgato idāneva mahābhinnikkhamanaṃ nikkhanto, pubbepe nikkhantoyevā”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā dassetvā cattāri saccāni pakāsesi, saccapariyosāne keci sotāpannā ahesuṃ, keci sakadāgāmino, keci anāgāmino. Iti bhagavā imāni dve vatthūni kathetvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi “tadā kappako ānando ahosi, putto rāhulo, maghadevarājā pana ahameva ahosi”nti.

Maghadevajātakavaṇṇanā navamā.

10. Sukhavihārijātakavaṇṇanā

Yañca aññe na rakkhantīti idaṃ satthā anupīyanagaraṃ nissāya anupīyaambavane viharanto sukhavihāriṃ bhaddiyattheraṃ ārabba katesi. Sukhavihārī bhaddiyatthero chakhattiyasamāgame upālisattamo pabbajito. Tesu bhaddiyatthero ca, kimilatthero ca, bhagutthero ca, upālītthero ca arahattaṃ pattā, ānandatthero sotāpanno jāto, anuruddhatthero dibbacakkhuko, devadatto jhānalābhī jāto. Channaṃ pana khattiyānaṃ vatthu yāva anupīyanagarā khaṇḍahālajātake āvibhavissati. Āyasmā pana bhaddiyo rājakāle attano rakkhasaṃvidhānañceva tāva bahūhi rakkhāhi rakkhiyamānassa uparipāsādavaratale mahāsayane samparivattamānassāpi attano bhayuppattiñca idāni arahattaṃ patvā araññādīsu yattha katthaci viharantopi attano vigatabhayatañca samanussaranto “aho sukhaṃ, aho sukha”nti udānaṃ udānesi. Taṃ sutvā bhikkhū “āyasmā bhaddiyo aññaṃ byākarotī”ti bhagavato ārocesuṃ. Bhagavā “na, bhikkhave, bhaddiyo idāneva sukhavihārī, pubbepe sukhavihāriyevā”ti āha. Bhikkhū tassatthassāvibhāvatthāya bhagavantaṃ yāciṃsu. Bhagavā bhavantarena paṭicchannaṃ kāraṇaṃ pākaṭaṃ akāsi.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārayamāne bodhisatto udiccabrāhmaṇamahāsālo hutvā kāmesu ādīnavaṃ, nekkhamme cānisaṃsaṃ disvā kāme pahāya himavantaṃ pavisitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā aṭṭha samāpattiyo nibbattesī, parivāropissa mahā ahosi pañca tāpasasatāni. So vassakāle himavantato nikkhamitvā tāpasagaṇaparivuto gāmanigamādīsu cārikaṃ caranto bārāṇasiṃ patvā rājānaṃ nissāya rājuyyāne vāsaṃ kappesi. Tattha vassike cattāro māsē vasitvā rājānaṃ āpucchi. Atha naṃ rājā “tumhe, bhante, mahallakā, kiṃ vo himavantena, antevāsike himavantaṃ pesetvā idheva vasathā”ti yāci. Bodhisatto jeṭṭhantevāsikaṃ pañca tāpasasatāni paṭicchāpetvā “gaccha, tvaṃ imehi saddhiṃ himavante vasa, ahaṃ pana idheva vasissāmī”ti te uyyojetvā sayamaṃ tattheva vāsaṃ kappesi.

So panassa jeṭṭhantevāsiko rājapabbajito mahantaṃ rajjaṃ pahāya pabbajitvā kaṣiṇaparikkammaṃ katvā aṭṭhasamāpattilābhī ahosi. So tāpasehi saddhiṃ himavante vasamāno ekadivasam ācariyaṃ datṭhukāmo hutvā te tāpase āmantetvā “tumhe anukkaṇṭhamānā idheva vasatha, ahaṃ ācariyaṃ vanditvā āgamissāmī”ti ācariyassa santikaṃ gantvā vanditvā paṭisanthāraṃ katvā ekaṃ kaṭṭhattharikaṃ attharitvā ācariyassa santikeyeva nipajji. Tasmiñca samaye rājā “tāpasam passissāmī”ti uyyānaṃ gantvā vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Antevāsikatāpaso rājānaṃ disvā neva vuṭṭhāsi, nipannoyeva pana “aho sukhaṃ, aho sukha”nti udānaṃ udānesi. Rājā

“ayaṃ tāpaso maṃ disvāpi na utṭhito”ti anattamano bodhisattaṃ āha - “bhante, ayaṃ tāpaso yadicchakaṃ bhutto bhavissati, udānaṃ udānento sukhaseyyameva kappeti”ti. Mahārāja, ayaṃ tāpaso pubbe tumhādiso eko rājā ahosi, svāyaṃ “ahaṃ pubbe gihikāle rajjasiriṃ anubhavanto āvudhahatthehi bahūhi rakkhiamānopi evarūpaṃ sukhaṃ nāma nālattha”nti attano pabbajjāsukhaṃ jhānasukhañca ārabha imaṃ udānaṃ udānetīti. Evañca pana vatvā bodhisatto rañño dhammakathaṃ kathetuṃ imaṃ gāthamāha -

10. “Yañca aññe na rakkhanti, yo ca aññe na rakkhati;
Sa ve rāja sukhaṃ seti, kāmesu anapekkhavā”ti.

Tattha yañca aññe na rakkhanti yaṃ puggalaṃ aññe bahū puggalā na rakkhanti. Yo ca aññe na rakkhati yo ca “ekako ahaṃ rajjaṃ kāremī”ti aññe bahū jane na rakkhati. Sa ve rāja sukhaṃ seti mahārāja so puggalo eko adutiyo pavivitto kāyikacetāsikasukhasamaṅgī hutvā sukhaṃ seti. Idañca desanāsīsameva. Na kevalaṃ pana setiyeva, evarūpo pana puggalo sukhaṃ gacchati tiṭṭhati nisīdati sayatīti sabbiriyāpathesu sukhappattova hoti. Kāmesu anapekkhavāti vatthu kāmakilesakāmesu apekkhārahito vigatacchandarāgo nittaṇho evarūpo puggalo sabbiriyāpathesu sukhaṃ viharati mahārājāti.

Rājā dhammadesanaṃ sutvā tuṭṭhamānaso vanditvā nivesanameva gato, antevāsikopi ācariyaṃ vanditvā himavantameva gato. Bodhisatto pana tattheva viharanto aparihīnajjhāno kālaṃ katvā brahmaloke nibbatti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā dassetvā dve vatthūni kathetvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi - “tadā antevāsiko bhaddiyatthero ahosi, gaṇasatthā pana ahameva ahosi”nti.

Sukhavihārījātakavaṇṇanā dasamā.

Apaṇṇakavaggo paṭhamo.

Tassuddānaṃ -

Apaṇṇakaṃ vaṇṇupathaṃ, serivaṃ cūlasetṭhi ca;
Taṇḍulaṃ devadhammañca, kaṭṭhavāhanagāmaṇi;
Maghadevaṃ viharīti, piṇḍitā dasa jātakāti.

2. Sīlavaggo

11. Lakkhaṇamigajātakavaṇṇanā

Hoti sīlavataṃ atthoti idaṃ satthā rājagahaṃ upanissāya veḷuvane viharanto devadattaṃ ārabha kathesi. Devadattassa vatthu yāva abhimārappayojanā khaṇḍahālajātake āvibhavissati, yāva dhanapālakavissajjanā pana cūlahaṃsajātake āvibhavissati, yāva pathavippavesanā dvādasanipāte samuddavāṇijātake āvibhavissati.

Ekasmiñhi samaye devadatto pañca vatthūni yācitvā alabhanto saṅghaṃ bhinditvā pañca bhikkhusatāni ādāya gayāsīse viharati. Atha tesāṃ bhikkhūnaṃ ñāṇaṃ paripākaṃ agamāsi. Taṃ ñatvā satthā dve aggasāvake āmantesi “sāriputtā, tumhākaṃ nissitakā pañcasatā bhikkhū devadattassa laddhiṃ rocetvā tena saddhiṃ gatā, idāni pana tesāṃ ñāṇaṃ paripākaṃ gataṃ, tumhe bahūhi bhikkhūhi saddhiṃ

tattha gantvā tesam dhammam desetvā te bhikkhū maggaphalehi pabodhetvā gahetvā āgacchathā”ti. Te tattheva gantvā tesam dhammam desetvā maggaphalehi pabodhetvā punadivase aruṇuggamanavelāya te bhikkhū ādāya veḷuvanameva āgamaṃsu. Āgantvā ca pana sārīputtattherassa bhagavantam vanditvā t̥hitakāle bhikkhū theram pasamsitvā bhagavantam āhaṃsu - “bhante, amhākaṃ jeṭṭhabhātiko dhammasenāpati pañcahi bhikkhusatehi parivuto āgacchanto ativiya sobhati, devadatto pana parihīnaparivāro jāto”ti. Na, bhikkhave, sārīputto idāneva ñātisaṅghaparivuto āgacchanto sobhati, pubbehi sobhiyeva. Devadattopi na idāneva gaṇato parihīno, pubbehi parihīnoyevāti. Bhikkhū tassatthassāvibhāvatthāya bhagavantam yāciṃsu, bhagavā bhavantarena paṭicchannaṃ kāraṇaṃ pākaṇaṃ akāsi.

Atīte magadharat̥ṭhe rājagahanagare eko magadharājā rajjaṃ kāresi. Tadā bodhisatto migayoniyaṃ paṭisandhiṃ gahetvā vuddhippatto migasahassaparivāro araṇṇe vasati. Tassa lakkhaṇo ca kāḷo cāti dve puttā ahesuṃ. So attano mahallakakāle “tātā, ahaṃ idāni mahallako, tumhe imaṃ gaṇaṃ pariharathā”ti pañca pañca migasatāni ekekaṃ puttaṃ paṭicchāpesi. Tato paṭṭhāya te dve janā migagaṇaṃ pariharanti.

Magadharat̥ṭhasmiṃca sassapākasamaye kiṭṭhasambādhe araṇṇe migānaṃ paripantho hoti. Manussā sassakhādakānaṃ migānaṃ māraṇatthāya tattha tattha opātaṃ khaṇanti, sūlāni ropenti, pāsāṇayantāni sajjenti, kūṭapāsādayo pāse oḍḍenti, bahū migā vināsaṃ āpajjanti. Bodhisatto kiṭṭhasambādhasamayam ñatvā dve putte pakkosāpetvā āha - “tātā, ayaṃ kiṭṭhasambādhasamayo, bahū migā vināsaṃ pāpuṇanti, mayaṃ mahallakā yena kenaci upāyena ekasmiṃ t̥hāne vītinaṃmessāma, tumhe tumhākaṃ migagaṇe gahetvā araṇṇe pabbatapādaṃ pavisitvā sassānaṃ uddhaṭakāle āgaccheyyāthā”ti. Te “sādhū”ti pitu vacanaṃ sutvā saparivārā nikkhamiṃsu. Tesam pana gamanamaggaṃ manussā jānanti “imasmiṃ kāle migā pabbatamārohani, imasmiṃ kāle orohanti”ti. Te tattha tattha paṭicchannaṭṭhāne nilīnā bahū mige vijjhivā mārenti.

Kāḷamigo attano dandhatāya “imāya nāma velāya gantabbaṃ, imāya velāya na gantabba”nti ajānanto migagaṇaṃ ādāya pubbaṇhepi sāyanhepi padosepi paccūsepi gāmadvārena gacchati. Manussā tattha tattha pakatiyā t̥hitā ca nilīnā ca bahū mige vināsaṃ pāpenti. Evaṃ so attano dandhatāya bahū mige vināsaṃ pāpetvā appakeheva migehe araṇṇaṃ pāvisi. Lakkhaṇamigo pana paṇḍito byatto upāyakusalo “imāya velāya gantabbaṃ, imāya velāya na gantabba”nti jānāti. So gāmadvārenapi na gacchati, divāpi na gacchati, padosepi na gacchati, paccūsepi na gacchati, migagaṇaṃ ādāya aḍḍharattasamayeyeva gacchati. Tasmā ekampi migam avināsetvā araṇṇaṃ pāvisi. Te tattha cattāro māse vasitvā sassesu uddhaṭesu pabbatā otariṃsu.

Kāḷo paccāgacchantopi purimanayeneva avasesamige vināsaṃ pāpento ekakova āgami. Lakkhaṇo pana ekamigampi avināsetvā pañcahi migasatehi parivuto mātāpitūnaṃ santikaṃ āgami. Bodhisatto dvepi putte āgacchante disvā migagaṇena saddhiṃ mantento imaṃ gāthaṃ samuṭṭhāpesi -

- 11.** “Hoti sīlavataṃ attho, paṭisanthāravuttinaṃ;
Lakkhaṇaṃ passa āyantaṃ, ñātisaṅghapurakkhataṃ;
Atha passasimaṃ kāḷaṃ, suvihīnaṃva ñātibhī”ti.

Tattha sīlavatanti sukhasīlatāya sīlavantānaṃ ācārasampannānaṃ. Atthoti vuḍḍhi.

Paṭisanthāravuttinanti dhammapaṭisanthāro ca āmisapaṭisanthāro ca etesaṃ vuttīti paṭisanthāravuttino, tesam paṭisanthāravuttinaṃ. Ettha ca pāpanivāraṇaovādānusāsanivasena dhammapaṭisanthāro ca, gocaralābhāpanagilānupaṭṭhānadhammikarakkhāvasena āmisapaṭisanthāro ca veditabbo. Idaṃ vuttaṃ hoti - imesu dvīsu paṭisanthāresu t̥hitānaṃ ācārasampannānaṃ paṇḍitānaṃ vuḍḍhi nāma hotīti. Idāni taṃ vuḍḍhiṃ dassetuṃ puttamātaraṃ ālapanto viya “lakkhaṇaṃ passā”tiādīmāha. Tatrāyaṃ saṅkhepattho - ācārapaṭisanthārasampannaṃ attano puttam ekamigampi avināsetvā ñātisaṅghena purakkhataṃ parivāritaṃ āgacchantaṃ passa. Tāya pana ācārapaṭisanthārasampadāya vihināṃ dandhapaññaṃ atha passasimaṃ kālaṃ ekampi ñātiṃ anavasesetvā suvihīnameva ñātīhi ekakaṃ āgacchantanti. Evaṃ puttam abhinanditvā pana bodhisatto yāvatāyukaṃ t̥hatvā yathākammaṃ gato.

Satthāpi “na, bhikkhave, sārīputto idāneva ñātisaṅghaparivārīto sobhati, pubbepi sobhatiyeva. Na ca devadatto etarahiyeva gaṇamhā parihīno, pubbepi parihīnoyevā”ti imaṃ dhammadesanaṃ dassetvā dve vatthūni kathetvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi - “tadā kālo devadatto ahosi, parisāpissa devadattaparisāva, lakkhaṇo sārīputto, parisā panassa buddhaparisā, mātā rāhulamātā, pitā pana ahameva ahosi”nti.

Lakkhaṇamigajātakavaṇṇanā paṭhamā.

12. Nigrodhamigajātakavaṇṇanā

Nigrodhameva seveyyāti idaṃ satthā jetavane viharanto kumārakassapattherassa mātaraṃ ārabba katesi. Sā kira rājagahanagare mahāvibhavassa seṭṭhino dhītā ahosi ussannakusalamūlā parimadditasāṅkhārā pacchimabhavikā, antoghaṭe padīpo viya tassā hadaye arahattūpanissayo jalati. Sā attānaṃ jānanakālato paṭṭhāya gehe anabhiratā pabbajitukāmā hutvā mātāpitāro āha - “ammatātā, mayhaṃ gharāvāse cittaṃ nābhīramati, ahaṃ niyyānike buddhasāsane pabbajitukāmā, pabbājetha ma”nti. Amma, kiṃ vadesi, idaṃ kulaṃ bahuvibhavaṃ, tvaṅca amhākaṃ ekadhītā, na labbhā tayā pabbajitunti. Sā punappunaṃ yācitvāpi mātāpitūnaṃ santikā pabbajjaṃ alabhamānā cintesi “hotu, patikulaṃ gatā sāmikaṃ ārādhetvā pabbajissāmī”ti. Sā vayappattā patikulaṃ gantvā patidevatā hutvā sīlavatī kalyāṇadhammā agāraṃ ajjhāvasi.

Athassā saṃvāsamanvāya kucchiyaṃ gabbho patit̥thahi. Sā gabbhassa patit̥thitabhāvaṃ na aññāsi. Atha tasmaṃ nagare nakkhattaṃ ghosayim̐su, sakalanagaravāsino nakkhattaṃ kīlīm̐su, nagaraṃ devanagaraṃ viya alaṅkatapaṭiyattaṃ ahosi. Sā pana tāva ulārāyapi nakkhattakīlāya vattamānāya attano sarīraṃ na vilimpati nālaṅkaroti, pakativeseneva vicarati.

Atha naṃ sāmiko āha - “bhadde, sakalanagaraṃ nakkhattanissitaṃ, tvaṃ pana sarīraṃ nappaṭijaggasī”ti. Ayyaputta, dvattim̐sāya me kuṇapehi pūritaṃ sarīraṃ, kiṃ iminā alaṅkatena, ayañhi kāyo neva devanimmito, na brahmanimmito, na suvaṇṇamayo, na maṇimayo, na haricandanamayo, na puṇḍarīkakumuduppalagabbhasambhūto, na amatosadhapūrito, atha kho kuṇape jāto, mātāpettikasambhavo, aniccucchādanaparimaddanabhedanaviddhaṃsanadhammo, kaṭasivaḍḍhano,

taṇhūpādinno, sokānaṃ nidānaṃ, paridevānaṃ vatthu, sabbarogānaṃ ālayo,
kammakaraṇānaṃ paṭiggaho, antopūti, bahi niccapaggharaṇo, kimikulānaṃ āvāso,
sivathikapayāto, maraṇapariyosāno, sabbalokassa cakkhupathe vattamānopi -

“Aṭṭhinahārusaṃyutto, tacamaṃsāvalepano;
Chaviyā kāyo paṭicchanno, yathābhūtaṃ na dissati.

“Antapūro udarapūro, yakanapeḷassa vatthino;
Hadayassa papphāsassa, vakkassa pihakassa ca.

“Siṅghāṇikāya kheḷassa, sedassa ca medassa ca;
Lohitassa lasikāya, pittassa ca vasāya ca.

“Athassa navahi sotehi, asucī savati sabbadā;
Akkhimhā akkhigūthako, kaṇṇamhā kaṇṇagūthako.

“Siṅghāṇikā ca nāsato, mukhena vamatekadā;
Pittaṃ semhañca vamatī, kāyamhā sedajallikā.

“Athassa susiraṃ sīsaṃ, matthaluṅgassa pūritaṃ;
Subhato naṃ maññati bālo, avijjāya purakkhato.

“Anantādīnavo kāyo, visarukkhasamūpamo;
Āvāso sabbarogānaṃ, puñjo dukkhassa kevalo.

“Sace imassa kāyassa, anto bāhirako siyā;
Daṇḍaṃ nūna gahetvāna, kāke soṇe ca vāraye.

“Duggandho asuci kāyo, kuṇapo ukkarūpamo;
Nindito cakkhubhūtehi, kāyo bālābhinandito.

“Allacammaṇṇaṃ, navadvāro mahāvaṇo;
Samantato paggharati, asucī pūtigandhiyo”ti.

Ayyaputta, imaṃ kāyaṃ alaṅkaritvā kiṃ karissāmi? Nanu imassa alaṅkatakaraṇaṃ
gūthapuṇṇaghaṭṭassa bahi cittakammakaraṇaṃ viya hotīti? Seṭṭhiputto tassā
vacanaṃ sutvā āha “bhadde, tvaṃ imassa sarīrassa ime dose passamānā kasmā na
pabbajasī”ti? “Ayyaputta, ahaṃ pabbajjaṃ labhamānā ajjeva pabbajeyya”nti.
Seṭṭhiputto “sādhu, ahaṃ taṃ pabbājessāmī”ti vatvā mahādānaṃ pavattetvā
mahāsakkāraṃ katvā mahantena parivārena bhikkhunupassayaṃ netvā taṃ
pabbājento devadattapakkhiyānaṃ bhikkhunīnaṃ santike pabbājesi. Sā pabbajjaṃ
labhitvā paripuṇṇasaṅkappā attamanā ahosi.

Athassā gabbhe paripākaṃ gacchante indriyānaṃ aññathattaṃ hatthapādapiṭṭhīnaṃ
bahalattaṃ udarapaṭalassa ca mahantataṃ disvā bhikkhuniyo taṃ pucchimsu “ayye,
tvaṃ gabbhinī viya paññāyasi, kiṃ eta”nti? Ayye, “idaṃ nāma kāraṇa”nti na jānāmi,
sīlaṃ pana me paripuṇṇanti. Atha naṃ tā bhikkhuniyo devadattassa santikaṃ netvā
devadattaṃ pucchimsu “ayya, ayaṃ kuladhītā kicchena sāmikaṃ ārādhettvā
pabbajjaṃ labhi, idāni panassā gabbho paññāyati, mayaṃ imassa gabbhassa gihikāle
vā pabbajitakāle vā laddhabhāvaṃ na jānāma, kiṃdāni karomā”ti? Devadatto attano
abuddhabhāvena ca khantimettānuddayānañca natthitāya evaṃ cintesi

“devadattapakkhikā bhikkhunī kucchinā gabbhaṃ pariharati, devadatto ca taṃ ajjhupekkhatiyevāti mayhaṃ garahā uppajjissati, mayā imaṃ uppabbājetuṃ vaṭṭatī”ti. So avīmaṃsitvāva selaguḷaṃ pavaṭṭayamāno viya pakkhanditvā “gacchatha, imaṃ uppabbājethā”ti āha. Tā tassa vacanaṃ sutvā utṭhāya vanditvā upassayaṃ gatā.

Atha sā daharā tā bhikkhuniyo āha - “ayye, na devadattatthero buddho, nāpi mayhaṃ tassa santike pabbajjā, loke pana aggapuggalassa sammāsambuddhassa santike mayhaṃ pabbajjā, sā ca pana me dukkhena laddhā, mā naṃ antaradhāpetha, etha maṃ gahetvā satthu santikaṃ jetavanaṃ gacchathā”ti. Tā taṃ ādāya rājagahā pañcacattālīsajjanikaṃ maggaṃ atikkamma anupubbena jetavanaṃ patvā satthāraṃ vanditvā tamatthaṃ ārocesuṃ. Satthā cintesi - “kiñcāpi gihikāle etissā gabbho patiṭṭhito, evaṃ santepi ‘samaṇo gotamo devadattena jahitaṃ ādāya caratī’ti titthiyānaṃ okāso bhavissati. Tasmā imaṃ kathaṃ pacchindituṃ sarājikāya parisāya majjhe imaṃ adhikaraṇaṃ vinicchituṃ vaṭṭatī”ti. Punadivase rājānaṃ pasenadikosalaṃ mahāanāthapiṇḍikaṃ cūḷaanāthapiṇḍikaṃ visākhaṃ mahāupāsikaṃ aññāni ca abhiññātāni mahākulāni pakkosāpetvā sāyanhasamaye catūsu parisāsu sannipatitāsu upālītheraṃ āmantesi “gaccha, tvaṃ catuparisamajjhe imissā daharabhikkhuniyā kammaṃ sodhehi”ti. “Sādhu, bhante”ti therō parisamajjhaṃ gantvā attano paññattāsane nisīditvā rañño purato visākhaṃ upāsikaṃ pakkosāpetvā imaṃ adhikaraṇaṃ paṭicchāpesi “gaccha visāke, ‘ayaṃ daharā asukamāse asukadivase pabbajitā’ti tathato ñatvā imassa gabbhassa pure vā pacchā vā laddhabhāvaṃ jānāhi”ti. Upāsikā “sādhū”ti sampaṭicchitvā sāṇiṃ parikkhipāpetvā antosāṇiyaṃ daharabhikkhuniyā hatthapādanābhiudarapariyosānādīni oloketvā māsadivase samānetvā gihibhāve gabbhassa laddhabhāvaṃ tathato ñatvā therassa santikaṃ gantvā tamatthaṃ ārocesi. Therō catuparisamajjhe taṃ bhikkhuniṃ suddhaṃ akāsi. Sā suddhā hutvā bhikkhusaṅghaṇca satthāraṇca vanditvā bhikkhunīhi saddhiṃ upassayameva gatā. Sā gabbhaparipākamanvāya padumuttarapādamūle patthitapatthanaṃ mahānubhāvaṃ puttaṃ vijāyi.

Athekadivasam rājā bhikkhunupassayasamīpena gacchanto dāraśaddaṃ sutvā amacce pucchi. Amaccā taṃ kāraṇaṃ ñatvā “deva, daharabhikkhunī puttaṃ vijātā, tasseso saddo”ti āhaṃsu. “Bhikkhunīnaṃ, bhaṇe, dārapaṭijagganaṃ nāma palibodho, mayaṃ naṃ paṭijaggissāmā”ti rājā taṃ dāraṃ nāṭakittīnaṃ dāpetvā kumāraparihārena vaḍḍhāpesi. Nāmaggaḥadivase cassa “kassapo”ti nāmaṃ akaṃsu. Atha naṃ kumāraparihārena vaḍḍhitattā “kumārakassapo”ti sañjāniṃsu. So sattavassikakāle satthu santike pabbajitvā paripuṇṇavasso upasampadaṃ labhitvā gacchante gacchante kāle dhammakathikesu citrakathī ahoṣi. Atha naṃ satthā “etadaggaṃ, bhikkhave, mama sāvakānaṃ bhikkhūnaṃ cittakathikānaṃ yadidaṃ kumārakassapo”ti etadagge ṭhāpesi. So pacchā vammikasutte arahattaṃ pāpuṇi. Mātāpissa bhikkhunī vipassanaṃ vaḍḍhetvā aggaphalaṃ pattā. Kumārakassapatthero buddhasāsane gaganamajjhe puṇṇacando viya pākaṭo jāto.

Athekadivasam tathāgato pacchābhattaṃ piṇḍapāṭapaṭikkanto bhikkhūnaṃ ovādaṃ datvā gandhakuṭiṃ pāvisi. Bhikkhū ovādaṃ gahetvā attano attano rattitṭhānadivāṭṭhānesu divasabhāgaṃ khepetvā sāyanhasamaye dhammasabhāyaṃ sannipatitvā “āvuso, devadattena attano abuddhabhāvena ceva khantimettādīnaṇca abhāvena kumārakassapatthero ca therī ca ubho nāsitā, sammāsambuddho pana

attano dhammarājatāya ceva khantimettānuddayasampattiyā ca ubhinnampi tesam paccayo jāto'ti buddhaguṇe vaṇṇayamānā nisīdimṣu. Satthā buddhalīlāya dhammasabham āgantvā paññattāsane nisīditvā "kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā'ti pucchi. "Bhante, tumhākameva guṇakathāyā'ti sabbam ārocayimṣu. Na, bhikkhave, tathāgato idāneva imesam ubhinnaṃ paccayo ca patitṭhā ca jāto, pubbepi ahosiyevāti. Bhikkhū tassatthassāvibhāvatthāya bhagavantam yācimṣu. Bhagavā bhavantarena paṭicchannaṃ kāraṇaṃ pākaṭaṃ akāsi.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārayamāne bodhisatto migayoniyaṃ paṭisandhiṃ gaṇhi. So mātukucchito nikkhanto suvaṇṇavaṇṇo ahosi, akkhini panassa maṇiḡulasadisāni ahesum, siṅgāni rajatavaṇṇāni, mukhaṃ rattakambalapuñjavanṇaṃ, hatthapādapariyantā lākhārasaparikkamakata viya, vāladhi camarassa viya ahosi, sarīraṃ panassa mahantaṃ assapotakappamāṇaṃ ahosi. So pañcasatamigaparivāro araṇṇe vāsaṃ kappesi nāmena nigrodhamigārājā nāma. Avidūre panassa aññopi pañcasatamigaparivāro sākhamiga nāma vasati, sopi suvaṇṇavaṇṇova ahosi.

Tena samayena bārāṇasirājā migavadhappasuto hoti, vinā maṃsena na bhuñjati, manussānaṃ kammacchedaṃ katvā sabbe negamajānapade sannipādetvā devasikaṃ migavaṃ gacchati. Manussā cintesum - "ayaṃ rājā amhākaṃ kammacchedaṃ karoti, yaṃnūna mayaṃ uyyāne migānaṃ nivāpaṃ vapitvā pāṇiyaṃ sampādetvā bahū mige uyyānaṃ pavesetvā dvāraṃ bandhitvā raṇṇo niyyādeyyāmā'ti. Te sabbe uyyāne migānaṃ nivāpatiṇāni ropetvā udakaṃ sampādetvā dvāraṃ yojetvā vāgurāni ādāya muggarādinānāvudhahatthā araṇṇaṃ pavisitvā mige pariyesamānā "majjhe tṭhite mige gaṇhissāmā'ti yojanamattaṃ tṭhānaṃ parikkhipitvā saṅkhipamānā nigrodhamigasākhamigānaṃ vasanaṭṭhānaṃ majjhe katvā parikkhipimṣu. Atha naṃ migagaṇaṃ disvā rukkhagumbādayo ca bhūmiṃca muggarehi paharantā migagaṇaṃ gahanaṭṭhānato nīharitvā asisattidhanuādini āvudhāni uggitvā mahānādaṃ nadantaṃ taṃ migagaṇaṃ uyyānaṃ pavesetvā dvāraṃ pidhāya rājānaṃ upasaṅkamtivā "deva, nibaddhaṃ migavaṃ gacchantā amhākaṃ kammaṃ nāsetha, amhehi araṇṇato mige ānetvā tumhākaṃ uyyānaṃ pūritaṃ, ito paṭṭhāya tesam maṃsāni khādathā'ti rājānaṃ āpucchitvā pakkamimṣu.

Rājā tesam vacanaṃ sutvā uyyānaṃ gantvā mige olokento dve suvaṇṇamige disvā tesam abhayaṃ adāsi. Tato paṭṭhāya pana kadāci sayam gantvā ekaṃ migam vijjhitvā āneti, kadācissa bhattakārako gantvā vijjhitvā āharati. Migā dhanuṃ disvāva maraṇabhayena tajjitā palāyanti, dve tayo pahāre labhitvā kilamantipi, gilānāpi honti, maraṇampi pāpuṇanti. Migagaṇo taṃ pavattiṃ bodhisattassa ārocesi. So sākhaṃ pakkosāpetvā āha - "samma, bahū migā nassanti, ekaṃsena maritabbe sati ito paṭṭhāya mā kaṇḍena mige vijjhantu, dhammagandhikaṭṭhāne migānaṃ vāro hotu. Ekadivasam mama parisāya vāro pāpuṇātu, ekadivasam tava parisāya, vārappatto migo gantvā dhammagandhikāya gīvaṃ tṭhapetvā nipajjatu, evaṃ sante migā kilantā na bhavissanti'ti. So "sādhū'ti sampaṭicchhi. Tato paṭṭhāya vārappattova migo gantvā dhammagandhikāya gīvaṃ tṭhapetvā nipajjati, bhattakārako āgantvā tattha nipannakameva gahetvā gacchati.

Athekadivasam sākhamigassa parisāya ekissā gabbhinimigiyā vāro pāpuṇi. Sā sākhaṃ upasaṅkamtivā "sāmi, ahaṃ gabbhinī, puttaṃ vijāyitvā dve janā vāraṃ gamissāma, mayhaṃ vāraṃ atikkāmehi'ti āha. So "na sakkā tava vāraṃ aññesaṃ

pāpetum, tvameva tuyhaṃ vāraṃ jānissasi, gacchāhī”ti āha. Sā tassa santikā anuggahaṃ alabhamānā bodhisattaṃ upasaṅkamitvā tamatthaṃ ārocesi. So tassā vacanaṃ sutvā “hotu gaccha tvaṃ, ahaṃ te vāraṃ atikkāmessāmī”ti sayāṃ gantvā dhammagaṇḍikāya sīsaṃ katvā nipajji. Bhattakārako taṃ disvā “laddhābhayo migarājā dhammagaṇḍikāya nipanno, kiṃ nu kho kāraṇa”nti vegena gantvā rañño ārocesi.

Rājā tāvadeva rathaṃ āruya mahantena parivārena āgantvā bodhisattaṃ disvā āha “samma migarāja, nanu mayā tuyhaṃ abhayaṃ dinnaṃ, kasmā tvaṃ idha nipanno”ti. Mahārāja, gabbhinī migī āgantvā “mama vāraṃ aññassa pāpehī”ti āha, na sakkā kho pana mayā ekassa maraṇadukkhaṃ aññassa upari nikkhipitum, svāhaṃ attano jīvitaṃ tassā datvā tassā santakaṃ maraṇaṃ gahetvā idha nipanno, mā aññaṃ kiñci āsaṅkittha, mahārājāti. Rājā āha - “sāmi, suvaṇṇavaṇṇamigarāja, mayā na tādiso khantimettānuddayasampanno manussesupi diṭṭhapubbo, tena te pasannosmi, utṭhehi, tuyhañca tassā ca abhayaṃ dammī”ti. “Dvīhi abhaye laddhe avasesā kiṃ karissanti, narindā”ti? “Avasesānampi abhayaṃ dammi, sāmī”ti. “Mahārāja, evampi uyyāneyeva migā abhayaṃ labhissanti, sesā kiṃ karissanti”ti? “Etesampi abhayaṃ dammi, sāmī”ti. “Mahārāja, migā tāva abhayaṃ labhantu, sesā catuppadā kiṃ karissanti”ti? “Etesampi abhayaṃ dammi, sāmī”ti. “Mahārāja, catuppadā tāva abhayaṃ labhantu, dijagaṇā kiṃ karissanti”ti? “Etesampi abhayaṃ dammi, sāmī”ti. “Mahārāja, dijagaṇā tāva abhayaṃ labhantu, udake vasantā macchā kiṃ karissanti”ti? “Etesampi abhayaṃ dammi, sāmī”ti. Evaṃ mahāsatto rājānaṃ sabbasattānaṃ abhayaṃ yācitvā utṭhāya rājānaṃ pañcasu sīlesu patiṭṭhāpetvā “dhammaṃ cara, mahārāja, mātāpitūsu puttadhītāsu brāhmaṇagahapatikesu negamajānapadesu dhammaṃ caranto samaṃ caranto kāyassa bhedaṃ paraṃ maraṇā sugatiṃ saggaṃ lokaṃ gamissasi”ti rañño buddhalīlāya dhammaṃ desetvā katipāhaṃ uyyāne vasitvā rañño ovādaṃ datvā migagaṇaparivuto araṇñaṃ pāvisi. Sāpi kho migadhenu pupphakaṇṇikasadisāṃ puttaṃ vijāyi. So kīlamāno sākhamigassa santikaṃ gacchati. Atha naṃ mātā tassa santikaṃ gacchantāṃ disvā “putta, ito paṭṭhāya mā etassa santikaṃ gaccha, nigrodhasseva santikaṃ gaccheyyāsī”ti ovadanti imaṃ gāthamāha -

- 12.** “Nigrodhameva seveyya, na sākhamupasaṃvase;
Nigrodhasmiṃ mataṃ seyyo, yañce sākhasmi jīvita”nti.

Tattha nigrodhameva seveyyāti tāta tvaṃ vā añño vā attano hitakāmo nigrodhameva seveyya bhajeyya upasaṅkameyya, na sākhamupasaṃvaseti sākhamigaṃ pana na upasaṃvase upagamma na saṃvaseyya, etaṃ nissāya jīvikaṃ na kappeyya. Nigrodhasmiṃ mataṃ seyyoti nigrodharañño pādamūle maraṇampi seyyo varaṃ uttamaṃ. Yañce sākhasmi jīvanti yaṃ pana sākhasa santike jīvitaṃ, taṃ neva seyyo na varaṃ na uttamanti attho.

Tato paṭṭhāya ca pana abhayaladdhakā migā manussānaṃ sassāni khādanti, manussā “laddhābhayā ime migā”ti mige paharitum vā palāpetum vā na visahanti, te rājaṅgaṇe sannipatitvā rañño tamatthaṃ ārocesum. Rājā “mayā pasannena nigrodhamigarājassa varo dinno, ahaṃ rajjaṃ jaheyyaṃ, na ca taṃ paṭiññaṃ bhindāmi, gacchatha na koci mama vijite mige paharitum labhati”ti āha. Nigrodhamigo taṃ pavattiṃ sutvā migagaṇaṃ sannipātāpetvā “ito paṭṭhāya paresaṃ sassaṃ khāditum na labhissathā”ti mige ovaditvā manussānaṃ ārocāpesi

“ito paṭṭhāya sassakārakā manussā sassarakkhaṇatthaṃ vatiṃ mā karontu, khettaṃ pana āvijjhivā paṇṇasaññaṃ bandhantū”ti. Tato paṭṭhāya kira khettesu paṇṇabandhanasaññaṃ udapādi. Tato paṭṭhāya paṇṇasaññaṃ atikkamanamigo nāma natthi. Ayaṃ kira nesam bodhisattato laddhaovādo. Evaṃ migagaṇaṃ ovaditvā bodhisatto yāvatāyukaṃ ṭhatvā saddhiṃ migeḥi yathākammaṃ gato, rājāpi bodhisattassa ovāde ṭhatvā puññaṃ katvā yathākammaṃ gato.

Satthā “na, bhikkhave, idānevāhaṃ theriyā ca kumārakassapassa ca avassayo, pubbepe avassayo evā”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā catusaccadhammadesanaṃ vinivaṭṭetvā dve vatthūni kathetvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi “tadā sākhamigo devadatto ahosi, parisāpissa devadattaparisāva, migadhenu therī ahosi, putto kumārakassapo, rājā ānando, nigrodhamigarājā pana ahameva ahosi”nti.

Nigrodhamigajātakavaṇṇanā dutiyā.

13. Kaṇḍijātakavaṇṇanā

Dhiratthu kaṇḍinaṃ sallanti idaṃ satthā jetavane viharanto purāṇadutiyaikāpalobhanaṃ ārabba kathesi. Taṃ aṭṭhakanipāte indriyajātake āvibhavissati. Bhagavā pana taṃ bhikkhuṃ etadavoca “bhikkhu, pubbepe tvaṃ etaṃ mātugāmaṃ nissāya jīvitakkhayaṃ patvā vītaccitesu aṅgāresu pakko”ti. Bhikkhū tassatthassāvibhāvattathāya bhagavantaṃ yāciṃsu, bhagavā bhavantarena paṭicchannakāraṇaṃ pākaṭaṃ akāsi. Ito paraṃ pana bhikkhūnaṃ yācanaṃ bhavantarapaṭicchannatañca avatvā “atītaṃ āharī”ti ettakameva vakkhāma, ettake vuttepi yācanañca valāhakagabbhato candanīharaṇūpamāya bhavantarapaṭicchannakāraṇabhāvo cāti sabbametaṃ heṭṭhā vuttanayeneva yojetvā veditabbaṃ.

Atīte magadharatṭhe rājagahe magadharājā rajjaṃ kāresi. Magadhavāsikānaṃ sassasamaye migānaṃ mahāparipantho hoti. Te araññaṃ pabbatapādaṃ pavisanti. Tattha eko araññaṇvāsī pabbateyyamigo ekāya gāmantaṃ vāsiniyā migapotikāya saddhiṃ santhavaṃ katvā tesam migānaṃ pabbatapādato oruyha puna gāmantaṃ otaraṇakāle migapotikāya paṭibaddhacittattā tehi saddhiṃyeva otari. Atha naṃ sā āha - “tvaṃ khosi, ayya, pabbateyyo bālamigo, gāmanto ca nāma sāsāṅko sappatibhaya, mā amhehi saddhiṃ otarī”ti. So tassā paṭibaddhacittattā anivattitvā saddhiṃyeva agamāsi. Magadhavāsino “idāni migānaṃ pabbatapādā otaraṇakālo”ti ñatvā magge paṭicchannakoṭṭhakesu tiṭṭhanti. Tesampi dvinnam āgamanamagge eko luddako paṭicchannakoṭṭhake ṭhito hoti. Migapotikā manussagandhaṃ ghāyitvā “eko luddako ṭhito bhavissati”ti taṃ bālamigaṃ purato katvā sayam pacchato ahosi. Luddako ekeneva sarappahārena migam tattheva pāpeti. Migapotikā tassa viddhabhāvaṃ ñatvā uppatitvā vātagatiyāva palāyi. Luddako koṭṭhakato nikkhamitvā migam okkantitvā aggim katvā vītaccitesu aṅgāresu madhuramaṃsaṃ pacitvā khāditvā pānīyaṃ pivitvā avasesam lohitabindūhi paggharanteḥi kājenādāya dārake tosentō gharaṃ agamāsi.

Tadā bodhisatto tasmim vanasaṇḍe rukkhadevatā hutvā nibbatto hoti. So taṃ kāraṇaṃ disvā “imassa bālamigassa maraṇaṃ neva mātaraṃ nissāya, na pitaraṃ nissāya, atha kho kāmam nissāya. Kāmanimittañhi sattā sugatiyaṃ hatthacchedādikaṃ, duggatiyañca pañcavidhabandhanādinānappakāraṃ dukkhaṃ

pāpuṇanti, paresaṃ maraṇadukkhuppadanampi nāma imasmiṃ loke garahitameva. Yaṃ janapadaṃ mātugāmo vicāreti anusāsati, so itthipariṇāyako janapadopi garahitoyeva. Ye sattā mātugāmassa vasaṃ gacchanti, tepi garahitāyevā”ti ekāya gāthāya tīṇi garahavatthūni dassetvā vanadevatāsu sādhuḥkāraṃ datvā gandhapupphādīhi pūjayamānāsu madhurena sarena taṃ vanasaṇḍaṃ unnādentō imāya gāthāya dhammaṃ desesi -

- 13.** “Dhiratthu kaṇḍinaṃ sallaṃ, purisaṃ gālḥavedhinaṃ;
Dhiratthu taṃ janapadaṃ, yatthitthī pariṇāyikā;
Te cāpi dhikkitaṃ sattā, ye itthīnaṃ vasaṃ gatā”ti.

Tattha dhiratthūti garahaṇatthe nipāto, svāyamidha uttāsubbegavasena garahaṇe daṭṭhabbo. Uttasitubbiggo hi honto bodhisatto evamāha. Kaṇḍamassa atthīti kaṇḍī, taṃ kaṇḍinaṃ. Taṃ pana kaṇḍaṃ anupavisaṇatthēna “salla”nti vuccati, tasmā kaṇḍinaṃ sallanti ettha sallakaṇḍinanti attho. Sallaṃ vā assatthītipi sallo, taṃ sallaṃ. Mahantaṃ vaṇamukhaṃ katvā balavappahāraṃ dento gālhaṃ vijjhatīti gālḥavedhī, taṃ gālḥavedhinaṃ. Nānappakārena kaṇḍena, kumudapattasaṇṭhānathalena ujukagamaneneva sallena ca samannāgataṃ gālḥavedhinaṃ purisaṃ dhiratthūti ayamettha attho. Pariṇāyikāti issarā saṃvidhāyikā. Dhikkitaṃ garahitā. Sesamettha uttānatthameva. Ito paraṃ pana ettakampi avatvā yaṃ yaṃ anuttānaṃ, taṃ tadeva vaṇṇayissāma. Evaṃ ekāya gāthāya tīṇi garahavatthūni dassetvā bodhisatto vanaṃ unnādetvā buddhalīlāya dhammaṃ desesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Satthā dve vatthūni kathetvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi. Ito paraṃ pana “dve vatthūni kathetvā”ti idaṃ avatvā “anusandhiṃ ghaṭetvā”ti ettakameva vakkhāma, avuttampi pana heṭṭhā vuttanayeneva yojetvā gahetabbaṃ.

Tadā pabbateyyamigo ukkaṇṭhitabhikkhu ahosi, migapotikā purāṇadutiyikā, kāmesu dosaṃ dassetvā dhammadesakadevatā pana ahameva ahosinti.

Kaṇḍijātakavaṇṇanā tatiyā.

14. Vātamigajātakavaṇṇanā

Na kiratthi rasehi pāpiyoti idaṃ satthā jetavane viharanto cūḷapiṇḍapātikatissattheraṃ ārabha kathesi. Satthari kira rājagahaṃ upanissāya veḷuvane viharante tissakumāro nāma mahāvibhavassa seṭṭhikulassa putto ekadivasaṃ veḷuvanaṃ gantvā satthu dhammadesanaṃ sutvā pabbajitukāmo pabbajjaṃ yācitvā mātāpitūhi ananuññātattā paṭikkhitto sattāhaṃ bhattacchedaṃ katvā raṭṭhapālaththero viya mātāpitāro anujānāpetvā satthu santike pabbaji. Satthā taṃ pabbājetvā aḍḍhamāsamattaṃ veḷuvane viharitvā jetavanaṃ agamāsi. Tatrāyaṃ kulaputto terasa dhutaṅgāni samādāya sāvattiyaṃ sapadānaṃ piṇḍāya caramāno kālaṃ vītināmeti, “cūḷapiṇḍapātikatissatthero nāmā”ti vutte gaganatale puṇṇacando viya buddhasāsane pākaṭo paññāto ahosi.

Tasmiṃ kāle rājagahe nakkhattakīlāya vattamānāya therassa mātāpitāro yaṃ tassa gihikāle ahosi ābharaṇabhaṇḍakaṃ, taṃ ratanacaṅkoṭake nikkhipitvā ure ṭhapetvā “aññāsu nakkhattakīlāsu amhākaṃ putto iminā alaṅkārena alaṅkato nakkhattaṃ

kīlati, taṃ no ekaputtaṃ gahetvā samaṇo gotamo sāvattthinagaram gata, kahaṃ nu kho so etarahi nisinnō, kahaṃ t̥hito'ti vatvā rodanti.

Athekā vaṇṇadāsī taṃ kulaṃ gantvā seṭṭhibhariyaṃ rodantiṃ disvā pucchi "kiṃ pana, ayye, rodasī'ti? "Sā tamatthaṃ ārocesi". "Kiṃ pana, ayye, ayyaputto piyāyati'ti? "Asukañca asukañcā'ti. "Sace tumhe imasmiṃ gehe sabbaṃ issariyaṃ mayhaṃ detha, ahaṃ vo puttaṃ ānessāmi'ti. Seṭṭhibhariyā "sādhū'ti sampatiṇṇhitvā paribbayaṃ datvā mahantena parivārena taṃ uyyojesi "gaccha, attano balena mama puttaṃ ānehī'ti. Sā paṭicchannayāne nisinnā sāvattiṃ gantvā therassa bhikkhācāravīthiyaṃ nivāsaṃ gahetvā seṭṭhikulā āgate manusse therassa adassetvā attano parivāreneva parivutā therassa piṇḍāya pavitt̥hassa āditova uḷūṅkayāguñca rasakabhikkhañca datvā rasataṇhāya bandhitvā anukkamena gehe nisīdāpetvā bhikkhaṃ dadamānā ca attano vasaṃ upagatabhāvaṃ ñatvā gilānālayaṃ dassetvā antogabbhe nipajji. Theropi bhikkhācāravelāya sapadānaṃ caranto gehadvāraṃ agamāsī. Parijano therassa pattaṃ gahetvā therāṃ ghare nisīdāpesi. Thero nisīditvāva "kahaṃ upāsikā'ti pucchi. "Gilānā, bhante, tumhākaṃ dassanaṃ icchatī'ti. So rasataṇhāya baddho attano vatasamādhānaṃ bhinditvā tassā nipannaṭṭhānaṃ pāvisi. Sā attano āgatakāraṇaṃ kathetvā taṃ palobhetvā rasataṇhāya bandhitvā uppabbājetvā attano vasaṃ t̥hapetvā yāne nisīdāpetvā mahantena parivārena rājagahameva agamāsī. Sā pavatti pākāṭā jātā.

Bhikkhū dhammasabhāyaṃ sannisinnā "cūḷapiṇḍapātikatissattheraṃ kira ekā vaṇṇadāsī rasataṇhāya bandhitvā ādāya gatā'ti kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ. Satthā dhammasabhaṃ upagantvā alaṅkatadhammāsane nisīditvā "kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā'ti āha. Te taṃ pavattiṃ kathayim̐su. "Na, bhikkhave, idāneva eso bhikkhu rasataṇhāya bajjhitvā tassā vasaṃ gata, pubbepi tassā vasaṃ gatoyevā'ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ rañño brahmadattassa sañjaya nāma uyyānapālo ahosi. Atheko vātamigo taṃ uyyānaṃ āgantvā sañjayaṃ disvā palāyati, sañjayopi na taṃ tajjetvā nīharati. So punappunaṃ āgantvā uyyāneyeva carati. Uyyānapālo uyyāne nānappakārāni pupphaphalāni gahetvā divase divase rañño abhiharati. Atha naṃ ekadivasaṃ rājā pucchi "samma uyyānapāla, uyyāne kiñci acchariyaṃ passasī'ti? "Deva, aññaṃ na passāmi, eko pana vātamigo āgantvā uyyāne carati, etaṃ passāmi'ti. "Sakkhissati pana taṃ gahetu'nti. "Thokaṃ madhuṃ labhanto anto rājanivesanampi naṃ ānetuṃ sakkhissāmi, devā'ti. Rājā tassa madhuṃ dāpesi. So taṃ gahetvā uyyānaṃ gantvā vātamigassa caraṇaṭṭhāne tiṇāni madhunā makkhetvā nilīyi. Migo āgantvā madhumakkhitāni tiṇāni khāditvā rasataṇhāya baddho aññatra āgantvā uyyānameva āgacchati. Uyyānapālo tassa madhumakkhitatiṇesu paluddhabhāvaṃ ñatvā anukkamena attānaṃ dassesi. So taṃ disvā katipāhaṃ palāyitvā punappunaṃ passanto vissāsaṃ āpajjitvā anukkamena uyyānapālassa hatthe t̥hitatiṇāni khādituṃ ārabhi.

So tassa vissāsaṃ āpannabhāvaṃ ñatvā yāva rājanivesanā vīthiṃ kilañjehi parikkhipitvā tahiṃ tahiṃ sākhābhaṅgaṃ pātetvā madhulābukaṃ aṃse laggetvā tiṇakalāpaṃ upakacchake t̥hapetvā madhumakkhitāni tiṇāni migassa purato purato vikiranto antorājanivesanaṃyeva agamāsī. Mige anto pavitt̥the dvāraṃ pidahim̐su. Migo manusse disvā kampamāno maraṇabhayaatajjito antonivesanaṅgaṇe ādhāvati paridhāvati. Rājā pāsādā oruyha taṃ kampamaṇaṃ disvā "vātamigo nāma manussānaṃ diṭṭhaṭṭhānaṃ sattāhaṃ na gacchati, tajjitaṭṭhānaṃ yāvajīvaṃ na

gacchati, so evarūpo gahananissito vātamigo rasataṇhāya baddho idāni evarūpaṃ ṭhānaṃ āgato, natthi vata bho loke rasataṇhāya pāpataraṃ nāma”ti imāya gāthāya dhammadesanaṃ paṭṭhapesi -

- 14.** “Na kiratthi rasehi pāpiyo, āvāsehiva santhavehi vā;
Vātamigaṃ gahananissitaṃ, vasamānesi rasehi sañjayo”ti.

Tattha kirāti anussavanatthe nipāto. Rasehīti jivhāviññeyyehi madhurambilādīhi. Pāpiyoti pāpataro. Āvāsehiva santhavehi vāti nibaddhavasanaṭṭhānasaṅkhātesu hi āvāsesupi mittasanthavesupi chandarāgo pāpakova, tehi pana sacchandarāgaparibhogehi āvāsehi vā mittasanthavehi vā sataguṇena ca sahasaguṇena ca satahasaguṇena ca dhuvapaṭisevanaṭṭhena āhāraṃ vinā jīvitindriyapālanāya abhāvena ca sacchandarāgaparibhogarasāva pāpatarāti. Bodhisatto pana anussavāgataṃ viya imamatthaṃ katvā “na kiratthi rasehi pāpiyo, āvāsehiva santhavehi vā”ti āha. Idāni tesāṃ pāpiyabhāvaṃ dassento “vātamiga”ntiādimāha. Tattha gahananissitanti gahanaṭṭhānanissitaṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti - passatha rasānaṃ pāpiyabhāvaṃ, idaṃ nāma araññāyatane gahananissitaṃ vātamigaṃ sañjayo uyyānapālo madhurahehi attano vasaṃ ānesi, sabbathāpi sacchandarāgaparibhogehi rasehi nāma aññaṃ pāpataraṃ lāmakataraṃ natthīti rasataṇhāya ādīnavaṃ kathesi. Kathetvā ca pana taṃ migamāraññaṃ pesesi.

Satthāpi “na, bhikkhave, sā vaṇṇadāsī idāneva etaṃ rasataṇhāya bandhitvā attano vase karoti, pubbepi akāsiyevā”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakam samodhānesi. “Tadā sañjayo ayaṃ vaṇṇadāsī ahosi, vātamigo cūḷapiṇḍapātiko, bārāṇasirājā pana ahameva ahosi”nti.

Vātamigajātakavaṇṇanā catutthā.

15. Kharādiyajātakavaṇṇanā

Aṭṭhakkhuraṃ kharādiyeti idaṃ satthā jetavane viharanto aññataraṃ dubbacabhikkhuṃ ārabba kathesi. So kira bhikkhu dubbaco ovādaṃ na gaṇhāti. Atha naṃ satthā pucchi “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu dubbaco ovādaṃ na gaṇhāsī”ti? “Saccaṃ bhagavā”ti. Satthā “pubbepi tvaṃ dubbacatāya paṇḍitānaṃ ovādaṃ aggahetvā pāsenā baddho jīvitakkhayaṃ patto”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto migo hutvā migagaṇaparivuto araṇṇe vasati. Athassa bhaginimigī puttakaṃ dassetvā “bhātika, ayaṃ te bhāgineyyo, etaṃ migamāyaṃ uggaṇhāpehī”ti paṭicchāpesi. So taṃ bhāgineyyaṃ “asukavelāya nāma āgantvā uggaṇhāhī”ti āha. So vuttavelāya nāgacchati. Yathā ca ekadivasam, evaṃ satta divase sattovāde atikkanto so migamāyaṃ anuggaṇhitvā vicaranto pāse bajjhi. Mātāpissa bhātaraṃ upasaṅkamitvā “kiṃ te, bhātika, bhāgineyyo migamāyaṃ uggaṇhāpito”ti pucchi. Bodhisatto ca “tassa anovādakassa mā cintayi, na te puttena migamāyā uggahitā”ti vatvā idānipi taṃ anovaditukāmovā hutvā imaṃ gāthamāha -

- 15.** “Aṭṭhakkhuraṃ kharādiye, migamā vaṅkātivaṅkinaṃ;
Sattahi kālātikantaṃ, na naṃ ovaditussahe”ti.

Tattha aṭṭhakkhuranti ekekaṣmiṃ pāde dvinnam dvinnam vasena aṭṭhakkhuram. Kharādiyeti taṃ nāmena ālapati. Miganti sabbasaṅgāhikavacanam. Vaṅkātivāṅkinanti mūle vaṅkāni, agge ativaṅkānīti vaṅkātivaṅkāni, tādīsāni siṅgāni assa atthīti vaṅkātivaṅkī, taṃ vaṅkātivaṅkinam. Sattahi kālātikantanti sattahi ovādakālehi ovādam atikkantam. Na naṃ ovaditussaheti etaṃ dubbacamigaṃ ahaṃ ovaditum na ussahāmi, etassa me ovādatthāya cittampi na uppajjatīti dasseti. Atha naṃ dubbacamigaṃ pāse baddham luddo māretvā maṃsaṃ ādāya pakkāmi.

Satthāpi “na tvaṃ bhikkhu idāneva dubbaco, pubbepi dubbacoyevā”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi. “Tadā bhāgineyyo migo dubbacabhikkhu ahosi, bhaginī uppalavaṇṇā, ovādamigo pana ahameva ahosi”nti.

Kharādiyajātakavaṇṇanā pañcamā.

16. Tipallatthamigajātakavaṇṇanā

Migaṃ tipallatthanti idaṃ satthā kosambiyaṃ badarikārāme viharanto sikkhākāmaṃ rāhulatheraṃ ārabba kathesi. Ekasmiñhi kāle satthari āḷavinagaraṃ upanissāya aggāḷave cetiye viharante bahū upāsakā upāsikā bhikkhū bhikkhuniyo ca vihāraṃ dhammassavanatthāya gacchanti, divā dhammassavanaṃ hoti. Gacchante pana kāle upāsikāyo bhikkhuniyo ca na gacchiṃsu, bhikkhū ceva upāsakā ca ahesuṃ. Tato paṭṭhāya rattiṃ dhammassavanaṃ jātam. Dhammassavanapariyosāne therā bhikkhū attano attano vasanaṭṭhānāni gacchanti. Daharā sāmaṇerā ca upāsakehi saddhiṃ upaṭṭhānasālāyaṃ sayanti. Tesu niddaṃ upagatesu ekacce ghurughurupassāsā kākacchamānā dante khādantā nipajjiṃsu, ekacce muhuttaṃ niddāyitvā utṭhahiṃsu. Te taṃ vippakāraṃ disvā bhagavato ārocesuṃ. Bhagavā “yo pana bhikkhu anupasampanna sahasseyyaṃ kappeyya pācittiya”nti sikkhāpadaṃ paññāpetvā kosambiṃ agamāsi.

Tattha bhikkhū āyasmantaṃ rāhulaṃ āhaṃsu - “āvuso rāhula, bhagavatā sikkhāpadaṃ paññattaṃ, idāni tvaṃ attano vasanaṭṭhānaṃ jānāhī”ti. Pubbe pana te bhikkhū bhagavati ca gāravaṃ tassa cāyasmato sikkhākāmataṃ paṭicca taṃ attano vasanaṭṭhānaṃ āgataṃ ativiya saṅgaṇhanti, khuddakamañcakaṃ paññāpetvā ussīsakakaraṇatthāya cīvaraṃ denti. Taṃ divasaṃ pana sikkhāpadabhayena vasanaṭṭhānampi na adaṃsu. Rāhulabhaddopi “pitā me”ti dasabalassa vā, “upajjhāyo me”ti dhammasenāpatino vā, “ācariyo me”ti mahāmoggallānassa vā, “cūḷapitā me”ti ānandattherassa vā santikaṃ agantvā dasabalassa vaḷaṇṇanavaccakuṭiṃ brahmavimānaṃ pavisanto viya pavisitvā vāsaṃ kappesi. Buddhānañhi vaḷaṇṇanakuṭiyaṃ dvāraṃ supihitaṃ hoti, gandhaparibhaṇḍakatā bhūmi, gandhadāmamālādāmāni osāritāneva honti, sabbarattiṃ dīpo jhāyati. Rāhulabhaddo pana na tassā kuṭiyā imaṃ sampattiṃ paṭicca tattha vāsaṃ upagato, bhikkhūhi pana “vasanaṭṭhānaṃ jānāhī”ti vuttattā ovādagāravena sikkhākāmatāya tattha vāsaṃ upagato. Antarantarā hi bhikkhū taṃ āyasmantaṃ dūratova āgacchantaṃ disvā tassa vīmaṃsanatthāya muṭṭhisammajjanaṃ vā kacavarachaddānakaṃ vā bahi khipitvā tasmīṃ āgate “āvuso, imaṃ kena chaddita”nti vadanti. Tattha kehici “rāhulo iminā maggena gato”ti vutte so āyasmā “nāhaṃ, bhante, etaṃ jānāmī”ti avatvāva taṃ paṭisāmetvā “khamatha me, bhante”ti khamāpetvā gacchati. Evamesa sikkhākāmo.

So taṃ sikkhākāmatamyeva paṭicca tattha vāsaṃ upagato. Atha satthā purearuṇamyeva vaccakuṭidvāre ṭhatvā ukkāsi, sopāyasmā ukkāsi. “Ko eso”ti? “Ahaṃ rāhulo”ti nikkhamitvā vandi. “Kasmā tvaṃ rāhula idha nipannosi”ti? “Vasanaṭṭhānassa abhāvato”. “Pubbe hi, bhante, bhikkhū mama saṅgahaṃ karonti, idāni attano āpattibhayena vasanaṭṭhānaṃ na denti, svāhaṃ ‘idaṃ aññesaṃ asaṅghaṭṭanaṭṭhāna’nti iminā kāraṇena idha nipannosmīti. Atha bhagavato “rāhulaṃ tāva bhikkhū evaṃ pariccajanti, aññe kuladārake pabbājetvā kiṃ karissanti”ti dhammasaṃvego udapādi.

Atha bhagavā pātova bhikkhū sannipātāpetvā dhammasenāpatiṃ pucchi “jānāsi pana tvaṃ, sārīputta, ajja katthaci rāhulassa vutthabhāva”nti? “Na jānāmi, bhante”ti. “Sārīputta, ajja rāhulo vaccakuṭiyaṃ vasi, sārīputta, tumhe rāhulaṃ evaṃ pariccajantā aññe kuladārake pabbājetvā kiṃ karissatha? Evañhi sante imasmiṃ sāsane pabbajitā na paṭiṭṭhā bhavissanti, ito dāni paṭṭhāya anupasampannena ekaṃ dve divase attano santike vasāpetvā tatiyadivase tesam vasanaṭṭhānaṃ ṇatvā bahi vāsethā”ti imaṃ anupaññattiṃ katvā puna sikkhāpadaṃ paññapesi.

Tasmiṃ samaye dhammasabhāyaṃ sannisinnā bhikkhū rāhulassa guṇakathaṃ kathenti “passathāvuso, yāva sikkhākāmo vatāyaṃ rāhulo, ‘tava vasanaṭṭhānaṃ jānāhi’ti vutto nāma ‘ahaṃ dasabalassa putto, tumhākaṃ senāsanasmā tumheyeva nikkhamathā’ti ekaṃ bhikkhumpi appaṭippharitvā vaccakuṭiyaṃ vāsaṃ kappesi”ti. Evaṃ tesu kathayamānesu satthā dhammasabhaṃ gantvā alaṅkatāsane nisīditvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti āha. “Bhante, rāhulassa sikkhākāmakathāya, na aññāya kathāyā”ti. Satthā “na, bhikkhave, rāhulo idāneva sikkhākāmo, pubbe tiracchānayaniyaṃ nibbattopi sikkhākāmoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte rājagahe eko magadharājā rajjaṃ kāresi. Tadā bodhisatto migayoniyaṃ nibbattitvā migagaṇaparivuto araññe vasati. Athassa bhaginī attano puttakaṃ upanetvā “bhātika, imaṃ te bhāgineyyaṃ migamāyaṃ sikkhāpehi”ti āha. Bodhisatto “sādhū”ti paṭissuṇitvā “gaccha, tāta, asukavelāya nāma āgantvā sikkheyyāsī”ti āha. So mātulena vuttavelaṃ anatikkamitvā taṃ upasaṅkamitvā migamāyaṃ sikkhi. So ekadivasaṃ vane vicaranto pāsena baddho baddharavaṃ ravi, migagaṇo palāyitvā “putto te pāsena baddho”ti tassa mātuyā ārocesi. Sā bhātu santikaṃ gantvā “bhātika, bhāgineyyo te migamāyaṃ sikkhāpito”ti pucchi. Bodhisatto “mā tvaṃ puttassa kiñci pāpakaṃ āsaṅki, suggahitā tena migamāyā, idāni taṃ hāsayaṃāno āgacchissatī”ti vatvā imaṃ gāthamāha -

16. “Migaṃ tipallatthamanekamāyaṃ, aṭṭhakkhuraṃ aḍḍharattāpapāyimi;
Ekena sotena chamāssasanto, chahi kalāhitibhoti bhāgineyyo”ti.

Tattha miganti bhāgineyyamigaṃ. Tipallatthanti pallatthaṃ vuccati sayanaṃ, ubho hi passehi ujukameva ca nipannakavasenaṭi tīhākārehi pallatthaṃ assa, tīṇi vā pallatthāni assāti tipallattho, taṃ tipallatthaṃ. Anekamāyanti bahumāyaṃ bahuvañcanaṃ. Aṭṭhakkhuranti ekekasmiṃ pāde dvinnāṃ dvinnāṃ vasena aṭṭhahi khurehi samannāgataṃ. Aḍḍharattāpapāyinti purimayāmaṃ atikkamitvā majjhimayāme araññato āgamma pānīyassa pivanato aḍḍharatte āpaṃ pivatīti aḍḍharattāpapāyī. Taṃ aḍḍharatte apāyinti attho. Mama bhāgineyyaṃ migaṃ ahaṃ sādhukaṃ migamāyaṃ uggaṇhāpesiṃ. Kathaṃ? Yathā ekena sotena chamāssasanto, chahi kalāhitibhoti bhāgineyyoti. Idaṃ vuttaṃ hoti - ahañhi tava puttaṃ tathā

uggaṇhāpesiṃ, yathā ekasmiṃ uparimanāsikāsote vātaṃ sannirumbhitvā pathaviyā allīnena ekena heṭṭhīmasotena tattheva chamāyaṃ assasanto chahi kalāhi luddakaṃ atibhoti, chahi koṭṭhāsehi ajjhottharati vañceti attho. Katamāhi chahi? Cattāro pāde pasāretvā ekena passena seyyāya, khurehi tiṇapaṃsukhaṇanena, jivhāninnāmanena udarassa uddhumātabhāvakaraṇena, uccārapassāvavissajjanena, vātasannirumbhanenāti.

Aparo nayo - pādena paṃsuṃ gahetvā abhimukhākaḍḍhanena, paṭipañāmanena, ubhosu passesu sañcaraṇena, udaraṃ uddhaṃ pakkhipanena, adho avakkhipanenāti imāhi chahi kalāhi yathā atibhoti, “mato aya”nti saññaṃ uppādetvā vañceti, evaṃ taṃ migamāyaṃ uggaṇhāpesinti dīpeti.

Aparo nayo - tathā naṃ uggaṇhāpesiṃ, yathā ekena sotena chamāssasanto chahi kalāhiti dvīsupi navesu dassitehi chahi kāraṇehi kalāhiti kalāyissati, luddaṃ vañcessatīti attho. Bhotīti bhaginiṃ ālapati. Bhāgineyyoti evaṃ chahi kāraṇehi vañcanakaṃ bhāgineyyaṃ niddisati. Evaṃ bodhisatto bhāgineyyassa migamāyāya sādhukaṃ uggahitabhāvaṃ dassento bhaginiṃ samassāseti.

Sopi migapotako pāse baddho avipphanditvāyeva bhūmiyaṃ mahāphāsukapassena pāde pasāretvā nipanno pādānaṃ āsannaṭṭhāne khureheva paharitvā paṃsuṃca tiṇāni ca uppāṭetvā uccārapassāvaṃ vissajjetvā sīsaṃ pātetvā jivhaṃ ninnāmetvā sarīraṃ kheḷakilinnaṃ katvā vātaggaṇaṇena udaraṃ uddhumātaṃ katvā akkhīni parivattetvā heṭṭhā nāsikāsotena vātaṃ sañcarāpento uparimanāsikāsotena vātaṃ sannirumbhitvā sakalasarīraṃ thaddhabhāvaṃ gāhāpetvā matākāraṃ dassesi. Nīlamakkhikāpi naṃ samparivāresuṃ, tasmīṃ tasmīṃ ṭhāne kākā nilīyimsu. Luddo āgantvā udaraṃ hatthena paharitvā “atipātova baddho bhavissati, pūtiko jāto”ti tassa bandhanarajjukaṃ mocetvā “etthevadāni naṃ ukkantitvā maṃsaṃ ādāya gamissāmī”ti nirāsaṅko hutvā sākāpālāsaṃ gahetuṃ āraddho. Migapotakopi uṭṭhāya catūhi pādehi ṭhatvā kāyaṃ vidhunitvā gīvaṃ pasāretvā mahāvātena chinnavalāhako viya vegena mātu santikaṃ agamāsi.

Satthāpi “na, bhikkhave, rāhulo idāneva sikkhākāmo, pubbepi sikkhākāmoyevā”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi - “tadā bhāgineyyamigapotako rāhulo ahosi, mātā uppālavanṇā, mātulamigo pana ahameva ahosi”nti.

Tipallatthamigajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

17. Mālutaajātakavaṇṇanā

Kāle vā yadi vā juṇheti idaṃ satthā jetavane viharanto dve vuḍḍhapabbajite ārabba kathesi. Te kira kosalaṇapade ekasmiṃ araṇṇāvāse vasanti. Eko kāḷatthero nāma, eko juṇhatthero nāma. Athekadivasāṃ juṇho kāḷaṃ pucchi “bhante kāḷa, sītaṃ nāma kasmīṃ kāle hotī”ti. So “kāḷe hotī”ti āha. Athekadivasāṃ kāḷo juṇhaṃ pucchi - “bhante juṇha, sītaṃ nāma kasmīṃ kāle hotī”ti. So “juṇhe hotī”ti āha. Te ubhopi attano kaṅkhaṃ chindituṃ asakkontā satthu santikaṃ gantvā satthāraṃ vanditvā “bhante, sītaṃ nāma kasmīṃ kāle hotī”ti pucchiṃsu. Satthā tesāṃ kathaṃ sutvā “pubbepi ahaṃ, bhikkhave, tumhākaṃ imaṃ pañhaṃ kathesiṃ, bhavasāṅkhepagatattā pana na sallakkhayitthā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte ekasmiṃ pabbatapāde sīho ca byaggho ca dve sahāyā ekissāyeva guhāya vasanti. Tadā bodhisattopi isipabbajjaṃ pabbajitvā tasmīṃyeva pabbatapāde vasati. Athekadivasam tesaṃ sahāyakānaṃ sītaṃ nissāya vivādo udapādi. Byaggho “kāḷeyeva sītaṃ hotī”ti āha. Sīho “juṇheyyeva sītaṃ hotī”ti āha. Te ubhopi attano kaṅkhaṃ chinditum asakkontā bodhisattaṃ pucchiṃsu. Bodhisatto imaṃ gāthamāha -

17. “Kāḷe vā yadi vā juṇhe, yadā vāyati māluto;
Vātajāni hi sītāni, ubhotthamaparājītā”ti.

Tattha kāḷe vā yadi vā juṇheti kāḷapakkhe vā juṇhapakkhe vā. Yadā vāyati mālutoti yasmīṃ samaye puratthimādibhedo vāto vāyati, tasmīṃ samaye sītaṃ hoti. Kiṃkāraṇā? Vātajāni hi sītāni, yasmā vāte vijjanteyeva sītāni honti, kāḷapakkho vā juṇhapakkho vā ettha apamāṇanti vuttaṃ hoti. Ubhotthamaparājītāti ubhopi tumhe imasmīṃ pañhe aparājītāti. Evaṃ bodhisatto te sahāyake saññāpesi.

Satthāpi “bhikkhave, pubbepi mayā tumhākaṃ ayaṃ pañho kathito”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne dvepi therā sotāpattiphale patiṭṭhahiṃsu. Satthā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi “tadā byaggho kāḷo ahosi, sīho juṇho, pañhavissajjanakatāpaso pana ahameva ahosi”nti.

Māluta-jātakavaṇṇanā sattamā.

18. Matakabhatta-jātakavaṇṇanā

Evaṃ ce sattā jāneyyunti idaṃ satthā jetavane viharanto matakabhattaṃ ārabha kathesi. Tasmīñhi kāle manussā bahū ajeḷakādayo māretvā kālakate ñātake uddissa matakabhattaṃ nāma denti. Bhikkhū te manusse tathā karonte disvā satthāraṃ pucchiṃsu “etarahi, bhante, manussā bahū pañe jīvitakkhayaṃ pāpetvā matakabhattaṃ nāma denti. Atthi nu kho, bhante, ettha vuḍḍhī”ti? Satthā “na, bhikkhave, ‘matakabhattaṃ dassāmī’ti katepi pañātipāte kāci vuḍḍhi nāma atthi, pubbe paṇḍitā ākāse nisajja dhammaṃ desetvā ettha ādīnaṃ kathetvā sakalajambudīpavāsike etaṃ kammaṃ jahāpesuṃ. Idāni pana bhavaśaṅkhepagatattā puna pātubhūta”nti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente eko tiṇṇaṃ vedānaṃ pāragū disāpāmokkho ācariyabrāhmaṇo “matakabhattaṃ dassāmī”ti ekaṃ eḷakaṃ gāhāpetvā antevāsike āha - “tātā, imaṃ eḷakaṃ nadiṃ netvā nhāpetvā kaṇṭhe mālāṃ parikkhipitvā pañcaṅgulikaṃ datvā maṇḍetvā ānethā”ti. Te “sādhū”ti paṭissuṇitvā taṃ ādāya nadiṃ gantvā nhāpetvā maṇḍetvā nadītīre ṭhapesuṃ. So eḷako attano pubbakammaṃ disvā “evarūpā nāma dukkhā ajja muccissāmī”ti somanassajāto mattikāghaṭaṃ bhindanto viya mahāhasitaṃ hasitvā puna “ayaṃ brāhmaṇo maṃ ghātetvā mayā laddhadukkhā labhissatī”ti brāhmaṇe kāruṇṇyaṃ uppādetvā mahantena saddena parodi.

Atha naṃ te māṇavā pucchiṃsu “samma eḷaka, tvaṃ mahāsaddena hasi ceva rodi ca, kena nu kho kāraṇena hasi, kena kāraṇena parodī”ti? “Tumhe maṃ imaṃ kāraṇaṃ attano ācariyassa santike puccheyyāthā”ti. Te taṃ ādāya gantvā idaṃ kāraṇaṃ ācariyassa ārocesuṃ. Ācariyo tesaṃ vacanaṃ sutvā eḷakaṃ pucchi “kasmā tvaṃ eḷaka, hasi, kasmā rodī”ti? Eḷako attanā katakammaṃ jātissaraññaṇena

anussaritvā brāhmaṇassa kathesi “ahaṃ, brāhmaṇa, pubbe tādisova mantajjhāyakabrāhmaṇo hutvā ‘matakabhattaṃ dassāmi’ti ekaṃ eḷakaṃ māretvā matakabhattaṃ adāsiṃ, svāhaṃ ekassa eḷakassa ghātītattā ekenūnesu pañcasu attabhāvasatesu sīsacchedaṃ pāpuṇiṃ, ayaṃ me koṭiyaṃ t̥hito pañcasatimo attabhāvo, svāhaṃ ‘ajja evarūpā dukkhā muccissāmi’ti somanassajāto iminā kāraṇena hasiṃ. Rodanto pana ‘ahaṃ tāva ekaṃ eḷakaṃ māretvā pañca jātisatāni sīsacchedadukkhaṃ patvā ajja tamhā dukkhā muccissāmi, ayaṃ pana brāhmaṇo maṃ māretvā ahaṃ viya pañca jātisatāni sīsacchedadukkhaṃ labhissatī’ti tayi kāruṇṇena rodi”nti. “Eḷaka, mā bhāyi, nāhaṃ taṃ māressāmi”ti. “Brāhmaṇa, kiṃ vadesi, tayi mārentepi amārentepi na sakkā ajja mayā maraṇā muccitu”nti. “Eḷaka, mā bhāyi, ahaṃ te ārakkhaṃ gahetvā tayā saddhiṃyeva vicarissāmi”ti. “Brāhmaṇa, appamattako tava ārakkho, mayā katapāpaṃ pana mahantaṃ balava”nti.

Brāhmaṇo eḷakaṃ muñcitvā “imaṃ eḷakaṃ kassacipi māretuṃ na dassāmi”ti antevāsike ādāya eḷakeneva saddhiṃ vicari. Eḷako vissatṭhamattova ekaṃ pāsānapitṭhiṃ nissāya jātagumbe gīvaṃ ukkhipitvā paṇṇāni khādituṃ āraddho. Taṅkhaṇaṇṇeva tasmīṃ pāsānapitṭhe asani pati, tato ekā pāsānasakalikā chijjitvā eḷakassa pasāritagīvāya patitvā sīsaṃ chindi, mahājano sannipati. Tadā bodhisatto tasmīṃ t̥hāne rukkhadevatā hutvā nibbatto. So passantasseva tassa mahājanassa devatānubhāvena ākāse pallaṅkena nisīditvā “ime sattā evaṃ pāpassa phalaṃ jānamānā appevanāma pāṇātipātāṃ na kareyyu”nti madhurassarena dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha -

18. “Evaṃ ce sattā jāneyyūṃ, dukkhāyaṃ jātisambhavo;
Na pāṇo pāṇinaṃ hañṇe, pāṇaghātī hi socatī”ti.

Tattha evaṃ ce sattā jāneyyunti ime sattā evaṃ ce jāneyyūṃ. Kathaṃ? Dukkhāyaṃ jātisambhavoti ayaṃ tattha tattha jāti ca jātassa anukkamena vaḍḍhisaṅkhāto sambhavo ca

jarābyādhimaraṇaappiyasampayogapiyavippayogahatthapādacchedādīnaṃ dukkhānaṃ vatthubhūtattā “dukkho”ti yadi jāneyyūṃ. Na pāṇo pāṇinaṃ hañṇeti “paraṃ vadhanto jātisambhave vadhāṃ labhati, pīlento pīlaṃ labhatī”ti jātisambhavassa dukkhavatthutāya dukkhabhāvaṃ jānanto koci pāṇo añṇaṃ pāṇinaṃ na hañṇe, satto sattaṃ na haneyyāti attho. Kiṃkāraṇā? Pāṇaghātī hi socatīti, yasmā sāhatthikādīsu chasu payogesū yena kenaci payogena parassa jīvitindriyupacchedanena pāṇaghātī puggalo aṭṭhasu mahānirayesu soḷasasu ussanirayesu nānappakārāya tiracchānayanīyā pettivisaye asurakāyeti imesu catūsū apāyesu mahādukkhaṃ anubhavamāno dīgharattaṃ antonijjhāyanalakkhaṇena sokena socati. Yathā vāyaṃ eḷako maraṇabhayaena socati, evaṃ dīgharattaṃ socatītipi ñatvā na pāṇo pāṇinaṃ hañṇe, koci pāṇātipātakammaṃ nāma na kareyya. Mohena pana mūḷhā avijjāya andhīkatā imaṃ ādīnavaṃ apassantā pāṇātipātāṃ karontīti.

Evaṃ mahāsatto nirayabhayaena tajjetvā dhammaṃ desesi. Manussā taṃ dhammadesanaṃ sutvā nirayabhayaabhītā pāṇātipātā viramimṃsu. Bodhisattopi dhammaṃ desetvā mahājanaṃ sīle patitṭhāpetvā yathākammaṃ gato, mahājanopi bodhisattassa ovāde t̥hatvā dānādīni puñṇāni katvā devanagaraṃ pūresi. Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi “ahaṃ tena samayena rukkhadevatā ahosi”nti.

19. Āyācitabhattajātakavaṇṇanā

Sace mucce pecca mucceṭi idaṃ satthā jetavane viharanto devatānaṃ āyācanabalikammaṃ ārabba kathesi. Tadā kira manussā vaṇijjāya gacchantā pāṇe vadhitvā devatānaṃ balikammaṃ katvā “mayā anantarāyena atthasiddhiṃ patvā āgantvā puna tumhākaṃ balikammaṃ karissāmā”ti āyācitvā gacchanti. Tatthānantarāyena atthasiddhiṃ patvā āgatā “devatānubhāvena idaṃ jāta”nti maññaṃ bahū pāṇe vadhitvā āyācanato muccituṃ balikammaṃ karonti, taṃ disvā bhikkhū “atthi nu kho, bhante, ettha attho”ti bhagavantaṃ pucchimsu. Bhagavā atītaṃ āhari.

Atīte kāsiraṭṭhe ekasmiṃ gāmake kuṭumbiko gāmadvāre tṭhanigrodharukkhe devatāya balikammaṃ paṭijānitvā anantarāyena āgantvā bahū pāṇe vadhitvā “āyācanato muccissāmī”ti rukkhamaṇaṃ gato. Rukkhadevatā khandhaviṭape tṭhatvā imaṃ gāthamāha -

- 19.** “Sace mucce pecca mucce, muccamāno hi bajjhati;
Na hevaṃ dhīrā muccanti, mutti bālassa bandhana”nti.

Tattha sace mucce pecca mucceṭi bho purisa, tvaṃ sace mucce yadi muccitukāmosi. Pecca mucceṭi yathā paraloke na bajjhasi, evaṃ muccāhi. Muccamāno hi bajjhatīti yathā pana tvaṃ pāṇaṃ vadhitvā muccituṃ icchasi, evaṃ muccamāno hi pāpakammaṃ bajjhati. Tasmā na hevaṃ dhīrā muccantīti ye paṇḍitapurisā, te evaṃ paṭissavato na muccanti. Kiṃkāraṇā? Evarūpā hi mutti bālassa bandhanaṃ, esā pāṇātipātaṃ katvā mutti nāma bālassa bandhanameva hotīti dhammaṃ desesi. Tato paṭṭhāya manussā evarūpā pāṇātipātakammā viratā dhammaṃ caritvā devanagaraṃ pūrayimsu.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi “ahaṃ tena samayena rukkhadevatā ahosi”nti.

Āyācitabhattajātakavaṇṇanā navamā.

20. Naḷapānājātakavaṇṇanā

Disvā padamanuttiṇṇanti idaṃ satthā kosalesu cārikaṃ caramāno naḷakapānagāmaṃ patvā naḷakapānapokkharāṇiyaṃ ketakavane viharanto naḷadaṇḍake ārabba kathesi. Tadā kira bhikkhū naḷakapānapokkharāṇiyaṃ nhatvā sūcigharatthāya sāmaṇerehi naḷadaṇḍake gāhāpetvā te sabbatthakameva chidde disvā satthāraṃ upasaṅkamitvā “bhante, mayā sūcigharatthāya naḷadaṇḍake gaṇhāpema, te mūlato yāva aggā sabbatthakameva chiddā, kiṃ nu kho eta”nti pucchimsu. Satthā “idaṃ, bhikkhave, mayhaṃ porāṇakaadhiṭṭhāna”nti vatvā atītaṃ āhari.

Pubbe kira so vanasaṇḍo araṇṇo ahosi. Tassāpi pokkharāṇiyā eko dakarakkhaso otiṇṇotiṇṇe khādāti. Tadā bodhisatto rohitamigapotakappamāṇo kapiṇḍā hutvā asītisahassamattavānaraparivuto yūthaṃ pariharanto tasmīṃ araṇṇe vasati. So vānaragaṇassa ovādaṃ adāsi “tātā, imasmiṃ araṇṇe visarukkhāpi amanussapariggahitapokkharāṇiyopi honti, tumhe akhāditaṃ phalāphalaṃ khādantā vā apītaṃ phalaṃ pāṇiyaṃ pivantā vā maṃ paṭipuccheyyāthā”ti. Te “sādhū”ti paṭissuṇitvā ekadivasaṃ agatapubbaṭṭhānaṃ gatā tattha bahudeva

divasaṃ caritvā pāṇīyaṃ gavesamānā ekaṃ pokkharaṇiṃ disvā pāṇīyaṃ apivittvā bodhisattassāgamaṇaṃ olokayamānā nisīdiṃsu. Bodhisatto āgantvā “kiṃ tātā, pāṇīyaṃ na pivathā”ti āha. “Tumhākaṃ āgamaṇaṃ olokemā”ti. “Suṭṭhu, tātā”ti bodhisatto pokkharaṇiṃ āvijjhittvā padaṃ paricchindanto otiṇṇameva passi, na uttiṇṇaṃ. So “nissamsayaṃ esā amanussapariggahitā”ti ñatvā “suṭṭhu vo kataṃ, tātā, pāṇīyaṃ apivantehi, amanussapariggahitā aya”nti āha.

Dakarakkhasopi tesāṃ anotaṇabhāvaṃ ñatvā nīlodaro paṇḍaramukho surattahatthapādo bībhacchadassano hutvā udakaṃ dvidhā katvā nikkhamitvā “kasmā nisinnāttha, otarivā pāṇīyaṃ pivathā”ti āha. Atha naṃ bodhisatto pucchi “tvam idha nibbattadakarakkhasosī”ti? “Āma, aha”nti. “Tvam pokkharaṇiṃ otiṇṇake labhasī”ti? “Āma, labhāmi, ahaṃ idhotiṇṇaṃ antamaso sakuṇikaṃ upādāya na kiñci muñcāmi, tumhepi sabbe khādissāmī”ti. “Na mayaṃ attānaṃ tuyhaṃ khādituṃ dassāmā”ti. “Pāṇīyaṃ pana pivissathā”ti. “Āma, pāṇīyaṃ pivissāma, na ca te vasaṃ gamissāmā”ti. “Atha kathaṃ pāṇīyaṃ pivissathā”ti? Kiṃ pana tvam maññasi “otarivā pivissantī”ti. “Mayaṃhi anotarivā asītisahassānipi ekamekaṃ naḷadaṇḍakaṃ gahetvā uppalaṇālena udakaṃ pivantā viya tava pokkharaṇiyā pāṇīyaṃ pivissāma, evaṃ no tvam khādituṃ na sakkhissasī”ti. Etamatthaṃ veditvā satthā abhisambuddho hutvā imissā gāthāya purimapaḍadvayaṃ abhāsi -

20. “Disvā padamanuttiṇṇaṃ, disvānotaritaṃ pada”nti.

Tassattho - bhikkhave, so kapiṇḍā tassā pokkharaṇiyā ekampi uttiṇṇapadaṃ nāddasa, otaritaṃ pana otiṇṇapadameva addasa. Evaṃ disvā padaṃ anuttiṇṇaṃ disvāna otaritaṃ padaṃ “addhāyaṃ pokkharaṇī amanussapariggahitā”ti ñatvā tena saddhiṃ sallapanto sapaṇiso āha -

“Naḷena vāriṃ pissāmā”ti;

Tassattho - mayaṃ tava pokkharaṇiyaṃ naḷena pāṇīyaṃ pivissāmāti. Puna mahāsatto āha -

“Neva maṃ tvam vadhissasī”ti;

Evaṃ naḷena pāṇīyaṃ pivantaṃ sapaṇisampi maṃ tvam neva vadhissasīti attho.

Evañca pana vatvā bodhisatto ekaṃ naḷadaṇḍakaṃ āharāpetvā pāramiyo āvajjetvā saccakiriyaṃ katvā mukhena dhāmi, naḷo anto kiñci gaṇṭhiṃ asesetvā sabbatthakameva susiro ahosi. Iminā niyāmena aparaṃpi aparaṃpi āharāpetvā mukhena dhamitvā adāsi. Evaṃ santepi na sakkā niṭṭhāpetuṃ, tasmā evaṃ na gahetabbā. Bodhisatto pana “imaṃ pokkharaṇiṃ parivāretvā jātā sabbepi naḷā ekacchiddā hontū”ti adhiṭṭhāsi. Bodhisattānañhi hitūpacārassa mahantatāya adhiṭṭhānaṃ samijjhati. Tato paṭṭhāya sabbepi taṃ pokkharaṇiṃ parivāretvā utṭhitanaḷā ekacchiddā jātā. Imasmiñhi kappe cattāri kappatṭhiyapāṭihāriyāni nāma. Katamāni cattāri? Cande sasalakkhaṇaṃ sakalampi imaṃ kappam ṭhassati, vaṭṭakajātake aggino nibbutatṭhānaṃ sakalampi imaṃ kappam aggi na jhāyissati, ghaṭikāranivesanatṭhānaṃ sakalampi imaṃ kappam anovassakaṃ ṭhassati, imaṃ pokkharaṇiṃ parivāretvā utṭhitanaḷā sakalampi imaṃ kappam ekacchiddā bhavissantīti imāni cattāri kappatṭhiyapāṭihāriyāni nāma.

Bodhisatto evaṃ adhiṭṭhahitvā ekaṃ naḷaṃ ādāya nisīdi. Tepi asītisahassavānarā ekekaṃ ādāya pokkharāṇiṃ parivāretvā nisīdiṃsu. Tepi bodhisattassa naḷena ākaḍḍhitvā pāṇīyaṃ pivanakāle sabbe tīre nisinnāva pivīṃsu. Evaṃ tehi pāṇīye pivite dakarakkhaso kiñci alabhitvā anattamano sakanivesanameva gato. Bodhisattopi saparivāro araṇṇameva pāvīsi.

Satthā pana “imesaṃ, bhikkhave, naḷānaṃ ekacchiddabhāvo nāma mayhamevetam porāṇakaadhiṭṭhāna”nti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakam samodhānesi - “tadā dakarakkhaso devadatto ahosi, asītisahassavānarā buddhaparisā, upāyakusalo pana kapiṛajā ahameva ahosi”nti.

Naḷapānajātakavaṇṇanā dasamā.

Sīlavaggo dutiyo.

Tassuddānaṃ -

Nigrodhaṃ lakkhaṇaṃ kaṇḍi, vātamigaṃ kharādiyaṃ;
Tipallatthaṃ mālutañca, matabhatta ayācitaṃ;
Naḷapānanti te dasāti.

3. Kuruṅgavaggo

21. Kuruṅgamigajātakavaṇṇanā

Ñātametaṃ kuruṅgassāti idaṃ satthā veḷuvane viharanto devadattaṃ ārabha kathesi. Ekasmiñhi samaye dhammasabhāyaṃ sannipatitā bhikkhū “āvuso devadatto tathāgatassa ghātanatthāya dhanuggahe payojesi, silaṃ pavijjhi, dhanapālaṃ vissajjesi, sabbathāpi dasabalassa vadhāya parisakkatī”ti devadattassa avaṇṇaṃ kathentā nisīdiṃsu. Satthā āgantvā paññattāsane nisinna “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchi. Bhante, devadatto tumhākaṃ vadhāya parisakkatīti tassa aguṇakathāya sannisinnāmhāti. Satthā “na, bhikkhave, devadatto idāneva mama vadhāya parisakkatī, pubbepi mama vadhāya parisakkiyeva, na ca pana maṃ vadhitaṃ asakkhī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kuruṅgamigo hutvā ekasmiṃ araṇṇāyatane phalāni khādanto vasati. So ekasmiṃ kāle phalasampanne sepaṇṇirukkhe sepaṇṇiphalāni khādanti. Atheke gāmaṃvāsī aṭṭakaluddako phalarukkhamūlesu migānaṃ padāni upadhāretvā uparirukkhe aṭṭakaṃ bandhitvā tattha nisīditvā phalāni khāditaṃ āgatāgate mige sattiyā vijjhitaṃ tesam maṃsaṃ vikkiṇanto jīvikaṃ kappeti. So ekadivasam tasmim rukkhāmūle bodhisattassa padavaḷaṇṇaṃ disvā tasmim sepaṇṇirukkhe aṭṭakaṃ bandhitvā pātova bhuñjitvā satthim ādāya vanaṃ pavisitvā taṃ rukkhaṃ āruhitvā aṭṭake nisīdi. Bodhisattopi pātova vasanaṭṭhānā nikkhamitvā “sepaṇṇiphalāni khādissāmī”ti āgamma taṃ rukkhāmūlaṃ sahasāva apavitvā “kadāci aṭṭakaluddakā rukkhesu aṭṭakaṃ bandhanti, atthi nu kho evarūpo upaddavo”ti pariggaṇhanto bāhiraṭova aṭṭhāsi.

Luddakopi bodhisattassa anāgamanabhāvaṃ ñatvā aṭṭake nisinnova sepaṇṇiphalāni khipitvā khipitvā tassa purato pātesi. Bodhisatto “imāni phalāni āgantvā mayhaṃ purato patanti, atthi nu kho upari luddako”ti punappunaṃ ullokento luddakaṃ disvā apassanto viya hutvā “ambho, rukkha-pubbe tvaṃ olambakaṃ cārento viya

ujukameva phalāni pātesi, ajja pana te rukkhadhammo pariccatto, evaṃ tayā rukkhadhamme pariccatte ahampi aññaṃ rukkhamūlaṃ upasaṅkamitvā mayhaṃ āhāraṃ pariyesissāmi”ti vatvā imaṃ gāthamāha -

21. “Ñātametaṃ kuruṅgassa, yaṃ tvam sepaṇṇi seyyasi;
Aññaṃ sepaṇṇi gacchāmi, na me te ruccate phala”nti.

Tattha ñātanti pākaṭaṃ jātaṃ. Etanti idaṃ. Kuruṅgassāti kuruṅgamigassa. Yaṃ tvam sepaṇṇi seyyasīti yaṃ tvam ambho sepaṇṇirukkha purato phalāni pātayamāno seyyasi viseyyasi visiṇṇaphalo hosi, taṃ sabbam kuruṅgamigassa pākaṭaṃ jātaṃ. Na me te ruccate phalanti evaṃ phalaṃ dadamānāya na me tava phalaṃ ruccati, tiṭṭha tvam, ahaṃ aññattha gacchissāmīti agamāsi.

Athassa luddako aṭṭake nisinnova sattim khipitvā “gaccha, viraddho dānimhi ta”nti āha. Bodhisatto nivattitvā tṭhito āha “ambho purisa, idānisi kiñcāpi maṃ viraddho, aṭṭha pana mahāniraye soḷasaussadaniraye pañcavidhabandhanādīni ca kammakāraṇāni aviraddhoyevāsī”ti. Evañca pana vatvā palāyitvā yathāruciṃ gato, luddopi otaritvā yathāruciṃ gato.

Satthāpi “na, bhikkhave, devadatto idāneva mama vadhāya parisakkati, pubbepi parisakkiyeva, na ca pana maṃ vadhituṃ asakkhī”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi - “tadā aṭṭakaluddako devadatto ahosi, kuruṅgamigo pana ahameva ahosi”nti.

Kuruṅgamigajātakavaṇṇanā paṭhamā.

22. Kukkurajātakavaṇṇanā

Ye kukkurāti idaṃ satthā jetavane viharanto ñātattacariyaṃ ārabba kathesi. Sā dvādasakanipāte bhaddasālajātake āvibhavissati. Idaṃ pana vatthuṃ patiṭṭhapetvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tathārūpaṃ kammaṃ paṭicca kukkurayoniyaṃ nibbattitvā anekasatakukkuraparivuto mahāsusāne vasati. Athekadivasam rājā setasindhavayuttaṃ sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitaṃ rathaṃ āruya uyyānaṃ gantvā tattha divasabhāgaṃ kilītvā atthaṅgate sūriye nagaraṃ pāvisi. Tassa taṃ rathavarattaṃ yathānaddhameva rājaṅgaṇe ṭhapaṇṇiṃsu, so rattibhāge deve vassante tinto. Uparipāsādato koleyyakasunakhā otaritvā tassa cammañca naddhiñca khādiṃsu. Punadivase rañño ārocesuṃ “deva, niddhamanamukhena sunakhā pavisitvā rathassa cammañca naddhiñca khādiṃsū”ti. Rājā sunakhānaṃ kujjhitvā “diṭṭhadiṭṭhaṭṭhāne sunakhe ghātethā”ti āha. Tato paṭṭhāya sunakhānaṃ mahābyasanaṃ udapādi. Te diṭṭhidiṭṭhaṭṭhāne ghātiyamānā palāyitvā susānaṃ gantvā bodhisattassa santikaṃ agamaṃsu.

Bodhisatto “tumhe bahū sannipatitā, kiṃ nu kho kāraṇa”nti pucchi. Te “antepure kira rathassa cammañca naddhi ca sunakhehi khāditā”ti kuddho rājā sunakhavadhaṃ āṇāpesi, bahū sunakhā vinassanti, mahābhayaṃ uppanna”nti āhaṃsu. Bodhisatto cintesi “ārakkhaṭṭhāne bhi sunakhānaṃ okāso natthi, antorājanivesane koleyyakasunakhānameva taṃ kammaṃ bhavissati. Idāni pana corānaṃ kiñci bhayaṃ natthi, acorā maraṇaṃ labhanti, yaṃnūnāhaṃ core rañño dassetvā ñātisaṅghassa jīvitadānaṃ dadeyya”nti. So ñātake samassāsetvā “tumhe mā bhāyittha, ahaṃ vo abhayaṃ āharissāmi, yāva rājānaṃ passāmi, tāva idheva

hothā''ti pāramiyo āvajjetvā mettābhāvanam purecārikam katvā ''mayham upari leḍḍum vā muggaram vā mā koci khipitum ussahī''ti adhiṭṭhāya ekakova antonagaram pāvisi. Atha nam disvā ekasattopi kujjhitvā olokento nāma nāhosi. Rājāpi sunakhavadham āṇāpetvā sayam vinicchaye nisinno hoti. Bodhisatto tattheva gantvā pakkhanditvā rañño āsanassa heṭṭhā pāvisi. Atha nam rājapurisā nīharitum āradhā, rājā pana vāresi.

So thokam vissamitvā heṭṭhāsanā nikkhamitvā rājānam vanditvā ''deva, tumhe kukkure mārāpethā''ti pucchi. ''Āma, mārāpemaha''nti. ''Ko nesam aparādhō narindā''ti? ''Rathassa me parivāracammañca naddhiñca khādiṃsū''ti. ''Ye khādiṃsu, te jānāthā''ti? ''Na jānāmā''ti. ''Ime nāma cammakhādakacorā''ti tathato ajānitvā diṭṭhadiṭṭhaṭṭhāneyeva mārāpanam na yuttam, devā''ti. ''Rathacamma kikkurehi khāditattā 'diṭṭhadiṭṭhe sabbeva mārethā''ti sunakhavadham āṇāpesi''nti. ''Kiṃ pana vo manussā sabbeva kukkure mārenti, udāhu maraṇam alabhantāpi atthi''ti? ''Atthi, amhākam ghare koleyyakā maraṇam na labhanti''ti. Mahārāja idāneva tumhe ''rathacamma kikkurehi khāditattā 'diṭṭhadiṭṭhe sabbeva mārethā''ti sunakhavadham āṇāpesi''nti avocuttha, idāni pana ''amhākam ghare koleyyakā maraṇam na labhanti''ti vadetha. ''Nanu evam sante tumhe chandādivasena agatigamanam gacchatha, agatigamañca nāma na yuttam, na ca rājadhammo, rañña nāma kāraṇagavesakena tulāsadisena bhavitum vaṭṭati, idāni ca koleyyakā maraṇam na labhanti, dubbalasunakhāva labhanti, evam sante nāyam sabbasunakhagaccā, dubbalaghātikā nāmesā''ti. Evañca pana vatvā mahāsatto madhurassaram nicchāretvā ''mahārāja, yaṃ tumhe karotha, nāyam dhammo''ti rañño dhammam desento imam gāthamāha -

22. ''Ye kukkurā rājakulamhi vaddhā, koleyyakā vaṇṇabalūpapannā;
Teme na vajjhā mayamasma vajjhā, nāyam saghaccā dubbalaghātikāya''nti.

Tattha ye kukkurāti ye sunakhā. Yathā hi dhāruṇhopi passāvo ''pūtimutta''nti, tadahujātopi siṅgālo ''jarasiṅgālo''ti, komalāpi galocilatā ''pūtilatā''ti, suvaṇṇavaṇṇopi kāyo ''pūtikāyo''ti vuccati, evamevam vassasatikopi sunakho ''kukkuro''ti vuccati. Tasmā mahallakā kāyabalūpapannāpi te ''kukkurā''tveva vuttā. Vaddhāti vaḍḍhitā. Koleyyakāti rājakule jātā sambhūtā samvaḍḍhā. Vaṇṇabalūpapannāti sarīravaṇṇena ceva kāyabalena ca sampannā. Teme na vajjhāti te ime sassāmikā sārakkhā na vajjhā. Mayamasma vajjhāti assāmikā anārakkhā mayaṃ vajjhā nāma jātā. Nāyam saghaccāti evam sante ayaṃ avisesena saghaccā nāma na hoti. Dubbalaghātikāyanti ayaṃ pana dubbalānaṃyeva ghātanato dubbalaghātikā nāma hoti. Rājūhi nāma corā niggaṇhitabbā, no acorā. Idha pana corānam kiñci bhayaṃ natthi, acorā maraṇam labhanti. Aho imasmim loke ayuttam vattati, aho adhammo vattatīti.

Rājā bodhisattassa vacaram sutvā āha - ''jānāsi tvam, paṇḍita, asukehi nāma rathacamma khādita''nti? ''Āma, jānāmī''ti. ''Kehi khādita''nti? ''Tumhākam gehe vasanakehi koleyyakasunakhehi''ti. ''Katham tehi khāditabhāvo jānitabbo''ti? ''Aham tehi khāditabhāvam dassesāmī''ti. ''Dassehi paṇḍitā''ti. ''Tumhākam ghare koleyyakasunakhe āharāpetvā thokam takkañca dabbatiṇāni ca āharāpethā''ti. Rājā tathā akāsi. Atha nam mahāsatto ''imāni tiṇāni takkena maddāpetvā ete sunakhe pāyethā''ti āha. Rājā tathā katvā pāyāpesi, pītā pītā sunakhā saddhiṃ cammehi vamiṃsu. Rājā ''sabbaññubuddhassa byākaraṇam viyā''ti tuṭṭho bodhisattassa setacchattena pūjam akāsi. Bodhisatto ''dhammam cara, mahārāja, mātāpitūsu

khattiyā”tiādīhi tesakuṇajātake āgatāhi dasahi dhammacariyagāthāhi rañño dhammaṃ desetvā “mahārāja, ito paṭṭhāya appamatto hohī”ti rājānaṃ pañcasu sīlesu paṭiṭṭhapetvā setacchattaṃ rañño va paṭiadāsi.

Rājā mahāsattassa dhammakathaṃ sutvā sabbasattānaṃ abhayaṃ datvā bodhisattaṃ ādiṃ katvā sabbasunakhānaṃ attano bhojanasadisameva niccabhattaṃ paṭṭhapetvā bodhisattassa ovāde ṭhito yāvatāyukaṃ dānādīni puññāni katvā kālāṃ katvā devaloke uppajji. Kukkuravādo dasa vassasahassāni pavatti. Bodhisattopi yāvatāyukaṃ ṭhatvā yathākammaṃ gato.

Satthā “na, bhikkhave, tathāgato idāneva ñātakānaṃ atthaṃ carati, pubbepi cariyevā”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi - “tadā rājā ānando ahosi, avasesā parisā buddhaparisā, kukkurapaṇḍito pana ahameva ahosi”nti.

Kukkurajātakavaṇṇanā dutiyā.

23. Bhojājānīyajātakavaṇṇanā

Api passena semānoti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ ossaṭṭhavīriyaṃ bhikkhuṃ ārabba kathesi. Tasmiñhi samaye satthā taṃ bhikkhuṃ āmantetvā “bhikkhu, pubbe paṇḍitā anāyatanepi vīriyaṃ akaṃsu, pahāraṃ laddhāpi neva ossajiṃsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto bhojājānīyasindhavakule nibbatto sabbālaṅkārasampanno bārāṇasirañño maṅgalasso ahosi. So sataśahasagghanikāya suvaṇṇapāṭiyaṃyeva nānaggarasasampannaṃ tivassikagandhasālībhajanaṃ bhuñjati, cātujjātikagandhūpalittāyameva bhūmiyaṃ tiṭṭhati, taṃ ṭhānaṃ rattakambalasāṇiparikkhittaṃ upari suvaṇṇatāraḥkacitacelavitānaṃ samosaritagandhadāmamālādāmaṃ avijahitagandhatelapadīpaṃ hoti. Bārāṇasirajjaṃ pana apatthentā rājāno nāma natthi. Ekaṃ samayaṃ satta rājāno bārāṇasiṃ parikkhipitvā “amhākaṃ rajjaṃ vā detu, yuddhaṃ vā”ti bārāṇasirañño paṇṇaṃ pesesum. Rājā amacce sannipādetvā taṃ pavattiṃ ācikkhitvā “idāni kiṃ karoma, tātā”ti pucchi. “Deva, tumhehi tāva āditova yuddhāya na gantabbaṃ, asukaṃ nāma assārohaṃ pesetvā yuddhaṃ kāretha, tasmīṃ asakkonte pacchā jānissāmā”ti. Rājā taṃ pakkosāpetvā “sakkhissasi, tātā, sattahi rājūhi saddhiṃ yuddhaṃ kātu”nti āha. “Deva, sace bhojājānīyasindhavaṃ labhāmi, tiṭṭhantu satta rājāno, sakalajambudīpe rājūhipi saddhiṃ yujjhituṃ sakkhissāmī”ti. “Tātā, bhojājānīyasindhavo vā hotu añño vā, yaṃ icchasi, taṃ gahetvā yuddhaṃ karohī”ti.

So “sādhu, devā”ti rājānaṃ vanditvā pāsādā oruyha bhojājānīyasindhavaṃ āharāpetvā suvammaṃ katvā attanāpi sabbasannāhasannaddho khaggaṃ bandhitvā sindhavapiṭṭhivaragato nagarā nikkhamma vijjulatā viya caramāno paṭhamaṃ balakoṭṭhakaṃ bhinditvā ekaṃ rājānaṃ jīvaggāhameva gahetvā āgantvā nagare balassa niyyādetvā puna gantvā dutiyaṃ balakoṭṭhakaṃ bhinditvā tathā tatiyanti evaṃ pañca rājāno jīvaggāhaṃ gahetvā chaṭṭhaṃ balakoṭṭhakaṃ bhinditvā chaṭṭhassa rañño gahitakāle bhojājānīyo pahāraṃ labhati, lohitaṃ paggharati, vedanā balavatiyo vattanti. Assāroho tassa pahaṭabhāvaṃ ñatvā bhojājānīyasindhavaṃ rājadvāre nipajjāpetvā sannāhaṃ sithilaṃ katvā aññaṃ assaṃ sannayhituṃ āradhho. Bodhisatto mahāphāsukapassena nipannova akkhīni

ummiletvā assārohaṃ disvā “ayaṃ aññaṃ assaṃ sannayhati, ayañca asso sattamaṃ balakoṭṭhakaṃ bhinditvā sattamaṃ rājānaṃ gaṇhituṃ na sakkhissati, mayā katakammañca nassissati, appaṭisamo assārohopi nassissati, rājāpi parahatthaṃ gamissati, ṭhapetvā maṃ añño asso sattamaṃ balakoṭṭhakaṃ bhinditvā sattamaṃ rājānaṃ gahetuṃ samattho nāma natthī”ti nipannakova assārohaṃ pakkosāpetvā “samma assāroha, sattamaṃ balakoṭṭhakaṃ bhinditvā sattamaṃ rājānaṃ gahetuṃ samattho ṭhapetvā maṃ añño asso nāma natthi, nāhaṃ mayā katakammaṃ nāsessāmi, mamaññeva uṭṭhāpetvā sannayhāhī”ti vatvā imaṃ gāthamāha -

23. “Api passena semāno, sallebhi sallalīkato;
Seyyova vaḷavā bhojjho, yuñja maññeva sārathī”ti.

Tattha api passena semānoti ekena passena sayamānakopi. Sallebhi sallalīkatoti sallehi viddhopi samāno. Seyyova vaḷavā bhojjhoti vaḷavāti sindhavakulesu ajāto khaluñkasso. Bhojjhoti bhojājānīyasindhavo. Iti etasmā vaḷavā sallehi viddhopi bhojājānīyasindhavova seyyo varo uttamo. Yuñja maññeva sārathīti yasmā eva gatopi ahameva seyyo, tasmā mamaññeva yojehi, maṃ vammehīti vadati.

Assāroho bodhisattaṃ uṭṭhāpetvā vaṇaṃ bandhitvā susannaddhaṃ sannayhitvā tassa piṭṭhiyaṃ nisīditvā sattamaṃ balakoṭṭhakaṃ bhinditvā sattamaṃ rājānaṃ jīvaggāhaṃ gahetvā rājabalassa niyyādesi, bodhisattampi rājadvāraṃ ānayiṃsu. Rājā tassa dassanattāya nikkhami. Mahāsatto rājānaṃ āha - “mahārāja, satta rājāno mā ghātayittha, sapathaṃ kāretvā vissajjetha, mayhañca assārohassa ca dātabbaṃ yasaṃ assārohasseva detha, satta rājāno gahetvā dinnayodhaṃ nāma nāsetuṃ na vaṭṭati. Tumhepi dānaṃ detha, sīlaṃ rakkhatha, dhammena samena rajjaṃ kārethā”ti. Evaṃ bodhisattena rañño ovāde dinne bodhisattassa sannāhaṃ mocayiṃsu, so sannāhe muttamatteyeva nirujjhi. Rājā tassa sarīrakiccaṃ kāretvā assārohassa mahantaṃ yasaṃ datvā satta rājāno puna attanno adubbhāya sapathaṃ kāretvā sakasakaṭṭhānāni pesetvā dhammena samena rajjaṃ kāretvā jīvitapariyosāne yathākammaṃ gato.

Satthā “evaṃ bhikkhu pubbe paṇḍitā anāyatanepi vīriyaṃ akaṃsu, evarūpaṃ pahāraṃ laddhāpi na ossajiṃsu, tvaṃ pana evarūpe niyyānikasāsane pabbajitvā kasmā vīriyaṃ ossajasī”ti vatvā cattāri saccāni pakāsesi, saccapariyosāne ossaṭṭhavīriyo bhikkhu arahattaphale patiṭṭhāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā rājā ānando ahosi, assāroho sārīputto, bhojājānīyasindhavo pana ahameva ahosi”nti.

Bhojājānīyajātakavaṇṇanā tatiyā.

24. Ājaññajātakavaṇṇanā

Yadā yadāti idampi satthā jetavane viharanto ossaṭṭhavīriyameva bhikkhuṃ ārabha kathesi. Taṃ pana bhikkhuṃ satthā āmantetvā “bhikkhu pubbe paṇḍitā anāyatanepi laddhappahārāpi hutvā vīriyaṃ akaṃsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente purimanayeneva satta rājāno nagaraṃ parivārayiṃsu. Atheke rathikayodho dve bhātikasindhavo rathe yojetvā nagarā nikkhamma cha balakoṭṭhake bhinditvā cha rājāno aggahesi. Tasmīṃ khaṇe jeṭṭhakaasso pahāraṃ labhi. Rathiko rathaṃ pesento rājadvāraṃ āgantvā

jetṭhabhātikaṃ rathā mocetvā sannāhaṃ sithilaṃ katvā ekeneva passena
nipajjāpetvā aññaṃ assaṃ sannayhituṃ āraddho. Bodhisatto taṃ disvā
purimanayeneva cintetvā rathikaṃ pakkosāpetvā nipannakova imaṃ gāthamāha -

24. “Yadā yadā yattha yadā, yattha yattha yadā yadā;
Ājañño kurute vegaṃ, hāyanti tattha vāḷavā”ti.

Tattha yadā yadāti pubbaṇhādīsu yasmiṃ yasmiṃ kāle. Yatthāti yasmiṃ ṭhāne
magge vā saṅgāmasīse vā. Yadāti yasmiṃ khaṇe. Yattha yatthāti sattannaṃ
balakoṭṭhakānaṃ vasena bahūsu yuddhamañḍalesu. Yadā yadāti yasmiṃ yasmiṃ
kāle pahāraṃ laddhakāle vā aladdhakāle vā. Ājañño kurute veganti sārathissa
cittarucitaṃ kāraṇaṃ ājānanaśabhāvo ājañño varasindhavo vegaṃ karoti vāyamati
vīriyaṃ ārabhati. Hāyanti tattha vāḷavāti tasmīṃ vege kariyamāne itare
vaḷavaśāṅkhātā khaḷuṅkassā hāyanti parihāyanti, tasmā imasmiṃ rathe maṃyeva
yojehīti āha.

Sārathi bodhisattaṃ utṭhāpetvā rathe yojetvā sattamaṃ balakoṭṭhakaṃ bhinditvā
sattamaṃ rājānaṃ ādāya rathaṃ pesento rājadvāraṃ āgantvā sindhavaṃ mokesi.
Bodhisatto ekena passena nipanno purimanayeneva añño ovādaṃ datvā nirujjhi.
Rājā tassa sarīrakiccaṃ kāretvā sārathissa sammānaṃ katvā dhammena rajjaṃ
kāretvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne so
bhikkhu arahatte paṭiṭṭhāsi. Satthā jātaṃ samodhānesi “tadā rājā ānandatthero
ahosi, asso sammāsambuddho”ti.

Ājaññajātakavaṇṇanā catutthā.

25. Titthajātakavaṇṇanā

Aññaṃaññehi tittthehīti idaṃ satthā jetavane viharanto dhammasenāpatissa
saddhivihārikaṃ ekaṃ suvaṇṇakārapubbakaṃ bhikkhuṃ ārabba kathesi.
Āsayānusayaññañhi buddhānaṃyeveva hoti, na aññesaṃ. Tasmā dhammasenāpati
attano āsayānusayaññaṇassa natthitāya saddhivihārikassa āsayānusayaṃ ajānanto
asubhakammaṭṭhānameva kathesi, tassa taṃ na sappāyamahosi. Kasmā? So kira
paṭipāṭiyā pañca jātisatāni suvaṇṇakārageheyeveva paṭisandhiṃ gaṇhi, athassa
dīgharattaṃ parisuddhasuvaṇṇadassanavasena paricitattā asubhaṃ na
sappāyamahosi. So tattha nimittamattampi uppādetuṃ asakkonto cattāro māse
khepesi.

Dhammasenāpati attano saddhivihārikassa arahattaṃ dātuṃ asakkonto “addhā
ayaṃ buddhaveneyyo bhavissati, tathāgatassa santikaṃ nessāmī”ti cintetvā pātova
taṃ ādāya satthu santikaṃ agamāsi. Satthā “kiṃ nu kho, sārputta, ekaṃ bhikkhuṃ
ādāya āgatosī”ti pucchi. “Ahaṃ, bhante, imassa kammaṭṭhānaṃ adāsiṃ, ayaṃ pana
catūhi māsehi nimittamattampi na uppādesi, svāhaṃ ‘buddhaveneyyo eso
bhavissatī’ti cintetvā tumhākaṃ santikaṃ ādāya āgato”ti. “Sārputta, kataraṃ pana
te kammaṭṭhānaṃ saddhivihārikassa dinna”nti? “Asubhakammaṭṭhānaṃ bhagavā”ti.
“Sārputta, natthi tava santāne āsayānusayaññaṇaṃ, gaccha, tvaṃ sāyanhasamaye
āgantvā tava saddhivihārikaṃ ādāya gaccheyyāsī”ti. Evaṃ satthā therāṃ uyyojetvā
tassa bhikkhussa manāpaṃ cīvaraṇca nivāsanaṇca dāpetvā taṃ ādāya gāmaṃ
piṇḍāya pavisitvā paṇitaṃ khādanīyabhojanīyaṃ dāpetvā

mahābhikkhusaṅghaparivāro puna vihāraṃ āgantvā gandhakuṭiyaṃ divasabhāgaṃ khepetvā sāyanhasamaye taṃ bhikkhuṃ gahetvā vihāracārikaṃ caramāno ambavane ekaṃ pokkharaṇiṃ māpetvā tattha mahantaṃ paduminigacchaṃ, tatrāpi ca mahantaṃ ekaṃ padumapupphaṃ māpetvā “bhikkhu imaṃ pupphaṃ olokeno nisīdā”ti nisīdāpetvā gandhakuṭiṃ pāvisi.

So bhikkhu taṃ pupphaṃ punappunaṃ oloketi. Bhagavā taṃ pupphaṃ jaraṃ pāpesi, taṃ tassa passantasseva jaraṃ patvā vivaṇṇaṃ ahosi. Athassa pariyantato paṭṭhāya pattāni patantāni muhuttaṇa sabbāni patiṃsu. Tato kiṇṇakkhaṃ pati, kaṇṇikāva avasissī. So bhikkhu taṃ passanto cintesi “idaṃ padumapupphaṃ idāneva abhirūpaṃ ahosi dassanīyaṃ, athassa vaṇṇo pariṇato, pattāni ca kiṇṇacakkhaṇa patitaṃ, kaṇṇikāmatameva avasiṭṭhaṃ, evarūpassa nāma padumassa jarā pattā, mayhaṃ sarīrassa kiṃ na pāpuṇissati, sabbe saṅkhārā aniccā”ti vipassanaṃ paṭṭhapesi. Satthā “tassa cittaṃ vipassanaṃ āruḷha”nti ñatvā gandhakuṭiyaṃ nisinnova obhāsaṃ pharitvā imaṃ gāthamāha -

“Ucchinda sinehamattano, kumudaṃ sārādikaṃva pāṇinā;
Santimaggameva brūhaya, nibbānaṃ sugatena desita”nti.

So bhikkhu gāthāpariyosāne arahattaṃ patvā “mutto vatamhi sabbabhavēhi”ti cintetvā -

“So vutthavāso paripuṇṇamānaso, khīṇāsavo antimadehadhārī;
Visuddhasīlo susamāhitindriyo, cando yathā rāhumukhā pamutto.

“Samotataṃ mohamahandhakāraṃ, vinodayiṃ sabbamalaṃ asesam;
Ālokapajjotakaro pabhaṅkaro, sahasasamaṃsī viya bhāṇumā nabhe”ti. -

Ādīhi gāthāhi udānaṃ udānesi. Udānetvā ca pana gantvā bhagavantaṃ vandi. Theropi āgantvā satthāraṃ vanditvā attano saddhivihārikaṃ gahetvā agamāsī. Ayaṃ pavatti bhikkhūnaṃ antare pākaṭṭa jātā. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ dasabalassa guṇe vaṇṇayamānā nisīdiṃsu - “āvuso, sārīputtatthero āsayānusayañāṇassa abhāvena attano saddhivihārikassa āsayam na jānāti, satthā pana ñatvā ekadivaseneva tassa saha paṭisambhidāhi arahattaṃ adāsī, aho buddhā nāma mahānubhāvā”ti.

Satthā āgantvā paññattāsane nisīditvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchi. “Na bhagavā aññāya kathāya, tumhākaññeva pana dhammasenāpatino saddhivihārikassa āsayānusayañāṇakathāyā”ti. Satthā “na, bhikkhave, etaṃ acchariyaṃ, svāhaṃ etarahi buddho hutvā tassa āsayam jānāmi, pubbepāhaṃ tassa āsayam jānāmiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatto rajjaṃ kāresi. Tadā bodhisatto taṃ rājānaṃ atthe ca dhamme ca anusāsati. Tadā rañño maṅgalaassanānatitthe aññataraṃ vaḷavaṃ khaḷuṅkassaṃ nhāpesuṃ. Maṅgalasso vaḷavena nhānatitthaṃ otāriyamāno jigucchitvā otarituṃ na icchi. Assagopako gantvā rañño ārocesi “deva, maṅgalasso titthaṃ otarituṃ na icchatī”ti. Rājā bodhisattaṃ pesesi - “gaccha, paṇḍita, jānāhi kena kāraṇena asso titthaṃ otāriyamāno na otaratī”ti. Bodhisatto “sādhu, devā”ti nadītīraṃ gantvā assaṃ oloketvā nirogabhāvamassa ñatvā “kena nu kho kāraṇena ayaṃ imaṃ titthaṃ na otaratī”ti upadhārento “paṭhamataraṃ ettha añño nhāpito

bhavissati, tenesa jigucchamāno tittam na otarati maññe”ti cintetvā assagopake pucchi “ambho, imasmim titthe kam paṭhamam nhāpayitthā”ti? “Aññataram vaḷavassam, sāmī”ti.

Bodhisatto “esa attano sindhavatāya jigucchanto ettha nhāyitum na icchatī, imam aññatitthe nhāpetum vaṭṭatī”ti tassa āsayam ñatvā “bho assagopaka, sappimadhuphāṇitādibhisankhatapāyāsampi tāva punappunam bhuñjantassa titti hoti. Ayam asso bahū vāre idha titthe nhāto, aññampi tāva nam tittam otāretvā nhāpetha ca pāyetha cā”ti vatvā imam gāthamāha -

25. “Aññamaññehi titthehi, assam pāyehi sārathi;
Accāsanassa puriso, pāyāsassapi tappatī”ti.

Tattha aññamaññehīti aññehi aññehi. Pāyehīti desanāsīsametaṃ, nhāpehi ca pāyehi cāti attho. Accāsanassāti karaṇatthe sāmivacanam, atīsanena atibhuttanāti attho. Pāyāsassapi tappatīti sappiādīhi abhisankhatena madhurapāyāsena tappatī titto hoti, dhāto suhito na puna bhuñjitukāmatam āpajjati. Tasmā ayampi asso imasmim titthe nibaddham nhānena pariyattim āpanno bhavissati, aññattha nam nhāpethāti.

Te tassa vacanam sutvā assam aññatittam otāretvā pāyimsu ceva nhāpayimsu ca. Bodhisatto assassa pānīyam pivitvā nhānakāle rañño santikam agamāsi. Rājā “kim, tāta, asso nhāto ca pīto cā”ti pucchi. “Āma, devā”ti. “Paṭhamam kim kāraṇa na icchatī”ti? “Iminā nāma kāraṇenā”ti sabbam ācikkhi. Rājā “evarūpassa tiracchānassāpi nāma āsayam jānāti, aho paṇḍito”ti bodhisattassa mahantaṃ yasam datvā jīvitapariyosāne yathākamam gato. Bodhisattopi yathākammameva gato.

Satthā “na, bhikkhave, aham etassa idāneva āsayam jānāmi, pubbepi jānāmiyevā”ti imam dhammadesanam āharitvā anusandhim ghaṭetvā jātakam samodhānesi - “tadā maṅgalaasso ayam bhikkhu ahosi, rājā ānando, paṇḍitāmacco pana ahameva ahosi”nti.

Titthajātakavaṇṇanā pañcamā.

26. Mahiḷāmukhajātakavaṇṇanā

Purāṇacorāna vaco nisammāti idam satthā veḷuvane viharanto devadattam ārabha katesi. Devadatto ajātasattukumāram pasādetvā lābhasakkāram nipphādesi. Ajātasattukumāro devadattassa gayāsīse vihāram kāretvā nānaggarasehi tivassikagandhasālībhajanassa divase divase pañca thālipākasatāni abhihari. Lābhasakkāram nissāya devadattassa parivāro mahanto jāto, devadatto parivārena saddhim vihāreyeva hoti. Tena samayena rājagahavāsikā dve sahāyā. Tesu eko satthu santike pabbajito, eko devadattassa. Te aññamaññam tasmim tasmim thānepi passantī, vihāram gantvāpi passantīyeva.

Athekadivasam devadattassa nissitako itaram āha - “āvuso, kim tvaṃ devasikam sedehi muccamānehi piṇḍāya carasi, devadatto gayāsīsavihāre nisīditvā nānaggarasehi subhojanam bhuñjati, evarūpo upāyo natthi, kim tvaṃ dukkham anubhosi, kim te pātova gayāsīsam āgantvā sauttaribhaṅgam yāgum pivitvā aṭṭhārasavidham khajjakam khādītva nānaggarasehi subhojanam bhuñjitum na vaṭṭatī”ti? So punappunam vuccamāno gantukāmo hutvā tato paṭṭhāya gayāsīsam gantvā bhuñjitvā kālasseva veḷuvanam āgacchatī. So sabbakālam paṭicchādetum nāsakkhi, “gayāsīsam gantvā devadattassa paṭṭhapitam bhattam bhuñjati”ti na

cirasseva pākaṭo jāto. Atha naṃ sahāyā pucchiṃsu “saccaṃ kira, tvaṃ āvuso, devadattassa paṭṭhapitaṃ bhattaṃ bhuñjasī”ti. “Ko evamāhā”ti? “Asuko ca asuko cā”ti. “Saccaṃ ahaṃ āvuso gayāsisaṃ gantvā bhuñjāmi, na pana me devadatto bhattaṃ deti, aññe manussā denti”ti. “Āvuso, devadatto buddhānaṃ paṭikaṇṭako dussīlo ajātasattum pasādetvā adhammena attano lābhasakkāraṃ uppādesi, tvaṃ evarūpe niyyānike buddhasāsane pabbajitvā devadattassa adhammena uppannaṃ bhojanaṃ bhuñjasi, ehi taṃ satthu santikaṃ nessāmā”ti taṃ bhikkhuṃ ādāya dhammasabhaṃ āgamiṃsu.

Satthā disvāva “kiṃ, bhikkhave, etaṃ bhikkhuṃ anicchantaññeva ādāya āgatatthā”ti? “Āma bhante, ayaṃ bhikkhu tumhākaṃ santike pabbajitvā devadattassa adhammena uppannaṃ bhojanaṃ bhuñjati”ti. “Saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu devadattassa adhammena uppannaṃ bhojanaṃ bhuñjasī”ti? “Na bhante, devadatto mayhaṃ deti, aññe manussā denti, tamahaṃ bhuñjāmī”ti. Satthā “mā bhikkhu ettha parihāraṃ kari, devadatto anācāro dussīlo, kathañhi nāma tvaṃ idha pabbajitvā mama sāsanaṃ bhajantoyeva devadattassa bhattaṃ bhuñjasi, nicca kālampi bhajanasīlakova tvaṃ diṭṭhadiṭṭheyeva bhajasī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa amacco ahosi. Tadhā rañño mahiḷāmukho nāma maṅgalaṭṭhī ahosi sīlavā ācārasampanno, na kañci viheṭṭeti. Athekadivasāṃ tassa sālāya samīpe rattibhāgasamanantare corā āgantvā tassa avidūre nisinnā coramantaṃ mantayīṃsu “evaṃ ummaṅgo bhinditabbo, evaṃ sandhicchedakammaṃ kattabbaṃ, ummaṅgañca sandhicchedaṅca maggasadisāṃ titthasadisāṃ nijjaṭaṃ niggumbaṃ katvā bhaṇḍaṃ haritum vaṭṭati, harantena māretvāva haritabbaṃ, evaṃ uttāhātum samattho nāma na bhavissati, corena ca nāma sīlācārayuttana na bhavitabbaṃ, kakkhaḷena pharusena sāhasikena bhavitabba”nti. Evaṃ mantetvā aññamaññaṃ uggaṇhāpetvā āgamaṃsu. Eteneva upāyena punadivasepi punadivasepi bahū divase tattha āgantvā mantayīṃsu. So tesāṃ vacanaṃ sutvā “te maṃ sikkhāpentī”ti saññāya “idāni mayā kakkhaḷena pharusena sāhasikena bhavitabba”nti tathārūpova ahosi. Pātova āgataṃ hatthigopakaṃ soṇḍāya gahetvā bhūmiyaṃ pothetvā māresi. Aparampi tathā aparampi tathāti āgatāgataṃ māretiyeva.

“Mahiḷāmukho ummattako jāto diṭṭhadiṭṭhe māretī”ti rañño ārocayīṃsu. Rājā bodhisattaṃ paṇiṇi “gaccha paṇḍita, jānāhi kena kāraṇena so duṭṭho jāto”ti. Bodhisatto gantvā tassa sarīre arogabhāvaṃ ñatvā “kena nu kho kāraṇena esa duṭṭho jāto”ti upadhārento “addhā avidūre kesañci vacanaṃ sutvā ‘maṃ ete sikkhāpentī’ti saññāya duṭṭho jāto”ti sannitthānaṃ katvā hatthigopake pucchi “atthi nu kho hatthisālāya samīpe rattibhāge kehici kiñci kathitapubba”nti? “Āma, sāmi, corā āgantvā kathayīṃsū”ti. Bodhisatto gantvā rañño ārocesi “deva, añño hatthissa sarīre vikāro natthi, corānaṃ kathaṃ sutvā duṭṭho jāto”ti. “Idāni kiṃ kātuṃ vaṭṭatī”ti? “Sīlavante samaṇabrāhmaṇe hatthisālāyaṃ nisīdāpetvā sīlācārakathaṃ kathāpetum vaṭṭatī”ti. “Evaṃ kārehi, tātā”ti.

Bodhisatto gantvā sīlavante samaṇabrāhmaṇe hatthisālāyaṃ nisīdāpetvā “sīlakathaṃ kathetha, bhante”ti āha. Te hatthissa avidūre nisinnā “na koci parāmasitabbo na māretabbo, sīlācārasampannena khantimettānuddayayuttana bhavitum vaṭṭatī”ti sīlakathaṃ kathayīṃsu. So taṃ sutvā “maṃ ime sikkhāpentī, ito dāni paṭṭhāya sīlavantena bhavitabba”nti sīlavā ahosi. Rājā bodhisattaṃ pucchi “kiṃ, tātā, sīlavā jāto”ti? Bodhisatto “āma, devā”ti. “Evarūpo duṭṭhahatthī paṇḍite nissāya

porāṇakadhammeyeva patiṭṭhito”ti vatvā imaṃ gāthamāha -

- 26.** “Purāṇacorāṇa vaco nisamma, mahiḷāmukho pothayamanvacārī;
Susaññatānañhi vaco nisamma, gajuttamo sabbaguṇesu aṭṭhā”ti.

Tattha purāṇacorāṇanti porāṇacorāṇaṃ. Nisammāti sutvā, paṭhamam corāṇaṃ vacanaṃ sutvāti attho. Mahiḷāmukhoti hatthinimukhena sadisamukho. Yathā mahiḷā purato olokiyamānā sobhati, na pacchato, tathā sopi purato olokiyamāno sobhati. Tasmā “mahiḷāmukho”tissa nāmaṃ akaṃsu. Pothayamanvacārīti pothayanto mārento anucārī. Ayameva vā pāṭho. Susaññatānanti suṭṭhu saññatānaṃ sīlavantānaṃ. Gajuttamoti uttamagajo maṅgalahatthī. Sabbaguṇesu aṭṭhāti sabbesu porāṇaguṇesu patiṭṭhito. Rājā “tiracchānagatassāpi āsayam jānāti”ti bodhisattassa mahantaṃ yasaṃ adāsi. So yāvatāyukaṃ ṭhatvā saddhiṃ bodhisattena yathākammaṃ gato.

Satthā “pubbepi tvam bhikkhu diṭṭhadiṭṭheyeva bhaji, corāṇaṃ vacanaṃ sutvā core bhaji, dhammikānaṃ vacanaṃ sutvā dhammike bhajī”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā mahiḷāmukho vipakkhasevakabhikkhu ahosi, rājā ānando, amacco pana ahameva ahosi”nti.

Mahiḷāmukhajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

27. Abhiṇhajātakavaṇṇanā

Nālaṃ kabaḷaṃ padātaveti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ upāsakañca mahallakattheraṃ ārabha kathesi. Sāvattiyaṃ kira dve saḥāyakā. Tesu eko pabbajitvā devasikaṃ itarassa gharaṃ gacchati. So tassa bhikkhaṃ datvā sayampi bhuñjitvā teneva saddhiṃ vihāraṃ gantvā yāva sūriyatthaṅgamanā ālāpasallāpena nisīditvā nagaraṃ pavisati, itaropi naṃ yāva nagaradvārā anugantvā nivattati. So tesam vissāso bhikkhūnaṃ antare pākaṭo jāto. Athekadivasam bhikkhū tesam vissāsakathaṃ kathentā dhammasabhāyaṃ nisīdiṃsu. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchi, te “imāya nāma, bhante”ti kathayiṃsu. Satthā “na, bhikkhave, idāneva ime vissāsikā, pubbepi vissāsikāyeva ahesu”nti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa amacco ahosi. Tadā eko kukkuro maṅgalahatthisālaṃ gantvā maṅgalahatthisa bhuñjanaṭṭhāne patitāni bhattasitthāni khādanti. So teneva bhojanena saṃvaddhamāno maṅgalahatthisa vissāsiko jāto hatthisseva santike bhuñjati, ubhopi vinā vattituṃ na sakkonti. So hatthī naṃ soṇḍāya gahetvā aparāparaṃ karonto kīlati, ukkhipitvā kumbhe patiṭṭhāpeti. Athekadivasam eko gāmikamanusso hatthigopakassa mūlaṃ datvā taṃ kukkuraṃ ādāya attano gāmaṃ agamāsi. Tato paṭṭhāya so hatthī kukkuraṃ apassanto neva khādanti na pivati na nhāyati. Tamatthaṃ rañño ārocesuṃ. Rājā bodhisattaṃ paṇiṇi “gaccha paṇḍita, jānāhi kiṃkāraṇā hatthī evaṃ karotī”ti.

Bodhisatto hatthisālaṃ gantvā hatthisa dummanabhāvaṃ ṇatvā “imassa sarīre rogo na paññāyati, kenaci panassa saddhiṃ mittasanthavena bhavitabbaṃ, taṃ apassanto esa maññe sokābhibhūto”ti hatthigopake pucchi “atthi nu kho imassa kenaci saddhiṃ vissāso”ti? “Āma, atthi sāmi ekena sunakhena saddhiṃ balavā mettī”ti. “Kahaṃ so etarahī”ti? “Ekena manussena nīto”ti. “Jānātha panassa

nivāsanaṭṭhāna”nti? “Na jānāma, sāmī”ti. Bodhisatto rañño santikaṃ gantvā “natthi, deva, hatthissa koci ābādhō, ekena panassa sunakhena saddhiṃ balavavissāso, taṃ apassanto na bhuñjati maññe”ti vatvā imaṃ gāthamāha -

27. “Nālaṃ kabaḷaṃ padātave, na ca piṇḍaṃ na kuse na ghaṃsituṃ;
Maññāmi abhiṇhadassanā, nāgo snehamakāsi kukkure”ti.

Tattha nālanti na samattho. Kabaḷanti bhojanakāle paṭhamameva dinnam kaṭukakabaḷaṃ. Padātaveti paādātave, sandhivasena ākārālopo veditabbo, gahetunti attho. Na ca piṇḍanti vaḍḍhetvā dīyamānaṃ bhattapiṇḍampi nālaṃ gahetuṃ. Na kuseti khādanatthāya dinnāni tiṇānipi nālaṃ gahetuṃ. Na ghaṃsitunti nhāpiyamāno sarīrampi ghaṃsituṃ nālaṃ. Evaṃ yaṃ yaṃ so hatthī kātuṃ na samattho, taṃ taṃ sabbaṃ rañño ārocevā tassa asamatthabhāve attanā sallakkhitakāraṇaṃ ārocento “maññāmī”tiādimāha.

Rājā tassa vacanaṃ sutvā “idāni kiṃ kātappaṃ paṇḍitā”ti pucchi. “Amhākaṃ kira maṅgalahatthissa sahāyaṃ sunakhaṃ eko manusso gahetvā gato, yassa ghare taṃ sunakhaṃ passanti, tassa ayaṃ nāma daṇḍo”ti bheriṃ carāpetha devā”ti. Rājā tathā kāresi. Taṃ pavattiṃ sutvā so puriso sunakhaṃ vissajjesi, sunakho vegenāgantvā hatthissa santikameva agamāsi. Hatthī taṃ soṇḍāya gahetvā kumbhe ṭhapetvā roditvā paridevitvā kumbhā otāretvā tena bhutte pacchā attanāpi bhuñji. “Tiracchānagatassa āsayaṃ jānātī”ti rājā bodhisattassa mahantaṃ yasaṃ adāsi.

Satthā “na, bhikkhave, ime idāneva vissāsikā, pubbepi vissāsikāyevā”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā catusaccakathāya vinivaṭṭetvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi. Idaṃ catusaccakathāya vinivaṭṭanaṃ nāma sabbajātakesupi atthiyeva. Mayaṃ pana yatthassa ānisaṃso paññāyati, tattheva dassayissāma.

Tadā sunakho upāsako ahosi, hatthī mahallakatthero, rājā ānando, amaccapaṇḍito pana ahameva ahosinti.

Abhiṇhajātakavaṇṇanā sattamā.

28. Nandivisālajātakavaṇṇanā

Manuññameva bhāseyyāti idaṃ satthā jetavane viharanto chabbaggiyānaṃ bhikkhūnaṃ omasavādaṃ ārabba kathesi. Tasmiñhi samaye chabbaggiyā kalaḥaṃ karontā pesale bhikkhū khuṃsenti vambhenti ovijjhanti, dasahi akkosavatthūhi akkosanti. Bhikkhū bhagavato ārocesuṃ. Bhagavā chabbaggiye pakkosāpetvā “saccaṃ kira bhikkhavo”ti pucchitvā “sacca”nti vutte vigarahitvā “bhikkhave, pharusavācā nāma tiracchānagatānampi amanāpā, pubbepi eko tiracchānagato attānaṃ pharusena samudācarantaṃ sahassaṃ parājesī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte gandhāraṭṭhe takkasilāyaṃ gandhārarājā rajjaṃ kāresi. Tadā bodhisatto goyoniyaṃ nibbatti. Atha naṃ taruṇavacchakakāleyeva eko brāhmaṇo godakkhiṇādāyakānaṃ santikā labhitvā “nandivisālo”ti nāmaṃ katvā puttattṭhāne ṭhapetvā sampiyāyamāno yāgubhattādīni datvā posesi. Bodhisatto vayappatto cintesi “ahaṃ iminā brāhmaṇena kicchena paṭijaggito, mayā ca saddhiṃ sakalajambudīpe añño samadhuro goṇo nāma natthi, yaṃnūnāhaṃ attano balaṃ dassetvā brāhmaṇassa posāvaniyaṃ dadeyya”nti so ekadivasam brāhmaṇaṃ āha “gaccha, brāhmaṇa, ekaṃ govittakasetṭhiṃ upasaṅkamitvā ‘mayhaṃ balibaddo atibaddhaṃ sakaṭasataṃ pavaṭṭeti’ti vatvā sahassena abbhutaṃ karohī”ti. So brāhmaṇo seṭṭhissa

santikaṃ gantvā kathaṃ samuṭṭhāpesi “imasmiṃ nagare kassa goṇo thāmasampanno”ti. Atha naṃ seṭṭhi “asukassa ca asukassa cā”ti vatvā “sakalanagare pana amhākaṃ goṇehi sadiso nāma natthī”ti āha. Brāhmaṇo “mayhaṃ eko goṇo atibaddhaṃ sakaṭasataṃ pavaṭṭetum samattho atthī”ti āha. Seṭṭhi gahapati “kuto evarūpo goṇo”ti āha. Brāhmaṇo “mayhaṃ gehe atthī”ti. “Tena hi abbhutaṃ karohī”ti. “Sādhu karomī”ti sahassena abbhutaṃ akāsi.

So sakaṭasataṃ vālukāsakkharapāsāṇānaṃyeva pūretvā paṭipāṭiyā ṭhapetvā sabbāni akkhabandhanayottena ekato bandhitvā nandivīsālaṃ nhāpetvā gandhapañcaṅgulikaṃ katvā kaṇṭhe mālaṃ piṇḍhitvā purimasakaṭadhure ekameva yojetvā sayāṃ dhure nisīditvā patodaṃ ukkhipitvā “gaccha kūṭa, vahassu kūṭā”ti āha. Bodhisatto “ayaṃ maṃ akūṭaṃ kūṭavādena samudācaratī”ti cattāro pāde thambhe viya niccale katvā aṭṭhāsi. Seṭṭhi taṅkhaṇaṇṇeva brāhmaṇaṃ sahassaṃ āharāpesi. Brāhmaṇo sahassaparājito goṇaṃ muñcitvā gharaṃ gantvā sokābhibhūto nipajji. Nandivīsālo caritvā āgato brāhmaṇaṃ sokābhibhūtaṃ disvā upasaṅkamitvā “kiṃ, brāhmaṇa, niddāyasī”ti āha. “Kuto me, niddā, sahassaparājitasatī, brāhmaṇa, mayā ettakaṃ kālaṃ tava gehe vasantena atthi kiñci bhājanaṃ vā bhinditapubbaṃ, koci vā madditapubbo, aṭṭhāne vā pana uccārapassāvo katapubbo”ti? “Natthi tātā”ti. Atha tvaṃ maṃ kasmā kūṭavādena samudācarasi, taveveso doso, mayhaṃ doso natthi, gaccha, tena saddhiṃ dvīhi sahassehi abbhutaṃ karohi, kevalaṃ maṃ akūṭaṃ kūṭavādena mā samudācarasīti.

Brāhmaṇo tassa vacanaṃ sutvā gantvā dvīhi sahassehi abbhutaṃ katvā purimanayeneva sakaṭasataṃ atibandhitvā nandivīsālaṃ maṇḍetvā purimasakaṭadhure yojesi. Kathaṃ yojesi? Yugāṃ dhure niccalaṃ bandhitvā ekāya koṭiyā nandivīsālaṃ yojetvā ekaṃ koṭiṃ dhurayottena paliveṭṭhetvā yugakoṭiñca akkhaṇḍapañca nissāya muṇḍarukkhaṇḍakaṃ datvā tena yottena niccalaṃ bandhitvā ṭhapesi. Evañhi kate yugāṃ etto vā ito vā na gacchatī, sakkā hoti ekeneva goṇena ākaḍḍhitum. Athassa brāhmaṇo dhure nisīditvā nandivīsālassa piṭṭhiṃ parimajjitvā “gaccha bhadra, vahassu, bhandrā”ti āha. Bodhisatto atibaddhaṃ sakaṭasataṃ ekavegeneva ākaḍḍhitvā pacchā ṭhitaṃ sakaṭaṃ purato ṭhitassa sakaṭassa ṭhāne ṭhapesi. Govittakaseṭṭhi parājito brāhmaṇassa dve sahassāni adāsi. Aññepi manussā bodhisattassa bahuṃ dhanāṃ adāsu, sabbāṃ brāhmaṇasseva ahoṣi. Evaṃ so bodhisattaṃ nissāya bahuṃ dhanāṃ labhi.

Satthā “na, bhikkhave, pharusavacanaṃ nāma kassaci manāpa”nti chabbaggiye bhikkhū garahitvā sikkhāpadaṃ paññāpetvā abhisambuddho hutvā imaṃ gāthamāha

28. “Manuññameva bhāseyya, nāmanuññaṃ kudācanaṃ;
Manuññaṃ bhāsamānassa, garuṃ bhāraṃ udaddhari;
Dhanañca naṃ alābhesi, tena cattamanaṃ ahū”ti.

Tattha manuññameva bhāseyyāti parena saddhiṃ bhāsamāno catudosavirahitaṃ madhuraṃ manāpaṃ saṇhaṃ mudukaṃ piyavacanameva bhāseyya. Garuṃ bhāraṃ udaddharīti nandivīsālo balibaddo amanāpaṃ bhāsamānassa bhāraṃ anuddharitvā pacchā manāpaṃ piyavacanaṃ bhāsamānassa brāhmaṇassa garuṃ bhāraṃ uddhari, uddharitvā kaḍḍhitvā pavaṭṭesīti attho, da-kāro panettha byañjanasandhivasena padasandhikaro.

Iti satthā “manuññameva bhāseyyā”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi - “tadā brāhmaṇo ānando ahosi, nandivisālo pana ahameva ahosi”nti.

Nandivisāla-jātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

29. Kaṇhajātakavaṇṇanā

Yato yato garu dhuranti idaṃ satthā jetavane viharanto yamakapāṭihāriyaṃ ārabha kathesi. Taṃ saddhiṃ devorohaṇena terasakanipāte sarabhamigajātake āvi bhavissati. Sammāsambuddhe pana yamakapāṭihāriyaṃ katvā devaloke temāsaṃ vasitvā mahāpavāraṇāya saṅkassanagaradvāre oruyha mahantena parivārena jetavanaṃ pavitṭhe bhikkhū dhammasabhāyaṃ sannipatitvā “āvuso, tathāgato nāma asamadhuro, tathāgatena vuḷhadhuraṃ añño vahituṃ samattho nāma natthi, cha satthāro ‘mayameva pāṭihāriyaṃ karissāma, mayameva pāṭihāriyaṃ karissāmā’ti vatvā ekampi pāṭihāriyaṃ na akaṃsu, aho satthā asamadhuro”ti satthu guṇakathaṃ kathentā nisīdiṃsu. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchi. “Mayaṃ, bhante, na aññāya kathāya, evarūpāya nāma tumhākameva guṇakathāyā”ti. Satthā “bhikkhave, idāni mayā vuḷhadhuraṃ ko vahissati, pubbe tiracchānayaniyaṃ nibbattopi ahaṃ attanā samadhuraṃ kañci nālattha”nti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto goyoniyaṃ paṭisandhiṃ gaṇhi. Atha naṃ sāmikā taruṇavacchakakāleyeva ekissā mahallikāya ghare vasitvā tassā nivāsavetanato paricchinditvā adaṃsu. Sā taṃ yāgubhattādīhi paṭijaggamānā puttattṭhāne ṭhapetvā vaḍḍhesi. So “ayyikākāḷako” tveva nāmaṃ paññāyittha. Vayappatto ca añjanavaṇṇo hutvā gāmagonehi saddhiṃ carati, sīlācārasampanno ahosi. Gāmadārakā siṅgesupi kaṇṇesupi galepi gahetvā olambanti, naṅguṭṭhepi gahetvā kilānti, piṭṭhiyampi nisīdanti. So ekadivasam cintesi “mayhaṃ mātā duggatā, maṃ puttattṭhāne ṭhapetvā dukkhena posesi, yaṃnūnāhaṃ bhatim katvā imaṃ duggatabhāvato moceyya”nti. So tato paṭṭhāya bhatim upadhārento carati.

Athekadivasam eko satthavāhaputto pañcahi sakaṭasatehi visamatitthaṃ sampatto, tassa goṇā sakaṭāni uttāretuṃ na sakkonti, pañcasu sakaṭasatesu goṇā yugaparamparāya yojitā ekampi sakaṭam uttāretuṃ nāsakkhiṃsu. Bodhisattopi gāmagonehi saddhiṃ tattha samīpe carati. Satthavāhaputtopi gosuttavittako, so “atthi nu kho etesaṃ gunnaṃ antare imāni sakaṭāni uttāretuṃ samattho usabhājānīyo”ti upadhārayamāno bodhisattaṃ disvā “ayaṃ ājānīyo sakkhissati mayhaṃ sakaṭāni uttāretuṃ, ko nu kho assa sāmiko”ti gopālake pucchi “ko nu kho bho imassa sāmiko, ahaṃ imaṃ sakaṭe yojetvā sakaṭesu uttāritesu vetanaṃ dassāmī”ti. Te āhaṃsu “gahetvā naṃ yojetha, natthi imassa imasmim ṭhāne sāmiko”ti. So naṃ nāsāya rajjukena bandhitvā ākaḍḍhento cāletumpi nāsakkhi. Bodhisatto kira “bhatiyā kathitāya gamissāmī”ti na agamāsi. Satthavāhaputto tassādhippāyaṃ ṇatvā “sāmi, tayā pañcasu sakaṭasatesu uttāritesu ekekassa sakaṭassa dve dve kahāpaṇe bhatim katvā sahaṃsaṃ dassāmī”ti āha. Tadā bodhisatto sayameva agamāsi. Atha naṃ purisā purimasakaṭesu yojesuṃ. Atha naṃ ekavegeneva ukkhipitvā thale patiṭṭhāpesi. Etenupāyena sabbasakaṭāni uttāresi.

Satthavāhaputto ekekassa sakaṭassa ekekaṃ katvā pañcasatāni bhaṇḍikaṃ katvā tassa gale bandhi. So “ayaṃ mayhaṃ yathāparicchinnaṃ bhatim na deti, na dānissa gantuṃ dassāmī”ti gantvā sabbapurimasakaṭassa purato maggaṃ nivāretvā aṭṭhāsi.

Apanetum vāyamantāpi naṃ apānetum nāsakkhiṃsu. Satthavāhaputto “jānāti maññe esa attano bhatiyā ūnabhāva”nti ekekasmim sakaṭe dve dve katvā saḥassabhaṇḍikaṃ bandhitvā “ayaṃ te sakaṭuttaraṇabhatī”ti gīvāyaṃ laggesi. So saḥassabhaṇḍikaṃ ādāya mātu santikaṃ agamāsi. Gāmadārakā “kiṃ nāmetaṃ ayyikākāḷakassa gale”ti bodhisattassa santikaṃ āgacchanti. So te anubandhitvā dūratova palāpento mātu santikaṃ gato. Pañcannaṃ pana sakaṭasatānaṃ uttāritattā rattehi akkhīhi kilantarūpo paññāyittha. Ayyikā tassa gīvāya saḥassatthavikaṃ disvā “tāta, ayaṃ te kahaṃ laddhā”ti gopālakadārake pucchitvā tamatthaṃ sutvā “tāta, kiṃ ahaṃ tayā laddhabhatiyā jīvitukāmā, kiṃkāraṇā evarūpaṃ dukkhaṃ anubhosī”ti vatvā bodhisattaṃ uṇhodakena nhāpetvā sakalasarīraṃ telena makkhetvā pāṇiyaṃ pāyetvā sappāyaṃ bhojanaṃ bhojetvā jīvitapariyosāne saddhiṃ bodhisattena yathākammaṃ gatā.

Satthā “na, bhikkhave, tathāgato idāneva asaṃadhuro, pubbepi asaṃadhuroyevā”ti vatvā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā abhisambuddho hutvā imaṃ gāthamāha -

29. “Yato yato garu dhuraṃ, yato gambhīravattanī;
Tadāssu kaṇhaṃ yuñjanti, svāssu taṃ vahate dhura”nti.

Tattha yato yato garu dhuranti yasmiṃ yasmiṃ ṭhāne dhuraṃ garu bhāriyaṃ hoti, aññe balibaddā ukkhipitum na sakkonti. Yato gambhīravattanīti vattanti etthāti vattanī, maggasettaṃ nāmaṃ, yasmiṃ ṭhāne udakacikkhallamahantatāya vā visamacchinnataṭabhāvena vā maggo gambhīro hotīti attho. Tadāssu kaṇhaṃ yuñjantīti ettha assūti nipātamattaṃ, tadā kaṇhaṃ yuñjantīti attho. Yadā dhurañca garu hoti maggo ca gambhīro, tadā aññe balibadde apānetvā kaṇhameva yojentīti vuttaṃ hoti. Svāssu taṃ vahate dhuranti etthāpi assūti nipātamattameva, so taṃ dhuraṃ vahaṭīti attho.

Evam bhagavā “tadā, bhikkhave, kaṇhova taṃ dhuraṃ vahaṭī”ti dassetvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi - “tadā mahallikā uppalavaṇṇā ahosi, ayyikākāḷako pana ahameva ahosi”nti.

Kaṇhajātakavaṇṇanā navamā.

30. Munikajātakavaṇṇanā

Mā munikassa pihayīti idaṃ satthā jetavane viharanto thullakumārikāpalobhanaṃ ārabha kathesi. Taṃ terasakanipāte cūḷanāradakassapajātake āvi bhavissati. Satthā pana taṃ bhikkhuṃ “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu ukkaṇṭhito”ti pucchi. “Āma, bhante”ti. “Kiṃ nissāyā”ti? “Thullakumārikāpalobhanaṃ bhante”ti. Satthā “bhikkhu esā tava anātthakārikā, pubbepi tvaṃ imissā vivāhadivase jīvitakkhayaṃ patvā mahājanassa uttaribhaṇḍabhāvaṃ patto”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto ekasmim gāmake ekassa kuṭumbikassa gehe goyoniyaṃ nibbatti “mahālohitō”ti nāmena, kaniṭṭhabhātāpissa cūḷalohito nāma ahosi. Teyeva dve bhātike nissāya tasmim kule kammadhuraṃ vattati. Tasmim pana kule ekā kumārikā atthi, taṃ eko nagaravāsī kulaputto attano puttassa vāresi. Tassā mātāpitara “kumārikāya vivāhakāle āgatānaṃ pāhunakānaṃ uttaribhaṇḍo bhavissatī”ti yāgubhattaṃ datvā munikaṃ nāma sūkaraṃ posesum. Taṃ disvā cūḷalohito bhātaraṃ pucchi “imasmim kule kammadhuraṃ vattamānaṃ

amhe dve bhātike nissāya vattati, ime pana amhākaṃ tiṇapalālādīneva denti, sūkaraṃ yāgubhattena posenti, kena nu kho kāraṇena esa etaṃ labhatī”ti. Athassa bhātā “tāta cūḷalohita, mā tvaṃ etassa bhojanaṃ pihayi, ayaṃ sūkaro maraṇabhataṃ bhuñjati. Etissā hi kumārikāya vivāhakāle āgatānaṃ pāhunakānaṃ uttaribhaṅgo bhavissatīti ime etaṃ sūkaraṃ posenti, ito katipāhaccayena te manussā āgamissanti, atha naṃ sūkaraṃ pādesu gahetvā kaḍḍhentā heṭṭhāmañcato nīharitvā jīvitakkhayaṃ pāpetvā pāhunakānaṃ sūpabyañjanaṃ kariyamānaṃ passissasī”ti vatvā imaṃ gāthamāha -

30. “Mā munikassa pihayi, āturannāni bhuñjati;
Appossukko bhusaṃ khāda, etaṃ dīghāyulakkhaṇa”nti.

Tattha mā munikassa pihayīti munikassa bhojane pihaṃ mā uppādayi, “esa muniko subhojanaṃ bhuñjati”ti mā munikassa pihayi, “kadā nu kho ahampi evaṃ sukhito bhaveyya”nti mā munikabhāvaṃ patthayi. Ayañhi āturannāni bhuñjati. Āturannānīti maraṇabhajanāni. Appossukko bhusaṃ khādāti tassa bhojane nirussukko hutvā attanā laddhaṃ bhusaṃ khāda. Etaṃ dīghāyulakkhaṇanti etaṃ dīghāyubhāvassa kāraṇaṃ. Tato na cirasseva te manussā āgamiṃsu, munikaṃ ghātetvā nānappakārehi paciṃsu. Bodhisatto cūḷalohitaṃ āha “diṭṭho te, tāta, muniko”ti. Diṭṭhaṃ me, bhātika, munikassa bhojanaphalaṃ, etassa bhojanato sataguṇena sahasaguṇena amhākaṃ tiṇapalālābhusamattameva uttamañca anavajjañca dīghāyulakkhaṇañcāti.

Satthā “evaṃ kho tvaṃ bhikkhu pubbepi imaṃ kumārikaṃ nissāya jīvitakkhayaṃ patvā mahājanassa uttaribhaṅgabhāvaṃ gato”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhito bhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhāsī. Satthā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā munikasūkaro ukkaṇṭhitabhikkhu ahosi, thullakumārikā esā eva, cūḷalohito ānando, mahālohito pana ahameva ahosi”nti.

Munikajātakavaṇṇanā dasamā.

Kuruṅgavaggo tatiyo.

Tassuddānaṃ -

Kuruṅgaṃ kukkurañceva, bhojājānīyañca ājaññaṃ;
Titthaṃ mahiḷāmukhābhīṇhaṃ, nandikaṇhañca munikanti.

4. Kulāvakaṃvaggo

31. Kulāvakajātakavaṇṇanā

Kulāvakāti idaṃ satthā jetavane viharanto aparissāvetvā pāṇīyaṃ pītaṃ bhikkhuṃ ārabba kathesi. Sāvatthito kira dve sahāyakā daharabhikkhū janapadaṃ gantvā ekasmiṃ phāsukaṭṭhāne yathājjhāsayaṃ vasitvā “sammāsambuddhaṃ passissāmā”ti puna tato nikkhamitvā jetavanābhīmukhā pāyīṃsu. Ekassa hatthe parissāvanaṃ atthi, ekassa natthi. Dvepi ekato pāṇīyaṃ parissāvetvā pivanti. Te ekadivasaṃ vivādaṃ akaṃsu. Parissāvanasāmiko itarassa parissāvanaṃ adatvā sayameva pāṇīyaṃ parissāvetvā pivi, itaro pana parissāvanaṃ alabhitvā pipāsaṃ sandhāretuṃ asakkonto aparissāvetvā pāṇīyaṃ pivi. Te ubhopi anupubbena jetavanaṃ patvā satthāraṃ vanditvā nisīdiṃsu. Satthā sammodanīyaṃ kathaṃ

kathetvā “kuto āgatatthā”ti pucchi. “Bhante, mayaṃ kosalaajanapade ekasmiṃ gāmake vasitvā tato nikkhamitvā tumhākaṃ dassanattthāya āgatā”ti. “Kacci pana vo samaggā āgatatthā”ti? Aparissāvanako āha “ayaṃ, bhante, antarāmagge mayā saddhiṃ vivādaṃ katvā parissāvanaṃ nādāsī”ti. Itaropi āha “ayaṃ, bhante, aparissāvetvāva jānaṃ sapāṇakaṃ udakaṃ pivī”ti. “Saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu jānaṃ sapāṇakaṃ udakaṃ pivī”ti? “Āma, bhante, aparissāvitā udakaṃ pivinti. Satthā “bhikkhu pubbe paṇḍitā devanagare rajjaṃ kārentā yuddhaparājītā samuddapiṭṭhena palāyanta ‘issariyaṃ nissāya pāṇavadhaṃ na karissāmā”ti tāva mahantaṃ yasaṃ pariccajitvā supaṇṇapotakānaṃ jīvitaṃ datvā rathaṃ nivattayimsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte magadharaṭṭhe rājagahe eko māgadharājā rajjaṃ kāresi. Tadā bodhisatto yathā etarahi sakko purimattabhāve magadharaṭṭhe macalagāmake nibbatti, evaṃ tasmīṃyeva macalagāmake mahākulassa putto hutvā nibbatti. Nāmaggaḥaṇadvase cassa “maghakumāro”tveva nāmaṃ akaṃsu. So vayappatto “maghamāṇavo”ti paññāyittha. Athassa mātāpitāro samānājātikakulato dārikaṃ ānayimsu. So puttadhītāhi vaḍḍhamāno dānapati ahoṣi, pañca sīlāni rakkhati. Tasmīṃca gāme tettiṃseva kulāni honti, tepi tettiṃsa kulā manussā ekadivasāṃ gāmamajjhe ṭhatvā gāmakammaṃ karonti. Bodhisatto ṭhitaṭṭhāne pādehi paṃsum viyūhitvā taṃ padesaṃ ramaṇiyaṃ katvā aṭṭhāsi, athaṇṇo eko āgantvā tasmīṃ ṭhāne ṭhito. Bodhisatto aparaṃ ṭhānaṃ ramaṇiyaṃ katvā aṭṭhāsi, tatrāpi aṇṇo ṭhito. Bodhisatto aparaṃpi aparaṃpīti sabbesaṃpi ṭhitaṭṭhānaṃ ramaṇiyaṃ katvā aparena samayena tasmīṃ ṭhāne maṇḍapaṃ kāresi, maṇḍapaṃpi apanetvā sālaṃ kāresi, tattha phalakāsaṇāni santharitvā pāṇiyacāṭiṃ ṭhapesi.

Aparena samayena tepi tettiṃsajanā bodhisattena samānacchandaṃ ahesuṃ. Te bodhisatto pañcasu sīlesu patiṭṭhāpetvā tato paṭṭhāya tehi saddhiṃ puñṇāni karonto vicarati. Tepi teneva saddhiṃ puñṇāni karontā kālasseva vuṭṭhāya vāsipharasumusalahatthā catumahāpathādīsū musalena pāsāṇe ubbattetvā pavaṭṭenti, yānānaṃ akkhapaṭiḡhātarukkhe haranti, visamaṃ samaṃ karonti, setuṃ attharanti, pokkharāṇiyo khaṇanti, sālaṃ karonti, dānāni denti, sīlāni rakkhanti. Evaṃ yebhuyyena sakalagāmaṃvāsino bodhisattassa ovāde ṭhatvā sīlāni rakkhimsu.

Atha nesaṃ gāmaḥojako cintesi “ahaṃ pubbe etesu suraṃ pivantesu pāṇātipātādīni karontesu cāṭikahāpaṇādivasena ceva daṇḍabalivasena ca dhanāṃ labhāmi, idāni pana magho māṇavo sīlaṃ rakkhāpeti, tesāṃ pāṇātipātādīni kātuṃ na deti, idāni pana te pañca sīlāni na rakkhāpessāmi”ti kuddho rājānaṃ upasaṅkamitvā “deva, bahū corā gāmaghātādīni karontā vicaranti”ti āha. Rājā tassa vacanaṃ sutvā “gaccha, te ānehī”ti āha. So gantvā sabbepi te bandhitvā ānetvā “ānītā, deva, corā”ti raṇṇo ārocesi. Rājā tesāṃ kammaṃ asodhetvāva “hatthinā ne maddāpethā”ti āha. Tato sabbepi te rājāṅgaṇe nipajjāpetvā hatthiṃ ānayimsu. Bodhisatto tesāṃ ovādaṃ adāsī “tumhe sīlāni āvajjetha, pesuñṇakārake ca raṇṇe ca hatthimhi ca attano sarīre ca ekasadisameva mettaṃ bhāvēthā”ti. Te tathā akaṃsu. Atha nesaṃ maddanattthāya hatthiṃ upanesuṃ. So upanīyamānopi na upagacchati, mahāviraṃsaṃ viravitvā palāyati. Aññaṃ aññaṃ hatthiṃ ānayimsu, tepi tattheva palāyimsu.

Rājā “etesāṃ hatthe kiñci osadhaṃ bhavissatī”ti cintetvā “vicinathā”ti āha. Vicinantaṃ adisvā “natthi, devā”ti āhaṃsu. Tena hi kiñci mantaṃ parivattessanti, pucchatha ne “atthi vo parivattanamanto”ti? Rājapurisā pucchimsu, bodhisatto

“atthī”ti āha. Rājapurisā “atthi kira, devā”ti ārocayiṃsu, rājā sabbepi te pakkosāpetvā “tumhākaṃ jānanamantaṃ kathethā”ti āha. Bodhisatto avoca “deva, añño amhākaṃ manto nāma natthi, amhe pana tettiṃsamattā janā pāṇaṃ na hanāma, adinnaṃ nādiyāma, micchācāraṃ na carāma, musāvādaṃ na bhaṇāma, majjaṃ na pivāma, mettaṃ bhāvema, dānaṃ dema, maggaṃ samaṃ karoma, pokkharaṇiyo khaṇāma, sālaṃ karoma, ayaṃ amhākaṃ manto ca parittaṇca vuḍḍhi cā”ti. Rājā tesam pasanno pesuññakārakassa sabbaṃ gehavibhavaṃ taṇca tesameva dāsaṃ katvā adāsi, taṃ hatthiṇca gāmaṇca tesameva adāsi.

Te tato paṭṭhāya yathāruciyā puññāni karontā “catumahāpathe mahantaṃ sālaṃ kāressāmā”ti vaḍḍhakiṃ pakkosāpetvā sālaṃ paṭṭhapesuṃ. Mātugāmesu pana vigatacchandatāya tassā sālāya mātugāmānaṃ pattiṃ nādaṃsu. Tena ca samayena bodhisattassa gehe sudhammā, cittā, nandā, sujāti catasso itthiyo honti. Tāsu sudhammā vaḍḍhakinā saddhiṃ ekato hutvā “bhātika, imissā sālāya maṃ jeṭṭhikaṃ karohī”ti vatvā lañjaṃ adāsi. So “sādhū”ti sampaṭicchitvā paṭhamameva kaṇṇikārukkaṃ sukkhāpetvā tacchettvā vijjhittvā kaṇṇikaṃ niṭṭhāpetvā vatthena paliveṭṭhetvā ṭhapesi. Atha sālaṃ niṭṭhāpetvā kaṇṇikāropanakāle “aho, ayyā, ekaṃ na sarimhā”ti āha. “Kiṃ nāma, bho”ti. “Kaṇṇikā laddhuṃ vaṭṭatī”ti. “Hotu āharissāmā”ti? “Idāni chinnaṃ kātumaṃ na sakkā, pubbeyeve chinditvā tacchettvā vijjhittvā ṭhapitakaṇṇikā laddhuṃ vaṭṭatī”ti. “Idāni kiṃ kātappa”nti? “Sace kassaci gehe niṭṭhāpetvā ṭhapitā vikkāyikakaṇṇikā atthi, sā pariyesitabbā”ti. Te pariyesantā sudhammāya gehe disvā mūlena na labhiṃsu. “Sace maṃ sālāya pattikaṃ karoṭha, dassāmī”ti vutte “na mayaṃ mātugāmānaṃ pattiṃ damhā”ti āhaṃsu.

Atha ne vaḍḍhakī āha “ayyā, tumhe kiṃ kathetha, ṭhapetvā brahmalokaṃ aññaṃ mātugāmarahitaṭṭhānaṃ nāma natthi, gaṇhatha kaṇṇikaṃ, evaṃ sante amhākaṃ kammaṃ niṭṭhaṃ gamissatī”ti. Te “sādhū”ti kaṇṇikaṃ gahetvā sālaṃ niṭṭhāpetvā āsanaphalakāni santharittvā pāṇiyacāṭiyo ṭhapetvā yāgubhattaṃ nibbandhiṃsu. Sālaṃ pākārena parikkhipitvā dvāraṃ yojetvā antopākāre vālukaṃ ākiritvā bahipākāre tālapantiyo ropesuṃ. Cittāpi tasmim ṭhāne uyyānaṃ kāresi, “pupphūpagaphalūpagarukkho asuko nāma tasmim natthī”ti nāhosi. Nandāpi tasmimeva ṭhāne pokkharaṇiṃ kāresi pañcavaṇṇehi padumehi sañchannaṃ ramaṇiyaṃ. Sujā na kiñci akāsi.

Bodhisatto mātu upaṭṭhānaṃ pitu upaṭṭhānaṃ kule jeṭṭhāpacāyikakammaṃ saccavācaṃ aphaṇṇasavācaṃ apisuṇavācaṃ maccheravinayanti imāni satta vatapadāni pūretvā -

“Mātāpettibharaṃ jantaṃ, kule jeṭṭhāpacāyinaṃ;
Saṇhaṃ sakhilasambhāsaṃ, pesuṇeyyappahāyinaṃ.

“Maccheravinaye yuttaṃ, saccaṃ kodhābhikkhuṃ naraṃ;
Taṃ ve devā tāvatimsā, āhu sappuriso itī”ti. -

Evaṃ pasamsiyabhāvaṃ āpajjivā jīvitapariyosāne tāvatimsabhavane sakko devarājā hutvā nibbatti, tepissa sahāyā tattheva nibbattiṃsu. Tasmim kāle tāvatimsabhavane asurā paṭivasanti. Sakko devarājā “kiṃ no sādharmaṇaṃ rajjena”ti asure dibbapānaṃ pāyetvā matte samāne pādesu gāhāpetvā sinerupabbatapāde khipāpesi. Te asurabhavanameva sampāpuṇiṃsu.

Asurabhavanam nāma sinerussa hetthimatale tāvatimsadevalokappamāṇameva, tattha devānam pāricchattako viya cittapāṭali nāma kappatṭhiyarukkho hoti. Te cittapāṭaliyā pupphitāya jānanti “nāyam amhākaṃ devaloko, devalokasmiñhi pāricchattako pupphatī”ti. Atha te “jarasakko amhe matte katvā mahāsamuddapiṭṭhe khipitvā amhākaṃ devanagaraṃ gaṇhi, te mayaṃ tena saddhiṃ yujjhitvā amhākaṃ devanagarameva gaṇhissāmā”ti kipillikā viya thambhaṃ sineruṃ anusaṇcaramānā utṭhahimsu. Sakko “asurā kira utṭhitā”ti sutvā samuddapiṭṭheyeveva abbhuggantvā yujjhamāno tehi parājito diyaḍḍhaya janasatikena vejayantarathena dakkhiṇasamuddassa matthakena palāyituṃ āraddho. Athassa ratho samuddapiṭṭhena vegena gacchanto simbalivanam pakkhanto, tassa gamanamagge simbalivanam naḷavanam viya chijjitvā chijjitvā samuddapiṭṭhe patati. Supaṇṇapotakā samuddapiṭṭhe paripatantā mahāviravaṃ raviṃsu. Sakko mātaliṃ pucchi “samma mātali, kiṃ saddo nāmesa, atikāruñṇaravo vattatī”ti? “Deva, tumhākaṃ rathavegena vicuṇṇite simbalivane patante supaṇṇapotakā maraṇabhayaatajjitā ekaviravaṃ viravantī”ti.

Mahāsatto “samma mātali, mā amhe nissāya ete kilamantu, na mayaṃ issariyaṃ nissāya pāṇavadhakammaṃ karoma, etesaṃ pana atthāya mayaṃ jīvitaṃ pariccajivā asurānaṃ dassāma, nivattayetaṃ ratha”nti vatvā imaṃ gāthamāha -

31. “Kulāvākā mātali simbalismiṃ, īsāmukhena parivajjayassu;
Kāmaṃ cajāma asuresu pāṇaṃ, māme dijā vikulāvā ahesu”nti.

Tattha kulāvākāti supaṇṇapotakā. Mātālīti sārathim āmantesi. Simbalisminti passa ete simbalirukkhe olambantā ṭhitāti dasseti. Īsāmukhena parivajjayassūti ete etassa rathassa īsāmukhena yathā na haññanti, evaṃ te parivajjayassu. Kāmaṃ cajāma asuresu pāṇanti yadi amhesu asurānaṃ pāṇaṃ cajantesu etesaṃ sotthi hoti, kāmaṃ cajāma ekaṃseneva mayaṃ asuresu amhākaṃ pāṇaṃ cajāma. Māme dijā vikulāvā ahesunti ime pana dijā ime garuḷapotakā viddhastavicuṇṇitakulāvakatāya vikulāvā mā ahesuṃ, mā amhākaṃ dukkhaṃ etesaṃ upari khipa, nivattaya nivattaya rathanti. Mātali saṅgāhako tassa vacanaṃ sutvā rathaṃ nivattetvā aññena maggena devalokābhimukhaṃ akāsi. Asurā pana taṃ nivattayamānameva disvā “addhā aññehipi cakkavāḷehi sakkā āgacchanti, balaṃ labhitvā ratho nivatto bhavissatī”ti maraṇabhayaabhītā palāyitvā asurabhavanameva pavisiṃsu.

Sakkopi devanagaraṃ pavisitvā dvīsu devalokesu devagaṇena parivuto nagaramajjhe atṭhāsi. Tasmim khaṇe pathaviṃ bhinditvā yojanasahassubbedho vejayantapāsādo utṭhahi. Vijayante utṭhitattā “vejayanto” tveva nāmaṃ akaṃsu. Atha sakko puna asurānaṃ anāgamanatthāya pañcasu ṭhānesu ārakkhaṃ ṭhapesi. Yaṃ sandhāya vuttaṃ -

“Antarā dvinnam ayujjhapurānaṃ, pañcavidhā ṭhapitā abhirakkhā;
Uragakarotipayassa ca hārī, madanayutā caturo ca mahantā”ti.

Dve nagarānīpi yuddhena gahetuṃ asakkuṇeyyatāya ayujjhapurāni nāma jātāni devanagarañca asuranagarañca. Yadā hi asurā balavantā honti, atha devehi palāyitvā devanagaraṃ pavisitvā dvāre pihite asurānaṃ satahassampi kiñci kātuṃ na sakkoti. Yadā devā balavantā honti, atha asurehi palāyitvā asuranagaraṃ pavisitvā dvāre pihite sakkānaṃ satahassampi kiñci kātuṃ na sakkoti. Iti imāni dve nagarāni ayujjhapurāni nāma. Tesam antarā etesu uragādīsū pañcasu ṭhānesu sakkena

ārakkhā ṭhapitā. Tattha uraga-saddena nāgā gahitā. Te uduke balavantā honti, tasmā sinnerussa paṭhamālinde tesam ārakkhā. Karoṭi-saddena supañṇā gahitā. Tesam kira karoṭi nāma pānabhojanaṃ, tena taṃ nāmaṃ labhiṃsu, dutiyālinde tesam ārakkhā. Payassahāri-saddena kumbhaṇḍā gahitā. Dānavarakkhasā kirete, tatiyālinde tesam ārakkhā. Madanayuta-saddena yakkhā gahitā. Visamacārino kira te yuddhasoṇḍā, catutthālinde tesam ārakkhā. Caturo ca mahantāti cattāro mahārājāno vuttā, pañcamālinde tesam ārakkhā. Tasmā yadi asurā kupitā āvilacittā devapuram upayanti, pañcavidhesu yaṃ girino paṭhamam paribhaṇḍam, taṃ uragā paribāhiya tiṭṭhanti. Evaṃ sesesu sesā.

Imesu pana pañcasu ṭhānesu ārakkham ṭhapetvā sakke devānaminde dibbasampattiṃ anubhavamāne sudhammā cavitvā tasseeva pādapariṇāṇikā hutvā nibbatti, kaṇṇikāya dinnanissandena cassā pañcayojanasatikā sudhammā nāma devasabhā udapādi, yattha dibbasetacchattassa heṭṭhā yojanappamaṇe kañcanapallaṇke nisinno sakko devānamindo devamanussānam kattabbakiccāni karoti. Cittāpi cavitvā tasseeva pādapariṇāṇikā hutvā nibbatti, uyyānassa karaṇanissandena cassā cittalatāvanam nāma uyyānam udapādi. Nandāpi cavitvā tasseeva pādapariṇāṇikā hutvā nibbatti, pokkharaṇiyā nissandena cassā nandā nāma pokkharaṇī udapādi.

Sujā pana kusalakammassa akatattā ekasmiṃ araṇṇhe kandarāya bakasakuṇikā hutvā nibbattā. Sakko “sujā na paññāyati, kattha nu kho nibbattā”ti āvajjento taṃ disvā tattha gantvā taṃ ādāya devalokaṃ āgantvā tassā ramaṇīyaṃ devanagaraṃ sudhammaṃ devasabham cittalatāvanam nandāpokkharaṇiṇca dassetvā “etā kusalam katvā mayham pādapariṇāṇikā hutvā nibbattā, tvaṃ pana kusalam akatvā tiracchānayaṇiyaṃ nibbattā, ito paṭṭhāya sīlam rakkhāhi”ti taṃ ovaditvā pañcasu sīlesu patitṭhāpetvā tattheva netvā vissajjesi. Sāpi tato paṭṭhāya sīlam rakkhati. Sakko katipāhaccayena “sakkā nu kho sīlam rakkhitu”nti gantvā maccharūpena uttāno hutvā purato nipajji, sā “matamacchako”ti saññāya sīse aggahesi, maccho naṅguṭṭham cālesi, atha naṃ “jīvati maññe”ti vissajjesi. Sakko “sādhū sādhū, sakkhissasi sīlam rakkhitu”nti agamāsi. Sā tato cutā bārāṇasiyaṃ kumbhakāragehe nibbatti.

Sakko “kahaṃ nu kho nibbattā”ti tattha nibbattabhāvaṃ ñatvā suvaṇṇaelālukaṇaṃ yānakaṃ pūretvā majjhe gāmassa mahallakavesena nisīditvā “elālukaṇi gaṇhatha, elālukaṇi gaṇhathā”ti ugghosesi. Manussā āgantvā “dehi, tātā”ti āhaṃsu. “Ahaṃ sīlarakkhakānaṃ dammi, tumhe sīlam rakkhathā”ti? “Mayaṃ sīlam nāma na jānāma, mūlena dehī”ti. “Na mayham mūlena attho, sīlarakkhakānaññevāham dammī”ti. Manussā “ko cāyaṃ elāluko”ti pakkamiṃsu. Sujā taṃ pavattiṃ sutvā “mayham ānītaṃ bhavissatī”ti cintetvā gantvā taṃ “dehi, tātā”ti āha. “Sīlam rakkhasi, amma”ti? “Āma, rakkhāmī”ti. “Idaṃ mayā tuyhameva atthāya ābhata”nti saddhiṃ yānakena gehadvāre ṭhapetvā pakkāmi.

Sāpi yāvajīvaṃ sīlam rakkhitvā tato cutā vepacittissa asurindassa dhītā hutvā nibbatti, sīlānisaṃsena abhirūpā ahoṣi. So tassā vayappattakāle “mayham dhītā attano cittarucitaṃ sāmikaṃ gaṇhatū”ti asure sannipātesi. Sakko “kahaṃ nu kho sā nibbattā”ti olovento tattha nibbattabhāvaṃ ñatvā “sujā cittarucitaṃ sāmikaṃ gaṇhantī maṃ gaṇhissatī”ti asuravaṇṇaṃ māpetvā tattha agamāsi. Sujaṃ alaṅkaritvā sannipātapaṭṭhānaṃ ānetvā “cittarucitaṃ sāmikaṃ gaṇhā”ti āhaṃsu. Sā olokontī sakkaṃ disvā pubbepi sinehavasena uppannapemena mahoghena viya

ajjhotthaṭṭahadayā hutvā “ayaṃ me sāmiko”ti vatvā tassa upari pupphadāmaṃ khipitvā aggahesi. Asurā “amhākaṃ rājā ettakaṃ kālaṃ dhītu anucchavikaṃ alabhitvā idāni labhati, ayamevassā dhītu pitāmahato mahallako anucchaviko”ti lajjamānā pakkamiṃsu. So taṃ devanagaraṃ ānetvā aḍḍhateyyānaṃ nāṭikākoṭṭinaṃ jeṭṭhikaṃ katvā yāvatāyukaṃ ṭhatvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “evaṃ bhikkhu pubbe paṇḍitā devanagare rajjaṃ kārayamānā attano jīvitaṃ pariccajantāpi pāṇātipātaṃ na kariṃsu, tvaṃ nāma evarūpe niyyānike sāsane pabbajitvā aparissāvitāṃ sapāṇakaṃ udakaṃ pivissasī”ti taṃ bhikkhuṃ garahitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi - “tadā mātalisāṅgāhako ānando ahosi, sakko pana ahameva ahosi”nti.

Kulāvakaajātakavaṇṇanā paṭhamā.

32. Naccajātakavaṇṇanā

Rudaṃ manuññanti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ bahubhaṇḍikaṃ bhikkhuṃ ārabba kathesi. Vatthu heṭṭhā devadhammajātake vuttasadisameva. Satthā taṃ bhikkhuṃ “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu bahubhaṇḍo”ti pucchi. “Āma, bhante”ti. “Kimkāraṇā tvaṃ bhikkhu bahubhaṇḍo jātosi”ti? So ettakaṃ sutvāva kuddho nivāsanapārūpanaṃ chaḍḍetvā “iminā dāni nīhārena vicarāmī”ti satthu purato naggo aṭṭhāsi. Manussā “dhī dhī”ti āhaṃsu. So tato palāyitvā hīnāyāvatto. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ sannisinā “satthu nāma purato evarūpaṃ karissatī”ti tassa aguṇakathaṃ kathesuṃ. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinā”ti bhikkhū pucchi. Bhante, “so hi nāma bhikkhu tumhākaṃ purato catuparisamajjhe hirottappaṃ pahāya gāmadārako viya naggo ṭhatvā manussehi jigucchiyamāno hīnāyāvattitvā sāsanaṃ parihīno”ti tassa aguṇakathāya nisinnāmhāti. Satthā “na, bhikkhave, idāneva so bhikkhu hirottappābhāvena ratanasāsaṇaṃ parihīno, pubbe itthiratanapaṭilābhatopi parihīnoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte paṭhamakappe catuppadā sīhaṃ rājānaṃ akaṃsu, macchā ānandamacchaṃ, sakuṇā suvaṇṇahaṃsaṃ. Tassa pana suvaṇṇahaṃsarājassa dhītā haṃsapotikā abhirūpā ahosi. So tassā varaṃ adāsi, sā attano cittarucitaṃ sāmikaṃ vāresi. Haṃsarājā tassā varaṃ datvā himavante sabbe sakuṇe sannipātāpesi, nānappakārā haṃsamorādayo sakuṇagaṇā samāgantvā ekasmiṃ mahante pāsānatale sannipatiṃsu. Haṃsarājā “attano cittarucitaṃ sāmikaṃ āgantvā gaṇhātū”ti dhītaraṃ pakkosāpesi. Sā sakuṇasaṅghaṃ oloketi maṇivaṇṇagīvaṃ citrapekhuṇaṃ moraṃ disvā “ayaṃ me sāmiko hotū”ti ārocesi. Sakuṇasaṅghā moraṃ upasaṅkamitvā āhaṃsu “samma mora, ayaṃ rājadhītā ettakānaṃ sakuṇānaṃ majjhe sāmikaṃ rocentī tayi ruciṃ uppādesī”ti. Moro “ajjāpi tāva me balaṃ na passatī”ti atituttīhiyā hirottappaṃ bhinditvā tāva mahato sakuṇasaṅghassa majjhe pakkhe pasāretvā naccituṃ ārabhi, naccanto appaṭicchanno ahosi.

Suvaṇṇahaṃsarājā lajjito “imassa neva ajjhattasamuṭṭhānā hirī atthi, na bahiddhāsamuṭṭhānaṃ ottappaṃ, nāssa bhinnahirottappaṃ mama dhītaraṃ dassāmī”ti sakuṇasaṅghamajjhe imaṃ gāthamāha -

32. “Rudaṃ manuññaṃ rucirā ca piṭṭhi, veḷuriyavaṇṇūpanibhā ca gīvā;
Byāmamattāni ca pekhunāni, naccena te dhītaraṃ no dadāmī”ti.

Tattha rudam manuññanti ta-kārassa da-kāro kato, rutam manāpaṃ, vassitasaddo madhuroti attho. Rucirā ca piṭṭhīti piṭṭhipi te citrā ceva sobhanā ca. Veḷuriyavaṇṇūpanibhāti veḷuriyamaṇivaṇṇasadisā. Byāmamattānīti ekabyāmappamāṇāni. Pekhuṇānīti piñchāni. Naccena te dhītaram no dadāmīti hirottappaṃ bhinditvā naccitabhāveneva te evarūpassa nillajjassa dhītaram no dadāmīti vatvā haṃsarājā tasmimyeva parisamajjhe attano bhāgineyyassa haṃsapotakassa dhītaram adāsi. Moro haṃsapotikaṃ alabhitvā lajjitvā tatova uppatitvā palāyi. Haṃsarājāpi attano vasanaṭṭhānameva gato.

Satthā “na, bhikkhave, idāneva esa hirottappaṃ bhinditvā ratanasāsanā parihīno, pubbepi itthiratanapaṭilābhato parihīnoyevā”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakam samodhānesi - “tadā moro bahubhaṇḍiko ahoṣi, haṃsarājā pana ahameva ahoṣi”nti.

Naccajātakavaṇṇanā dutiyā.

33. Sammodamānājātakavaṇṇanā

Sammodamānāti idaṃ satthā kapilavatthum upanissāya nigrodhārāme viharanto cumbaṭakakalaham ārabba kathesi. So kuṇālajātake āvi bhavissati. Tadā pana satthā ṇātake āmantetvā “mahārājā ṇātakānaṃ aññamaññaṃ viggaho nāma na yutto, tiracchānagatāpi hi pubbe samaggakāle paccāmitte abhibhavitvā sotthiṃ pattā yadā vivādamāpannā, tadā mahāvināsaṃ pattā”ti vatvā ṇātirājakulehi āyācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto vaṭṭakayoniyaṃ nibbattitvā anekavaṭṭakasahassaparivāro araṇṇe paṭivasati. Tadā eko vaṭṭakaluddako tesam vasanaṭṭhānaṃ gantvā vaṭṭakavassitaṃ katvā tesam sannipatitabhāvaṃ ṇatvā tesam upari jālaṃ khipitvā pariyañtesu maddanto sabbe ekato katvā pacchiṃ pūretvā gharaṃ gantvā te vikkiṇitvā tena mūlena jīvikaṃ kappeti. Athekadivaṣaṃ bodhisatto te vaṭṭake āha - “ayaṃ sākuṇiko amhākaṃ ṇātake vināsaṃ pāpeti, ahaṃ ekaṃ upāyaṃ jānāmi, enesa amhe gaṇhituṃ na sakkhissati, ito dāni paṭṭhāya etena tumhākaṃ upari jāle khittamatte ekeko ekekaṃ jālakkhike sīsaṃ ṭhapetvā jālaṃ ukkhipitvā icchitaṭṭhānaṃ haritvā ekaṃ kaṇṭakagumbe pakkhipatha, evaṃ sante heṭṭhā tena tena ṭhānena palāyissāmā”ti. Te sabbe “sādhū”ti paṭissuṇiṃsu. Dutiyadivase upari jāle khitte te bodhisattena vuttanayeneva jālaṃ ukkhipitvā ekaṃ kaṇṭakagumbe khipitvā sayam heṭṭhābhāgena tato tato palāyiṃsu. Sākuṇikassa gumbato jālaṃ mocentasseva vikālo jāto, so tucchahatthova agamāsi.

Punadivaṣato paṭṭhāyapi vaṭṭakā tatheva karonti. Sopi yāva sūriyatthaṅgamanā jālameva mocento kiñci alabhitvā tucchahatthova gehaṃ gacchati. Athassa bhariyā kujjhitvā “tvaṃ divase divase tucchahattho āgacchasi, aññampi te bahi positabbaṭṭhānaṃ atthi mañña”ti āha. Sākuṇiko “bhadde, mama aññaṃ positabbaṭṭhānaṃ natthi, apica kho pana te vaṭṭakā samaggā hutvā caranti, mayā khittamatte jālaṃ ādāya kaṇṭakagumbe khipitvā gacchanti, na kho panete sabbakālameva sammodamānā viharissanti, tvaṃ mā cintayi, yadā te vivādamāpajjissanti, tadā te sabbeva ādāya tava mukhaṃ hāsayamāno āgacchissāmī”ti vatvā bhariyāya imaṃ gāthamāha -

- 33.** “Sammodamānā gacchanti, jālamādāya pakkhino;
Yadā te vivadissanti, tadā ehinti me vasa”nti.

Tattha yadā te vivadissantīti yasmiṃ kāle te vaṭṭakā nānāladdhikā nānāgāhā hutvā vivadissantī, kalahaṃ karissantīti attho. Tadā ehinti me vasanti tasmīṃ kāle sabbepi te mama vasaṃ āgacchissantī. Athāhaṃ te gahetvā tava mukhaṃ hāsento āgacchissāmīti bhariyaṃ samassāsesi.

Katipāhasseva pana accayena eko vaṭṭako gocarabhūmiṃ otaranto asallakkhetvā aññassa sīsaṃ akkami, itaro “ko maṃ sīse akkamī”ti kujjhiṃ. “Ahaṃ asallakkhetvā akkamiṃ, mā kujjhī”ti vuttepi kujjhiyeva. Te punappunaṃ kathentā “tvameva maññe jālaṃ ukkhipasī”ti aññamaññaṃ vivādaṃ kariṃsu. Tesu vivadantesu bodhisatto cintesi “vivādake sotthibhāvo nāma natthi, idāneva te jālaṃ na ukkhipissantī, tato mahantaṃ vināsaṃ pāpuṇissantī, sākuṇiko okāsaṃ labhissati, mayā imasmiṃ ṭhāne na sakkā vasitu”nti. So attano paraṃ ādāya aññattha gato. Sākuṇikopi kho katipāhaccayena āgantvā vaṭṭakavassitaṃ vassitvā tesāṃ sannipatitānaṃ upari jālaṃ khipi. Atheke vaṭṭako “tuyhaṃ kira jālaṃ ukkhipantasseva matthake lomāni patitāni, idāni ukkhipā”ti āha. Aparo “tuyhaṃ kira jālaṃ ukkhipantasseva dvīsu pakkhesu pattāni patitāni, idāni ukkhipā”ti āha. Iti tesāṃ “tvam ukkhipa, tvam ukkhipā”ti vadantānaññeva sākuṇiko jālaṃ ukkhipitvā sabbeva te ekato katvā pacchiṃ pūretvā bhariyaṃ hāsaya māno gehaṃ agamāsi.

Satthā “evaṃ mahārājā nātakānaṃ kalaho nāma na yutto, kalaho vināsamūlameva hotī”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā apaṇḍitavaṭṭako devadatto ahosi, paṇḍitavaṭṭako pana ahameva ahosi”nti.

Sammodamānājātakavaṇṇanā tatiyā.

34. Macchajātakavaṇṇanā

Na maṃ sītaṃ na maṃ uṇhanti idaṃ satthā jetavane viharanto purāṇadutiyikāpalobhanaṃ ārabba katesi. Tadā hi satthā taṃ bhikkhuṃ “saccaṃ kira tvam bhikkhu ukkaṇṭhito”ti pucchi. “Saccaṃ, bhagavā”ti. “Kenāsi ukkaṇṭhāpito”ti? “Purāṇadutiyikā me, bhante madhuraḥattharasā, taṃ jahitum na sakkomī”ti. Atha naṃ satthā “bhikkhu esā itthī tava anattakārikā, pubbepi tvam etaṃ nissāya maraṇaṃ pāpuṇanto maṃ āgamma maraṇā mutto”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa purohito ahosi. Tadā kevaṭṭā nadiyaṃ jālaṃ khipiṃsu. Atheke mahāmaccho rativasena attano macchiyā saddhiṃ kīlāmāno āgacchati. Tassa sā macchī purato gacchamānā jālagandhaṃ ghāyitvā jālaṃ pariharamānā gatā. So pana kāmagiddho lolamaccho jālakucchimeva pavitṭho. Kevaṭṭā tassa jālaṃ pavitṭhabhāvaṃ ṇatvā jālaṃ ukkhipitvā macchaṃ gahetvā amāretvā vālikāpitṭhe khiptvā “imaṃ aṅgāresu pacitvā khādissāmā”ti aṅgāre karonti, sūlaṃ tacchenti. Maccho “etaṃ aṅgaratāpanaṃ vā sūlavijjanaṃ vā aññaṃ vā pana dukkhaṃ na maṃ kilameti, yaṃ panesā macchī ‘aññaṃ so nūna ratiyā gato’ti mayi domanassaṃ āpajjati, tameva maṃ bādhati”ti paridevamāno imaṃ gāthamāha -

- 34.** “Na maṃ sītaṃ na maṃ uṇhaṃ, na maṃ jālasmi bādhaṃ;
Yaṅca maṃ maññate macchī, aññaṃ so ratiyā gato”ti.

Tattha na maṃ sītaṃ na maṃ uṇhanti macchānaṃ udakā nīhaṭakāle sītaṃ hoti, tasmaṃ vigate uṇhaṃ hoti, tadubhayampi sandhāya “na maṃ sītaṃ na maṃ uṇhaṃ bādhatī”ti paridevati. Yampi aṅgāresu paccanamūlakaṃ dukkhaṃ bhavissati, tampi sandhāya “na maṃ uṇha”nti paridevateva. Na maṃ jālasmi bādhananti yampi me jālasmiṃ bādhanam ahoṣi, tampi maṃ na bādhetīti paridevati. “Yañca ma”ntiādīsu ayaṃ piṇḍattho - sā macchī mama jāle patitassa imehi kevaṭṭhehi gahitabhāvaṃ ajānantī maṃ apassamānā “so maccho idāni aññaṃ macchiṃ kāmaratiyā gato bhavissatī”ti cinteti, taṃ tassā domanassappattāya cintanaṃ maṃ bādhatīti vālikāpiṭṭhe nipanno paridevati.

Tasmaṃ samaye purohito dāsaparivuto nhānatthāya nadītīraṃ āgato. So pana sabbarutaññū hoti. Tenassa macchaparidevanaṃ sutvā etadahosi “ayaṃ maccho kilesavasena paridevati, evaṃ āturacitto kho panesa mīyamāno nirayeyeve nibbattissati, ahamassa avassayo bhavissāmī”ti kevaṭṭānaṃ santikaṃ gantvā “ambho tumhe amhākaṃ ekadivasampi byañjanatthāya macchaṃ na dethā”ti āha. Kevaṭṭā “kiṃ vadetha, sāmi, tumhākaṃ ruccanakamacchaṃ gaṇhitvā gacchathā”ti āhaṃsu. “Amhākaṃ aññaṃ kammaṃ natthi, imaññaṃ dethā”ti. “Gaṇhatha sāmi”ti. Bodhisatto taṃ ubhohi hatthehi gahetvā nadītīre nisīditvā “ambho maccha, sace tāhaṃ ajja na passeyyaṃ, jīvitaṃ kkhayaṃ pāpuṇeyyāsi, idāni ito paṭṭhāya mā kilesavasiko ahoṣī”ti ovaditvā uduke vissajjetvā nhatvā nagaraṃ pāvīsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patitṭhāsi. Satthāpi anusandhiṃ ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi - “tadā macchī purāṇadutiyaṃ ahoṣi, maccho ukkaṇṭhitabhikkhu purohito pana ahameva ahoṣī”nti.

Macchajātakavaṇṇanā catutthā.

35. Vaṭṭakajātakavaṇṇanā

Santi pakkhā apatanāti idaṃ satthā magadhesu cārikaṃ caramāno dāvagginibbānaṃ ārabha kathesi. Ekasmiñhi samaye satthā magadhesu cārikaṃ caramāno aññatarasmiṃ magadhagāmake piṇḍāya caritvā pacchābhattaṃ piṇḍapātaṭṭikkanto bhikkhugaṇaparivuto maggaṃ paṭipajji. Tasmaṃ samaye mahāḍāho utṭhahi, purato ca pacchato ca bahū bhikkhū dissanti, sopi kho aggi ekadhūmo ekajālo hutvā avattharamāno āgacchateva. Tattheke puthujjanabhikkhū maraṇabhayaḥ bhītā “paṭaggaṃ dassāma, tena daḍḍhaṭṭhānaṃ itaro aggi na ottharissatī”ti araṇisahitaṃ nīharitvā aggaṃ karonti. Apare āhaṃsu “āvuso, tumhe kiṃ nāma karoṭha, gaganamajjhe ṭhitaṃ candamaṇḍalaṃ, pācīnalokadhātuto uggacchantam saḥassaraṃsipaṭimaṇḍitaṃ sūriyamaṇḍalaṃ, velāya tīre ṭhitā samuddam, sineruṃ nissāya ṭhitā sineruṃ apassantā viya sadevake loke aggapuggalaṃ attanā saddhiṃ gacchantameva sammāsambuddhaṃ anoloketvā ‘paṭaggaṃ demā’ti vadatha, buddhabalaṃ nāma na jānātha, etha satthu santikaṃ gamissāmā”ti. Te purato ca pacchato ca gacchantā sabbepi ekato hutvā dasabalassa santikaṃ agamaṃsu. Satthā mahābhikkhusaṅghaparivāro aññatarasmiṃ padese aṭṭhāsi. Dāvaggi abhibhavanto viya viravanto āgacchati. Āgantvā tathāgatassa ṭhitaṭṭhānaṃ patvā tassa padesassa samantā soḷasakarīsamattaṭṭhānaṃ patto uduke opilāpitatiṇukkā viya nibbāyi, vinibbedhato dvattiṃsakarīsamattaṭṭhānaṃ avattharituṃ nāsakkhi.

Bhikkhū satthu guṇakathaṃ ārabhiṃsu - “aho buddhānaṃ guṇā nāma, ayañhi nāma acetano aggi buddhānaṃ t̥hitaṭṭhānaṃ avattharituṃ na sakkoti, udake tiṇukkā viya nibbāyati, aho buddhānaṃ ānubhāvo nāmā”ti. Satthā tesāṃ kathaṃ sutvā “na, bhikkhave, etaṃ etarahi mayhaṃ balaṃ, yaṃ imaṃ bhūmippadesaṃ patvā esa aggi nibbāyati. Idaṃ pana mayhaṃ porāṇakasaccabalaṃ. Imasmiñhi padese sakalampi imaṃ kappāṃ aggi na jalissati, kappatṭhiyapāṭihāriyaṃ nāmeta”nti āha. Athāyasmā ānando satthu nisīdanatthāya catugguṇaṃ saṅghāṭiṃ paññāpesi, nisīdi satthā pallaṅkaṃ ābhujitvā. Bhikkhusaṅghopi tathāgataṃ vanditvā parivāretvā nisīdi. Atha satthā “idaṃ tāva, bhante, amhākaṃ pākaṭaṃ, atītaṃ paṭicchannaṃ, taṃ no pākaṭaṃ karothā”ti bhikkhūhi āyācito atītaṃ āhari.

Atīte magadharaṭṭhe tasmimyeva padese bodhisatto vaṭṭakayoniyāṃ paṭisandhiṃ gahetvā mātukucchito jāto aṇḍakosaṃ padāletvā nikkhantakāle mahāgeṇḍukappamaṇo vaṭṭakapotako ahosi. Atha naṃ mātāpitāro kulāvake nipajjāpetvā mukhatuṇḍakena gocaraṃ āharitvā posenti. Tassa pakkhe pasāretvā ākāse gamanabalaṃ vā pāde ukkhipitvā thale gamanabalaṃ vā natthi. Tañca padesaṃ saṃvacchare saṃvacchare dāvaggi gaṇhāti, so tasmimpi samaye mahāravaṃ ravanto taṃ padesaṃ gaṇhi, sakuṇasaṅghā attano attano kulāvakehi nikkhamitvā maraṇabhayaabhītā viravantā palāyanti, bodhisattassapi mātāpitāro maraṇabhayaabhītā bodhisattaṃ chaḍḍetvā palāyiṃsu. Bodhisatto kulāvake nipannakova gīvaṃ ukkhipitvā avattharitvā āgacchantaṃ aggim disvā cintesi “sace mayhaṃ pakkhe pasāretvā ākāse gamanabalaṃ bhaveyya, uppatitvā aññattha gaccheyyaṃ. Sace pāde ukkhipitvā gamanabalaṃ bhaveyya, padavārena aññattha gaccheyyaṃ. Mātāpitāropi kho me maraṇabhayaabhītā maṃ ekakaṃ pahāya attānaṃ parittāyantaṃ palātā. Idāni me aññaṃ paṭisaraṇaṃ natthi, atāṇomhi asaraṇo, kiṃ nu kho ajja mayā kātuṃ vaṭṭatī”ti.

Athassa etadahosi “imasmiṃ loke sīlaguṇo nāma atthi, saccaguṇo nāma atthi, atīte pāramiyo pūretvā bodhimūle nisīditvā abhisambuddhā sīlasamādhipaññāvimuttivimuttiñāṇadassanasampannā saccānuddayakāruṇṇākhantisamannāgatā sabbasattesu samappavattamettābhāvanā sabbaññubuddhā nāma atthi, tehi ca paṭividdhā dhammaguṇā nāma atthi, mayi cāpi ekaṃ saccaṃ atthi, saṃvijjamāno eko sabhāvadhammo paññāyati, tasmā atīte buddhe ceva tehi paṭividdhaguṇe ca āvajjetvā mayi vijjamānaṃ saccasabhāvadhammaṃ gahetvā saccakiriyaṃ katvā aggim paṭikkamāpetvā ajja mayā attano ceva sesakuṇānañca sotthibhāvaṃ kātuṃ vaṭṭatī”ti. Tena vuttaṃ -

“Atthi loke sīlaguṇo, saccaṃ soceyyanuḍḍayā;
Tena saccena kāhāmi, saccakiriyaṃanuttaraṃ.

“Āvajjetvā dhammabalaṃ, saritvā pubbake jine;
Saccabalamavassāya, saccakiriyaṃakāsaha”nti.

Atha bodhisatto atīte parinibbutānaṃ buddhānaṃ guṇe āvajjetvā attani vijjamānaṃ saccasabhāvaṃ ārabha saccakiriyaṃ karonto imaṃ gāthamāha -

35. “Santi pakkhā apatanā, santi pādā avañcanā;
Mātāpitā ca nikkhantā, jātaveda paṭikkamā”ti.

Tattha santi pakkhā apatanāti mayhaṃ pakkhā nāma atthi upalabbhanti, no ca kho sakkā etehi uppatituṃ ākāseṇa gantunti apatanā. Santi pādā avañcanāti pādāpi me atthi, tehi pana vañcituṃ padavāragamanena gantuṃ na sakkāti avañcanā. Mātāpitā ca nikkhantāti ye ca maṃ aññattha neyyuṃ, tepi maraṇabhayaṇa mātāpitāro nikkhantā. Jātavedāti aggiṃ ālapati. So hi jātova vedayati paññāyati, tasmā “jātavedo”ti vuccati. Paṭikkamāti paṭigaccha nivattāti jātavedaṃ āṇāpeti.

Iti mahāsatto “sace mayhaṃ pakkhānaṃ atthibhāvo, te ca pasāretvā ākāse apatanabhāvo, pādānaṃ atthibhāvo, te ca ukkhipitvā avañcanabhāvo, mātāpitūnaṃ maṃ kulāvakeyeva chaḍḍetvā palātabhāvo ca sacco sabhāvabhūtoyeve, jātaveda, etena saccena tvaṃ ito paṭikkamā”ti kulāvake nipannakova saccakiriyaṃ akāsi. Tassa saha saccakiriyaṃ soḷasakarīsamatte tṭhāne jātavedo paṭikkami. Paṭikkamanto ca na jhāyamāno aññaṃ gato, udaye pana opilāpitā ukkā viya tattheva nibbāyi. Tena vuttaṃ -

“Saha sacce kate mayhaṃ, mahāpajjalito sikhī;
Vajjesi soḷasa karīsāni, udakaṃ patvā yathā sikhī”ti.

Taṃ pana tṭhānaṃ sakalepi imasmiṃ kappe agginā anabhibhavanīyattā kappatṭhiyapāṭihāriyaṃ nāma jātaṃ. Evaṃ bodhisatto saccakiriyaṃ katvā jīvitapariyosāne yathākammaṃ gato.

Satthā “na, bhikkhave, imassa vanassa agginā anajjhottharaṇaṃ etarahi mayhaṃ balaṃ, porāṇaṃ panetaṃ vaṭṭapotakakāle mayhameva saccabala”nti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsesi. Saccapariyosāne keci sotāpannā ahesuṃ, keci sakadāgāmino, keci anāgāmino, keci arahattaṃ pattāti. Satthāpi anusandhiṃ ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā mātāpitāro etarahi mātāpitārova ahesuṃ, vaṭṭakarājā pana ahamēva ahosi”nti.

Vaṭṭakajātakavaṇṇanā pañcamā.

36. Sakuṇajātakavaṇṇanā

Yaṃ nissitāti idaṃ satthā jetavane viharanto daḍḍhapaṇṇasālaṃ bhikkhuṃ ārabha kathesi. Eko kira bhikkhu satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā jetavanato nikkhamma kosalesu ekaṃ paccantagāmaṃ nissāya ekasmiṃ araññasenāsane vasati. Athassa paṭhamamāseyeve paṇṇasālā ḍayhittha. So “paṇṇasālā me daḍḍhā, dukkhaṃ vasāmi”ti manussānaṃ ācikkhi. Manussā “idāni no khettaṃ parisukkhaṃ, kedāre pāyetvā karissāma”, tasmīṃ pāyite “bijaṃ vapitvā”, bīje vutte “vatiṃ katvā”, vatiyā katāya “niddāyitvā, lāyitvā, madditvā”ti evaṃ taṃ taṃ kammaṃ apadisantāyeve temāsaṃ vītināmesuṃ. So bhikkhu temāsaṃ ajjhokāse dukkhaṃ vasanto kammaṭṭhānaṃ vaḍḍhetvā visesaṃ nibbattetuṃ nāsakkhi. Pavāretvā pana satthu santikaṃ gantvā vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Satthā tena saddhiṃ paṭisanthāraṃ katvā “kiṃ bhikkhu sukhena vassaṃvutthosi, kammaṭṭhānaṃ te matthakaṃ patta”nti pucchi. So taṃ pavattiṃ ācikkhitvā “senāsanasappāyassa me abhāvena kammaṭṭhānaṃ matthakaṃ na patta”nti āha. Satthā “pubbe bhikkhu tiracchānagatāpi attano sappāyāsappāyaṃ jāniṃsu, tvaṃ kasmā na aññāsī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto sakuṇayoniyaṃ nibbattitvā sakuṇasaṅghaparivuto araṇṇāyatane sākāhaviṭṭasampannaṃ mahārukkhaṃ nissāya vasati. Athekadivasam tassa rukkhassa sākāsu aññamaññaṃ ghaṃsantīsu cuṇṇaṃ patati, dhūmo uṭṭhāti. Taṃ disvā bodhisatto cintesi “imā dve sākā evaṃ ghaṃsamānā aggim viṣajjessanti, so patitvā purāṇapaṇṇāni gaṇhissati, tato paṭṭhāya imampi rukkhā jhāpessati, na sakkā idha amhehi vasitum, ito palāyitvā aññattha gantum vaṭṭatī”ti. So sakuṇasaṅghassa imaṃ gāthamāha -

36. “Yaṃ nissitā jagatiruhaṃ vihaṅgamā, svāyaṃ aggim pamuñcati;
Disā bhajatha vakkaṅgā, jātaṃ saraṇato bhaya”nti.

Tattha jagatiruhanti jagati vuccati pathavī, tattha jātattā rukkho “jagatiruhā”ti vuccati. Vihaṅgamāti vihaṃ vuccati ākāsaṃ, tattha gamanato pakkhī “vihaṅgamā”ti vuccanti. Disā bhajathāti imaṃ rukkhā muñcitvā ito palāyanta catasso disā bhajatha. Vakkaṅgāti sakuṇe ālapati. Te hi uttamaṅgaṃ galaṃ kadāci kadāci vaṅkaṃ karonti, tasmā “vakkaṅgā”ti vuccanti. Vaṅkā vā tesā ubhosu passesu pakkhā jātāti vakkaṅgā. Jātaṃ saraṇato bhayanti amhākaṃ avassayarukkhato yeva bhayaṃ nibbattaṃ, etha aññattha gacchāmāti.

Bodhisattassa vacanakarā paṇḍitasakuṇā tena saddhiṃ ekappahāreneva uppatitvā aññattha gatā. Ye pana apaṇḍitā, te “evameva esa bindumatte udaye kumbhīle passatī”ti tassa vacanaṃ aggahetvā tattheva vasiṃsu. Tato na cirasseva bodhisattena cintitākāreneva aggi nibbattitvā taṃ rukkhā aggahesi. Dhūmesu ca jālāsu ca uṭṭhitāsu dhūmandhā sakuṇā aññattha gantum nāsakkhiṃsu, aggimhi patitvā patitvā vināsaṃ pāpuṇiṃsu.

Satthā “evaṃ bhikkhu pubbe tiracchānagatāpi rukkhagge vasantā attano sappāyāsappāyaṃ jānanti, tvaṃ kasmā na aññāsī”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsesi. Saccapariyosāne so bhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhito. Satthāpi anusandhiṃ ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā bodhisattassa vacanakarā sakuṇā buddhaparisā ahesum, paṇḍitasakuṇo pana ahameva ahosi”nti.

Sakuṇajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

37. Tittirajātakavaṇṇanā

Ye vuḍḍhamapacāyanti idam satthā sāvatthiṃ gacchanto sārīputtattherassa senāsanapaṭibāhanaṃ ārabha katesi. Anāthapiṇḍikena hi vihāraṃ kāretvā dūte pesite satthā rājagahā nikkhamma vesāliṃ patvā tattha yathābhirantaṃ viharitvā “sāvatthiṃ gamissāmī”ti maggaṃ paṭipajji. Tena ca samayena chabbaggiyānaṃ antevāsikā purato purato gantvā therānaṃ senāsanesu aggahitesveva “idam senāsaṃ amhākaṃ upajjhāyassa, idam ācariyassa, idam amhākameva bhavissatī”ti senāsanāni palibundhenti. Pacchā āgatā therā senāsanāni na labhanti. Sārīputtattherassāpi antevāsikā therassa senāsaṃ pariyesantā na labhiṃsu. Thero senāsaṃ alabhanto satthu senāsanassa avidūre ekasmiṃ rukkhamūle nisajjāya ca caṅkamaṇa ca rattiṃ vītināmesi. Satthā paccūsasamaye nikkhamitvā ukkāsi, theropi ukkāsi. “Ko eso”ti? “Ahaṃ, bhante, sārīputto”ti. “Sārīputta, imāya velāya idha kiṃ karosī”ti? “So taṃ pavattiṃ ārocesi”. Satthā therassa vacanaṃ sutvā “idāni tāva mayi jīvanteyeva bhikkhū aññamaññaṃ agāravā apatissā viharanti, parinibbute kiṃ nu kho karissanti”ti āvajjentassa dhammasaṃvego udapādi.

So pabhātāya rattiyā bhikkhusaṅghaṃ sannipātāpetvā bhikkhū pucchi “saccaṃ kira, bhikkhave, chabbaggiyā bhikkhū purato purato gantvā therānaṃ bhikkhūnaṃ senāsanaṃ paṭibāhantī”ti. “Saccaṃ, bhagavā”ti? Tato chabbaggiye garahitvā dhammiṃ kathaṃ katvā bhikkhū āmantesi “ko nu kho, bhikkhave, aggāsanaṃ aggodakaṃ aggapiṇḍaṃ arahatī”ti? Ekacce “khattiyakulā pabbajito”ti āhaṃsu, ekacce “brāhmaṇakulā, gahapatikulā pabbajito”ti, apare “vinayadharo, dhammakathiko, paṭhamassa jhānassa lābhī, dutiyassa, tatiyassa, catutthassa jhānassa lābhī”ti. Apare “sotāpanno, sakadāgāmī, anāgāmī, arahā, tevijjo, chaḷabhiñño”ti āhaṃsu. Evaṃ tehi bhikkhūhi attano attano rucivasena aggāsanādirahānaṃ kathitakāle satthā āha - “na, bhikkhave, mayhaṃ sāsane aggāsanādīni patvā khattiyakulā pabbajito pamāṇaṃ, na brāhmaṇakulā pabbajito, na gahapatikulā pabbajito, na vinayadharo, na suddantiko, na ābhiddhammiko, na paṭhamajjhānādilābhino, na sotāpannādayo pamāṇaṃ, atha kho, bhikkhave, imasmiṃ sāsane yathāvuḍḍhaṃ abhivādanaṃ paccuttāhānaṃ añjalikammaṃ sāmīcikkammaṃ kātappaṃ, aggāsanaṃ aggodakaṃ aggapiṇḍo laddhabbo. Idamettha pamāṇaṃ. Tasmā vuḍḍhataro bhikkhu etesaṃ anucchaviko. Idāni kho pana, bhikkhave, sārīputto mayhaṃ aggasāvako anudhammacakkappavattako mamānantaraṃ senāsanaṃ laddhuṃ arahati, so imaṃ rattiṃ senāsanaṃ alabhanto rukkhamaṇe vītināmesi, tumhe idāneva evaṃ agāravā apatisā, gacchante gacchante kāle kinti katvā viharissathā”ti. Atha nesaṃ ovādadānatthāya “pubbe, bhikkhave, tiracchānagatāpi ‘na kho panetaṃ amhākaṃ patirūpaṃ, yaṃ mayaṃ aññamaññaṃ agāravā apatisā asabhāgavuttino vihareyyāma, amhesu mahallakatarāṃ jānītvā tassa abhivādanādīni karissāmā”ti sādhukaṃ vīmaṃsitvā ‘ayaṃ no mahallako”ti ñatvā tassa abhivādanādīni katvā devapathaṃ pūrayamānā gatā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte himavantappadese ekaṃ mahānigrodhaṃ upanissāya tayo sahāyā vihariṃsu - tittiro, makkaṭo, hatthīti. Te aññamaññaṃ agāravā apatisā asabhāgavuttino ahesuṃ. Atha nesaṃ etadahosi “na yuttaṃ amhākaṃ evaṃ viharitum, yaṃnūna mayaṃ yo no mahallakataro, tassa abhivādanādīni karontā vihareyyāmā”ti. “Ko pana no mahallakataro”ti cintentā ekadivasam “attheso upāyo”ti tayopi janā nigrodhamāṇe nisīditvā tittiro ca makkaṭo ca hatthiṃ pucchiṃsu “samma hatthi, tvaṃ imaṃ nigrodharukkaṃ kīvappamāṇakālato paṭṭhāya jānāsī”ti? So āha “sammā, ahaṃ taruṇapotakakāle imaṃ nigrodhagacchaṃ antarasatthīsu katvā gacchāmi, avattharītvā ṭhitakāle ca pana me etassa aggasākhā nābhiṃ ghaṭṭeti, evāhaṃ imaṃ gacchakālato paṭṭhāya jānāmī”ti puna ubhopi janā purimanayeneva makkaṭaṃ pucchiṃsu. So āha “ahaṃ sammā makkaṭacchāpako samāno bhūmiyaṃ nisīditvā gīvaṃ anukkipitvāva imassa nigrodhapotakassa aggaṅkure khādāmi, evāhaṃ imaṃ khuddakakālato paṭṭhāya jānāmī”ti. Atha itare ubhopi purimanayeneva tittiraṃ pucchiṃsu. So āha “sammā, pubbe asukasmīṃ nāma ṭhāne mahānigrodharukkho aho, ahaṃ tassa phalāni khādītvā imasmiṃ ṭhāne vaccaṃ pātesī, tato esa rukkho jāto, evāhaṃ imaṃ ajātakālato paṭṭhāya jānāmi, tasmā ahaṃ tumhehi jātiyā mahallakataro”ti.

Evaṃ vutte makkaṭo ca hatthī ca tittirapaṇḍitaṃ āhaṃsu “samma, tvaṃ amhehi mahallakataro, ito paṭṭhāya mayaṃ tava sakkāragarukāramānavandanapūjanāni ceva abhivādanapaccuttāhānaañjalikammāsāmīcikkammāni ca karissāma, ovāde ca te ṭhassāma, tvaṃ pana ito paṭṭhāya amhākaṃ ovādānusāsaniṃ dadeyyāsī”ti. Tato paṭṭhāya tittiro tesam ovādaṃ adāsi, sīlesu patitṭhāpesi, sayampi sīlāni samādiyi. Te

tayopi janā pañcasu sīlesu paṭiṭṭhāya aññamaññaṃ sagāravā sappatissā sabhāgavuttino hutvā jīvitapariyosāne devalokaparāyaṇā ahesuṃ. Tesu tiṇṇaṃ samādānaṃ tittiriyaṃ brahmacariyaṃ nāma ahoṣi.

Te hi nāma, bhikkhave, tiracchānagatā aññamaññaṃ sagāravā sappatissā viharimṣu, tumhe evaṃ svākhāte dhammavinaye pabbajitvā kasmā aññamaññaṃ agāravā apatissā viharatha. Anujānāmi, bhikkhave, ito paṭṭhāya tumhākaṃ yathāvuḍḍhaṃ abhivādanaṃ paccuṭṭhānaṃ añjalikammaṃ sāmīcikammaṃ, yathāvuḍḍhaṃ aggāsanaṃ aggodakaṃ aggapiṇḍaṃ, na ito paṭṭhāya ca navakatarena vuḍḍhataro senāsanena paṭibāhitabbo, yo paṭibāheyya, āpattidukkaṭṭassāti evaṃ satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā abhisambuddho hutvā imaṃ gāthamāha -

37. “Ye vuḍḍhamapacāyanti, narā dhammassa kovidā;
Diṭṭheva dhamme pāsaṃsā, samparāye ca sugatī”ti.

Tattha ye vuḍḍhamapacāyanti jātivuḍḍho, vayovuḍḍho, guṇavuḍḍhoti tayo vuḍḍhā. Tesu jātisampanno jātivuḍḍho nāma, vaye ṭhito vayovuḍḍho nāma, guṇasampanno guṇavuḍḍho nāma. Tesu guṇasampanno vayovuḍḍho imasmiṃ ṭhāne “vuḍḍho”ti adhippeto. Apacāyanti jeṭṭhāpacāyikakammena pūjenti. Dhammassa kovidāti jeṭṭhāpacāyanadhammassa kovidā kusalā. Diṭṭheva dhammeti imasmiṃyeva attabhāve. Pāsaṃsāti pasaṃsārahā. Samparāye ca sugatīti samparetabbe imaṃ lokaṃ hitvā gantabbe paralokepi tesu sugatiyeva hotīti. Ayaṃ panettha piṇḍattho - bhikkhave, khattiyā vā hontu brāhmaṇā vā vessā vā suddā vā gahaṭṭhā vā pabbajitā vā tiracchānagatā vā, ye keci sattā jeṭṭhāpacitikamme chekā kusalā guṇasampannānaṃ vayovuḍḍhānaṃ apacitīṃ karonti, te imasmiṃca attabhāve jeṭṭhāpacitikārakāti pasaṃsaṃ vaṇṇanaṃ thomaṇaṃ labhanti, kāyassa ca bhedaṃ sagge nibbantanti.

Evaṃ satthā jeṭṭhāpacitikammassa guṇaṃ kathetvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi - “tadā hatthināgo moggallāno ahoṣi, makkaṭṭo sārīputto, tittirapaṇḍito pana ahameva ahoṣi”nti.

Tittirajātakavaṇṇanā sattamā.

38. Bakajātakavaṇṇanā

Nācantaṃ nikatippaṇṇoti idaṃ satthā jetavane viharanto cīvaravaḍḍhakaṃ bhikkhu ārabha kathesi. Eko kira jetavanavāsiko bhikkhu yaṃkiñci cīvare kattabbaṃ chedanaghaṭṭanavīcāraṇasibbanādikaṃ kammaṃ, tattha sukusalo. So tāya kusalatāya cīvaraṃ vaḍḍheta, tasmā “cīvaravaḍḍhako” tveva paññāyittha. Kiṃ panesa karotīti? Jiṇṇapilotikāsu hatthakammaṃ dassetvā suphassikaṃ manāpaṃ cīvaraṃ katvā rajanapariyosāne piṭṭhodakena rajitvā saṅkhena ghaṃsitvā ujjaḃaṃ manuññaṃ katvā nikkhipati. Cīvarakammaṃ kātuṃ ajānantā bhikkhū ahate sāṭake gahetvā tassa santikaṃ āgantvā “mayaṃ cīvaraṃ kātuṃ na jānāma, cīvaraṃ no katvā dethā”ti vadanti. So “cīvaraṃ āvuso kariyamānaṃ cirena niṭṭhāti, mayā katacīvarameva atthi, ime sāṭake ṭhapetvā taṃ gaṇhitvā gacchathā”ti nīharitvā dasseti. Te tassa vaṇṇasampattimeva disvā antaraṃ ajānantā “thira”nti saññāya ahasāṭake cīvaravaḍḍhakassa datvā taṃ gaṇhitvā gacchanti. Taṃ tehi thokaṃ kiliṭṭhakāle uṇhodakena dhoviyamānaṃ attano pakatiṃ dasseti, tattha tattha jiṇṇaṭṭhānaṃ paññāyati, te vipaṭisārino honti. Evaṃ āgatāgate pilotikāhi vañcento so bhikkhu sabbattha pākaṭṭo jāto.

Yathā cesa jetavane, tathā aññatarasmiṃ gāmakepi eko cīvaravaḍḍhako lokam vañceti. Tassa sambhattā bhikkhū “bhante, jetavane kira eko cīvaravaḍḍhako evaṃ lokam vañceti”ti ārocesuṃ. Athassa etadahosi “handāhaṃ, taṃ nagaravāsikam vañcemī”ti pilotikacīvaram atimanāpaṃ katvā surattaṃ rajitvā taṃ pārupitvā jetavanam agamāsi. Itaro taṃ disvā lobham uppādetvā “bhante, imaṃ cīvaram tumhehi kata”nti pucchi. “Āmāvuso”ti. “Bhante, imaṃ cīvaram mayham detha, tumhe aññaṃ labhissathā”ti? “Āvuso, mayaṃ gāmaṃ vāsikā dullabhappaccayā, imāhaṃ tuyham datvā attanā kiṃ pārupissāmi”ti? “Bhante, mama santike ahatasāṭakā atthi, te gahetvā tumhākaṃ cīvaram karothā”ti. “Āvuso, mayā ettha hatthakammaṃ dassitaṃ, tayi pana evaṃ vadante kiṃ sakkā kātuṃ, gaṇhāhi na”nti tassa pilotikacīvaram datvā ahatasāṭake ādāya taṃ vañcetvā pakkāmi. Jetavanavāsikopi taṃ cīvaram pārupitvā katipāhaccayena uṇhodakena dhovanto jiṇṇapilotikabhāvaṃ disvā lajjito “gāmaṃ vāsicīvaravaḍḍhakena kira jetavanavāsiko vañcito”ti tassa vañcitabhāvo saṅghamajjhe pākaṭo jāto.

Athekadivasam bhikkhū dhammasabhāyaṃ taṃ katham kathentā nisīdimsu. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchi. Te tamatthaṃ ārocesuṃ. Satthā “na, bhikkhave, jetavanavāsī cīvaravaḍḍhako idāneva aññe vañceti, pubbepi vañcesiyeva. Na gāmaṃ vāsikenāpi idāneva esa jetavanavāsī cīvaravaḍḍhako vañcito, pubbepi vañcitoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte ekasmiṃ araññāyatane bodhisatto aññataram padumasaram nissāya ṭhite varaṇarukkhe rukkhadevatā hutvā nibbatti. Tadā aññatarasmiṃ nātimahante sare nidāghasamaye udakaṃ mandaṃ ahosi, bahū cettha macchā honti. Atheko bako te macche disvā “ekena upāyena ime macche vañcetvā khādissāmi”ti gantvā udakapariyante cintento nisīdi. Atha naṃ macchā disvā “kiṃ, ayya, cintento nisinnosī”ti pucchiṃsu. “Tumhākaṃ cintento nisinnomhī”ti. “Kiṃ amhākaṃ cintesi, ayyā”ti? “Imasmiṃ sare udakaṃ parittaṃ, gocaro mando, nidāgho ca mahanto, idānime macchā kiṃ nāma karissanti”ti tumhākaṃ cintento nisinnomhī”ti. “Atha kiṃ karoma, ayyā”ti? “Tumhe sace mayham vacanaṃ kareyyātha, ahaṃ vo ekekaṃ mukhatuṇḍakena gahetvā ekaṃ pañcavaṇṇapadumasañchannaṃ mahāsaram netvā vissajjeyya”nti. “Ayya, paṭhamakappikato paṭṭhāya macchānaṃ cintanakabako nāma natthi, tvaṃ amhesu ekekaṃ khāditukāmosī”ti. “Nāhaṃ tumhe mayham saddahante khādissāmi”. “Sace pana sarassa atthibhāvaṃ mayham na saddahatha, ekaṃ macchaṃ mayā saddhiṃ saram passituṃ pesethā”ti. Macchā tassa saddahitvā “ayaṃ jalepi thalepi samattho”ti ekaṃ kālamahāmacchaṃ adamsu “imaṃ gahetvā gacchathā”ti. So taṃ gahetvā netvā sare vissajjetvā sabbaṃ saram dassetvā puna ānetvā tesam macchānaṃ santike vissajjesi. So tesam macchānaṃ sarassa sampattiṃ vaṇṇesi. Te tassa katham sutvā gantukāmā hutvā “sādhu, ayya, amhe gaṇhitvā gacchāhi”ti āhamsu.

Bako paṭhamam taṃ kālamahāmacchameva gahetvā saratīraṃ netvā saram dassetvā saratīre jāte varaṇarukkhe nilīyitvā taṃ viṭapantare pakkhipitvā tuṇḍena vijjhanto jīvitakkhayaṃ pāpetvā maṃsam khāditvā kaṇṭake rukkhamaṇḍale pātetvā puna gantvā “vissatṭho, me so maccho, añño āgacchatū”ti etenupāyena ekekaṃ gahetvā sabbe macche khāditvā puna āgato ekaṃ macchampi nāddasa. Eko panettha kakkaṭako avasiṭṭho. Bako tampi khāditukāmo hutvā “bho, kakkaṭaka, mayā sabbete macchā netvā padumasañchanne mahāsare vissajjitā, ehi tampi nessāmi”ti. “Maṃ

gahetvā gacchanto kathaṃ gaṇhissasī”ti? “Daṃsitvā gaṇhissāmī”ti. “Tvam evaṃ gahetvā gacchanto maṃ pāteṣṣasi, nāhaṃ tayā saddhiṃ gamissāmī”ti. “Mā bhāyi, ahaṃ taṃ suggahitaṃ gahetvā gamissāmī”ti. Kakkaṭako cintesi “imassa macche netvā sare vissajjanaṃ nāma natthi. Sace pana maṃ sare vissajjessati, iccetaṃ kusalaṃ. No ce vissajjessati, gīvamassa chinditvā jīvitaṃ harissāmī”ti.

Atha naṃ evamāha “samma baka, na kho tvam suggahitaṃ gahetuṃ sakkhissasi, amhākaṃ pana gahaṇaṃ suggahaṇaṃ, sacāhaṃ aḷehi tava gīvaṃ gahetuṃ labhissāmi, tava gīvaṃ suggahitaṃ katvā tayā saddhiṃ gamissāmī”ti. So taṃ “vañcetukāmo esa ma”nti ajānanto “sādhū”ti sampaṭicchi. Kakkaṭako attano aḷehi kammārasaṇḍāsena viya tassa gīvaṃ suggahitaṃ katvā “idāni gacchā”ti āha. So taṃ netvā saraṃ dassetvā varaṇarukkabhīmukho pāyāsi. Kakkaṭako āha “mātula, ayaṃ saro etto, tvam pana ito kiṃ nesi”ti? Bako “na te mātulo ahaṃ, na bhaginiputtosi vata me tva”nti vatvā “tvam ‘esa maṃ ukkhipitvā vicaranto mayhaṃ dāso’ti saññaṃ karosi mañña, pasettaṃ varaṇarukkhaṃ mūle kaṇṭakarāsiṃ, yathā me te sabbe macchā khāditā, tampi tatheva khādissāmī”ti āha. Kakkaṭako “ete macchā attano bālatāya tayā khāditā, ahaṃ pana te maṃ khādituṃ na dassāmi, taññaṃ pana vināsaṃ pāpeṣṣāmi. Tvañhi bālatāya mayā vañcitabhāvaṃ na jānāsi, marantā ubhopi marissāma, ahaṃ te sīsaṃ chinditvā bhūmiyaṃ khipissāmī”ti vatvā kammārasaṇḍāsena viya aḷehi tassa gīvaṃ nippīlesi. So vivaṭena mukhena akkhīhi assunā paggharantena maraṇabhayaṭajjito “sāmi, ahaṃ taṃ na khādissāmi, jīvitaṃ me dehī”ti āha. “Yadi evaṃ otaritvā maṃ sarasmiṃ vissajjehī”ti. So nivattitvā sarameva otaritvā kakkaṭakaṃ sarapariyante paṇkapiṭṭhe ṭhapesi, kakkaṭako kattarikāya kumudanālaṃ kappento viya tassa gīvaṃ kappetvā udakaṃ pāvisi.

Taṃ acchariyaṃ disvā varaṇarukkhe adhivatthā devatā sādhuḥkāraṃ dadamānā vanaṃ unnādayamānā madhurassarena imaṃ gāthamāha -

38. “Nāccantaṃ nikatippañño, nikatyā sukhamedhati;
Ārādheti nikatippañño, bako kakkaṭakāmivā”ti.

Tattha nāccantaṃ nikatippañño, nikatyā sukhamedhatīti nikati vuccati vañcanā, nikatippañño vañcanapañño puggalo tāya nikatyā nikatiyā vañcanāya na accantaṃ sukhamedhati, niccakāle sukhasmiṃyeva paṭiṭṭhātuṃ na sakkoti, ekaṃsena pana vināsaṃ pāpuṇātiyevāti attho. Ārādhetīti paṭilabhati. Nikatippaññoti kerāṭikabhāvaṃ sikkhitapañño pāpapuggalo attanā katassa pāpassa phalaṃ ārādheti paṭilabhati vindatīti attho. Kathaṃ? Bako kakkaṭakāmiva, yathā bako kakkaṭakā gīvacchedaṃ pāpuṇāti, evaṃ pāpapuggalo attanā katapāpato diṭṭhadhamme vā samparāye vā bhayaṃ ārādheti paṭilabhatīti imamatthaṃ pakāsetto mahāsatto vanaṃ unnādentō dhammaṃ desesi.

Satthā “na, bhikkhave, idāneva gāmaṃvāsīcīvaravaḍḍhakenesa vañcito, atītepi vañcitoyevā”ti imaṃ dhammadeśanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā so bako jetavanavāsī cīvaravaḍḍhako ahosi, kakkaṭako gāmaṃvāsī cīvaravaḍḍhako, rukkhadevatā pana ahameva ahosi”nti.

Bakajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

39. Nandajātakavaṇṇanā

Maññe sovaṇṇayo rāsīti idaṃ satthā jetavane viharanto sārīputtattherassa saddhivihārikaṃ ārabba katesi. So kira bhikkhu subbaco ahosi vacanakkhamo, therassa mahantenussāhena upakāraṃ karoti. Athesaṃ samayaṃ therō satthāraṃ āpucchitvā cārikaṃ caranto dakkhiṇāgiri janapadaṃ agamāsi. So bhikkhu tattha gatakāle mānatthaddho hutvā therassa vacanaṃ na karoti “āvuso, idaṃ nāma karohī”ti vutte pana therassa paṭipakkho hoti. Thero tassa āsayaṃ na jānāti. So tattha cārikaṃ caritvā puna jetavanaṃ āgato. So bhikkhu therassa jetavanavihāraṃ āgatakālaṃ paṭṭhāya puna tādisova jāto. Thero tathāgatassa ārocesi “bhante, mayhaṃ eko saddhivihāriko ekasmiṃ ṭhāne satena kīṭadāso viya hoti, ekasmiṃ ṭhāne mānatthaddho hutvā ‘idaṃ nāma karohī’ti vutte paṭipakkho hotī”ti. Satthā “nāyaṃ, sārīputta, bhikkhu idāneva evaṃsīlo, pubbepesa ekaṃ ṭhānaṃ gato satena kīṭadāso viya hoti. Ekaṃ ṭhānaṃ gato paṭipakkho paṭisattu hotī”ti vatvā therena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto ekasmiṃ kuṭumbiyakule paṭisandhiṃ gaṇhi. Tasseko sahāyako kuṭumbiko sayaṃ mahallako, bhariyā panassa taruṇī. Sā taṃ nissāya puttaṃ paṭilabhi. So cintesi “ayaṃ itthī taruṇattā mamaccayena kañcīdeva purisaṃ gahetvā imaṃ dhanaṃ vināseyya, puttassa me na dadeyya, yaṃnūnāhaṃ imaṃ dhanaṃ pathavigataṃ kareyya”nti ghare nandaṃ nāma dāsaṃ gahetvā araṇṇaṃ gantvā ekasmiṃ ṭhāne taṃ dhanaṃ nidahitvā tassa ācikkhitvā “tāta, nanda, imaṃ dhanaṃ mamaccayena mayhaṃ puttassa ācikkheyyāsi, mā ca naṃ pariccajasī”ti ovaditvā kālamakāsi.

Puttopissa anukkamena vayappatto jāto. Atha naṃ mātā āha - “tāta, tava pitā nandaṃ dāsaṃ gahetvā dhanaṃ nidhesi, taṃ āharāpetvā kuṭumbaṃ saṇṭhapehī”ti. So ekadivasaṃ nandaṃ āha - “mātula, atthi kiñci mayhaṃ pitarā dhanaṃ nidahita”nti. “Āma, sāmī”ti. “Kuhiṃ taṃ nidahita”nti. “Araññe, sāmī”ti. “Tena hi gacchāmā”ti kuddālapitakaṃ ādāya nidhiṭṭhānaṃ gantvā “kahaṃ mātula, dhana”nti āha. Nando āruya dhanaṃ matthake ṭhatvā dhanaṃ nissāya mānaṃ uppādetvā “are dāsiputta ceṭaka, kuto te imasmiṃ ṭhāne dhana”nti kumāraṃ akkosati. Kumāro tassa pharusavacanaṃ sutvā asuṇanto viya “tena hi gacchāmā”ti taṃ gahetvā paṭinivattitvā puna dve tayo divase atikkamitvā agamāsi, nando tattheva akkosati. Kumāro tena saddhiṃ pharusavacanaṃ avatvā nivattitvā “ayaṃ dāso ito paṭṭhāya ‘dhanaṃ ācikkhissāmī’ti gacchati, gantvā pana maṃ akkosati, tattha kāraṇaṃ na jānāmi, atthi kho pana me pitu sahāyo kuṭumbiko, taṃ paṭipucchitvā jānissāmī”ti bodhisattassa santikaṃ gantvā sabbaṃ taṃ pavattiṃ ārocetvā “kiṃ nu kho, tāta, kāraṇa”nti pucchi.

Bodhisatto “yasmiṃ te, tāta, ṭhāne ṭhito nando akkosati, tattheva te pitu santakaṃ dhanaṃ, tasmā yadā te nando akkosati, tadā naṃ ‘ehi re dāsa, kiṃ akkosasī’ti ākaḍḍhitvā taṃ ṭhānaṃ bhinditvā kulasantakaṃ dhanaṃ nīharitvā dāsaṃ ukkhipāpetvā dhanaṃ āharā”ti vatvā imaṃ gāthamāha -

39. “Maññe sovaṇṇayo rāsi, sovaṇṇamālā ca nandako;
Yattha dāso āmajāto, ṭhito thullāni gajjati”ti.

Tattha maññeti evaṃ ahaṃ jānāmi. Sovaṇṇayoti sundaro vaṇṇo etesanti sovaṇṇāni. Kāni tāni? Rajatamaṇikañcanapavāḷādāni ratanāni. Imasmiṃhi ṭhāne sabbānetāni “suvaṇṇāni”ti adhippetāni, tesam rāsi sovaṇṇayo rāsi. Sovaṇṇamālā cāti tuyhaṃ pitusantakā suvaṇṇamālā ca etthevāti maññāmi. Nandako yattha dāsoti yasmiṃ

ṭhāne ṭhito nandako dāso. Āmajātoti “āma, ahaṃ vo dāsī”ti evaṃ dāsabyaṃ upagatāya āmadāsisaṅkhātāya dāsiyā putto. Ṭhito thullāni gajjatīti “so yasmiṃ ṭhāne ṭhito thullāni pharusavacanāni vadati, tattheva te kulasantakaṃ dhanam, evaṃ ahaṃ taṃ maññāmī”ti bodhisatto kumārassa dhanaggahaṇūpāyaṃ ācikkhi.

Kumāro bodhisattaṃ vanditvā gharaṃ gantvā nandaṃ ādāya nidhiṭṭhānaṃ gantvā yathānusiṭṭhaṃ paṭipajjitvā taṃ dhanam āharitvā kuṭumbaṃ saṇṭhapetvā bodhisattassa ovāde ṭhito dānādīni puññāni katvā jīvitapariyosāne yathākammaṃ gato.

Satthā “pubbepesa evaṃsīloyevā”ti vatvā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā nando sārīputtassa saddhivihāriko ahosi, paṇḍitakuṭumbiko pana ahameva ahosi”nti.

Nandajātakavaṇṇanā navamā.

40. Khadiraṅgārajātakavaṇṇanā

Kāmaṃ patāmi nirayanti idaṃ satthā jetavane viharanto anāthapiṇḍikaṃ ārabba kathesi. Anāthapiṇḍiko hi vihārameva ārabba catupaññāsakoṭidhanaṃ buddhasāsane pariccajitvā vikiritvā ṭhapetvā tīṇi ratanāni aññattha ratanasaññameva anuppādetvā satthari jetavane viharante devasikaṃ tīṇi mahāupaṭṭhānāni gacchati. Pātova ekavāraṃ gacchati, katapātarāso ekavāraṃ, sāyanhe ekavāraṃ. Aññānīpi antarantarupaṭṭhānāni hontiyeva. Gacchanto ca “kiṃ nu kho ādāya āgatoti sāmaṇerā vā daharā vā hatthampi me olokeyyu”nti tucchahattho nāma na gatapubbo. Pātova gacchanto yāguṃ gāhāpetvā gacchati, katapātarāso sappinavanītamadhuphāṇitādīnīpi, sāyanhasamaye gandhamālāvattadhāhatthoti. Evaṃ divase divase pariccajantassa panassa pariccāge pamāṇaṃ natthi.

Bahū vohārūpajīvinopissa hatthato paṇṇe āropetvā aṭṭhārasakoṭisaṅkhyāṃ dhanam iṇaṃ gaṇhiṃsu, te mahāseṭṭhi na āharāpeti. Aññā panassa kulasantakā aṭṭhārasa koṭīyo nadītīre nidahitvā ṭhapitā aciravatodakena nadīkūle bhinne mahāsamuddaṃ pavitṭhā, tā yathāpihitalañchi tāva lohacāṭīyo aṇḍavakucchiyaṃ pavaṭṭantā vicaranti. Gehe panassa pañcannaṃ bhikkhusatānaṃ niccabhattaṃ nibaddhameva hoti. Seṭṭhino hi gehaṃ bhikkhusaṅghassa catumahāpathe khatapokkharāṇisadisam, sabbabhikkhūnaṃ mātāpitutṭhāne ṭhitaṃ. Tenassa gharaṃ sammāsambuddhopi gacchati, asītimahātherāpi gacchantiyeva. Sesabhikkhūnaṃ pana gacchantānañca āgacchantānañca pamāṇaṃ natthi. Taṃ pana gharaṃ sattabhūmakam sattadvārakoṭṭhakapaṭimaṇḍitaṃ, tassa catutthe dvārakoṭṭhake ekā micchādiṭṭhikā devatā vasati, sā sammāsambuddhe gehaṃ pavisante attano vimāne ṭhātum na sakkoti, dārake gahetvā otaritvā bhūmiyaṃ tiṭṭhati. Asītimahātheresupi avasesattheresupi pavisantesu ca nikkhamantesu ca tattheva karoti. Sā cintesi “samaṇe gotame ca sāvakesu cassa imaṃ gehaṃ pavisantesu mayhaṃ sukhaṃ nāma natthi, nikkakālaṃ otaritvā otaritvā bhūmiyaṃ ṭhātum na sakkhissāmi. Yathā ime etaṃ gharaṃ na pavisanti, tathā mayā kātum vaṭṭatī”ti. Athekadivasam sayanūpagatasseva mahākammantikassa santikaṃ gantvā obhāsaṃ pharitvā aṭṭhāsi. “Ko etthā”ti ca vutte “ahaṃ catutthadvārakoṭṭhake nibbattadevatā”ti āha. “Kasmā āgatāsi”ti? “Kiṃ tumhe seṭṭhissa kiriyaṃ na passatha, attano pacchimakālaṃ anoloketvā dhanam nīharitvā samaṇaṃ gotamaṃyeva pūjeti, neva vaṇijjaṃ payojeti, na kammante paṭṭhapeti, tumhe seṭṭhiṃ tathā ovadatha, yathā attano kammantaṃ

karoti. Yathā ca samaṇo gotamo sasāvakō imaṃ gharaṃ na pavisati, tathā karoṭhā”ti. Atha naṃ so āha “bāladevate, seṭṭhi dhanam vissajjento niyyānike buddhasāsane vissajjeti, so sace maṃ cūḷāyaṃ gahetvā vikkiṇissati, nevāhaṃ kiñci kathessāmi, gaccha tvaṃ”nti. Sā punekadivasaṃ seṭṭhino jeṭṭhaputtaṃ upasaṅkamitvā tatheva ovadi, sopi taṃ purimanayeneva tajjesi. Seṭṭhinā pana saddhiṃ kathetumyeva na sakkoti.

Seṭṭhinopi nirantaram dānaṃ dentassa vohāre akarontassa āye mandībhūte dhanam parikkhayaṃ agamāsi. Athassa anukkamena dāliddiyappattassa paribhogasāṭakasayanabhojanāni purāṇasadisāni na bhaviṃsu. Evaṃbhūtopi bhikkhusaṅghassa dānaṃ deti, paṇītaṃ pana katvā dātuṃ na sakkoti. Atha naṃ ekadivasaṃ vanditvā nisinnaṃ satthā “dīyati pana te, gahapati, kule dāna”nti pucchi. So “dīyati, bhante, tañca kho kaṇājakam bilaṅgadutiya”nti āha. Atha naṃ satthā “gahapati, ‘lūkhaṃ dānaṃ demī’ti mā cittaṃ saṅkocayittha. Cittasmiñhi paṇīte buddhapaccekaḥbuddhabuddhasāvakānaṃ dinnadānaṃ lūkhaṃ nāma na hoti. Kasmā? Vipākamahantattā”ti āha. Cittañhi paṇītaṃ kātuṃ sakkontassa dānaṃ lūkhaṃ nāma natthīti cetam evaṃ veditabbaṃ -

“Natthi citte pasannamhi, appakā nāma dakkhiṇā;
Tathāgate vā sambuddhe, atha vā tassa sāvake.

“Na kiratthi anomadassisu, pāricariyā buddhesu appakā;
Sukkhāya aloṇikāya ca, passa phalaṃ kummāsapiṇḍiyā”ti.

Aparampi naṃ āha “gahapati, tvaṃ tāva lūkhaṃ dānaṃ dadamāno aṭṭhannaṃ ariyapuggalānaṃ desi, ahaṃ velāmakāle sakalajambudīpaṃ unnaṅgalaṃ katvā satta ratanāni dadamāno pañca mahānadiyo ekoghapuṇṇaṃ katvā viya ca mahādānaṃ pavattayamāno tisaraṇagataṃ vā pañcasīlarakkhanakaṃ vā kañci nālatthaṃ, dakkhiṇeyyapuggalā nāma evaṃ dullabhā. Tasmā ‘lūkhaṃ me dāna’nti mā cittaṃ saṅkocayitthā”ti evaṃca pana vatvā velāmasuttaṃ kathesi.

Atha kho sā devatā issarakāle seṭṭhinā saddhiṃ kathetumpi asakkontī “idānāyaṃ duggatattā mama vacanaṃ gaṇhissatī”ti maññaṃānā aḍḍharattasamaye sirigabbhaṃ pavisitvā obhāsaṃ pharitvā ākāse aṭṭhāsi. Seṭṭhi taṃ disvā “ko eso”ti āha. “Ahaṃ mahāseṭṭhi catutthadvārakoṭṭhake adhivatthā, devatā”ti. “Kimatthamāgatāsi”ti? “Tuyhaṃ ovādaṃ kathetukāmā hutvā āgacchāmī”ti. “Tena hi kathehī”ti. Mahāseṭṭhi tvaṃ pacchimakālaṃ na cintesi, puttadhītarō na olokesi, samaṇassa te gotamassa sāsane bahuṃ dhanam vippakiṇṇaṃ, so tvaṃ ativelaṃ dhanavissajjanena vā vaṇijjādikammānaṃ akaraṇena vā samaṇaṃ gotamaṃ nissāya duggato jāto, evaṃbhūtopi samaṇaṃ gotamaṃ na muñcasi, ajjapi te samaṇā gharaṃ pavisantiyeva. Yaṃ tāva tehi nītaṃ, taṃ na sakkā paccāharāpetuṃ, gahitaṃ gahitameva hotu, ito paṭṭhāya pana sayañca samaṇassa gotamassa santikaṃ mā gamittha, sāvakānañcassa imaṃ gharaṃ pavisituṃ mā adāsi, samaṇaṃ gotamaṃ nivattitvāpi anolokento attano vohāre ca vaṇijjañca katvā kuṭumbaṃ saṇṭhapehī”ti. Atha naṃ so evamāha “ayaṃ tayā mayhaṃ dātabbaovādo”ti. “Āma, ayyā”ti. Tādisānaṃ devatānaṃ satenapi sahasseṇapi satahasseṇapi akampanīyo ahaṃ dasabalena kato. Mama hi saddhā sineru viya acalā suppatiṭṭhitā, mayā niyyānike ratanasāsane dhanam vissajjitaṃ, ayuttaṃ te kathitaṃ, buddhasāsane pahāro dinno, evarūpāya anācārāya dussīlāya kāḷakaṇṇiyā saddhiṃ tayā mama ekagehe vasanakiccaṃ natthi, sīghaṃ mama gehā nikkhamitvā aññattha gacchāti.

Sā sotāpannassa ariyasāvakassa vacanaṃ sutvā t̥hātuṃ asakkonti attano vasanaṭṭhānaṃ gantvā dārake hatthena gahetvā nikkhami. Nikkhamitvā ca pana aññattha vasanaṭṭhānaṃ alabhamānā “seṭṭhiṃ khamāpetvā tattheva vasissāmī”ti cintetvā nagarapariggāhakadevaputtassa santikaṃ gantvā taṃ vanditvā aṭṭhāsī. “Kenaṭṭhena āgatāsī”ti ca vutte “ahaṃ sāmī, attano bālatāya anupadhāretvā anāthapiṇḍikena seṭṭhinā saddhiṃ kathesiṃ, so maṃ kujjhitvā vasanaṭṭhānā nikkadḍhi, maṃ seṭṭhissa santikaṃ netvā khamāpetvā vasanaṭṭhānaṃ me dethā”ti. “Kiṃ pana tayā seṭṭhi vutto”ti “ito paṭṭhāya buddhupaṭṭhānaṃ saṅghupaṭṭhānaṃ mā kari, samaṇassa gotamassa gharappavesanaṃ mā adāsī”ti “evaṃ me vutto, sāmī”ti. Ayuttaṃ tayā vuttaṃ, sāsane pahāro dinno, “ahaṃ taṃ ādāya seṭṭhino santikaṃ gantuṃ na ussahāmī”ti. Sā tassa santikā saṅghaṃ alabhitvā catunnaṃ mahārājānaṃ santikaṃ agamāsī.

Tehipi tattheva paṭikkhattā sakkam devarājaṃ upasaṅkamtivā taṃ pavattiṃ ācikkhitvā “ahaṃ, deva, vasanaṭṭhānaṃ alabhamānā dārake hatthena gahetvā anāthā vicarāmi, tumhākaṃ siriyā mayhaṃ vasanaṭṭhānaṃ dāpethā”ti suṭṭhutamaṃ yāci. Sopi naṃ āha “tayā ayuttaṃ kataṃ, jinasāsane pahāro dinno, ahampi taṃ nissāya seṭṭhinā saddhiṃ kathetuṃ na sakkomi, ekaṃ pana te seṭṭhissa khamanūpāyaṃ kathessāmī”ti. “Sādhu, deva, kathehi”ti. Mahāseṭṭhissa hatthato manussehi paṇṇe āropetvā aṭṭhārasakoṭisaṅkhyāṃ dhanāṃ gahitaṃ atthi, tvaṃ tassa āyuttakavesaṃ gahetvā kañci ajānāpetvā tāni paṇṇāni ādāya katipayehi yakkhataruṇehi parivāritā ekena hatthena paṇṇaṃ, ekena lekhaṇiṃ gahetvā tesāṃ gehaṃ gantvā gehamajjhe t̥hitā attano yakkhānubhāvena te uttāsetvā “idaṃ tumhākaṃ iṇapaṇṇaṃ, amhākaṃ seṭṭhi attano issarakāle tumhe na kiñci āha, idāni duggato jāto, tumhehi gahitakahāpaṇāni dethā”ti attano yakkhānubhāvaṃ dassetvā sabbāpi tā aṭṭhārasa hiraññakoṭiyo sādhetvā seṭṭhissa tucchakoṭṭhake pūretvā aññaṃ aciravatinadītīre nidahitaṃ dhanāṃ nadikūle bhinne samuddaṃ pavittāṃ atthi, tampi attano ānubhāvena āharitvā tucchakoṭṭhake pūretvā, aññaṃ asukaṭṭhāne nāma assāmikaṃ aṭṭhārasakoṭimattameva dhanāṃ atthi, tampi āharitvā tucchakoṭṭhake pūrehi, imāhi catupaññāsakoṭihi imaṃ tucchakoṭṭhakapūraṃ daṇḍakammaṃ katvā mahāseṭṭhiṃ khamāpehīti.

Sā “sādhu, devā”ti tassa vacanaṃ sampaṭicchitvā vuttanayeneva sabbāṃ dhanāṃ āharitvā koṭṭhake pūretvā aḍḍharattasamaye seṭṭhissa sirigabbhaṃ pavisitvā obhāsaṃ pharitvā ākāse aṭṭhāsī. “Ko eso”ti vutte “ahaṃ te mahāseṭṭhi catutthadvāraṇakoṭṭhake adhivatthā andhabāladevatā, mayā mahāmohamūlḥāya buddhaguṇe ajānitvā purimesu divasesu tumhehi saddhiṃ kiñci kathitaṃ atthi, taṃ me dosaṃ khamatha. Sakkassa hi me devarājassa vacanena tumhākaṃ iṇaṃ sodhetvā aṭṭhārasa koṭiyo, samuddaṃ gatā aṭṭhārasa koṭiyo, tasmim tasmim t̥hāne assāmikadhanassa aṭṭhārasa koṭiyoti catupaṇṇāsa koṭiyo āharitvā tucchakoṭṭhakapūraṇena daṇḍakammaṃ kataṃ, jetavanavihāraṃ ārabba parikkhayaṃ gatadhanaṃ sabbāṃ sampiṇḍitaṃ, vasanaṭṭhānaṃ alabhamānā kilamāmi, mayā aññānatāya kathitaṃ manasi akatvā khamatha mahāseṭṭhi”ti āha.

Anāthapiṇḍiko tassā vacanaṃ sutvā cintesi “ayaṃ devatā ‘daṇḍakammañca me kata’nti vadati, attano ca dosaṃ paṭijānāti, satthā imaṃ vinetvā attano guṇe jānāpessati, sammāsambuddhassa naṃ dassessāmī”ti. Atha naṃ āha “amma, devate, sacesi maṃ khamāpetukāmā, satthu santike maṃ khamāpehī”ti. Sādhu evaṃ karissāmi, “satthu pana maṃ santikaṃ gahetvā gacchāhī”ti. So “sādhu”ti

vatvā vibhātāya rattiyā pātova taṃ gahetvā satthu santikaṃ gantvā tāya katakammaṃ sabbaṃ tathāgatassa ārocesi. Satthā tassa vacanaṃ sutvā “idha, gahapati, pāpapuggalopi yāva pāpaṃ na paccati, tāva bhadrāni passati. Yadā panassa pāpaṃ paccati, tadā pāpameva passati. Bhadrupuggalopi yāva bhadrāṃ na paccati, tāva pāpāni passati. Yadā panassa bhadrāṃ paccati, tadā bhadrāmeva passatī”ti vatvā imā dhammapade dve gāthā abhāsi -

“Pāpopi passatī bhadrāṃ, yāva pāpaṃ na paccati;
Yadā ca paccatī pāpaṃ, atha pāpo pāpāni passati.

“Bhadropi passatī pāpaṃ, yāva bhadrāṃ na paccati;
Yadā ca paccatī bhadrāṃ, atha bhadro bhadrāni passatī”ti.

Imāsañca pana gāthānaṃ pariyosāne sā devatā sotāpattiphale patitṭhāsi. Sā cakkāṅkitesu satthu pādesu nipatitvā “mayā, bhante, rāgarattāya dosapaduṭṭhāya mohamūlāya avijjandhāya tumhākaṃ guṇe ajānantiyā pāpakaṃ vacanaṃ vuttaṃ, taṃ me khamathā”ti satthāraṃ khamāpetvā mahāseṭṭhimpi khamāpesi.

Tasmiṃ samaye anāthapiṇḍiko satthu purato attano guṇaṃ kathesi “bhante, ayaṃ devatā ‘buddhupaṭṭhānādīni mā karohī’ti vārayamānāpi maṃ vāretuṃ nāsakkhi, ‘dānaṃ na dātabba’nti imāya vāriyamānopahaṃ dānaṃ adāsimeva, nūna esa, bhante, mayhaṃ guṇo”ti. Satthā “tvaṃ khosi gahapati sotāpanno ariyasāvako acalasaddho visuddhadassano, tuyhaṃ imāya appesakkhadevatāya vārentiyā avāritabhāvo na acchariyo. Yaṃ pana pubbe paṇḍitā anuppanne buddhe aparipakkaññe tṭhitā kāmāvacarissarena mārena ākāse tṭhatvā ‘sace dānaṃ dassasi, imasmiṃ niraye paccissasī’ti asīti hatthagambhīraṃ aṅgārakāsuṃ dassetvā ‘mā dānaṃ adāsī’ti vāritāpi padumakaṇṇikāmajjhe tṭhatvā dānaṃ adamsu, idaṃ acchariya”nti vatvā anāthapiṇḍikena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto bārāṇasiseṭṭhissa kule nibbattitvā nānappakārehi sukhūpakaraṇehi devakumāro viya saṃvaḍḍhiyamāno anukkamena viññutaṃ patvā soḷasavassakāleyeva sabbasippesu nipphattiṃ patto. So pitu accayena seṭṭhiṭṭhāne tṭhatvā catūsu nagaradvāresu catasso dānasālāyo, majjhe nagarassa ekaṃ, attano nivesanadvāre ekanti cha dānasālāyo kāretvā mahādānaṃ deti, sīlaṃ rakkhati, uposathakammaṃ karoti.

Athekadivasam pātārāsavelāya bodhisattassa nānaggarase manuññabhojane upanīyamāne eko paccekabuddho sattāhaccayena nirodhā vuṭṭhāya bhikkhācāraṇaṃ sallakkhetvā “ajja mayā bārāṇasiseṭṭhissa gehadvāraṃ gantuṃ vaṭṭatī”ti nāgalatādantakaṭṭhaṃ khādītva anotattadahe mukhadhovanaṃ katvā manosilātale tṭhito nivāsetvā vijjulatāsadisam kāyabandhanaṃ bandhitvā cīvaraṃ pārūpitvā iddhi mayamattikāpattaṃ ādāya ākāsenāgantvā bodhisattassa bhatte upanītamatte gehadvāre aṭṭhāsi. Bodhisatto taṃ disvāva āsanā vuṭṭhāya nipaccakāraṃ dassetvā parikkammakāraṃ olokesi. “Kiṃ karomi, sāmī”ti ca vutte “ayyassa pattaṃ āharathā”ti āha. Taṅkhaṇaṇṇeva māro pāpimā vikampamāno uṭṭhāya “ayaṃ paccekabuddho ito sattame divase āhāraṃ labhi, ajja alabhamāno vinassissati, imañca vināsessāmi, seṭṭhino ca dānantarāyaṃ karissāmi”ti taṅkhaṇaṇṇeva āgantvā antaravattumhi asīti hatthamattaṃ aṅgārakāsuṃ nimmini. Sā khadiraṅgārapuṇṇā sampajjalitā sajotibhūtā avīcimahānirayo viya khāyittha. Taṃ pana māpetvā sayaṃ ākāse aṭṭhāsi. Pattāharaṇatthāya gacchamāno puriso taṃ disvā

mahābhayappatto nivatti. Bodhisatto “kiṃ, tāta, nivattosī”ti pucchi. Ayaṃ sāmi antaravattumhi mahatī aṅgārakāsu sampajjalitā sajotibhūtāti. Athaṇṇo athaṇṇoti evaṃ āgatāgatā sabbepi bhayappattā vegena palāyimsu.

Bodhisatto cintesi “ajja mayhaṃ dānantarāyaṃ kātukāmo vasavattī māro uyyutto bhavissati, na kho pana jānāti mārasatena mārasahassenapi mayhaṃ akampiyabhāvaṃ, ajja dāni mayhaṃ vā mārassa vā balamahantataṃ, ānubhāvamahantataṃ jānissāmī”ti taṃ yathāsajjitameva bhattapātiṃ sayāṃ ādāya gehā nikkhamma aṅgārakāsutaṭṭhe tathā ākāsaṃ ulloketvā māraṃ disvā “kosi tva”nti āha. “Ahaṃ, māro”ti. “Ayaṃ aṅgārakāsu tayā nimmitā”ti? “Āma, mayā”ti. “Kimatthāyā”ti. “Tava dānassa antarāyakaraṇatthāya ca paccekabuddhassa ca jīvitānāsanatthāyā”ti. Bodhisatto “neva te ahaṃ attano dānassa antarāyaṃ, na paccekabuddhassa jīvitantarāyaṃ kātuṃ dassāmi, ajja dāni mayhaṃ vā tuyhaṃ vā balamahantataṃ, ānubhāvamahantataṃ jānissāmī”ti aṅgārakāsutaṭṭhe tathā “bhante, paccekabuddha ahaṃ imissā aṅgārakāsuyā adhosīso patamānopi na nivattissāmi, kevalaṃ tumhe mayā dinnāṃ bhojanaṃ paṭiggaṇhathā”ti vatvā imaṃ gāthamāha -

40. “Kāmaṃ patāmi nirayaṃ, uddhampādo avaṃsiro;
Nānariyaṃ karissāmi, handa piṇḍaṃ paṭiggahā”ti.

Tatthāyaṃ piṇḍattho - bhante, paccekavarabuddha sacepahaṃ tumhākaṃ piṇḍapātaṃ dento ekaṃseneva imaṃ nirayaṃ uddhampādo avaṃsiro hutvā patāmi, tathāpi yadidaṃ adānaṃ asīlaṃ ariyehi akattabbattā anariyehi ca kattabbattā “anariya”nti vuccati, “na taṃ anariyaṃ karissāmi, handa imaṃ mayā dīyamānaṃ piṇḍaṃ paṭiggaha paṭiggaṇhāhi”ti. Ettha ca handāti vossaggatthe nipāto.

Evaṃ vatvā bodhisatto daḥhasamādānena bhattapātiṃ gahetvā aṅgārakāsumatthakena pakkhanto, tāvadeva asītiatthagambhīrāya aṅgārakāsuyā talato uparūparijātaṃ satapattapupphitaṃ ekaṃ mahāpadumaṃ uggantvā bodhisattassa pāde sampaṭicchi. Tato mahātumbamattā reṇu uggantvā mahāsattassa muddhani tathā sakalasārīraṃ suvaṇṇacuṇṇasamokiṇṇamiva akāsi. So padumakaṇṇikāya tathā nānaggarasabhojanaṃ paccekabuddhassa patte patiṭṭhāpesi. So taṃ paṭiggahetvā anumodanaṃ katvā pattaṃ ākāse khipitvā passantasseva mahājanassa sayampi vehāsaṃ abbhuggantvā nānappakāraṃ valāhakapantiṃ maddamāno viya himavantameva gato. Māropi parājito domanassaṃ patvā attano vasanaṭṭhānameva gato. Bodhisatto pana padumakaṇṇikāya tathā kova mahājanassa dānasīlasaṃvaṇṇanena dhammaṃ desetvā mahājanena parivuto attano nivesanameva pavisitvā yāvajīvaṃ dānādīni puñṇāni katvā yathākammaṃ gato.

Satthā “nayidaṃ, gahapati, acchariyaṃ, yaṃ tvaṃ evaṃ dassanasampanno etarahi devatāya na kampito, pubbe paṇḍitehi katameva acchariya”nti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi “tadā paccekabuddho tattheva parinibbāyi, māraṃ parājetvā padumakaṇṇikāya tathā paccekabuddhassa piṇḍapātadāyako bārāṇasiseṭṭhi pana ahameva ahosi”nti.

Khadiraṅgārajātakavaṇṇanā dasamā.

Kulāvakaṃ catuttho.

Tassuddānaṃ -

Kulāvakañca naccañca, sammodamacchavaṭṭakaṃ;
Sakuṇaṃ tittiraṃ bakaṃ, nandañca khadiraṅgāranti.

5. Atthakāmaṃvaggo

41. Losakajātakavaṇṇanā

Yo atthakāmassāti idaṃ satthā jetavane viharanto losakatissattheraṃ nāma ārabha kathesi. Ko panaesa losakatissatthero nāmāti? Kosalaraṭṭhe eko attano kulanāsako kevaṭṭaputtako alābhī bhikkhu. So kira nibbattaṭṭhānetā cavitvā kosalaraṭṭhe ekasmiṃ kulasahassavāse kevaṭṭagāme ekissā kevaṭṭiyā kucchismiṃ paṭisandhiṃ gaṇhi. Tassa paṭisandhiggahaṇadivase taṃ kulasahassaṃ jālahatthaṃ nadiyañca taḷākādīsu ca macche pariyesantaṃ ekaṃ khuddakamacchampi nālattha. Tato paṭṭhāya ca te kevaṭṭā parihāyantiyeva. Tasmiñhi kucchigateyeva nesam gāmo satta vāre agginā daḍḍho, satta vāre raññā daḍḍito. Evaṃ anukkamena duggatā jātā. Te cintayimṣu “pubbe amhākaṃ evarūpaṃ natthi, idāni pana parihāyāma, amhākaṃ antare ekāya kālakaṇṇiyā bhavitabbaṃ, dve bhāgā homā”ti pañca pañca kulasatāni ekato ahesuṃ. Tato yattha tassa mātāpitāro, sova koṭṭhāso parihāyati, itaro vaḍḍhati. Te tampi koṭṭhāsaṃ dvidhā, tampi dvidhāti evaṃ yāva tameva kulaṃ ekaṃ ahosi, tāva vibhajitvā tesam kālakaṇṇibhāvaṃ ṇatvā pothetvā nikkaḍḍhimṣu.

Athassa mātā kicchena jīvamānā paripakke gabbhe ekasmiṃ ṭhāne vijāyi. Pacchimabhavikasattaṃ na sakkā nāsetuṃ, antoghaṭe padīpo viya tassa hadaye arahattassa upanissayo jalati. Sā taṃ dāraṃ paṭijaggitvā ādhāvitvā paridhāvitvā vicaraṇakāle ekamassa kapālakaṃ hatthe datvā “putta, etaṃ gharaṃ pavisa”ti pesetvā palātā. So tato paṭṭhāya ekakova hutvā tattha tattha bhikkhaṃ pariyesitvā ekasmiṃ ṭhāne sayati, na nhāyati, na sarīraṃ paṭijaggati, paṃsupisācako viya kicchena jīvikaṃ kappeti. So anukkamena sattavassiko hutvā ekasmiṃ gehadvāre ukkhalidhovanassa chaḍḍitaṭṭhāne kāko viya ekekaṃ bhattasitthaṃ uccinitvā khādati.

Atha naṃ dhammasenāpati sāvattiyaṃ piṇḍāya caramāno disvā “ayaṃ satto atikāruṇhappatto, kataragāmaṃvāsiko nu kho”ti tasmiṃ mettacittaṃ vaḍḍhetvā “ehi, re”ti āha. So āgantvā therāṃ vanditvā aṭṭhāsi. Atha naṃ thero “kataragāmaṃvāsikosi, kahaṃ vā te mātāpitāro”ti pucchi. “Ahaṃ, bhante, nippaccayo, mayhaṃ mātāpitāro maṃ nissāya ‘kilantamhā’ti maṃ chaḍḍetvā palātā”ti. “Api pana pabbajissasī”ti. “Bhante, ahaṃ tāva pabbajeyyaṃ, mādisaṃ pana kapaṇaṃ ko pabbājessasī”ti? “Ahaṃ pabbājessāmī”ti. “Sādhū, bhante, pabbājethā”ti. Thero tassa khādanīyabhojanīyaṃ datvā taṃ vihāraṃ netvā sahattheneva nhāpetvā pabbājetvā paripuṇṇavassaṃ upasampādesi. So mahallakakāle “losakatissatthero”ti paññāyittha appapuñño appalābho. Tena kira asadisadānēpi kucchipūro na laddhapubbo, jīvitaghaṭanamattameva labhati. Tassa hi patte ekasmiṃyeva yāguuḷuṅke dinne patto samatittiko viya hutvā paññāyati. Atha manussā “imassa patto pūro”ti heṭṭhā yāguṃ denti. Tassa patte yāguṃ dānakāle manussānaṃ bhājane yāgu antaradhāyatīti vadanti. Khajjakādīsipi eseva nayo.

So aparena samayena vipassanaṃ vaḍḍhetvā aggaphale arahatte patiṭṭhitopi appalābhova ahosi. Athassa anupubbena āyusaṅkhāresu parihīnesu parinibbānadivaso sampāpuṇi. Dhammasenāpati āvajjento tassa parinibbānabhāvaṃ

ñatvā “ayaṃ losakatissatthero ajja parinibbāyissati, ajja mayā etassa yāvadattham āhāraṃ dātuṃ vaṭṭatī”ti taṃ ādāya sāvattiṃ piṇḍāya pāvīsi. Thero taṃ nissāya tāva bahumanussāya sāvattiya hattham pasāretvā vandanamattampi nālattha. Atha naṃ thero “gacchāvuso, āsanāsālāya nisīdā”ti uyyojetvā gato. Taṃ āgatameva manussā “ayyo, āgato”ti āsane nisīdāpetvā bhojesi. Theropi “imaṃ losakassa dethā”ti laddhāhāraṃ pesesi. Taṃ gahetvā gatā losakatissattheraṃ asarivā sayameva bhuñjimsu. Atha therassa utthāya vihāraṃ gamanakāle losakatissatthero āgantvā theram vandi, thero nivattivā tthitakova “laddham te, āvuso, bhatta”nti pucchi. Labhissāma no, bhanteti. Thero saṃvegapatto kālaṃ olokesi, kālo atikkanto. Thero “hotāvuso, idheva nisīdā”ti losakattheraṃ āsanāsālāyaṃ nisīdāpetvā kosalarāṇṇo nivesanaṃ agamāsi. Rājā therassa pattaṃ gāhāpetvā “bhattassa akālo”ti pattapūraṃ catumadhuraṃ dāpesi. Thero taṃ ādāya gantvā “ehāvuso, tissa imaṃ catumadhuraṃ bhuñjā”ti vatvā pattaṃ gahetvā atthāsi. So there gāravena lajjanto na paribhuñjati. Atha naṃ thero “ehāvuso tissa, ahaṃ imaṃ pattaṃ gahetvā tthassāmi, tvaṃ nisīditvā paribhuñja. Sace ahaṃ pattaṃ hatthato muñceyyaṃ, kiñci na bhavye”ti āha. Athāyasmā losakatissatthero aggasāvake dhammasenāpatimhi pattaṃ gahetvā tthite catumadhuraṃ paribhuñji. Taṃ therassa ariyiddhibalena parikkhayaṃ na agamāsi. Tadā losakatissatthero yāvadattham udarapūraṃ katvā paribhuñji, taṃ divasaṃyeva ca anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbāyi. Sammāsambuddho santike tthatvā sarīranikkhepaṃ kāresi, dhātuyo gahetvā cetiyaṃ kariṃsu.

Tadā bhikkhū dhammasabhāyaṃ sannipatitvā “āvuso, aho losakatissatthero appapuñṇo appalābhī, evarūpena nāma appapuñṇena appalābhinaṃ katham ariyadhammo laddho”ti kathentā nisīdimsu. Satthā dhammasabhaṃ gantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinā”ti pucchi. Te “imāya nāma, bhante”ti ārocayimsu. Satthā “bhikkhave, eso bhikkhu attano alābhibhāvañca ariyadhammalābhibhāvañca attanāva akāsi. Ayañhi pubbe paresaṃ lābhantarāyaṃ katvā appalābhī jāto, “aniccaṃ, dukkhaṃ, anattā”ti vipassanāya yuttabhāvassa balena ariyadhammalābhī jāto”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte kira kassapasammāsambuddhakāle aññataro bhikkhu ekaṃ kuṭumbikaṃ nissāya gāmakāvāse vasati pakatatto sīlavā vipassanāya yuttappayutto. Atheko khīṇāsavattthero samavattavāsaṃ vasamāno anupubbena tassa bhikkhuno upatthākaṭumbikassa vasanaḡamaṃ sampatto. Kuṭumbiko therassa iriyāpatheyeva pasīditvā pattaṃ ādāya gharaṃ pavesetvā sakkaccaṃ bhojetvā thokaṃ dhammakathaṃ sutvā theram vanditvā “bhante, amhākaṃ dhuravihārameva gacchatha, mayaṃ sāyanhasamaye āgantvā passissāmā”ti āha. Thero vihāraṃ gantvā nevāsikattheraṃ vanditvā āpucchitvā ekamantaṃ nisīdi. Sopi tena saddhiṃ paṭisanthāraṃ katvā “laddho te, āvuso, bhikkhāhāro”ti pucchi. “Āma, laddho”ti. “Kahaṃ laddho”ti? “Tumhākaṃ dhuragāme kuṭumbikaghare”ti. Evañca pana vatvā attano senāsanaṃ pucchitvā paṭijaggitvā pattacīvaraṃ paṭisāmetvā jhānasukhena phalasukhena ca vītināmento nisīdi.

Sopi kuṭumbiko sāyanhe gandhamālāñceva padīpeyyaṃ gāhāpetvā vihāraṃ gantvā nevāsikattheraṃ vanditvā “bhante, eko āgantukatthero atthi, āgato nu kho”ti pucchi. “Āma, āgato”ti. “Idāni kaha”nti. “Asukasenañsane nāmā”ti. So tassa santikaṃ gantvā vanditvā ekamantaṃ nisinna dhammakathaṃ sutvā sītalavelāya cetiyañca bodhiñca pūjetvā dīpe jāletvā ubhopi jane nimantetvā gato. Nevāsikattheropi kho “ayaṃ

kuṭumbiko paribhinno, sacāyaṃ bhikkhu imasmiṃ vihāre vasissati, na maṃ esa kismiñci gaṇayissatī”ti there anattamanataṃ āpajjitvā “imasmiṃ vihāre etassa avasanākāro mayā kātum vaṭṭatī”ti tena upaṭṭhānavelāya āgatenā saddhiṃ kiñci na kathesi. Khīṇāsavatthero tassa ajjhāsayāṃ jānitvā “ayaṃ thero mama kule vā gaṇe vā apalibuddhabhāvaṃ na jānātī”ti attano vasanaṭṭhānaṃ gantvā jhānasukhena phalasukhena vītināmesi.

Nevāsikopi punadivase nakhapitṭhena gaṇḍiṃ paharitvā nakhena dvāraṃ ākoṭetvā kuṭumbikassa gehaṃ agamāsi. So tassa pattaṃ gahetvā paññattāsane nisīdāpetvā “āgantukatthero kahaṃ, bhante”ti pucchi. “Nāhaṃ tava kulūpakassa pavattiṃ jānāmi, gaṇḍiṃ paharantopi dvāraṃ ākoṭentopi pabodhetum nāsakkhiṃ, hiyyo tava gehe paṇṭabhojanaṃ bhuñjitvā jīrāpetum asakkonto idāni niddaṃ okkantoyeva bhavissati, tvaṃ pasīdamāno evarūpesuyeva tṭhānesu pasīdasī”ti āha - “khīṇāsavattheropi attano bhikkhācāraṇaṃ sallakkhetvā sarīraṃ paṭijaggitvā pattacīvaramādāya ākāse uppatitvā aññattha agamāsi. So kuṭumbiko nevāsikattheraṃ sappimadhusakkharābhisaṅkhatāṃ pāyāsaṃ pāyetvā pattaṃ gandhacūṇṇehi ubbaṭṭetvā puna pūretvā “bhante, so thero maggakilanto bhavissati, idamassa harathā”ti adāsi. Itaro apaṭikkhipitvāva gahetvā gacchanto “sace so bhikkhu imaṃ pāyāsaṃ pivissati, gīvāyaṃ gahetvā nikkaḍḍhiyamānopi na gamissati. Sace paṇāhaṃ imaṃ pāyāsaṃ manussānaṃ dassāmi, pākaṭaṃ me kammaṃ bhavissati. Sace udaye opilāpessāmi, udakapitṭhe sappi paññāyissati. Sace bhūmiyaṃ chaḍḍessāmi, kākasannipātena paññāyissati. Kattha nu kho imaṃ chaḍḍeyya”nti upadhārento ekaṃ jhāmakkhettaṃ disvā aṅgāre viyūhitvā tattha pakkhipitvā upari aṅgārehi paṭicchādetvā vihāraṃ gato taṃ bhikkhuṃ adisvā cintesi “addhā so bhikkhu khīṇāsavo mama ajjhāsayāṃ viditvā aññattha gato bhavissati, aho mayā udarahetu ayuttaṃ kata”nti tāvadevassa mahantaṃ domanassaṃ udapādi. Tato paṭṭhāyeva ca manussapeto hutvā na cirasseva kālaṃ katvā niraye nibbatti.

So bahūni vassasatasahassāni niraye paccitvā pakkāvasesena paṭipāṭiyā pañcajātisatesu yakkho hutvā ekadivasampi udarapūraṃ āhāraṃ na labhi. Ekadivasāṃ pana gabbhamalaṃ udarapūraṃ labhi. Puna pañcajātisatesu sunakho ahosi. Tadāpi ekadivasāṃ bhattavamaṇaṃ udarapūraṃ labhi, sesakāle pana tena udarapūro āhāro nāma na laddhapubbo. Sunakhayonito pana cavitvā kāsiraṭṭhe ekasmiṃ gāme duggatakule nibbatti. Tassa nibbattito paṭṭhāya taṃ kulaṃ paramaduggatameva jātaṃ, jātito uddhaṃ udakakañjikāmattampi na labhi. Tassa pana “mittavindako”ti nāmaṃ ahosi. Mātāpitāro chātakadukkhaṃ adhivāsetum asakkontā “gaccha kāḷakaṇṇī”ti taṃ pothetvā nīhariṃsu. So apaṭisaraṇo vicaranto bārāṇasiṃ agamāsi. Tadā bodhisatto bārāṇasiyaṃ disāpāmokkho ācariyo hutvā pañca māṇavakasatāni sippaṃ vāceti. Tadā bārāṇasivāsino duggatānaṃ paribbayaṃ datvā sippaṃ sikkhāpentī. Ayampi mittavindako bodhisattassa santike sippaṃ sikkhati. So pharuso anovādakkhamo taṃ taṃ paharanto vicarati, bodhisattena ovadiyamānopi ovādaṃ na gaṇhāti. Taṃ nissāya āyopissa mando jāto.

Atha so māṇavakehi saddhiṃ bhaṇḍitvā ovādaṃ aggaṇhanto tato palāyitvā āhiṇḍanto ekaṃ paccantagāmaṃ patvā bhatiṃ katvā jīvati. So tattha ekāya duggatitthiyā saddhiṃ saṃvāsaṃ kappesi. Sā taṃ nissāya dve dārake vijāyi. Gāmaṃvāsino “amhākaṃ susāsaṇaṃ dussāsaṇaṃ āroceyyāsī”ti mittavindakassa bhatiṃ datvā taṃ gāmadvāre kuṭikāya vasāpesum. Taṃ pana mittavindakaṃ nissāya

te paccantagā mavāsino sattakkhattuṃ rājadaṇḍaṃ agamaṃsu, sattakkhattuṃ nesaṃ gehāni jhāyiṃsu, sattakkhattuṃ taḷākaṃ bhijji. Te cintayiṃsu “amhākaṃ pubbe imassa mittavindakassa anāgamanakāle evarūpaṃ natthi, idāni panassa āgatakālate paṭṭhāya parihāyāmā”ti taṃ pothetvā nīhariṃsu.

So attano dārake gahetvā aññattha gacchanto ekaṃ amanussapariggahaṃ aṭaviṃ pāvīsi. Tatthassa amanussā dārake ca bhariyañca māretvā maṃsaṃ khādiṃsu. So tato palāyitvā tato tato āhiṇḍanto ekaṃ gambhīraṃ nāma paṭṭanagāmaṃ nāvāvissajjanadivaseyeva patvā kammakārako hutvā nāvaṃ abhiruhi. Nāvā samuddapiṭṭhe sattāhaṃ gantvā sattame divase samuddamajjhe ākoṭetvā ṭhapitā viya aṭṭhāsi. Te kālakaṇṇisalākaṃ cāresuṃ, sattakkhattuṃ mittavindakasseva pāpuṇi. Manussā tassekaṃ veḷukalāpaṃ datvā hatthe gahetvā samuddapiṭṭhe khipiṃsu, tasmīṃ khittamatte nāvā agamāsi. Mittavindako veḷukalāpe nipajjitvā samuddapiṭṭhe gacchanto kassapasammāsambuddhakāle rakkhitasīlassa phalena samuddapiṭṭhe ekasmiṃ phalikavimāne catasso devadhītaro paṭilabhitvā tāsāṃ santike sukhaṃ anubhavamāno sattāhaṃ vasi. Tā pana vimānapetiyo sattāhaṃ sukhaṃ anubhavanti, sattāhaṃ dukkhaṃ. Sattāhaṃ dukkhaṃ anubhavituṃ gacchamānā “yāva mayaṃ āgacchāma, tāva idheva hohī”ti vatvā agamaṃsu.

Mittavindako tāsāṃ gatakāle veḷukalāpe nipajjitvā purato gacchanto rajatavimāne aṭṭha devadhītaro labhi. Tatopi paraṃ gacchanto maṇivimāne soḷasa, kanakavimāne dvattiṃsa devadhītaro labhi. Tāsampi vacanaṃ akatvā parato gacchanto antaradīpake ekaṃ yakkanagaraṃ addasa. Tatthe kā yakkhinī ajarūpena vicarati. Mittavindako tassā yakkhinibhāvaṃ ajānanto “ajamaṃsaṃ khādissāmi”ti taṃ pāde aggahesi, sā yakkhānubhāvena taṃ ukkhipitvā khipi. So tāya khitto samuddamatthakena gantvā bārāṇasiyaṃ parikhāpiṭṭhe ekasmiṃ kaṇṭakagumbamatthake patitvā pavaṭṭamāno bhūmiyaṃ patiṭṭhāsi. Tasmīṃ ca samaye tasmīṃ parikhāpiṭṭhe rañño ajikā caramānā corā haranti. Ajikagopakā “core gaṇhissāmi”ti ekamantaṃ nilīnā aṭṭhaṃsu. Mittavindako pavaṭṭitvā bhūmiyaṃ ṭhito tā ajikā disvā cintesi “ahaṃ samudde ekasmiṃ dīpake ajikaṃ pāde gahetvā tāya khitto idha patito. Sace idāni ekaṃ ajikaṃ pāde gahessāmi, sā maṃ parato samuddapiṭṭhe vimānadevatānaṃ santike khipissatī”ti. So evaṃ ayoniso manasikaritvā ajikaṃ pāde gaṇhi, sā gahitamattā viravi. Ajikagopakā ito cito ca āgantvā taṃ gahetvā “ettakaṃ kālāṃ rājakule ajikakhādako esa coro”ti taṃ koṭṭetvā bandhitvā rañño santikaṃ nenti.

Tasmīṃ khaṇe bodhisatto pañcasatamāṇavakaparivuto nagarā nikkhamma nhāyituṃ gacchanto mittavindakaṃ disvā sañjānitvā te manusse āha - “tātā, ayaṃ amhākaṃ antevāsiko, kasmā naṃ gaṇhathā”ti? “Ajikacorako, ayya, ekaṃ ajikaṃ pāde gaṇhi, tasmā gahito”ti. “Tena hetuṃ amhākaṃ dāsaṃ katvā detha, amhe nissāya jīvissatī”ti. Te, “sādhu ayyā”ti taṃ vissajjetvā agamaṃsu. Atha naṃ bodhisatto “mittavindaka, tvaṃ ettakaṃ kālāṃ kahaṃ vasi”ti pucchi. So sabbaṃ attanā katakammaṃ ārocesi. Bodhisatto “atthakāmānaṃ vacanaṃ akaronto evaṃ dukkhaṃ pāpuṇātī”ti vatvā imaṃ gāthamāha -

- 41.** “Yo atthakāmassa hitānukampino, ovajjamāno na karoti sāsanaṃ;
Ajiyā pādamolamba, mittako viya socatī”ti.

Tattha atthakāmassāti vuḍḍhiṃ icchantassa. Hitānukampinoti hitena anukampamānassa. Ovajjamānoti mudukena hitacittena ovadiyamāno. Na karoti sāsānanti anusitṭhaṃ na karoti, dubbaco anovādako hoti. Mittako viya socatīti yathāyaṃ mittavindako ajikāya pādaṃ gahetvā socati kilamati, evaṃ niccakālaṃ socatīti imāya gāthāya bodhisatto dhammaṃ desesi.

Evaṃ tena therena ettake addhāne tīsuyeva attabhāvesu kucchipūro laddhapubbo. Yakkhena hutvā ekadivasam gabbhamalaṃ laddhaṃ, sunakhena hutvā ekadivasam bhattavamaṇaṃ, parinibbānadivase dhammasenāpatissānubhāvena catumadhuraṃ laddhaṃ. Evaṃ parassa lābhantarāyakaraṇaṃ nāma mahādosanti veditabbaṃ. Tasmim̐ pana kāle sopi ācariyo mittavindakopi yathākammaṃ gato.

Satthā “evaṃ, bhikkhave, attano appalābhībhāvañca ariyadhammalābhībhāvañca sayameva esa akāsī”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā mittavindako losakatissatthero ahosi, disāpāmokkhācariyo pana ahameva ahosi”nti.

Losakajātakavaṇṇanā paṭhamā.

42. Kapotajātakavaṇṇanā

Yo atthakāmassāti idaṃ satthā jetavane viharanto aññataraṃ lolabhikkhuṃ ārabbhā kathesi. Tassa lolabhāvo navakanipāte kākajātake āvi bhavissati. Tadā pana taṃ bhikkhū “ayaṃ, bhante, bhikkhu lolo”ti satthu ārocesuṃ. Atha naṃ satthā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu lolosī”ti pucchi. “Āma, bhante”ti. Satthā “pubbepi tvaṃ bhikkhu lolo lolakāraṇā jīvitakkhayaṃ patto, paṇḍitāpi taṃ nissāya attano vasanaṭṭhānā parihīnā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto pārāvataṇiṃ nibbatti. Tadā bārāṇasivāsino puññakāmatāya tasmim̐ tasmim̐ ṭhāne sakuṇānaṃ sukhavasanaṭṭhāya thusapacchiyo olambenti. Bārāṇasiseṭṭhinopi bhattakārako attano mahānase ekaṃ thusapacchiṃ olambetvā ṭhapesi, bodhisatto tattha vāsaṃ kappesi. So pātova nikkhamitvā gocare caritvā sāyaṃ āgantvā tattha vasanto kālaṃ khepesi. Athekadivasam eko kāko mahānasamatthakena gacchanto ambilānambilamacchamaṃsānaṃ dhūpanavāsaṃ ghāyitvā lobhaṃ uppādetvā “kaṃ nu kho nissāya imaṃ macchamaṃsaṃ labhissāmī”ti avidūre nisīditvā pariggaṇhanto sāyaṃ bodhisattaṃ āgantvā mahānasaṃ pavisantaṃ disvā “imaṃ pārāvataṃ nissāya macchamaṃsaṃ labhissāmī”ti punadivase pātova āgantvā bodhisattassa nikkhamitvā gocaraṭṭhāya gamanakāle piṭṭhito piṭṭhito agamāsi. Atha naṃ bodhisatto “kasmā tvaṃ, samma, amhehi saddhiṃ carasī”ti āha. “Sāmi, tumhāhaṃ kiriyaṃ mayhaṃ ruccati, ito paṭṭhāya tumhe upaṭṭhahissāmī”ti. “Samma, tumhe aññagocarā, mayaṃ aññagocarā, tumhehi amhākaṃ upaṭṭhānaṃ dukkara”nti. “Sāmi, tumhākaṃ gocaraggahaṇakāle ahampi gocaraṃ gahetvā tumhehi saddhiṃyeva gamissāmī”ti. “Sādhu, kevalaṃ te appamattena bhavitabba”nti evaṃ bodhisatto kākaṃ ovaditvā gocaraṃ caranto tiṇabījādīni khādāti. Bodhisattassa pana gocaraggahaṇakāle kāko gantvā gomayapiṇḍaṃ apanetvā pāṇake khāditvā udaraṃ pūretvā bodhisattassa santikaṃ āgantvā “sāmi, tumhe ativelaṃ caratha, atibahubhakkhena nāma bhavituṃ na vaṭṭatī”ti vatvā bodhisattena gocaraṃ gahetvā sāyaṃ āgacchantena saddhiṃyeva mahānasaṃ pāvisi. Bhattakārako “amhākaṃ kapoto aññampi gahetvā āgato”ti kākassapi pacchiṃ ṭhapesi. Tato paṭṭhāya dve janā vasanti.

Athekadivasam seṭṭhissa bahum macchamaṃsam āharimṣu. Taṃ ādāya bhattakārako mahānase tattha tattha olambesi. Kāko taṃ disvā lobham uppādetvā “sve gocarabhūmiṃ agantvā mayā idameva khāditabba”nti rattiṃ nitthunanto nipajji. Punadivase bodhisatto gocarāya gacchanto “ehi, samma, kākā”ti āha. “Sāmi, tumhe gacchatha, mayham kucchirogo atthi”ti. “Samma, kākānaṃ kucchirogo nāma na kadāci bhūtapubbo, rattiṃ tisu yāmesu ekekasmim yāme mucchitā honti, dīpavaṭṭim gilitakāle pana nesam muhuttaṃ titti hoti, tvaṃ imaṃ macchamaṃsam khāditukāmo bhavissasi, ehi manussaparibhogo nāma tumhākaṃ dupparibhuñjiyo, mā evarūpaṃ akāsi, mayā saddhimyeva gocarāya gacchāhi”ti. “Na sakkomi, sāmī”ti. “Tena hi paññāyissasi sakena kamma, lobhavasam agantvā appamatto hohi”ti taṃ ovaditvā bodhisatto gocarāya gato.

Bhattakārako nānappakāram macchamaṃsavikatiṃ sampādetvā usumanikkhamanattaṃ bhājanāni thokaṃ vivarivā rasaparissāvanakaroṭiṃ bhājanamatthake ṭhapetvā bahi nikkhamitvā sedam puñchamāno aṭṭhāsi. Tasmim khaṇe kāko pacchito sīsam ukkhipitvā bhattagehaṃ olokento tassa nikkhantabhāvaṃ ñatvā “ayaṃdāni mayham manorathaṃ pūretvā maṃsam khāditum kālo, kiṃ nu kho mahāmaṃsam khādāmi, udāhu cuṇṇikamaṃsa”nti cintetvā “cuṇṇikamaṃsena nāma khippaṃ kucchiṃ pūretum na sakkā, mahantaṃ maṃsakhaṇḍaṃ āharitvā pacchiyaṃ nikkhipitvā khādamāno nipajjissāmī”ti pacchito uppatitvā rasakaroṭiyaṃ nilīyi. Sā “kirī”ti saddamakāsi. Bhattakārako taṃ saddaṃ sutvā “kiṃ nu kho eta”nti pavitṭho kākaṃ disvā “ayaṃ duṭṭhakāko mahāseṭṭhino pakkamaṃsam khāditukāmo, ahaṃ kho pana seṭṭhiṃ nissāya jīvāmi, na imaṃ bālaṃ, kiṃ me iminā”ti dvāraṃ pidhāya kākaṃ gahetvā sakalasarīre pattāni luñcitvā allasiṅgīveraloṇajīrakādayo koṭṭetvā ambilatakkena ālojetvā tenassa sakalasarīraṃ makkhetvā taṃ kākaṃ pacchiyaṃ khipi. So adhimattavedanābhībhūto nitthunanto nipajji.

Bodhisatto sāyaṃ āgantvā taṃ byasanappattaṃ disvā “lolakāka, mama vacanaṃ akatvā tava lobham nissāya mahādukkhaṃ pattosi”ti vatvā imaṃ gāthamāha -

42. “Yo atthakāmassa hitānukampino, ovajjamāno na karoti sāsanaṃ;
Kapotakassa vacanaṃ akatvā, amittahatthathagatova seti”ti.

Tattha kapotakassa vacanaṃ akatvāti pārāvatassa hitānusāsanavacanaṃ akatvā. Amittahatthathagatova seti amittānaṃ anattakārakānaṃ dukkhuppādakapuggalānaṃ hatthattaṃ hatthapathaṃ gato ayaṃ kāko viya so puggalo mahantaṃ byasanaṃ patvā anusocamāno seti.

Bodhisatto imaṃ gāthaṃ vatvā “idāni mayā ca imasmim ṭhāne na sakkā vasitu”nti aññattha gato. Kākopi tattheva jīvitakkhayaṃ patto. Atha naṃ bhattakārako saddhiṃ pacchiyā gahetvā saṅkāraṭṭhāne chaḍḍesi.

Satthāpi “na tvaṃ bhikkhu idāneva lolo, pubbepi loloyeva, tañca pana te lolyaṃ nissāya paṇḍitāpi sakāvāsā parihīnā”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne so bhikkhu anāgāmiphalaṃ patto. Satthā anusandhiṃ ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi - “tadā kāko lolabhikkhu ahosi, pārāvato pana ahameva ahosi”nti.

Kapotajātakavaṇṇanā dutiyā.

43. Veḷukajātakavaṇṇanā

Yo atthakāmassāti idaṃ satthā jetavane viharanto aññataraṃ dubbacabhikkhuṃ ārabba kathesi. Tañhi bhagavā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu dubbaco”ti pucchitvā “saccaṃ, bhante”ti vutte “na tvaṃ bhikkhu idāneva dubbaco, pubbepi dubbacoyeva, dubbacattāyeva ca paṇḍitānaṃ vacanaṃ akatvā sappamukhe jīvitakkhayaṃ patto”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kāsiraṭṭhe mahābhogakule nibbatta viññutaṃ patvā kāmesu ādīnavaṃ nekkhamme cānisaṃsaṃ disvā kāme pahāya himavantaṃ pavisitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā kasiṇaparikkammaṃ katvā pañcābhiññā aṭṭha samāpattiyo ca uppādetvā jhānasukhena vītināmento aparabhāge mahāparivāro pañcahi tāpasasatehi parivuto gaṇassa satthā hutvā vihāsi. Atheko āsivisapotako attano dhammatāya caranto aññatarassa tāpasassa assamapadaṃ patto. Tāpaso tasmīṃ puttasiṇhaṃ uppādetvā taṃ ekasmīṃ veḷupabbe sayāpetvā paṭijaggaṭi. Tassa veḷupabbe sayanato “veḷuko”tveva nāmaṃ akaṃsu. Taṃ puttasiṇhena paṭijaggaṇato tāpasassa “veḷukapitā”tveva nāmaṃ akaṃsu.

Tadā bodhisatto “eko kira tāpaso āsivisaṃ paṭijaggaṭi”ti sutvā taṃ pakkosāpetvā “saccaṃ kira tvaṃ āsivisaṃ paṭijaggaṭi”ti pucchitvā “sacca”nti vutte “āsivisena saddhiṃ vissāso nāma natthi, mā evaṃ jaggaṇhi”ti āha. “So me ācariya putto, nāhaṃ tena vinā vattituṃ sakkhissāmi”ti. “Tena hi etasseva santikā jīvitakkhayaṃ pāpuṇissasi”ti. Tāpaso bodhisattassa vacanaṃ na gaṇhi, āsivisaṃpi jahituṃ nāsakkihi. Tato katipāhaccayeneva sabbe tāpasā phalāphalatthāya gantvā gataṭṭhāne phalāphalassa sulabhabhāvaṃ disvā dve tayo divase tattheva vasiṃsu, veḷukapitāpi tehi saddhiṃ gacchanto āsivisaṃ veḷupabbeyeva sayāpetvā pidahitvā gato. So puna tāpasehi saddhiṃ dvīhatīhaccayena āgantvā “veḷukassa gocaraṃ dassāmi”ti veḷupabbaṃ ugghāṭetvā “ehi, puttaka, chātako”ti hatthaṃ pasāresi. Āsiviso dvīhatīhaṃ nirāhāratāya kujjhitvā pasāritahatthaṃ ḍaṃsitvā tāpasam tattheva jīvitakkhayaṃ pāpetvā araṇṇaṃ pāvīsi. Tāpasā taṃ disvā bodhisattassa ārocesuṃ. Bodhisatto tassa sarīrakiccaṃ kāretvā isigaṇassa majjhe nisīditvā isīnaṃ ovādasena imaṃ gāthamāha -

43. “Yo atthakāmassa hitānukampino, ovajjamāno na karoti sāsaṇaṃ;
Evaṃ so nihato seti, veḷukassa yathā pitā”ti.

Tattha evaṃ so nihato setīti yo hi isīnaṃ ovādaṃ na gaṇhāti, so yathā esa tāpaso āsivisamukhe pūtibhāvaṃ patvā nihato seti, evaṃ mahāvināsaṃ patvā nihato setīti attho. Evaṃ bodhisatto isigaṇaṃ ovaditvā cattāro brahmavīhāre bhāvetvā āyupariyosāne brahmaloke uppajji.

Satthā “na tvaṃ bhikkhu idāneva dubbaco, pubbepi dubbacoyeva, dubbacabhāveneva ca āsivisamukhe pūtibhāvaṃ patto”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā veḷukapitā dubbacabhikkhu ahoṣi, sesaparisā buddhaparisā, gaṇasatthā pana ahameva ahoṣi”nti.

Veḷukajātakavaṇṇanā tatiyā.

44. Makasajātakavaṇṇanā

Seyyo amittoti idaṃ satthā magadhesu cārikaṃ caramāno aññatarasmiṃ gāmake bālagāmikamanusse ārabba kathesi. Tathāgato kira ekasmiṃ samaye sāvattitho magadharatṭhaṃ gantvā tattha cārikaṃ caramāno aññataraṃ gāmaṃ sampāpuṇi. So ca gāmaṃ yebhuyyena andhabālamanussehiyeva ussanno. Tatthe kadivasam te andhabālamanusse sannipatitvā “bho, amhe araññaṃ pavisitvā kammaṃ karonte makasā khādanti, tappaccayā amhākaṃ kammacchedo hoti, sabbeva dhanūni ceva āvudhāni ca ādāya gantvā makasehi saddhiṃ yujjhivā sabbamakase vijjhivā chinditvā ca māressāmā”ti mantayitvā araññaṃ gantvā “makase vijjhissāmā”ti aññamaññaṃ vijjhivā ca paharivā ca dukkhappattā āgantvā antogāme ca gāmamajjhe ca gāmadvāre ca nipajjimsu.

Satthā bhikkhusaṅghaparivuto taṃ gāmaṃ piṇḍāya pāvisi. Avasesā paṇḍitamanussā bhagavantam disvā gāmadvāre maṇḍapaṃ kāretvā buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa mahādānaṃ datvā satthāraṃ vanditvā nisīdiṃsu. Satthā tasmiṃ tasmiṃ tṭhāne patitamanusse disvā te upāsake pucchi “bahū ime gilānā manussā, kiṃ etehi kata”nti? “Bhante, ete manussā ‘makasayuddhaṃ karissāmā’ti gantvā aññamaññaṃ vijjhivā sayam gilānā jātā”ti. Satthā “na idāneva andhabālamanusse ‘makase paharissāmā’ti attānaṃ paharanti, pubbepi ‘makasaṃ paharissāmā’ti paraṃ paharaṇakamanussā ahesumyevā”ti vatvā tehi manussehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto vaṇijjāya jīvikaṃ kappeti. Tadā kāsiraṭṭhe ekasmiṃ paccantagāme bahū vaḍḍhakī vasanti. Tatthe ko khalitavaḍḍhakī rukkaṃ tacchati, athassa eko makaso tambalohathālakapiṭṭhisadise sīse nisīditvā sattiyā paharanto viya sīsaṃ mukhatuṇḍakena vijjhi. So attano santike nisinnaṃ puttaṃ āha - “tāta, mayhaṃ sīsaṃ makaso sattiyā paharanto viya vijjhanti, vārehi na”nti. “Tāta, adhivāsehi, ekappahāreneva taṃ māressāmī”ti. Tasmiṃ samaye bodhisattopi attano bhaṇḍaṃ pariyesamāno taṃ gāmaṃ patvā tassā vaḍḍhakisālāya nisinno hoti. Atha so vaḍḍhakī puttaṃ āha - “tāta, imaṃ makasaṃ vārehi”ti. So “vāressāmi, tātā”ti tikhiṇaṃ mahāpharasaṃ ukkhipitvā pitu piṭṭhipasse tṭhatvā “makasaṃ paharissāmī”ti pitu matthakaṃ dvidhā bhindi, vaḍḍhakī tattheva jīvitakkhayaṃ patto.

Bodhisatto tassa taṃ kammaṃ disvā “paccāmittopi paṇḍitova seyyo. So hi daṇḍabhayaṇapi manusse na māressatī”ti cintetvā imaṃ gāthamāha -

44. “Seyyo amitto matiyā upeto, na tveva mitto mativippahīno;
‘Makasaṃ vadhissa’nti hi eḷamūgo, putto pitu abbhidā uttamaṅga”nti.

Tattha seyyoti pavaro uttamo. Matiyā upetoti paññāya samannāgato. Eḷamūgoti lālāmukho bālo. Putto pitu abbhidā uttamaṅganti attano bālatāya puttopi hutvā pitu uttamaṅgaṃ matthakaṃ “makasaṃ paharissāmī”ti dvidhā bhindi. Tasmā bālamittato paṇḍitaamittova seyyoti imaṃ gāthaṃ vatvā bodhisatto uttāya yathākammaṃ gato. Vaḍḍhakissapi nātakā sarīrakiccaṃ akaṃsu.

Satthā “evaṃ upāsakā pubbepi ‘makasaṃ paharissāmā’ti paraṃ paharaṇakamanussā ahesumyevā”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi “tadā gāthaṃ vatvā pakkanto paṇḍitavāṇijo pana ahameva ahosi”nti.

Makasajātakavaṇṇanā catutthā.

45. Rohiṇijātakavaṇṇanā

Seyyo amittotiidaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ anāthapiṇḍikaseṭṭhino dāsiṃ ārabha kathesi. Anāthapiṇḍikassa kira ekā rohiṇī nāma dāsī ahosi. Tassā vīhipaharaṇaṭṭhāne āgantvā mahallikā mātā nipajji, taṃ makkhikā parivāretvā sūciyāvijjhamānā viya khādanti. Sā dhītaraṃ āha - “amma, makkhikā maṃ khādanti, etā vārehī”ti. Sā “vāressāmi, ammā”ti musalaṃ ukkhipitvā “mātu sarīre makkhikā māretvā vināsaṃ pāpessāmī”ti mātaraṃ musalena paharitvā jīvitakkhayaṃ pāpesi. Taṃ disvā “mātā me matā”ti rodituṃ ārabhi. Taṃ pavattiṃ seṭṭhissa ārocesuṃ. Seṭṭhi tassā sarīrakiccaṃ kāretvā vihāraṃ gantvā sabbaṃ taṃ pavattiṃ satthu ārocesi. Satthā “na kho, gahapati, esā ‘mātu sarīre makkhikā māressāmī’ti idāneva musalena paharitvā mātaraṃ māresi, pubbepi māresiyevā”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto seṭṭhikule nibbattitvā pituaccayena seṭṭhiṭṭhānaṃ pāpuṇi. Tassāpi rohiṇīyeva nāma dāsī ahosi. Sāpi attano vīhipaharaṇaṭṭhānaṃ āgantvā nipannaṃ mātaraṃ “makkhikā me, amma, vārehī”ti vuttā evameva musalena paharitvā mātaraṃ jīvitakkhayaṃ pāpetvā rodituṃ ārabhi. Bodhisatto taṃ pavattiṃ sutvā “amittopi hi imasmiṃ loke paṇḍitova seyyo”ti cintetvā imaṃ gāthamāha -

45. “Seyyo amitto medhāvī, yañce bālānukampako;
Passa rohiṇikaṃ jammiṃ, mātaraṃ hantvāna socatī”ti.

Tattha medhāvīti paṇḍito ñāṇī vibhāvī. Yañce bālānukampakoti ettha yanti liṅgavipallāso kato, ceti nāmatthe nipāto. Yo nāma bālo anukampako, tato sataguṇena sahaṣṣaguṇena paṇḍito amitto hontopi seyyoyevāti attho. Atha vā yanti paṭisedhanatthe nipāto, no ce bālānukampakoti attho. Jamminti lāmikaṃ dandhaṃ. Mātaraṃ hantvāna socatīti “makkhikā māressāmī”ti mātaraṃ hantvā idāni ayaṃ bālā sayameva rodati paridevati. Iminā kāraṇena imasmiṃ loke amittopi paṇḍito seyyoti bodhisatto paṇḍitaṃ pasaṃsanto imāya gāthāya dhammaṃ desesi.

Satthā “na kho, gahapati, esā idāneva ‘makkhikā māressāmī’ti mātaraṃ ghātesi, pubbepi ghātesiyevā”ti imaṃ dhammadeśanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā mātāyeva mātā ahosi, dhītāyeva dhītā, mahāseṭṭhi pana ahameva ahosi”nti.

Rohiṇijātakavaṇṇanā pañcamā.

46. Ārāmadūsakajātakavaṇṇanā

Na ve anattakusalenāti idaṃ satthā aññatarasmiṃ kosalaḡāmake viharanto uyyānadūsakaṃ ārabha kathesi. Satthā kira kosalesu cārikaṃ caramāno aññataraṃ ḡamakaṃ sampāpuṇi. Tattheke kuṭumbiko tathāgataṃ nimantetvā attano uyyāne nisīdāpetvā buddhappamukhassa saṅghassa mahādānaṃ datvā “bhante, yathāruciyaṃ imasmiṃ uyyāne vicarathā”ti āha. Bhikkhū uṭṭhāya uyyānapālaṃ gahetvā uyyāne vicarantā ekaṃ aṅgaṇaṭṭhānaṃ disvā uyyānapālaṃ pucchiṃsu “upāsaka, imaṃ uyyānaṃ aññattha sandacchāyaṃ, imasmiṃ pana ṭhāne na koci rukkho vā gaccho vā atthi, kiṃ nu kho kāraṇa”nti? “Bhante, imassa uyyānassa ropanakāle eko ḡamadārako udakaṃ siṅcanto imasmiṃ ṭhāne rukkhapotate ummūlaṃ katvā mūlappamāṇena udakaṃ siṅci. Te rukkhapotate milāyitvā matā. Iminā kāraṇena

idaṃ t̥hānaṃ aṅgaṇaṃ jāta”nti. Bhikkhū satthāraṃ upasaṅkamitvā etamattamaṃ ārocesuṃ. Satthā “na, bhikkhave, so gāmadārako idāneva ārāmadūsako, pubbepi ārāmadūsakoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bārāṇasiyaṃ nakkhattaṃ ghosayim̐su. Nakkhattabherisaddasavanakālato paṭṭhāya sakalanagaravāsino nakkhattanissitakā hutvā vicaranti. Tadā rañño uyyāne bahū makkaṭṭā vasanti. Uyyānapālo cintesi “nagare nakkhattaṃ ghuṭṭhaṃ, ime vānare ‘udakaṃ siñcathā’ti vatvā ahaṃ nakkhattaṃ kīlissāmī”ti jeṭṭhakavānaraṃ upasaṅkamitvā “samma vānara jeṭṭhaka, imaṃ uyyānaṃ tumhākampi bahūpakāraṃ, tumhe ettha pupphaphalapallavāni khādatha, nagare nakkhattaṃ ghuṭṭhaṃ, ahaṃ nakkhattaṃ kīlissāmi. Yāvāhaṃ āgacchāmi, tāva imasmiṃ uyyāne rukkhapotakesu udakaṃ siñcituṃ sakkhissathā”ti pucchi. “Sādhū, siñcissāmī”ti. “Tena hi appamattā hothā”ti udakasiñcanatthāya tesaṃ cammakūṭe ca dārukūṭe ca datvā gato. Vānarā cammakūṭe ceva dārukūṭe ca gahetvā rukkhapotakesu udakaṃ siñcanti. Atha ne vānara jeṭṭhako evamāha “bhonto vānarā, udakaṃ nāma rakkhitaṃ, tumhe rukkhapotakesu udakaṃ siñcantā uppāṭetvā uppāṭetvā mūlaṃ oloketvā gambhīragatesu mūlesu bahuṃ udakaṃ siñcatha, agambhīragatesu appaṃ, pacchā amhākaṃ udakaṃ dullabhaṃ bhavissatī”ti. Te “sādhū”ti sampaṭicchitvā tathā akaṃsu.

Tasmiṃ samaye eko paṇḍitapuriso rājuyyāne te vānare tathā karonte disvā evamāha “bhonto vānarā, kasmā tumhe rukkhapotake uppāṭetvā uppāṭetvā mūlappamaṇena udakaṃ siñcathā”ti? Te “evaṃ no vānara jeṭṭhako ovadatī”ti āhaṃsu. So taṃ vacanaṃ sutvā “aho vata bho bālā apaṇḍitā, ‘atthaṃ karissāmā’ti anattameva karontī”ti cintetvā imaṃ gāthamāha -

46. “Na ve anattakusalena, atthacariyā sukhāvahā;
Hāpeti atthaṃ dummedho, kapi ārāmiko yathā”ti.

Tattha veti nipātamattaṃ. Anattakusalenāti anatthe anāyatane kusaleṇa, atthe āyatane kāraṇe akusalena vāti attho. Atthacariyāti vuḍḍhikiriyaṃ. Sukhāvahāti evarūpena anattakusalena kāyikacetasikasukhasaṅkhātassa atthassa cariyā na sukhāvahā, na sakkā āvahitunti attho. Kiṃkāraṇā? Ekanteneva hi hāpeti atthaṃ dummedhoti, bālapuggalo “atthaṃ karissāmī”ti atthaṃ hāpetvā anattameva karoti. Kapi ārāmiko yathāti yathā ārāme niyutto ārāmarakkhanako makkaṭṭo “atthaṃ karissāmī”ti anattameva karoti, evaṃ yo koci anattakusalo, tena na sakkā atthacariyaṃ āvahituṃ, so ekaṃsena atthaṃ hāpetiyevāti. Evaṃ so paṇḍito puriso imāya gāthāya vānara jeṭṭhakaṃ garahitvā attano paraṃ ādāya uyyānā nikkhami.

Satthāpi “na, bhikkhave, esa gāmadārako idāneva ārāmadūsako, pubbepi ārāmadūsakoyevā”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā vānara jeṭṭhako ārāmadūsakagāmadārako ahosi, paṇḍitapuriso pana ahameva ahosi”nti.

Ārāmadūsakajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

47. Vāruṇidūsakajātakavaṇṇanā

Na ve anattakusalenāti idaṃ satthā jetavane viharanto vāruṇidūsakaṃ ārabha kathesi. Anāthapiṇḍikassa kira saḥāyo eko vāruṇivāṇijo tikhiṇaṃ vāruṇiṃ yojetvā hiraññasuvaṇṇādīni gahetvā vikkiṇanto mahājane sannipatite “tāta, tvaṃ mūlaṃ gahetvā vāruṇiṃ dehi”ti antevāsikaṃ āṇāpetvā sayaṃ nhāyituṃ agamāsi. Antevāsiko mahājanassa vāruṇiṃ dento manusse antarantarā loṇasakkharā āharāpetvā khādante disvā “ayaṃ surā aloṇikā bhavissati, loṇamettha pakkhipissāmī”ti surācāṭiyaṃ nāḷimattaṃ loṇaṃ pakkhipitvā tesāṃ suraṃ adāsi. Te mukhaṃ pūretvā pūretvā chaḍḍetvā “kiṃ te kata”nti pucchimsu. “Tumhe suraṃ pivitvā loṇaṃ āharāpente disvā loṇena yojesi”nti. “Evarūpaṃ nāma manāpaṃ vāruṇiṃ nāsesi bālā”ti taṃ garahitvā utṭhāyutṭhāya pakkantā. Vāruṇivāṇijo āgantvā ekampi adisvā “vāruṇipāyakā kahaṃ gatā”ti pucchi, so tamatthaṃ ārocesi. Atha naṃ ācariyo “bāla, evarūpā nāma te surā nāsītā”ti garahitvā imaṃ kāraṇaṃ anāthapiṇḍikassa ārocesi. Anāthapiṇḍiko “atthidāni me idaṃ kathāpābhata”nti jetavanaṃ gantvā satthāraṃ vanditvā etamatthaṃ ārocesi. Satthā “na esa, gahapati, idāneva vāruṇidūsako, pubbepi vāruṇidūsakoyevā”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto bārāṇasiyaṃ seṭṭhi ahosi. Taṃ upanissāya eko vāruṇivāṇijo jīvati. So tikhiṇaṃ suraṃ yojetvā “imaṃ vikkiṇāhi”ti antevāsikaṃ vatvā nhāyituṃ gato. Antevāsiko tasmiṃ gatamatteyeva surāya loṇaṃ pakkhipitvā imināva nayena suraṃ vināsesi. Athassa ācariyo āgantvā taṃ kāraṇaṃ ñatvā seṭṭhissa ārocesi. Seṭṭhi “anattakusalā nāma bālā ‘atthaṃ karissāmā’ti anattameva karontī”ti vatvā imaṃ gāthamāha -

47. “Na ve anattakusalena, atthacariyā sukhāvahā;
Hāpeti atthaṃ dummedho, koṇḍañño vāruṇiṃ yathā”ti.

Tattha koṇḍañño vāruṇiṃ yathāti yathā ayaṃ koṇḍaññanāmakko antevāsiko “atthaṃ karissāmī”ti loṇaṃ pakkhipitvā vāruṇiṃ hāpesi parihāpesi vināsesi, evaṃ sabbopi anattakusalo atthaṃ hāpetīti bodhisatto imāya gāthāya dhammaṃ desesi.

Satthāpi “na esa gahapati idāneva vāruṇidūsako, pubbepi vāruṇidūsakoyevā”ti vatvā anusandhiṃ gahetvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā vāruṇidūsako idānipi vāruṇidūsakova ahosi, bārāṇasiseṭṭhi pana ahameva ahosi”nti.

Vāruṇidūsakajātakavaṇṇanā sattamā.

48. Vedabbajātakavaṇṇanā

Anupāyena yo atthanti idaṃ satthā jetavane viharanto dubbacabhikkhuṃ ārabha kathesi. Tañhi bhikkhuṃ satthā “na tvaṃ bhikkhu idāneva dubbaco, pubbepi dubbacoyeva, teneva ca kāraṇena paṇḍitānaṃ vacanaṃ akatvā tiṇhena asinā dvidhā katvā chinno hutvā magge nipatittha, tañca ekakaṃ nissāya purisasahassaṃ jīvitakkhayaṃ patta”nti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente ekasmiṃ gāmake aññataro brāhmaṇo vedabbaṃ nāma mantaṃ jānāti. So kira manto anaggho mahāraho, nakkhattayoge laddhe taṃ mantaṃ parivattetvā ākāse ullokite ākāso sattaratanavassaṃ vassati. Tadā bodhisatto tassa brāhmaṇassa santike sippaṃ uggaṇhāti. Athekadivasaṃ brāhmaṇo bodhisattaṃ ādāya kenacideva karaṇīyena attano gāmā nikkhamitvā cetaraṭṭhaṃ agamāsi, antarāmagge ca ekasmiṃ araññatṭhāne pañcasatā pesanakacorā nāma panthaghātaṃ karonti. Te bodhisattañca vedabbabrāhmaṇaṃca

gaṇhiṃsu. Kasmā panete “pesanakacorā”ti vuccanti? Te kira dve jane gahetvā ekaṃ dhanāharaṇatthāya pesenti, tasmā “pesanakacorā”tveva vuccanti. Tepi ca pitāputte gahetvā pitaraṃ “tvaṃ amhākaṃ dhanam āharitvā puttaṃ gahetvā yāhī”ti vadanti. Etenupāyena mātudhītaro gahetvā mātaraṃ vissajjenti, jeṭṭhakaniṭṭhe gahetvā jeṭṭhabhātikaṃ vissajjenti, ācariyantevāsike gahetvā antevāsikaṃ vissajjenti. Te tasmim kāle vedabbabrāhmaṇaṃ gahetvā bodhisattaṃ vissajjesuṃ.

Bodhisatto ācariyaṃ vanditvā “ahaṃ ekāhadvīhaccayena āgamissāmi, tumhe mā bhāyittha, apica kho pana mama vacanaṃ karoṭha, ajja dhanavassāpanakanakkhattayogo bhavissati, mā kho tumhe dukkhaṃ asahantā mantam parivattetvā dhanam vassāpayittha. Sace vassāpessatha, tumhe ca vināsaṃ pāpuṇissatha, ime ca pañcasatā corā”ti evaṃ ācariyaṃ ovaditvā dhanatthāya agamāsi. Corāpi sūriye atthaṅgate brāhmaṇaṃ bandhitvā nipajjāpesuṃ. Taṅkhaṇaṇṇeva pācīnalokadhātuto paripuṇṇacandamaṇḍalaṃ utṭhahi. Brāhmaṇo nakkhattaṃ olovento “dhanavassāpanakanakkhattayogo laddho, kiṃ me dukkhena anubhūtena, mantam parivattetvā ratanavassaṃ vassāpetvā corānaṃ dhanam datvā yathāsukhaṃ gamissāmī”ti cintetvā core āmantesi “bhonto corā, tumhe maṃ kimatthāya gaṇhathā”ti? “Dhanatthāya, ayyā”ti. “Sace vo, dhanena attho, khippaṃ maṃ bandhanā mocetvā sīsaṃ nhāpetvā ahatavattāni acchādetvā gandhehi vilimpāpetvā pupphāni pilandhāpetvā ṭhapethā”ti. “Corā tassa kathaṃ sutvā tathā akaṃsu”.

Brāhmaṇo nakkhattayogaṃ ṇatvā mantam parivattetvā ākāsaṃ ullokesi, tāvadeva ākāśato ratanāni paṭiṃsu. Corā taṃ dhanam saṅkaḍḍhitvā uttarāsaṅgesu bhaṇḍikaṃ katvā pāyiṃsu. Brāhmaṇopi tesam pacchatova agamāsi. Atha te core añṇe pañcasatā corā gaṇhiṃsu. “Kimatthaṃ amhe gaṇhathā”ti ca vuttā “dhanatthāyā”ti āhaṃsu. “Yadi vo dhanena attho, etaṃ brāhmaṇaṃ gaṇhatha, eso ākāsaṃ ulloketvā dhanam vassāpesi, amhākampetaṃ eteneva dinna”nti. Corā core vissajjetvā “amhākampi dhanam dehī”ti brāhmaṇaṃ gaṇhiṃsu. Brāhmaṇo “ahaṃ tumhākaṃ dhanam dadeyyaṃ, dhanavassāpanakanakkhattayogo pana ito saṃvaccharamatthake bhavissati. Yadi vo dhanenattho, adhivāsetha, tadā dhanavassaṃ vassāpessāmī”ti āha. Corā kujjhitvā “ambho, duṭṭhabrāhmaṇa, añṇesaṃ idāneva dhanam vassāpetvā amhe añṇaṃ saṃvaccharam adhivāsāpesī”ti tiṇhena asinā brāhmaṇaṃ dvidhā chinditvā magge chaḍḍetvā vegena anubandhitvā tehi corehi saddhiṃ yujjhitvā te sabbepi māretvā dhanam ādāya puna dve koṭṭhāsā hutvā añṇamañṇaṃ yujjhitvā aḍḍhateyyāni purisasatāni ghātetvā etena upāyena yāva dve janā avasiṭṭhā ahesuṃ, tāva añṇamañṇaṃ ghātayiṃsu. Evaṃ taṃ purisasahassaṃ vināsaṃ pattaṃ.

Te pana dve janā upāyena taṃ dhanam āharitvā ekasmim gāmasamīpe gahanaṭṭhāne dhanam paṭicchādetvā eko khaggaṃ gahetvā rakkhanto nisīdi, eko taṇḍule gahetvā bhattaṃ pacāpetuṃ gāmaṃ pāvisi. Lobho ca nāmesa vināsamūlamevāti dhanasantike nisinno cintesi “tasmim āgate idaṃ dhanam dve koṭṭhāsā bhavissanti, yaṃnūnāhaṃ taṃ āgatamattameva khaggena paharitvā ghāteyya”nti. So khaggaṃ sannayhitvā tassa āgamaṇaṃ olovento nisīdi. Itaropi cintesi “taṃ dhanam dve koṭṭhāsā bhavissanti, yaṃnūnāhaṃ bhatte viṣaṃ pakkhipitvā taṃ purisaṃ bhojetvā jīvitakkhayaṃ pāpetvā ekakova dhanam gaṇheyya”nti. So niṭṭhite bhatte sayam bhuñjitvā sesake viṣaṃ pakkhipitvā taṃ ādāya tattha agamāsi. Taṃ bhattaṃ otāretvā ṭhitamattameva itaro khaggena dvidhā

chinditvā taṃ paṭicchannaṭṭhāne chaḍḍetvā tañca bhattaṃ bhuñjitvā sayampi tattheva jīvitakkhayaṃ pāpuṇi. Evañca taṃ dhaṇaṃ nissāya sabbeva vināsaṃ pāpuṇiṃsu.

Bodhisattopi kho ekāhadvīhaccayena dhaṇaṃ ādāya āgato tasmim̐ ṭhāne ācariyaṃ adisvā vippakiṇṇaṃ pana dhaṇaṃ disvā “ācariyena mama vacanaṃ akatvā dhaṇaṃ vassāpitaṃ bhavissati, sabbehi vināsaṃ pattehi bhavitabba”nti mahāmaggena pāyāsī. Gacchanto ācariyaṃ mahāmagge dvidhā chinnaṃ disvā “mama vacanaṃ akatvā mato”ti dārūni uddharitvā citakaṃ katvā ācariyaṃ jhāpetvā vanapupphehi pūjetvā purato gacchanto jīvitakkhayaṃ patte pañcasate, purato aḍḍhateyyasateti anukkamena avasāne dve jane jīvitakkhayaṃ patte disvā cintesi “imaṃ dvīhi ūnaṃ purisasahassaṃ vināsaṃ pattaṃ, aññehi dvīhi corehi bhavitabbaṃ, tepi santhambhituṃ na sakkhissanti, kahaṃ nu kho te gatā”ti gacchanto tesam̐ dhaṇaṃ ādāya gahanaṭṭhānaṃ pavittāmaggaṃ disvā gacchanto bhaṇḍikabaddhassa dhaṇassa rāsiṃ disvā ekaṃ bhattapātiṃ avattharitvā mataṃ addasa. Tato “idaṃ nāma tehi kataṃ bhavissati”ti sabbaṃ ñatvā “kahaṃ nu kho so puriso”ti vicinanto tampi paṭicchannaṭṭhāne apaviddhaṃ disvā “amhākaṃ ācariyo mama vacanaṃ akatvā attano dubbacabhāvena attanāpi vināsaṃ patto, aparampi tena purisasahassaṃ vināsitaṃ, anupāyena vata akāraṇena attano vuḍḍhiṃ patthayamānā amhākaṃ ācariyo viya mahāvināsameva pāpuṇissanti”ti cintetvā imaṃ gāthamāha -

48. “Anupāyena yo atthaṃ, icchati so vihaññati;
Cetā haniṃsu vedabbaṃ, sabbe te byasanaṃajjhagū”ti.

Tattha so vihaññatīti so anupāyena “attano atthaṃ vuḍḍhiṃ sukhaṃ icchāmī”ti akāle vāyāmaṃ karonto puggalo vihaññati kilamati mahāvināsaṃ pāpuṇāti. Cetāti cetaṛaṭṭhavāsino corā. Haniṃsu vedabbanti vedabbamantavasena “vedabbo”ti laddhanāmaṃ brāhmaṇaṃ haniṃsu. Sabbe te byasanaṃajjhagūti tepi ca anavasesā aññamaññaṃ ghātayamānā byasanaṃ adhigacchiṃsu paṭilabhiṃsūti.

Evaṃ bodhisatto “yathā amhākaṃ ācariyo anupāyena aṭṭhāne parakkamaṃ karonto dhaṇaṃ vassāpetvā attanāpi jīvitakkhayaṃ patto, aññesañca vināsapaccayo jāto, evameva yo aññopi anupāyena attano atthaṃ icchanto vāyāmaṃ karissati, sabbo so attanā ca vinassissati, paresañca vināsapaccayo bhavissati”ti vanaṃ unnādentō devatāsu sādhuḥkāraṃ dadamānāsu imāya gāthāya dhammaṃ desetvā taṃ dhaṇaṃ upāyena attano gehaṃ āharitvā dānādīni puññaṇi karonto yāvatāyukaṃ ṭhatvā jīvitapariyosāne saggapathaṃ pūrayamāno agamāsī.

Satthāpi “na tvaṃ bhikkhu idāneva dubbaco, pubbepi dubbacova, dubbacattā pana mahāvināsaṃ patto”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā vedabbabrāhmaṇo dubbacabhikkhu ahosi, antevāsiko pana ahameva ahosi”nti.

Vedabbajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

49. Nakkhattajātakavaṇṇanā

Nakkhattaṃ patimānentanti idaṃ satthā jetavane viharanto aññataraṃ ājīvakaṃ ārabba kathesi. Sāvattiyaṃ kirekaṃ kuladhītaraṃ janapade eko kulaputto attano puttassa vāretvā “asukadivase nāma gaṇhissāmī”ti divasaṃ ṭhapetvā tasmim̐ divase

sampatte attano kulūpakam ājīvakaṃ pucchi “bhante, ajja mayaṃ ekaṃ maṅgalaṃ karissāma, sobhanaṃ nu kho nakkhatta”nti. So “ayaṃ maṃ paṭhamam apucchitvā divasaṃ ṭhapetvā idāni paṭipucchati, hotu, sikkhāpessāmi na”nti kujjhitvā “ajja asobhanaṃ nakkhattam, mā ajja maṅgalaṃ karittha, sace karissatha, mahāvināso bhavissatī”ti āha. Tasmim kule manussā tassa saddahitvā taṃ divasaṃ na gacchiṃsu. Nagaravāsino sabbaṃ maṅgalakiriyaṃ katvā tesam anāgamaṇaṃ disvā “tehi ajja divaso ṭhapito, no ca kho āgatā, amhākampi bahu vayakammaṃ kataṃ, kiṃ no tehi, amhākaṃ dhītaraṃ aññassa dassāmā”ti yathākateneva maṅgalena dhītaraṃ aññassa kulassa adaṃsu.

Itare punadivase āgantvā “detha no dārika”nti āhaṃsu. Atha ne sāvattthivāsino “janapadavāsino nāma tumhe gahapatikā pāpamanussā divasaṃ ṭhapetvā avaññāya na āgatā, āgataṃ maggeneva paṭigacchatha, amhehi aññesaṃ dārikā dinnā”ti paribhāsiṃsu. Te tehi saddhiṃ kalahaṃ katvā dārikaṃ alabhitvā yathāgataṃ maggeneva gatā. Tenapi ājīvakena tesam manussānaṃ maṅgalantarāyassa katabhāvo bhikkhūnaṃ antare pākaṭo jāto. Te bhikkhū dhammasabhāyaṃ sannipatitā “āvuso, ājīvakena kulassa maṅgalantarāyo kato”ti kathayamānā nisīdiṃsu. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchi. Te “imāya nāmā”ti kathayiṃsu. “Na, bhikkhave, idāneva ājīvako tassa kulassa maṅgalantarāyaṃ karoti, pubbepi esa tesam kujjhitvā maṅgalantarāyaṃ akāsiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente nagaravāsino janapadavāsīnaṃ dhītaraṃ vāretvā divasaṃ ṭhapetvā attano kulūpakam ājīvakaṃ pucchiṃsu “bhante, ajja amhākaṃ ekā maṅgalakiriya, sobhanaṃ nu kho nakkhatta”nti. So “ime attano ruciyā divasaṃ ṭhapetvā idāni maṃ pucchanti”ti kujjhitvā “ajja nesam maṅgalantarāyaṃ karissāmī”ti cintetvā “ajja asobhanaṃ nakkhattam, sace karotha, mahāvināsaṃ pāpuñissathā”ti āha. Te tassa saddahitvā na gamiṃsu. Janapadavāsino tesam anāgamaṇaṃ ñatvā “te ajja divasaṃ ṭhapetvāpi na āgatā, kiṃ no tehi, aññesaṃ dhītaraṃ dassāmā”ti aññesaṃ dhītaraṃ adaṃsu. Nagaravāsino punadivase āgantvā dārikaṃ yāciṃsu. Janapadavāsino “tumhe nagaravāsino nāma chinnahirikā gahapatikā, divasaṃ ṭhapetvā dārikaṃ na gaṇhittha, mayaṃ tumhākaṃ anāgamanabhāvena aññesaṃ adamhā”ti. Mayaṃ ājīvakaṃ paṭipucchitvā “nakkhattam na sobhana”nti nāgatā, detha no dārika”nti. “Amhehi tumhākaṃ anāgamanabhāvena aññesaṃ dinnā, idāni dinnadārikaṃ kathaṃ puna ānessāmā”ti.

Evaṃ tesu aññamaññaṃ kalahaṃ karontesu eko nagaravāsī paṇḍitapuriso ekena kammena janapadaṃ gato tesam nagaravāsīnaṃ “mayaṃ ājīvakaṃ pucchitvā nakkhattassa asobhanabhāvena nāgatā”ti kathentānaṃ sutvā “nakkhattena ko attho, nanu dārikāya laddhabhāvova nakkhatta”nti vatvā imaṃ gāthamāha -

49. “Nakkhattam patimānentaṃ, attho bālaṃ upaccagā;
Attho atthassa nakkhattam, kiṃ karissanti tārakā”ti.

Tattha patimānentaṃ olokentaṃ, “idāni nakkhattam bhavissati, idāni nakkhattam bhavissatī”ti āgamayamānaṃ. Attho bālaṃ upaccagāti etaṃ nagaravāsikaṃ bālaṃ dārikāpaṭilābhasaṅkhāto attho atikkanto. Attho atthassa nakkhattanti yaṃ attham pariyesanto carati, so paṭiladdho atthova atthassa nakkhattam nāma. Kiṃ karissanti tārakāti itare pana ākāse tārakā kiṃ karissanti, kataraṃ attham sādheasantīti attho. Nagaravāsino kalahaṃ katvā dārikaṃ alabhitvā agamaṃsu.

Satthā “na, bhikkhave, esa ājīvako idāneva kulassa maṅgalantarāyaṃ karoti, pubbepi akāsiyevā”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā ājīvako etarahi ājīvakova ahosi, tānipi kulāni etarahi kulāniyeva, gāthaṃ vatvā tṛṭho paṇḍitapuriso pana ahameva ahosi”nti.

Nakkhattajātakavaṇṇanā navamā.

50. Dummedhajātakavaṇṇanā

Dummedhānanti idaṃ satthā jetavane viharanto lokatthacariyaṃ ārabha kathesi. Sā dvādasakanipāte mahākaṇhajātake āvi bhavissati.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa rañño aggamahesiyā kucchimhi paṭisandhiṃ gaṇhi. Tassa mātukucchito nikkhantassa nāmaggaṇadivase “brahmadattakumāro”ti nāmaṃ akaṃsu. So soḷasavassuddesiko hutvā takkaṣilāyaṃ sippaṃ uggaṇhitvā tiṇṇaṃ vedānaṃ pāraṃ gantvā aṭṭhārasannaṃ vijjāṭṭhānānaṃ nipphattiṃ pāpuṇi, athassa pitā oparajjaṃ adāsi. Tasmaṃ samaye bārāṇasivāsino devatāmaṅgalikā honti, devatā namassanti, bahū ajeḷakakukkuṭabhūkarādayo vadhitvā nānappakārehi pupphagandhehi ceva maṃsalohitehi ca balikammaṃ karonti. Bodhisatto cintesi “idāni sattā devatāmaṅgalikā, bahuṃ paṇavadhaṃ karonti, mahājano yebhuyyena adhammasmiṃyeva nivittṭho, ahaṃ pitu accayena rajjaṃ labhitvā ekampi akilametvā upāyeneva paṇavadhaṃ kātuṃ na dassāmī”ti. So ekadivasaṃ rathaṃ abhiruyha nagarā nikkhanto addasa ekasmiṃ mahante vaṭarukkhe mahājanaṃ sannipatitaṃ, tasmaṃ rukkhe nibbattadevatāya santike puttadhītuyasadhanādīsu yaṃ yaṃ icchati, taṃ taṃ patthentaṃ. So taṃ disvā rathā oruyha taṃ rukkhaṃ upasaṅkamitvā gandhapupphehi pūjetvā udakena abhisekaṃ katvā rukkhaṃ padakkhiṇaṃ katvā devatāmaṅgaliko viya hutvā devataṃ namassitvā rathaṃ abhiruyha nagaraṃ pāvīsi. Tato paṭṭhāya imināva niyāmena antarantare tattha gantvā devatāmaṅgaliko viya pūjaṃ karoti.

So aparena samayena pitu accayena rajje patiṭṭhāya catasso agatiyo vajjetvā dasa rājadhamme akopento dhammena rajjaṃ kārento cintesi “mayhaṃ manoratho matthakaṃ patto, rajje patiṭṭhitomhi. Yaṃ panāhaṃ pubbe ekaṃ atthaṃ cintayim, idāni taṃ matthakaṃ pāpessāmī”ti amacce ca brāhmaṇagahapatikādayo ca sannipātāpetvā āmantesi “jānātha bho mayā kena kāraṇena rajjaṃ patta”nti? “Na jānāma, devā”ti. “Api vohaṃ asukaṃ nāma vaṭarukkhaṃ gandhādīhi pūjetvā añjaliṃ paggaḥetvā namassamāno diṭṭhapubbo”ti. “Āma, devā”ti. Tadāhaṃ patthanaṃ akāsim “sace rajjaṃ pāpuṇissāmi, balikammaṃ te karissāmī”ti. “Tassā me devatāya ānubhāvena idaṃ rajjaṃ laddhaṃ, idāni balikammaṃ karissāmi, tumhe papañcaṃ akatvā khippaṃ devatāya balikammaṃ sajjethā”ti. “Kiṃ kiṃ gaṇhāma, devā”ti? Bho ahaṃ devatāya āyācamāno “ye mayhaṃ rajje pāṇātipātādīni pañca dussīlakammāni dasa akusalakammapathe samādāya vattissanti, te ghātetvā antavaṭṭimaṃsalohitādīhi balikammaṃ karissāmī”ti āyāciṃ. Tasmā tumhe evaṃ bheriṃ carāpetha “amhākaṃ rājā uparājakāleyeva evaṃ āyāci ‘sacāhaṃ rajjaṃ pāpuṇissāmi, ye me rajje dussīlā bhavissanti, te sabbe ghātetvā balikammaṃ karissāmī”ti, so idāni pañcavidhaṃ dussīlakammaṃ dasavidhaṃ akusalakammapaṭhaṃ samādāya vattamānānaṃ dussīlānaṃ sahaṃsaṃ ghātetvā tesāṃ hadayaamaṃsādīni gāhāpetvā devatāya balikammaṃ kātukāmo, evaṃ

nagaravāsino jānantū”ti. Evañca pana vatvā “yedāni ito paṭṭhāya dussīlakamme vattissanti, tesam sahasam ghātetvā yaññaṃ yajitvā āyācanato muccissāmī”ti etamatthaṃ pakāsento imaṃ gāthamāha -

50. “Dummedhānaṃ sahasena, yañña me upayācito;
Idāni khohaṃ yajissāmi, bahu adhammiko jano”ti.

Tattha dummedhānaṃ sahasenāti “idaṃ kammaṃ kātuṃ vaṭṭati, idaṃ na vaṭṭatī”ti ajānanabhāvena, dasasu vā pana akusalakammāpathesu samādāya vattanabhāvena duṭṭhā medhā etessanti dummedhā, tesam dummedhānaṃ nippaṇṇānaṃ bālapuggalānaṃ gaṇitvā gahitena sahasena. Yañña me upayācitoti mayā devataṃ upasaṅkamitvā “evaṃ yajissāmī”ti yañña yācito. Idāni khohaṃ yajissāmīti so ahaṃ iminā āyācanena rajjassa paṭiladdhattā idāni yajissāmi. Kimkāraṇā? Idāni hi bahu adhammiko jano, tasmā idāneva naṃ gahetvā balikammaṃ karissāmīti.

Amaccā bodhisattassa vacanaṃ sutvā “sādhu, devā”ti dvādasayojanike bārāṇasinagare bheriṃ carāpesuṃ. Bheriyā āṇaṃ sutvā ekampi dussīlakammaṃ samādāya ṭhito ekapurisopi nāhosi. Iti yāva bodhisatto rajjaṃ kāresi, tāva ekapuggalopi pañcasu dasasu vā dussīlakammesu ekampi kammaṃ karonto na paṇṇāyittha. Evaṃ bodhisatto ekapuggalampi akilamento sakalapaṭṭhāvāsino sīlaṃ rakkhāpetvā sayampi dānādāni puṇṇāni katvā jīvitapariyosāne attano parisam ādāya devanagaraṃ pūrento agamāsi.

Satthāpi “na, bhikkhave, tathāgato idāneva lokassa atthaṃ carati, pubbepi cariyevā”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi - “tadāparisā buddhāparisā ahesuṃ, bārāṇasirājā pana ahameva ahosi”nti.

Dummedhajātakavaṇṇanā dasamā.

Atthakāmaṃvaggo pañcama.

Tassuddānaṃ -

Losakatissakapota, veḷukaṃ makasampi ca;
Rohiṇī āramadūsaṃ, vāruṇīdūsavedabbaṃ;
Nakkhattaṃ dummedhaṃ dasāti.

Paṭhamo paṇṇāsako.

6. Āsīsavaggo

51. Mahāsīlavajātakavaṇṇanā

Āsīsetheva purisoti idaṃ satthā jetavane viharanto ossaṭṭhavīriyaṃ bhikkhuṃ ārabha kathesi. Tañhi satthā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu ossaṭṭhavīriyosī”ti pucchi. “Āma, bhante”ti ca vutte “kasmā tvaṃ bhikkhu evarūpe niyyānikasāsane pabbajitvā vīriyaṃ ossaji, pubbe paṇḍitā rajjā parihāyitvāpi attano vīriye ṭhatvāva naṭṭhampi yasaṃ puna uppādayiṃsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto rañña aggamaheṣiyā kucchimhi nibbatto. Tassa nāmaggaḥaṇadivase “sīlavakumāro”ti nāmaṃ akaṃsu. So soḷasavassuddesikova sabbasippesu nipphattiṃ patvā aparabhāge pitu accayena

rajje patiṭṭhito mahāsīlavarājā nāma ahosi dhammiko dhammarājā. So nagarassa catūsu dvāresu catasso, majjhe ekaṃ, nivesanadvāre ekanti niccaṃ cha dānasālāyo kārāpetvā kapaṇaddhikānaṃ dānaṃ deti, sīlaṃ rakkhati, uposathakammaṃ karoti, khantimettānuddayasampanno aṅke nisinnaṃ puttaṃ paritosayamāno viya sabbasatte paritosayamāno dhammena rajjaṃ kāreti. Tasseko amacco antepure padubbhitvā aparabhāge pākaṭo jāto. Amaccā rañño ārocesuṃ. Rājā pariggaṇhanto attanā paccakkhato ñatvā taṃ amaccaṃ pakkosāpetvā “andhabāla ayuttaṃ te kataṃ, na tvaṃ mama vijite vasituṃ arahasi, attano dhanañca puttadāre ca gahetvā aññattha yāhi”ti raṭṭhā pabbājesi. So nikkhamitvā kāsiraṭṭhaṃ atikkamma kosala janapadaṃ gantvā kosalarājānaṃ upaṭṭhahanto anukkamena rañño abbhantariko vissāsiko jāto.

So ekadivasam kosalarājānaṃ āha - “deva bārāṇasirajjaṃ nāma nimmakkhikamadhupaṭalasadisam, rājā atimuduko, appeneva balavāhanena sakkā bārāṇasirajjaṃ gaṇhitu”nti. Rājā tassa vacanaṃ sutvā “bārāṇasirajjaṃ nāma mahā, ayañca ‘appeneva balavāhanena sakkā bārāṇasirajjaṃ gaṇhitu’nti āha, kiṃ nu kho pana payuttakacoro siyā”ti cintetvā “payuttakosi maññe”ti āha. “Nāhaṃ, deva, payuttako, saccameva vadāmi. Sace me na saddahatha, manusse pesetvā paccantagāmaṃ hanāpetha, te manusse gahetvā attano santikaṃ nīte dhanam datvā vissajjessatī”ti. Rājā “ayaṃ ativiya sūro hutvā vadati, vīmaṃsissāmi tāvā”ti attano purise pesetvā paccantagāmaṃ hanāpesi. Manussā te core gahetvā bārāṇasirañño dassesuṃ. Rājā te disvā “tātā, kasmā gāmaṃ hanathā”ti pucchi. “Jīvitum asakkontā, devā”ti vutte rājā “atha kasmā mama santikaṃ nāgamittha, itodāni paṭṭhāya evarūpaṃ kammaṃ mā karitthā”ti tesam dhanam datvā vissajjesi. Te gantvā kosalarañño taṃ pavattiṃ ārocesuṃ. So ettakenāpi gantum avisahanto puna majjhejanapadaṃ hanāpesi. Tepi core rājā tatheva dhanam datvā vissajjesi. So ettakenāpi agantvā puna pesetvā antaravīthiyaṃ vilumpāpesi, rājā tesampi corānaṃ dhanam datvā vissajjesiyeva. Tadā kosalarājā “ativiya dhammiko rājā”ti ñatvā “bārāṇasirajjaṃ gahessāmī”ti balavāhanaṃ ādāya niyyāsi.

Tadā pana bārāṇasirañño mattavāraṇepi abhimukhaṃ āgacchante anivattanadhammā asaniyāpi sīse patantiyā asantanasabhāvā sīlavamahārājassa ruciya sati sakalajambudīpe rajjaṃ gahetuṃ samatthā sahasamattā abhejjavarasūrā mahāyodhā honti. Te “kosalarājā āgacchatī”ti sutvā rājānaṃ upasaṅkamitvā “deva, kosalarājā kira ‘bārāṇasirajjaṃ gaṇhissāmī’ti āgacchatī, gacchāma, naṃ amhākaṃ rajjasīmaṃ anokkantameva pothetvā gaṇhāmā”ti vadiṃsu. Rājā “tātā, maṃ nissāya aññesaṃ kilamanakiccaṃ natthi, rajjatthiko rajjaṃ gaṇhātu, māgamitthā”ti nivāresi. Kosalarājā rajjasīmaṃ atikkamitvā janapadamajjhaṃ pāvisi. Amaccā punapi rājānaṃ upasaṅkamitvā tatheva vadiṃsu, rājā purimanayeneva nivāresi. Kosalarājā bahinagare ṭhatvā “rajjaṃ vā detu yuddhaṃ vā”ti sīlavamahārājassa sāsaṇaṃ pesesi. Rājā taṃ sutvā “natthi mayā saddhiṃ yuddhaṃ, rajjaṃ gaṇhātū”ti paṭisāsaṇaṃ pesesi. Punapi amaccā rājānaṃ upasaṅkamitvā “deva, na mayaṃ kosalarañño nagaraṃ pavasiṃ dema, bahinagareyeva naṃ pothetvā gaṇhāmā”ti āhaṃsu, rājā purimanayeneva nivāretvā nagaradvārāni vivarāpetvā saddhiṃ amaccasahasena mahātale pallaṅkamajjhe nisīdi.

Kosalarājā mahantena balavāhanena bārāṇasiṃ pāvisi. So ekampi paṭisattum apassanto rañño nivesanadvāraṃ gantvā amaccagaṇaparivuto apārutadvāre nivesane alaṅkatapaṭiyattaṃ mahātalaṃ āruya nisinnaṃ nirāparādhaṃ

sīlavamahārājānaṃ saddhiṃ amaccasahassena gaṇhāpetvā “gacchatha, imaṃ rājānaṃ saddhiṃ amaccehi pacchābāhaṃ gāḷhabandhanaṃ bandhitvā āmakasusānaṃ netvā galappamāṇe āvāṇṇe khanitvā yathā ekopi hatthaṃ ukkhipituṃ na sakkoti, evaṃ paṃsuṃ pakkhipitvā nikhanatha, rattiṃ siṅgālā āgantvā etesaṃ kātābbayuttakaṃ karissanti”ti āha. Manussā corarañño āṇaṃ sutvā rājānaṃ saddhiṃ amaccehi pacchābāhaṃ gāḷhabandhanaṃ bandhitvā nikkhamiṃsu. Tasmimpi kāle sīlavamahārājā corarañño āghātamattampi nākāsi. Tesupi amaccesu evaṃ bandhitvā nīyamānesu ekopi rañño vacanaṃ bhindituṃ samattho nāma nāhosi. Evaṃ suvinītā kirassa parisā. Atha te rājapurisā sāmaccāṃ sīlavamahārājānaṃ āmakasusānaṃ netvā galappamāṇe āvāṇṇe khanitvā sīlavamahārājānaṃ majjhe, ubhosu passesu sesaamacceti evaṃ sabbepi āvāṇṇesu otāretvā paṃsuṃ ākiritvā ghaṇaṃ ākoṭetvā agamaṃsu. Tadā sīlavamahārājā amacce āmantetvā “corarañño upari kopāṃ akatvā mettaṃ eva bhāvētha, tātā”ti ovadi.

Atha aḍḍharattasamaye “manussamaṃsaṃ khādissāmā”ti siṅgālā āgamiṃsu. Te disvā rājā ca amaccā ca ekappahāreneva saddamakāṃsu, siṅgālā bhītā palāyiṃsu. Te nivattitvā oloketā pacchato kassaci anāgamanabhāvaṃ ñatvā puna paccāgamiṃsu. Itarepi tatheva saddamakāṃsu. Evaṃ yāvatatiyaṃ palāyitvā puna oloketā tesu ekassapi anāgamanabhāvaṃ ñatvā “vajjhappattā ete bhavissanti”ti sūrā hutvā nivattitvā puna tesu saddaṃ karontesupi na palāyiṃsu. Jeṭṭhakasiṅgālo rājānaṃ upagañchi, sesā siṅgālā sesānaṃ amaccānaṃ santikaṃ agamaṃsu. Upāyakusalo rājā tassa attano santikaṃ āgatabhāvaṃ ñatvā ḍaṃsitū okāsaṃ dento viya gīvaṃ ukkhipitvā taṃ gīvāya ḍaṃsamānaṃ hanukaṭṭhikena ākaḍḍhitvā yante pakkhipitvā viya gāḷhaṃ gaṇhi, nāgabalena raññā hanukaṭṭhikena ākaḍḍhitvā gīvāya gāḷhaṃ gahitasīṅgālo attānaṃ mocetuṃ asakkonto maraṇabhayaatajjito mahāviraṇaṃ viravi. Avasesā siṅgālā tassa taṃ aṭṭassaraṃ sutvā “ekena purisena suggahito bhavissati”ti amacce upasaṅkamituṃ asakkontā maraṇabhayaatajjitā sabbe palāyiṃsu. Rañño hanukaṭṭhikena daḷhaṃ katvā gahitasīṅgāle aparāparaṃ sañcarante paṃsu sithilā ahosi. Sopi siṅgālo maraṇabhayaabhīto catūhi pādehi rañño uparibhāge paṃsuṃ apabyūhi, rājā paṃsuno sithilabhāvaṃ ñatvā siṅgālaṃ vissajjetvā nāgabalo thāmasampanno aparāparaṃ sañcaranto ubho hatthe ukkhipitvā āvāṇṇamukhavaṭṭiyaṃ olubbha vātacchinnavalāhako viya nikkhamitvā ṭhito amacce assāsetvā paṃsuṃ viyūhitvā sabbe uddharitvā amaccaparivuto āmakasusāne aṭṭhāsi.

Tasmiṃ samaye manussā ekaṃ matamanussaṃ āmakasusāne chaḍḍentā dvinnāṃ yakkhānaṃ sīmantarikāya chaḍḍesuṃ. Te yakkhā taṃ matamanussaṃ bhājetuṃ asakkontā “na mayaṃ imaṃ bhājetuṃ sakkoma, ayaṃ sīlavarājā dhammiko, esa no bhājetvā dassati, etassa santikaṃ gacchāmā”ti taṃ matamanussaṃ pāde gahetvā ākaḍḍhantā rañño santikaṃ gantvā “deva, amhākaṃ imaṃ matakaṃ bhājetvā dehi”ti āhaṃsu. “Bho yakkhā, ahaṃ imaṃ tumhākaṃ bhājetvā dadeyyaṃ, aparisuddho panamhi, nhāyissāmi tāvā”ti. Yakkhā corarañño ṭhapitaṃ vāsitaudakaṃ attano ānubhāvena āharitvā rañño nhānatthāya adaṃsu. Nhatvā ṭhitassa saṃharitvā ṭhapite corarañño sāṭake āharitvā adaṃsu, te nivāsetvā ṭhitassa catujjātiyagandhasamuggaṃ āharitvā adaṃsu, gandhe vilimpitvā ṭhitassa suvaṇṇasamugge maṇitālavaṇṇesu ṭhapitāni nānāpupphāni āharitvā adaṃsu. Pupphāni piḷandhitvā ṭhitakāle “aññaṃ kiṃ karomā”ti pucchiṃsu. Rājā attano chātakākāraṃ dassesi, te gantvā corarañño sampāditaṃ nānaggarasabhojanaṃ āharitvā adaṃsu, rājā nhātānulitto sumaṇḍitappasādhito nānaggarasabhojanaṃ

bhuñji. Yakkhā corarañño t̥hapitaṃ vāsitaṇṇiyaṃ suvaṇṇabhiṅkāreṇeva suvaṇṇasarakenapi saddhiṃ āhariṃsu. Athassa pāṇiyaṃ pivitvā mukhaṃ vikkhāletvā hatthe dhovitvā t̥hitakāle corarañño sampāditāṃ pañcasugandhikasuparibhāvitāṃ tambūlaṃ āharitvā adaṃsu. Taṃ khāditvā t̥hitakāle “aññaṃ kiṃ karomā”ti pucchiṃsu. Gantvā corarañño ussīsake nikkhittaṃ maṅgalakhaggaṃ āharathāti. Tampi gantvā āhariṃsu. Rājā taṃ khaggaṃ gahetvā taṃ matamanussaṃ ujukaṃ t̥hapāpetvā matthakamajjhe asinā paharitvā dve koṭṭhāse katvā dvinnāṃ yakkhānaṃ samavibhattameva vibhajitvā adāsi, datvā ca pana khaggaṃ dhovitvā sannayhitvā atṭhāsi. Atha te yakkhā manussamaṃsaṃ khāditvā suhitā hutvā tuṭṭhacittā “aññaṃ te, mahārāja, kiṃ karomā”ti pucchiṃsu. Tena hi tumhe attano ānubhāvena maṃ corarañño sirigabbhe otāretha, ime ca amacce attano attano gehesu patiṭṭhāpethāti. Te “sādhu devā”ti sampaṭicchitvā tathā akaṃsu.

Tasmiṃ samaye corarājā alaṅkatasirigabbhe sirisayanapiṭṭhe nipanno niddāyati. Rājā tassa pamattassa niddāyantassa khaggatalena udaraṃ pahari. So bhīto pabujjhitvā dīpālokena sīlavamahārājānaṃ sañjānitvā sayanā utṭhāya satim upaṭṭhapetvā t̥hito rājānaṃ āha “mahārāja, evarūpāya rattiya gahitārakkhe pihitadvāre bhavane ārakkhamanussehi nirokāse t̥hāne khaggaṃ sannayhitvā alaṅkatapaṭiyatto kathaṃ nāma tvaṃ imaṃ sayanapiṭṭhaṃ āgato”ti. Rājā attano āgamanākāraṃ sabbaṃ vitthārato kathesi. Taṃ sutvā corarājā saṃviggamānaso “mahārāja, ahaṃ manussabhūtopi samāno tumhākaṃ guṇe na jānāmi, paresaṃ lohitamaṃsakhādakehi pana kakkhaḥēhi pharusehi yakkhehi tava guṇā ñātā, na dānāhaṃ, narinda, evarūpe sīlasampanne tayi dubbhissāmi”ti khaggaṃ ādāya sapathaṃ katvā rājānaṃ khamāpetvā mahāsayane nipajjāpetvā attanā khuddakamañcake nipajjitvā pabhātāya rattiya utṭhite sūriye bheriṃ carāpetvā sabbaseniyo ca amaccabrāhmaṇagahapatike ca sannipātāpetvā tesāṃ purato ākāse puṇṇacandaṃ ukkhipanto viya sīlavarañño guṇe kathetvā parisamajjheyeva puna rājānaṃ khamāpetvā rajjaṃ paṭicchāpetvā “mahārāja, ito paṭṭhāya tumhākaṃ uppanno corūpaddavo mayhaṃ bhāro, mayā gahitārakkhā tumhe rajjaṃ karoṭhā”ti vatvā pesuññākārakassa āṇaṃ kāretvā attano balavāhanaṃ ādāya sakaraṭṭhameva gato.

Sīlavarājāpi kho alaṅkatapaṭiyatto setacchattassa heṭṭhā sarabhapādaḥ kañcanapallaṅke nisinno attano sampattiṃ oloketvā “ayañca evarūpā sampatti amaccasahassassa ca jīvitapaṭilābho mayi vīriyaṃ akaronte na kiñci abhavissa, vīriyabalena panāhaṃ naṭṭhañca imaṃ yasaṃ paṭilabhiṃ, amaccasahassassa ca jīvitadānaṃ adāsiṃ, āsacchedaṃ vata akatvā vīriyameva kattabbaṃ. Katavīriyassa hi phalaṃ nāma evaṃ samijjhatī”ti cintetvā udānavasena imaṃ gāthamāha -

51. “Āsīsetheva puriso, na nibbindeyya paṇḍito;
Passāmi vohaṃ attānaṃ, yathā icchiṃ tathā ahū”ti.

Tattha āsīsethevāti “evāhaṃ vīriyaṃ ārabhanto imamahā dukkhā muccissāmi”ti attano vīriyabalena āsaṃ karotheva. Na nibbindeyya paṇḍitoti paṇḍito upāyakusalo yuttaṭṭhāne vīriyaṃ karonto “ahaṃ imassa vīriyassa phalaṃ na labhissāmi”ti na ukkaṇṭheyya, āsacchedaṃ kareyyāti attho. Passāmi vohaṃ attānanti ettha voti nipātamattaṃ, ahaṃ ajja attānaṃ passāmi. Yathā icchiṃ tathā ahūti ahañhi āvāṇe nikhāto tamhā dukkhā muccitvā puna attano rajjasampattiṃ icchiṃ, so ahaṃ imaṃ sampattiṃ pattaṃ attānaṃ passāmi. Yathevāhaṃ pubbe icchiṃ, tatheva me attā

jātoti. Evaṃ bodhisatto “aho vata bho sīlasampannānaṃ vīriyaphalaṃ nāma samijjhatī”ti imāya gāthāya udānaṃ udānetvā yāvajīvaṃ puññāni katvā yathākammaṃ gato.

Satthāpi imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne ossaṭṭhavīriyo bhikkhu arahatte patiṭṭhāsi. Satthā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā paduṭṭhāmacco devadatto ahosi, amaccasahassaṃ buddhaparisā, sīlavamahārājā pana ahameva ahosi”nti.

Mahāsīlavajātakavaṇṇanā paṭhamā.

52. Cūḷajanakajātakavaṇṇanā

Vāyameve purisoti idaṃ satthā jetavane viharanto ossaṭṭhavīriyamevārabha kathesi. Tattha yaṃ vattabbaṃ, taṃ sabbaṃ mahājanakajātake āvi bhavissati. Janakarājā pana setacchattassa heṭṭhā nisinno imaṃ gāthamāha -

52. “Vāyameve puriso, na nibbindeyya paṇḍito;
Passāmi vohaṃ attānaṃ, udakā thalamubbhata”nti.

Tattha vāyamevevāti vāyāmaṃ karotheva. Udakā thalamubbhatanti udakato thalamuttiṇṇaṃ thale patiṭṭhitam attānaṃ passāmīti. Idhāpi ossaṭṭhavīriyo bhikkhu arahattaṃ patto, janakarājā sammāsambuddhova ahoṣīti.

Cūḷajanakajātakavaṇṇanā dutiyā.

53. Puṇṇapātijātakavaṇṇanā

Tatheva puṇṇā pātiyoti idaṃ satthā jetavane viharanto visavāruṇiṃ ārabha kathesi. Ekaṃ samayaṃ sāvattiyaṃ surādhuttā sannipatitvā mantayimṣu - “surāmūlaṃ no khīṇaṃ, kahaṃ nu kho labhissāmā”ti. Atheke kakkhaḷadhutto āha “mā cintayittha, attheko upāyo”ti. “Kataro upāyo nāmā”ti? “Anāthapiṇḍiko aṅgulimuddikā piḷandhitvā maṭṭhasāṭakanivattho rājupatṭhānaṃ gacchati, mayaṃ surāpātiyaṃ visaññīkaraṇaṃ bhesajjaṃ pakkhipitvā āpānaṃ sajjetvā nisīditvā anāthapiṇḍikassa āgamanakāle ‘ito ehi mahāseṭṭhī’ti pakkosivā taṃ suraṃ pāyetvā visaññībhūtassa aṅgulimuddikā ca sāṭake ca gahetvā surāmūlaṃ karissāmā”ti. Te “sādhū”ti sampāṭicchitvā tathā katvā seṭṭhissa āgamanakāle paṭimaggam gantvā “sāmi, ito tāva āgacchatha, ayaṃ amhākaṃ santike atimanāpā surā, thokaṃ pivitvā gacchathā”ti vadimṣu. Sotāpanno ariyasāvako kiṃ suraṃ pivissati, anattiko samānopi pana “ime dhutte pariggaṇhissāmī”ti tesam āpānabhūmiṃ gantvā tesam kiriyaṃ oloketvā “ayaṃ surā imehi iminā nāma kāraṇena yojitā”ti ṇatvā “ito dāni paṭṭhāya ime ito palāpessāmī”ti cintetvā āha - “hare duṭṭhadhuttā, tumhe ‘surāpātiyaṃ bhesajjaṃ pakkhipitvā āgatāgate pāyetvā visaññī katvā vilumpissāmā’ti āpānamaṇḍalaṃ sajjetvā nisinnā kevalaṃ imaṃ suraṃ vaṇṇetha, ekopi taṃ ukkhipitvā pivituṃ na ussahati. Sace ayaṃ ayojitā assa, imaṃ tumheva piveyyāthā”ti te dhutte tajjetvā tato palāpetvā attano gehaṃ gantvā “dhuttehi katakāraṇaṃ tathāgatassa āroccessāmī”ti cintento jetavanaṃ gantvā ārocesi. Satthā “idāni tāva gahapati te dhuttā taṃ vañcetukāmā jātā, pubbe pana paṇḍitepi vañcetukāmā ahesu”nti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto bārāṇasisetṭhi ahosi. Tadāpete dhuttā evameva sammantetvā suraṃ yojetvā bārāṇasisetṭhissa āgamanakāle paṭimaggam gantvā evameva kathayimṣu. Seṭṭhi anattikopi hutvā te

pariggaṇhitukāmo gantvā tesam kiriyaṃ oloketvā “idaṃ nāmete kātukāmā, palāpessāmi ne ito”ti cintetvā evamāha “bhonto, dhuttā suraṃ pivitvā rājakulaṃ gantuṃ nāma ayuttaṃ, rājānaṃ disvā puna āgacchanto jānissāmi, tumhe idheva nisīdathā”ti rājupaṭṭhānaṃ gantvā paccāgañchi. Dhuttā “ito etha, sāmī”ti. Sopi tattha gantvā bhesajjena saṃyojitā surāpātiyo oloketvā evamāha “bhonto dhuttā tumhākaṃ kiriyaṃ mayhaṃ na ruccati, tumhākaṃ surāpātiyo yathāpūritāva t̥hitā, tumhe kevalaṃ suraṃ vaṇṇetha, na pana pivatha. Sacāyaṃ manāpā assa, tumhepi piveyyātha, imāya pana visasaṃyuttāya bhavitaḃba”nti tesam manorathaṃ bhindanto imaṃ gāthamāha -

53. “Tattheva puṇṇā pātiyo, aññāyaṃ vattate kathā;
Ākāraṇena jānāmi, na cāyaṃ bhaddikā surā”ti.

Tattha tathevāti yathā mayā gamanakāle diṭṭhā, idānipi imā surāpātiyo tattheva puṇṇā. Aññāyaṃ vattate kathāti yā ayaṃ tumhākaṃ surāvaṇṇanakathā vattati, sā aññāva abhūtā atacchā. Yadi hi esā surā manāpā assa, tumhepi piveyyātha, upaḃḃhapātiyo avasisseyyumuṃ. Tumhākaṃ pana ekenāpi surā na pītā. Ākāraṇena jānāmīti tasmā iminā kāraṇena jānāmi. Na cāyaṃ bhaddikā surāti “nevāyaṃ bhaddikā surā, visasaṃyositāya etāya bhavitaḃba”nti dhutte niggaṇhitvā yathā na puna evarūpaṃ karonti, tathā te tajjetvā vissajjesi. So yāvajīvaṃ dānādīni puññāni katvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā dhuttā etarahi dhuttā, bārāṇasiseṭṭhi pana ahameva ahoṣi”nti.

Puṇṇapātijātakavaṇṇanā tatiyā.

54. Kiṃphalajātakavaṇṇanā

Nāyaṃ rukkho durāruhāti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ phalakusalaṃ upāsakaṃ ārabba kathesi. Eko kira sāvattativāsī kuṭumbiko buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ nimantetvā attano ārame nisīdāpetvā yāgukhajjakaṃ datvā uyyānapālaṃ āṇāpesi “bhikkhūhi saddhiṃ uyyāne vicaritvā ayyānaṃ ambādīni nānāphalāni dehī”ti. So “sādhū”ti paṭissuṇitvā bhikkhusaṅghamādāya uyyāne vicaranto rukkhaṃ ulloketvāva “etaṃ phalaṃ āmaṃ, etaṃ na supakkaṃ, etaṃ supakka”nti jānāti. Yaṃ so vadati, taṃ tattheva hoti. Bhikkhū gantvā tathāgatassa ārocesuṃ “bhante, ayaṃ uyyānapālo phalakusalo bhūmiyaṃ t̥hitova rukkhaṃ ulloketvā ‘etaṃ phalaṃ āmaṃ, etaṃ na supakkaṃ, etaṃ supakka’nti jānāti. Yaṃ so vadati, taṃ tattheva hoti”ti. Satthā “na, bhikkhave, ayameva uyyānapālo phalakusalo, pubbe paṇḍitāpi phalakusalāyeva ahesu”nti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto satthavāhakule nibbattitvā vayappatto pañcahi sakaṭasatehi vaṇijjaṃ karonto ekasmiṃ kāle mahāvattaniaṭaviṃ patvā aṭavimukhe t̥hatvā sabbe manusse sannipātāpetvā “imissā aṭaviyā visarukkhā nāma honti, visapattāni, visapupphāni, visaphalāni, visamadhūni hontiyeva, pubbe tumhehi aparibhuttaṃ, yaṃ kiñci pattaṃ vā pupphaṃ vā phalaṃ vā pallavaṃ vā maṃ aparipucchitvā mā khādathā”ti āha. Te “sādhū”ti sampāṭicchitvā aṭaviṃ otariṃsu. Aṭavimukhe ca ekasmiṃ gāmadvāre kiṃphalarukkho nāma atthi, tassa khandhasākhāpalāsapupphaphalāni sabbāni ambasadisāneva honti. Na kevalaṃ vaṇṇasaṅghānatova, gandharasehipissa āmapakkāni phalāni ambaphalasadisāneva, khādītāni pana halāhalavisāṃ viya taṅkhaṇaññeva jīvitakkhayaṃ pāpenti. Purato

gacchantā ekacce lolapurisā “amburukkho aya”nti saññāya phalāni khādiṃsu, ekacce “satthavāhaṃ pucchitvāva khādissāmā”ti hatthena gahetvā aṭṭhaṃsu. Te satthavāhe āgate “ayya, imāni ambaphalāni khādāmā”ti pucchiṃsu. Bodhisatto “nāyaṃ ambarukkho”ti ñatvā “kiṃ phalarukkho nāmesa, nāyaṃ ambarukkho, mā khāditthā”ti vāretvā ye khādiṃsu. Tepi vamaṇetvā caturmadhuraṃ pāyetvā niroge akāsi.

Pubbe pana imasmiṃ rukkhamaṇe manussā nivāsaṃ kappetvā “ambaphalāni”ti saññāya imāni visaphalāni khāditvā jīvitakkhayaṃ pāpuṇanti. Punadivase gāmaivāsino nikkhamitvā matamanusse disvā pāde gaṇhitvā paṭicchannaṭṭhāne chaḍḍetvā sakaṭehi saddhiṃyeva sabbaṃ tesāṃ santakaṃ gahetvā gacchanti. Te taṃ divasaṃpi aruṇuggamanakāleyeva “mayhaṃ balibaddo bhavissati, mayhaṃ sakaṭaṃ, mayhaṃ bhaṇḍa”nti vegena taṃ rukkhamaṇaṃ gantvā manusse niroge disvā “kathaṃ tumhe imaṃ rukkhaṃ ‘nāyaṃ ambarukkho’ti jānitthā”ti pucchiṃsu. Te “mayhaṃ na jānāma, satthavāhajetthako no jānātī”ti āhaṃsu. Manussā bodhisattaṃ pucchiṃsu “paṇḍita, kinti katvā tvaṃ imassa rukkhassa anambarukkhabhāvaṃ aññāsī”ti? So “dvīhi kāraṇehi aññāsī”nti vatvā imaṃ gāthamaṇa -

54. “Nāyaṃ rukkho durāruho, napi gāmato ārakā;
Ākāraṇena jānāmi, nāyaṃ sāduphalo duma”ti.

Tattha nāyaṃ rukkho durāruhoti ayaṃ visarukkho na dukkhāruho, ukkhipitvā ṭhapitanisṣeṇī viya sukhenārohituṃ sakkāti vadati. Napi gāmato ārakāti gāmato dūre ṭhitopi na hoti, gāmadvāre ṭhitoyevāti dīpeti. Ākāraṇena jānāmīti iminā duvidhena kāraṇenāhaṃ imaṃ rukkhaṃ jānāmi. Kinti? Nāyaṃ sāduphalo dumoti. Sace hi ayaṃ madhuraphalo ambarukkho abhavissa, evaṃ sukhāruḷhe avidūre ṭhite etasmiṃ ekampi phalaṃ na tiṭṭheyya, phalakhādakamanussehi niccaṃ parivutova assa. Evaṃ ahaṃ attano ñāṇena paricchinditvā imassa visarukkhabhāvaṃ aññāsinti mahājanassa dhammaṃ desetvā sotthigamaṇaṃ gato.

Satthāpi “evaṃ, bhikkhave, pubbe paṇḍitāpi phalakusalā ahesu”nti imaṃ dhammadeśanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi - “tadā parisā buddhapaṇḍita ahesuṃ, satthavāho pana ahameva ahosi”nti.

Kimphalajātakavaṇṇanā catutthā.

55. Pañcāvudhajātakavaṇṇanā

Yo alīnena cittenāti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ ossaṭṭhavīriyaṃ bhikkhuṃ ārabba kathesi. Tañhi bhikkhuṃ satthā āmantetvā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu ossaṭṭhavīriyosī”ti pucchitvā “saccaṃ, bhagavā”ti vutte “bhikkhu pubbe paṇḍitā vīriyaṃ kātuṃ yuttaṭṭhāne vīriyaṃ katvā rajjasampattiṃ pāpuṇiṃsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa rañño aggamaheśiyā kucchismiṃ nibbatti. Tassa nāmaggaṇadivase aṭṭhasate brāhmaṇe sabbakāmehi santappetvā lakkhaṇāni pucchiṃsu. Lakkhaṇakusalā brāhmaṇā lakkhaṇasampattiṃ disvā “puññasampanno, mahārāja, kumāro tumhākaṃ accayena rajjaṃ pāpuṇissati, pañcāvudhakamme paññāto pākaṭo jambudīpe aggapuriso bhavissati”ti byākariṃsu. Rājā brāhmaṇānaṃ vacanaṃ sutvā kumārassa nāmaṃ gaṇhanto

“pañcāvudhakumāro”ti nāmaṃ akāsi. Atha naṃ viññutaṃ patvā soḷasavassuddese ṭhitaṃ rājā āmantetvā “tāta, sippaṃ uggaṇhāhi”ti āha. “Kassa santike uggaṇhāmi, devā”ti? “Gaccha, tāta, gandhāraratṭhe takkasilanagare disāpāmokkhassa ācariyassa santike uggaṇha, idaṇcassa ācariyabhāgaṃ dajjeyyāsī”ti sahaṃsaṃ datvā uyyojesi. So tattha gantvā sippaṃ sikkhitvā ācariyena dinnaṃ pañcāvudhaṃ gahetvā ācariyaṃ vanditvā takkasilanagarato nikkhamitvā sannaddhapañcāvudho bārāṇasimaggaṃ paṭipajji.

So antarāmagge silesalomayakkhena nāma adhiṭṭhitaṃ ekaṃ aṭaviṃ pāpuṇi. Atha naṃ aṭavimukhe manussā disvā “bho māṇava, mā imaṃ aṭaviṃ pavisa, silesalomayakkho nāmettha atthi, so diṭṭhaditṭhe manusse jīvitakkhayaṃ pāpeti”ti vārayiṃsu. Bodhisatto attānaṃ takkento asambhītakesarasīho viya aṭaviṃ pāvisiyeva. Tasmīṃ aṭavimajjhaṃ sampatte so yakkho tālamatto hutvā kūṭāgāramattaṃ sīsaṃ pattappamāṇāni akkhīni, dakalimakulaṃ mattā dve dāṭhā ca māpetvā setamukho kabarakucchi nīlahatthapādo hutvā bodhisattassa attānaṃ dassetvā “kaṃ yāsi, tiṭṭha bhakkhosi me”ti āha. Atha naṃ bodhisatto “yakkha, ahaṃ attānaṃ takketvā idha pavitṭho, tvaṃ appamatto hutvā maṃ upagaccheyyāsi. Visapītena hi sareṇa taṃ vijjhivā ettheva pātesāmi”ti santajjetvā halāhalavisapītaṃ saraṃ sannayhitvā muñci, so yakkhassa lomesuyeva allīyi. Tato aññaṃ, tato aññanti evaṃ paññāsa sare muñci, sabbe tassa lomesuyeva allīyiṃsu. Yakkho sabbepi te sare phoṭetvā attano pādamūleyeva pātetvā bodhisattaṃ upasaṅkama.

Bodhisatto punapi taṃ tajjetvā khaggaṃ kaḍḍhitvā pahari, tettiṃsaṅgulāyato khaggo lomesuyeva allīyi. Atha naṃ kaṇayena pahari, sopi lomesuyeva allīyi. Tassa allīnabhāvaṃ ṇatvā muggareṇa pahari, sopi lomesuyeva allīyi. Tassa allīnabhāvaṃ ṇatvā kuntena pahari, sopi lomesuyeva allīyi. Tassa allīnabhāvaṃ ṇatvā “bho yakkhana, te ahaṃ ‘pañcāvudhakumāro nāmā’ti sutapubbo, ahaṃ tayā adhiṭṭhitaṃ aṭaviṃ pavisanto na dhanuādīni takketvā pavitṭho, attānaṃ yeṇa pana takketvā pavitṭho, ajja taṃ pothetvā cuṇṇavicuṇṇaṃ karissāmi”ti unnādentō attānaṃ takketvā dakkhiṇahatthena yakkhaṃ pahari, hattho lomesuyeva allīyi. Vāmahatthena pahari, sopi allīyi. Dakkhiṇapādena pahari, sopi allīyi. Vāmapādena pahari, sopi allīyi. “Sīseṇa taṃ pothetvā cuṇṇavicuṇṇaṃ karissāmi”ti sīseṇa pahari, tampi lomesuyeva allīyi. So pañcoḍḍito pañcasu ṭhānesu baddho olambantopi nibbhayo nissārajova ahoṣi.

Yakkho cintesi “ayaṃ eko purisaṃ purisājānīyo, na purisaṃ mātova, mādisena nāmassa yakkhena gahitassa santāsamattampi na bhavissati, mayā imaṃ maggaṃ hanantena ekopi evarūpo puriso na diṭṭhapubbo, kasmā nu kho esa na bhāyati”ti. So taṃ khāditaṃ avisahanto “kasmā nu kho, tvaṃ māṇava, maraṇabhayaṃ na bhāyasī”ti pucchi. “Kiṃkāraṇā, yakkha, bhāyissāmi. Ekasmiṃhi attabhāve ekaṃ maraṇaṃ niyatameva, apica mayhaṃ kucchimhi vajirāvudhaṃ atthi. Sace maṃ khādissasi, taṃ āvudhaṃ jīrāpetuṃ na sakkhissasi, taṃ te antāni khaṇḍākhāṇḍikaṃ chinditvā jīvitakkhayaṃ pāpessati. Iti ubhopi nassissāma, iminā kāraṇeṇaṃ na bhāyāmi”ti. Idaṃ kira bodhisatto attano abbhantare ñāṇāvudhaṃ sandhāya kathesi. Taṃ sutvā yakkho cintesi “ayaṃ māṇavo saccameva bhaṇati, imassa purisaṃhassa sarīrato muggabījamattampi maṃsakaṇḍaṃ mayhaṃ kucchi jīretuṃ na sakkhissati, vissajjessāmi na”nti maraṇabhayaṭajjito bodhisattaṃ vissajjetvā “māṇava, purisaṃ tvaṃ, na te ahaṃ maṃsaṃ khādissāmi, tvaṃ ajja rāhumukhā muttacando viya mama hatthato muccitvā ñātisuhaṃ jamaṇḍalaṃ toṣento yāhi”ti āha.

Atha naṃ bodhisatto āha - “yakkha, ahaṃ tāva gacchissāmi, tvaṃ pana pubbepi akusalaṃ katvā luddo lohitaṇṇaṃ pararuhiramaṃsabhakkho yakkho hutvā nibbatto. Sace idhāpi tathā akusalameva karissasi, andhakārā andhakārameva gamissasi, maṃ diṭṭhakālato paṭṭhāya pana na sakkā tayā akusalaṃ kātuṃ, pañātipātakammaṃ nāma niraye tiracchānayaniyaṃ pettivisaye asurakāye ca nibbatteti, manussesu nibbattanibbattaṭṭhāne appāyukasaṃvattanikaṃ hotī”ti evamādinā nayena pañcannaṃ dussīlyakammānaṃ ādīnavaṃ, pañcannaṃ sīlānaṃ ānisaṃsaṅka kathetvā nānākāraṇehi yakkhaṃ tajjetvā dhammaṃ desetvā dametvā nibbisevanaṃ katvā pañcasu sīlesu patitṭhāpetvā tassāyeva naṃ aṭaviyā balipaṭiggāhakaṃ devataṃ katvā appamādena ovaditvā aṭavito nikkhamitvā aṭavimukhe manussānaṃ ācikkhitvā sannaddhapañcāvudho bārāṇasiṃ gantvā mātāpitara disvā aparabhāge rajje patitṭhāya dhammena rajjaṃ karento dānādīni puññāni katvā yathākammaṃ gato.

Satthāpi imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā abhisambuddho hutvā imaṃ gāthamāha -

- 55.** “Yo alīnena cittena, alīnamanaso naro;
Bhāveti kusalaṃ dhammaṃ, yogakkhemassa pattiya;
Pāpuṇe anupubbena, sabbasaṃyojanakkhaya”nti.

Tatrāyaṃ piṇḍattho - yo puriso alīnena asaṃkuṭṭitena cittena pakatiyāpi alīnamano alīnājjhāsayova hutvā anavajjaṭṭhena kusalaṃ sattatiṃ sabodhipakkhiyabhedāṃ dhammaṃ bhāveti vaḍḍheti, visālena cittena vipassanaṃ anuyuñjati catūhi yogehi khemassa nibbānassa pattiya, so evaṃ sabbasaṅkhāresu “aniccaṃ dukkhaṃ anattā”ti tilakkhaṇaṃ āropetvā taruṇavipassanato paṭṭhāya uppanne bodhipakkhiyadhamme bhāvento anupubbena ekasaṃyojanampi anavasesetvā sabbasaṃyojanakkhayakarassa catutthamaggassa pariyosāne uppannattā “sabbasaṃyojanakkhaya”ti saṅkhyāṃ gataṃ arahattaṃ pāpuṇeyyāti.

Evaṃ satthā arahattena dhammadesanāya kūṭaṃ gahetvā matthake cattāri saccāni pakāsesi, saccapariyosāne so bhikkhu arahattaṃ pāpuṇi. Satthā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā yakkho aṅgulimālo ahosi, pañcāvudhakumāro pana ahameva ahosi”nti.

Pañcāvudhajātakavaṇṇanā pañcamā.

56. Kañcanakkhandhajātakavaṇṇanā

Yo paṭṭhena cittenāti idaṃ satthā jetavane viharanto aññataraṃ bhikkhuṃ ārabha kathesi. Eko kira sāvatthivāsī kulaputto satthu dhammadesanaṃ sutvā ratanasāsane uraṃ datvā pabbaji. Athassa ācariyupajjhāyā “āvuso, ekavidhena sīlaṃ nāma, duvidhena, tividhena, catubbidhena, pañcavidhena, chabbidhena, sattavidhena, aṭṭhavidhena, navavidhena, dasavidhena, bahuvidhena sīlaṃ nāma. Idaṃ cūlasīlaṃ nāma, idaṃ majjhimasīlaṃ nāma, idaṃ mahāsīlaṃ nāma. Idaṃ pātimokkhasaṃvarasīlaṃ nāma, idaṃ indriyasaṃvarasīlaṃ nāma, idaṃ ājīvaṇṇasiddhisīlaṃ nāma, idaṃ paccayaapaṭisevanasīlaṃ nāma”ti sīlaṃ ācikkhanti. So cintesi “idaṃ sīlaṃ nāma atibahu, ahaṃ ettakaṃ samādāya vattituṃ na sakkhissāmi, sīlaṃ pūretuṃ asakkontassa ca nāma pabbajjāya ko attho, ahaṃ gihi hutvā dānādīni puññāni ca karissāmi, puttadāraṇca posessāmi”ti. Evañca pana cintetvā “bhante, ahaṃ sīlaṃ rakkhituṃ na sakkhissāmi, asakkontassa ca nāma pabbajjāya ko attho, ahaṃ hīnāyāvattissāmi, tumhākaṃ pattacīvaraṃ gaṇhathā”ti

āha.

Atha naṃ āhaṃsu “āvuso evaṃ sante dasabalaṃ vanditvāva yāhī”ti te taṃ ādāya satthu santikaṃ dhammasabhaṃ agamaṃsu. Satthā disvāva “kiṃ, bhikkhave, anattikaṃ bhikkhuṃ ādāya āgatattā”ti āha. Bhante, ayaṃ bhikkhu “ahaṃ sīlaṃ rakkhituṃ na sakkhissāmi”ti pattacīvaraṃ niyyādeti, atha naṃ mayaṃ gahetvā āgatamhāti. “Kasmā pana tumhe, bhikkhave, imassa bhikkhuno bahuṃ sīlaṃ ācikkhatha. Yattakaṃ esa rakkhituṃ sakkoti, tattakameva rakkhissati. Ito paṭṭhāya tumhe etaṃ mā kiñci avacuttha, ahamettha kattabbaṃ jānissāmi, ehi tvaṃ bhikkhu, kiṃ te bahunā sīlena, tīṇīyeva sīlāni rakkhituṃ sakkhissasi”ti? “Rakkhissāmi, bhante”ti. Tena hi tvaṃ ito paṭṭhāya kāyadvāraṃ vacīdvāraṃ manodvāranti tīṇi dvārāni rakkha, mā kāyena pāpakammaṃ kari, mā vācāya, mā manasā. “Gaccha mā hīnāyāvatti, imāni tīṇīyeva sīlāni rakkhā”ti. Ettāvatā so bhikkhu tuṭṭhamānaso “sādhū, bhante, rakkhissāmi imāni tīṇi sīlāni”ti satthāraṃ vanditvā ācariyupajjhāyehi saddhiṃyeva agamāsi. So tāni tīṇi sīlāni pūrentova aññāsi “ācariyupajjhāyehi mayhaṃ ācikkhitaṃ sīlampi ettakameva, te pana attano abuddhabhāvena maṃ bujjhāpetuṃ nāsakkhīṃsu, sammāsambuddho attano buddhasubuddhatāya anuttaradhammarājatāya ettakaṃ sīlaṃ tīsuyeva dvāresu pakkhipitvā maṃ gaṇhāpesi, avassayo vata me satthā jāto”ti vipassanaṃ vaḍḍhetvā katipāheneva arahatte patiṭṭhāsi.

Taṃ pavattiṃ ṇatvā dhammasabhāyaṃ sannipatitā bhikkhū “āvuso, taṃ kira bhikkhuṃ ‘bahusīlāni rakkhituṃ na sakkomi’ti hīnāyāvattantaṃ sabbāni sīlāni tīhi koṭṭhāsehi saṅkhipitvā gāhāpetvā satthā arahattaṃ pāpesi, aho buddhānaṃ balaṃ nāma acchariya”nti buddhaguṇe kathentā nisīdiṃsu. Atha satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “bhikkhave, atigarukopi bhāro koṭṭhāsavasena bhājetvā dinno lahuko viya hoti, pubbepi paṇḍitā mahantaṃ kañcanakkhandhaṃ labhitvā ukkhipituṃ asakkontā vibhāgaṃ katvā ukkhipitvā agamaṃsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto ekasmiṃ gāmake kassako ahoṣi. So ekadivasaṃ aññatarasmiṃ chaḍḍitagāmake khetto kasim kasati. Pubbe ca tasmīṃ gāme eko vibhavasampanno seṭṭhi ūrumattapariṇāhaṃ catuhatthāyāmaṃ kañcanakkhandhaṃ nidahitvā kālamakāsi. Tasmīṃ bodhisattassa naṅgalaṃ lagitvā aṭṭhāsi. So “mūlasantānakaṃ bhavissatī”ti paṃsuṃ viyūhanto taṃ disvā paṃsunā paṭicchādetvā divasaṃ kasitvā atthaṅgate sūriye yuganaṅgalādīni ekamante nikkhipitvā “kañcanakkhandhaṃ gaṇhitvā gacchissāmi”ti taṃ ukkhipituṃ nāsakkhī. Asakkonto nisīditvā “ettakaṃ kucchibharaṇāya bhavissati, ettakaṃ nidahitvā ṭhapessāmi, ettakena kammante payojessāmi, ettakaṃ dānādipuññakiriyāya bhavissatī”ti cattāro koṭṭhāse akāsi. Tassevaṃ vibhattakāle so kañcanakkhandho sallahuko viya ahoṣi. So taṃ ukkhipitvā gharaṃ netvā catudhā vibhajitvā dānādīni puññāni katvā yathākammaṃ gato.

Iti bhagavā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā abhisambuddho hutvā imaṃ gāthamāha -

- 56.** “Yo pahaṭṭhena cittena, pahaṭṭhamanaso naro;
Bhāveti kusalaṃ dhammaṃ, yogakkhemassa pattiya;
Pāpuṇe anupubbena, sabbasaṃyojanakkhaya”nti.

Tattha pahaṭṭhenāti vinīvaraṇena. Pahaṭṭhamanasoti tāya eva vinīvaraṇatāya pahaṭṭhamānaso, suvaṇṇaṃ viya pahaṃsitvā samujjotitasappabhāsacitto hutvāti attho.

Evam satthā arahattakūṭena desanaṃ niṭṭhāpetvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakam samodhānesi - “tadā kañcanakkhandhajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

Kañcanakkhandhajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

57. Vānarindajātakavaṇṇanā

Yassete caturo dhammāti idaṃ satthā veḷuvane viharanto devadattassa vadhāya parisakkaṇaṃ ārabba kathesi. Tasmiṃhi samaye satthā “devadatto vadhāya parisakkaṭi”ti sutvā “na, bhikkhave, idāneva devadatto mayhaṃ vadhāya parisakkaṭi, pubbepe parisakkiyeva, tāsamattampi pana kātuṃ nāsakkhī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kapiyoniyaṃ nibbattitvā vuḍḍhimanvāya assapotakappamāṇo thāmasampanno ekacaro hutvā nadītīre viharati. Tassā pana nadiyā vemajjhe eko dīpako nānappakārehi ambapanasādīhi phalarukkhehi sampanno. Bodhisatto nāgabalo thāmasampanno nadiyā orimatīrato uppatitvā dīpakassa orato nadīmajjhe eko piṭṭhipāsāṇo atthi, tasmiṃ nipatati, tato uppatitvā tasmiṃ dīpake patati. Tattha nānappakārāni phalāni khāditvā sāyaṃ teneva upāyena paccāgantvā attano vasanaṭṭhāne vasitvā punadivasepi tatheva karoti. Iminā niyāmena tattha vāsaṃ kappeti.

Tasmiṃ pana kāle eko kumbhīlo sapajāpatiko tassā nadiyā vasati. Tassa bhariyā bodhisattaṃ aparāparaṃ gacchantam disvā bodhisattassa hadayamaṃse dohaḷaṃ uppādetvā kumbhīlaṃ āha - “mayhaṃ kho, ayya, imassa vānarindassa hadayamaṃse dohaḷo uppanno”ti. Kumbhīlo “sādhū, bhadde, lacchasi”ti vatvā “ajja taṃ sāyaṃ dīpakato āgacchantameva gaṇhissāmi”ti gantvā piṭṭhipāsāṇe nipajji.

Bodhisatto divasaṃ caritvā sāyanhasamaye dīpake ṭhitova pāsāṇaṃ oloketvā - “ayaṃ pāsāṇo idāni uccataro khāyati, kiṃ nu kho kāraṇa”nti cintesi. Tassa kira udakappamāṇaṇca pāsāṇappamāṇaṇca suvavatthāpitameva hoti. Tenassa etadahosi “ajja imissā nadiyā udakaṃ neva hāyati, na ca vaḍḍhati, atha ca panāyaṃ pāsāṇo mahā hutvā paññāyati, kacci nu kho ettha mayhaṃ gahaṇatthāya kumbhīlo nipanno”ti. So “vīmaṃsāmi tāva na”nti tattheva ṭhatvā pāsāṇena saddhiṃ kathento viya “bho pāsāṇā”ti vatvā paṭivacanaṃ alabhanto yāvatatiyaṃ “bho pāsāṇā”ti āha. Pāsāṇo kiṃ paṭivacanaṃ dassati. Punapi vānaro “kiṃ bho pāsāṇa, ajja mayhaṃ paṭivacanaṃ na desī”ti āha. Kumbhīlo “addhā aññesu divasesu ayaṃ pāsāṇo vānarindassa paṭivacanaṃ adāsi, dassāmi dānissa paṭivacana”nti cintetvā “kiṃ, bho vānarindā”ti āha. “Kosi tva”nti? “Ahaṃ kumbhīlo”ti. “Kimatthaṃ ettha nipannosi”ti? “Tava hadayamaṃsaṃ patthayamāno”ti. Bodhisatto cintesi “añño me gamanamaggo natthi, ajja mayā esa kumbhīlo vañcetaḃbo”ti. Atha naṃ evamāha “samma kumbhīla, ahaṃ attānaṃ tuyhaṃ pariccajissāmi, tvaṃ mukhaṃ vivaritvā maṃ tava santikaṃ āgatakāle gaṇhāhi”ti. Kumbhīlānañhi mukhe vivaṭe akkhīni nimmīlanti. So taṃ kāraṇaṃ asallakkhetvā mukhaṃ vivari, athassa akkhīni pithīyimsu. So mukhaṃ vivaritvā akkhīni nimmīletvā nipajji. Bodhisatto tathābhāvaṃ ñatvā dīpakā uppatito gantvā kumbhīlassa matthake akkamitvā tato uppatito vijjulata viya vijjotamāno paratīre atṭhāsi.

Kumbhīlo taṃ acchariyaṃ disvā “iminā vānarindena atiaccherakaṃ kata”nti cintetvā “bho vānarinda, imasmiṃ loke catūhi dhammehi samannāgato puggalo paccāmitte adhibhavati. Te sabbepi tuyhaṃ abbhantare atthi maññe”ti vatvā imaṃ gāthamāha -

57. “Yassete caturo dhammā, vānarinda yathā tava;
Saccaṃ dhammo dhiti cāgo, diṭṭhaṃ so ativattatī”ti.

Tattha yassāti yassa kassaci puggalassa. Eteti idāni vattabbe paccakkhato niddisati. Caturo dhammāti cattāro guṇā. Saccanti vacīsaccaṃ, “mama santikaṃ āgamiṣāmī”ti vatvā musāvādaṃ akatvā āgatoyevāti etaṃ te vacīsaccaṃ. Dhammoti vicāraṇapaññā, “evaṃ kate idaṃ nāma bhavissatī”ti esā te vicāraṇapaññā atthi. Dhitīti abbocchinnaṃ vīriyaṃ vuccati, etampi te atthi. Cāgoti attapariccāgo, tvaṃ attānaṃ pariccajitvā mama santikaṃ āgato. Yaṃ panāhaṃ gaṇhituṃ nāsakkhiṃ, mayhamevesa doso. Diṭṭhanti paccāmittaṃ. So ativattatīti yassa puggalassa yathā tava, evaṃ ete cattāro dhammā atthi, so yathā maṃ ajja tvaṃ atikkanto, tatheva attano paccāmittaṃ atikkamati abhibhavatīti. Evaṃ kumbhīlo bodhisattaṃ pasamsitvā attano vasaṭṭhānaṃ gato.

Satthāpi “na, bhikkhave, devadatto idāneva mayhaṃ vadhāya parisakkati, pubbepi parisakkiyevā”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā kumbhīlo devadatto ahosi, bhariyāssa ciñcamāṇavikā, vānarindo pana ahameva ahosi”nti.

Vānarindajātakavaṇṇanā sattamā.

58. Tayodhammajātakavaṇṇanā

Yassa ete tayo dhammāti idaṃ satthā veļuvane viharanto devadattassa vadhāya parisakkanamevārabha kathesi.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente devadatto vānarayoniyaṃ nibbattitvā himavantappadese yūthaṃ pariharanto attānaṃ paṭicca jātānaṃ vānarapotakānaṃ “vuḍḍhippattā ime yūthaṃ parihareyyu”nti bhayena dantehi ḍaṃsitvā tesāṃ bījāni uppāṭeti. Tadā bodhisattopi taññeva paṭicca ekissā vānariyā kucchismiṃ paṭisandhiṃ gaṇhi. Atha sā vānarī gabbhassa patitṭhitabhāvaṃ ñatvā attano gabbhaṃ anurakkhamānā aññaṃ pabbatapādaṃ agamāsi. Sā paripakkagabbhā bodhisattaṃ vijāyi. So vuḍḍhimanvāya viññutaṃ patto thāmasampanno ahosi. So ekadivasāṃ mātaraṃ pucchi “amma, mayhaṃ pitā kaha”nti? “Tāta, asukasmiṃ nāma pabbatapāde yūthaṃ pariharanto vasatī”ti. “Amma, tassa maṃ santikaṃ nehi”ti. “Tāta, na sakkā tayā pitu santikaṃ gantuṃ. Pitā hi te attānaṃ paṭicca jātānaṃ vānarapotakānaṃ yūthapariharaṇabhayena dantehi ḍaṃsitvā bījāni uppāṭeti”ti. “Amma, nehi maṃ tattha, ahaṃ jānissāmī”ti. Sā puttaṃ ādāya tassa santikaṃ agamāsi.

So vānaro attano puttaṃ disvāva “ayaṃ vaḍḍhanto mayhaṃ yūthaṃ pariharituṃ na dassati, idāneva māretabbo”ti “etaṃ āliṅganto viya gālhaṃ pīletvā jīvitakkhayaṃ pāpessāmī”ti cintetvā “ehi, tāta, ettaṃ kālaṃ kahaṃ gatosī”ti bodhisattaṃ āliṅganto viya nippīlesi. Bodhisatto pana nāgabalo thāmasampanno, sopi naṃ nippīlesi, athassa aṭṭhīni bhijjanākārappattāni ahesuṃ. Athassa etadahosi “ayaṃ vaḍḍhanto maṃ māressati, kena nu kho upāyena puretaraññeva māreyya”nti. Tato cintesi “ayaṃ avidūre rakkhasapariggahito saro atthi, tattha naṃ rakkhasena

khādāpessāmī”ti. Atha naṃ evamāha “tāta, ahaṃ mahallako, imaṃ yūthaṃ tuyhaṃ niyyādemī, ajeva taṃ rājānaṃ karomī, asukasmiṃ nāma tḥāne saro atthi, tattha dve kumudiniyo, tisso uppaliniyo, pañca paduminiyo ca pupphanti, gaccha, tato pupphāni āharā”ti. So “sādhū, tāta, āharissāmī”ti gantvā sahasā anotaritvā samantā padaṃ paricchindanto otiṇṇapadaññeva addasa, na uttiṇṇapadaṃ. So “iminā sarena rakkhasapariggahitena bhavitabbaṃ, mayhaṃ pitā attanā māretuṃ asakkonto rakkhasena maṃ khādāpetukāmo bhavissati, ahaṃ imañca saraṃ na otarissāmi, pupphāni ca gahessāmī”ti nirudakaṭṭhānaṃ gantvā vegaṃ gahetvā uppatitvā parato gacchanto nirudake okāse tḥitāneva dve pupphāni gahetvā paratīre pati. Paratīratopi orimatīraṃ āgacchanto tenevupāyena dve gaṇhi. Evaṃ ubhosu passesu rāsiṃ karonto pupphāni ca gaṇhi, rakkhasassa ca āṇaṭṭhānaṃ na otari.

Athassa “ito uttari ukkhipituṃ na sakkhissāmī”ti tāni pupphāni gahetvā ekasmiṃ tḥāne rāsiṃ karontassa so rakkhaso “mayā ettaṃ kālāṃ evarūpo paññavā acchariyapuriso na diṭṭhapubbo, pupphāni ca nāma yāvadicchakaṃ gahitāni, mayhañca āṇaṭṭhānaṃ na otarī”ti udakaṃ dvidhā bhindanto udakato uṭṭhāya bodhisattaṃ upasaṅkamitvā “vānarinda, imasmiṃ loke yassa tayo dhammā atthi, so paccāmittaṃ abhibhavati, te sabbepi tava abbhantare atthi maññe”ti vatvā bodhisattassa thutiṃ karonto imaṃ gāthamāha -

58. “Yassa ete tayo dhammā, vānarinda yathā tava;
Dakkhiyaṃ sūriyaṃ paññā, diṭṭhaṃ so ativattatī”ti.

Tattha dakkhiyanti dakkhabhāvo, sampattabhayaṃ vidhamituṃ jānanapaññāya sampayuttauttamavīriyassettaṃ nāmaṃ. Sūriyanti sūrabhāvo, nibbhayabhāvassettaṃ nāmaṃ. Paññāti paññāpadaṭṭhānāya upāyapaññāyetaṃ nāmaṃ.

Evaṃ so dakarakkhaso imāya gāthāya bodhisattassa thutiṃ katvā “imāni pupphāni kimatthaṃ harasī”ti pucchi. “Pitā maṃ rājānaṃ kātukāmo, tena kāraṇena harāmī”ti. “Na sakkā tādisena uttamapurisena pupphāni vahituṃ ahaṃ vahissāmī”ti ukkhipitvā tassa pacchato pacchato agamāsi. Athassa pitā dūratova taṃ disvā “ahaṃ imaṃ ‘rakkhasabhattaṃ bhavissatī’ti pahiṇiṃ, so dānesa rakkhasaṃ pupphāni gāhāpento āgacchati, idānimhi naṭṭho”ti cinto sattaḍḍhā hadayaphālaṃ patvā tattheva jīvitakkhayaṃ patto. Sesavānarā sannipatitvā bodhisattaṃ rājānaṃ akaṃsu.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi - “tadā yūthapati devadatto ahoṣi, yūthapatiputto pana ahameva ahoṣi”nti.

Tayodhammajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

59. Bherivādakajātakavaṇṇanā

Dhame dhameti idaṃ satthā jetavane viharanto aññataraṃ dubbacabhikkhuṃ ārabha kathesi. Tañhi bhikkhuṃ satthā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu dubbacoṣī”ti pucchitvā “saccaṃ, bhagavā”ti vutte “na tvaṃ bhikkhu idāneva dubbaco, pubbepi dubbacoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto bherivādakakule nibbattitvā gāmake vasati. So “bārāṇasiyaṃ nakkhattaṃ ghuṭṭha”nti sutvā “samajjamaṇḍale bheriṃ vādetvā dhaṇaṃ āharissāmī”ti puttaṃ ādāya tattha gantvā bheriṃ vādetvā bahudhanaṃ labhi. So taṃ ādāya attano gāmaṃ gacchanto corāṭaviṃ patvā puttaṃ nirantaraṃ bheriṃ vādettaṃ vāresi “tāta, nirantaraṃ

avādetvā maggapaṭipannassa issarassa bheriṃ viya antarantarā vādehī”ti so pitarā vāriyamānopi “bherisaddeneva core palāpessāmī”ti vatvā nirantameva vādesi. Corā paṭhamaññeva bherisaddaṃ sutvā “issarabherī bhavissatī”ti palāyitvā ati viya ekābaddhaṃ saddaṃ sutvā “nāyaṃ issarabherī bhavissatī”ti āgantvā upadhārentā dveyeva jane disvā pothetvā vilumpiṃsu. Bodhisatto “kicchena vata no laddhaṃ dhanam ekābaddhaṃ katvā vādento nāsesī”ti vatvā imaṃ gāthamāha -

59. “Dhame dhame nātidhame, atidhantañhi pāpakaṃ;
Dhantena hi sataṃ laddhaṃ, atidhantena nāsita”nti.

Tattha dhame dhameṭi dhameyya no na dhameyya, bheriṃ vādeyya no na vādeyyāti attho. Nātidhameti atikkamitvā pana nirantameva katvā na vādeyya. Kiṃkāraṇā? Atidhantañhi pāpakaṃ, nirantaṃ bherivādanaṃ idāni amhākaṃ pāpakaṃ lāmakam jātaṃ. Dhantena hi sataṃ laddhanti nagare dhamantena bherivādanena kahāpaṇasataṃ laddhaṃ. Atidhantena nāsitanti idāni pana me puttena vacanaṃ akatvā yadidaṃ aṭaviyaṃ atidhantaṃ, tena atidhantena sabbaṃ nāsitanti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi - “tadā putto dubbacabhikkhu ahosi, pitā pana ahameva ahosi”nti.

Bherivādakajātakavaṇṇanā navamā.

60. Saṅkhadhamajātakavaṇṇanā

Dhame dhameṭi idaṃ satthā jetavane viharanto dubbacamevārabba kathesi.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto saṅkhadhamakakule nibbattitvā bārāṇasiyaṃ nakkhatte ghuṭṭhe pitaraṃ ādāya saṅkhadhamanakammena dhanam labhitvā āgamanakāle corāṭaviyaṃ pitaraṃ nirantaṃ saṅkhaṃ dhamantaṃ vāresi. So “saṅkhasaddena core palāpessāmī”ti nirantameva dhami, corā purimanayeneva āgantvā vilumpiṃsu. Bodhisatto purimanayeneva gātham abhāsi -

60. “Dhame dhame nātidhame, atidhantañhi pāpakaṃ;
Dhantenādhigatā bhogā, te tāto vidhamī dhama”nti.

Tattha te tāto vidhamī dhamanti te saṅkhaṃ dhamitvā laddhabhoge mama pitā punappunaṃ dhamanto vidhami viddhamsesi vināsesīti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi - “tadā pitā dubbacabhikkhu ahosi, putto panassa ahameva ahosi”nti.

Saṅkhadhamajātakavaṇṇanā dasamā.

Āsīsavaggo chaṭṭho.

Tassuddānaṃ -

Mahāsīlavajanaṃ, puṇṇapāti ca kiṃphalaṃ;
Pañcāvudhakañcanakkhandhaṃ, vānarindaṃ tayodhammaṃ;
Bherivādasāṅkhadhamanti.

7. Itthivaggo

61. Asātamantajātakavaṇṇanā

Asā lokitthiyo nāmāti idaṃ satthā jetavane viharanto ukkaṇṭhitaṃ bhikkhuṃ ārabba kathesi. Tassa vatthu ummānantijātake āvi bhavissati. Taṃ pana bhikkhuṃ satthā “bhikkhu itthiyo nāma asātā asatiyo lāmikā pacchimikā, tvaṃ evarūpaṃ lāmikaṃ itthiṃ nissāya kasmā ukkaṇṭhito”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto gandhāraraṭṭhe takkasilāyaṃ brāhmaṇakule nibbattitvā viññutaṃ patto tīsu vedesu sabbasippesu ca nipphattiṃ patto disāpāmokkho ācariyo ahoṣi. Tadā bārāṇasiyaṃ ekasmiṃ brāhmaṇakule puttassa jātadivase aggīṃ gahetvā anibbāyantaṃ ṭhapayimsu. Atha naṃ brāhmaṇakumāraṃ soḷasavassakāle mātāpitara āhaṃsu “putta, mayaṃ tava jātadivase aggīṃ gahetvā ṭhapayimha. Sace brahmalokaparāyaṇo bhavitukāmo, tvaṃ aggīṃ ādāya araññaṃ pavisitvā aggīṃ bhagavantaṃ namassamāno brahmalokaparāyaṇo hohi. Sace agāraṃ ajjhāvasitukāmo, takkasilaṃ gantvā disāpāmokkhassa ācariyassa santike sippaṃ uggaṇhitvā kuṭumbaṃ saṇṭhapehī”ti. Māṇavo “nāhaṃ sakkhissāmi araññaṃ aggīṃ paricaritum, kuṭumbameva saṇṭhapessāmī”ti mātāpitara vanditvā ācariyabhāgaṃ sahassaṃ gahetvā takkasilaṃ gantvā sippaṃ uggaṇhitvā paccāgamāsi.

Mātāpitara panassa anattikā gharāvāsena, araññaṃ aggīṃ paricarāpetukāmā honti. Atha naṃ mātā itthīnaṃ dosaṃ dassetvā araññaṃ pesetukāmā “so ācariyo paṇḍito byatto sakkhissati me puttassa itthīnaṃ dosaṃ kathetu”nti cintetvā āha - “uggahitaṃ te, tāta, sippa”nti. “Āma, amma”ti. “Asātamantopi te uggahito”ti. “Na uggahito, amma”ti. “Tāta, yadi te asātamanto na uggahito, kiṃ nāma te sippaṃ uggahitaṃ, gaccha, uggaṇhitvā ehi”ti. So “sādhū”ti puna takkasilābhimukho pāyāsi. Tassapi ācariyassa mātā mahallikā vīsativassasatikā. So taṃ sahatthā nhāpento bhojento pāyento paṭijaggati. Aññaṃ manussā naṃ tathā karontaṃ jigucchanti. So cintesi “yaṃnūnāhaṃ araññaṃ pavisitvā tattha mātaraṃ paṭijagganto vihareyya”nti. Athekasmiṃ vivitte araññaṃ udakaphāsukaṭṭhāne paṇṇasālaṃ kāretvā sappitaṇḍulādīni āharāpetvā mātaraṃ ukkhipitvā tattha gantvā mātaraṃ paṭijagganto vāsaṃ kappesi.

Sopi kho māṇavo takkasilaṃ gantvā ācariyaṃ apassanto “kahaṃ ācariyo”ti pucchitvā taṃ pavattiṃ sutvā tattha gantvā vanditvā aṭṭhāsi. Atha naṃ ācariyo “kiṃ nu kho, tāta, atisīghaṃ āgato”ti? “Nanu ahaṃ tumhehi asātamanto nāma na uggaṇhāpito”ti? “Ko pana te asātamante uggaṇhitabbe katvā kathesi”ti? “Mayhaṃ mātā ācariyā”ti. Bodhisatto cintesi “asātamanto nāma koci natthi, imassa pana mātā imaṃ itthidose jānāpetukāmā bhavissati”ti. Atha naṃ “sādhū, tāta, dassāmi te asātamante, tvaṃ ajja ādiṃ katvā mama ṭhāne ṭhatvā mama mātaraṃ sahatthā nhāpento bhojento pāyento paṭijaggāhi, hatthapādasīsapiṭṭhisambāhanādīni cassā karonto ‘ayye jaraṃ pattakālepi tāva te evarūpaṃ sarīraṃ, daharakāle kīdisaṃ aho”ti hatthapādaparikkammādikaraṇakāle hatthapādādīnaṃ vaṇṇaṃ katheyyāsi. Yañca te mama mātā katheti, taṃ alajjanto aniguhanto mayhaṃ āroceyyāsi, evaṃ karonto asātamante lacchasi, akaronto na lacchasi”ti āha. So “sādhū ācariyā”ti tassa vacanaṃ sampaṭicchitvā tato paṭṭhāya sabbhaṃ yathāvuttavidhānaṃ akāsi.

Athassā tasmīṃ māṇave punappunaṃ vaṇṇayamāne “ayaṃ mayā saddhiṃ abhiramitukāmo bhavissati”ti andhāya jarājiṇṇāya abbhantare kilesa uppajji. Sā ekadivasaṃ attano sarīravaṇṇaṃ kathayamānaṃ māṇavaṃ āha “mayā saddhiṃ

abhiramitum icchasi”ti? “Ayye, aham tava iccheyyam, ācariyo pana garuko”ti. “Sace maṃ icchasi, puttam me mārehī”ti. “Aham ācariyassa santike ettakaṃ sippaṃ uggaṇhitvā kilesamattaṃ nissāya kinti katvā ācariyaṃ māressāmī”ti. “Tena hi sace tvaṃ maṃ na pariccajasi, ahameva naṃ māressāmī”ti. Evaṃ itthiyo nāma asātā lāmikā pacchimikā, tathārūpe nāma vaye tithā rāgacittaṃ uppādetvā kilesaṃ anuvattamānā evaṃ upakāraṃ puttam māretukāmā jātā. Māṇavo sabbaṃ taṃ kathaṃ bodhisattassa ārocesi.

Bodhisatto “suṭṭhu te, māṇava, kataṃ mayhaṃ ārocentenā”ti vatvā mātu āyusaṅkhāraṃ olokento “ajjeva marissatī”ti ṇatvā “ehi, māṇava, vīmaṃsissāma na”nti ekaṃ udumbararukkhaṃ chinditvā attano pamāṇena kaṭṭharūpaṃ katvā sasīsaṃ pārupitvā attano sayanaṭṭhāne uttānaṃ nipajjāpetvā rājūkaṃ bandhitvā antevāsikaṃ āha - “tāta, pharasaṃ ādāya gantvā mama mātu saññaṃ dehi”ti. Māṇavo gantvā “ayye, ācariyo paṇṇasālāyaṃ attano sayanaṭṭhāne nipanno, rājūsaññaṃ me baddhā, imaṃ pharasaṃ ādāya gantvā sace sakkosi, mārehi na”nti āha. “Tvaṃ pana maṃ na pariccajissasi”ti? “Kiṃkāraṇā pariccajissāmī”ti? Sā pharasaṃ ādāya pavedhamānā uttāya rājūsaññaṃ gantvā hatthena parāmasitvā “ayaṃ me putto”ti saññaṃ kaṭṭharūpakassa mukhato sāṭakaṃ apanetvā pharasaṃ ādāya “ekappahāreneva māressāmī”ti gīvāyameva paharitvā “dha”nti sadde uppanne rukkhabhāvaṃ aññāsi. Atha bodhisattena “kiṃ karosi, amma”ti vutte sā “vañcitāmhī”ti tattheva maritvā patitā. Attano kira paṇṇasālāya nipannāyapi taṅkhaṇaṇṇeva tāya maritabbameva.

So tassā matabhāvaṃ ṇatvā sarīrakiccaṃ katvā ālāhanaṃ nibbāpetvā vanapupphēhi pūjetvā māṇavaṃ ādāya paṇṇasāladvāre nisīditvā “tāta, pāṭiyekko asātamanto nāma natthi, itthiyo asātā nāma, tava mātā ‘asātamantaṃ uggaṇhā’ti mama santikaṃ pesayamānā itthīnaṃ dosaṃ jānanatthaṃ pesesi. Idāni pana te paccakkhameva mama mātu doso diṭṭho, iminā kāraṇena ‘itthiyo nāma asātā lāmikā pacchimikā’ti jāneyyāsī”ti taṃ ovaditvā uyyojesi. Sopi ācariyaṃ vanditvā mātāpitūnaṃ santikaṃ agamāsi. Atha naṃ mātā pucchi “tāta, uggaṇhito te asātamanto”ti? “Āma, amma”ti. “Idāni kiṃ karissasi, pabbajitvā aggim vā paricarissasi, agāramajjhe vā vasissasi”ti? Māṇavo “mayā, amma, paccakkhato itthīnaṃ dosaṃ diṭṭhā, agārena me kiccaṃ natthi, pabbajissāmaha”nti attano adhippāyaṃ pakāsento imaṃ gāthamāha -

61. “Asā lokitthiyo nāma, velā tāsāṃ na vijjati;
Sārattā ca pagabbhā ca, sikhī sabbaghaso yathā;
Tā hitvā pabbajissāmi, vivekamanubrūhaya”nti.

Tattha asāti asatiyo lāmikā. Atha vā sātāṃ vuccati sukhaṃ, taṃ tāsū natthi. Attani paṭibaddhacittānaṃ asātameva dentītipi asā, dukkhā dukkhavatthubhūtāti attho. Imassa panatthassa sādhanatthāya idaṃ suttaṃ āharitabbaṃ -

“Māyā cetā marīcī ca, soko rogo cupaddavo;
Kharā ca bandhanā cetā, maccupāsā guhāsaya;
Tāsu yo vissase poso, so naresu narādhamo”ti.

Lokitthiyoti loke itthiyo. Velā tāsāṃ na vijjatīti amma, tāsāṃ itthīnaṃ kilesuppatthiṃ patvā velā saṃvaro mariyādā pamāṇaṃ nāma natthi. Sārattā ca pagabbhā cāti velā ca etāsāṃ natthi, pañcasu kāmaguṇesu sārattā allīnā, tathā kāyapāgabbhiyena,

vācāpāgabbhiyena, manopāgabbhiyenāti tividhena pāgabbhiyena samannāgatattā pagabbhā cetā. Etāsañhi abbhantare kāyadvārādīni patvā saṃvaro nāma natthi, lolā kākapaṭibhāgāti dasseti. Sikhī sabbaghaso yathāti amma, yathā jālasikhāya “sikhī”ti saṅkhaṃ gato aggi nāma gūthagatādibhedaṃ asucimpi, sappimadhuphāṇitādibhedaṃ sucimpi, iṭṭhampi anīṭṭhampi yaṃ yadeva labhati, sabbhaṃ ghasati khādati, tasmā “sabbaghaso”ti vuccati. Tatheva tā itthiyopi hatthimeṇḍagomeṇḍādayo vā hontu hīnājaccā hīnakammantā, khattiyādayo vā hontu uttamakammantā, hīnukkaṭṭhabhāvaṃ acintetvā lokassādavaseṇa kilesasanthave uppanne yaṃ yaṃ labhanti, sabbameva sevantīti sabbaghasasikhisadisā honti. Tasmā sikhī sabbaghaso yathā, tathevetāti veditabbā.

Tā hitvā pabbajissāmīti ahaṃ tā lāmikā dukkhavatthubhūtā itthiyo hitvā araṇṇaṃ pavisitvā isipabbajjaṃ pabbajissāmi. Vivekamanubrūhayanti kāyaviveko cittaviveko upadhivivekoti tayo vivekā, tesu idha kāyavivekopi vaṭṭati cittavivekopi. Idaṃ vuttaṃ hoti - ahaṃ, amma, pabbajitvā kasiṇaparikkamaṃ katvā aṭṭha samāpattiyo ca pañcābhīṇā ca uppādetvā gaṇato kāyaṃ, kilesehi ca cittaṃ vivecetvā imaṃ vivekaṃ brūhento vaḍḍhento brahmalokaparāyaṇo bhavissāmi, alaṃ me agārenāti. Evaṃ itthiyo garahitvā mātāpitāro vanditvā himavantam pavisitvā pabbajitvā vuttappakāraṃ vivekaṃ brūhento brahmalokaparāyaṇo ahosi.

Satthāpi “evaṃ bhikkhu itthiyo nāma asātā lāmikā pacchimikā dukkhadāyikā”ti itthīnaṃ aguṇaṃ kathetvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne so bhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhāsi. Satthā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā mātā bhaddakāpilānī, pitā mahākassapo ahosi, antevāsiko ānando, ācariyo pana ahameva ahosi”nti.

Asātamanta-jātakavaṇṇanā paṭhamā.

62. Aṇḍabhūtajātakavaṇṇanā

Yaṃ brāhmaṇo avādesīti idaṃ satthā jetavane viharanto ukkaṇṭhitamevārabha kathesi. Tañhi satthā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu ukkaṇṭhitosī”ti pucchitvā “sacca”nti vutte “bhikkhu itthiyo nāma arakkhiyā, pubbe paṇḍitā itthiṃ gabbhato paṭṭhāya rakkhantāpi rakkhituṃ nāsakkhiṃsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa aggamaheṣiyā kucchimiṃ nibbattitvā vayappatto sabbasippesu nipphattiṃ patvā pitu accayena rajje patiṭṭhāya dhammena rajjaṃ kāresi. So purohitena saddhiṃ jūtaṃ kīlati. Kīlanto pana -

“Sabbā nadī vaṅkagatī, sabbe kaṭṭhamayā vanā;
Sabbitthiyo kare pāpaṃ, labhamāne nivātake”ti. -

Imaṃ jūtagītaṃ gāyanto rajataphalake suvaṇṇapāsake khipati. Evaṃ kīlanto pana rājā niccaṃ jināti, purohito parājīyati.

So anukkamena ghare vibhave parikkhayaṃ gacchante cintesi “evaṃ sante sabbhaṃ imasmiṃ ghare dhaṇaṃ khīyissati, pariyesitvā purisantaraṃ agataṃ ekaṃ mātugāmaṃ ghare karissāmī”ti. Athassa etadahosi “aṇṇaṃ purisaṃ diṭṭhapubbaṃ itthiṃ rakkhituṃ na sakkhissāmi, gabbhato paṭṭhāyekaṃ mātugāmaṃ rakkhitvā taṃ vayappattaṃ vase ṭhapetvā ekapurisikaṃ katvā gālhaṃ ārakkhaṃ saṃvidahitvā rājakulato dhaṇaṃ āharissāmī”ti. So ca aṅgavijjāya cheko hoti, athekaṃ duggatitthiṃ

gabbhiniṃ disvā “dhītaraṃ vijāyissatī”ti ñatvā taṃ pakkosāpetvā paribbayaṃ datvā ghareyeva vasāpetvā vijātakāle dhanam datvā uyyojetvā taṃ kumārikaṃ aññesaṃ purisānaṃ daṭṭhum adatvā itthīnaṃyeva hatthe datvā posāpetvā vayappattakāle taṃ attano vase ṭhapesi. Yāva cesā vaḍḍhati, tāva raññā saddhiṃ jūtaṃ na kīli. Taṃ pana vase ṭhapetvā brāhmaṇo “mahārāja, jūtaṃ kīlāmā”ti āha. Rājā “sādhū”ti purimaniyāmeneva kīli. Purohito rañño gāyitvā pāsakaṃ khipanakāle “ṭhapetvā mama māṇavika”nti āha. Tato paṭṭhāya purohito jināti, rājā parājīyati.

Bodhisatto “imassa ghare ekapurisikāya ekāya itthiyā bhavitabba”nti pariggaṇhāpento atthibhāvaṃ ñatvā “sīlamassā bhindāpessāmī”ti ekaṃ dhuttaṃ pakkosāpetvā “sakkhissasi purohitassa itthiyā sīlam bhinditu”nti āha. “Sakkomi, devā”ti. Athassa rājā dhanam datvā “tena hi khippaṃ niṭṭhāpehī”ti taṃ pahiṇi. So rañño santikā dhanam ādāya gandhadhūmacuṇṇakappūrādīni gahetvā tassa gharato avidūre sabbagandhāpaṇaṃ pasāresi. Purohitassapi gehaṃ sattabhūmakam sattadvārakoṭṭhakaṃ hoti, sabbesu dvārakoṭṭhakesu itthīnaṃyeva ārakkhā. Ṭhapetvā pana brāhmaṇaṃ añño puriso gehaṃ pavisituṃ labhanto nāma natthi, kacavarachaḍḍanapacchimpi sodhetvāyeva pavesenti. Taṃ māṇavikaṃ purohitoyeva daṭṭhum labhati. Tassā ca ekā paricārikā itthī atthi. Athassā sā paricārikā gandhapupphamūlaṃ gahetvā gacchantī tassa dhuttassa āpaṇasamīpena gacchati. So “ayaṃ tassā paricārikā”ti suṭṭhu ñatvā ekadivasaṃ taṃ āgacchantiṃ disvā āpaṇā utṭhāya gantvā tassā pādamūle patitvā ubhohi hatthehi pāde gālhaṃ gahetvā “amma, ettakaṃ kālaṃ kahaṃ gatāsī”ti paridevi, avasesāpi payuttakadhuttā ekamantaṃ ṭhatvā “hatthapādamukhasaṇṭhānehi ca ākappena ca mātāputtā ekasadisāyevā”ti āhaṃsu. Sā itthī tesu tesu kathentesu attano asaddahitvā “ayaṃ me putto bhavissatī”ti sayampi rodituṃ ārabhi. Te ubhopi kanditvā roditvā aññamaññaṃ āliṅgetvā aṭṭhaṃsu.

Atha so dhutto āha “amma, kahaṃ vasaśī”ti? “Kinnarilīlāya vasamānāya rūpasobhaggappattāya purohitassa daharitthiyā upaṭṭhānaṃ kurumānā vasāmi, tātā”ti. “Idāni kahaṃ yāsi, amma”ti? “Tassā gandhamālādīnaṃ atthāyā”ti. “Amma, kiṃ te aññattha gatāya, ito paṭṭhāya mameva santikā harā”ti mūlaṃ aggahetvāva bahūni tambūlatakkolakādīni ceva nānāpupphāni ca adāsi. Māṇavikā bahūni gandhapupphādīni disvā “kiṃ, amma, ajja amhākaṃ brāhmaṇo pasanno”ti āha. “Kasmā evaṃ vadaśī”ti? “Imesaṃ bahubhāvaṃ disvā”ti. Na brāhmaṇo bahumūlaṃ adāsi, mayā panetaṃ mayhaṃ puttassa santikā ābhatanti. Tato paṭṭhāya sā brāhmaṇena dinnamūlaṃ attanā gahetvā tasseva santikā gandhapupphādīni āharati. Dhutto katipāhaccayena gilānālayaṃ katvā nipajji. Sā tassa āpaṇadvāraṃ gantvā taṃ adisvā “kahaṃ me putto”ti pucchi. “Puttassa te aphāsukaṃ jāta”nti? Sā tassa nipannaṭṭhānaṃ gantvā nisīditvā piṭṭhiṃ parimajjantī “kiṃ te, tātā, aphāsuka”nti pucchi. So tuṇhī ahoṣi. “Kiṃ na kathesi puttā”ti? “Amma, marantenāpi tuyhaṃ kathetuṃ na sakkā”ti. “Tātā, mayhaṃ akathetvā kassa katheyyāsi, kathehi, tātā”ti. “Amma, mayhaṃ aññaṃ aphāsukaṃ natthi, tassā pana māṇavikāya vaṇṇaṃ sutvā paṭibaddhacittosmi, taṃ labhanto jīvissāmi, alabhanto idheva marissāmī”ti. “Tātā, mayhaṃ esa bhāro, mā tvaṃ etaṃ nissāya cintayī”ti taṃ assāsetvā bahūni gandhapupphādīni ādāya māṇavikāya santikaṃ gantvā “putto me, amma, mama santikā tava vaṇṇaṃ sutvā paṭibaddhacitto jāto, kiṃ kātappa”nti? “Sace ānetuṃ sakkotha, mayā katokāsoyevā”ti.

Sā tassā vacanaṃ sutvā tato paṭṭhāya tassa gehassa kaṇṇakaṇṇehi bahum kacavaraṃ saṅkaḍḍhitvā āraḁkhithiyā upari chaḍḍesi. Sā tena aṭṭiyamānā apeti. Itarā teneva niyāmena yā yā kiñci katheti, tassā tassā upari kacavaraṃ chaḍḍesi. Tato paṭṭhāya pana sā yaṃ yaṃ āharati vā harati vā, taṃ taṃ na kāci sodhetum ussahati. Tasmim kāle sā taṃ dhuttaṃ pupphapacchiyam nipajjāpetvā māṇavikāya santikaṃ abhihari. Dhutto māṇavikāya sīlaṃ bhinditvā ekāhadvīhaṃ pāsādeyeva ahosi. Purohite bahi nikkhante ubho abhiraṃanti. Tasmim āgate dhutto nilīyati.

Atha naṃ sā ekāhadvīhaccayena “sāmi, idāni tayā gantum vaṭṭatī”ti āha. “Ahaṃ brāhmaṇaṃ paharitvā gantukāmo”ti. Sā “evaṃ hotū”ti dhuttaṃ nilīyāpetvā brāhmaṇe āgate evamāha “ahaṃ, ayya, tumhesu vīṇaṃ vādentesu naccitum icchāmi”ti. “Sādhu, bhadde, naccassū”ti vīṇaṃ vādesi. “Tumhesu olokentesu lajjāmi, mukhaṃ pana vo sātakena bandhitvā naccissāmi”ti. “Sace lajjasi, evaṃ karohī”ti. Māṇavikā ghanasātakaṃ gahetvā tassa akkhīni pidahamānā mukhaṃ bandhi. Brāhmaṇo mukhaṃ bandhāpetvā vīṇaṃ vādesi. Sā muhuttaṃ naccitvā “ayya, ahaṃ te ekavāraṃ sīse paharitukāmā”ti āha. Itthilolo brāhmaṇo kiñci kāraṇaṃ ajānanto “paharāhī”ti āha, māṇavikā dhuttassa saññaṃ adāsi. So saṇikaṃ āgantvā brāhmaṇassa piṭṭhipasse ṭhatvā sīse kapparena pahari, akkhīni patanākārappattāni ahesum, sīse gaṇḍo uṭṭhahi. So vedanāṭṭo hutvā “āhara te hattha”nti āha. Māṇavikā attano hatthaṃ ukkhipitvā tassa hatthe ṭhapesi. Brāhmaṇo “hattho muduko, pahāro pana thaddho”ti āha. Dhutto brāhmaṇaṃ paharitvā nilīyi. Māṇavikā tasmim nilīne brāhmaṇassa mukhato sātakaṃ mocetvā telaṃ ādāya sīsaṃ parisambāhi. Brāhmaṇe bahi nikkhante puna sā itthī dhuttaṃ pacchiyam nipajjāpetvā nīhari.

So rañño santikaṃ gantvā sabbaṃ taṃ pavattiṃ ārocesi. Rājā attano upaṭṭhānaṃ āgataṃ brāhmaṇaṃ āha “jūtaṃ kīlāma brāhmaṇā”ti? “Sādhu, mahārājā”ti. Rājā jūtamaṇḍalaṃ sajjāpetvā purimaṇayeneva jūtagātaṃ gāyitvā pāsake khipati. Brāhmaṇo māṇavikāya tapassa bhinnabhāvaṃ ajānanto “ṭhapetvā mama māṇavika”nti āha. Evaṃ vadantopi parājito yeva. Rājā jinitvā “brāhmaṇa, kiṃ vadesi, māṇavikāya te tapo bhinno, tvaṃ ‘mātugāmaṃ gabbhato paṭṭhāya rakkhanto sattasu ṭhānesu āraḁkhaṃ karonto rakkhituṃ sakkhissāmi”ti maññasi, mātugāmo nāma kucchiyaṃ pakkipitvā carantenāpi rakkhituṃ na sakkā, ekapurisikā itthī nāma natthi, tava māṇavikā ‘naccitukāmāmhī’ti vatvā vīṇaṃ vādentassa tava sātakena mukhaṃ bandhitvā attano jāraṃ tava sīse kapparena paharāpetvā uyyojesi, idāni kiṃ kathesi”ti vatvā imaṃ gāthamāha -

62. “Yaṃ brāhmaṇo avādesi, vīṇaṃ samukhaveṭhito;
Aṇḍabhūtābhatā bhariyā, tāsū ko jātu vissase”ti.

Tattha yaṃ brāhmaṇo avādesi, vīṇaṃ samukhaveṭhitoti yena kāraṇena brāhmaṇo ghanasātakena saha mukhena veṭhito hutvā vīṇaṃ vādesi, taṃ kāraṇaṃ na jānātīti attho. Tañhi sā vañcetukāmā evamakāsi. Brāhmaṇo pana taṃ itthim bahumāyābhāvaṃ ajānanto mātugāmassa saddahitvā “maṃ esā lajjatī”ti evaṃsaññī ahosi, tenassa aññābhāvaṃ pakāsento rājā evamāha, ayametthādhippāyo. Aṇḍabhūtābhatā bhariyāti aṇḍaṃ vuccati bījaṃ, bījabhūtā mātukucchito anikkhantakāleyeva ābhatā ānītā, bhatāti vā puṭṭhāti attho. Kā sā? Bhariyā pajāpati pādaparicārikā. Sā hi bhattavatthādīhi bharitabbatāya, bhinnasaṃvaratāya, lokadhammehi bharitatāya vā “bhariyā”ti vuccati. Tāsū ko jātu vissaseti jātūti ekaṃsādhivacanaṃ, tāsū mātukucchito paṭṭhāya rakkiyamānāsūpi evaṃ

vippakāraṃ āpajjantīsu bhariyāsu ko nāma paṇḍito puriso ekaṃsena vissase,
“nibbikārā esā mayī”ti ko saddaheyyāti attho. Asaddhammavasena hi āmantakesu
nimantakesu vijjamānesu mātugāmo nāma na sakkā rakkhītunti.

Evaṃ bodhisatto brāhmaṇassa dhammaṃ desesi. Brāhmaṇo bodhisattassa
dhammadesanaṃ sutvā nivesanaṃ gantvā taṃ māṇavikaṃ āha - “tayā kira
evarūpaṃ pāpakammaṃ kata”nti? “Ayya, ko evamāha, na karomi, ‘ahameva
pahariṃ, na añño koci’. Sace na saddahatha, ahaṃ ‘tume tṭhapetvā aññassa
purisassa hatthasamphassaṃ na jānāmī’ti saccakiriyaṃ katvā aggīṃ pavisitvā tume
saddahāpessāmī”ti. Brāhmaṇo “evaṃ hotū”ti mahantaṃ dārurāsīṃ karetvā aggīṃ
katvā taṃ pakkosāpetvā “sace attano saddahasi, aggīṃ pavisāhī”ti āha.

Māṇavikā attano paricārikaṃ paṭhamameva sikkhāpesi “amma, tava puttaṃ tattha
gantvā mama aggīṃ pavisanakāle hatthaggahaṇaṃ kātuṃ vadehī”ti. Sā gantvā tathā
avaca. Dhutto āgantvā parisamajjhe aṭṭhāsī. Sā māṇavikā brāhmaṇaṃ vañcetukāṃ
mahājanamajjhe tṭhatvā “brāhmaṇa, taṃ tṭhapetvā aññassa purisassa
hatthasamphassaṃ nāma na jānāmi, iminā saccena ayaṃ aggi mā maṃ jhāpesī”ti
aggīṃ pavisituṃ āradhā. Tasmīṃ khaṇe dhutto “passatha bho purohitabrāhmaṇassa
kammaṃ, evarūpaṃ mātugāmaṃ aggīṃ pavesāpetī”ti gantvā taṃ māṇavikaṃ
hatthe gaṇhi. Sā hatthaṃ vissajjāpetvā purohitaṃ āha - “ayya, mama saccakiriya
bhinnā, na sakkā aggīṃ pavisitu”nti. “Kiṃkāraṇā”ti? “Ajja mayā evarūpā saccakiriya
katā ‘tṭhapetvā mama sāmikaṃ aññassa purisassa hatthasamphassaṃ na jānāmī’ti,
idāni camhi iminā purisena hatthe gahitā”ti. Brāhmaṇo “vañcito ahaṃ imāyā”ti
ñatvā taṃ pothetvā nīharāpesi. Evaṃ asaddhammasamannāgatā kiretā itthiyo tāva
mahantampi pāpakammaṃ katvā attano sāmikaṃ vañcetum “nāhaṃ evarūpaṃ
kammaṃ karomī”ti divasampi sapathaṃ kurumānā nānācittāva honti. Tena vuttaṃ -

“Corīnaṃ bahubuddhīnaṃ, yāsu saccaṃ sudullabhaṃ;
Thīnaṃ bhāvo durājāno, macchassevodaya gataṃ.

“Musā tāsāṃ yathā saccaṃ, saccaṃ tāsāṃ yathā musā;
Gāvo bahi tiṇasseva, omasanti varaṃ varaṃ.

“Coriyo kathinā hetā, vālā ca lapasakkharā;
Na tā kiñci na jānanti, yaṃ manussesu vañcana”nti.

Satthā “evaṃ arakkhiyo mātugāmo”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni
pakāsesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Satthāpi
anusandhiṃ ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi “tadā bārāṇasirājā ahameva ahosi”nti.

Aṇḍabhūtajātakavaṇṇanā dutiyā.

63. Takkapaṇḍitajātakavaṇṇanā

Kodhanā akataññū cāti idaṃ satthā jetavane viharanto
ukkaṇṭhitabhikkhuññevārabba katesi. Tañhi satthā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu
ukkaṇṭhito”ti pucchitvā “sacca”nti vutte “itthiyo nāma bhikkhu akataññū
mittadubbhā, kasmā tā nissāya ukkaṇṭhito”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto isipabbajjaṃ pabbajitvā gaṅgātīre assamaṃ māpetvā samāpattiyo ceva abhiññāyo ca nibbattetvā jhānasukhena viharati. Tasmaṃ samaye bārāṇasisetṭhino dhītā duṭṭhakumārī nāma caṇḍā ahosi pharusā, dāsakammakare akkosati paribhāsati paharati. Atha naṃ ekadivasam parivāramanussā gahetvā “gaṅgāya kīḷissāmā”ti agamaṃsu. Tesam kīḷantānaññeva sūriyatthaṅgamanavelā jātā, megho utṭhahi, manussā meghaṃ disvā ito cito ca vegena palāyimsu. Setṭhidhītāyapi dāsakammakarā “ajja amhehi etissā piṭṭhiṃ passituṃ vaṭṭatī”ti taṃ antoudakasmimyeva chaḍḍetvā uttarimsu. Devo pāvassī, sūriyopi atthaṅgato, andhakāro jāto. Te tāya vināva gehaṃ gantvā “kahaṃ sā”ti vutte “gaṅgāto tāva uttiṇṇā, atha naṃ na jānāma kahaṃ gatā”ti. Nātakā vicinitvāpi na passimsu.

Sā mahāviraṃ viravantī udakena vuyhamānā aḍḍharattasamaye bodhisattassa paṇṇasālāsamīpaṃ pāpuṇi. So tassā saddaṃ sutvā “mātugāmassa saddo eso, parittāṇamassā karissāmī”ti tiṇukkaṃ ādāya nadītīraṃ gantvā taṃ disvā “mā bhāyi, mā bhāyī”ti assāsetvā nāgabalo thāmasampanno bodhisatto nadiṃ taramāno gantvā taṃ ukkhipitvā assamapadaṃ ānetvā aggim katvā adāsi. Sīte vigate madhurāni phalāphalāni upanāmesi. Tāni khāditvā ṭhitam “kattha vāsikāsi, kathaṃca gaṅgāya patitāsi”ti pucchi. Sā taṃ pavattiṃ ārocesi. Atha naṃ “tvaṃ idheva vasā”ti paṇṇasālāya vasāpento dvīhatīhaṃ sayam abbhokāse vasitvā “idāni gacchā”ti āha. Sā “imaṃ tāpasam sīlabhedaṃ pāpetvā gahetvā gamissāmī”ti na gacchati. Atha gacchante kāle itthikuttaṃ itthilīlaṃ dassetvā tassa sīlabhedaṃ katvā jhānaṃ antaradhāpesi. So taṃ gahetvā araññeyeva vasati. Atha naṃ sā āha “ayya, kiṃ no araññavāsena, manussapathaṃ gamissāmā”ti? So taṃ ādāya ekaṃ paccantagāmakam gantvā takkabhatiyā jīvikaṃ kappetvā taṃ poseti. Tassa takkaṃ vikkiṇitvā jīvātīti “takkapaṇḍito”ti nāmaṃ akaṃsu. Athassa gāmaṃvāsino paribbayaṃ datvā “amhākaṃ suyuttaduyuttakaṃ ācikkhanto ettha vasā”ti gāmadvāre kuṭiyaṃ vāsesuṃ.

Tena ca samayena corā pabbatā oruyha paccantaṃ paharanti. Te ekadivasam taṃ gāmaṃ paharitvā gāmaṃvāsikehiyeva bhaṇḍikā ukkhipāpetvā gacchantā tampi setṭhidhītaraṃ gahetvā attano vasanaṭṭhānaṃ gantvā sesajane vissajjesuṃ. Coraṇṇetṭhako pana tassā rūpe bajjhितvā taṃ attano bhariyaṃ akāsi. Bodhisatto “itthannāmā kaha”nti pucchi. “Corajeṭṭhakena gahetvā attano bhariyā katā”ti ca sutvāpi “na sā tattha mayā vinā vasissati, palāyitvā āgacchissatī”ti tassā āgamaṃ olokeno tattheva vasi.

Setṭhidhītāpi cintesi “ahaṃ idha sukhaṃ vasāmi, kadāci maṃ takkapaṇḍito kiñcideva nissāya āgantvā ito ādāya gaccheyya, atha etasmā sukhā parihāyissāmi, yannūnāhaṃ sampiyāyamānā viya taṃ pakkosāpetvā ghātāpeyya”nti. Sā ekaṃ manussaṃ pakkositvā “ahaṃ idha dukkhaṃ jīvāmi, takkapaṇḍito āgantvā maṃ ādāya gacchatū”ti sāsanaṃ pesesi. So taṃ sāsanaṃ sutvā saddahitvā tattha gantvā gāmadvāre ṭhatvā sāsanaṃ pesesi. Sā nikkhamitvā taṃ disvā “ayya, sace mayam idāni gacchissāma, corajeṭṭhako anubandhitvā ubhopi amhe ghātessati, rattibhāge gacchissāmā”ti taṃ ānetvā bhojetvā koṭṭhake nisīdāpetvā sāyaṃ corajeṭṭhakassa āgantvā suraṃ pivitvā mattakāle “sāmi, sace imāya velāya tava sattuṃ passeyyāsi, kinti naṃ kareyyāsi”ti āha. “Idaṃcidaṃca karissāmīti”. “Kiṃ pana so dūre, nanu koṭṭhake nisinno”ti? Corajeṭṭhako ukkaṃ ādāya tattha gantvā taṃ disvā gahetvā gehamajjhe pātetvā kapparādīhi yathāruciṃ pothesi. So pothiyamānopi aññaṃ kiñci

avatvā “kodhanā akataññū ca, pisuṇā mittabhedikā”ti ettakameva vadati. Coro taṃ pothetvā bandhitvā nipajjāpetvā sāyamāsaṃ bhuñjitvā sayi. Pabuddho jīṇhāya surāya puna taṃ pothetum ārabhi, sopi tāneva cattāri padāni vadati.

Coro cintesi “ayaṃ evaṃ pothiyamānopi aññaṃ kiñci avatvā imāneva cattāri padāni vadati, pucchissāmi na”nti tassā suttabhāvaṃ ñatvā taṃ pucchi “ambho tvaṃ evaṃ pothiyamānopi kasmā etāneva padāni vadasī”ti? Takkapaṇḍito “tena hi suṇāhī”ti taṃ kāraṇaṃ ādito paṭṭhāya kathesi. “Ahaṃ pubbe araṇṇavāsiko eko tāpaso jhānalābhī, svāhaṃ etaṃ gaṇḍāya vuyhamānaṃ uttāretvā paṭijaggiṃ. Atha maṃ esā palobhetvā jhānā parihāpesi, svāhaṃ araṇṇaṃ pahāya etaṃ posento paccantagāmake vasāmi, athesā corehi idhānītā ‘ahaṃ dukkhaṃ vasāmi, āgantvā maṃ netū’ti mayhaṃ sāsanaṃ pesetvā idāni tava hatthe pātesi, iminā kāraṇenaṃhaṃ evaṃ kathemī”ti. Coro cintesi “yā esā evarūpe guṇasampanne upakārake evaṃ vipphaṇṇajji, sā mayhaṃ kataraṃ nāma upaddavaṃ na kareyya, māretabbā esā”ti so takkapaṇḍitaṃ assāsetvā taṃ pabodhetvā khaggaṃ ādāya nikkhamma “etaṃ purisaṃ gāmadvāre ghāteṣsāmī”ti vatvā tāya saddhiṃ bahigāmaṃ gantvā “etaṃ hatthe gaṇhā”ti taṃ tāya hatthe gāhāpetvā khaggaṃ ādāya takkapaṇḍitaṃ paharanto viya taṃ dvidhā chinditvā sasāsaṃ nhāpetvā takkapaṇḍitaṃ katipāhaṃ paṇītena bhojanena santappetvā idāni kahaṃ gamissasī”ti āha. Takkapaṇḍito “gharāvāsena me kiccaṃ natthi, isipabbajjaṃ pabbajitvā tattheva araṇṇe vasissāmī”ti āha. “Tena hi ahampi pabbajissāmī”ti ubhopi pabbajitvā taṃ araṇṇāyatanaṃ gantvā pañca abhiññā aṭṭha ca samāpattiyo nibbattetvā jīvitapariyosāne brahmalokūpagā ahesum.

Satthā imāni dve vatthūni kathetvā anusandhiṃ ghaṭetvā abhisambuddho hutvā imaṃ gāthamāha -

63. “Kodhanā akataññū ca, pisuṇā mittabhedikā;
Brahmacariyaṃ cara bhikkhu, so sukhaṃ na vihāhisī”ti.

Tatrāyaṃ piṇḍattho - bhikkhu itthiyo nāmetā kodhanā, uppannaṃ kodhaṃ nivāretum na sakkonti. Akataññū ca, atimahantampi upakāraṃ na jānanti. Pisuṇā ca, piyasuññabhāvakaraṇameva kathaṃ kathenti. Mittabhedikā, mitte bhindanti, mittabhedanakathaṃ kathanasīlāyeva, evarūpehi pāpadhammehi samannāgatā etā. Kiṃ te etāhi, brahmacariyaṃ cara bhikkhu, ayañhi methunavirati parisuddhaṭṭhena brahmacariyaṃ nāma, taṃ cara. So sukhaṃ na vihāhisīti so tvaṃ etaṃ brahmacariyavāsaṃ vasanto jhānasukhaṃ maggasukhaṃ phalasukhañca na vihāhisi, etaṃ sukhaṃ na vijahissati, etasmā sukhā na parihāyissasīti attho. “Na parihāhisī”tipi pāṭho, ayamevattho.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Satthā jātaṃ samodhānesi - “tadā corajeṭṭhako ānando ahosi, takkapaṇḍito pana ahameva ahosi”nti.

Takkapaṇḍitajātakavaṇṇanā tatiyā.

64. Durājānajātakavaṇṇanā

Māsu nandi icchatī mantaṃ idam satthā jetavane viharanto ekaṃ upāsakaṃ ārabha kathesi. Eko kira sāvatthivāsī upāsako tīsu saraṇesu pañcasu ca sīlesu patiṭṭhito buddhamāmaṃ, dhammamāmaṃ, saṅghamāmaṃ, bhariyā panassa dussīlā pāpadhammā. Yaṃ divasaṃ micchācāraṃ carati, taṃ divasaṃ satakiṭadāsī viya hoti,

micchācārassa pana akatadivase sāminī viya hoti caṇḍā pharusā. So tassā bhāvaṃ jānituṃ na sakkoti, atha tāya ubbālho buddhūpaṭṭhānaṃ na gacchati. Atha naṃ ekadivasaṃ gandhapupphādīni ādāya āgantvā vanditvā nisinnaṃ satthā āha - “kiṃ nu kho tvaṃ, upāsaka, sattaṭṭha divase buddhūpaṭṭhānaṃ nāgacchasi”ti. Gharaṇī me, bhante, ekasmiṃ divase satakīṭadāsī viya hoti, ekasmiṃ divase sāminī viya caṇḍā pharusā. Ahaṃ tassā bhāvaṃ jānituṃ na sakkomi, svāhaṃ tāya ubbālho buddhūpaṭṭhānaṃ nāgacchāmīti. Athassa vacanaṃ sutvā satthā “upāsaka, ‘mātugāmassa bhāvo nāma dujjāno’ti pubbepi te paṇḍitā kathayiṃsu, tvaṃ pana taṃ bhavasaṅkhepagatattā sallakkhetuṃ na sakkosi”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto disāpāmokkho ācariyo hutvā pañca māṇavakasatāni sippaṃ sikkhāpeti. Aheko tiroraṭṭhavāsiko brāhmaṇamaṇavako āgantvā tassa santike sippaṃ uggaṇhanto ekāya itthiyā paṭibaddhacitto hutvā taṃ bhariyaṃ katvā tasmīyeva bārāṇasinagare vasanto dve tisso velāyo ācariyassa upaṭṭhānaṃ na gacchati. Sā panassa bhariyā dussilā pāpadhammā. Micchācāraṃ ciṇṇadivase dāsī viya hoti, aciṇṇadivase sāminī viya hoti caṇḍā pharusā. So tassā bhāvaṃ jānituṃ asakko tāya ubbālho ākulacitto ācariyassa upaṭṭhānaṃ na gacchati. Atha naṃ sattaṭṭha divase atikkamitvā āgataṃ “kiṃ, māṇava, na paññāyasi”ti ācariyo pucchi. So “bhariyā maṃ, ācariya, ekadivasaṃ icchati pattheti, dāsī viya nihataṃ honti. Ekadivasaṃ sāminī viya thaddhā caṇḍā pharusā, ahaṃ tassā bhāvaṃ jānituṃ na sakkomi, tāya ubbālho ākulacitto tumhākaṃ upaṭṭhānaṃ nāgatomhī”ti. Ācariyo “evameva, māṇava, itthiyo nāma anācāraṃ ciṇṇadivase sāmikaṃ anuvattanti, dāsī viya nihataṃ honti. Anāciṇṇadivase pana mānatthaddhā hutvā sāmikaṃ na gaṇenti. Evaṃ itthiyo nāmetā anācārā dussilā, tāsā bhāvo nāma dujjāno, tāsū icchantīsupi anicchantīsupi majjhattenēva bhavitaṃ”nti vatvā tassovādavasena imaṃ gāthamāha -

64. “Mā su nandi icchati maṃ, mā su soci na micchati;
Thīnaṃ bhāvo durājāno, macchassevodaya gata”nti.

Tattha mā su nandi icchati mantaṃ su-kāro nipātamattaṃ, “ayaṃ itthī maṃ icchati pattheti, mayi sinehaṃ karotī”ti mā tussi. Mā su soci na micchatīti “ayaṃ maṃ na icchatī”tipi mā soci, tassā icchamānāya nandiṃ, na icchamānāya ca sokaṃ akatvā majjhattova hohīti dīpeti. Thīnaṃ bhāvo durājānoti itthīnaṃ bhāvo nāma itthimāyāya paṭicchannattā durājāno. Yathā kiṃ? Macchassevodaya gatanti yathā macchassa gamanaṃ udakena paṭicchannattā dujjānaṃ, teneva so kevaṭṭe āgate udakena gamanaṃ paṭicchādetvā palāyati, attānaṃ gaṇhituṃ na deti, evameva itthiyo mahantampi dussīlakammaṃ katvā “mayaṃ evarūpaṃ na karomā”ti attanā katakammaṃ itthimāyāya paṭicchādetvā sāmike vañcenti. Evaṃ itthiyo nāmetā pāpadhammā durājānā, tāsū majjhattoyeva sukhito hotīti.

Evaṃ bodhisatto antevāsikassa ovādaṃ adāsī. Tato paṭṭhāya so tassā upari majjhattova ahoṣi. Sāpissa bhariyā “ācariyena kira me dussīlabhāvo ñāto”ti tato paṭṭhāya na anācāraṃ carī. Sāpi tassa upāsakassa itthī “sammāsambuddhena kira mayhaṃ durācārabhāvo ñāto”ti tato paṭṭhāya pāpakammaṃ nāma na akāsi.

Satthāpi imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne so upāsako sotāpattiṃ phale patiṭṭhahi, satthā anusandhiṃ ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi - “tadā jayampatikāyeva idāni jayampatikā, ācariyo pana ahaṃ eva ahoṣi”nti.

65. Anabhiratijātakavaṇṇanā

Yathā nadī ca pantho cāti idaṃ satthā jetavane viharanto tathārūpaṃyeva upāsakaṃ ārabba kathesi. So pana pariggaṇhanto tassā dussīlabhāvaṃ ñatvā bhaṇḍito cittabyākulatāya sattaṭṭha divase upaṭṭhānaṃ nāgamāsī. So ekadivasam vihāraṃ gantvā tathāgataṃ vanditvā nisinno “kasmā sattaṭṭha divasāni nāgatosī”ti vutte “bhariyā me, bhante, dussilā, tassā upari byākulacittatāya nāgatomhī”ti āha. Satthā “upāsaka, itthīsu ‘anācārā etā’ti kopaṃ akatvā majjhatteneva bhavitum vaṭṭatīti pubbepe te paṇḍitā kathayimṃsu, tvaṃ pana bhavantarena paṭicchannattā taṃ kāraṇaṃ na sallakkhesī”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto purimanayeneva disāpāmokkho ācariyo ahosi. Athassa antevāsiko bhariyāya dosaṃ disvā byākulacittatāya katipāhaṃ anāgantvā ekadivasam ācariyena pucchito taṃ kāraṇaṃ nivedesi. Athassa ācariyo “tāta, itthiyo nāma sabbasādhāraṇā, tāsū ‘dussilā etā’ti paṇḍitā kopaṃ na karontī”ti vatvā ovādasena imaṃ gāthamāha -

65. “Yathā nadī ca panto ca, pānāgāraṃ sabhā papā;
Evaṃ lokitthiyo nāma, nāsaṃ kujjhanti paṇḍitā”ti.

Tattha yathā nadīti yathā anekatitthā nadī nhānatthāya sampattasampattānaṃ caṇḍālādīnampi khattiyādīnampi sādhāraṇā, na tattha koci nhāyitum na labhati nāma. “Pantho”tiādīsupi yathā mahāmaggopi sabbesaṃ sādhāraṇo, na koci tena gantum na labhati. Pānāgārampi surāgehaṃ sabbesaṃ sādhāraṇaṃ, yo yo pātukāmo, sabbo tattha pavisateva. Puññatthikehi tattha tattha manussānaṃ nivāsattāya katā sabhāpi sādhāraṇā, na tattha koci pavisitum na labhati. Mahāmagge pāṇiyacāṭiyo ṭhapetvā katā papāpi sabbesaṃ sādhāraṇā, na tattha koci pāṇiyaṃ pivitum na labhati. Evaṃ lokitthiyo nāmāti evameva tāta māṇava imasmim loke itthiyopi sabbasādhāraṇāva, teneva ca sādhāraṇaṭṭhena nadīpanthapānāgārasabhāpapāsadisā. Tasmā nāsaṃ kujjhanti paṇḍitā, etāsaṃ itthīnaṃ “lāmikā etā anācārā dussilā sabbasādhāraṇā”ti cintetvā paṇḍitā chekā buddhisampannā na kujjhantīti.

Evaṃ bodhisatto antevāsikassa ovādaṃ adāsi, so taṃ ovādaṃ sutvā majjhatto ahosi. Bhariyāpissa “ācariyena kiramhi ñātā”ti tato paṭṭhāya pāpakammaṃ na akāsi. Tassapi upāsakassa bhariyā “satthārā kiramhi ñātā”ti tato paṭṭhāya pāpakammaṃ na akāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne upāsako sotāpattiphale patiṭṭhahi. Satthāpi anusandhiṃ ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi - “tadā jayampatikāva etarahi jayampatikā, ācariyabrāhmaṇo pana ahameva ahosi”nti.

Anabhiratijātakavaṇṇanā pañcamā.

66. Mudulakkhaṇajātakavaṇṇanā

Ekā icchā pure āsīti idaṃ satthā jetavane viharanto saṃkilesaṃ ārabba kathesi. Eko kira sāvattvivāsī kulaputto satthu dhammadesanaṃ sutvā ratanasāsane uraṃ datvā pabbajitvā paṭipannako yogāvacaro avissatṭhakammaṭṭhāno hutvā ekadivasam

sāvatthiyaṃ piṇḍāya caranto ekaṃ alaṅkatapaṭiyattaṃ itthiṃ disvā subhavasena indriyāni bhinditvā olokesi. Tassa abbhantare kilesa cali, vāsiyā ākoṭitakhīrarukkho viya ahosi. So tato paṭṭhāya kilesavasiko hutvā neva kāyassādaṃ na cittassādaṃ labhati, bhantamigasappaṭibhāgo sāsane anabhirato parūlhakesalomanakho kiliṭṭhacīvaro ahosi. Athassa indriyavikāraṃ disvā sahāyakā bhikkhū “kiṃ nu kho te, āvuso, na yathā porāṇāni indriyāni”ti pucchimsu. Anabhiratosmi, āvusoti.

Atha naṃ te satthu santikaṃ nayimsu. Satthā “kiṃ, bhikkhave, anicchamānaṃ bhikkhuṃ ādāya āgatatthā”ti pucchi. “Ayaṃ, bhante, bhikkhu anabhirato”ti? “Saccaṃ bhikkhū”ti. “Saccaṃ bhagavā”ti. “Ko taṃ ukkaṇṭhāpesī”ti? “Ahaṃ, bhante, piṇḍāya caranto ekaṃ itthiṃ disvā indriyāni bhinditvā olokesiṃ, atha me kilesa cali, tenamhi ukkaṇṭhito”ti. Atha naṃ satthā “anacchariyametaṃ bhikkhu, yaṃ tvam indriyāni bhinditvā visabhāgārammaṇaṃ subhavasena olovento kilesehi kampito, pubbe pañcābhiññā aṭṭhasamāpattilābhino jhānabalena kilese vikkhambhetvā visuddhacittā gaganatalacarā bodhisattāpi indriyāni bhinditvā visabhāgārammaṇaṃ olokayamānā jhānā parihāyitvā kilesehi kampitā mahādukkhaṃ anubhaviṃsu. Na hi sineruuppāṇakavāto hatthimattaṃ muṇḍapabbataṃ, mahājambuummūlakavāto chinnaṭṭe virūlhagacchakaṃ, mahāsamuddaṃ vā pana sosanakavāto khuddakataḷākaṃ kismiñcīdeva gaṇeti, evaṃ uttamabuddhīnaṃ nāma visuddhacittānaṃ bodhisattānaṃ aññābhāvakarā kilesā tayi kiṃ lajjissanti, visuddhāpi sattā saṃkilissanti, uttamayasasamaṅginopi āyasyaṃ pāpuṇanti”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kāsiraṭṭhe ekassa mahāvibhavassa brāhmaṇassa kule nibbattitvā viññutaṃ patto sabbasippānaṃ pāraṃ gantvā kāme pahāya isipabbajjaṃ pabbajitvā kaṣiṇaparikkamaṃ katvā pañca abhiññā ca aṭṭha samāpattiyo ca uppādetvā jhānasukhena vītināmento himavantappadese vāsaṃ kappesi. So ekasmiṃ kāle loṇambilasevanatthāya himavantā otaritvā bārāṇasiṃ patvā rājuyyāne vasitvā punadivase katasarīrapaṭijaggano rattavākamayaṃ nivāsanapārūpanaṃ saṇṭhāpetvā ajinacammaṃ ekasmiṃ aṃse katvā jaṭamaṇḍalaṃ bandhitvā bhikkhābhājanamādāya bārāṇasiyaṃ bhikkhāya caramāno rañño gharadvāraṃ sampāpuṇi. Rājā tassa iriyāpattheyeva pasīditvā pakkosāpetvā mahārahe āsane nisīdāpetvā paṇītena khādanīyabhojanīyena santappetvā katānumodanaṃ uyyāne vasanatthāya yāci. So sampāṭicchitvā rājagehe bhuñjitvā rājakulaṃ ovadamāno tasmīṃ uyyāne soḷasa vassāni vasi.

Athekadivasaṃ rājā kupitaṃ paccantaṃ vūpasametum gacchanto mudulakkhaṇaṃ nāma aggamaheṣiṃ “appamattā ayyassa upaṭṭhānaṃ karohī”ti vatvā agamāsi. Bodhisatto rañño gatakalato paṭṭhāya attano rucchanavelāya rājagehaṃ gacchati. Athekadivasaṃ mudulakkhaṇā bodhisattassa āhāraṃ sampādetvā - “ajja ayyo cirāyatī”ti gandhodakena nhāyitvā sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitā mahātale cūlasayanaṃ paññāpetvā bodhisattassa āgamaṇaṃ olokayamānā nipajji. Bodhisattopi attano velaṃ sallakkhetvā jhānā vuṭṭhāya ākāseva rājanivesanaṃ agamāsi. Mudulakkhaṇā vākacīrasaddaṃ sutvāva “ayyo, āgato”ti vegena uṭṭhahi, tassā vegena uṭṭhahantiyā maṭṭhasāṭako bhassi. Tāpasopi sīhapañjarena pavisanto deviyā visabhāgarūpārammaṇaṃ indriyāni bhinditvā subhavasena olokesi. Athassa abbhantare kilesa cali, vāsiyā pahaṭakhīrarukkho viya ahosi. Tāvadevassa jhānaṃ antaradhāyi, chinnaṃ pakkho kāko viya ahosi. So ṭhitakova āhāraṃ gahetvā

abhuñjitvāva kilesakampito pāsādā oruyha uyyānaṃ gantvā paṇṇasālaṃ pavisitvā phalakattharaṇasayanassa heṭṭhā āhāraṃ paṭetvā visabhāgārammaṇena baddho kilesagginā ḍayhamāno nirāhāratāya sussamāno satta divasāni phalakattharaṇe nipajji.

Sattame divase rājā paccantaṃ vūpasametvā āgato nagaraṃ padakkhiṇaṃ katvā nivesanaṃ agantvāva “ayyaṃ passissāmī”ti uyyānaṃ gantvā paṇṇasālaṃ pavisitvā taṃ nipannaṃ disvā “ekaṃ aphāsukaṃ jātaṃ maññe”ti paṇṇasālaṃ sodhāpetvā pāde parimajjanto “kiṃ, ayya, aphāsuka”nti pucchi. “Mahārāja aññaṃ me aphāsukaṃ natthi, kilesavasena panamhi paṭibaddhacitto jāto”ti. “Kahaṃ paṭibaddhaṃ te, ayya, citta”nti? “Mudulakkhaṇāya, mahārājā”ti. “Sādhu ayya, ahaṃ mudulakkhaṇaṃ tumhākaṃ dammī”ti tāpasam ādāya nivesanaṃ pavisitvā devim sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitaṃ katvā tāpasassa adāsi. Dadamānoyeva ca mudulakkhaṇāya saññaṃ adāsi “tayā attano balena ayyaṃ rakkhituṃ vāyāmitabba”nti. “Sādhu, deva, rakkhissāmī”ti. Tāpaso devim gahetvā rājanivesanā otari.

Atha naṃ mahādvārato nikkhantakāle “ayya, amhākaṃ ekaṃ gehaṃ laddhuṃ vaṭṭati, gaccha, rājānaṃ gehaṃ yācāhi”ti āha. Tāpaso gantvā gehaṃ yāci. Rājā manussānaṃ vaccaṃ kuṭikiccaṃ sādhaṃ yāmaṇaṃ ekaṃ chaḍḍitagehaṃ dāpesi. So devim gahetvā tattha agamāsi, sā pavisituṃ na icchatī. “Kiṃkāraṇā na pavisasī”ti? “Asucibhāvenā”ti. Idāni “kiṃ karomī”ti. “Paṭijaggāhi na”nti vatvā rañño santikaṃ pesetvā “gaccha, kuddālaṃ āhara, pacchiṃ āharā”ti āharāpetvā asuciṇca saṅkāraṇaṃ chaḍḍāpetvā gāmayam āharāpetvā limpāpetvā punapi “gaccha, mañcaṃ āhara, piṭṭhaṃ āhara, attharaṇaṃ āhara, cāṭiṃ āhara, ghaṭaṃ āharā”ti ekamekaṃ āharāpetvā puna udakāharaṇādīnaṃ atthāya āṇāpesi. So ghaṭaṃ ādāya udakaṃ āharitvā cāṭiṃ pūretvā nhānodakaṃ sajjetvā sayanaṃ atthari. Atha naṃ sayane ekato nisinnaṃ dāṭhikāsu gahetvā “tava samaṇabhāvaṃ vā brāhmaṇabhāvaṃ vā na jānāsī”ti oṇametvā attano abhimukhaṃ ākaḍḍhi. So tasmim kāle satim paṭilabhi, ettakaṃ pana kālaṃ aññaṇāsi aho. Evaṃ aññaṇakaraṇā kilesā nāma. “Kāmacchandanīvaraṇaṃ, bhikkhave, andhakaraṇaṃ aññaṇakaraṇa”ntiādi cettha vattabbaṃ.

So satim paṭilabhitvā cintesi “ayaṃ taṇhā vaḍḍhamānā mama catūhi apāyehi sīsaṃ ukkhipituṃ na dassati, ajjeva mayā imaṃ rañño niyyādetvā himavantaṃ pavisituṃ vaṭṭatī”ti. So taṃ ādāya rājānaṃ upasaṅkamitvā “mahārāja, tava deviyā mayhaṃ attho natthi, kevalaṃ me imaṃ nissāya taṇhā vaḍḍhitā”ti vatvā imaṃ gāthamāha -

66. “Ekā icchā pure āsi, aladdhā mudulakkhaṇaṃ;
Yato laddhā aḷārakkhī, icchā icchaṃ vijāyathā”ti.

Tatrāyaṃ piṇḍattho - mahārāja, mayhaṃ imaṃ tava devim mudulakkhaṇaṃ alabhitvā pure “aho vatāhaṃ etaṃ labheyya”nti ekā icchā āsi, ekāva taṇhā uppajji. Yato pana me ayaṃ aḷārakkhī visālanettā sobhanalocaṇā laddhā, atha me sā purimikā icchā gehataṇhaṃ upakaraṇataṇhaṃ upabhogataṇhanti uparūpari aññaṃ nānappaḍāsaṃ icchaṃ vijāyatha janesi uppādesi. Sā kho pana me evaṃ vaḍḍhamānā icchā apāyato sīsaṃ ukkhipituṃ na dassati, alaṃ me imāya, tvaññeva tava bhariyaṃ gaṇha, ahaṃ pana himavantaṃ gamissāmīti tāvadeva naṭṭhaṃ jhānaṃ uppādetvā

ākāse nisinno dhammaṃ desetvā rañño ovādaṃ datvā ākāseveva himavantam gantvā puna manussapathaṃ nāma nāgamāsi, brahmavihāre pana bhāvetvā aparihīnajjhāno brahmaloke nibbatti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne so bhikkhu arahattaphale patiṭṭhahi. Satthāpi anusandhiṃ ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā rājā ānando ahosi, mudulakkhaṇā uppalavaṇṇā, isi pana ahameva ahosi”nti.

Mudulakkhaṇajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

67. Ucchaṇḍajātakavaṇṇanā

Ucchaṇḍe deva me puttoti idaṃ satthā jetavane viharanto aññataram jānapaditthiṃ ārabba kathesi. Ekasmiñhi samaye kosalaratṭhe tayo janā aññatarasmiṃ aṭavimukhe kasanti. Tasmīṃ samaye antoṭaviyaṃ corā manusse vilumpitvā palāyiṃsu. Manussā te core pariyesitvā apassantā taṃ thānaṃ āgamma “tumhe aṭaviyaṃ vilumpitvā idāni kassakā viya hothā”ti “te corā ime”ti bandhitvā ānetvā kosalarañño adaṃsu. Athekā itthi āgantvā “acchādanaṃ me detha, acchādanaṃ me dethā”ti paridevantī punappunaṃ rājanivesanaṃ pariyāti. Rājā tassā saddaṃ sutvā “gacchatha, detha imissā acchādana”nti āha. Manussā sātakaṃ gahetvā adaṃsu. Sā taṃ disvā “nāhaṃ etaṃ acchādanaṃ yācāmi, sāmikacchādanaṃ yācāmi”ti āha. Manussā gantvā rañño ārocayiṃsu “na kiresā idaṃ acchādanaṃ katheti, sāmikacchādanaṃ katheti”ti. Atha naṃ rājā pakkosāpetvā “tvaṃ kira sāmikacchādanaṃ yācasī”ti pucchi. Āma, deva, itthiyā hi sāmiko acchādanaṃ nāma, sāmike hi asati saḥassamūlampi sātakaṃ nivatthā itthi naggāyeva nāma. Imassa panatthassa sādhanatthaṃ -

“Naggā nadī anūdakā, naggam ratṭhaṃ arājakaṃ;
Itthipi vidhavā naggā, yassāpi dasa bhātaro”ti. -

Idaṃ suttaṃ āharitabbaṃ.

Rājā tassā pasanno “ime te tayo janā ke hontī”ti pucchi. “Eko me, deva, sāmiko, eko bhātā, eko putto”ti. Rājā “ahaṃ te tuṭṭho, imesu tisu ekaṃ demi, kataram icchasi”ti pucchi. Sā āha “ahaṃ, deva, jīvamānā ekaṃ sāmikaṃ labhissāmi, puttampi labhissāmiyeva, mātāpitūnaṃ pana me matattā bhātāva dullabho, bhātaram me dehi, devā”ti. Rājā tussitvā tayopi vissajjesi. Evaṃ taṃ ekikaṃ nissāya te tayo janā dukkhato muttā. Taṃ kāraṇaṃ bhikkhusaṅghe pākaṭaṃ jātaṃ. Athekadivasam bhikkhū dhammasabhāyaṃ sannipatitā “āvuso, ekaṃ itthiṃ nissāya tayo janā dukkhato muttā”ti tassā guṇakathāya nisīdiṃsu. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, esā itthi idāneva te tayo jane dukkhā moceti, pubbepi mocesiye vā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente tayo janā aṭavimukhe kasantīti sabbaṃ purimasadisameva. Tadā pana raññā “tisu janesu kaṃ icchasi”ti vutte sā āha - “tayopi dātuṃ na sakkotha, devā”ti? “Āma, na sakkomī”ti. “Sace tayo dātuṃ na sakkotha, bhātaram me dethā”ti. “Puttaṃ vā sāmikaṃ vā gaṇha, kiṃ te bhātara”ti ca vuttā “ete nāma deva sulabhā, bhātā pana dullabho”ti vatvā imaṃ gāthamāha -

67. “Ucchaṅge deva me putto, pathe dhāvantiyā pati;
Taṅca desaṃ na passāmi, yato sodariyamānaye”ti.

Tattha ucchaṅge, deva, me puttoti deva, mayhaṃ putto ucchaṅgeyeva. Yathā hi araṇṇaṃ pavisitvā ucchaṅge katvā dākaṃ uccinitvā tattha pakkhipantiyā ucchaṅge dākaṃ nāma sulabhaṃ hoti, evaṃ itthiyā puttopi sulabho ucchaṅge dākasadisova. Tena vuttaṃ “ucchaṅge, deva, me putto”ti. Pathe dhāvantiyā patīti maggaṃ āruyha ekikāya gacchamānāyapi hi itthiyā pati nāma sulabho, diṭṭhadiṭṭhoyeva hoti. Tena vuttaṃ “pathe dhāvantiyā patī”ti. Taṅca desaṃ na passāmi, yato sodariyamānaye ti yasmā pana me mātāpitāro natthi, tasmā idāni taṃ mātukucchisaṅkhātāṃ aññaṃ desaṃ na passāmi. Yato ahaṃ samāne udare jātattā saudariyasaṅkhātāṃ bhātaraṃ āneyyaṃ, tasmā bhātaraṃyeva me dethāti.

Rājā “saccaṃ esā vadatī”ti tuṭṭhacitto tayopi jane bandhanāgārato ānetvā adāsi, sā tayopi te gahetvā gatā.

Satthāpi “na, bhikkhave, idāneva, pubbepesā ime tayo jane dukkhato mokesiyevā”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi - “atīte cattārova etarahi cattāro, rājā pana ahameva ahosi”nti.

Ucchaṅgajātakavaṇṇanā sattamā.

68. Sāketajātakavaṇṇanā

Yasmiṃ mano nivisatīti idaṃ satthā sāketāṃ nissāya añjanavane viharanto ekaṃ brāhmaṇaṃ ārabha kathesi. Bhagavato kira bhikkhusaṅghaparivutassa sāketāṃ piṇḍāya pavisanakāle eko sāketanagaravāsī mahallakabrāhmaṇo nagarato bahi gacchanto antaradvāre dasabalaṃ disvā pādesu patitvā gopphakesu gāḷhaṃ gahetvā “tāta, nanu nāma puttehi jiṇṇakāle mātāpitāro paṭijaggitabbā, kasmā ettakaṃ kālaṃ amhākaṃ attānaṃ na dassesi? Mayā tāva diṭṭhosi, mātaraṃ pana passitum ehī”ti satthāraṃ gahetvā attano gehaṃ agamāsi. Satthā tattha gantvā nisīdi paññatte āsane saddhiṃ bhikkhusaṅghena. Brāhmaṇīpi āgantvā satthu pādesu patitvā “tāta, ettakaṃ kālaṃ kahaṃ gatosi, nanu nāma mātāpitāro mahallakakāle upaṭṭhātabbā”ti paridevi. Puttadhītaropi “etha, bhātaraṃ vandathā”ti vandāpesi. Ubho tuṭṭhamānasā mahādānaṃ adaṃsu. Satthā bhattakiccaṃ niṭṭhāpetvā tesāṃ dvinnampi janānaṃ jarāsuttaṃ kathesi. Suttapariyosāne ubhopi anāgāmiphale patiṭṭhahimsu. Satthā uṭṭhāyāsānā añjanavanameva agamāsi.

Bhikkhū dhammasabhāyaṃ sannisinā kathāṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso, brāhmaṇo ‘tathāgatassa pitā suddhodano, mātā mahāmāyā’ti jānāti, jānantova saddhiṃ brāhmaṇiyā tathāgataṃ ‘amhākaṃ putto’ti vadati, satthāpi adhvāseti. Kiṃ nu kho kāraṇa”nti? Satthā tesāṃ kathāṃ sutvā “bhikkhave, ubhopi te attano puttameva ‘putto’ti vadantī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Bhikkhave, ayaṃ brāhmaṇo atīte nirantaraṃ pañca jātisatāni mayhaṃ pitā ahosi, pañca jātisatāni cūḷapitā, pañca jātisatāni mahāpitā. Esāpi brāhmaṇī nirantaramēva pañca jātisatāni mātā ahosi, pañca jātisatāni cūḷamātā, pañca jātisatāni mahāmātā. Evāhaṃ diyaḍḍhajātisahassaṃ brāhmaṇassa hatthe saṃvaḍḍho, diyaḍḍhajātisahassaṃ brāhmaṇiyā hatthe saṃvaḍḍhoti tīṇi jātisahassāni kathetvā abhisambuddho hutvā imaṃ gāthamāha -

- 68.** “Yasmiṃ mano nivisati, cittañcāpi pasīdati;
Adiṭṭhapubbake pose, kāmaṃ tasmimpi vissase”ti.

Tattha yasmiṃ mano nivisatīti yasmiṃ puggale diṭṭhamattheyeva cittaṃ patiṭṭhāti. Cittañcāpi pasīdatīti yasmiṃ diṭṭhamatte cittaṃ pasīdati, mudukaṃ hoti. Adiṭṭhapubbake poseti pakatiyā tasmim attabhāve adiṭṭhapubbepi puggale. Kāmaṃ tasmimpi vissaseti anubhūtapubbasingheneva tasmimpi puggale ekamsena vissase, vissāsaṃ āpajjatiyevāti attho.

Evam satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi - “tadā brāhmaṇo ca brāhmaṇī ca ete eva ahesuṃ, putto pana ahameva ahosi”nti.

Sāketajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

69. Visavantajātakavaṇṇanā

Dhiratthu taṃ visaṃ vantanti idaṃ satthā jetavane viharanto dhammasenāpatiṃ ārabba kathesi. Therassa kira piṭṭhakhajjakakhādanakāle manussā saṅghassa bahuṃ piṭṭhakhādanīyaṃ gahetvā vihāraṃ agamaṃsu, bhikkhusaṅghassa gahitāvasesaṃ bahu atirittaṃ ahosi. Manussā “bhante, antogāmagatānampi gaṇhathā”ti āhaṃsu. Tasmim khaṇe therassa saddhivihāriko daharo antogāme hoti, tassa koṭṭhāsaṃ gahetvā tasmim anāgacchante “atidivā hotī”ti therassa adaṃsu. Therena tasmim paribhutte daharo agamāsi. Atha naṃ thero “mayam, āvuso, tuyhaṃ ṭhapitakhādanīyaṃ paribhuñjimhā”ti āha. So “madhuraṃ nāma, bhante, kassa appiya”nti āha. Mahātherassa saṃvego uppajji. So ito paṭṭhāya “piṭṭhakhādanīyaṃ na khādissāmī”ti adhiṭṭhāsi. Tato paṭṭhāya kira sārīputtattherena piṭṭhakhādanīyaṃ nāma na khāditapubbaṃ. Tassa piṭṭhakhādanīyaṃ akhādanabhāvo bhikkhusaṅghe pākaṭo jāto. Bhikkhū taṃ kathaṃ kathentā dhammasabhāyaṃ nisīdiṃsu. Atha satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “bhikkhave, sārīputto ekavāraṃ jahitakaṃ jīvitam pariccajantopi puna na gaṇhātiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto visavejjakule nibbattitvā vejjakammena jīvikaṃ kappesi. Athekaṃ janapadamanussaṃ sappo ḍaṃsi, tassa ñātakā pamādaṃ akatvā khippaṃ vejjaṃ ānayaṃsu. Vejjo āha “kiṃ tāva osadhena, paribhāvetvā visaṃ harāmi, daṭṭhasappaṃ āvāhetvā daṭṭhaṭṭhānato teneva visaṃ ākaḍḍhāpemi”ti. “Sappaṃ āvāhetvā visaṃ ākaḍḍhāpehi”ti. So sappaṃ āvāhetvā “tayā ayaṃ daṭṭho”ti āha. “Āma, mayā”ti. “Tayā daṭṭhaṭṭhānato tvaññeva mukhena visaṃ ākaḍḍhāhi”ti. “Mayā ekavāraṃ jahitakaṃ puna na gahitapubbaṃ, nāhaṃ mayā jahitavisam ākaḍḍhissāmī”ti. So dārūni āharāpetvā aggim katvā āha “sace attano visaṃ nākaḍḍhasi, imaṃ aggim pavisa”ti. Sappo “api aggim pavisissāmi, nevattanā ekavāraṃ jahitavisam paccāharissāmī”ti vatvā imaṃ gāthamāha -

- 69.** “Dhiratthu taṃ visaṃ vantaṃ, yamahaṃ jīvitakāraṇā;
Vantaṃ paccāharissāmi, mataṃ me jīvitā vara”nti.

Tattha dhiratthūti garahatthe nipāto. Taṃ visanti yamahaṃ jīvitakāraṇā vantaṃ visaṃ paccāharissāmi, taṃ vantaṃ visaṃ dhiratthu. Mataṃ me jīvitā varanti tassa visassa apaccāharaṇakāraṇā yaṃ aggim pavisitvā maraṇaṃ, taṃ mama jīvitato varanti attho.

Evañca pana vatvā aggim pavisitum pāyāsi. Atha naṃ vejjo nivāretvā taṃ purisaṃ osadhehi ca mantehi ca nibbisaṃ arogaṃ katvā sappassa sīlāni datvā “ito paṭṭhāya mā kañci viheṭṭhesī”ti vatvā vissajjesi.

Satthāpi “na, bhikkhave, sārīputto ekavāraṃ jahitakaṃ jīvitampi pariccajanto puna gaṇhātī”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi “tadā sappo sārīputto ahosi, vejjo pana ahameva ahosi”nti.

Visavantajātakavaṇṇanā navamā.

70. Kuddālaajātakavaṇṇanā

Na taṃ jitaṃ sādhu jitaṃ idam satthā jetavane viharanto cittahatthasārīputtaṃ ārabha kathesi. So kira sāvattiyaṃ eko kuladārako. Atheskadivasam kasitvā āgacchanto vihāraṃ pavisitvā ekassa therassa pattato siniddhaṃ madhuraṃ paṇītabhojanaṃ labhitvā cintesi “mayaṃ rattindivaṃ sahatthena nānākammāni kurumānāpi evarūpaṃ madhurāhāraṃ na labhāma, mayāpi samaṇena bhavitabba”nti. So pabbajitvā māsaddhamāsaccayena ayoniso manasikaronto kilesavasiko hutvā vibbhamitvā puna bhattena kilamanto āgantvā pabbajitvā abhidhammaṃ uggaṇhi. Imināva upāyena cha vāre vibbhamitvā pabbajito. Tato sattame bhikkhubhāve sattappakaraṇiko hutvā bahū bhikkhū dhammaṃ vācento vipassanaṃ vadḍhetvā arahattaṃ pāpuṇi. Athassa sahāyakā bhikkhū “kiṃ nu kho, āvuso cittahattha, pubbe viya te etarahi kilesā na vadḍhanti”ti parihāsaṃ karimsu. “Āvuso, abhabbo dāni ahaṃ ito paṭṭhāya gihibhāvāyā”ti.

Evam tasmim arahattaṃ patte dhammasabhāyaṃ kathā udapādi “āvuso, evarūpassa nāma arahattassa upanissaye sati āyasmā cittahatthasārīputto chakkhattum uppabbajito, aho mahādoso puthujjanabhāvo”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “bhikkhave, puthujjanacittaṃ nāma lahukaṃ dunniggahaṃ, ārammaṇavasena gantvā allīyati, ekavāraṃ allīnaṃ na sakkā hoti khippaṃ mocetum, evarūpassa cittassa damatho sādhu. Dantameva hi taṃ sukhaṃ āvahati.

“Dunniggahassa lahuno, yatthakāmanipātino;
Cittassa damatho sādhu, cittaṃ dantaṃ sukhāvahaṃ”.

Tassa pana dunniggahatāya pubbe paṇḍitā ekaṃ kuddālaakaṃ nissāya taṃ jahitum asakkontā lobhasena chakkhattum uppabbajitvā sattame pabbajitabhāve jhānaṃ uppādetvā taṃ lobhaṃ niggaṇhimsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto paṇṇikakule nibbattitvā viññutaṃ pāpuṇi, “kuddālapaṇḍito”tissa nāmaṃ ahosi. So kuddālakena bhūmiparikammaṃ katvā dākañceva alābukum bhaṇḍaeḷālukādīni ca vapitvā tāni vikkiṇanto kapaṇajīvikaṃ kappesi. Tañhissa ekaṃ kuddālaakaṃ ṭhapetvā aññaṃ dhanam nāma natthi. So ekadivasam cintesi “kiṃ me gharāvāsena, nikkhamitvā pabbajissāmī”ti. Atheskadivasam kuddālaakaṃ paṭicchannaṭṭhāne ṭhapetvā isipabbajjaṃ pabbajitvā taṃ kuddālaakaṃ anussaritvā lobhaṃ chinditum asakkonto kuṇṭhakuddālaakaṃ nissāya uppabbajī. Evam dutiyampi, tatiyampīti cha vāre taṃ kuddālaakaṃ paṭicchannaṭṭhāne nikkhipitvā pabbajito ceva uppabbajito ca.

Sattame pana vāre cintesi “ahaṃ imaṃ kuṇṭhakuddālakam nissāya punappunam uppabbajito, idāni naṃ mahānadiyaṃ pakkhipitvā pabbajissāmī”ti nadītiraṃ gantvā “sacassa patitaṭṭhānaṃ passissāmi, punāgantvā uddharitukāmatā bhavēyyā”ti taṃ kuddālakam daṇḍe gahetvā nāgabalo thāmasampanno sīsassa uparibhāge tikkhattuṃ āvijjhivā akkhini nimmiletvā nadīmajjhe khipitvā “jitaṃ me jitaṃ me”ti tikkhattuṃ sīhanādaṃ nadi. Tasmim̐ khaṇe bārāṇasirājā paccantaṃ vūpasametvā āgato nadiyā sīsaṃ nhāyitvā sabbālaṅkārapaṭimaṇḍito hatthikkhandhena gacchamāno taṃ bodhisattassa saddaṃ sutvā “ayaṃ puriso ‘jitaṃ me jitaṃ me’ti vadati, ko nu kho etena jito, pakkosatha na”nti pakkosāpetvā “bho purisa, ahaṃ tāva vijitasāṅgāmo idāni jayaṃ gahetvā āgacchāmi, tayā pana ko jito”ti pucchi. Bodhisatto “mahārāja, tayā saṅgāmasatampi saṅgāmasahassampi saṅgāmasatasahassampi jinantena dujjitameva kilesānaṃ ajitattā. Ahaṃ pana mama abbhantare lobhaṃ niggaṇhanto kilese jini”nti kathentoyeva mahānadiṃ oloketvā āpokasiṇārammaṇaṃ jhānaṃ nibbattetvā sampattānubhāvo ākāse nisīditvā rañño dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha -

70. “Na taṃ jitaṃ sādhu jitaṃ, yaṃ jitaṃ avajīyati;
Taṃ kho jitaṃ sādhu jitaṃ, yaṃ jitaṃ nāvajīyatī”ti.

Tattha na taṃ jitaṃ sādhu jitaṃ, yaṃ jitaṃ avajīyatīti yaṃ paccāmitte parājinitvā raṭṭhaṃ jitaṃ paṭiladdhaṃ punapi tehi paccāmittehi avajīyati, taṃ jitaṃ sādhu jitaṃ nāma na hoti. Kasmā? Puna avajīyanato. Aparo nayo - jitaṃ vuccati jayo. Yo paccāmittehi saddhiṃ yujjhivā adhigato jayo puna tesu jinantesu, parājayo hoti, so na sādhu na sobhano. Kasmā? Yasmā puna parājayova hoti. Taṃ kho jitaṃ sādhu jitaṃ, yaṃ jitaṃ nāvajīyatīti yaṃ kho pana paccāmitte nimmathetvā jitaṃ puna tehi nāvajīyati, yo vā ekavāraṃ laddho jayo na puna parājayo hoti, taṃ jitaṃ sādhu jitaṃ sobhanaṃ, so jayo sādhu sobhano nāma hoti. Kasmā? Puna nāvajīyanato. Tasmā, tvaṃ mahārāja, satakkhattumpi sahasakkhattumpi satahasakkhattumpi saṅgāmasīsaṃ jinitvāpi saṅgāmayodho nāma na hosi. Kimkāraṇā? Attano kilesānaṃ ajitattā. Yo pana ekavārampi attano abbhantare kilese jināti, ayaṃ uttamo saṅgāmasīsayodhoti ākāse nisinnakova buddhalīlāya rañño dhammaṃ desesi. Uttamasāṅgāmayodhabhāvo panettha -

“Yo sahasaṃ sahasena, saṅgāme mānuse jine;
Ekaṇca jeyyamattānaṃ, sa ve saṅgāmajuttamo”ti. -

Idaṃ suttaṃ sādhaṃ.

Rañño pana dhammaṃ suṇantasseva tadaṅgappahānavasena kilesā pahīnā, pabbajjāya cittaṃ nami. Rājabalassapi tatheva kilesā pahīyimsu. Rājā “idāni tumhe kahaṃ gamissathā”ti bodhisattaṃ pucchi. “Himavantaṃ pavisitvā isipabbajjaṃ pabbajissāmi, mahārājā”ti. “Tena hi ahampi pabbajissāmī”ti bodhisatteneva saddhiṃ nikkhami, balakāyo brāhmaṇagahapatikā sabbā seniyoti sabbopi tasmim̐ ṭhāne sannipatito mahājanakāyo raññā saddhiṃyeva nikkhami. Bārāṇasivāsiniopi “amhākaṃ kira rājā kuddālapaṇḍitassa dhammadesanaṃ sutvā pabbajjābhimukho hutvā saddhiṃ balakāyena nikkhanto, mayaṃ idha kiṃ karissāmā”ti dvādasayojanikāya bārāṇasiyā sakalanagaravāsino nikkhamimsu. Dvādasayojanikā parisā ahosi. Taṃ ādāya bodhisatto himavantaṃ pāvīsi.

Tasmim̐ khaṇe sakkassa devarañño nisinnāsanam̐ uṇhākāram̐ dassesi. So āvajjamāno “kuddālapaṇḍito mahābhinnikkhamanam̐ nikkhanto”ti disvā “mahāsamāgamo bhavissati, vasanaṭṭhānam̐ laddhum̐ vaṭṭatī”ti vissakammam̐ āmantetvā “tāta, kuddālapaṇḍito mahābhinnikkhamanam̐ nikkhanto, vasanaṭṭhānam̐ laddhum̐ vaṭṭati, tvaṃ himavantappadesam̐ gantvā same bhūmibhāge dīghato tiṃsayojanam̐ vitthārato pannarasayojanam̐ assamapadam̐ māpehī”ti āha. So “sādhu, devā”ti paṭissuṇitvā gantvā tathā akāsi. Ayamettha saṅkhepo, vitthāro pana hatthipālajātake āvi bhavissati. Idañca hi tañca ekaparicchadameva. Vissakammopi assamapade paṇṇasālam̐ māpetvā dussadde mige ca sakuṇe ca amanusse ca paṭikkamāpetvā tena tena disābhāgena ekapadikamaggam̐ māpetvā attano vasanaṭṭhānameva agamāsi. Kuddālapaṇḍitopi tam̐ parisam̐ ādāya himavantam̐ pavisitvā sakkadattiyam̐ assamapadam̐ gantvā vissakammena māpitam̐ pabbajitaparikkhāram̐ gahetvā paṭhamam̐ attanā pabbajitvā pacchā parisam̐ pabbājetvā assamapadam̐ bhājetvā adāsi. Satta rājāno satta rajjāni chaḍḍayim̐su. Tiṃsayojanam̐ assamapadam̐ pūri. Kuddālapaṇḍito sesakasiṇesupi parikammam̐ katvā brahmavihāre bhāvetvā parisāya kammaṭṭhānam̐ ācikkhi. Sabbe samāpattilābhino hutvā brahmavihāre bhāvetvā brahmalokaparāyaṇā ahesum̐. Ye pana tesam̐ pāricariyam̐ akaṃsu, te devalokaparāyaṇā ahesum̐.

Satthā “evam̐, bhikkhave, cittaṃ nāmetam̐ kilesavasena allīnam̐ dummocayam̐ hoti, uppannā lobhadhammā duppajahā, evarūpepi paṇḍite aññaṇe karontī”ti imam̐ dhammadesanam̐ āharitvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne keci sotāpannā ahesum̐, keci sakadāgāmino, keci anāgāmino, keci arahattam̐ pāpuṇim̐su. Satthāpi anusandhim̐ ghaṭetvā jātakam̐ samodhānesi - “tadā rājā ānando ahosi, parisā buddhaparisā, kuddālapaṇḍito pana ahameva ahosi”nti.

Kuddālaajātakavaṇṇanā dasamā.

Itthivaggo sattamo.

Tassuddānam̐ -

Asātamantaṇḍabhūtam̐, takkapaṇḍi durājānam̐;
Anabhirati mudulakkhaṇam̐, ucchaṅgampi ca sāketam̐;
Visavantam̐ kuddālakanti.

8. Varuṇavaggo

71. Varuṇajātakavaṇṇanā

Yo pubbe karaṇīyānīti idam̐ satthā jetavane viharanto kuṭumbikaputtatissattheram̐ ārabha kathesi. Ekasmim̐ kira divase sāvatthivāsino aññaṃaññaṃsaṃhāyakā tiṃsamattā kulaputtā gandhapupphavatthādīni gahetvā “satthu dhammadesanam̐ suṇissāmā”ti mahājanaparivutā jetavanam̐ gantvā nāgamāḷakasālamāḷakādīsū thokam̐ nisīditvā sāyanhasamaye satthari surabhiḡandhavāsītāya gandhakuṭito nikkhamitvā dhammasabham̐ gantvā alaṅkatabuddhāsane nisinne saparivārā dhammasabham̐ gantvā satthāram̐ gandhapupphehi pūjetvā cakkāṅkitatalesu phullapadumasassirikesu pādesu vanditvā ekamantam̐ nisinnā dhammam̐ suṇim̐su.

Atha nesaṃ etadahosi “yathā yathā kho mayaṃ bhagavatā dhammaṃ desitaṃ ājānāma, pabbajeyyāma”ti. Te tathāgatassa dhammasabhāto nikkhantakāle tathāgataṃ upasaṅkamitvā vanditvā pabbajjaṃ yāciṃsu, satthā tesāṃ pabbajjaṃ adāsi. Te ācariyupajjhāye ārādhettvā upasampadaṃ labhitvā pañca vassāni ācariyupajjhāyānaṃ santike vasitvā dve mātikā paguṇaṃ katvā kappiyākappiyaṃ ñatvā tisso anumodanā uggaṇhitvā cīvarāni sibbetvā rajitvā “samaṇadhammaṃ karissāmā”ti ācariyupajjhāye āpucchitvā satthāraṃ upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṃ nisīditvā “mayaṃ, bhante, bhavesu ukkaṇṭhitā jātijarābyādhimaraṇabhayaabhītā, tesāṃ no saṃsāraparimocanattāya kammaṭṭhānaṃ kathethā”ti yāciṃsu. Satthā tesāṃ aṭṭhatimsāya kammaṭṭhānesu sappāyaṃ vicinitvā kammaṭṭhānaṃ kathesi. Te satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā satthāraṃ vanditvā padakkhiṇaṃ katvā pariveṇaṃ gantvā ācariyupajjhāye oloketvā pattacīvaramādāya “samaṇadhammaṃ karissāmā”ti nikkhamiṃsu.

Atha nesaṃ abbhantare eko bhikkhu nāmena kuṭumbikaputtatissatthero nāma kusīto hīnavīriyo rasagiddho. So evaṃ cintesi “ahaṃ neva araṇṇe vasituṃ, na padhānaṃ padahituṃ, na bhikkhācariyāya yāpetuṃ sakkhissāmi, ko me gamanena attho, nivattissāmī”ti so vīriyaṃ ossajitvā te bhikkhū anugantvā nivatti. Tepi kho bhikkhū kosalesu cārikaṃ caramānā aññatarāṃ paccantagāmaṃ gantvā taṃ upanissāya ekasmiṃ araṇṇāyatane vassaṃ upagantvā antotemāsaṃ appamattā ghaṭentā vāyamantā vipassanāgabbhaṃ gāhāpetvā pathaviṃ unnādayamānā arahattaṃ patvā vutthavassā pavāretvā “paṭiladdhaguṇaṃ satthu ārocessāmā”ti tato nikkhamitvā anupubbena jetavanaṃ patvā pattacīvaraṃ paṭisāmetvā ācariyupajjhāye disvā tathāgataṃ daṭṭhukāmā satthu santikaṃ gantvā vanditvā nisīdiṃsu. Satthā tehi saddhiṃ madhurapaṭisanthāraṃ akāsi. Te katapaṭisanthārā attanā paṭiladdhaguṇaṃ tathāgatassa ārocesuṃ, satthā te bhikkhū pasaṃsi. Kuṭumbikaputtatissatthero satthāraṃ tesāṃ guṇakathaṃ kathentaṃ disvā sayampi samaṇadhammaṃ kātukāmo jāto. Tepi kho bhikkhū “mayaṃ, bhante, tameva araṇṇāvāsaṃ gantvā vasissāmā”ti satthāraṃ āpucchiṃsu. Satthā “sādhū”ti anujāni. Te satthāraṃ vanditvā pariveṇaṃ agamaṃsu.

Atha so kuṭumbikaputtatissatthero rattibhāgasamanantare accāraddhavīriyo hutvā ativegena samaṇadhammaṃ karonto majjhimayāmasamanantare ālambanaphalakaṃ nissāya ṭhitakova niddāyanto parivattitvā pati, ūruṭṭhikaṃ bhijji, vedanā mahantā jātā. Tesāṃ bhikkhūnaṃ taṃ paṭijaggantānaṃ gamanaṃ na sampajji. Atha ne upaṭṭhānavelāyaṃ āgate satthā pucchi “nanu tumhe, bhikkhave, ‘sve gamissāmā’ti hiyyo āpucchitthā”ti? “Āma, bhante, apica kho pana amhākaṃ sahāyako kuṭumbikaputtatissatthero akāle ativegena samaṇadhammaṃ karonto niddābhibhūto parivattitvā patito, ūruṭṭhissa bhinnaṃ, taṃ nissāya amhākaṃ gamanaṃ na sampajji”ti. Satthā “na, bhikkhave, idānevesa attano hīnavīriyabhāvena akāle ativegena vīriyaṃ karonto tumhākaṃ gamanantarāyaṃ karoti, pubbepesa tumhākaṃ gamanantarāyaṃ akāsiyevā”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte gandhāraraṭṭhe takkasilāyaṃ bodhisatto disāpāmokkho ācariyo hutvā pañca māṇavakasatāni sippaṃ uggaṇhāpesi. Athassa te māṇavā ekadivasāṃ dāruṃ āharaṇattāya araṇṇaṃ gantvā dārūni uddhariṃsu. Tesāṃ antare eko kusītamāṇavo mahantaṃ varuṇarukkhaṃ disvā “sukkarukkho eso”ti saññāya “muhuttaṃ tāva nipajjitvā pacchā rukkhaṃ abhiruhitvā dārūni pātetvā ādāya gamissāmī”ti uttarisāṭakaṃ pattharitvā nipajjitvā kākacchamāno niddaṃ okkami. Itare māṇavakā

dārukālāpe bandhitvā ādāya gacchantā taṃ pādena piṭṭhiyaṃ paharivā pabodhetvā agamaṃsu. Kusītamāṇavo utṭhāya akkhīni puñchitvā puñchitvā avigataniddova varuṇarukkhaṃ abhiruhitvā sākhaṃ gahetvā attano abhimukhaṃ ākaḍḍhitvā bhañjanto bhijjitvā utṭhitakoṭṭiyā attano akkhiṃ bhindāpetvā ekena hatthena taṃ pidhāya ekena hatthena alladārūni bhañjitvā rukkhato oruyha dārukālāpaṃ bandhitvā ukkhipitvā vegena gantvā tehi pātītānaṃ dārūnaṃ upari pātesi.

Taṃ divasañca janapadagāmake ekaṃ kulaṃ “sve brāhmaṇavācanakaṃ karissāmā”ti ācariyaṃ nimantesi. Ācariyo māṇavake āha “tātā, sve ekaṃ gāmaṃ gantabbā, tumhe pana nirāhārā na sakkhissatha gantuṃ, pātova yāguṃ pacāpetvā tattha gantvā attanā laddhakoṭṭhāsañca amhākaṃ pattakoṭṭhāsañca sabbamādāya āgacchathā”ti. Te pātova yāgupacanatthāya dāsiṃ utṭhāpetvā “khippaṃ no yāguṃ pacāhī”ti āhaṃsu. Sā dārūni gaṇhantī upari ṭhitāni allavaruṇadārūni gahetvā punappunaṃ mukhavātaṃ dadamānāpi aggīṃ ujjaletuṃ asakkontī sūriyaṃ utṭhāpesi. Māṇavakā “atidivā jāto, idāni na sakkā gantu”nti ācariyassa santikaṃ agamaṃsu. Ācariyo “kiṃ, tātā, na gatattā”ti? “Āma, ācariya na gatamhā”ti. “Kiṃkāraṇā”ti? “Asuko nāma kusītamāṇavo amhehi saddhiṃ dārūnamatthāya araññaṃ gantvā varuṇarukkhamūle niddāyitvā pacchā vegena rukkhāṃ āruya akkhiṃ bhindāpetvā allavaruṇadārūni āharitvā amhehi ānītadārūnaṃ upari pakkhipi. Yāgupācikaṃ tāni sukkhadārusaññāya gahetvā yāva sūriyuggamanā ujjaletuṃ nāsakkihi. Iminā no kāraṇena gamanantarāyo jāto”ti. Ācariyo māṇavena katakammaṃ sutvā “andhabālānaṃ kammaṃ nissāya evarūpā parihāni hotī”ti vatvā imaṃ gāthaṃ samuṭṭhāpesi -

71. “Yo pubbe karaṇīyāni, pacchā so kātumicchati;
Varuṇakaṭṭhabhañjova, sa pacchā manutappatī”ti.

Tattha sa pacchā manutappatīti yo koci puggalo “idaṃ pubbe kattabbā, idaṃ pacchā”ti avīmaṃsitvā pubbe karaṇīyāni paṭhamameva kattabbakammāni pacchā karoti, ayaṃ varuṇakaṭṭhabhañjo amhākaṃ māṇavako viya so bālapuggalo pacchā anutappati socati paridevatīti attho.

Evaṃ bodhisatto antevāsikānaṃ imaṃ kāraṇaṃ kathetvā dānādīni puññāni karitvā jīvitapariyosāne yathākammaṃ gato.

Satthā “na, bhikkhave, idānevesa tumhākaṃ antarāyaṃ karoti, pubbepi akāsiyevā”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi “tadā akkhibhedaṃ patto māṇavo ūrubhedaṃ pattabhikkhu ahoṣi, sesamāṇavā buddhaparisā, ācariyabrāhmaṇo pana ahameva ahoṣi”nti.

Varuṇajātakavaṇṇanā paṭhamā.

72. Sīlavanāgarājajātakavaṇṇanā

Akataññussa posassāti idaṃ satthā veḷuvane viharanto devadattaṃ ārabha kathesi. Dhammasabhāyañhi bhikkhū “āvuso, devadatto akataññū tathāgatassa guṇe na jānātī”ti kathentā nisīdiṃsu. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva devadatto akataññū, pubbepi akataññūyeva, na kadāci mayhaṃ guṇaṃ jānātī”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto himavantappadese

hatthiyoniyaṃ nibbatti. So mātukucchito nikkhanto sabbaseto ahosi rajatapuñjasannibho, akkhīni panassa maṇiguḷasadisāni, paññāyamānāni pañca pasādāni ahesuṃ, mukhaṃ rattakambalasadisam, soṇḍā rattasuvannaṃbindupaṭimaṇḍitaṃ rajatadāmaṃ viya, cattāro pādā katalākhārasaparikammā viya. Evamassa dasahi pāramīhi alaṅkato rūpasobhaggappatto attabhāvo ahosi. Atha naṃ viññutaṃ pattaṃ sakalahimavante vāraṇā sannipatitvā upaṭṭhahantā vicariṃsu. Evaṃ so asītisahassavāraṇaparivāro himavantappadese vasamāno aparabhāge gaṇe dosaṃ disvā gaṇamhā kāyavivekāya ekakova araññe vāsaṃ kappesi. Sīlavantatāya ca panassa “sīlavanāgarājā” tveva nāmaṃ ahosi.

Atheko bārāṇasivāsiko vanacarako himavantaṃ pavisitvā attano ājīvabhaṇḍakaṃ gavesamāno disā vavatthāpetuṃ asakkonto maggamūlho hutvā maraṇabhayaḥito bāhā paggayha paridevamāno vicarati. Bodhisatto tassa taṃ balavaparidevitaṃ sutvā “imaṃ purisaṃ dukkhā mocessāmī”ti kārūñña codito tassa santikaṃ agamāsi. So taṃ disvāva bhīto palāyi. Bodhisatto taṃ palāyantaṃ disvā tattheva aṭṭhāsi. So puriso bodhisattaṃ ṭhitaṃ disvā aṭṭhāsi. Bodhisatto puna agamāsi, so puna palāyitvā tassa ṭhitakāle ṭhatvā cintesi “ayaṃ vāraṇo mama palāyanakāle tiṭṭhati, ṭhitakāle āgacchati, nāyaṃ mayhaṃ anattakāmo, imamhā pana maṃ dukkhā mācetukāmo bhavissatī”ti sūro hutvā aṭṭhāsi. Bodhisatto taṃ upasaṅkamitvā “kasmā bho tvaṃ purisa, paridevamāno vicarasī”ti pucchi. “Sāmi, disā vavatthāpetuṃ asakkonto maggamūlho hutvā maraṇabhayenā”ti. Atha naṃ bodhisatto attano vasanaṭṭhānaṃ netvā katipāhaṃ phalāphalehi santappetvā “bho, purisa, mā bhāyi, ahaṃ taṃ manussapathaṃ nessāmī”ti attano piṭṭhe nisīdāpetvā manussapathaṃ pāyāsi.

Atha kho so mittadubbhī puriso “sace koci pucchissati, ācikkhitabbaṃ bhavissatī”ti bodhisattassa piṭṭhe nisinnoyeva rukkhanimittaṃ pabbatanimittaṃ upadhārentova gacchati. Atha naṃ bodhisatto arañña nīharitvā bārāṇasigāmimahāmagge ṭhapetvā “bho purisa, iminā maggena gaccha, mayhaṃ pana vasanaṭṭhānaṃ pucchitopi apucchitopi mā kassaci ācikkhī”ti taṃ uyyojetvā attano vasanaṭṭhānaṃyeva agamāsi. Atha so puriso bārāṇasiṃ gantvā anuvicaranto dantakāravīṭhiṃ patvā dantakāre dantavikatiyo kurumāne disvā “kiṃ pana bho, jīvadantampi labhitvā gaṇheyyāthā”ti? “Bho, kiṃ vadesi, jīvadanto nāma matahatthidantato mahagghataro”ti. “Tena hi ahaṃ vo jīvadantaṃ āharissāmī”ti pātheyyaṃ gahetvā kharakakacaṃ ādāya bodhisattassa vasanaṭṭhānaṃ agamāsi.

Bodhisatto taṃ disvā “kimatthaṃ āgatosī”ti pucchi. “Ahaṃ, sāmi, duggato kapaṇo jīvituṃ asakkonto tumhe dantakhaṇḍaṃ yācitvā sace dassatha, taṃ ādāya gantvā vikkiṇitvā tena mūlena jīvissāmī”ti āgatoti. “Hotu bho, dantaṃ te dassāmi, sace dantakappanattāya kakacaṃ atthī”ti. “Kakacaṃ gahetvā āgatomhi sāmī”ti. “Tena hi dante kakacena kantitvā ādāya gacchā”ti bodhisatto pāde samiñjitvā gonisinnakaṃ nisīdi. So dvepi aggadante chindi. Bodhisatto te dante soṇḍāya gahetvā “bho purisa, nāhaṃ ‘ete dantā mayhaṃ appiyā amanāpā’ti dammi, imehi pana me dantehi sataguṇena saḥassaguṇena satasahassaguṇena sabbadhammapaṭivedhanasamatthā sabbaññutaññāṇadantāva piyatarā, tassa me idaṃ dantadānaṃ sabbaññutaññāṇapaṭivijjhanattāya hotū”ti sabbaññutaññāṇassa ārādhanaṃ katvā dantayugalaṃ adāsi.

So taṃ ādāya gantvā vikkiṇitvā tasmīṃ mūle khīṇe puna bodhisattassa santikaṃ

gantvā “sāmi, tumhākaṃ dante vikkhiṇitvā laddhamūlaṃ mayhaṃ
 iṇasodhanamattameva jātaṃ, avasesadante dethā”ti āha. Bodhisatto “sādhū”ti
 paṭissuṇitvā purimanayeneva kappāpetvā avasesadante adāsi. So tepi vikkhiṇitvā
 puna āgantvā “sāmi, jīvituṃ na sakkomi, mūladāṭṭhā me dethā”ti āha. Bodhisatto
 “sādhū”ti paṭissuṇitvā purimanayeneva nisīdi. So pāpapuriso mahāsattassa
 rajatadāmasadisam soṇḍaṃ maddamāno kelāsakūṭasadisam kumbhaṃ abhiruhitvā
 ubho dantakoṭṭiyo paṇhiyā paharanto maṃsaṃ viyūhitvā kumbhaṃ āruya
 kharakakacena mūladāṭṭhā kappetvā pakkāmi. Bodhisattassa dassanūpacāraṃ
 vijahanteyeva pana tasmim pāpapurise catunahutādhikadvijojanasatasahassabahalā
 ghanapathavī sineruyugandharādayo mahābhāre duggandhajegucchāni
 gūthamuttādīni ca dhāretuṃ samatthāpi tassa aguṇarāsiṃ dhāretuṃ asakkontī viya
 bhijjitvā vivaraṃ adāsi. Tāvadeva avīcimahānirayato aggijālā nikkhamitvā taṃ
 mittadubbhipurisaṃ kulasantakena kambalena pārupantī viya parikkhipitvā gaṇhi.

Evaṃ tassa pāpapuggalassa pathaviṃ pavitṭhakāle tasmim vanasaṇḍe adhivatthā
 rukkhadevatā “akataññū mittadubbhī puggalo cakkavattirajjaṃ datvāpi tosetuṃ na
 sakkā”ti vanaṃ unnādetvā dhammaṃ desayamānā imaṃ gāthamāha -

72. “Akataññussa posassa, niccaṃ vivaradassino;
 Sabbaṃ ce pathaviṃ dajjā, neva naṃ abhirādhaye”ti.

Tattha akataññussāti attano kataguṇaṃ ajānantassa. Posassāti purisassa.
 Vivaradassinoti chiddameva okāsameva olokontassa. Sabbaṃ ce pathaviṃ dajjāti
 sacepi tādisassa puggalassa sakalaṃ cakkavattirajjaṃ, imaṃ vā pana mahāpathaviṃ
 parivattetvā pathavojaṃ dadeyya. Neva naṃ abhirādhayeti evaṃ karontopi
 evarūpaṃ kataguṇavidhamsakaṃ koci paritoseṭuṃ vā pasādetuṃ vā na
 sakuṇeyyāti attho.

Evaṃ sā devatā vanaṃ unnādetvā dhammaṃ desesi. Bodhisatto yāvatāyukaṃ ṭhatvā
 yathākammaṃ agamāsi.

Satthā “na, bhikkhave, devadatto idāneva akataññū, pubbepi akataññūyevā”ti vatvā
 imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi “tadā
 mittadubbhī puggalo devadatto ahosi, rukkhadevatā sārīputto, sīlavanāgarājā pana
 ahameva ahosi”nti.

Sīlavanāgarājajātakavaṇṇanā dutiyā.

73. Saccaṃkirajātakavaṇṇanā

Saccaṃ kirevamāhamsūti idaṃ satthā veḷuvane viharanto devadattassa vadhāya
 parisakkaṇaṃ ārabba kathesi. Bhikkhusaṅghasmiṃhi dhammasabhāyaṃ nisīditvā
 “āvuso, devadatto satthu guṇaṃ na jānāti, vadhāyaveva parisakkatī”ti devadattassa
 aguṇaṃ kathente satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya
 sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva devadatto
 mayhaṃ vadhāya parisakkati, pubbepi parisakkiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente tassa duṭṭhakumāro nāma putto ahosi
 kakkhaḷo pharuso pahaṭṭāsivisūpamo, anakkositvā vā apaharitvā vā kenaci saddhiṃ
 na katheti. So antojanassa ca bahijanassa ca akkhiṃhi patitarajaṃ viya, khādituṃ
 āgatapisāco viya ca amanāpo ahosi ubbejanīyo. So ekadivasam nadikīlaṃ kīlitukāmo

mahantena parivārena nadītiraṃ agamāsi. Tasmim̐ khaṇe mahāmegho uṭṭhahi, disā andhakārā jātā. So dāsapessajanaṃ āha “etha bhaṇe, maṃ gahetvā nadīmajjhaṃ netvā nhāpetvā ānethā”ti. Te taṃ tattha netvā “kiṃ no rājā karissati, imaṃ pāpapurisaṃ ettheva māremā”ti mantayitvā “ettha gaccha kālakaṇṇi”ti udae naṃ opilāpetvā paccuttaritvā tīre aṭṭhaṃsu. “Kahaṃ kumāro”ti ca vutte “na mayaṃ kumāraṃ passāma, meghaṃ uṭṭhitaṃ disvā udae nimujjitvā purato āgato bhavissati”ti. Amaccā rañño santikaṃ agamaṃsu. Rājā “kahaṃ me putto”ti pucchi. Na jānāma deva, meghe uṭṭhite “purato āgato bhavissati”ti saññāya āgatamhāti. Rājā dvāraṃ vivarāpetvā “nadītiraṃ gantvā vicinathā”ti tattha tattha vicināpesi, koci kumāraṃ nāddasa.

Sopi kho meghandhakāre deve vassante nadiyā vuyhamāno ekaṃ dārukkhandaṃ disvā tattha nisīditvā maraṇabhayaatajjito paridevamāno gacchati. Tasmim̐ pana kāle bārāṇasivāsī eko seṭṭhi nadītīre cattālīsakoṭṭidhanaṃ nidahitvāva maranto dhanataṇhāya dhanapiṭṭhe sappo hutvā nibbatti. Aparo tasmim̐yeva padese tiṃsa koṭṭiyo nidahitvā dhanataṇhāya tattheva undūro hutvā nibbatti. Tesaṃ vasanaṭṭhānaṃ udakaṃ pāvisi. Te udakassa pavitṭhamaggeneva nikkhamitvā soṭaṃ chindantā gantvā taṃ rājakumārena abhinisinnaṃ dārukkhandaṃ patvā eko ekaṃ koṭṭiṃ, itaro itaraṃ āruyha khandhapiṭṭheyeva nipajjiṃsu. Tassāyeva kho pana nadiyā tīre eko simbalirukkho atthi, tattheke suvapotako vasati. Sopi rukkho udakena dhotamūlo nadīpiṭṭhe pati, suvapotako deve vassante uppatitvā gantuṃ asakkonto gantvā tasseva khandhassa ekapasse nilīyi. Evaṃ te cattāro janā ekato vuyhamānā gacchanti.

Bodhisattopi kho tasmim̐ kāle kāsiraṭṭhe udiccabrāhmaṇakule nibbattitvā vuḍḍhippatto isipabbajjaṃ pabbajitvā ekasmim̐ nadīnivattane paṇṇasālaṃ māpetvā vasati. So aḍḍharattasamaye caṅkamamāno tassa rājakumārassa balavaparidevanasaddaṃ sutvā cintesi “mādise nāma mettānuddayasampanne tāpase passante etassa purisassa maraṇaṃ ayuttaṃ, udakato uddharitvā tassa jīvitadānaṃ dassāmi”ti. So taṃ “mā bhāyi, mā bhāyi”ti assāsetvā udakasotaṃ chindanto gantvā taṃ dārukkhandaṃ ekāya koṭṭiyā gahetvā ākaḍḍhanto nāgabalo thāmasampanno ekavegena tīraṃ patvā kumāraṃ ukkhipitvā tīre patiṭṭhāpesi. Tepi sappādayo disvā ukkhipitvā assamapadaṃ netvā aggim̐ jāletvā “ime dubbalatārā”ti paṭhamaṃ sappādīnaṃ sarīraṃ sedetvā pacchā rājakumārassa sarīraṃ sedetvā tampi arogaṃ katvā āhāraṃ dentopi paṭhamaṃ sappādīnaṃyeva datvā pacchā tassa phalāphalāni upanāmesi. Rājakumāro “ayaṃ kūṭatāpaso maṃ rājakumāraṃ agaṇetvā tiracchānagatānaṃ sammānaṃ karotī”ti bodhisatte āghātaṃ bandhi.

Tato katipāhaccayena sabbesupi tesu thāmabalappattesu nadiyā oghe pacchinne sappo tāpasam̐ vanditvā āha “bhante, tumhehi mayhaṃ mahāupakāro kato, na kho panāhaṃ daliddo, asukaṭṭhāne me cattālīsa hiraññaakoṭṭiyo nidahitvā ṭhapitā, tumhākaṃ dhanena kicce sati sabbampetaṃ dhanam̐ tumhākaṃ dātuṃ sakkomi, taṃ ṭhānaṃ āgantvā ‘dīghā’ti pakkoseyyāthā”ti vatvā pakkāmi. Undūropi tattheva tāpasam̐ nimantetvā “asukaṭṭhāne ṭhatvā ‘undūrā’ti pakkoseyyāthā”ti vatvā pakkāmi. Suvapotako pana tāpasam̐ vanditvā “bhante, mayhaṃ dhanam̐ natthi, rattasālīhi pana vo atthe sati asukaṃ nāma mayhaṃ vasanaṭṭhānaṃ, tattha gantvā ‘suvā’ti pakkoseyyātha, ahaṃ ñātakānaṃ ārocetvā anekasakaṭṭapūramattā rattasālīyo āharāpetvā dātuṃ sakkomi”ti vatvā pakkāmi. Itaro pana mittadubbhī “dhammasudhammatāya kiñci avatvā gantuṃ ayuttaṃ, evaṃ taṃ attano santikaṃ

āgataṃ māressāmī”ti cintetvā “bhante, mayi rajje patiṭṭhite āgaccheyyātha, ahaṃ vo catūhi paccayehi upaṭṭhahissāmī”ti vatvā pakkāmi. So gantvā na cirasseva rajje patiṭṭhāsi.

Bodhisatto “vīmaṃsissāmi tāva ne”ti paṭhamam sappassa santikaṃ gantvā avidūre ṭhatvā “dīghā”ti pakkosi. So ekavacaneneva nikkhamitvā bodhisattam vanditvā “bhante, imasmiṃ ṭhāne cattālīsa hiraññakoṭiyo, tā sabbāpi nīharitvā gaṇhathā”ti āha. Bodhisatto “evamatthu, uppanne kicce jānissāmī”ti tam nivattetvā undūrassa santikaṃ gantvā saddamakāsi. Sopi tatheva paṭipajji. Bodhisatto tampi nivattetvā suvassa santikaṃ gantvā “suvā”ti pakkosi. Sopi ekavacaneneva rukkhaggato otaritvā bodhisattam vanditvā “kiṃ, bhante, mayham ṇātakānaṃ santikaṃ gantvā himavantappadesato tumhākaṃ sayamjātasālī āharāpemī”ti pucchi. Bodhisatto “atthe sati jānissāmī”ti tampi nivattetvā “idāni rājānaṃ pariggaṇhissāmī”ti gantvā rājuyyāne vasitvā punadivase ākappasampattiṃ katvā bhikkhācāravattena nagaram pāvisi. Tasmim khaṇe so mittadubbhī rājā alaṅkatahatthikkhandhavaragato mahantena parivārena nagaram padakkhiṇaṃ karoti. So bodhisattam dūratova disvā “ayaṃ so kūṭatāpaso mama santike bhuñjitvā vasitukāmo āgato, yāva parisamajjhe attano mayham katagunaṃ nappakāseti, tāvadevassa sīsaṃ chindāpessāmī”ti purise olokesi. “Kiṃ karoma, devā”ti ca vutte “esa kūṭatāpaso maṃ kiñci yācitukāmo āgacchatī maññe, etassa kāḷakaṇṇitāpasassa maṃ passituṃ adatvāva etaṃ gahetvā pacchābāhaṃ bandhitvā catukke catukke paharantā nagarā nikkhāmetvā āghātane sīsamassa chinditvā sarīraṃ sūle uttāsethā”ti āha. Te “sādhū”ti sampaṭicchitvā gantvā niraparādham mahāsattam bandhitvā catukke catukke paharantā āghātanaṃ netuṃ ārabhiṃsu. Bodhisatto pahaṭapahaṭaṭṭhāne “amma, tātā”ti akanditvā nibbikāro imaṃ gāthamāha -

73. “Saccaṃ kirevamāhaṃsu, narā ekacciya idha;
Kaṭṭham niplavitaṃ seyyo, na tvevekacciyo naro”ti.

Tattha saccaṃ kirevamāhaṃsūti avitathameva kira evaṃ vadanti. Narā ekacciya idhāti idhekacce paṇḍitapurisā. Kaṭṭham niplavitaṃ seyyoti nadiyā vuyhamānaṃ sukkhadāruṃ niplavitaṃ uttāretvā thale ṭhapitaṃ seyyo sundarataro. Evañhi vadamānā te purisā saccaṃ kira vadanti. Kiṃkāraṇā? Tañhi yāgubhattādīnaṃ pacanatthāya, sītāturaṇaṃ visibbanatthāya, aññesampi ca parissayānaṃ haraṇatthāya upakāraṃ hoti. Na tvevekacciyo naroti ekacco pana mittadubbhī akataññū pāpapuriso oghena vuyhamāno hatthena gahetvā uttārito na tveva seyyo. Tathā hi ahaṃ imaṃ pāpapurisaṃ uttāretvā imaṃ attano dukkhaṃ āharinti. Evaṃ pahaṭapahaṭaṭṭhāne imaṃ gāthamāha.

Taṃ sutvā ye tattha paṇḍitapurisā, te āhaṃsu “kiṃ pana, bho pabbajita, tayā amhākaṃ rañño atthi koci guṇo kato”ti? Bodhisatto taṃ pavattiṃ ārocetvā “evamimaṃ mahoghato uttārento ahameva attano dukkhaṃ akāsiṃ, ‘na vata me porāṇakapaṇḍitānaṃ vacanaṃ kata’nti anussaritvā evaṃ vadāmi”ti āha. Taṃ sutvā khattiyabrāhmaṇādayo nagaravāsino “svāyaṃ mittadubbhī rājā evaṃ guṇasampannassa attano jīvitaḍāyakassa guṇamattampi na jānāti, taṃ nissāya kuto amhākaṃ vuḍḍhi, gaṇhatha na”nti kupitā samantato utṭahitvā ususattipāsāṇamuggarādippahārehi hatthikkhandhagatameva naṃ ghātetvā pāde gahetvā kaḍḍhitvā parikhāpiṭṭhe chaḍḍetvā bodhisattam abhisiñcitvā rajje patiṭṭhāpesuṃ.

So dhammena rajjaṃ kārento puna ekadivasam sappādayo pariggaṇhitukāmo mahantena parivārena sappassa vasanaṭṭhānaṃ gantvā “dīghā”ti pakkosi. Sappo āgantvā vanditvā “idaṃ te sāmī dhanam gaṇhā”ti āha. Rājā cattālīsahiraññaṇakoṭidhanaṃ amacce paṭicchāpetvā undūrassa santikaṃ gantvā “undūrā”ti pakkosi. Sopi āgantvā vanditvā tiṃsakoṭidhanaṃ niyyādesi. Rājā tampi amacce paṭicchāpetvā suvassa vasanaṭṭhānaṃ gantvā “suvā”ti pakkosi. Sopi āgantvā pāde vanditvā “kiṃ, sāmī, sāliṃ āharāmī”ti āha. Rājā “sālīhi atthe sati āharissasi, ehi gacchāmā”ti sattatiyā hiraññaṇakoṭiṃ saddhiṃ te tayopi jane gāhāpetvā nagaraṃ gantvā pāsādavare mahātalaṃ āruyaṃ dhanam saṅgopetvā sappassa vasanaṭṭhāya suvaṇṇanāliṃ, undūrassa phalikaguhaṃ, suvassa suvaṇṇapañjaraṃ kārapetvā sappassa ca suvassa ca bhojanatthāya devasikaṃ kañcanaṭṭhake madhulāje, undūrassa gandhasālitaṇḍule dāpesi, dānādīni ca puññāni karoti. Evaṃ te cattāropi janā yāvajīvaṃ samaggā sammodamānā viharitvā jīvitakkhaye yathākammaṃ agamaṃsu.

Satthā “na, bhikkhave, devadatto idāneva mayhaṃ vadhāya parisakkati, pubbepi parisakkiyevā”ti vatvā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā duṭṭharājā devadatto ahosi, sappo sārīputto, undūro moggallāno, suvo ānando, pacchā rajjappatto dhammarājā pana ahameva ahosi”nti.

Saccaṃkirajātakavaṇṇanā tatiyā.

74. Rukkhadhammajātakavaṇṇanā

Sādhū sambahulā ñātīti idaṃ satthā jetavane viharanto udakakalahe attano ñātakānaṃ mahāvināsaṃ paccupaṭṭhitaṃ ñatvā ākāseṇa gantvā rohiṇīnadiyā upari pallaṅkena nisīditvā nīlaramsiṃ vissajjetvā ñātake saṃvejetvā ākāse oruya nadītīre nisinno taṃ kalahaṃ ārabba kathesi. Ayamettha saṅkhepo, vitthāro pana kuṇālajātaka āvi bhavissati. Tadā pana satthā ñātake āmantetvā “mahārājā, tumhe ñātakā, ñātakehi nāma samaggehi sammodamānehi bhavitum vaṭṭati. Ñātakānañhi sāmaggiyā sati paccāmittā okāsaṃ na labhanti, tiṭṭhantu tāva manussabhūtā, acetanānaṃ rukkhānampi sāmaggiṃ laddhum vaṭṭati. Atītasmiñhi himavantappadese mahāvāto sālavanaṃ pahari, tassa pana sālavanassa aññaṃaññaṃ rukkhagacchagumbalatāhi sambandhattā ekarukkhampi pātetum asakkonto matthakamatthakeneva agamāsi. Ekaṃ pana aṅgaṇe ṭhitam sākhaṇḍapasaṃpannampi mahārukkhaṃ aññehi rukkhehi asambandhattā ummūletvā bhūmiyaṃ pātesi, iminā kāraṇena tumhehi samaggehi sammodamānehi bhavitum vaṭṭati”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente paṭhamam uppanno vessavaṇo mahārājā cavi, sakko aññaṃ vessavaṇam ṭhapesi. Etasmiṃ vessavaṇe parivatte pacchā nibbattavessavaṇo “rukkhagacchagumbalatānaṃ attano attano ruccanaṭṭhāne vimānaṃ gaṇhantū”ti sāsanaṃ pesesi. Tadā bodhisatto himavantappadese ekasmiṃ sālavane rukkhadevatā hutvā nibbatti. So ñātake āha “tumhe vimānāni gaṇhantā aṅgaṇe ṭhitarukkhesu mā gaṇhatha, imasmiṃ pana sālavane mayā gahitavimānaṃ parivāretvā ṭhitavimānāni gaṇhathā”ti. Tattha bodhisattassa vacanakarā paṇḍitadevatā bodhisattassa vimānaṃ parivāretvā ṭhitavimānāni gaṇhiṃsu. Apaṇḍitā pana devatā “kiṃ amhākaṃ attho

araññavimānehi, mayaṃ manussapathe gāmanigamarājadhānidvāresu vimānāni gaṇhissāma. Gāmādayo hi upanissāya vasamānā devatā lābhaggayasaggappattā hontī”ti manussapathe aṅgaṇaṭṭhāne nibbattamahārukkhesu vimānāni gaṇhiṃsu.

Athekasmiṃ divase mahatī vātavuṭṭhi uppajji. Vātassa atibalavatāya daḷhamulā vanajeṭṭhakarukkāpi saṃbhaggasākhāviṭapā samulā nipatiṃsu. Taṃ pana aññamaññaṃ sambandhanena ṭhitaṃ sālavanam patvā ito cito ca paharanto ekarukkhampi pātetuṃ nāsakkhi. Bhaggavimānā devatā nippaṭisaraṇā dārake hatthesu gahetvā himavantam gantvā attano pavattiṃ sālavanadevatānam kathayiṃsu. Tā tāsam evaṃ āgatabhāvam bodhisattassa ārocesuṃ. Bodhisatto “paṇḍitānam vacanam aggahetvā nippaccayaṭṭhānam gatā nāma evarūpāva hontī”ti vatvā dhammam desento imaṃ gāthamāha -

74. “Sādhū sambahulā ñātī, api rukkhā araññajā;
Vāto vahati ekaṭṭham, brahantampi vanappati”nti.

Tattha sambahulā ñātīti cattāro upādāya tatuttari satasahassampi sambahulā nāma, evaṃ sambahulā aññamaññaṃ nissāya vasantā ñātakā. Sādhūti sobhanā pasatthā, parehi appadhamasiyāti attho. Api rukkhā araññajāti tiṭṭhantu manussabhūtā, araññe jātārukkāpi sambahulā aññamaññaṃ patthambhena ṭhitā sādhueva. Rukkhānampi hi sapaccayabhāvo laddhum vaṭṭati. Vāto vahati ekaṭṭhanti puratthimādibhedo vāto vāyanto aṅgaṇaṭṭhāne ṭhitaṃ ekaṭṭham ekakameva ṭhitaṃ brahantampi vanappatiṃ sākhaṇṭhiṭasampannam mahārukkhampi vahati, ummūletvā pātetīti attho. Bodhisatto imaṃ kāraṇam kathetvā āyukkhaye yathākammaṃ gato.

Satthāpi “evaṃ, mahārājā, ñātakānam tāva sāmaggieva laddhum vaṭṭati, samaggā sammodamānā piyasamvāsameva vasathā”ti imaṃ dhammadesanam āharitvā anusandhiṃ gahetvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā devatā buddhāparisā ahesuṃ, paṇḍitadevatā pana ahameva ahosi”nti.

Rukkhadhammajātakavaṇṇanā catutthā.

75. Macchajātakavaṇṇanā

Abhitthanaya pajjunnāti idaṃ satthā jetavane viharanto attanā vassāpitavassam ārabba kathesi. Ekasmiṃ kira samaye kosalaratṭhe devo na vassi, sassāni milāyanti, tesu tesu ṭhānesu taḷākapokkharāṇisarāni sussanti. Jetavanadvārakoṭṭhakasamīpe jetavanapokkharāṇiyāpi udakaṃ chijji. Kalalagahanam pavisitvā nipanne macchakacchape kākakulalādayo kaṇayaggasadiṣehi tuṇḍehi koṭṭetvā nīharitvā nīharitvā vipphandamāne khādanti.

Satthā macchakacchapānam taṃ byasanam disvā mahākaruṇāya ussāhitahadayo “ajja mayā devam vassāpetuṃ vaṭṭatī”ti pabhātāya rattiyā sarīrapaṭijagganam katvā bhikkhācāraṇam sallakkhetvā mahābhikkhusaṅghaparivuto buddhalīlāya sāvattiyaṃ piṇḍāya pavisitvā pacchābhattam piṇḍapāṭapaṭikkanto sāvattithito vihāram gacchanto jetavanapokkharāṇiyā sopāne ṭhatvā ānandattheram āmantesi “ānanda, udakasāṭikaṃ āhara, jetavanapokkharāṇiyam nhāyissāmī”ti. “Nanu, bhante, jetavanapokkharāṇiyam udakaṃ chinnaṃ, kalalamattameva avasiṭṭha”nti? “Ānanda, buddhabalam nāma mahantaṃ, āhara tvam udakasāṭika”nti. Thero āharitvā adāsi. Satthā ekenantena udakasāṭikaṃ nivāsetvā ekenantena sarīram pārupitvā “jetavanapokkharāṇiyam nhāyissāmī”ti sopāne aṭṭhāsi. Taṅkhaṇaṇṇeva

sakkassa paṇḍukambalasilāsanam uṇhākāram dassesi. So “kiṃ nu kho”ti āvajjento taṃ kāraṇam ñatvā vassavalāhakadevarājānam pakkosāpetvā “tāta, satthā ‘jetavanapokkharāṇiyam nhāyissāmī’ti dhurasopāne t̥hito, khippam sakalakosalarat̥tham ekamegham katvā vassāpehī’ti. So “sādhū”ti sampat̥icchitvā ekam valāhakam nivāsetvā ekam pārupitvā meghagītam gāyanto pācīnalokadhātuabhimukho pakkhandi. Pācīnadisābhāge khalamaṇḍalamattam ekam meghapaṭalam ut̥thāya satapaṭalam sahassapaṭalam hutvā abhitthanantam vijjulatā nicchārentam adhomukham t̥hapitaudakakumbhākārena vassamānam sakalakosalarat̥tham mahoghena viya ajjhotthari. Devo acchinnadhāram vassanto muhutteneva jetavanapokkharāṇim pūresi, dhurasopānam āhacca udakam at̥thāsi.

Satthā pokkharāṇiyam nhāyitvā surattadupaṭtam nivāsetvā kāyabandhanam bandhitvā sugatamahācīvaram ekamsam katvā bhikkhusaṅghaparivuto gantvā gandhakuṭipariveṇe paññattavarabuddhāsane nisīditvā bhikkhusaṅghena vatte dassite ut̥thāya maṇisopānaphalake t̥hatvā bhikkhusaṅghassa ovādam datvā uyyojetvā surabhighandhakuṭim pavisitvā dakkhiṇena passena sīhaseyyam kappetvā sāyanhasamaye dhammasabhāyam sannipatitānam bhikkhūnam “passathāvuso, dasabalassa khantimettānuddayasampattim, vividhasassesu milāyantesu nāñjalāsayesu sussantesu macchakacchapesu mahādukkham pāpuñantesu kāruṇṇam paṭicca ‘mahājanam dukkhā mocessāmī’ti udakasāṭikam nivāsetvā jetavanapokkharāṇiyā dhurasopāne t̥hatvā muhuttēna sakalakosalarat̥tham mahoghena opilāpento viya devam vassāpetvā mahājanam kāyikacetasikadukkhato mocetvā vihāram pavit̥tho”ti kathāya vattamānāya gandhakuṭito nikkhamitvā dhammasabham āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, tathāgato idāneva mahājane kilamante devam vassāpeti, pubbe tiracchānayoniyam nibbattitvā maccharājakālepi vassāpesiyevā”ti vatvā at̥itam āhari.

At̥ite imasmiṃyeva kosalarat̥the imissā sāvattihyā imasmiṃyeva jetavanapokkharāṇit̥thāne ekā valligahanaparikkhittā kandarā ahosi. Tadā bodhisatto macchayoniyam nibbattitvā macchagaṇaparivuto tattha paṭivasati. Yathā pana idāni, evameva tadāpi tasmim rat̥the devo na vassi, manussānam sassāni milāyimsu, vāpitaḷākakandarādīsū udakam chijji, macchakacchapā kalalagahanam pavisimsu. Imissāpi kandarāya macchakacchapā kalalagahanam pavisitvā tasmim tasmim t̥thāne nilīyimsu. Kākādayo tuṇḍena koṭṭetvā nīharitvā khādīmsu.

Bodhisatto ñātisaṅghassa tam byasanam disvā “imaṃ tesam dukkham t̥hapetvā maṃ añño mocetum samattho nāma natthi, saccakiriyaṃ katvā devam vassāpetvā ñātake maraṇadukkhā mocessāmī’ti kaḷavaṇṇam kaddamam dvidhā viyūhitvā nikkhamitvā añjanarukkhasāraghaṭikavaṇṇo mahāmaccho sudhotalohitaṅgamaṇigūlasadisāni akkhīni ummīletvā ākāsam ulloketvā pajjunnadevarājassa saddam datvā “bho pajjunna, aham ñātake nissāya dukkhito, tvam mayi sīlavante kilamante kasmā devam na vassāpesi? Mayā samānajat̥ikānam khādanaṭ̥thāne nibbattitvā taṇḍulappamaṇampi maccham ādim katvā khāditapubbo nāma natthi, aññopi me pāṇo jīvitā na voropitapubbo, iminā saccena devam vassāpetvā ñātisaṅgham me dukkhā mocehī”ti vatvā paricārakaceṭakam āṇāpento viya pajjunnadevarājānam ālapanto imaṃ gāthamāha -

75. “Abhitthanaya pajjunna, nidhim kākassa nāsaya;
Kākam sokāya randhehi, mañca sokā pamocayā”ti.

Tattha abhiththanaya pajjunnāti pajjunno vuccati meggho, ayamā pana megghavasena laddhanāmaṃ vassavalāhakadevarājānaṃ ālapati. Ayamā kirassa adhippāyo - devo nāma anabhiththananto vijjulatā anicchārento vassantopi na sobhati, tasmā tvaṃ abhiththananto vijjulatā nicchārento vassāpehīti. Nidhiṃ kākassa nāsayāti kākā kalalaṃ pavisitvā tñite macche tuṇḍena koṭṭetvā nīharitvā khādanti, tasmā tesamā antokalale macchā “nidhī”ti vuccanti, taṃ kākasaṅghassa nidhiṃ devaṃ vassāpento udakena paṭicchādetvā nāsehi. Kākaṃ sokāya randhehi kākasaṅgho imissā kandarāya udakena puṇṇāya macche alabhamāno socissati, taṃ kākagaṇaṃ tvaṃ imaṃ kandaraṃ pūrento sokāya randhehi, sokassatthāya macchassa assāsathāya devaṃ vassāpehi. Yathā antonijjhānalakkhaṇaṃ sokaṃ pāpuṇāti, evaṃ karohīti attho, mañca sokā pamocayāti ettha ca-kāro sampiṇḍanattho, mañca mama ñātake ca sabbeva imamhā maraṇasokā mocehi.

Evaṃ bodhisatto paricārakaceṭakaṃ āṇāpento viya pajjunnaṃ ālapitvā sakalagosalaratṭhe mahāvassaṃ vassāpetvā mahājanaṃ maraṇadukkhā mocetvā jīvitapariyosāne yathākammaṃ gato.

Satthā “na, bhikkhave, tathāgato idāneva devaṃ vassāpeti, pubbe macchayoniyaṃ nibbatopi vassāpesiye”ti vatvā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi - “tadā macchagaṇā buddhapaṇisā ahesuṃ, pajjunnadevarājā ānando, maccharājā pana ahameva ahosi”nti.

Macchajātakavaṇṇanā pañcamā.

76. Asaṅkiyajātakavaṇṇanā

Asaṅkiyomhi gāmamhīti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ sāvattvivāsiṃ upāsakaṃ ārabba kathesi. So kira sotāpanno ariyasāvako kenacideva karaṇīyena ekena sakaṭasatthavāhena saddhiṃ maggaṃ paṭipajjitvā ekasmiṃ araṇṇatṭhāne sakaṭāni mocetvā khandhāvārabandhe kate satthavāhassa avidūre aṇṇatarasmiṃ rukkhamaṇe caṅkamati. Athattano kālaṃ sallakkhetvā pañcasatā corā “khandhāvāraṃ vilumpissāmā”ti dhanumuggarādiatthā taṃ tñānaṃ parivārayiṃsu. Upāsakopi caṅkamatiyeva. Corā naṃ disvā “addhā esa khandhāvārarakkhako bhavissati, imassa niddaṃ okkantakāle vilumpissāmā”ti ajjhottharituṃ asakkontā tattha tattheva atṭhaṃsu. Sopi upāsako paṭhamayāmepe majjhmayāmepe pacchimayāmepe caṅkamantoyeva atṭhāsi. Paccūsakāle jāte corā okāsaṃ alabhantā gahite pāsānamuggarādayo chaḍḍetvā palāyiṃsu.

Upāsakopi attano kammaṃ niṭṭhāpetvā puna sāvattiṃ āgantvā satthāraṃ upasaṅkamitvā “bhante, attānaṃ rakkhamānā pararakkhakā honti”ti pucchi. “Āma, upāsaka, attānaṃ rakkhanto parampi rakkhati, paraṃ rakkhanto attānampi rakkhati”ti. So “yāva subhāsitañcidaṃ, bhante, bhagavatā, ahaṃ ekena satthavāhena saddhiṃ maggaṃ paṭipanno rukkhamaṇe caṅkamanto ‘maṃ rakkhissāmī’ti sakalasatthaṃ rakkhi”nti āha. Satthā “upāsaka, pubbe pi paṇḍitā attānaṃ rakkhantā paraṃ rakkhiṃsū”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto kāmesu ādīnavaṃ disvā isipabbajjaṃ pabbajitvā himavante vasanto loṇambilasevanatthāya janapadaṃ āgantvā janapadacārikaṃ caranto ekena satthavāhena saddhiṃ maggaṃ paṭipajjitvā ekasmiṃ araṇṇatṭhāne satthe nivitthe satthato avidūre jhānasukhena vītināmento aṇṇatarasmiṃ rukkhamaṇe caṅkamanto

aṭṭhāsi. Atha kho pañcasatā corā “sāyamāsabhattassa bhuttakāle taṃ sakaṭasatthaṃ vilumpissāmā”ti āgantvā parivārayiṃsu. Te taṃ tāpasam disvā “sace ayaṃ amhe passissati, satthavāsikānaṃ ārocessati, etassa niddūpagatavelāya vilumpissāmā”ti tattheva aṭṭhaṃsu. Tāpaso sakalampi rattiṃ caṅkamiyeva. Corā okāsaṃ alabhitvā gahitagahite muggarapāsāṇe chaḍḍetvā sakaṭasatthavāsīnaṃ saddaṃ datvā “bhonto, satthavāsino sace esa rukkhamaṇe caṅkamanakatāpaso ajja nābhavissa, sabbe mahāvilopaṃ pattā abhavissatha, sve tāpasassa mahāsakkāraṃ kareyyāthā”ti vatvā pakkamiṃsu.

Te pabhātāya rattiyaṃ corehi chaḍḍite muggarapāsāṇādayo disvā bhītā bodhisattassa santikaṃ gantvā vanditvā “bhante, diṭṭhā vo corā”ti pucchiṃsu. “Āmāvuso, diṭṭhā”ti. “Bhante, ettakevo core disvā bhayaṃ vā sārājjaṃ vā na uppajjī”ti? Bodhisatto “āvuso core disvā bhayaṃ nāma sadhanassa hoti, ahaṃ pana niddhano, svāhaṃ kiṃ bhāyissāmi. Mayhañhi gāmepe araññepe vasantassa bhayaṃ vā sārājjaṃ vā natthī”ti vatvā tesam dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha -

76. “Asaṅkiyomhi gāmaṃhi, araṇṇe natthi me bhayaṃ;
Ujumaggaṃ samāruḷho, mettāya karuṇāya cā”ti.

Tattha asaṅkiyomhi gāmaṃhīti saṅkāya niyutto patiṭṭhitoti saṅkiyo, na saṅkiyo asaṅkiyo. Ahaṃ gāme vasantopi saṅkāya appatiṭṭhitattā asaṅkiyo nibbhayo nirāsaṅkoti dīpeti. Araññeti gāmagāmūpacāravanimutte ṭhāne. Ujumaggaṃ samāruḷho, mettāya karuṇāya cāti ahaṃ tikacatukkajjhānikāhi mettākaruṇāhi kāyavaṅkādivirahitaṃ ujum brahmalokagāmimaggaṃ āruḷhoti vadati. Atha vā parisuddhasīlatāya kāyavacīmanovaṅkavirahitaṃ ujum devalokamaggaṃ āruḷhomhīti dassetvā tato uttari mettāya karuṇāya ca patiṭṭhitattā ujum brahmalokamaggampi āruḷhomhītipi dasseti. Aparihīnajjhānassa hi ekantena brahmalokaparāyaṇattā mettākaruṇādayo ujumaggā nāma.

Evam bodhisatto imāya gāthāya dhammaṃ desetvā tuṭṭhacittehi tehi manussehi sakkato pūjito yāvajīvaṃ cattāro brahmavihāre bhāvetvā brahmaloke nibbatti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā satthavāsino buddhapaṇisā ahesuṃ, tāpaso pana ahameva ahosi”nti.

Asaṅkiyajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

77. Mahāsupinajātakavaṇṇanā

Lābūni sīdantīti idaṃ satthā jetavane viharanto soḷasa mahāsupine ārabba kathesi. Ekadivasam kira kosalamahārājā rattiṃ niddūpagato pacchimayāme soḷasa mahāsupine disvā bhītasito pabujjhitvā “imesaṃ supinānaṃ diṭṭhattā kiṃ nu kho me bhavissatī”ti maraṇabhayaatajjito sayanapiṭṭhe nisinnakova rattiṃ vītināmesi.

Atha naṃ pabhātāya rattiyaṃ brāhmaṇapurohitā upasaṅkamitvā “sukhaṃ sayittha, mahārājā”ti pucchiṃsu. “Kuto me ācariyā sukhaṃ, ajjāhaṃ paccūsasamaye soḷasa mahāsupine passim, somhi tesam diṭṭhakālato paṭṭhāya bhayaappatto”ti. “Vadetha, mahārāja, sutvā jānissāmā”ti vuttaṃ brāhmaṇānaṃ diṭṭhasupine kathetvā “kiṃ nu kho me imesaṃ diṭṭhakāraṇā bhavissatī”ti pucchi. Brāhmaṇā hatthe vidhuniṃsu. “Kasmā hatthe vidhunathā”ti ca vutte “kakkhājā, mahārāja, supinā”ti. “Kā tesam nipphatti bhavissatī”ti? “Rajjantarāyo jīvitantarāyo bhogantarāyoti imesaṃ tiṇṇaṃ antarāyānaṃ aññataro”ti. “Sappaṭikammā, appaṭikammā”ti? “Kāmaṃ ete supinā

atipharusattā appaṭṭikammā, mayaṃ pana te sappaṭṭikamme karissāma, ete paṭṭikamāpetuṃ asakkontānaṃ amhākaṃ sikkhitabhāvo nāma kiṃ karissatī”ti. “Kiṃ pana katvā paṭṭikamāpessathā”ti? “Sabbacatukkena yaññaṃ yajissāma, mahārājā”ti. Rājā bhītasito “tena hi ācariyā mama jīvitaṃ tumhākaṃ hatthe hotu, khippaṃ me sotthiṃ karoṭhā”ti āha. Brāhmaṇā “bahuṃ dhaṇaṃ labhissāma, bahuṃ khajjabhojjaṃ āharāpessāmā”ti haṭṭhatuṭṭhā “mā cintayittha, mahārājā”ti rājānaṃ samassāsetvā rājanivesanā nikkhamitvā bahinagare yaññāvāṭaṃ katvā bahū catuppadagaṇe thūṇūpanīte katvā pakkhigaṇe samāharitvā “idañcidañca laddhuṃ vaṭṭatī”ti punappunaṃ sañcaranti.

Atha kho mallikā devī taṃ kārāṇaṃ ñatvā rājānaṃ upasaṅkamitvā pucchi “kiṃ nu kho, mahārāja, brāhmaṇā punappunaṃ sañcarantī”ti? “Sukhitā, tvaṃ bhadde, amhākaṃ kaṇṇamūle āsīvisaṃ carantaṃ na jānāsī”ti. “Kiṃ etaṃ, mahārājā”ti? Mayā evarūpā dussupinā diṭṭhā, brāhmaṇā “tiṇṇaṃ antarāyānaṃ aññataro paññāyatī”ti vatvā “tesaṃ paṭighātāya yaññaṃ yajissāmā”ti vatvā punappunaṃ sañcarantī”ti. “Kiṃ pana te, mahārāja, sadevake loke aggabrāhmaṇo supinapaṭṭikammaṃ pucchito”ti? “Kataro panesa, bhadde, sadevake loke aggabrāhmaṇo”ti. “Sadevake loke aggapuggalaṃ sabbaññaṃ visuddhaṃ nikkilesaṃ mahābrāhmaṇaṃ na jānāsī. So hi bhagavā supinantaraṃ jāneyya, gaccha tvaṃ puccha taṃ, mahārājā”ti. “Sādhu, devī”ti rājā vihāraṃ gantvā satthāraṃ vanditvā nisīdi.

Satthā madhurassaraṃ nicchāretvā “kiṃ nu kho, mahārāja, atippagova āgatosī”ti āha. Ahaṃ, bhante, paccūsasamaye soḷasa mahāsupine disvā bhīto brāhmaṇānaṃ ārocesim. Brāhmaṇā “kakkhaḷā, mahārāja, supinā, etesaṃ paṭighātattathāya sabbacatukkena yaññaṃ yajissāmā”ti yaññaṃ sajjeṇti, bahū pāṇā maraṇabhayaṭajjitā, tumhe ca sadevake loke aggapuggalā, atītānāgatapaccuppannaṃ upādāya natthi so ñeyyadhammo, yo vo ñāṇamukhe āpāthaṃ nāgacchati. “Etesaṃ me supinānaṃ nipphattiṃ kathetha bhagavā”ti. “Evametaṃ, mahārāja, sadevake loke maṃ ṭhapetvā añño etesaṃ supinānaṃ antaraṃ vā nipphattiṃ vā jānituṃ samattho nāma natthi, ahaṃ te kathessāmi, apica kho tvaṃ diṭṭhadiṭṭhaniyāmeneva supine kathehi”ti. “Sādhu, bhante”ti rājā diṭṭhaniyāmeneva kathento -

“Usabhā rukkhā gāviyo gavā ca,
Asso kaṃso siṅgālī ca kumbho;
Pokkharaṇī ca apākacandanaṃ.

“Lābūni sīdanti silā plavanti, maṇḍūkiyo kaṇhasappe gilanti;
Kākaṃ suvaṇṇā parivārayanti, tasā vakā eḷakānaṃ bhayā hī”ti. -

Imaṃ mātikaṃ nikkhipitvā kathesi.

Ahaṃ, bhante, ekaṃ tāva supinaṃ evaṃ addasaṃ - cattāro añjanavaṇṇā kāḷausabhā “yujjhissāmā”ti catūhi disāhi rājagaṇaṃ āgantvā “usabhayuddhaṃ passissāmā”ti mahājane sannipatite yujjhanākāraṃ dassetvā naditvā gajjitvā ayujjhivāva paṭṭikantā. Imaṃ paṭṭhamaṃ supinaṃ addasaṃ, imassa ko vipākoti? “Mahārāja, imassa vipāko neva tava, na mama kāle bhavissati, anāgate pana adhammikaṇaṃ kapaṇarājūnaṃ adhammikaṇaṇca manussānaṃ kāle loke viparivattamāne kusale ossanne, akusale ussanne, lokassa parihāyanakāle devo na sammā vassissati, meghapādā pacchijjissanti, sassāni milāyissanti, dubbhikkhaṃ bhavissati,

vassitukāmā viya catūhi disāhi meghā uṭṭahitvā itthikāhi ātape patthaṭānaṃ vihiādīnaṃ temanabhayena antopavesitakāle purisesu kuddālapīṭakahatthesu āḷibandhanatthāya nikkhantesu vassanākāraṃ dassetvā gajjitvā vijjulatā nicchāretvā te usabhā viya ayujjhivā avassitvāva palāyissanti. Ayametassa vipāko. Tuyhaṃ pana tappaccayā koci antarāyo natthi, anāgataṃ ārabba diṭṭho supino esa, brāhmaṇā pana attano jīvitavuttiṃ nissāya kathayiṃsū”ti evaṃ satthā supinassa nipphattiṃ kathetvā āha “dutiyaṃ kathehi, mahārājā”ti.

Dutiyaṃ, bhante, evaṃ addasaṃ - khuddakā rukkhā ceva gacchā ca pathaviṃ bhinditvā vidatthimattampi ratanamattampi anuggantvāva pupphanti ceva phalanti ca. Imaṃ dutiyaṃ addasaṃ, imassa ko vipākoti? Mahārāja, imassāpi vipāko lokassa pariḥāyanakāle manussānaṃ parittāyukakāle bhavissati. Anāgatasmiñhi sattā tibbarāgā bhavissanti, asampattavayāva kumāriyo purisantaraṃ gantvā utuniyo ceva gabbhiniyo ca hutvā puttadhītāhi vaḍḍhissanti. Khuddakarukkhānaṃ pupphaṃ viya hi tāsāṃ utunibhāvo, phalaṃ viya ca puttadhītaro bhavissanti. Itonidānampi te bhayaṃ natthi, tatiyaṃ kathehi, mahārājāti.

Gāviyo, bhante, tadahujātānaṃ vacchakānaṃ khīraṃ pivantiyo addasaṃ. Ayaṃ me tatiyo supino, imassa ko vipākoti? Imassāpi vipāko anāgate eva manussānaṃ jeṭṭhāpacāyikakammasa naṭṭhakāle bhavissati. Anāgatasmiñhi sattā mātāpitūsu vā sassusasuresu vā lajjaṃ anupaṭṭhāpetvā sayameva kuṭumbaṃ saṃvidahantāva ghāsacchādanamattampi mahallakānaṃ dātukāmā dassanti, adātukāmā na dassanti. Mahallakā anāthā asayaṃvasī dārake ārādhentvā jīvissanti tadahujātānaṃ vacchakānaṃ khīraṃ pivantiyo mahāgāviyo viya. Itonidānampi te bhayaṃ natthi, catutthaṃ kathehi, mahārājāti.

Dhuravāhe, bhante, ārohapariṇāhasampanne mahāgoṇeyugaparamparāya ayojetvā taruṇe godamme dhure yojente addasaṃ. Te dhuraṃ vahituṃ asakkontā chaḍḍetvā aṭṭhaṃsu, sakaṭāni nappavaṭṭiṃsu. Ayaṃ me catuttho supino, imassa ko vipākoti? Imassāpi vipāko anāgate eva adhammikaṛājūnaṃ kāle bhavissati. Anāgatasmiñhi adhammikakapaṇarājāno paṇḍitānaṃ pavenīkusalānaṃ kammaṃ nittharaṇasamatthānaṃ mahāmattānaṃ yasaṃ na dassanti. Dhammasabhāyaṃ vinicchayaṭṭhānēpi paṇḍite vohāra kusale mahallake amacce na ṭhapessanti, tabbiparītānaṃ pana taruṇataruṇānaṃ yasaṃ dassanti, tathārūpe eva vinicchayaṭṭhāne ṭhapessanti, te rājakammāni ceva yuttāyuttañca ajānantā neva taṃ yasaṃ ukkhipituṃ sakkhissanti, na rājakammāni nittharituṃ. Te asakkontā kammadhuraṃ chaḍḍessanti, mahallakāpi paṇḍitāmaccā yasaṃ alabhantā kiccāni nittharituṃ samatthāpi “kiṃ amhākaṃ etehi, mayaṃ bāhirakā jātā, abbhantarikā taruṇadārakā jānissanti”ti uppannāni kammāni na karissanti, evaṃ sabbathāpi tesāṃ rājūnaṃ hāniyeva bhavissati, dhuraṃ vahituṃ asamatthānaṃ vacchadammānaṃ dhure yojitakālo viya, dhuravāhānañca mahāgoṇānaṃ yugaparamparāya ayojitakālo viya bhavissati. Itonidānampi te bhayaṃ natthi, pañcamaṃ kathehi, mahārājāti.

Bhante, ekaṃ ubhatomukhaṃ assaṃ addasaṃ, tassa dvīsu passesu yavasāṃ denti, so dvīhi mukhehi khādati. Ayaṃ me pañcamaṃ supino, imassa ko vipākoti? Imassāpi anāgate adhammikaṛājākāleyeva vipāko bhavissati. Anāgatasmiñhi adhammikā bālārājāno adhammike lolamanusse vinicchaye ṭhapessanti, te pāpapuññesu anādarā bālā sabhāyaṃ nisīditvā vinicchayaṃ dentā ubhinnaṃpi atthapaccatthikānaṃ hatthato lañjaṃ gahetvā khādissanti asso viya dvīhi mukhehi yavasāṃ. Itonidānampi te bhayaṃ natthi, chaṭṭhaṃ kathehi, mahārājāti.

Bhante, mahājano satasahassagghanikaṃ suvaṇṇapātiṃ sammajjitvā “idha passāvaṃ karohī”ti ekassa jarasiṅgālassa upanāmesi, taṃ tattha passāvaṃ karontaṃ addasaṃ. Ayaṃ me chaṭṭho supino, imassa ko vipākoti? Imassāpi vipāko anāgateyeva bhavissati. Anāgatasmiñhi adhammikā vijātirājāno jātisampannānaṃ kulaputtānaṃ āsaṅkāya yasaṃ na dassanti, akulīnānaṃyeva dassanti. Evaṃ mahākulāni duggatāni bhavissanti, lāmakakulāni issarāni. Te ca kulīnapurisā jīvitaṃ asakkontā “ime nissāya jīvissāmā”ti akulīnānaṃ dhītaro dassanti, iti tassaṃ kuladhītānaṃ akulīnehi saddhiṃ saṃvāso jarasiṅgālassa suvaṇṇapātiyaṃ passāvakaraṇasadiṃso bhavissati. Itonidānampi te bhayaṃ natthi, sattamaṃ kathehīti.

Bhante, eko puriso rajjuma vaṭṭetvā vaṭṭetvā pādamūle nikkhipati, tena nisinnapīṭhassa heṭṭhā sayitā ekā chātasiṅgālī tassa ajānantasseva taṃ khādati, evāhaṃ addasaṃ. Ayaṃ me sattamo supino, imassa ko vipākoti? Imassāpi anāgateyeva vipāko bhavissati. Anāgatasmiñhi itthiyo purisalolā surālolā alaṅkāralolā visikhālolā āmisalolā bhavissanti dussilā durācārā, tā sāmikehi kasigorakkhādīni kammāni katvā kicchena kasirena sambhataṃ dhanam jārehi saddhiṃ suram pivantiyo mālāgandhavilepanam dhārayamānā antogehe accāyikampi kiccam anoloketvā gehe parikkhepassa uparibhāgenapi chiddaṭṭhānehipi jāre upadhārayamānā sve vapitabbayuttakaṃ bījampi koṭṭetvā yāgubhattakhajjakādīni sampādetvā khādamānā vilumpissanti heṭṭhāpīṭhake nipannachātasiṅgālī viya vaṭṭetvā vaṭṭetvā pādamūle nikkhitarajjuma. Itonidānampi te bhayaṃ natthi, aṭṭhamam kathehīti.

Bhante, rājadvāre bahūhi tucchakumbhehi parivāretvā ṭhapitaṃ ekaṃ mahantaṃ pūritakumbhaṃ addasaṃ. Cattāropi pana vaṇṇā catūhi disāhi catūhi anudisāhi ca ghaṭehi udakaṃ āharitvā āharitvā pūritakumbhameva pūrenti, pūritapūritaṃ udakaṃ uttaritvā palāyati, tepi punappunaṃ tattheva udakaṃ āsiṅcanti, tucchakumbhe pana oloketāpi natthi. Ayaṃ me aṭṭhamo supino, imassa ko vipākoti? Imassāpi anāgateyeva vipāko bhavissati. Anāgatasmiñhi loko parihāyissati, raṭṭhaṃ nirojaṃ bhavissati, rājāno duggatā kapaṇā bhavissanti. Yo issaro bhavissati, tassa bhaṇḍāgāre satasahassamattā kahāpaṇā bhavissanti, te evaṃ duggatā sabbe jānapade attanova kamme kāressanti, upaddutā manussā sake kammante chaḍḍetvā rājūnaññeva atthāya pubbaṇṇāparaṇṇāni vapantā rakkhantā lāyantā maddantā pavesentā ucchukhattāni karontā yantāni karontā yantāni vāhentā phāṇitādīni pacantā pupphārāme ca phalārāme ca karontā tattha tattha nipphannāni pubbaṇṇādīni āharitvā rañño koṭṭhāgārameva pūressanti, attano gehesu tucchakoṭṭhe oloketāpi na bhavissanti, tucchakumbhe anoloketvā pūritakumbhe pūraṇasadisameva bhavissati. Itonidānampi te bhayaṃ natthi, navamaṃ kathehīti.

Bhante, ekaṃ pañcavaṇṇapadumasañchannaṃ gambhīraṃ sabbato titthaṃ pokkharaṇiṃ addasaṃ. Samantato dvipadacatuppadā otarivā tattha pāṇiyaṃ pivanti. Tassā majjhe gambhīraṭṭhāne udakaṃ āvilam, tīrappadesesu dvipadacatuppadānaṃ akkamaṭṭhāne acchaṃ vippasannaṃ anāvilaṃ. Evāhaṃ addasaṃ. Ayaṃ me navamo supino, imassa ko vipākoti? Imassāpi anāgateyeva vipāko bhavissati. Anāgatasmiñhi rājāno adhammikā bhavissanti, chandādivasena agatiṃ gacchantā rajjam kāressanti, dhammena vinicchayaṃ nāma na dassanti, lañjavittakā bhavissanti dhanalolā, raṭṭhavāsikesu nesaṃ khantimettānuddayā nāma na bhavissanti, kakkhālā pharusā ucchuyante ucchugaṇṭhikā viya manusse pīlentā nānappakārena baliṃ uppādentā dhanam gaṇhissanti. Manussā balipīlitā kiñci dātuma

asakkontā gāmanigamādayo chaḍḍetvā paccantaṃ gantvā vāsaṃ kappessanti, majjhimaṃjanapado suñño bhavissati, paccanto ghanavāso seyyathāpi pokkharāṇiyā majjhe udakaṃ āvilaṃ pariyante vippasannaṃ. Itonidānampi te bhayaṃ natthi, dasamaṃ kathehīti.

Bhante, ekissāyeva kumbhiyā paccamānaṃ odanaṃ apākaṃ addasaṃ “apāka”nti vicāretvā vibhajitvā ṭhapitaṃ viya tīhākārehi paccamānaṃ, ekasmiṃ passe atikilino hoti, ekasmiṃ uttaṇḍulo, ekasmiṃ supakkoti. Ayaṃ me dasamo supino, imassa ko vipākoti? Imassāpi anāgateyeva vipāko bhavissati. Anāgatasmiñhi rājāno adhammikā bhavissanti, tesu adhammikesu rājayuttāpi brāhmaṇagahapatikāpi negamajānapadāpīti samaṇabrāhmaṇe upādāya sabbe manussā adhammikā bhavissanti, tato tesāṃ ārakkhadevatā, balipaṭṭiggāhikā devatā, rukkhadevatā, ākāsaṭṭhadevatāti evaṃ devatāpi adhammikā bhavissanti. Adhammikaṃrājūnañca rajje vātā visamā kharā vāyissanti, te ākāsaṭṭhaviṃsāni kampessanti, tesu kampitesu devatā kupitā devaṃ vassituṃ na dassanti, vassamānopi sakalapaṭṭhe ekappaḥārena na vassissati, vassamānopi sabbattha kasikammaṃ vā vappakammaṃ vā upakārako hutvā na vassissati. Yathā ca paṭṭhe, evaṃ janapadehi gāmehi ekapaṭṭhepi ekasarepi ekappaḥāreneva na vassissati, paṭṭhe uparibhāge vassanto heṭṭhābhāge na vassissati, heṭṭhā vassanto upari na vassissati. Ekasmiṃ bhāge sassaṃ ativassena nassissati, ekasmiṃ avassanena milāyissati, ekasmiṃ sammā vassamāno sampādessati. Evaṃ ekassa rañño rajje vuttasassa tippakārā bhavissanti ekakumbhiyā odano viya. Itonidānampi te bhayaṃ natthi, ekādasamaṃ kathehīti.

Bhante, sataṣaṣṭhaṃcandanaṃ pūtitakkena vikkīṇante addasaṃ. Ayaṃ me ekādasamo supino, imassa ko vipākoti? Imassāpi anāgateyeva mayhaṃ sāsane parihāyante vipāko bhavissati. Anāgatasmiñhi paccayaḷolā alajjī bhikkhū bahū bhavissanti, te mayā paccayaḷoluppaṃ nimmathetvā kathitaḍhammadesanaṃ cīvaraḍicatupaccayaḷetu paresaṃ desessanti, paccayehi mucchitā nissaraṇapakkhe ṭhitā nibbānābhimukhaṃ katvā desetum na sakkhissanti, kevaḷaṃ “padabyañjanaṃ sampattiñceva madhurasaddaṇca sutvā mahagghāni cīvaraḍīni dassanti” iccevaṃ desessanti. Aparaṃ antaraḷithicatukkaṃrājadvārāḍisu nisīditvā kaḷapaṇaḍḍhakahāpaṇapāḍamaṣakarūpāḍīni nissāya desessanti. Iti mayā nibbānagghanaḷaṃ katvā desitaṃ dhammaṃ catupaccayaṭṭhāya ceva kaḷapaṇaḍḍhakahāpaṇaḍīnaṃ atṭhāya ca vikkīṇitvā desetā sataṣaṣṭhaṃcandanaṃ pūtitakkena vikkīṇantā viya bhavissanti. Itonidānampi te bhayaṃ natthi, dvādasamaṃ kathehīti.

Bhante, tucchaḷābūni uḍake sīḍantāni addasaṃ, imassa ko vipākoti? Imassāpi anāgate adhammikaṃrājakāle loke viparivattanteyeva vipāko bhavissati. Taḍā hi rājāno jāṭisaṃpannānaṃ kulaputtānaṃ yaṣaṃ na dassanti, akulīnānaṃyeva dassanti, te issarā bhavissanti, itare ḍaliddā. Rājasammukhehi rājadvārepi amaccasammukhehi vinicchayaṭṭhānehi tucchaḷābusaḍīnaṃ akulīnānaṃyeva kathā osīditvā ṭhitā viya niccaḷā suppaṭiṭṭhitā bhavissati. Saṅghasaṃnipātesu saṅghakammagaṇakammaṭṭhānesu ceva paṭṭaḷcīvaraḷarivaṇāḍivinicchayaṭṭhānesu ca ḍussīlānaṃ pāpaḷuggaḷānaṃyeva kathā niyyānikā bhavissati, na lajjibhikkhūnanti evaṃ sabbatṭhāpi tucchaḷābusīḍanaḷālo viya bhavissati. Itonidānampi te bhayaṃ natthi, terasaṃ kathehīti.

Bhante, mahantaṃmahantā kūṭagāraḷpamaṇā ghanasilā nāvā viya uḍake ḷavaṃmānā addasaṃ, imassa ko vipākoti? Imassāpi tāḍiseyeva kāle vipāko bhavissati. Taḍā hi

adhammikaṛājāno akulīnānaṃ yasaṃ dassanti, te issarā bhavissanti, kulīnā duggatā. Tesu na keci gāraṃ karissanti, itaresu yeva karissanti. Rājasammukhe vā amaccasammukhe vā vinicchayaṭṭhāne vā vinicchayaṭṭhānaṃ ghanasilāsadisānaṃ kulaputtānaṃ kathā na ogāhitvā paṭiṭṭhahissati. Tesu kathentesu “kiṃ ime kathenti”ti itare parihāsameva karissanti. Bhikkhusannipātesu vuttappakāresu ṭhānesu neva pesale bhikkhū garukātabbe maññissanti, nāpi tesāṃ kathā pariyogāhitvā paṭiṭṭhahissati, silānaṃ plavanakālo viya bhavissati. Itonidānampi te bhayaṃ natthi, cuddasaṃ kathehīti.

Bhante, khuddakamadhukapupphappamāṇā maṇḍūkiyo mahantamahante kaṇhasappe vegena anubandhitvā uppalanāle viya chinditvā chinditvā maṃsaṃ khādītva gilantiyo addasaṃ, imassa ko vipākoti? Imassapi loke parihāyante anāgate eva vipāko bhavissati. Tadā hi manussā tibbarāgajātikā kilesānūvattakā hutvā taruṇataruṇānaṃ attano bhariyānaṃ vase vattissanti, gehe dāsakammakārādayopi gomahimsādayopi hiraññasuvaṇṇampi sabbaṃ tāsāññeva āyattaṃ bhavissati. “Asukaṃ hiraññasuvaṇṇaṃ vā paricchadādijātaṃ vā kaha”nti vutte “yattha vā tattha vā hotu, kiṃ tuyhiminā byāpārena, tvaṃ mayhaṃ ghare santaṃ vā asantaṃ vā jānitukāmo jāto”ti vatvā nānappakārehi akkositvā mukhasattīhi koṭṭetvā dāsaceṭake viya attano vase katvā attano issariyaṃ pavattessanti. Evaṃ madhukapupphappamāṇānaṃ maṇḍūkapotikānaṃ āsīvise kaṇhasappe gilanakālo viya bhavissati. Itonidānampi te bhayaṃ natthi, pannarasamaṃ kathehīti.

Bhante, dasahi asaddhammehi samannāgataṃ gāmagocaraṃ kākāṃ kañcanaṇṇatāya “suvaṇṇā”ti laddhanāme suvaṇṇarājahaṃse parivārente addasaṃ, imassa ko vipākoti? Imassapi anāgate dubbalarājakāleyeva vipāko bhavissati. Anāgatasmiñhi rājāno hatthisippādīsu akusalā yuddhesu avisāradā bhavissanti, te attano rajjavipattiṃ āsaṅkamānā samānājātikānaṃ kulaputtānaṃ issariyaṃ adatvā attano pādamaṇḍikanhāpakakappakādīnaṃ dassanti, jātigottasampannā kulaputtā rājakule paṭiṭṭhaṃ alabhamānā jīvikaṃ kappetuṃ asamatthā hutvā issariye ṭhite jātigottahīne akulīne upaṭṭhahantā vicarissanti, suvaṇṇarājahaṃsehi kākassa parivāritakālo viya bhavissati. Itonidānampi te bhayaṃ natthi, soḷasaṃ kathehīti.

Bhante, pubbe dīpino eḷake khādanti, ahaṃ pana eḷake dīpino anubandhitvā murumurūti khādante addasaṃ. Athaññe tasā vakā eḷake dūratova disvā tasitā tāsappattā hutvā eḷakānaṃ bhayāpalāyitvā gumbagahanādīni pavisitvā nilīyimsu, evāhaṃ addasaṃ, imassa ko vipākoti? Imassapi anāgate adhammikaṛājakāleyeva vipāko bhavissati. Tadā hi akulīnā rājavallabhā issarā bhavissanti, kulīnā apaññātā duggatā. Te rājavallabhā rājānaṃ attano kathaṃ gāhāpetvā vinicchayaṭṭhānādīsu balavanto hutvā kulīnānaṃ paveniāgatāni khattavatthādīni “amhākaṃ santakāni etāni”ti abhiyujjitvā tesu “na tumhākaṃ, amhāka”nti āgantvā vinicchayaṭṭhānādīsu vivadantesu vettalatādīhi paharāpetvā gīvāyaṃ gahetvā apakaḍḍhāpetvā “attano pamāṇaṃ na jānātha, amhehi saddhiṃ vivadatha, idāni vo rañño kathetvā hatthapādacchedanādīni kāressāmā”ti santajjessanti. Te tesāṃ bhayena attano santakāni vatthūni “tumhākaṃ yevetāni gaṇhathā”ti niyyādetvā attano gehāni pavisitvā bhītā nipajjissanti. Pāpabhikkhūpi pesale bhikkhū yathāruci viheṭhessanti, te pesalā bhikkhū paṭisaraṇaṃ alabhamānā araññaṃ pavisitvā gahanaṭṭhānesu nilīyissanti. Evaṃ hīnājaccehi ceva pāpabhikkhūhi ca upaddutānaṃ jātimantakulaputtānañceva pesalabhikkhūnañca eḷakānaṃ bhayena tasavakānaṃ

palāyanakālo viya bhavissati. Itonidānampi te bhayaṃ natthi. Ayampi hi supino anāgataṃyeva ārabha diṭṭho. Brāhmaṇa pana na dhammasudhammatāya tayi sinehena kathayiṃsu, “bahudhanaṃ labhissāma”ti āmisāpekkhatāya jīvitavuttiṃ nissāya kathayiṃsūti.

Evam satthā soḷasannaṃ mahāsupinānaṃ nipphattiṃ kathetvā “na kho, mahārāja, etarahi tvaññeva ime supine addasa, porāṇakarājānopi addasaṃsu. Brāhmaṇāpi nesaṃ evameva ime supine gahetvā yaññaṃmatthake khipiṃsu, tato paṇḍitehi dinnanayena gantvā bodhisattaṃ pucchiṃsu. Porāṇakā paṇḍitāpi nesaṃ ime supine kathentā imināva niyāmena kathesu”nti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto udiccabrāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiñña ceva samāpattiyo ca nibbattetvā himavantappadese jhānakīlaṃ kīlanto viharati. Tadā bārāṇasiyaṃ brahmadatto imināva niyāmena ime supine disvā brāhmaṇe pucchi. Brāhmaṇā evameva yaññaṃ yajituṃ ārabhiṃsu. Tesu purohitassa antevāsikamāṇavo paṇḍito byatto ācariyaṃ āha - “ācariya, tumhehi mayaṃ tayo vede uggaṇhāpitā, nanu tesu ekaṃ māretvā ekassa sotthikamassa kāraṇaṃ nāma natthi”ti. Tāta, iminā upāyena amhākaṃ bahudhanaṃ uppajjissati, tvaṃ pana rañño dhanaṃ rakkhitukāmo maññeti. Māṇavo “tena hi, ācariya, tumhe tumhākaṃ kammaṃ karotha, ahaṃ tumhākaṃ santike kiṃ karissāmi”ti vicaranto rañño uyyānaṃ agamāsi.

Taṃ divasameva bodhisattopi taṃ kāraṇaṃ ñatvā “ajja mayi manussapathaṃ gate mahājanassa bandhanā mokkho bhavissati”ti ākāseṇa gantvā uyyāne otaritvā suvaṇṇapaṭimā viya maṅgalasilātale nisīdi. Māṇavo bodhisattaṃ upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṃ nisīditvā paṭisanthāramakāsi. Bodhisattopi tena saddhiṃ madhurapaṭisanthāraṃ katvā “kiṃ nu kho, māṇava, rājā dhammena rajjaṃ kāretī”ti pucchi. “Bhante, rājā nāma dhammiko, apica kho taṃ brāhmaṇa atitthe pakkhandāpe”nti. Rājā soḷasa supine disvā brāhmaṇānaṃ ārocesi. Brāhmaṇā “yaññaṃ yajissāma”ti āradhā. Kiṃ nu kho, bhante, “ayaṃ nāma imesaṃ supinānaṃ nipphatti”ti rājānaṃ saññāpetvā tumhākaṃ mahājanaṃ bhayā mocetuṃ na vaṭṭatīti. Mayaṃ kho, māṇava, rājānaṃ na jānāma, rājāpi amhe na jānāti. Sace pana idhāgantvā puccheyya, katheyyāmassa mayanti. Māṇavo “ahaṃ, bhante, taṃ ānessāmi, tumhe mamāgamaṇaṃ udikkhantā muhuttaṃ nisīdathā”ti bodhisattaṃ paṭijānāpetvā rañño santikaṃ gantvā “mahārāja, eko ākāśacāriko tāpaso tumhākaṃ uyyāne otaritvā ‘tumhehi diṭṭhasupinānaṃ nipphattiṃ kathessāmi’ti tumhe pakkosati”ti āha.

Rājā tassa kathaṃ sutvā tāvadeva mahantena parivāreṇa uyyānaṃ gantvā tāpasam vanditvā ekamantaṃ nisinno pucchi “tumhe kira, bhante, mayā diṭṭhasupinānaṃ nipphattiṃ jānāthā”ti? “Āma, mahārāja”ti. “Tena hi kathethā”ti. “Kathemi, mahārāja, yathādiṭṭhe tāva supine maṃ sāvehi”ti. “Sādhu, bhante”ti rājā -

77. “Usabhā rukkhā gāviyo gavā ca,
Asso kaṃso siṅgālī ca kumbho;
Pokkharaṇī ca apākacandanaṃ.

“Lābūni sīdanti silā plavanti, maṇḍūkiyo kaṇhasappe gilanti;
Kākaṃ suvaṇṇa parivārayanti, tasā vakā eḷakānaṃ bhayā hī”ti. -

Vatvā pasenadirañña kathitanīyāmeneva supine kathesi.

Bodhisattopi tesam idāni satthārā kathitaniyāmeneva vitthārato nipphattiṃ kathetvā pariyoṣāṇe sayam idaṃ kathesi -

“Vipariyāso vattati nayidha matthī”ti;

Tatrāyamattho - ayam, mahārāja, imesaṃ supinānaṃ nipphatti. Yaṃ panetaṃ tesam paṭighātathāya yaññakammaṃ vattati, taṃ vipariyāso vattati viparītato vattati, vipallāseṇa vattatīti vuttaṃ hoti. Kiṃkāraṇā? Imesañhi nipphatti nāma lokassa viparivattanakāle, akāraṇassa kāraṇanti gahaṇakāle, kāraṇassa akāraṇanti chaḍḍanakāle, abhūtassa bhūtanti gahaṇakāle, bhūtassa abhūtanti jahanakāle, alajjīnaṃ ussannakāle, lajjīnañca parihīnakāle bhavissati. Nayidha matthīti idāni pana tava vā mama vā kāle idha imasmiṃ purisayuge vattamāṇe etesaṃ nipphatti natthi. Tasmā etesaṃ paṭighātāya vattamānaṃ yaññakammaṃ vipallāseṇa vattati, alaṃ tena. Natthi te itonidānaṃ bhayaṃ vā chambhitattaṃ vāti mahāpuriso rājānaṃ samassāsetvā mahājanaṃ bandhanā mocetvā puna ākāse ṭhatvā rañño ovādaṃ datvā pañcasu sīlesu paṭiṭṭhāpetvā “ito paṭṭhāya, mahārāja, brāhmaṇehi saddhiṃ ekato hutvā pasughātayaññaṃ mā yajī”ti dhammaṃ desetvā ākāseṇa attano vasanaṭṭhānaṃ agamāsi. Rājāpi tassa ovāde ṭhito dānādīni puññaṇi katvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “supinapaccayā te bhayaṃ natthi, haretam yañña”nti yaññaṃ hāretvā mahājanassa jīvitadānaṃ datvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi - “tadā rājā ānando ahosi, māṇavo sārīputto, tāpaso pana ahameva ahosi”nti.

Parinibbute pana bhagavati saṅgītikārakā “usabhā”tiādīni tīṇi padāni aṭṭhakathaṃ āropetvā “lābūnī”tiādīni cattāri padāni ekaṃ gāthaṃ katvā ekanipātapāḷiṃ āropesunti.

Mahāsupinajātakavaṇṇanā sattamā.

78. Illisajātakavaṇṇanā

Ubho khañjāti idaṃ satthā jetavane viharanto macchariyakosiyasetṭhiṃ ārabba kathesi. Rājagahanagarassa kira avidūre sakkāraṃ nāma nigamo ahosi, tattheke macchariyakosiyā nāma setṭhi asītikoṭivibhavo paṭivasati. So tiṇaggena telabindumattampi neva paresaṃ deti, na attanā paribhuñjati. Iti tassa taṃ vibhavaajātaṃ neva puttadārādīnaṃ, na samaṇabrāhmaṇānaṃ atthaṃ anubhoti, rakkhasapariggahitapokkharāṇi viya aparibhogam tiṭṭhati.

Satthā ekadivasam paccūsasamaye mahākaruṇāsamāpattito vuṭṭhāya sakalalokadhātuyaṃ bodhaneyyabandhave olovento pañcacattālīsayanamatthake vasantassa tassa setṭhino sapajāpatikassa sotāpattiphalassa upanissayaṃ addasa. Tato purimadivase pana rājānaṃ upaṭṭhātuṃ rājagehaṃ gantvā rājūpaṭṭhānaṃ katvā āgacchanto ekaṃ chātajjhattaṃ janapadamanussaṃ kummāsapūraṃ kapallapūvaṃ khādantaṃ disvā tattha pipāsaṃ uppādetvā attano gharaṃ gantvā cintesi “sacāhaṃ ‘kapallapūvaṃ khāditukāmomhī’ti vakkhāmi, bahū mayā saddhiṃ khāditukāmā bhavissanti, evaṃ me bahūni taṇḍulasappimadhuphāṇitādīni parikkhayaṃ gamissanti, na kassaci kathessāmī”ti taṇhaṃ adhivāsento vicarati. So gacchante

gacchante kâle uppaṇḍupaṇḍukajāto dhamanisanthataगतto jāto. Tato taṇhaṃ
adhivāsetuṃ asakkonto gabbhaṃ pavisitvā mañcakaṃ upagūhitvā nipajji.
Evaṃगतopi dhanahānibhayena kassaci kiñci na kathesi.

Atha naṃ bhariyā upasaṅkamitvā piṭṭhiṃ parimajjitvā “kiṃ te sāmi, aphāsuka”nti
pucchi. “Na me kiñci aphāsukaṃ atthī”ti. “Kiṃ nu kho te rājā kupito”ti? “Rājāpi me
na kuppatī”ti. “Atha kiṃ te puttadhītāhi vā dāsakammakarādīhi vā kiñci amanāpaṃ
kataṃ atthī”ti? “Evarūpampi natthī”ti. “Kismiñci pana te taṇhā atthī”ti? Evaṃ
vuttepi dhanahānibhayena kiñci avatvā nissaddova nipajji. Atha naṃ bhariyā
“kathehi, sāmi, kismiṃ te taṇhā”ti āha. So vacanaṃ parigilanto viya “atthi me ekā
taṇhā”ti āha. “Kiṃ taṇhā, sāmī”ti? “Kapallapūvaṃ khāditukāmomhī”ti. “Atha
kimatthaṃ na kathesi, kiṃ tvaṃ daliddo, idāni sakalasakkāranigamavāsīnaṃ
pahonake kapallapūve pacissāmī”ti? “Kiṃ te etehi, te attano kammaṃ katvā
khādissantī”ti? “Tena hi ekaracchavāsīnaṃ pahonake pacāmī”ti. Jānāmahaṃ tava
mahaddhanabhāvanti. “Tena hi imasmiṃ gehamatte sabbesaṃ pahonakaṃ katvā
pacāmī”ti. “Jānāmahaṃ tava mahajjhāsayaabhāva”nti. “Tena hi te
puttadāramattasseva pahonakaṃ katvā pacāmī”ti. “Kiṃ pana te etehī”ti? “Tena hi
tuyhañca mayhañca pahonakaṃ katvā pacāmī”ti. “Tvaṃ kiṃ karissasī”ti? “Tena hi
ekasseva te pahonakaṃ katvā pacāmī”ti. “Imasmiṃ tṭhāne paccamānaṃ bahū
paccāsīsanti, sakalataṇḍule tṭhapetvā bhinnataṇḍule ca uddhanakapallādīni ca ādāya
thokaṃ khīrasappimadhuphāṇitañca gahetvā sattabhūmikassa pāsādassa
uparimatalaṃ āruya paca, tatthāhaṃ ekakova nisīditvā khādissāmī”ti. Sā “sādhū”ti
paṭissuṇitvā gahetabbaṃ gāhāpetvā pāsādaṃ āruya dāsiyo vissajjetvā seṭṭhiṃ
pakkosāpesi. So ādito paṭṭhāya dvārāni pidahanto sabbadvāresu sūcighaṭikāni datvā
sattamatalaṃ abhiruhitvā tatthapi dvāraṃ pidahitvā nisīdi. Bhariyāpissa uddhane
aggim jāletvā kapallakaṃ āropetvā pūve pacituṃ ārabhi.

Atha satthā pātova mahāmoggallānattheraṃ āmantesi, “eso, moggallāna,
rājagahanagarassa avidūre sakkāranigame macchariyakosiyaseṭṭhi ‘kapallapūve
khādissāmī’ti aññesaṃ dassanabhayena sattabhūmike pāsāde kapallapūve pacāpeti.
Tvaṃ tattha gantvā taṃ seṭṭhiṃ dametvā nibbisevanaṃ katvā ubhopi jayampatike
pūve ca khīrasappimadhuphāṇitādīni ca gāhāpetvā attano balena jetavanaṃ ānehi.
Ajjāhaṃ pañcahi bhikkhusatehi saddhiṃ vihareyeva nisīdissāmi, pūveheva
bhattakiccaṃ karissāmī”ti. Thero “sādhū, bhante”ti satthu vacanaṃ sampaṭicchitvā
tāvadeva iddhibalena taṃ nigamaṃ gantvā tassa pāsādassa sīhapañjaradvāre
sunivattho supāruto ākāseyeva mañirūpakaṃ viya atṭhāsi.

Mahāseṭṭhino therāṃ disvāva hadayamaṃsaṃ kampi. So “ahaṃ evarūpānaññeva
bhayena imaṃ tṭhānaṃ āgato, ayañca āgantvā vātapānavāre tṭhito”ti
gahetabbagahaṇaṃ apassanto aggimhi pakkhittaloṇasakkharā viya dosena
taṭataṭāyanto evamāha “samaṇa, ākāse tṭhatvā tvaṃ kiṃ labhissasi, ākāse apade
padaṃ dassetvā caṅkamantopi neva labhissasi”ti. Thero tasmimyeva tṭhāne
aparāparaṃ caṅkami. Seṭṭhi “caṅkamanto kiṃ labhissasi, ākāse pallaṅkena
nisīdamānopi na labhissasiyevā”ti āha. Thero pallaṅkaṃ ābhujitvā nisīdi. Atha naṃ
“nisinno kiṃ labhissasi, āgantvā vātapānaummāre tṭhitopi na labhissasi”ti āha. Atha
thero ummāre atṭhāsi. Atha naṃ “ummāre tṭhito kiṃ labhissasi, dhūmāyantopi na
labhissasiyevā”ti āha. Thero dhūmāyi, sakalapāsādo ekadhūmo ahosi, seṭṭhino
akkhīnaṃ sūciyā vijjhanakālo viya jāto. Gehajjhāyanabhayena pana naṃ
“pajjalantopi na labhissasi”ti avatvā cintesi “ayaṃ samaṇo suṭṭhu laggo, aladdhā na

gamissati, ekamassa pūvaṃ dāpessāmī”ti bhariyaṃ āha - “bhadde, ekaṃ khuddakapūvaṃ pacitvā samaṇassa datvā uyyojehi na”nti. Sā thokaññeva piṭṭhaṃ kapallapātiyaṃ pakkhipi, mahāpūvo hutvā sakalapātiṃ pūretvā uddhumāto aṭṭhāsi.

Seṭṭhi taṃ disvā “bahu tayā piṭṭhaṃ gahitaṃ bhavissati”ti sayameva dabbikaṇṇena thokataṃ piṭṭhaṃ gahetvā pakkhipi, pūvo purimaṃpūvato mahantataro jāto. Evaṃ yaṃ yaṃ pacati, so so mahantamahantova hoti. So nibbinno bhariyaṃ āha “bhadde, imassa ekaṃ pūvaṃ dehī”ti. Tassā pacchito ekaṃ pūvaṃ gaṇhantiyā sabbe ekābaddhā allīyimsu. Sā seṭṭhiṃ āha “sāmi, sabbe pūvā ekato laggā, viṣuṃ kātuṃ na sakkomī”ti. “Ahaṃ karissāmī”ti sopi kātuṃ nāsakkhi. Ubho janā koṭiyaṃ gahetvā kaḍḍhantāpi viyojetuṃ nāsakkhiṃsueva. Athassa pūvehi saddhiṃ vāyamantasseva sarīrato sedā muccimsu, pipāsā ca pacchijji. Tato bhariyaṃ āha “bhadde, na me pūvehi attho, pacchiyā saddhiṃyeva imassa bhikkhussa dehī”ti. Sā pacchiṃ ādāya therāṃ upasaṅkamitvā sabbe pūve therassa adāsi. Thero ubhinnaṃpi dhammaṃ desesi, tiṇṇaṃ ratanānaṃ guṇe kathesi, “atthi dinnāṃ, atthi yitṭha”nti dānādīnaṃ phalaṃ gaganatale puṇṇacandaṃ viya dassesi.

Taṃ sutvā pasannacitto seṭṭhi “bhante, āgantvā imasmiṃ pallaṅke nisīditvā pūve paribhuñjathā”ti āha. Thero “mahāseṭṭhi, sammāsambuddho ‘pūve khādissāmī”ti pañcahi bhikkhusatehi saddhiṃ vihāre nisinnō, tumhākaṃ ruciyā sati seṭṭhibhariyaṃ pūve ca khīrādīni ca gaṇhāpetha, satthu santikaṃ gamissāmā”ti āha. “Kahaṃ pana, bhante, etarahi satthā”ti? “Ito pañcacattālīsajojanamattake jetavanamahāvihāre”ti. “Bhante, kālaṃ anatikkamitvā ettakaṃ addhānaṃ kathaṃ gamissāmā”ti? “Mahāseṭṭhi tumhākaṃ ruciyā sati ahaṃ vo attano iddhibalena nessāmi, tumhākaṃ pāsāde sopānasīsaṃ attano ṭhāneyeva bhavissati, sopānapariyosānaṃ pana jetavanadvārakoṭṭhake bhavissati, uparipāsādā heṭṭhāpāsādaṃ otaraṇakālamattena vo jetavanaṃ nessāmī”ti. So “sādhu, bhante”ti sampaṭicchi. Thero sopānasīsaṃ tattheva katvā “sopānapādamūlaṃ jetavanadvārakoṭṭhake hotū”ti adhiṭṭhāsi, tathevāhosi.

Iti thero seṭṭhiñca seṭṭhibhariyañca uparipāsādā heṭṭhāotaraṇakālato khippataraṃ jetavanaṃ sampāpesi. Te ubhopi satthāraṃ upasaṅkamitvā vanditvā kālaṃ ārocesuṃ. Satthā bhattachagaṃ pavisitvā paññattavarabuddhāsane nisīdi saddhiṃ bhikkhusaṅghena. Mahāseṭṭhi buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa dakkhiṇodakaṃ adāsi, seṭṭhibhariyā tathāgatassa patte pūve patiṭṭhāpesi. Satthā attano yāpanamattaṃ gaṇhi, pañcasatā bhikkhūpi tattheva gaṇhiṃsu. Seṭṭhi khīrasappimadhuphāṇitasakkharādīni dadamāno agamāsi. Satthā pañcahi bhikkhusatehi saddhiṃ bhattakiccaṃ niṭṭhāpesi. Mahāseṭṭhipi saddhiṃ bhariyāya yāvadatthaṃ khādi, pūvānaṃ pariyosānameva na paññāyati, sakalavihāre bhikkhūnañca vighāsādānañca dinnepi na pariyanto paññāyati. “Bhante, pūvā parikkhayaṃ na gacchantī”ti bhagavato ārocesuṃ. Tena hi jetavanadvārakoṭṭhake chaḍḍethāti. Atha ne dvārakoṭṭhakassa avidūre pabbhāraṭṭhāne chaḍḍayimsu. Ajjatanāpi taṃ ṭhānaṃ “kapallapūvapabbhāro”tveva paññāyati. Mahāseṭṭhi saddhiṃ bhariyāya bhagavantaṃ upasaṅkamitvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Bhagavā anumodanaṃ akāsi. Anumodanāpariyosāne ubhopi sotāpattiphale patiṭṭhāya satthāraṃ vanditvā dvārakoṭṭhake sopānaṃ āruya attano pāsādeyeva patiṭṭhahimsu. Tato paṭṭhāya mahāseṭṭhi asītikoṭṭidhanaṃ buddhasāsaneyeva vikiri.

Punadivase sammāsambuddhe sāvatthiyaṃ piṇḍāya caritvā jetavanaṃ āgamma bhikkhūnaṃ sugatovādaṃ datvā gandhakuṭiṃ pavisitvā paṭisallīne sāyanhasamaye

dhammasabhāyaṃ sannipatitā bhikkhū “passathāvuso,
mahāmogallānattherassānubhāvaṃ, anupahacca saddhaṃ anupahacca bhoge
macchariyaseṭṭhiṃ muhutteneva dametvā nibbisevanaṃ katvā pūve gāhāpetvā
jetavanaṃ ānetvā satthu sammukhaṃ katvā sotāpattiphale patiṭṭhāpesi, aho
mahānubhāvo thero”ti therassa guṇakathaṃ kathentā nisīdiṃsu. Satthā āgantvā
“kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāma”ti
vutte “bhikkhave, kuladamakena nāma bhikkhunā kule aviheṭṭetvā akilametvā
pupphato reṇuṃ gaṇhantena bhamarena viya upasaṅkamtivā buddhaguṇe
jānāpetabba”nti vatvā therāṃ pasaṃsanto -

“Yathāpi bhamaro pupphaṃ, vaṇṇagandhamahetṭhayaṃ;
Paleti rasamādāya, evaṃ gāme munī care”ti. -

Imaṃ dhammapade gāthaṃ vatvā uttaripi therassa guṇaṃ pakāsetuṃ “na
bhikkhave, idāneva mogallānena macchariyaseṭṭhi damito, pubbepi taṃ dametvā
kammaphalasambandhaṃ jānāpesiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bārāṇasiyaṃ illiso nāma seṭṭhi ahosi
asīti koṭivibhavo purisadosasamannāgato khaṇḍo kuṇī visamakkhimaṇḍalo assaddho
appasanno maccharī, neva aññesaṃ deti, na sayāṃ paribhuñjati.
Rakkhasapariggahitapokkharaṇī viyassa gehaṃ ahosi. Mātāpitāro panassa yāva
sattamā kulaparivaṭṭā dāyaka dānapatino. So seṭṭhiṭṭhānaṃ labhitvāyeva
kulavaṃsaṃ nāsetvā dānasālaṃ jhāpetvā yācake pothetvā nikkadḍhitvā dhanameva
saṇṭhāpesi.

So ekadivasāṃ rājūpaṭṭhānaṃ gantvā attano gharaṃ āgacchanto ekaṃ
maggakilantaṃ jānapadamanussaṃ, ekaṃ surāvārakaṃ, ādāya piṭṭhake nisīditvā
ambilasurāya kosakaṃ pūretvā pūretvā pūtimacchakena uttaribhaṅgena pivantaṃ
disvā suraṃ pātukāmo hutvā cintesi “sacāhaṃ suraṃ pivissāmi, mayi pivante bahū
pivitukāmā bhavissanti, evaṃ me dhanaparikkhayo bhavissatī”ti. So taṇhaṃ
adhivāsento vicarivā gacchante gacchante kāle adhivāsetuṃ asakkonto
vihatakkappāso viya paṇḍusarīro ahosi dhammanisanthatagatto jāto. Athekadivasāṃ
gabbhaṃ pavisitvā mañcakaṃ upagūhitvā nipajji. Tameṇaṃ bhariyā upasaṅkamtivā
piṭṭhiṃ parimajjitvā “kiṃ te, sāmi, aphāsuka”nti pucchi. Sabbaṃ heṭṭhā
kathitanīyāmeneva veditabbaṃ. “Tena hi ekasseva te pahonakaṃ suraṃ karomī”ti
pana vutte “gehe surāya kāriyamānāya bahū paccāsīanti, antarāpaṇato
āharāpetvāpi na sakkā idha nisinnena pivitu”nti māsakamattaṃ datvā antarāpaṇato
surāvārakaṃ āharāpetvā ceṭakena gāhāpetvā nagarā nikkhamma nadītīraṃ gantvā
mahāmaggasamīpe ekaṃ gumbaṃ pavisitvā surāvārakaṃ ṭhapāpetvā “gaccha
tva”nti ceṭakaṃ dūre nisīdāpetvā kosakaṃ pūretvā suraṃ pātuṃ ārabhi.

Pitā panassa dānādīnaṃ puññānaṃ katattā devaloke sakko hutvā nibbatti. So tasmīṃ
khaṇe “pavattati nu kho me dānaggaṃ, udāhu no”ti āvajjento tassa appavattiṃ
ñatvā, puttassa kulavaṃsaṃ nāsetvā dānasālaṃ jhāpetvā yācake nikkadḍhitvā
macchariyabhāve patiṭṭhāya “aññesaṃ dātabbaṃ bhavissatī”ti bhayena gumbaṃ
pavisitvā ekasseva suraṃ pivanabhāvañca disvā “gacchāmi, naṃ saṅkhobhetvā
dametvā kammaphalasambandhaṃ jānāpetvā dānaṃ dāpetvā devaloke
nibbattanārahaṃ karomī”ti manussapathaṃ otarivā illisaseṭṭhinā sadisaṃ khaṇḍaṃ
kuṇiṃ visamacakkhumaṇḍalaṃ attabhāvaṃ nimminivā bārāṇasinagaraṃ pavisitvā
rañño nivesanadvāre ṭhatvā attano āgatabhāvaṃ ārocāpetvā “pavisatū”ti vutte

pavisitvā rājānaṃ vanditvā atṭhāsi. Rājā “kiṃ, mahāseṭṭhi, avelāya āgatosī”ti āha. “Āma, āgatomhi, deva ghare me asīti koṭimattaṃ dhaṇaṃ atthi, taṃ devo āharāpetvā attano bhaṇḍāgāraṃ pūrāpetū”ti. “Alaṃ mahāseṭṭhi, tava dhanato amhākaṃ gehe bahutaraṃ dhaṇa”nti. “Sace, deva, tumhākaṃ kammaṃ natthi, yathāruciyaṃ dhaṇaṃ gahetvā dānaṃ dammi”ti. “Dehi, mahāseṭṭhi”ti. So “sādhu, devā”ti rājānaṃ vanditvā nikkhamitvā illisaseṭṭhino gehaṃ agamāsi, sabbe upaṭṭhākamanussā parivāresuṃ, ekopi “nāyaṃ, illiso”ti jānituṃ samattho nāma natthi.

So gehaṃ pavisitvā antoummāre ṭhatvā dovārikaṃ pakkosāpetvā “yo añño mayā samānarūpo āgantvā ‘mametaṃ geha’nti pavisituṃ āgacchati, taṃ piṭṭhiyaṃ paharitvā nīhareyyāthā”ti vatvā pāsādaṃ āruyha mahārahe āsane nisīditvā seṭṭhibhariyaṃ pakkosāpetvā sitākāraṃ dassetvā “bhadde, dānaṃ demā”ti āha. Tassa taṃ vacanaṃ sutvāva seṭṭhibhariyaṃ ca puttadhītaro ca dāsakammakarā ca “ettakaṃ kālaṃ dānaṃ dātuṃ cittameva natthi, ajja pana suraṃ pivitvā muducitto hutvā dātukāmo jāto bhavissatī”ti vadiṃsu. Atha naṃ seṭṭhibhariyaṃ “yathāruciyaṃ detha, sāmī”ti āha. Tena hi bherivādakaṃ pakkosāpetvā “suvaṇṇarajata maṇimuttādīhi atthikā illisaseṭṭhissa gharaṃ gacchantū”nti sakalanagare bheriṃ carāpehī”ti. Sā ca tathā kāresi. Mahājano pacchipasibbakādīni gahetvā gehadvāre sannipati. Sakko sattaratanapūre gabbhe vivarāpetvā “tumhākaṃ dammi, yāvadicchakaṃ gahetvā gacchathā”ti āha. Mahājano dhaṇaṃ nīharitvā mahātale rāsiṃ katvā ābhatabhājanāni pūretvā gacchati.

Aññataro janapadamanusso illisaseṭṭhino goṇe tasseva rathe yojetvā sattahi ratanehi pūretvā nagarā nikkhamma mahāmaggaṃ paṭipajjitvā tassa gumbassa avidūrena rathaṃ pesento “vassasataṃ jīva, sāmī, illisaseṭṭhi, taṃ nissāya idāni me yāvajīvaṃ kammaṃ akatvā jīvitabbaṃ jātaṃ, taveva ratho, taveva goṇā, taveva gehe satta ratanāni, neva mātaraṃ dinnāni, na pitarā, taṃ nissāya laddhāni, sāmī”ti seṭṭhino guṇakathaṃ kathento gacchati. So taṃ saddaṃ sutvā bhītasito cintesi “ayaṃ mama nāmaṃ gahetvā idaṇcīdaṇca vadati, kacci nu kho mama dhaṇaṃ raññā lokassa dinna”nti gumbā nikkhamitvā goṇe ca rathaṇca sañjānitvā “are, ceṭaka, mayhaṃ goṇā, mayhaṃ ratho”ti vatvā gantvā goṇe nāsārajjuyaṃ gaṇhi, gahapatiko rathā oruyha “are, duṭṭhaceṭaka, illisamahāseṭṭhi sakalanagarassa dānaṃ deti, tvam kiṃ ahosī”ti pakkhanditvā asaniṃ pātento viya khandhe paharitvā rathaṃ ādāya agamāsi. So puna kampamāno utṭhāya paṃsuṃ puñchitvā puñchitvā vegena gantvā rathaṃ gaṇhi, gahapatiko rathā otarivā kesesu gahetvā oṇāmetvā kapparapahārehi koṭṭetvā gale gahetvā āgatamaggābhikṣuṃ khipitvā pakkāmi. Ettāvatāssa surāmato chijji. So kampamāno vegena nivesanadvāraṃ gantvā dhaṇaṃ ādāya gacchante mahājane disvā “ambho kiṃ nāmetaṃ, kiṃ rājā mama dhaṇaṃ vilumpāpetī”ti taṃ taṃ gantvā gaṇhāti, gahitagahitā paharitvā pādamūleyeva pātenti. So vedanāppatto gehaṃ pavisituṃ ārabhi. Dvārapālā “are, duṭṭhagahapati, kahaṃ pavisaṣī”ti vaṃsapesikāhi pothetvā gīvāyaṃ gahetvā nīharīsu.

So “ṭhapetvā idāni rājānaṃ natthi me añño koci paṭisaraṇo”ti rañño santikaṃ gantvā “deva, mama gehaṃ tumhe vilumpāpethā”ti āha. Nāhaṃ seṭṭhi vilumpāpemi, nanu tvameva āgantvā “sace tumhe na gaṇhatha, ahaṃ mama dhaṇaṃ dānaṃ dassāmī”ti nagare bheriṃ carāpetvā dānaṃ adāsīti. Nāhaṃ, deva, tumhākaṃ santikaṃ āgacchāmi, kiṃ tumhe mayhaṃ macchariyabhāvaṃ na jānātha, ahaṃ tiṇaggena telabindumpi na kassaci demi. Yo dānaṃ deti, taṃ pakkosāpetvā vīmaṃsatha, devāti. Rājā sakkaṃ pakkosāpesi, dvinnaṃ janānaṃ visesaṃ neva rājā jānāti, na amaccā.

Macchariyaseṭṭhi “kiṃ, deva, ayaṃ seṭṭhi, ahaṃ seṭṭhī”ti āha. “Mayaṃ na sañjānāma, atthi te koci sañjānanako”ti? “Bhariyā me, devā”ti. Bhariyaṃ pakkosāpetvā “kataro te sāmiko”ti pucchiṃsu. Sā “aya”nti sakkasseva santike aṭṭhāsi. Puttadhītaro dāsakammakare ca pakkosāpetvā pucchiṃsu, sabbepi sakkasseva santike tiṭṭhanti.

Puna seṭṭhi cintesi “mayhaṃ sīse piḷakā atthi, kesehi paṭicchannā, taṃ kho pana kappako eva jānāti, taṃ pakkosāpessāmī”ti. So “kappako maṃ, deva, sañjānāti, taṃ pakkosāpethā”ti āha. Tasmīṃ pana kāle bodhisatto tassa kappako ahosi. Rājā taṃ pakkosāpetvā “illiseṭṭhiṃ jānāsī”ti pucchi. “Sīsaṃ oloketvā jānissāmi, devā”ti. “Tena hi dvinnampi sīsaṃ olokehī”ti. Tasmīṃ khaṇe sakko sīse piḷakaṃ māpesi. Bodhisatto dvinnampi sīsaṃ oloketvā piḷakā disvā “mahārāja, dvinnampi sīse piḷakā attheva, nāhaṃ etesu ekassāpi illisabhāvaṃ sañjānitum sakkomī”ti vatvā imaṃ gāthamāha -

78. “Ubho khañjā ubho kuṇī, ubho visamacakkhukā;
Ubhinnaṃ piḷakā jātā, nāhaṃ passāmi illisa”nti.

Tattha ubhoti dvepi janā. Khañjāti kuṇṭhapādā. Kuṇīti kuṇṭhahatthā. Visamacakkhukāti visamakkhimaṇḍalā kekarā. Piḷakāti dvinnampi ekasmiṃyeva sīsapadese ekasaṇṭhānāva piḷakā jātā. Nāhaṃ passāmīti ahaṃ “imesu ayaṃ nāma illiso”ti na passāmi, ekassāpi illisabhāvaṃ na jānāmīti avoca.

Bodhisattassa vacanaṃ sutvā seṭṭhi kampamāno dhanasokena satīṃ paccupaṭṭhāpetum asakkonto tattheva pati. Tasmīṃ khaṇe sakko “nāhaṃ, mahārāja, illiso, sakkohamasmī”ti mahatiyā sakkalīlāya ākāse aṭṭhāsi. Illisassa mukhaṃ puñchitvā udakena siñciṃsu, so uṭṭhāya sakkaṃ devarājānaṃ vanditvā aṭṭhāsi. Atha naṃ sakko āha “illisa, idaṃ dhanaṃ mama santakaṃ, na tava. Ahañhi te pitā, tvaṃ mama putto. Ahaṃ dānādīni puññāni katvā sakkattaṃ patto, tvaṃ pana me vaṃsaṃ upacchinditvā adānasīlo hutvā macchariye patiṭṭhāya dānasālāyo jhāpetvā yācake nikkadḍhitvā dhanameva saṇṭhāpesi. Taṃ neva tvaṃ paribhuñjasi, na aññesaṃ desi, rakkhasapariggahitaṃ viya tiṭṭhati. Sace me dānasālā pākatikā katvā dānaṃ dassasi, iccetaṃ kusalaṃ. No ce dassasi, sabbaṃ te dhanaṃ antaradhāpetvā iminā indavajirena te sīsaṃ chinditvā jīvitakkhayaṃ pāpessāmī”ti. Illiseṭṭhi maraṇabhayena santajjito “ito paṭṭhāya dānaṃ dassāmī”ti paṭiññaṃ adāsi. Sakko tassa paṭiññaṃ gahetvā ākāse nisinnova dhammaṃ desetvā taṃ sīlesu patiṭṭhāpetvā sakatṭhānameva agamāsi. Illisopi dānādīni puññāni katvā saggaparāyaṇo ahosi.

Satthā “na, bhikkhave, idāneva moggallāno macchariyaseṭṭhiṃ dameti, pubbepesa iminā damitoyevā”ti vatvā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi - “tadā illiso macchariyaseṭṭhi ahosi, sakko devarājā mahāmoggallāno, rājā ānando, kappako pana ahameva ahosi”nti.

Illisajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

79. Kharassarajātakavaṇṇanā

Yato viluttā ca hatā ca gāvoti idaṃ satthā jetavane viharanto aññataraṃ amaccaṃ ārabba kathesi. Kosalarañño kira eko amacco rājānaṃ ārādhētva paccantagāme rājabalīṃ labhitvā corehi saddhiṃ ekato hutvā “ahaṃ manusse ādāya araññaṃ pavisissāmi, tumhe gāmaṃ vilumpitvā upaḍḍhaṃ mayhaṃ dadeyyāthā”ti vatvā

pageva manusse sannipātetvā araññaṃ gantvā coresu āgantvā gāviyo ghātetvā maṃsaṃ khāditvā gāmaṃ vilumpitvā gatesu sāyanhasamaye mahājanaparivuto āgacchatī. Tassa na cirasseva taṃ kammaṃ pākaṭaṃ jātaṃ. Manussā rañño ārocesuṃ. Rājā taṃ pakkosāpetvā dosaṃ patitṭhāpetvā suniggahitaṃ niggahetvā aññaṃ gāmabhojakaṃ pesetvā jetavanaṃ gantvā bhagavato etamatthaṃ ārocesi. Bhagavā “na, mahārāja, idāneva esa evaṃsīlo, pubbepi evaṃsīloyevā”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente ekassa amaccassa paccantagāmaṃ adāsi. Sabbamaṃ purimasadisameva. Tadā pana bodhisatto vaṇijjāya paccante vicaranto tasmaṃ gāmake nivāsaṃ kappesi. So tasmaṃ gāmabhojake sāyanhasamaye mahājanaparivārena bheriyā vajjamānāya āgacchante “ayaṃ duṭṭhagāmabhojako corehi saddhiṃ ekato hutvā gāmaṃ vilumpāpetvā coresu palāyitvā aṭaviṃ pavitṭhesu idāni upasantūpasanto viya bheriyā vajjamānāya āgacchatī”ti vatvā imaṃ gāthamāha -

79. “Yato viluttā ca hatā ca gāvo, daḍḍhāni gehāni jano ca nīto;
Athāgamā puttahatāya putto, kharassaraṃ ḍiṇḍimaṃ vādayanto”ti.

Tattha yatoti yadā. Viluttā ca hatā cāti vilumpitvā bandhitvā ca nītā, maṃsaṃ khādanatthāya ca hatā. Gāvoti gorūpāni. Daḍḍhānīti aggim datvā jhāpitāni. Jano ca nītoti karamaraggāhaṃ gahetvā nīto. Puttahatāya puttoti hataputtāya putto, nillajjoti attho. Chinnahirottappassa hi mātā nāma natthi, iti so tassā jīvantopi hataputtaṭṭhāne tiṭṭhatīti hataputtāya putto nāma hoti. Kharassaranti thaddhasaddaṃ. Ḍiṇḍimanti paṭahabherim.

Evaṃ bodhisatto imāya gāthāya taṃ paribhāsi. Na cireneva ca tassa taṃ kammaṃ pākaṭaṃ jātaṃ, athassa rājā dosānurūpaṃ niggahaṃ akāsi.

Satthā “na, mahārāja, idānevesa evaṃsīlo, pubbepi evaṃsīloyevā”ti vatvā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā amacco idāni amaccoyeva, gāthāya udāhārakapaṇḍitamanusso pana ahameva ahosi”nti.

Kharassara-jātakavaṇṇanā navamā.

80. Bhīmasenajātakavaṇṇanā

Yaṃ te pavikatthitaṃ pureti idaṃ satthā jetavane viharanto aññataraṃ vikatthitaṃ bhikkhuṃ ārabha kathesi. Eko kira bhikkhu “āvuso, amhākaṃ jātisaṃ jāti, gottasamaṃ gottaṃ nāma natthi, mayaṃ evarūpe nāma mahākhattiyakule jātā, gottena vā dhanena vā kulappadesena vā amhehi sadiso nāma natthi, amhākaṃ suvaṇṇarajatādīnaṃ anto natthi, dāsakammakarāpi no sālīmaṃsodanaṃ bhuñjanti, kāsikavatthaṃ nivāsenti, kāsikavilepanaṃ vilimpanti. Mayaṃ pabbajitabhāvena etarahi evarūpāni lūkhāni bhojanāni bhuñjāma, lūkhāni cīvarāni dhāremā”ti theranavamajjhimaṃ bhikkhūnaṃ antare vikatthento jātīādivasena vambhento khumsento vicarati. Athassa eko bhikkhu kulappadesaṃ pariggaṇhitvā taṃ vikatthanabhāvaṃ bhikkhūnaṃ ārocesi. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ sannipatitā “āvuso, asuko nāma bhikkhu evarūpe niyyānikasāsane pabbajitvā vikatthento vambhento khumsento vicarati”ti etassa aguṇaṃ kathayimāsu. Satthā āgantvā “kāya

nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, so bhikkhu idāneva vikatthento vambhento khumsento vicarati, pubbepe vikatthento vambhento khumsento vicarī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto ekasmiṃ nigamagāme udiccabrāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto takkasilāyaṃ disāpāmokkhasa ācariyassa santike tayo vede aṭṭhārasa vijjaṭṭhānāni uggahetvā sabbasippesu nipphattiṃ patvā cūḷadhanuggahapaṇḍito nāma ahosi. So takkasilāto nikkhamitvā sabbasamayasiṃpāni pariyesamāno mahimsakarattṭhaṃ agamāsi. Imasmiṃ pana jātake bodhisatto thokaṃ rasso oṇatākāro ahosi. So cintesi “sacāhaṃ kañci rājānaṃ upasaṅkamissāmi, so ‘evaṃ rassasarīro tvaṃ kiṃ amhākaṃ kammaṃ karissasī”ti vakkhati, yaṃnūnāhaṃ ārohapariṇāhasampannaṃ abhirūpaṃ ekaṃ purisaṃ phalakaṃ katvā tassa piṭṭhicchāyāya jīvikaṃ kappeyya”nti. So tathārūpaṃ purisaṃ pariyesamāno bhīmasenassa nāmekassa tantavāyassa tantavītaṭṭhānaṃ gantvā tena saddhiṃ paṭisanthāraṃ katvā “samma, tvaṃ kinnāmosī”ti pucchi. “Ahaṃ bhīmaseno nāmā”ti? “Kiṃ pana tvaṃ evaṃ abhirūpo upadhisampanno hutvā imaṃ lāmakakammaṃ karosī”ti? “Jīvitum asakkonto”ti. “Samma, mā etaṃ kammaṃ kari, sakalajambudīpe mayā sadiso dhanuggaho nāma natthi. Sace panāhaṃ kañci rājānaṃ passeyyaṃ, so maṃ ‘evaṃrasso ayaṃ kiṃ amhākaṃ kammaṃ karissatī”ti kopeyya, tvaṃ rājānaṃ disvā ‘ahaṃ dhanuggaho”ti vakkhasi. Rājā te paribbayaṃ datvā vuttiṃ nibaddhaṃ dassati. Ahaṃ te uppannakammaṃ karonto tava piṭṭhicchāyāya jīvissāmi. Evaṃ ubhopi sukhitā bhavissāma. Karohi mama vacana”nti āha. So “sādhū”ti sampatīcchi.

Atha naṃ ādāya bārāṇasiṃ gantvā sayaṃ cūḷupaṭṭhāko hutvā taṃ purato katvā rājadvāre ṭhatvā rañño ārocāpesi. “Āgacchantū”ti vutte ubhopi pavisitvā rājānaṃ vanditvā aṭṭhaṃsu. “Kiṃkāraṇā āgatattā”ti ca vutte bhīmaseno āha - “ahaṃ dhanuggaho, mayā sadiso sakalajambudīpe dhanuggaho natthī”ti. “Kiṃ pana labhanto maṃ upaṭṭhahissasī”ti? “Aḍḍhamāse sahassaṃ labhanto upaṭṭhahissāmi, devā”ti. “Ayaṃ te puriso kiṃ hotī”ti? “Cūḷupaṭṭhāko, devā”ti. “Sādhū upaṭṭhahā”ti. Tato paṭṭhāya bhīmaseno rājānaṃ upaṭṭhahati. Uppannakiccaṃ panassa bodhisattova nittharati.

Tena kho pana samayena kāsiraṭṭhe ekasmiṃ arañhe bahūnaṃ manussānaṃ sañcaraṇamaggaṃ byaggho chaḍḍāpeti, bahū manusse gahetvā gahetvā khādanti. Taṃ pavattiṃ rañño ārocesum. Rājā bhīmasenaṃ pakkosāpetvā “sakkhissasi, tāta, naṃ byagghaṃ gaṇhitu”nti āha. “Deva, kiṃ dhanuggaho nāmāhaṃ, yadi byagghaṃ gahetum na sakkomī”ti. Rājā tassa paribbayaṃ datvā uyyojesi. So gharaṃ gantvā bodhisattassa kathesi. Bodhisatto “sādhū, samma, gacchā”ti āha. “Tvaṃ pana na gamissasī”ti? “Āma na gamissāmi, upāyaṃ pana te ācikkhissāmī”ti. “Ācikkha, sammā”ti. Tvaṃ byagghassa vasanaṭṭhānaṃ sahasā ekakova mā agamāsi, janapadamanusse pana sannipātetvā ekaṃ vā dve vā dhanusahassāni gāhāpetvā tattha gantvā byagghassa utṭhitabhāvaṃ ṇatvā palāyitvā ekaṃ gumbaṃ pavisitvā urena nipajjeyyāsi, jānapadāva byagghaṃ pothetvā gaṇhissanti, tehi byagghe gahite tvaṃ dantehi ekaṃ valliṃ chinditvā koṭiyaṃ gahetvā matabyagghassa santikaṃ gantvā “bho, kenesa, byaggho mārīto, ahaṃ imaṃ byagghaṃ goṇaṃ viya valliyaṃ bandhitvā rañño santikaṃ nessāmī”ti valliattāyā gumbaṃ pavitṭho, mayā valliyaṃ anābhatāya eva kenesa mārīto”ti katheyyāsi. Atha te jānapadā bhītatasitā “sāmi, mā rañño ācikkhī”ti bahuṃ dhaṇaṃ dassanti, byaggho tayā gahito bhavissati, raññoopi

santikā bahum dhanam labhissasīti. So “sādhū”ti sampaticchitvā bodhisattena kathitanīyāmeneva byaggham gahetvā araṇṇam khemaṃ katvā mahājanaparivuto bārāṇasim āgantvā rājānam disvā “gahito me, deva, byaggho, araṇṇam khemaṃ kata”nti āha. Rājā tuṭṭho bahum dhanam adāsī. Punekadivasam “ekamaggaṃ mahimso chaḍḍāpetī”ti ārocesum, rājā tatheva bhīmasenaṃ pesesi. Sopi bodhisattena dinnanayena byaggham viya tampi gahetvā āgañchi, rājā puna bahum dhanam adāsī, mahantaṃ issariyaṃ jātaṃ. So issariyamadamatto bodhisattaṃ avamaññaṃ katvā tassa vacanaṃ na gaṇhāti, “nāhaṃ taṃ nissāya jīvāmi, kiṃ tvaññeva puriso”tiādīni pharusavacanāni vadati.

Atha katipāhaccayena eko sāmantarājā āgantvā bārāṇasim uparundhitvā “rajjam vā detu, yuddham vā”ti rañño sāsanaṃ pesesi. Rājā “yujjhāhī”ti bhīmasenaṃ pesesi. So sabbasannāhasannaddho rājavesaṃ gahetvā susannaddhassa vāraṇassa piṭṭhe nisīdi. Bodhisattopi tassa maraṇabhayena sabbasannāhasannaddho bhīmasenasseva pacchimāsane nisīdi. Vāraṇo mahājanaparivuto nagaradvārena nikkhamitvā saṅgāmasīsaṃ pāpuṇi. Bhīmaseno yuddhabherisaddaṃ sutvāva kampitum āraddho. Bodhisatto “idānesa hatthipiṭṭhito patitvā marissatī”ti hatthikkhandhato apatanatthaṃ bhīmasenaṃ yottena parikkhipitvā gaṇhi, bhīmaseno sampahāratthānaṃ disvā maraṇabhayatajjito sarīraṇaḍaṇṇajena hatthipiṭṭhiṃ dūsesi. Bodhisatto “na kho te bhīmasena purimena pacchimaṃ sameti, tvaṃ pubbe saṅgāmayodho viya ahosi, idāni hatthipiṭṭhiṃ dūsesī”ti vatvā imaṃ gāthamāha -

80. “Yaṃ te pavikatthitaṃ pure, atha te pūtisarā sajanti pacchā;
Ubhayaṃ na sameti bhīmasena, yuddhakathā ca idaṇca te vihañña”nti.

Tattha yaṃ te pavikatthitaṃ pureti yaṃ tayā pubbe “kiṃ tvaṃyeva puriso, nāhaṃ puriso, ahampi saṅgāmayodho”ti vikatthitaṃ vambhanavacanaṃ vuttaṃ, idaṃ tāva ekaṃ. Atha te pūtisarā sajanti pacchāti atha te ime pūtibhāvena saraṇabhāvena ca “pūtisarā”ti laddhanāmā sarīraṇaḍaṇṇajadhārā sajanti ṇaḍaṇṇajanti paggharanti. Pacchāti tato pure vikatthitato aparabhāge, idāni imasmim saṅgāmasīseti attho. Ubhayaṃ na sameti bhīmasenāti idaṃ bhīmasena ubhayaṃ na sameti. Kataraṃ? Yuddhakathā ca idaṇca te vihaññanti, yā ca pure kathitā yuddhakathā, yaṇca te idāni vihaññaṃ kilamatho hatthipiṭṭhidūsanākārappatto vighātoti attho.

Evaṃ bodhisatto taṃ garahitvā “mā bhāyi, samma, kasmā mayi ṭhite vihaññaṃsī”ti bhīmasenaṃ hatthipiṭṭhito otāretvā “nhāyitvā gehameva gacchā”ti uyyojetvā “ajja mayā pākaṭena bhavitum vaṭṭatī”ti saṅgāmaṃ pavisitvā unnaditvā balakoṭṭhakaṃ bhinditvā sapattarājānaṃ jīvaggāhaṃ gāhāpetvā bārāṇasiraṇṇo santikaṃ agamāsī. Rājā tuṭṭho bodhisattassa mahantaṃ yasaṃ adāsī. Tato paṭṭhāya “cūḷadhanuggahapaṇḍito”ti sakalajambudīpe pākaṭo ahosi. So bhīmasenassa paribbayaṃ datvā sakaṭṭhānameva pesetvā dānādīni puññaṇi katvā yathākammaṃ gato.

Satthā “na, bhikkhave, idānevesa bhikkhu vikattheti, pubbepi vikatthiyevā”ti vatvā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā bhīmaseno vikatthitabhikkhu ahosi, cūḷadhanuggahapaṇḍito pana ahameva ahosi”nti.

Bhīmasenajātakavaṇṇanā dasamā.

Varuṇavaggo aṭṭhamo.

Tassuddānaṃ -

Varuṇaṃ sīlavanāgaṃ, saccaṃkira rukkhadhammaṃ;
Maccharājā asaṅkiyaṃ, mahāsupinaillisaṃ;
Kharassaraṃ bhīmasenanti.

9. Apāyimhavaggo

81. Surāpānājātakavaṇṇanā

Apāyimha anaccimhāti idaṃ satthā kosambiṃ upanissāya ghoṣitārāme viharanto sāgatattheraṃ ārabba kathesi. Bhagavati hi sāvatthiyaṃ vassaṃ vasitvā cārikāgamanena bhaddavatikaṃ nāma nigamaṃ sampatte gopālakā pasupālakā kassakā pathāvino ca satthāraṃ disvā vanditvā “mā, bhante, bhagavā ambatitthaṃ agamāsi, ambatitthe jaṭilassa assame ambatitthako nāma nāgo āsīviso ghoraviso, so bhagavantaṃ viheṭheyyā”ti vārayiṃsu. Bhagavāpi tesaṃ kathaṃ asuṇanto viya tesu yāvatatiyaṃ vārayamānesupi agamāsiyeva.

Tatra sudaṃ bhagavā bhaddavatikāya avidūre aññatarasmiṃ vanasaṇḍe viharati. Tena kho pana samayena buddhūpaṭṭhāko sāgato nāma thero pothujjanikāya iddhiyā samannāgato taṃ assamaṃ upasaṅkamitvā tassa nāgarājassa vasanaṭṭhāne tiṇasanthārakaṃ paññāpetvā pallaṅkena nisīdi. Nāgo makkaṃ asahamāno dhūmāyi, theropi dhūmāyi. Nāgo pajjali, theropi pajjali. Nāgassa tejo therāṃ na bādhati, therassa tejo nāgaṃ bādhati. Evaṃ so khaṇena taṃ nāgarājānaṃ dametvā saraṇesu ca sīlesu ca patitṭhāpetvā satthu santikaṃ agamāsi.

Satthā bhaddavatikāyaṃ yathābhirantaṃ viharitvā kosambiṃ agamāsi. Sāgatattherena nāgassa damitabhāvo sakalajanapadaṃ patthari. Kosambinagaravāsino satthu paccuggamaṃ katvā satthāraṃ vanditvā sāgatattherassa santikaṃ gantvā vanditvā ekamantaṃ ṭhitā evamāhaṃsu “bhante, yaṃ tumhākaṃ dullabhaṃ, taṃ vadeyyātha, tadeva mayaṃ paṭiyādessāmā”ti. Thero tuṇhī ahoṣi. Chabbaggiyā panāhaṃsu “āvuso, pabbajitānaṃ nāma kāpotikā surā dullabhā ceva manāpā ca. Sace tumhe therassa pasannā, kāpotikaṃ suraṃ paṭiyādetthā”ti. Te “sādhū”ti sampaṭicchitvā satthāraṃ svātanāya nimantetvā nagaraṃ pavisitvā attano attano gehe “therassa dassāmā”ti kāpotikaṃ suraṃ pasannaṃ paṭiyādetvā therāṃ nimantetvā ghare ghare pasannaṃ suraṃ adaṃsu. Thero pivitvā surāmadamatto nagarato nikkhamanto dvārantare patitvā vilapamāno nipajji.

Satthā katabhattakicco nagarā nikkhamanto therāṃ tenākārena nipannaṃ disvā “gaṇhatha, bhikkhave, sāgata”nti gāhāpetvā āramaṃ agamāsi. Bhikkhū therassa sīsaṃ tathāgatassa pādamūle katvā taṃ nipajjāpesuṃ, so parivattitvā pāde tathāgatābhimukhe katvā nipajji. Satthā bhikkhū paṭipucchi “kiṃ nu kho, bhikkhave, yaṃ pubbe sāgatassa mayi gāraṃ, taṃ idāni atthī”ti? “Natthi, bhante”ti. “Bhikkhave, ambatitthakaṃ nāgarājānaṃ ko dāmesī”ti. “Sāgato, bhante”ti. “Kiṃ panetarahi, bhikkhave, sāgato udakadeḍḍubhakampi dametuṃ sakuṇeyyā”ti. “No hetaṃ, bhante”. “Api nu kho, bhikkhave, evarūpaṃ pātuṃ yuttaṃ, yaṃ pivitvā evaṃvisaṇṇī hotī”ti. “Ayuttaṃ, bhante”ti. Atha kho bhagavā therāṃ garahitvā bhikkhū āmantetvā “surāmerayapāne pācittiya”nti sikkhāpadaṃ paññāpetvā uṭṭhāyāsanaṃ gandhakuṭiṃ pāvisi.

Dhammasabhāyaṃ sannipatitā bhikkhū surāpānassa avaṇṇaṃ kathayaṃsu “yāva mahādosañcetaṃ, āvuso, surāpānaṃ nāma, tāva paññāsaṃpannaṃ nāma iddhiṃantaṃ sāgataṃ yathā satthu guṇamattampi na jānāti, tathā akāsī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva suraṃ pivitvā pabbajitā visaññino honti, pubbehi ahesumyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kāsiraṭṭhe udiccabrāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca uppādetvā jhānakīlaṃ kīlanto himavantappadese vasati pañcahi antevāsikasatehi parivuto. Atha naṃ vassānasamaye sampatte antevāsikā āhaṃsu “ācariya, manussapaṭhaṃ gantvā loṇambilaṃ sevitvā āgacchāmā”ti. “Āvuso, ahaṃ idheva vasissāmi, tumhe pana gantvā sarīraṃ santappetvā vassaṃ vītināmetvā āgacchathā”ti. Te “sādhū”ti ācariyaṃ vanditvā bārāṇasiṃ gantvā rājuyyāne vasitvā punadvase bahidvāragāmeyeva bhikkhāya caritvā suhitā hutvā punadvase nagaraṃ pavasiṃsu. Manussā sampiyāyamānā bhikkhaṃ adaṃsu. Katipāhaccayena ca raññopi ārocesuṃ “deva, himavantato pañcasatā isayo āgantvā uyyāne vasanti ghoratapaṃ paramadhitindriyā sīlavanto”ti. Rājā tesāṃ guṇe sutvā uyyānaṃ gantvā vanditvā katapaṭisanthāro vassānaṃ catumāsāṃ tattheva vasanattāya paṭiññāṃ gahetvā nimantesi, te tato paṭṭhāya rājageheyyeva bhuñjitvā uyyāne vasanti.

Athekadivasaṃ nagare surānakkhattaṃ nāma ahosi. Rājā “pabbajitānaṃ surā dullabhā”ti bahuṃ uttamasuraṃ dāpesi. Tāpasā suraṃ pivitvā uyyānaṃ gantvā surāmadamattā hutvā ekacce utṭhāya nacciṃsu, ekacce gāyiṃsu, naccitvā gāyitvā khārikādīni avattharitvā niddāyitvā surāmade chinne pabujjhितvā taṃ attano vipakāraṃ disvā “na amhehi pabbajitasārappaṃ kata”nti roditvā paridevitvā “mayaṃ ācariyena vinābhūtattā evarūpaṃ pāpakammaṃ karimhā”ti taṅkhaṇaṇṇeva uyyānaṃ pahāya himavantaṃ gantvā paṭisāmitaparikkhārā ācariyaṃ vanditvā nisīditvā “kiṃ nu kho, tātā, manussapathe bhikkhāya akilamamānā sukhaṃ vasittha, samaggavāsaṇca pana vasitthā”ti pucchitā “ācariya, sukhaṃ vasimha, apica kho pana mayaṃ apātabbayuttakaṃ pivitvā visaññībhūtā satim paccupaṭṭhāpetuṃ asakkontā naccimha ceva gāyimha cā”ti etamatthaṃ ārocentā imaṃ gāthaṃ samuṭṭhāpetvā āhaṃsu -

81. “Apāyimha anaccimha, agāyimha rudimha ca;
Visaṇṇīkaraṇiṃ pitvā, diṭṭhā nāhumha vānarā”ti.

Tattha apāyimhāti suraṃ pivimha. Anaccimhāti taṃ pivitvā hatthapāde lālentā naccimha. Agāyimhāti mukhaṃ vivaritvā āyatakena sarena gāyimha. Rudimha cāti puna vipaṭisārino “evarūpaṃ nāma amhehi kata”nti rodimha ca. Visaṇṇīkaraṇiṃ pitvā, diṭṭhā nāhumha vānarāti evarūpaṃ saññāvināsanato visaṇṇīkaraṇiṃ suraṃ pivitvā “etadeva sādhu, yaṃ vānarā nāhumhā”ti. Evaṃ te attano agūṇaṃ kathesuṃ.

Bodhisatto “garusaṃvāsarahitānaṃ nāma evarūpaṃ hotiyevā”ti te tāpase garahitvā “puna evarūpaṃ mākaritthā”ti tesāṃ ovādaṃ datvā aparihīnājjhāno brahmalokaparāyaṇo ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi. Ito paṭṭhāya hi “anusandhiṃ gahetvā”ti idampi na vakkhāma. Tadā isigaṇo buddhapaṇisā ahosi, gaṇasatthā pana ahameva ahosinti.

82. Mittavindakajātakavaṇṇanā

Atikkamma ramaṇakanti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ dubbacabhikkhuṃ ārabba kathesi. Imassa pana jātakassa kassapasammāsambuddhakālikam vatthu, taṃ dasakanipāte mahāmittavindakajātake āvi bhavissati. Tadā pana bodhisatto imaṃ gāthamāha -

82. “Atikkamma ramaṇakam, sadāmatthañca dūbhakam;
Svāsi pāsāṇamāsīno, yasmā jīvaṃ na mokkhasī”ti.

Tattha ramaṇakanti tasmim kāle phalikkassa nāmaṃ, phalikapāsādañca atikkantosīti dīpeti. Sadāmatthañcāti rajatassa nāmaṃ, rajatapāsādañca atikkantosīti dīpeti. Dūbhakanti maṇino nāmaṃ, maṇipāsādañca atikkantosīti dīpeti. Svāsīti so asi tvaṃ. Pāsāṇamāsīnoti khuracakkam nāma pāsāṇamayam vā hoti rajatamayam vā maṇimayam vā, taṃ pana pāsāṇamayameva. So ca tena āsīno atiniviṭṭho ajjhotthaṭo. Tasmā pāsāṇena āsīnattā “pāsāṇāsīno”ti vattabbe byañjanasandhivasena makāram ādāya “pāsāṇamāsīno”ti vuttaṃ. Pāsāṇam vā āsīno, taṃ khuracakkam āsajja pāpuṇitvā ṭhitoti attho. Yasmā jīvaṃ na mokkhasīti yasmā khuracakkā yāva te pāpam na khīyati, tāva jīvantoyeva na muccissasi, taṃ āsīnosīti.

Imaṃ gātham vatvā bodhisatto attano vasanaṭṭhānamyeva gato. Mittavindakopi khuracakkam ukkhipitvā mahādukkham anubhavamāno pāpakamme parikkhīṇe yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi - “tadā mittavindako dubbacabhikkhu ahosi, devarājā pana ahameva ahosi”nti.

Mittavindakajātakavaṇṇanā dutiyā.

83. Kālakaṇṇijātakavaṇṇanā

Mitto have sattapadena hotīti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ anāthapiṇḍikassa mittam ārabba kathesi. So kira anāthapiṇḍikena saddhim sahapamsukīliko ekācariyasessa santike uggahitasippo nāmena kālakaṇṇī nāma. So gacchante kāle duggato hutvā jīvitum asakkonto seṭṭhissa santikam agamāsi. So taṃ samassāsetvā paribbayaṃ datvā attano kuṭumbaṃ paṭicchāpesi. So seṭṭhino upakārako hutvā sabbakiccāni karoti. Taṃ seṭṭhissa santikam āgatakāle “tiṭṭha, kālakaṇṇi, nisīda, kālakaṇṇi, bhuñja kālakaṇṇi”ti vadanti. Athekadivasam seṭṭhino mittāmaccā seṭṭhim upasaṅkamitvā evamāhaṃsu “mahāseṭṭhi, mā etaṃ tava santike kari, ‘tiṭṭha, kālakaṇṇi, nisīda kālakaṇṇi, bhuñja kālakaṇṇi’ti hi iminā saddena yakkhopi palāyeyya, na cesa tayā samāno, duggato durūpeto, kiṃ te iminā”ti. Anāthapiṇḍiko “nāmaṃ nāma vohāramattaṃ, na taṃ paṇḍitā pamāṇam karonti, sutamaṅgalikena nāma bhavitum na vaṭṭati, na sakkā mayā nāmamattaṃ nissāya sahapamsukīlikam sahāyam pariccajitu”nti tesaṃ vacanaṃ anādāya ekadivasam attano bhogagāmaṃ gacchanto taṃ geharakkhakam katvā agamāsi.

Corā “seṭṭhi kira bhogagāmaṃ gato, gehamassa vilumpissāmā”ti nānāvudhahatthā rattibhāge āgantvā geham parivāresum. Itaropi corānaññeva āgamaṇam āsaṅkamāno aniddāyantova nisīdi. So corānaṃ āgatabhāvaṃ ṇatvā manusse pabodhetum “tvaṃ saṅkham dhama, tvaṃ mudīgaṃ vādehi”ti mahāsamaajjam

karonto viya sakalanivesanaṃ ekasaddaṃ kāresi. Corā “suññaṃ gehanti dussutaṃ amhehi, attheva idha mahāseṭṭhi”ti pāsāṇamuggarādīni tattheva chaḍḍetvā palāyimsu.

Punadivase manussā tattha tattha chaḍḍite pāsāṇamuggarādayo disvā saṃvegappattā hutvā “sace ajja evarūpo buddhisampanno gharavicārako nābhavissa, corehi yathāruciyaṃ pavisitvā sabbaṃ gehaṃ viluttaṃ assa, imaṃ daḷhamittaṃ nissāya seṭṭhino vuḍḍhi jātā”ti taṃ pasaṃsitvā seṭṭhissa bhogagāmato āgatakāle sabbaṃ taṃ pavattiṃ ārocayimsu. Atha ne seṭṭhi avoca “tumhe evarūpaṃ mama geharakkhakaṃ mittam nikkaḍḍhāpetha, sacāyaṃ tumhākaṃ vacanena mayā nikkaḍḍhito assa, ajja me kuṭumbaṃ kiñci nābhavissa, nāmaṃ nāma appamāṇaṃ, hitacittameva pamāṇa”nti tassa uttaritaraṃ paribbayaṃ datvā “atthi dāni me idaṃ kathāpābhata”nti satthu santikaṃ gantvā ādito paṭṭhāya sabbaṃ taṃ pavattiṃ ārocesi. Satthā “na kho, gahapati, idāneva kāḷakaṇṇimitto attano mittassa ghare kuṭumbaṃ rakkhati, pubbepi rakkhiyevā”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto mahāyaso seṭṭhi ahosi. Tassa kāḷakaṇṇī nāma mittoti sabbaṃ paccuppannavatthusadisameva. Bodhisatto bhogagāmato āgato taṃ pavattiṃ sutvā “sace mayā tumhākaṃ vacanena evarūpo mitto nikkaḍḍhito assa, ajja me kuṭumbaṃ kiñci nābhavissā”ti vatvā imaṃ gāthamāha -

83. “Mitto have sattapadena hoti, sahāyo pana dvādasakena hoti;
Māsaḍḍhamāsenā ca ñāti hoti, tatuttariṃ attasamopi hoti;
Sohaṃ kathaṃ attasukhassa hetu, cirasanthutaṃ kāḷakaṇṇiṃ jaheyya”nti.

Tattha haveti nipātamattaṃ. Mettāyatīti mitto, mettaṃ paccupaṭṭhāpeti, sinehaṃ karotīti attho. So panesa sattapadena hoti, ekato sattapadavīti hāragamanamattena hotīti attho. Sahāyo pana dvādasakena hotīti sabbakiccāni ekato karaṇavasena sabbiriyāpathesu saha gacchatīti sahāyo. So panesa dvādasakena hoti, dvādasāhaṃ ekato nivāsenā hotīti attho. Māsaḍḍhamāsenā cāti māsenā vā aḍḍhamāsenā vā. Ñāti hotīti ñātisamo hoti. Tatuttarinti tato uttariṃ ekato vāsenā attasamopi hotiyeva. Jaheyyanti “evarūpaṃ sahāyaṃ kathaṃ jaheyya”nti mittassa guṇaṃ kathesi. Tato paṭṭhāya puna koci tassa antare vattā nāma nāhosīti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā kāḷakaṇṇī ānando ahosi, bārāṇasisetṭhi pana ahameva ahosi”nti.

Kāḷakaṇṇijātakavaṇṇanā tatiyā.

84. Atthassadvārajātakavaṇṇanā

Ārogyamicche paramaṇca lābhanti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ atthakusalaṃ kulaputtaṃ ārabba kathesi. Sāvattiyañhi ekassa mahāvibhavassa seṭṭhino putto jātiyā sattavasso paññavā atthakusalo. So ekadivasaṃ pitaraṃ upasaṅkamitvā atthassa dvārappañhaṃ nāma pucchi, so taṃ na jānāti. Athassa etadahosi “ayaṃ pañho atisukhumo, ṭhapetvā sabbaññubuddhaṃ añño upari bhavaggena, heṭṭhā ca avicīnā paricchinne lokasannivāse etaṃ pañhaṃ kathetum samattho nāma natthī”ti. So puttamādāya bahuṃ mālāgandhavilepanaṃ gāhāpetvā jetavanaṃ gantvā satthāraṃ pūjetvā vanditvā ekamantaṃ nisinno bhagavantaṃ etadavoca “ayaṃ, bhante, dārako paññavā atthakusalo maṃ atthassa dvārappañhaṃ

nāma pucchi, ahaṃ taṃ pañhaṃ ajānanto tumhākaṃ santikaṃ āgato, sādhu me, bhante, bhagavā taṃ pañhaṃ kathetū'ti. Satthā "pubbepāhaṃ, upāsaka, iminā kumārakenetaṃ pañhaṃ puṭṭho, mayā cassa kathito, tadā naṃ esa jānāti, idāni pana bhavaśaṅkhepagatattā na sallakkhetī'ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto mahāvibhavo seṭṭhi ahoṣi. Athassa putto sattavassiko jātiyā paññavā atthakusalo. So ekadivasaṃ pitaraṃ upasaṅkamitvā "tāta, atthassa dvāraṃ nāma ki'nti atthassa dvārappañhaṃ pucchi. Athassa pitā taṃ pañhaṃ kathento imaṃ gāthamāha -

84. "Ārogyamicche paramaṇca lābhaṃ, sīlaṇca vuddhānumataṃ sutaṇca;
Dhammānuvattī ca alīnatā ca, atthassa dvārā pamukhā chaḷete'ti.

Tattha ārogyamicche paramaṇca lābhanti ca-kāro nipātamattaṃ. Tāta, paṭhamameva ārogyasaṅkhātaṃ paramaṃ lābhaṃ iccheyyāti imamatthaṃ dīpento evamāha. Tattha ārogyaṃ nāma sarīrassa ceva cittassa ca arogabhāvo anāturatā. Sarīre hi rogāture neva aladdhaṃ bhogalābhaṃ uppādetuṃ sakkoti, na laddhaṃ paribhuñjituṃ, anāture pana ubhayampetaṃ sakkoti. Citte ca kilesāture neva aladdhaṃ jhānādibhedaṃ lābhaṃ uppādetuṃ sakkoti, na laddhaṃ puna samāpattivāsena paribhuñjituṃ. Etasmiṃ anārogye sati aladdhopi lābho na labbhati, laddhopi niratthako hoti, asati panetasmīṃ aladdhopi lābho labbhati, laddhopi sātthako hotīti ārogyaṃ paramo lābho nāma. Taṃ sabbapaṭhamam icchitabbaṃ. Idamekaṃ atthassa dvāranti ayamettha attho. Sīlañcāti ācārasīlaṃ. Iminā lokacārittaṃ dasseti. Vuddhānumatanti guṇavuddhānaṃ paṇḍitānaṃ anumataṃ. Iminā ñāṇasampannānaṃ garūnaṃ ovādaṃ dasseti. Sutañcāti kāraṇanissitaṃ sutam. Iminā imasmiṃ loke atthanissitaṃ bāhusaccaṃ dasseti. Dhammānuvattī cāti tividdhassa sucaritadhammassa anuvattanaṃ. Iminā duccharitadhammaṃ vajjetvā sucaritadhammassa anuvattanabhāvaṃ dasseti. Alīnatā cāti cittassa alīnatā anīcatā. Iminā cittassa asaṅkocataṃ paṇītabhāvaṃ uttamabhāvaṃ dasseti. Atthassa dvārā pamukhā chaḷeteti attho nāma vuḍḍhi, tassa vuḍḍhisāṅkhātassa lokiyalokuttarassa atthassa ete pamukhā uttamā cha dvārā upāyā adhigamamukhānīti.

Evaṃ bodhisatto puttassa atthassa dvārappañhaṃ kathesi. So tato paṭṭhāya tesu chasu dhammesu vatti. Bodhisattopi dānādīni puñṇāni katvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - "tadā puttova paccuppannaputto, mahāseṭṭhi pana ahameva ahoṣi'nti.

Atthassadvārajātakavaṇṇanā catutthā.

85. Kiṃpakkajātakavaṇṇanā

Āyatiṃ dosaṃ nāññāyāti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ ukkaṇṭhitabhikkhuṃ ārabba kathesi. Aññataro kira kulaputto buddhasāsane uraṃ datvā pabbajito ekadivasaṃ sāvatthiyaṃ piṇḍāya caranto ekaṃ alaṅkataitthiṃ disvā ukkaṇṭhi. Atha naṃ ācariyupajjhāyā satthu santikaṃ ānayaṃsu. Satthā "saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu ukkaṇṭhito'si'ti pucchitvā "sacca'nti vutte "pañca kāmaguṇā nāmete bhikkhu paribhogakāle ramaṇīyā. So pana tesam paribhogo nirayādīsu paṭisandhidāyakattā kiṃpakkaphalaparibhogasadiṭṭhi hoti. Kiṃpakkaphalaṃ nāma

vaṇṇagandharasasampannaṃ, khāditvaṃ pana antāni khaṇḍitvā jīvitakkhayaṃ pāpeti. Pubbe bahū bālajānā tassa dosaṃ adisvā vaṇṇagandharasesu bajjhivā taṃ phalaṃ paribhuñjitvā jīvitakkhayaṃ pāpuṇṇiṃsū”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto satthavāho hutvā pañcahi sakaṭasatehi pubbantāparantaṃ gacchanto aṭavimukhaṃ patvā manusse sannipātetvā “imissā aṭaviyā visarukkā nāma atthi, mā kho maṃ anāpucchā pubbe akhāditapubbāni phalāphalāni khāditthā”ti ovadi. Manussā aṭaviṃ atikkamivā aṭavimukhe ekaṃ kiṃpakkarukkhaṃ phalabhāraṇamitasākhaṃ addasaṃsu. Tassa khandhasākhāpattaphalāni saṇṭhānavaṇṇarasagandhehi ambasadisāneva. Tesu ekacce vaṇṇagandharasesu bajjhivā ambaphalasaññāya phalāni khādiṃsu, ekacce “satthavāhaṃ pucchitvā khādissāmā”ti gahetvā aṭṭhaṃsu. Bodhisatto taṃ ṭhānaṃ patvā ye gahetvā ṭhitā, te phalāni chaḍḍāpetvā, ye khādamānā aṭṭhaṃsu, te vamaṇaṃ kāretvā tesāṃ bhesajjaṃ adāsi. Tesu ekacce arogā jātā, paṭhamameva khāditvā ṭhitā pana jīvitakkhayaṃ pattā. Bodhisattopi icchitaṭṭhānaṃ sotthinā gantvā lābhaṃ labhitvā puna sakaṭṭhānameva āgantvā dānādīni puñṇāni katvā yathākammaṃ gato.

Satthā taṃ vatthum kathetvā abhisambuddho hutvā imaṃ gāthamāha -

85. “Āyatiṃ dosaṃ nāññāya, yo kāme paṭisevati;
Vipākante hananti naṃ, kiṃpakkamiva bhakkhita”nti.

Tattha āyatiṃ dosaṃ nāññāyāti anāgate dosaṃ na aññāya, ajānitvāti attho. Yo kāme paṭisevatīti yo vatthukāme ca kilesakāme ca paṭisevati. Vipākante hananti nanti te kāmā taṃ purisaṃ attano vipākasaṅkhāte ante nirayādīsu uppannaṃ nānappakārena dukkhena saṃyojayamānā hananti. Kathaṃ? Kiṃpakkamiva bhakkhitanti, yathā paribhogakāle vaṇṇagandharasasampattiyā manāpaṃ kiṃpakkaphalaṃ anāgatadosaṃ adisvā bhakkhitaṃ ante hanati, jīvitakkhayaṃ pāpeti, evaṃ paribhogakāle manāpāpi kāmā vipākakāle hanantīti desanaṃ yathānusandhiṃ pāpetvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphalaṃ pāpuṇi. Sesapariyāyapi keci sotāpannā, keci sakadāgāmino, keci anāgāmino, keci arahanto ahesuṃ.

Satthāpi imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā parisā buddhapaṇisā ahosi, satthavāho pana ahameva ahosi”nti.

Kiṃpakkajātakavaṇṇanā pañcamā.

86. Sīlavīmaṃsakajātakavaṇṇanā

Sīlaṃ kireva kalyāṇanti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ sīlavīmaṃsakaṃ brāhmaṇaṃ ārabha kathesi. So kira kosalarājānaṃ nissāya jīvati tisaraṇaṃ gato akhaṇḍapañcasīlo tiṇṇaṃ vedānaṃ pāragū. Rājā “ayaṃ sīlavā”ti tassa atirekasammānaṃ karoti. So cintesi “ayaṃ rājā mayhaṃ aññehi brāhmaṇehi atirekasammānaṃ karoti, ativiya maṃ garuṃ katvā passati, kiṃ nu kho esa mama jātigottakulappadesasippasampattiṃ nissāya imaṃ sammānaṃ karoti, udāhu sīlasampattiṃ, vīmaṃsissāmi tāvā”ti. So ekadivasā rājūpaṭṭhānaṃ gantvā gharaṃ āgacchanto ekassa heraññikassa phalakato anāpucchitvā ekaṃ kahāpaṇaṃ gahetvā agamāsi, heraññiko brāhmaṇe garubhāvena kiñci avatvā nisīdi. Punadivase dve kahāpaṇe gaṇhi, heraññiko tatheva adhivāsesi. Tatiyadivase kahāpaṇamuṭṭhiṃ

aggahesi, atha naṃ heraṇṇiko “ajja te tatiyo divaso rājakuṭumbaṃ vilumpantassā”ti “rājakuṭumbavilumpakacoro me gahito”ti tikkhattuṃ viravi. Atha naṃ manussā ito cito ca āgantvā “ciraṃdāni tvaṃ sīlavā viya vicarī”ti dve tayo pahāre datvā bandhitvā raṇṇo dassesuṃ.

Rājā vipphaṇṇasārī hutvā “kasmā, brāhmaṇa, evarūpaṃ dussīlakammaṃ karosī”ti vatvā “gacchatha, tassa rājāṇaṃ karoṭhā”ti āha. Brāhmaṇo “nāhaṃ, mahārāja, coro”ti āha. Atha “kasmā rājakuṭumbikassa phalakato kahāpaṇe gaṇhī”ti? “Etaṃ mayā tayi mama atisammānaṃ karonte ‘kiṃ nu kho rājā mama jātiādīni nissāya atisammānaṃ karoti, udāhu sīlaṃ nissāyā’ti vīmaṃsanatthāya kataṃ, idāni pana mayā ekaṃsena ṇātaṃ. Yathā sīlameva nissāya tayā mama sammāno kato, na jātiādīni. Tathā hi me idāni rājāṇaṃ kāresi, svāhaṃ iminā kāraṇena ‘imasmiṃ loke sīlameva uttamaṃ sīlaṃ pamukha’nti sannitṭhānaṃ gato. Imassa panāhaṃ sīlassa anucchavikaṃ karonto gehe tṭhito kilese paribhuṇjanto na sakkhissāmi kātuṃ, ajjeva jetavanaṃ gantvā satthu santike pabbajissāmi, pabbajjaṃ me detha, devā”ti vatvā rājānaṃ anujānāpetvā jetavanābhimukho pāyāsi.

Atha naṃ ṇātisuhajjabandhavā sannipatitvā nivāretuṃ asakkontā nivattiṃsu. So satthu santikaṃ gantvā pabbajjaṃ yācitvā pabbajjaṇca upasampadaṇca labhitvā avissaṭṭhakammaṭṭhāno vipassanaṃ vaḍḍhetvā arahattaṃ patvā satthāraṃ upasaṅkamitvā “bhante, mayhaṃ pabbajjā matthakaṃ pattā”ti aññaṃ byākāsi. Tassa taṃ aññabyākaraṇaṃ bhikkhusaṅhe pākaṭaṃ jātaṃ. Athekadivasaṃ dhammasabhāyaṃ sannipatitā bhikkhū “āvuso, asuko nāma raṇṇo upaṭṭhākabrāhmaṇo attano sīlaṃ vīmaṃsitvā rājānaṃ āpucchitvā pabbajitvā arahatte patiṭṭhito”ti tassa guṇaṃ kathayamānā nisīdiṃsu. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāni ayameva brāhmaṇo attano sīlaṃ vīmaṃsitvā pabbajitvā attano patiṭṭhaṃ akāsi, pubbepi paṇḍitā attano sīlaṃ vīmaṃsitvā pabbajitvā attano patiṭṭhaṃ karimāsu”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa purohito ahosi dānādhimutto sīlajjhāsayo akhaṇḍapaṇcasīlo. Rājā sesabrāhmaṇehi atirekaṃ tassa sammānaṃ karotīti sabbaṃ purimasadisameva. Bodhisatte pana bandhitvā raṇṇo santikaṃ nīyamāne ahituṇḍikā antaravīthiyaṃ sappāṃ kīlāpentā naṅguṭṭhe gaṇhanti, gīvāya gaṇhanti, gale veṭhenti. Bodhisatto te disvā “mā, tātā, evaṃ sappāṃ naṅguṭṭhe gaṇhatha, mā gīvāya gaṇhatha, mā gale veṭhetha. Ayaṇhi vo ḍaṃsitvā jīvitakkhayaṃ pāpeyyā”ti āha. Ahituṇḍikā “ayaṃ, brāhmaṇa, sappo sīlavā ācārasampanno tādiso dussīlo na hoti, tvaṃ pana attano dussīlatāya anācārena rājakuṭumbavilumpakacoroṭi bandhitvā nīyasī”ti āhaṃsu.

So cintesi “sappāpi tāva aḍaṃsantā aviheṭhenta ‘sīlavanto’ti nāmaṃ labhanti, kimaṅgaṃ pana manussabhūtā. Sīlameva imasmiṃ loke uttamaṃ, natthi tato uttaritara”nti. Atha naṃ netvā raṇṇo dassesuṃ. Rājā “kiṃ idaṃ, tātā”ti pucchi. “Rājakuṭumbavilumpako coro, devā”ti. “Tena hissa rājāṇaṃ karoṭhā”ti. Brāhmaṇo “nāhaṃ, mahārāja, coro”ti āha. “Atha kasmā kahāpaṇe aggahesi”ti ca vutte purimanayeneva sabbaṃ ārocento “svāhaṃ iminā kāraṇena ‘imasmiṃ loke sīlameva uttamaṃ, sīlaṃ pāmokkha’nti sannitṭhānaṃ gato”ti vatvā “tiṭṭhatu tāva idaṃ, āsīvisopi tāva aḍaṃsanto aviheṭhento ‘sīlavā’ti vattabbataṃ labhati. Imināpi kāraṇena sīlameva uttamaṃ, sīlaṃ pavara”nti sīlaṃ vaṇṇento imaṃ gāthamāha -

86. “Sīlaṃ kireva kalyāṇaṃ, sīlaṃ loke anuttaraṃ;
Passa ghoraviso nāgo, sīlavāti na haññatī”ti.

Tattha sīlaṃ kirevāti kāyavācācittēhi avītikkamasaṅkhātāṃ ācārasīlameva. Kirāti anussavavasena vadati. Kalyāṇanti sundarataṃ. Anuttaranti jeṭṭhakaṃ sabbaguṇadāyakaṃ. Passāti attanā diṭṭhakāraṇaṃ abhimukhaṃ karonto katheti. Sīlavāti na haññatīti ghoravisopi samāno aḍaṃsanaaviheṭṭhanamattakena sīlavāti pasamsaṃ labhati, na haññati na vihaññatīti. Imināpi kāraṇena sīlameva uttamanti.

Evam bodhisatto imāya gāthāya rañño dhammaṃ desetvā kāme pahāya isipabbajjaṃ pabbajitvā himavantaṃ pavisitvā pañcābhiññā aṭṭha samāpattiyo nibbattetvā brahmalokaparāyaṇo ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi - “tadā rājā ānando ahoṣi, rājaparisā buddhaparisā, purohito pana ahameva ahoṣi”nti.

Sīlavīmaṃsakajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

87. Maṅgalajātakavaṇṇanā

Yassa maṅgalā samūhatāti idaṃ satthā veḷuvane viharanto ekaṃ sātakaḷakkhaṇabrāhmaṇaṃ ārabba katesi. Rājagahavāsiko kireko brāhmaṇo kotuhalamaṅgaliko tīsu ratanesu appasanno micchādiṭṭhiko aḍḍho mahaddhano mahābhogo, tassa samugge ṭhapitaṃ sātakayugaṃ mūsikā khādiṃsu. Athassa sīsaṃ nhāyitvā “sātaka āharathā”ti vuttakāle mūsikāya khāditabhāvaṃ ārocayīṃsu. So cintesi “sace idaṃ mūsikādaṭṭhaṃ sātakayugaṃ imasmiṃ gehe bhavissati, mahāvināso bhavissati. Idañhi avamaṅgalaṃ kālakaṇṇisadisam puttadhītādīnaṃ vā dāsakammakarādīnaṃ vā na sakkā dātuṃ. Yo hi idaṃ gaṇhissati, sabbassa mahāvināso bhavissati, āmakasusāne taṃ chaḍḍāpessāmi, na kho pana sakkā dāsakammakarādīnaṃ hatthe dātuṃ. Te hi ettha lobhaṃ uppādetvā imaṃ gahetvā vināsaṃ pāpuṇeyyūṃ, puttassa taṃ hatthe dassāmī”ti. So puttaṃ pakkosāpetvā tamatthaṃ ārocetvā “tvampi naṃ, tāta, hatthena ahusitvā daṇḍakena gahetvā āmakasusāne chaḍḍetvā sīsaṃ nhāyitvā ehī”ti pesesi.

Satthāpi kho taṃ divasaṃ paccūsasamaye bodhaneyyabandhave olokento imesaṃ pitāputtānaṃ sotāpattiphalassa upanissayaṃ disvā migavīthiṃ gahetvā migaluddako viya gantvā āmakasusānadvāre nisīdi chabbaṇṇabuddharasmiyo vissajjento.

Māṇavopi pitu vacanaṃ sampañcchitvā ajagarasappaṃ viya taṃ yugasātakaṃ yaṭṭhikoṭiyā gahetvā āmakasusānadvāraṃ pāpuṇi. Atha naṃ satthā “kiṃ karosi māṇavā”ti āha. “Bho gotama, idaṃ sātakayugaṃ mūsikādaṭṭhaṃ kālakaṇṇisadisam halāhalavisūpamaṃ, mama pitā ‘añño etaṃ chaḍḍento lobhaṃ uppādetvā gaṇheyyā”ti bhayena maṃ pahīni, ahametaṃ chaḍḍetvā sīsaṃ nhāyissāmīti āgatomhi, bho gotamā”ti. “Tena hi chaḍḍehī”ti. Māṇavo chaḍḍesi, satthā “amhākaṃ dāni vaṭṭatī”ti tassa sammukhāva gaṇhi. “Avamaṅgalaṃ, bho gotama, etaṃ kālakaṇṇisadisam, mā gaṇhi mā gaṇhī”ti tasmīṃ vārayamāneyeva taṃ gahetvā veḷuvanābhimukho pāyāsi.

Māṇavo vegena gantvā pitu ārocesi “tāta, mayā āmakasusāne chaḍḍitaṃ sātakayugaṃ samaṇo gotamo ‘amhākaṃ vaṭṭatī”ti mayā vāriyamānopi gahetvā veḷuvanaṃ gato”ti. Brāhmaṇo cintesi “taṃ sātakayugaṃ avamaṅgalaṃ kālakaṇṇisadisam, taṃ vaḷaṇjento samaṇopi gotamo nassissati, vihāropi nassissati,

tato amhākaṃ garahā bhavissati, samaṇassa gotamassa aññe bahū sātāke datvā taṃ chaḍḍāpessāmi”ti. So bahū sātāke gāhāpetvā puttena saddhiṃ veḷuvanaṃ gantvā satthāraṃ disvā ekamantaṃ t̥hito evamaṃha “saccaṃ kira vo, bho gotama, āmakasusāne sātākayugaṃ gahita”nti? “Saccaṃ, brāhmaṇā”ti. “Bho gotama, taṃ sātākayugaṃ avamaṅgalaṃ, tumhe taṃ paribhuñjamānā nassissatha, sakalavihāropi nassissati. Sace vo nivāsanaṃ vā pārupanaṃ vā nappahoti, ime sātāke gahetvā taṃ chaḍḍāpethā”ti. Atha naṃ satthā “mayāṃ brāhmaṇa pabbajitā nāma, amhākaṃ āmakasusāne antaravithiyaṃ saṅkāraṭṭhāne nhānatitthe mahāmaggeti evarūpesu t̥hānesu chaḍḍitā vā patitā vā pilotikā vaṭṭati, tvaṃ pana na idāneva evaṃladdhiko, pubbepe evaṃladdhikoyevā”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte magadharat̥ṭhe rājagahanagare dhammiko magadharājā rajjaṃ kāresi. Tadā bodhisatto ekasmiṃ udiccabrāhmaṇakule nibbattitvā viññutaṃ patto isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā himavante vasamāno ekasmiṃ kāle himavantato nikkhamitvā rājagahanagare rājuyyānaṃ patvā tattha vasitvā dutiyadivase bhikkhācāratthāya nagaraṃ pāvisi. Rājā taṃ disvā pakkosāpetvā pāsāde nisīdāpetvā bhojetvā uyyāneyeva vasanatthāya paṭiññaṃ gaṇhi. Bodhisatto rañño nivesane bhuñjitvā uyyāne vasati. Tasmīṃ kāle rājagahanagare dussalakkhaṇabrāhmaṇo nāma ahosi. Tassa samugge t̥hapitaṃ sātākayuganti sabbāṃ purimasadisameva.

Māṇave pana susānaṃ gacchante bodhisatto paṭhamataraṃ gantvā susānadvāre nisīditvā tena chaḍḍitaṃ sātākayugaṃ gahetvā uyyānaṃ agamāsi. Māṇavo gantvā pitu ārocesi. Pitā “rājakulūpako tāpaso nasseyyā”ti bodhisattassa santikaṃ gantvā “tāpasa, tayā gahitasātāke chaḍḍehi, mā nassī”ti āha. Tāpaso “amhākaṃ susāne chaḍḍitapilotikā vaṭṭati, na mayāṃ kotuhalamaṅgalikā, kotuhalamaṅgalaṃ nāmetaṃ na buddhapaccekabuddhabodhisattehi vaṇṇitaṃ, tasmā paṇḍitena nāma kotuhalamaṅgalikena na bhavitabba”nti brāhmaṇassa dhammaṃ desesi. Brāhmaṇo dhammaṃ sutvā diṭṭhiṃ bhinditvā bodhisattaṃ saraṇaṃ gato. Bodhisattopi aparihīnājjhāno brahmalokaparāyaṇo ahosi.

Satthāpi imaṃ atītaṃ āharitvā abhisambuddho hutvā brāhmaṇassa dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha -

87. “Yassa maṅgalā samūhatā, uppātā supinā ca lakkhaṇā ca;
So maṅgaladosavītivatto, yugayogādhigato na jātumetī”ti.

Tattha yassa maṅgalā samūhatāti yassa arahato khīṇāsavassa diṭṭhamaṅgalaṃ, sutamaṅgalaṃ, mutamaṅgalanti ete maṅgalā samucchinā. Uppātā supinā ca lakkhaṇā cāti “evarūpo candaggāho bhavissati, evarūpo sūriyaggāho bhavissati, evarūpo nakkhattaggāho bhavissati, evarūpo ukkāpāto bhavissati, evarūpo disāḍāho bhavissati”ti ime pañca mahāuppātā, nānappakārā supinā, subhagalakkhaṇaṃ, dubbhagalakkhaṇaṃ, itthilakkhaṇaṃ, purisalakkhaṇaṃ, dāsīlakkhaṇaṃ, dāsīlakkhaṇaṃ, asīlakkhaṇaṃ, hatthilakkhaṇaṃ, assalakkhaṇaṃ, usabhalakkhaṇaṃ, āvudhalakkhaṇaṃ, vatthalakkhaṇanti evamādikāni lakkhaṇāni ime ca diṭṭhiṭṭhānā yassa samūhatā, na etehi uppātādīhi attano maṅgalaṃ vā avamaṅgalaṃ vā pacceti. So maṅgaladosavītivattoti so khīṇāsavo sabbamaṅgaladose vītivatto atikkanto pajahitvā t̥hito. Yugayogādhigatoti “kodho ca upanāho ca, makkho ca paḷāso cā”tiadinā nayena dve dve ekato āgatakilesā yugā nāma. Kāmayogo, bhavayogo, diṭṭhiyogo, avijjāyogoti ime saṃsāre yojanabhāvato cattāro yogā nāma. Te yuge ca

yoge cāti yugayoge adhigato abhibhavitvā gato vītivatto samatikkanto khīṇāsavo bhikkhu. Na jātumetīti puna paṭisandhivasena ekaṃseneva imaṃ lokam na eti nāgacchatīti.

Evam satthā imāya gāthāya brāhmaṇassa dhammaṃ desetvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne brāhmaṇo saddhiṃ puttena sotāpattiphale paṭiṭṭhahi. Satthā jātakaṃ samodhānesi - “tadā eteva pitāputtā idāni pitāputtā ahesuṃ, tāpaso pana ahameva ahosi”nti.

Maṅgalajātakavaṇṇanā sattamā.

88. Sārambhajātakavaṇṇanā

Kalyāṇimeva muñceyyāti idaṃ satthā jetavane viharanto omasavādasikkhāpadaṃ ārabha kathesi. Dvepi vatthūni heṭṭhā nandivīsālajātake vuttasadisāneva. Imasmiṃ pana jātake bodhisatto gandhāraraṭṭhe takkasīlāyaṃ aññatarassa brāhmaṇassa sārambho nāma balibaddo ahosi. Satthā idaṃ atītavatthum kathetvā abhisambuddho hutvā imaṃ gāthamāha -

88. “Kalyāṇimeva muñceyya, na hi muñceyya pāpikaṃ;
Mokkho kalyāṇiyā sādhu, mutvā tappati pāpika”nti.

Tattha kalyāṇimeva muñceyyāti catudosavinimuttam kalyāṇiṃ sundaram anavajjam vācameva muñceyya vissajjeyya katheyya. Na hi muñceyya pāpikanti pāpikaṃ lāmikaṃ paresam appiyaṃ amanāpaṃ na muñceyya na katheyya. Mokkho kalyāṇiyā sādhuṃ kalyāṇavācāya vissajjanameva imasmiṃ loke sādhu sundaram bhaddakaṃ. Mutvā tappati pāpikanti pāpikaṃ pharusavācam muñcitvā vissajjetvā kathetvā so puggalo tappati socati kilamatīti.

Evam satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā brāhmaṇo ānando ahosi, brāhmaṇī uppalavaṇṇā, sārambho pana ahameva ahosi”nti.

Sārambhajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

89. Kuhakajātakavaṇṇanā

Vācāva kira te āsīti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ kuhakabhikkhum ārabha kathesi. Kuhakavatthu uddālakajātake āvi bhavissati.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjam kārente ekaṃ gāmakam upanissāya eko kūṭajaṭilo kuhakatāpaso vasati. Eko kuṭumbiko tassa araṇṇe paṇṇasālam kāretvā tattha naṃ vāsento attano gehe paṇītāhārena paṭijaggati. So taṃ kūṭajaṭilaṃ “sīlavā eso”ti saddahitvā corabhayena suvaṇṇanikkhasataṃ tassa paṇṇasālam netvā bhūmigataṃ katvā “idaṃ olokeyyāsi, bhante”ti āha. Atha naṃ tāpaso “pabbajitānaṃ nāma, āvuso, evarūpaṃ kathetum, na vaṭṭati, amhākaṃ pana parasantake lobho nāma natthi”ti āha. So “sādhu, bhante”ti tassa vacanaṃ saddahitvā pakkāmi. Duṭṭhatāpaso “sakkā ettakena jīvitu”nti katipāhaṃ atikkamitvā taṃ suvaṇṇam gahetvā antarāmagge ekasmiṃ ṭhāne ṭhapetvā āgantvā paṇṇasālāyameva vasitvā punadivase tassa gehe bhattakiccaṃ katvā evamāha “āvuso, mayaṃ tumhe nissāya ciraṃ vasimha, aticiraṃ ekasmiṃ ṭhāne vasantānaṃ manussehi saddhiṃ saṃsaggo hoti, saṃsaggo ca nāma pabbajitānaṃ malaṃ, tasmā gacchāmaha”nti vatvā tena punappunaṃ yāciyamānopi nivattitum na icchi. Atha naṃ so “evam sante gacchatha,

bhante’’ti yāva gāmadvāraṃ anugantvā nivatti. Tāpasopi thokaṃ gantvāva ‘‘imaṃ kuṭumbikaṃ mayā vañcetum vaṭṭatī’’ti cintetvā jaṭānaṃ antare tiṇaṃ ṭhapetvā paṭinivatti. Kuṭumbiko ‘‘kiṃ, bhante, nivattitthā’’ti pucchi. Āvuso tumhākaṃ gehacchadanato me jaṭāsu ekatiṇaṃ laggāṃ, adinnādānañca nāma pabbajitānaṃ na vaṭṭati, taṃ ādāya āgatomhīti. Kuṭumbiko ‘‘chaḍḍetvā gacchatha, bhante’’ti vatvā ‘‘tiṇasalākampi nāma parasantakaṃ na gaṇhāti, aho kukkuccako me ayyo’’ti pasīditvā vanditvā uyyojesi.

Tadā pana bodhisattena bhaṇḍatthāya paccantaṃ gacchantena tasmim nivesane nivāso gahito hoti. So tāpasassa vacanaṃ sutvāva ‘‘addhā iminā duṭṭhatāpasena imassa kiñci gahitaṃ bhavissatī’’ti kuṭumbikaṃ pucchi ‘‘atthi pana te, samma, kiñci etassa tāpasassa santike nikkhitta’’nti? ‘‘Atthi, samma, suvaṇṇanikkhasata’’nti. ‘‘Tena hi gaccha, taṃ upadhārehī’’ti. So paṇṇasālaṃ gantvā taṃ adisvā vegenāgantvā ‘‘natthi, sammā’’ti āha. ‘‘Na te suvaṇṇaṃ aññena gahitaṃ, teneva kuhakatāpasena gahitaṃ, ehi, taṃ anubandhitvā gaṇhāmā’’ti vegena gantvā kūṭatāpasam gaṇhitvā hatthehi ca pādehi ca pothetvā suvaṇṇaṃ āharāpetvā gaṇhiṃsu. Bodhisatto suvaṇṇaṃ disvā ‘‘nikkhasataṃ haramāno asajjitvā tiṇamatte sattosī’’ti vatvā taṃ garahanto imaṃ gāthamāha -

89. ‘‘Vācāva kira te āsi, saṇhā sakhilabhāṇino;
Tiṇamatte asajjittho, no ca nikkhasataṃ hara’’nti.

Tattha vācāva kira te āsi, saṇhā sakhilabhāṇinoti ‘‘pabbajitānaṃ tiṇamattampi adinnaṃ ādātuṃ na vaṭṭatī’’ti evaṃ sakhilaṃ muduvacanaṃ vadantassa vācā eva kira te saṇhā āsi, vacanamattameva maṭṭhaṃ ahosīti attho. Tiṇamatte asajjitthoti kūṭajaṭila ekissā tiṇasalākāya kukkuccaṃ kurumāno tvaṃ satto āsatto laggo ahosi. No ca nikkhasataṃ haranti imaṃ pana nikkhasataṃ haranto asatto nillaggova jātosīti.

Evaṃ bodhisatto taṃ garahitvā ‘‘mā puna, kūṭajaṭila, evarūpamakāsī’’ti ovādaṃ datvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā ‘‘na, bhikkhave, idānevesa bhikkhu kuhako, pubbepi kuhakoyevā’’ti vatvā jātakam samodhānesi - ‘‘tadā kūṭatāpaso kuhakabhikkhu ahosi, paṇḍitapuriso pana ahameva ahosī’’nti.

Kuhakajātakavaṇṇanā navamā.

90. Akataññujātakavaṇṇanā

Yo pubbe katakalyāṇoti idaṃ satthā jetavane viharanto anāthapiṇḍikaṃ ārabha kathesi. Tassa kireko paccantavāsiko seṭṭhi aditṭhasahāyo ahosi. So ekadā paccante uṭṭhānakabhaṇḍassa pañca sakaṭasatāni pūretvā kammantikamanusse āha - ‘‘gacchatha, bho, imaṃ bhaṇḍaṃ sāvattiṃ netvā amhākaṃ sahāyakassa anāthapiṇḍikamahāseṭṭhissa paccagghena vikkiṇitvā paṭibhaṇḍaṃ āharathā’’ti. Te ‘‘sādhū’’ti tassa vacanaṃ sampatiṇṇitvā sāvattiṃ gantvā mahāseṭṭhiṃ disvā paṇṇākāraṃ datvā taṃ pavattiṃ ārocesuṃ. Mahāseṭṭhi ‘‘svāgataṃ vo’’ti tesam āvāsañca paribbayañca dāpetvā sahāyakassa sukhaṃ pucchitvā bhaṇḍaṃ vikkiṇitvā paṭibhaṇḍaṃ dāpesi. Te paccantaṃ gantvā tamatthaṃ attano seṭṭhissa ārocesuṃ.

Aparabhāge anāthapiṇḍikopi tattheva pañca sakaṭasatāni tattha pesesi. Manussā tattha gantvā paṇṇākāraṃ ādāya paccantavāsikaseṭṭhiṃ passiṃsu. So ‘‘kuto

āgacchathā”ti pucchitvā “sāvatthito tumhākaṃ sahāyakassa anāthapiṇḍikassa santikā”ti vutte “anāthapiṇḍikoti kassaci purisassa nāmaṃ bhavissatī”ti parihāsaṃ katvā paṇṇākāraṃ gahetvā “gacchatha tumhe”ti uyyojesi, neva nivāsaṃ, na paribbayaṃ dāpesi. Te sayameva bhaṇḍaṃ vikkiṇitvā paṭibhaṇḍaṃ ādāya sāvatthiṃ āgantvā seṭṭhissa taṃ pavattiṃ ārocesuṃ.

Atha so paccantavāsī punapi ekavāraṃ tatheva pañca sakaṭasatāni sāvatthiṃ pesesi, manussā paṇṇākāraṃ ādāya mahāseṭṭhiṃ passiṃsu. Te pana disvā anāthapiṇḍikassa manussā “mayāṃ, sāmī, etesaṃ nivāsañca bhattañca paribbayañca jānissāmā”ti vatvā tesāṃ sakaṭāni bahinagare tathārūpe ṭhāne mocāpetvā “tumhe idheva vasatha, amhākaṃ vo ghare yāgubhattaṃca paribbaya ca bhavissatī”ti gantvā dāsakammakare sannipātetvā majjhimayāmasamanantare pañca sakaṭasatāni vilumpitvā nivāsanapārupanānīpi nesaṃ acchinditvā goṇe palāpetvā sakaṭāni vicakkāni katvā bhūmiyaṃ ṭhapetvā cakkānīpi gaṇhitvāva agamaṃsu. Paccantavāsino nivāsanamattassapi sāmikā ahutvā bhītā vegena palāyitvā paccantameva gatā. Seṭṭhimanussāpi tamatthaṃ mahāseṭṭhino ārocesuṃ. So “atthi dānidaṃ kathāpābhata”nti satthu santikaṃ gantvā ādito paṭṭhāya sabbaṃ taṃ pavattiṃ ārocesi. Satthā “na kho, gahapati, so paccantavāsī idāneva evaṃsīlo, pubbepi evaṃsīloyeva aho”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto bārāṇasiyaṃ mahāvibhavo seṭṭhi aho. Tasseko paccantavāsiko seṭṭhi adiṭṭhasahāyo aho. Sabbaṃ atītavatthu paccuppannavatthusadisameva bodhisatto pana attano manussehi “ajja amhehi idaṃ nāma kata”nti ārocite “paṭhamāṃ attano kataṃ upakāraṃ ajānantā pacchā evarūpaṃ labhantiyevā”ti vatvā sampattaparīsāya dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha -

90. “Yo pubbe katakalyāṇo, katattho nāvabujjhati;
Pacchā kicce samuppanne, kattāraṃ nādhigacchatī”ti.

Tatrāyaṃ piṇḍattho - khattiyādīsu yo koci puriso pubbe paṭhamataraṃ aññena katakalyāṇo katūpakāro katattho nipphāditakicco hutvā taṃ parena attani kataṃ kalyāṇaṃceva atthañca na jānāti, so pacchā attano kicce samuppanne tassa kiccassa kattāraṃ nādhigacchati na labhatīti.

Evaṃ bodhisatto imāya gāthāya dhammaṃ desetvā dānādīni puñṇāni katvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā paccantavāsī idānīpi paccantavāsīyeva, bārāṇasiseṭṭhi pana ahameva aho”nti.

Akataññujātakavaṇṇanā dasamā.

Apāyimhavaggo navamo.

Tassuddānaṃ -

Surāpānaṃ mittavindaṃ, kāḷakaṇṇī atthadvāraṃ;
Kiṃpakkasīlavīmaṃsaṃ, maṅgalañcāpi sārambhaṃ;
Kuhakaṃ akataññū cāti.

10. Littavaggo

91. Littajātakavaṇṇanā

Littaṃ paramena tejasāti idaṃ satthā jetavane viharanto apaccavekkhitaparibhogam ārabha kathesi. Tasmim kira kāle bhikkhū cīvarādīni labhitvā yebhuyyena apaccavekkhitvā paribhuñjanti. Te cattāro paccaye apaccavekkhitvā paribhuñjamānā yebhuyyena nirayatiracchānayanito na muccanti. Satthā taṃ kāraṇam ñatvā bhikkhūnam anekapariyāyena dhammim katham kathetvā apaccavekkhitaparibhoge ādīnavam dassetvā “bhikkhave, bhikkhunā nāma cattāro paccaye labhitvā apaccavekkhitvā paribhuñjitum na vaṭṭati, tasmā ito paṭṭhāya cattāro paccaye paccavekkhitvā paribhuñjeyyāthā”ti paccavekkhanavidhim dassento “idha pana, bhikkhave, bhikkhu paṭisaṅkhā yoniso cīvaram paṭisevati sītassa paṭighātāyā”tiādīnā nayena tantim ṭhapetvā “bhikkhave, cattāro paccaye evam paccavekkhitvā paribhuñjitum vaṭṭati, apaccavekkhitvā paribhogo nāma halāhalavisaparibhogasadiso. Porāṇakā hi apaccavekkhitvā dosam ajānitvā visam paribhuñjitvā vipākante mahādukkham anubhaviṃsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyam brahmadatte rajjam kārente bodhisatto aññatarasmim mahābhogakule nibbattitvā vayappatto akkhadhutto ahosi. Athāparo kūṭakkhadhutto bodhisattena saddhim kīlanto attano jaye vattamāne keḷimaṇḍalam na bhindati, parājayakāle pana akkham mukhe pakkhipitvā “akkho naṭṭho”ti keḷimaṇḍalam bhinditvā pakkamati. Bodhisatto tassa taṃ kāraṇam ñatvā “hotu, jānissāmettha patirūpakāraṇa”nti akkhe ādāya attano ghare halāhalavisena rañjitvā punappunam sukkhāpetvā te ādāya tassa santikam gantvā “ehi, samma, akkhehi kīlāmā”ti āha. So “sādhū, sammā”ti keḷimaṇḍalam sajjetvā tena saddhim kīlanto attano parājayakāle ekaṃ akkham mukhe pakkhipi. Atha naṃ bodhisatto tathā karontaṃ disvā “gilāhi tāva, pacchā idaṃ nāmetanti jānissasī”ti codetum imaṃ gāthamāha -

91. “Littaṃ paramena tejasā, gilamakkham puriso na bujjhati;
Gila re gila pāpadhuttaka, pacchā te kaṭukaṃ bhavissatī”ti.

Tattha littanti makkhitam rañjitaṃ. Paramena tejasāti uttamatejasampannena halāhalavisena. Gilanti gilanto. Akkhanti guḷakaṃ. Na bujjhatīti “ayaṃ me gilato idaṃ nāma karissatī”ti na jānāti. Gila reti gilāhi are. Gilāti punapi codento vadati. Pacchā te kaṭukaṃ bhavissatīti imasmim te akkhe gilite pacchā etaṃ visam tikhiṇam bhavissatīti attho.

So bodhisattassa kathentasseva visavegena mucchito akkhīni parivattetvā khandham nāmetvā pati. Bodhisatto “idānissa jīvitadānam dātum vaṭṭatī”ti osadhaparibhāvitam vamanayogaṃ datvā vamevā sappiphāṇitamadhusakkarādayo khādāpetvā arogaṃ katvā “puna evarūpaṃ mā akāsī”ti ovaditvā dānādīni puñṇāni katvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “bhikkhave, apaccavekkhitaparibhogo nāma apaccavekkhitvā katavisaparibhogasadiso hotī”ti vatvā jātakam samodhānesi - “tadā paṇḍitadhutto ahameva ahosiṃ, kūṭadhutto panettha na kathīyati, yathā ca ettha, evam sabbattha. Yo pana imasmim kāle na paññāyati, so na kathīyatevā”ti.

Littajātakavaṇṇanā paṭhamā.

92. Mahāsārajātakavaṇṇanā

Ukkaṭṭhe sūramicchantīti idaṃ satthā jetavane viharanto āyasmantaṃ ānandattheraṃ ārabha kathesi. Ekasmiñhi samaye kosalarañño itthiyo cintayimso “buddhuppādo nāma dullabho, tathā manussapaṭilābho, paripuṇṇāyatanatā ca. Mayañca imaṃ dullabhaṃ khaṇasamavāyaṃ labhitvāpi attano ruciyā vihāraṃ gantvā dhammaṃ vā sotuṃ buddhapūjaṃ vā kātuṃ dānaṃ vā dātuṃ na labhāma, mañjūsāya pakkhittā viya vasāma, rañño kathetvā amhākaṃ dhammaṃ desetum anucchavikaṃ ekaṃ bhikkhuṃ pakkosāpetvā tassa santike dhammaṃ sossāma, tato yaṃ sakkhissāma, taṃ uggaṇhissāma, dānādīni ca puññāni karissāma. Evaṃ no ayaṃ khaṇapaṭilābho saphalo bhavissatī”ti. Tā sabbāpi rājānaṃ upasaṅkamtivā attanā cintitakāraṇaṃ kathayimso. Rājā “sādhū”ti sampaṭicchī.

Athekadivasam rājā uyyānakīlaṃ kīlitukāmo uyyānapālaṃ pakkosāpetvā “uyyānaṃ sodhehi”ti āha. Uyyānapālo uyyānaṃ sodhento satthāraṃ aññatarasmiṃ rukkhamaṇe nisinnaṃ disvā rañño santikaṃ gantvā “suddhaṃ, deva, uyyānaṃ, apicettha aññatarasmiṃ rukkhamaṇe bhagavā nisinno”ti āha. Rājā “sādhū, samma, satthu santike dhammampi sossāmā”ti alaṅkatarathaṃ abhiruhitvā uyyānaṃ gantvā satthu santikaṃ agamāsi.

Tasmiñca samaye chattapāṇi nāmeko anāgāmī upāsako satthu santike dhammaṃ suṇamāno nisinno hoti. Rājā taṃ disvā āsaṅkamāno muhuttaṃ ṭhatvā puna “sacāyaṃ pāpako bhaveyya, na satthu santike nisīditvā dhammaṃ suṇeyya, apāpakena iminā bhavitabba”nti cintetvā satthāraṃ upasaṅkamtivā vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Upāsako buddhagāravena rañño paccuṭṭhānaṃ vā vandanaṃ vā na akāsi, tenassa rājā anattamanā ahoṣi. Satthā tassa anattamanabhāvaṃ ñatvā upāsakassa guṇaṃ kathesi “ayaṃ, mahārāja, upāsako bahussuto āgatāgamo kāmesu vītarāgo”ti rājā “na iminā orakena bhavitabbaṃ, yassa satthā guṇaṃ vaṇṇetī”ti cintetvā “upāsaka, vadeyyāsi yena te attho”ti āha. Upāsako “sādhū”ti sampaṭicchī. Rājā satthu santike dhammaṃ sutvā satthāraṃ padakkhiṇaṃ katvā pakkāmi.

So ekadivasam uparipāsāde mahāvātapānaṃ vivaritvā ṭhito taṃ upāsakaṃ bhuttaṭātarāsaṃ chattaṃmādāya jetavanaṃ gacchantaṃ disvā pakkosāpetvā evamāha “tvaṃ kira, upāsaka, bahussuto, amhākañca itthiyo dhammaṃ sotukāmā ceva uggaṇhetukāmā ca, sādhū vatassa sace tāsāṃ dhammaṃ vāceyyāsi”ti. “Deva, gihīnaṃ nāma rājantepure dhammaṃ desetum vā vācetum vā nappatirūpaṃ, ayyānaṃ eva patirūpa”nti. Rājā “saccaṃ esa vadatī”ti uyyojetvā itthiyo pakkosāpetvā “bhadde, ahaṃ tumhākaṃ dhammadesanattāya ca dhammavācanattāya ca satthu santikaṃ gantvā ekaṃ bhikkhuṃ yācāmi, asītiyā mahāsāvakesu kataraṃ yācāmi”ti āha. Tā sabbāpi mantetvā dhammabhaṇḍāgārikaṃ ānandattherameva ārocesuṃ. Rājā satthu santikaṃ gantvā vanditvā ekamantaṃ nisinno evamāha “bhante, amhākaṃ gehe itthiyo ānandattherassa santike dhammaṃ sotuñca uggaṇhituñca icchanti, sādhū vata sace thero amhākaṃ gehe dhammaṃ deseyya ceva vāceyya cā”ti. Satthā “sādhū”ti sampaṭicchitvā therāṃ āṇāpesi. Tato paṭṭhāya rañño itthiyo therassa santike dhammaṃ suṇanti ceva uggaṇhanti ca.

Athekadivasam rañño cūlāmaṇi naṭṭho. Rājā tassa naṭṭhabhāvaṃ sutvā amacce āṇāpesi “sabbe antovaḷaṇṇanake manusse gahetvā cūlāmaṇiṃ āharāpethā”ti. Amaccā mātugāme ādiṃ katvā cūlāmaṇiṃ paripucchantā adisvā mahājanaṃ kilamenti. Taṃ divasaṃ ānandatthero rājanivesanaṃ pavitṭho. Yathā tā itthiyo pubbe therāṃ disvāva haṭṭhatuṭṭhā dhammaṃ suṇanti ceva uggaṇhanti ca, tathā akatvā

sabbā domanassappattāva ahesuṃ. Tato therena “kasmā tumhe ajja evarūpā jātā”ti pucchitā evamāhaṃsu “bhante, rañño cūḷāmaṇiṃ pariyesāmāti amaccā mātugāme upādāya antovaḷaṇṇjanake kilamenti, na jānāma kassa ‘kiṃ bhavissatī’ti, tenamha domanassappattā”ti. Thero “mā cintayitthā”ti tā samassāsetvā rañño santikaṃ gantvā paññattāsane nisīditvā “maṇi kira te, mahārāja, naṭṭho”ti pucchi. “Āma, bhante”ti. “Asakkhi pana taṃ āharāpetu”nti. “Bhante, sabbaṃ antojanaṃ gahetvā kilamentopi na sakkomi āharāpetu”nti. “Mahārāja, mahājanaṃ akilametvāva āharaṇūpāyo atthī”ti. “Kataro, bhante”ti? “Piṇḍadānaṃ, mahārāja”ti. “Kataraṃ piṇḍadānaṃ, bhante”ti? “Mahārāja, yattakesu āsaṅkā atthi, te gahetvā ekekassa ekekaṃ palālapīṇḍaṃ vā mattikāpiṇḍaṃ vā datvā ‘imaṃ paccūsakāle āharitvā asukaṭṭhāne nāma pātethā’ti vattabbaṃ. Yena gahito bhavissati, so tasmīṃ pakkhipitvā āharissati. Sace paṭhamadivaseyeva pātentī, iccetaṃ kusalaṃ. No ce pātentī, dutiyadivasepi tatiyadivasepi tatheva kātabbaṃ. Evaṃ mahājano ca na kilamissati, maṇiṇca labhissasī”ti evaṃ vatvā thero agamāsī.

Rājā vuttanayeneva tayo divase dāpesi, neva maṇiṃ āhariṃsu. Thero tatiyadivase āgantvā “kiṃ, mahārāja, pātito maṇi”ti pucchi. “Na pātentī, bhante”ti. “Tena hi, mahārāja, mahātalasmimyeva paṭicchannaṭṭhāne mahācāṭiṃ ṭhapāpetvā udakassa pūrāpetvā sāṇiṃ parikkhipāpetvā ‘sabbe antovaḷaṇṇjanakamanussā ca itthiyo ca uttarāsaṅgaṃ katvā ekekova antosāṇiṃ pavisitvā hatthaṃ dhovitvā āgacchantū’ti vadehī”ti thero imaṃ upāyaṃ ācikkhitvā pakkāmi. Rājā tathā kāresi. Maṇicoro cintesi “dhammabhaṇḍāgārīko imaṃ adhikaraṇaṃ ādāya maṇiṃ adassetvā osakkissatīti atṭhānametaṃ, pātetuṃ dāni vaṭṭatī”ti maṇiṃ paṭicchannaṃ katvā ādāya antosāṇiṃ pavisitvā cāṭiyaṃ pātetvā nikkhamī. Sabbesaṃ nikkhantakāle udakaṃ chaḍḍetvā maṇiṃ addasaṃsu. Rājā “theraṃ nissāya mahājanaṃ akilametvāva me maṇi laddho”ti tussi, antovaḷaṇṇjanakamanussāpi “theraṃ nissāya mahādukkhato muttamhā”ti tussiṃsu. “Therassānubhāvena rañño cūḷāmaṇi laddho”ti therassānubhāvo sakalanagare ceva bhikkhusaṅghe ca pākaṭo jāto.

Dhammasabhāyaṃ sannisinnā bhikkhū therassa guṇaṃ vaṇṇayiṃsu “āvuso, ānandatthero attano bahussutatāya paṇḍiccena upāyakusalatāya mahājanaṃ akilametvā upāyeneva rañño maṇiṃ dassesī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāni ānandeneva parahatthagataṃ bhaṇḍaṃ dassitaṃ, pubbepi paṇḍitā mahājanaṃ akilametvā upāyeneva tiracchānahatthagataṃ bhaṇḍaṃ dassayiṃsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto sabbasippesu nipphattiṃ patto tasseva amacco ahosi. Athekadivasaṃ rājā mahantena parivārena uyyānaṃ gantvā vanantarāni vicaritvā udakakīḷaṃ kīḷitukāmo maṅgalapokkharāṇi otaritvā itthāgārampi pakkosi. Itthiyo attano attano sīsūpagagīvūpagādīni ābharaṇāni omuñcitvā uttarāsaṅgesu pakkhipitvā samuggapiṭṭhesu ṭhapetvā dāsiyo paṭicchāpetvā pokkharāṇi otariṃsu. Athekā uyyānamakkaṭī sākhaṇtare nisinnā devim piḷandhanāni omuñcitvā uttarāsaṅge pakkhipitvā samuggapiṭṭhe ṭhapayamānaṃ disvā tassā muttāhāraṃ piḷandhitukāmā hutvā dāsiyā pamādaṃ olokayamānā nisīdi, dāsīpi taṃ rakkhamānā taṃ oloketvā nisinnāyeva niddāyitūṃ ārabhi. Makkaṭī tassā pamādabhāvaṃ ñatvā vātavegena otaritvā

mahāmuttāhāraṃ gīvāya paṭimuñcitvā vātavegena uppatitvā sākhaṇṭare nisīditvā aññāsaṃ makkaṭṭinaṃ dassanabhayaṇa ekasmiṃ rukkhassusiraṭṭhāṇe ṭhapetvā upasantūpasantā viya taṃ rakkhamānā nisīdi.

Sāpi kho dāsī paṭibujjhivā muttāhāraṃ apassantī kampamānā aññaṃ upāyaṃ adisvā “puriso deviyā muttāhāraṃ gahetvā palāto”ti mahāviraṇaṃ viravi. Ārakkhamanussā tato tato sannipatitvā tassā vacanaṃ sutvā rañño ārocayimsu. Rājā “coraṃ gaṇhathā”ti āha. Purisā uyyānā nikkhamitvā “coraṃ gaṇhatha, coraṃ gaṇhathā”ti ito cito ca olokenti. Atheko jānapado balikārapuriso taṃ saddaṃ sutvā kampamāno palāyi. Taṃ disvā rājapurisā “ayaṃ coro bhavissatī”ti anubandhitvā taṃ gahetvā pothetvā “are, duṭṭhacora, evaṃ mahāsāraṃ nāma piḷandhanaṃ avaharissasī”ti paribhāsimsu. So cintesi “sacāhaṃ ‘na gaṇhāmī’ti vakkhāmi, ajja me jīvitam natthi, pothentāyeva maṃ māressanti, sampatichhāmi na”nti. So “āma, sāmi, gahitaṃ me”ti āha. Atha naṃ bandhitvā rañño santikaṃ ānayimsu. Rājāpi naṃ pucchi “gahitaṃ te mahāsārapīḷandhana”nti? “Āma, devā”ti. “Idāni taṃ kaha”nti. “Deva, mayā mahāsāraṃ nāma mañcapīṭhampi na diṭṭhapubbaṃ, seṭṭhi pana maṃ mahāsārapīḷandhanaṃ gaṇhāpesi, sohaṃ taṃ gahetvāva tassa adāsim, so naṃ jānātī”ti.

Rājā seṭṭhiṃ pakkosāpetvā “gahitaṃ te imassa hatthato mahāsārapīḷandhana”nti pucchi. “Āma, devā”ti. “Kahaṃ ta”nti. “Purohitassa me dinna”nti. Purohitampi pakkosāpetvā tatheva pucchi, sopi sampatichhitvā “gandhabbassa me dinna”nti āha. Tampi pakkosāpetvā “purohitassa hatthato te mahāsārapīḷandhanaṃ gahita”nti pucchi. “Āma, devā”ti. “Kahaṃ ta”nti. “Kilesavasena me vaṇṇadāsiyā dinna”nti. Tampi pakkosāpetvā pucchi, sā “na gaṇhāmī”ti āha. Te pañca jane pucchantānaññeva sūriyo atthaṃ gato. Rājā “idāni vikālo jāto, sve jānissāmā”ti te pañca jane amaccānaṃ datvā nagaraṃ pāvisi.

Bodhisatto cintesi - “idaṃ piḷandhanaṃ antovaḷaṇṇe natṭhaṃ, ayaṇca gahapatiko bahivaḷaṇṇo, dvārepi balavārakkho, tasmā antovaḷaṇṇanakānaṃ taṃ gahetvā palāyituṃ na sakkā. Evaṃ neva bahivaḷaṇṇanakānaṃ, na anto, uyyāne vaḷaṇṇanakānaṃ gahaṇūpāyo dissati. Iminā duggatamanussena ‘seṭṭhissa me dinna’nti kathentena attano mokkhatthāya kathitaṃ bhavissati, seṭṭhināpi ‘purohitassa me dinna’nti kathentena ‘ekato hutvā nittharissāmī’ti cintetvā kathitaṃ bhavissati, purohitenāpi ‘gandhabbassa me dinna’nti kathentena ‘bandhanāgāre gandhabbaṃ nissāya sukhena vasissāmā’ti cintetvā kathitaṃ bhavissati, gandhabbenāpi ‘vaṇṇadāsiyā me dinna’nti kathentena ‘ekantena anukkaṇṭhitā bhavissāmā’ti cintetvā kathitaṃ bhavissati, imehi pañcahi corehi na bhavitabbaṃ, uyyāne makkaṭṭa bahū, piḷandhanena ekissā makkaṭṭiyā hatthe āruḷhena bhavitabba”nti. So rājānaṃ upasaṅkamtivā “mahārāja, core amhākaṃ niyyādettha, mayaṃ taṃ kiccaṃ sodhessāmā”ti āha. Rājā “sādhu, paṇḍita, sodhehī”ti tassa niyyādesi.

Bodhisatto attano dāsapurise pakkosāpetvā te pañca jane ekasmiṃyeva ṭhāne vasāpetvā samantā ārakkhaṃ katvā kaṇṇaṃ datvā “yaṃ te aññaṃaññaṃ kathenti, taṃ mayhaṃ ārocethā”ti vatvā pakkāmi. Te tathā akaṃsu. Tato manussānaṃ sannisinnavelāya seṭṭhi taṃ gahapatikaṃ āha - “are, duṭṭhagahapati, tayā ahaṃ, mayā vā tvaṃ kahaṃ diṭṭhapubbo, kadā te mayhaṃ piḷandhanaṃ dinna”nti āha. So “sāmi mahāseṭṭhi, ahaṃ mahāsāraṃ nāma rukkhassārapādakaṃ mañcapīṭhampi na jānāmi, ‘taṃ nissāya pana mokkhaṃ labhissāmī’ti evaṃ avacaṃ, mā me kujja,

sāmī”ti āha. Purohitopi seṭṭhiṃ āha “mahāseṭṭhi, tvaṃ iminā attano adinnakameva mayhaṃ kathaṃ adāsī”ti? “Mayampi dve issarā, amhākaṃ ekato hutvā t̥hitakāle kammaṃ khippaṃ nipphajjissatī”ti kathesinti. Gandhabbopi purohitaṃ āha “brāhmaṇa, kadā tayā mayhaṃ piḷandhanaṃ dinna”nti? “Ahaṃ taṃ nissāya vasanaṭṭhāne sukhaṃ vasissāmī”ti kathesinti. Vaṇṇadāsīpi gandhabbaṃ āha “are duṭṭhagandhabba, ahaṃ kadā tava santikaṃ gatapubbā, tvaṃ vā mama santikaṃ āgatapubbo, kadā te mayhaṃ piḷandhanaṃ dinna”nti? Bhagini kiṃkāraṇā kujjhasi, “amhesu pañcasu ekato vasantesu gharāvāso bhavissati, anukkaṇṭhamānā sukhaṃ vasissāmā”ti kathesinti. Bodhisatto payojitamanussānaṃ santikā taṃ kathaṃ sutvā tesam̐ tathato acorabhāvaṃ ñatvā “makkaṭṭiyā gahitapiḷandhanaṃ upāyeneva pātessāmī”ti geṇḍumayāni bahūni piḷandhanāni kāretvā uyyāne makkaṭṭiyo gāhāpetvā hatthapādagīvāsu geṇḍupiḷandhanāni piḷandhāpetvā vissajjesi. Itarā makkaṭṭi piḷandhanaṃ rakkhamānā uyyāne eva nisīdi.

Bodhisatto manusse āṇāpesi “gacchatha tumhe, uyyāne sabbā makkaṭṭiyo upadhāretha, yassā taṃ piḷandhanaṃ passatha, taṃ uttāsetvā piḷandhanaṃ gaṇhathā”ti. Tāpi kho makkaṭṭiyo “piḷandhanaṃ no laddha”nti tuṭṭhapahaṭṭhā uyyāne vicarantiyo tassā santikaṃ gantvā “passa amhākaṃ piḷandhana”nti āhaṃsu. Sā makkaṭṭi asahamānā “kiṃ iminā geṇḍupiḷandhanenā”ti muttāhāraṃ piḷandhitvā nikkhami. Atha naṃ te purisā disvā piḷandhanaṃ chaḍḍāpetvā āharitvā bodhisattassa adaṃsu. So taṃ ādāya rañño dassetvā “idaṃ te deva piḷandhanaṃ, te pañcapi acorā, idaṃ pana uyyāne makkaṭṭiyā ābhata”nti āha. “Kathaṃ pana te, paṇḍita, makkaṭṭiyā hatthaṃ āruḷhabhāvo ñāto, kathaṃ te gahita”nti? So sabbam̐ ācikkhi. Rājā tuṭṭhamānaso “saṅgāmasīsādīsu nāma sūrādayo icchitabbā hontī”ti bodhisattassa thutim̐ karonto imaṃ gāthamāha -

92. “Ukkaṭṭhe sūramicchanti, mantīsu akutūhalaṃ;
Piyañca annapānamhi, atthe jāte ca paṇḍita”nti.

Tattha ukkaṭṭheti upakaṭṭhe, ubhatobyūḷhe saṅgāme sampahāre vattamāneti attho. Sūramicchantīti asaniyāpi matthake patamānāya apalāyinaṃ sūraṃ icchanti, tasmiṃ khaṇe evarūpo saṅgāmayodho patthetabbo hoti. Mantīsu akutūhalanti kattabbākattabbakiccaṃ sammantanakāle uppanne mantīsu yo akutūhalo avikiṇṇavāco mantam̐ na bhindati, taṃ icchanti, tādiso tesu t̥hānesu patthetabbo hoti. Piyañca annapānamhīti madhure annapāne paccupaṭṭhite sahaparibhuñjanatthāya piyapuggalaṃ patthenti, tādiso tasmiṃ kāle patthetabbo hoti. Atthe jāte ca paṇḍitanti atthagambhīre dhammagambhīre kismiñcideva kāraṇe vā pañhe vā uppanne paṇḍitaṃ vicakkhaṇaṃ icchanti. Tathārūpo hi tasmiṃ samaye patthetabbo hotīti.

Evaṃ rājā bodhisattaṃ vaṇṇetvā thometvā ghanavassaṃ vassento mahāmegho viya sattāhi ratanehi pūjetvā tassovāde t̥hatvā dānādīni puññāni katvā yathākammaṃ gato, bodhisattopi yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā therassa guṇaṃ kathetvā jātaṃ samodhānesi - “tadā rājā ānando ahosi, paṇḍitāmacco pana ahameva ahosi”nti.

Mahāsārajātakavaṇṇanā dutiyā.

93. Vissāsabhojanajātakavaṇṇanā

Na vissase avissattheti idaṃ satthā jetavane viharanto vissāsabhojanaṃ ārabha kathesi. Tasmim kira samaye yebhuyyena bhikkhū “mātarā no dinnam, pitarā no dinnam, bhātārā, bhaginiyā, cūlamātarā, cūlapitarā, mātulena, mātulāniyā dinnam. Amhākaṃ gihikālepi bhikkhukālepi ete dātuṃ yuttarūpāvā”ti ñātihi dinne cattāro paccaye vissatthā hutvā apaccavekkhitvā paribhuñjanti. Satthā taṃ kāraṇaṃ ñatvā “bhikkhūnaṃ mayā dhammadesanaṃ kātuṃ vaṭṭatī”ti bhikkhū sannipātāpetvā “bhikkhave, bhikkhunā nāma ñātihipi aññātihipi dinnake cattāro paccaye paccavekkhitvāva paribhogo kātabbo. Apaccavekkhitvā paribhogaṃ katvā hi kālaṃ kurumāno bhikkhu yakkhapetaattabhāvato na muccati, apaccavekkhitaparibhogo nāmesa visaparibhogasadiṣo. Visañhi vissāsikena dinnakampi avissāsikena dinnakampi māretiyeva. Pubbepi vissāsena dinnam viṣaṃ paribhuñjitvā jīvitakkhayaṃ pattā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto mahāvibhavo seṭṭhi ahoṣi. Tasseko gopālako kiṭṭhasambādhasamaye gāvo gahetvā araññaṃ pavisitvā tattha gosālaṃ katvā rakkhanto vasati. Seṭṭhino ca kālena kālaṃ gorasaṃ āharati. Athassa gosālāya avidūre sīho nivāsaṃ gaṇhi. Gāvīnaṃ sīhasantāsena milātānaṃ khīraṃ mandaṃ ahoṣi. Atha naṃ ekadivasam sappiṃ ādāya āgataṃ seṭṭhi pucchi “kiṃ nu kho, samma gopālaka, mandaṃ sappi”ti? So taṃ kāraṇaṃ ācikkhi. “Atthi pana, samma, tassa sīhassa katthaci paṭibandho”ti? “Atthissa sāmi, ekāya migamātukāya saddhiṃ saṃsaggo”ti. “Sakkā pana taṃ gāhāpetu”nti? “Sakkā, sāmi”ti. “Tena hi taṃ gahetvā tassā nalāṭato paṭṭhāya sarīre lomāni visena punappunaṃ rajitvā sukkhāpetvā dve tayo divase atikkāmetvā taṃ migamātukaṃ vissajjehi, so tassā sinehena sarīraṃ lehitvā jīvitakkhayaṃ pāpuṇissati. Athassa cammanakhadāṭhā ceva vasañca maṃsañca gahetvā āgaccheyyāsī”ti halāhalavisam datvā uyyojesi.

So gopālako jālaṃ khipitvā upāyena taṃ migamātukaṃ gaṇhitvā tathā akāsi. Sīho taṃ disvāva balavasinehena tassā sarīraṃ lehitvā jīvitakkhayaṃ pāpuṇi. Gopālakopi cammādīni gahetvā bodhisattassa santikaṃ agamāsi. Bodhisatto taṃ kāraṇaṃ ñatvā “paresu sineho nāma na kātabbo, evaṃ balasampannopi sīho migarājā kilesavasena saṃsaggaṃ nissāya migamātukāya sarīraṃ lehanto visaparibhogaṃ katvā jīvitakkhayaṃ patto”ti vatvā sampattaparisāya dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha

93. “Na vissase avissatthe, vissatthepe na vissase;
Vissāsā bhayamanveti, sīhaṃva migamātukā”ti.

Tatrāyaṃ saṅkhepattho - yo pubbe sabhayaṃ attani avissattho ahoṣi, tasmim avissatthe, yo pubbepi nibbhayaṃ attani vissāsikoyeva, tasmim vissatthepe na vissase, neva vissāsaṃ kareyya. Kiṃkāraṇā? Vissāsā bhayamanveti, yo hi mittepi amittepi vissāso, tato bhayameva āgacchati. Kathaṃ? Sīhaṃva migamātukā, yathā mittasanthavavasena katavissāsāya migamātukāya santikā sīhassa bhayaṃ anveti, upagataṃ sampattanti attho. Yathā vā vissāsavasena sīhaṃ migamātukā anvetā upagatātipi attho.

Evaṃ bodhisatto sampattaparisāya dhammaṃ desetvā dānādīni puññāni katvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi - “tadā mahāseṭṭhi ahameva ahoṣi”nti.

94. Lomahaṃsajātakavaṇṇanā

Sotatto sosinno cevāti idaṃ satthā vesāliṃ upanissāya pāṭikārāme viharanto sunakkhattaṃ ārabha kathesi. Ekasmiñhi samaye sunakkhatto satthu upaṭṭhāko hutvā pattacīvaramādāya vicaramāno korakkhattiyassa dhammaṃ rocento dasabalassa pattacīvaramaṃ niyyādetvā korakkhattiyaṃ nissāya vasati. Tassa kālakañjikaasurayoniyaṃ nibbattakāle gihi hutvā “natthi samaṇassa gotamassa uttari manussadhammā alamariyaññadassanaviseso, takkapariyāhataṃ samaṇo gotamo dhammaṃ deseti vīmaṃsānucaritaṃ sayamṃpaṭibhānaṃ. Yassa ca khvāssa atthāya dhammo desito, na so niyyāti takkarassa sammā dukkhakkhayāyā”ti vesāliyaṃ tiṇṇaṃ pākārānaṃ antare vicaranto satthu avaṇṇaṃ bhāsati.

Athāyasmā sārīputto piṇḍāya caranto tassevaṃ avaṇṇaṃ bhāsantassa sutvā piṇḍapātaṭṭhikkanto tamatthaṃ bhagavato ārocesi. Bhagavā “kodhano, sārīputta, sunakkhatto moghapuriso, kodhavasenevamāha, kodhavasenāpi pana ‘na so niyyāti takkarassa sammā dukkhakkhayāyā’ti vadanto ajānitvāpi mayhaṃ guṇameva bhāsati. Na kho pana so moghapuriso mayhaṃ guṇaṃ jānāti. Mayhañhi, sārīputta, cha abhiññā nāma atthi, ayampi me uttarimanussadhammova. Dasabalaññāni atthi, catuvesāraññānaṃ atthi, catuyoniparicchedakaññānaṃ atthi, pañcagatiparicchedakaññānaṃ atthi, ayampi me uttarimanussadhammova. Evaṃ uttarimanussadhammasamannāgataṃ pana maṃ yo evaṃ vadeyya ‘natthi samaṇassa gotamassa uttarimanussadhammo’ti, so taṃ vācaṃ appahāya taṃ cittaṃ appahāya taṃ diṭṭhiṃ appaṭinissajjitvā yathābhataṃ nikkhitto evaṃ niraye”ti evaṃ attano vijjamānaṃ uttarimanussadhammassa guṇaṃ kathetvā “sunakkhatto kira, sārīputta, korakkhattiyassa dukkarakārikāya micchātape pasanno, micchātape pasīdantena pana mayi eva pasīdituṃ vaṭṭati. Ahañhi ito ekanavutikappamatthake ‘atthi nu kho ettha sāro’ti bāhirakaṃ micchātapaṃ vīmaṃsanto caturaṅgasamannāgataṃ brahmacariyavāsaṃ vasiṃ, tapassī sudaṃ homi paramatapassī, lūkho sudaṃ homi paramalūkho, jegucchī sudaṃ homi paramajegucchī, pavivitto sudaṃ homi paramapavivitto”ti vatvā therena yācito atītaṃ āhari.

Atīte ekanavutikappamatthake bodhisatto “bāhirakatapaṃ vīmaṃsissāmī”ti ājīvakapabbajjaṃ pabbajitvā acelako ahosi rajojalliko, pavivitto ahosi ekavīhārī. Manusse disvā migo viya palāyi, mahāvīkatibhojano ahosi, vacchakagomayādīni paribhuñji, appamādavīhāratthāya araññe ekasmiṃ bhīṃsanake vanasaṇḍe vihāsi. Tasmimpi viharanto himapātasamaye antaraṭṭhake rattiṃ vanasaṇḍā nikkhamitvā abbhokāse viharitvā sūriye uggate vanasaṇḍaṃ pavisati. So yathā rattiṃ abbhokāse himodakena tinto, tatheva divā vanasaṇḍato paggharantehi udakabindūhi temayi. Evaṃ ahorattaṃ sītadukkhāṃ anubhoti. Gimhānaṃ pana pacchime māse divā abbhokāse viharitvā rattiṃ vanasaṇḍaṃ pavisati. So yathā divā abbhokāse ātapena pariḷāhappatto, tatheva rattiṃ nivāte vanasaṇḍe pariḷāhaṃ pāpuṇāti, sarīrā sedadhārā muccanti. Athassa pubbe assutapubbā ayaṃ gāthā paṭibhāsi -

94. “Sotatto sosinno ceva, eko bhīṃsanake vane;
Naggo na caggimāsīno, esanāpasuto munī”ti.

Tattha sotattoti sūriyasantāpena suṭṭhu tatto. Sosinnoti himodakena susinno suṭṭhu tinto. Eko bhīṃsanake vaneti yattha pavitṭhānaṃ yebhuyyena lomāni haṃsanti, tathārūpe bhīṃsanakevanasaṇḍe eko adutiyo va ahoṣinti dīpeti. Naggo na caggimāsīnoti naggo ca na ca aggimāsīno. Tathā sītena pīḷiyamānopi neva nivāsanapārūpanaṃ vā ādiyaṃ, na ca aggaṃ āgamma nisīdinti dīpeti. Esanāpasutoti abrahmacariyepi tasmiṃ brahmacariyasaññī hutvā “brahmacariyamevetam esanā gavesanā upāyo brahmalokassā”ti evaṃ tāya brahmacariyesanāya pasuto anuyutto ussukkaṃ āpanno ahoṣinti dasseti. Munīti “muni kho esa monatthāya paṭipanno”ti evaṃ lokena sambhāvito ahoṣinti dīpeti.

Evaṃ caturaṅgasamannāgataṃ brahmacariyaṃ caritvā bodhisatto maraṇakāle upaṭṭhitaṃ nirayanimittaṃ disvā “idaṃ vatasamādānaṃ niratthaka”nti ñatvā taṅkhaṇaṇṇeva taṃ laddhiṃ bhinditvā sammādiṭṭhiṃ gahetvā devaloke nibbatti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi - “ahaṃ tena samayena so ājīvako ahoṣi”nti.

Lomahaṃsajātakavaṇṇanā catutthā.

95. Mahāsudassana-jātakavaṇṇanā

Aniccā vata saṅkhārāti idaṃ satthā parinibbānamañce nipanno ānandattherassa “mā, bhante, bhagavā imasmiṃ khuddakanagaraḥ”tyādivacanaṃ ārabha kathesi. Tathāgate hi jetavane viharante sārīputtatthero kattikapuṇṇamāyaṃ nāḷakagāmake jāto varake parinibbāyi, mahāmogallāno kattikamāsasseva kāḷapakkaṃ māvasiyaṃ. Evaṃ parinibbute aggasāvaka yuge “ahampi kusiṇārāyaṃ parinibbāyissāmī”ti anupubbena cārikaṃ caramāno tattha gantvā yamakasālānamantare uttarasīsake mañcake anuṭṭhānaseyyāya nipajji. Atha naṃ āyasmā ānandatthero “mā, bhante, bhagavā imasmiṃ khuddakanagaraḥ visame ujjāṅgalanagaraḥ, sākhānagaraḥ parinibbāyi, aññesaṃ campārājagahādīnaṃ mahānagarānaṃ aññatarasmiṃ bhagavā parinibbāyatū”ti yāci. Satthā “mā, ānanda, imaṃ ‘khuddakanagaraḥ, ujjāṅgalanagaraḥ sākhānagaraḥ’nti vadehi, ahañhi pubbe sudassana cakkavattirājakāle imasmiṃ nagare vasiṃ, tadā idaṃ dvādasayojanikena ratanapākārena parikkhittaṃ mahānagaraṃ ahoṣi”ti vatvā therena yācito atītaṃ āharanto mahāsudassanasuttaṃ kathesi.

Tadā pana mahāsudassanaṃ sudhammapāsādā otaritvā avidūre sattaratanamaye tālavane paññattasmiṃ kappiyamañcake dakkhiṇena passena anuṭṭhānaseyyāya nipannaṃ disvā “imāni te, deva, caturāsīti nagarasahassāni kusāvatarājadhānippamukhāni, ettha chandaṃ karohī”ti subhaddāya deviyā vutte mahāsudassano “mā devi evaṃ avaca, atha kho ‘ettha chandaṃ vinehi, mā apekkhaṃ akāsī’ti evaṃ maṃ ovadā”ti vatvā “kiṃkāraṇā, devā”ti pucchito “ajjāhaṃ kālakiriyaṃ karissāmī”ti. Atha naṃ devī rodamānā akkhīni puñchitvā kicchena kasirena tathā vatvā rodi paridevi. Sesāpi caturāsītisahassaitthiyo rodiṃsu parideviṃsu. Amaccādīsūpi ekopi adhivāsetuṃ nāsakkhi, sabbepi rodiṃsu. Bodhisatto “alaṃ, bhaṇe, mā saddamakatthā”ti sabbe nivāretvā deviyā āmantetvā “mā tvam devi rodi, mā paridevi. Tilaphalamattopi hi saṅkhāro nicco nāma natthi, sabbepi aniccā bheda nadhammā evā”ti vatvā deviyā ovadanto imaṃ gāthamāha -

95. “Aniccā vata saṅkhārā, uppādavayadhammino;
Uppajjitvā nirujjhanti, tesam vūpasamo sukho”ti.

Tattha aniccā vata saṅkhārāti bhadde subhaddādevi, yattakā kehici paccayehi samāgantvā katā khandhāyatanādayo saṅkhārā, sabbe te aniccāyeva nāma. Etesu hi rūpaṃ aniccaṃ...pe... viññāṇaṃ aniccaṃ. Cakkhu aniccaṃ...pe... dhammā aniccā. Yaṃkiñci saviññāṇakaṃ aviññāṇakaṃ ratanaṃ, sabbaṃ taṃ aniccameva. Iti “aniccā vata saṅkhārā”ti gaṇha. Kasmā? Uppādavayadhamminoti, sabbe hete uppādadhammino ceva vayadhammino ca uppajjanabhijjanasabhāvāyeva, tasmā “aniccā”ti veditabbā. Yasmā ca aniccā, tasmā uppajjitvā nirujjhanti, uppajjitvā tṭhitiṃ patvāpi nirujjhantiyeva. Sabbeva hete nibbattamānā uppajjanti nāma, bhijjamānā nirujjhanti nāma. Tesam uppāde satiyeva ca tṭhiti nāma hoti, tṭhitiyā satiyeva bhaṅgo nāma hoti, na hi anuppannassa tṭhiti nāma, nāpi tṭhitaṃ abhijjanakaṃ nāma atthi. Iti sabbepe saṅkhārā tīṇi lakkhaṇāni patvā tattha tattheva nirujjhanti, tasmā sabbepe aniccā khaṇikā ittarā adhuvā pabhaṅguno calitā samīritā anaddhaniyā payātā tāvakālikā nissārā, tāvakālikaṭṭhena māyāmarīcipheṇasadisā. Tesu bhadde subhaddādevi, kasmā sukhasaññaṃ uppādesi, evaṃ pana gaṇha tesam vūpasamo sukhoti, sabbavaṭṭavūpasamanato tesam vūpasamo nāma nibbānaṃ, tadevekaṃ ekantato sukhaṃ, tato aññaṃ sukhaṃ nāma natthīti.

Evaṃ mahāsudassano amatamahānibbānena desanāya kūṭaṃ gahetvā avasesassapi mahājanassa “dānaṃ detha, sīlaṃ rakkhatha, uposathakammaṃ karoṭhā”ti ovādaṃ datvā devalokaparāyaṇo ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā subhaddā devī rāhulamātā ahosi, pariṇāyakarātanaṃ rāhulo, sesaparisā buddhāparisā, mahāsudassano pana ahameva ahosi”nti.

Mahāsudassanajātakavaṇṇanā pañcamā.

96. Telapattajātakavaṇṇanā

Samatittikaṃ anavasesakanti idaṃ satthā sumbharaṭṭhe sedakaṃ nāma nigamaṃ upanissāya aññatarasmiṃ vanasaṇḍe viharanto janapadakalyāṇisuttaṃ ārabba kathesi. Tatra hi bhagavā -

“Seyyathāpi, bhikkhave, ‘janapadakalyāṇī janapadakalyāṇī’ti kho, bhikkhave, mahājanakāyo sannipateyya, sā kho panassa janapadakalyāṇī paramapāsāvinī nacce, paramapāsāvinī gīte. ‘Janapadakalyāṇī naccati gāyatī’ti kho, bhikkhave, bhiyyosomattāya mahājanakāyo sannipateyya. Atha puriso āgaccheyya jīvitukāmo amaritukāmo sukhakāmo dukkhapaṭikūlo. Tameva evaṃ vadeyya “ayaṃ te, ambho purisa, samatittiko telapatto antarena ca mahājanakāyassa antarena ca janapadakalyāṇiyā pariharitabbo, puriso ca taṃ ukkhittāsiko piṭṭhito piṭṭhito anubandhissati ‘yattheva naṃ thokampi chaḍḍessasi, tattheva te sīsaṃ pātessāmī’”ti. “Taṃ kiṃ maññatha, bhikkhave, api nu so puriso amuṃ telapattaṃ amanasikaritvā bahiddhā pamādaṃ āhareyyā”ti? “No hevaṃ, bhante”. Upamā kho myāyaṃ, bhikkhave, katā atthassa viññāpanāya. Ayamevettha attho - ‘samatittiko telapatto’ti kho, bhikkhave, kāyagatāyetaṃ satiyā adhivacanaṃ. Tasmātiha, bhikkhave, evaṃ sikkhitabbaṃ ‘kāyagatā no sati bhāvitā bhavissati susamāraddhā’ti evaṃhi vo, bhikkhave, sikkhitabba”nti -

Idaṃ janapadakalyāṇisuttaṃ sātthaṃ sabyañjanaṃ kathesi.

Tatrāyaṃ saṅkhepattho - janapadakalyāṇīti janapadamhi kalyāṇī uttamā chasarīradosarahitā pañcakalyāṇasamannāgatā. Sā hi yasmā nātidīghā, nātirassā, nātikisā, nātitūlā, nātikālā, nāccodātā, atikkantā mānusakavaṇṇaṃ, apattā dibbavaṇṇaṃ, tasmā chasarīradosarahitā. Chavikalyāṇaṃ, maṃsakalyāṇaṃ, nhārukalyāṇaṃ, aṭṭhikalyāṇaṃ, vayokalyāṇanti imehi pana pañcahi kalyāṇehi samannāgatattā pañcakalyāṇasamannāgatā nāma. Tassā hi āgantukobhāsakiccaṃ nāma natthi, attano sarīrobhāseneva dvādasahatthe ṭhāne ālokaṃ karoti, piyaṅgusāmā vā hoti suvaṇṇasāmā vā. Ayamassā chavikalyāṇatā. Cattāro panassā hatthapādā mukhapariyosānañca lākhārasaparikkammakataṃ viya rattapavālarattakambalasadisāṃ hoti. Ayamassā maṃsakalyāṇatā. Vīsati nakhapattāni maṃsato amuttaṭṭhāne lākhārasapūritāni viya, muttaṭṭhāne khīradhārāsadisāni. Ayamassā nhārukalyāṇatā. Dvattiṃsa dantā suphūsitā sudhotavajirapanti viya khāyanti. Ayamassā aṭṭhikalyāṇatā. Vīsativassasatikāpi pana samānā soḷasavassuddesikā viya hoti nibbalipalitā. Ayamassā vayokalyāṇatā.

Paramapāsāvinīti ettha pana pasavanaṃ pasavo, pavattīti attho. Pasavo eva pāsāvo, paramo pāsāvo paramapāsāvo, so assā atthīti paramapāsāvinī. Nacce ca gīte ca uttamappavatti seṭṭhakiriyā. Uttamameva naccaṃ naccati, gītañca gāyatīti vuttaṃ hoti.

Atha puriso āgaccheyyāti na attano ruciya āgaccheyya, ayaṃ panettha adhippāyo - atthevaṃ mahājanamajjhe janapadakalyāṇiya naccamānāya “sādhū sādhu”ti sādhu karesu aṅguliphoṭanesu celukkhepesu ca pavattamānesu taṃ pavattiṃ sutvā rājā bandhanāgārato ekaṃ corapurisaṃ pakkosāpetvā nigalāni chinditvā samatittikaṃ suparipuṇṇaṃ telapattaṃ tassa hatthe datvā ubhohi hatthehi daḷhaṃ gāhāpetvā ekaṃ asihatthaṃ purisaṃ āṇāpesi “etaṃ gahetvā janapadakalyāṇiya samajjaṭṭhānaṃ gaccha. Yattheva cesa pamādaṃ āgamma ekampi telabinduṃ chaḍḍeti, tatthevassa sīsaṃ chindā”ti. So puriso asiṃ ukkhipitvā taṃ tajjento tattha nesi. So maraṇabhayaatajjito jīvitukāmatāya pamādavasena taṃ amanasikaritvā sakimpi akkhīni ummīletvā taṃ janapadakalyāṇiṃ na olokesi. Evaṃ bhūtapubbamevetāṃ vatthu, sutte pana parikkappavasenetāṃ vuttanti veditabbaṃ.

Upamā kho myāyanti ettha pana telapattassa tāva kāyagatāsatiyā opammasaṃsandanaṃ katameva. Ettha pana rājā viya kammaṃ datṭhabbaṃ, asi viya kilesā, ukkhittāsikapuriso viya māro, telapattahattho puriso viya kāyagatāsati bhāvako vipassakayogāvacarō. Iti bhagavā “kāyagatāsatiṃ bhāvetukāmena bhikkhunā telapattahatthena tena purisena viya satiṃ avissajjetvā appamattena kāyagatāsati bhāvetabbā”ti imaṃ suttaṃ āharitvā dassesi.

Bhikkhū imaṃ suttañca atthañca sutvā evamāhaṃsu - “dukkaraṃ, bhante, tena purisena kataṃ tathārūpiṃ janapadakalyāṇiṃ anoloketvā telapattaṃ ādāya gacchantenā”ti. Satthā “na, bhikkhave, tena dukkaraṃ kataṃ, sukamevetāṃ. Kasmā? Ukkhittāsikena purisena santajjetvā nīyamānatāya. Yaṃ pana pubbe paṇḍitā appamādena satiṃ avissajjetvā abhisāṅkhatāṃ dibbarūpampi indriyāni bhinditvā anoloketvāva gantvā rajjaṃ pāpuṇṇiṃsu, etaṃ dukkara”nti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa rañño puttassatassa sabbakaniṭṭho hutvā nibbatti, so anupubbena viññutaṃ pāpuṇi. Tadā ca rañño gehe paccekabuddhā bhuñjanti, bodhisatto tesaṃ veyyāvaccaṃ karoti. So ekadivasāṃ cintesi “mama bahū bhātaro, lacchāmi nu kho ahaṃ imasmiṃ nagare kulasantakaṃ

rajjaṃ, udāhu no”ti? Athassa etadahosi “paccekabuddhe pucchitvā jānissāmī”ti. So dutiyadivase paccekabuddhesu āgatesu dhamakaraṇaṃ ādāya pānīyaṃ parissāvetvā pāde dhovitvā telena makkhetvā tesāṃ antarakhajjakaṃ khāditvā nisinnakāle vanditvā ekamantaṃ nisinno tamatthaṃ pucchi. Atha naṃ te avocaṃ - kumāra, na tvaṃ imasmiṃ nagare rajjaṃ labhissasi, ito pana vīsajjanasatamatthake gandhāraṭṭhe takkasilānagaraṃ nāma atthi, tattha gantaṃ sakkonto ito sattame divase rajjaṃ lacchasi. Antarāmagge pana mahāvattaniyaṃ paripantho atthi, taṃ aṭaviṃ pariharitvā gacchantassa yojanasatiko maggo hoti, ujukaṃ gacchantassa paññāsa yojanāni honti. So hi amanussakantāro nāma. Tattha yakkhiniyo antarāmagge gāme ca sālāyo ca māpetvā upari suvaṇṇatāraṃ kaviccittavitānaṃ mahārahaseyyaṃ paññāpetvā nānāviraḡapaṭasāṇiyo parikkhipitvā dibbalaṅkārehi attabhāvaṃ maṇḍetvā sālāsu nisīditvā āgacchante purise madhurāhi vācāhi saṅgaṇhitvā “kilantarūpā viya paññāyatha, idhāgantvā nisīditvā pānīyaṃ pivitvā gacchathā”ti pakkosivā āgatāgatānaṃ āsanāni datvā attano rūpalīlāvilāsehi palobhetvā kilesavasike katvā attanā saddhiṃ ajjhācāre kate tattheva ne lohitena paggharantena khāditvā jīvitakkhayaṃ pāpentī. Rūpagocaraṃ sattaṃ rūpeneva gaṇhanti, saddagocaraṃ madhurena gītavāditaṃ saddena, gandhagocaraṃ dibbagandhehi, rasagocaraṃ dibbena nānaggarasabhojanena, phoṭṭhabbagocaraṃ ubhatolohitaṃ padhānehi dibbasayanehi gaṇhanti. Sace indriyāni bhinditvā tā anoloketvā satīṃ paccupaṭṭhāpetvā gamissasi, sattame divase tattha rajjaṃ lacchasi.

Bodhisatto “hotu, bhante, tumhākaṃ ovādaṃ gaheṭvā kiṃ tā olokessāmī”ti paccekabuddhehi parittaṃ kārāpetvā parittavālukaṅceva parittasuttaṅca ādāya paccekabuddhe ca mātāpitāro ca vanditvā nivesanaṃ gantvā attano purise āha - “ahaṃ takkasilāyaṃ rajjaṃ gaheṭvā gacchāmi, tumhe idheva tiṭṭhathā”ti. Atha naṃ pañca janā āhaṃsu “mayampi anugacchāmā”ti. “Na sakkā tumhehi anugantaṃ, antarāmagge kira yakkhiniyo rūpādigocare manusse evaṅcevaṅca rūpādīhi palobhetvā gaṇhanti, mahā paripantho, ahaṃ pana attānaṃ takketvā gacchāmī”ti. “Kiṃ pana, deva, mayaṃ tumhehi saddhiṃ gacchantā attano piyāni rūpādīni olokessāma, mayampi tattheva gamissāmā”ti. Bodhisatto “tena hi appamattā hothā”ti te pañca jane ādāya maggaṃ paṭipajji.

Yakkhiniyo gāmadīni māpetvā nisīdiṃsu. Tesu rūpagocaro puriso tā yakkhiniyo oloketvā rūpārammaṇe paṭibaddhacitto thokaṃ ohīyi. Bodhisatto “kiṃ bho, thokaṃ ohīyasi”ti āha. “Deva, pādā me rujjanti, thokaṃ sālāyaṃ nisīditvā āgacchāmī”ti. “Ambho, etā yakkhiniyo, mā kho patthesī”ti. “Yaṃ hoti, taṃ hotu, na sakkomi, devā”ti. “Tena hi paññāyissasi”ti itare cattāro ādāya agamāsi. Sopi rūpagocarako tāsaṃ santikaṃ agamāsi. Tā attanā saddhiṃ ajjhācāre kate taṃ tattheva jīvitakkhayaṃ pāpetvā purato gantvā aññaṃ sālāyaṃ māpetvā nānātūriyāni gaheṭvā gāyamānā nisīdiṃsu, tattha saddagocarako ohīyi. Purimanayeneva tampi khāditvā purato gantvā nānappakāre gandhakaraṇḍake pūretvā āpaṇaṃ pasāretvā nisīdiṃsu, tattha gandhagocarako ohīyi. Tampi khāditvā purato gantvā nānaggarasānaṃ dibbabhojanānaṃ bhājanāni pūretvā odanikāpaṇaṃ pasāretvā nisīdiṃsu, tattha rasagocarako ohīyi. Tampi khāditvā purato gantvā dibbasayanāni paññāpetvā nisīdiṃsu, tattha phoṭṭhabbagocarako ohīyi. Tampi khādiṃsu, bodhisatto ekakova ahosi.

Athekā yakkhinī “atikharamanto vatāyaṃ, ahaṃ taṃ khāditvāva nivattissāmī”ti bodhisattassa pacchato pacchato agamāsi. Aṭaviyā parabhāge vanakammikādayo yakkhiniṃ disvā “ayaṃ te purato gacchanto puriso kiṃ hotī”ti pucchimsu. “Komārasāmiko me, ayyā”ti. “Ambho, ayaṃ evaṃ sukumālā pupphadāmasadisā suvaṇṇavaṇṇā kumārikā attano kulaṃ chaḍḍetvā bhavantam takketvā nikkhantā, kasmā etaṃ akilametvā ādāya na gacchasi”ti? “Nesā, ayyā, mayhaṃ pajāpati, yakkhinī esā, etāya me pañca manussā khāditā”ti. “Ayyā, purisā nāma kuddhakāle attano pajāpatiyo yakkhiniyopi karonti petiniyopī”ti. Sā gacchamānā gabbhinivaṇṇaṃ dassetvā puna sakiṃ vijātavaṇṇaṃ katvā puttaṃ aṅkena ādāya bodhisattaṃ anubandhi, diṭṭhadiṭṭhā purimanayeneva pucchanti. Bodhisattopi tatheva vatvā gacchanto takkasilaṃ pāpuṇi. Sā puttaṃ antaradhāpetvā ekikāva anubandhi. Bodhisatto nagaradvāraṃ gantvā ekissā sālāya nisīdi. Sā bodhisattassa tejena pavisituṃ asakkontī dibbarūpaṃ māpetvā sālādvāre aṭṭhāsī.

Tasmiṃ samaye takkasilarājā uyyānaṃ gacchanto taṃ disvā paṭibaddhacitto hutvā “gaccha, imissā sassāmikaassāmikabhāvaṃ jānāhī”ti manussaṃ pesesi. So taṃ upasaṅkamitvā “sassāmikāsī”ti pucchi. “Āma, ayya, ayaṃ me sālāya nisinno sāmiko”ti. Bodhisatto “nesā mayhaṃ pajāpati, yakkhinī esā, etāya me pañca manussā khāditā”ti āha. Sāpi “purisā nāma ayyā kuddhakāle yaṃ icchanti, taṃ vadantī”ti āha. So ubhinnaṃpi vacanaṃ rañño ārocesi. Rājā “assāmikabhaṇḍaṃ nāma rājasantakaṃ hotī”ti yakkhiniṃ pakkosāpetvā ekahatthipiṭṭhe nisīdāpetvā nagaraṃ padakkiṇaṃ katvā pāsādaṃ abhiruyha taṃ aggamahesiṭṭhāne ṭhapesi.

So nhātavilitto sāyamāsaṃ bhuñjitvā sirīsayaṇaṃ abhiruhi. Sāpi yakkhinī attano upakappanaṃ āhāraṃ āharitvā alaṅkatapaṭiyattā sirisayane rañña saddhiṃ nipajjitvā rañño rativasena sukhaṃ samappitassa nipannaṃ ekena passena parivattitvā parodi. Atha naṃ rājā “kiṃ, bhadde, rodasī”ti pucchi. “Deva, ahaṃ tumhehi magge disvā ānītā, tumhākaṅca gehe bahū itthiyo, ahaṃ sapattinaṃ antare vasamānā kathāya uppannāya ‘ko tuyhaṃ mātaraṃ vā pitaraṃ vā gottam vā jātim vā jānāti, tvaṃ antarāmagge disvā ānītā nāmā’ti sīse gahetvā nippīliyamānā viya maṅku bhavissāmi. Sace tumhe sakalarajje issariyaṅca āṇaṅca mayhaṃ dadeyyātha, koci mayhaṃ cittaṃ kopetvā kathetuṃ na sakkhissatī”ti. “Bhadde, mayhaṃ sakalārāṭṭhavāsino na kiñci honti, nāhaṃ etesaṃ sāmiko. Ye pana rājānaṃ kopetvā akattabbaṃ karonti, tesaṅnevāhaṃ sāmiko. Iminā kāraṇena na sakkā tuyhaṃ sakalārāṭṭhe vā nagare vā issariyaṅca āṇaṅca dātu”nti. “Tena hi, deva, sace raṭṭhe vā nagare vā āṇaṃ dātuṃ na sakkotha, antonivesane antovaḷaṅjanakānaṃ upari mama vasaṃ vattanatthāya āṇaṃ dethā”ti. Rājā dibbaphoṭṭhabbena baddho tassā vacanaṃ atikkamituṃ asakkonto “sādhū, bhadde, antovaḷaṅjanakesu tuyhaṃ āṇaṃ dammi, tvaṃ ete attano vase vattāpehī”ti āha. Sā “sādhū”ti sampaṭicchitvā rañño niddaṃ okkantakāle yakkhanagaraṃ gantvā yakkhe pakkositvā attanā rājānaṃ jīvitakkhayaṃ pāpetvā aṭṭhimattaṃ sesetvā sabbaṃ nhārucammamaṃsalohitaṃ khādi, avasesā yakkhā mahādvārato paṭṭhāya antonivesane kukkuṭakukkure ādiṃ katvā sabbe khāditvā aṭṭhimattasese akaṃsu.

Punadivase dvāraṃ yathāpihitameva disvā manussā pharasūhi kavāṭāni koṭṭetvā anto pavisitvā sabbaṃ nivesanaṃ aṭṭhikaparikiṇṇaṃ disvā “saccaṃ vata so puriso āha ‘nāyaṃ mayhaṃ pajāpati, yakkhinī esā’ti. Rājā pana kiñci ajānitvā taṃ gahetvā attano bhariyaṃ akāsi, sā yakkhe pakkositvā sabbaṃ janam khāditvā gatā bhavissatī”ti āhaṃsu. Bodhisattopi taṃ divasaṃ tassāyeva sālāyaṃ parittavālukaṃ

sīse katvā parittasuttañca parikkhipitvā khaggaṃ gahetvā t̥hitakova aruṇaṃ uṭṭhāpesi. Manussā sakalarājanivesanaṃ sodhetvā haritūpalittaṃ katvā upari gandhehi vilimpitvā pupphāni vikiritvā pupphadāmāni osāretvā dhūmaṃ datvā navamālā bandhitvā sammantayiṃsu “ambho, yo puriso dibbarūpaṃ māpetvā pacchato āgacchantiṃ yakkhiṇiṃ indriyāni bhinditvā olokanamattampi na akāsi, so ativiya ulārasatto dhitimā ñāṇasampanno, tādise purise rajjaṃ anusāsante sabbaraṭṭhaṃ sukhitaṃ bhavissati, taṃ rājānaṃ karomā”ti. Atha sabbe amaccā ca nāgarā ca ekacchandā hutvā bodhisattaṃ upasaṅkamitvā “deva, tumhe imaṃ rajjaṃ kārethā”ti nagaraṃ pavesetvā ratanarāsimhi t̥hapetvā abhisiñcitvā takkasilarājānaṃ akaṃsu. So cattāri agatigamanāni vajjetvā dasa rājadhamme akopetvā dhammena rajjaṃ kārento dānādāni puññāni katvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ atītaṃ āharitvā abhisambuddho hutvā imaṃ gāthamāha -

96. “Samatittikaṃ anavasesakaṃ, telapattaṃ yathā parihareyya;
Evaṃ sacittamanurakkhe, patthayāno disaṃ agatapubba”nti.

Tattha samatittikanti antomukhavaṭṭilekhaṃ pāpetvā samabharitaṃ. Anavasesakanti anavasiñcanaṃ aparissāvanaṃ katvā. Telapattanti pakkhittatilatelapattaṃ. Parihareyyāti hareyya, ādāya gaccheyya. Evaṃ sacittamanurakkheti taṃ telabharitaṃ pattaṃ viya attano cittaṃ kāyagatāsatiyā gocare ceva sampayuttasatiyā cāti ubhinnaṃ antare pakkhipitvā yathā muhuttampi bahiddhā gocare na vikkhipati, tathā paṇḍito yogāvacaro rakkheyya gopeyya. Kiṃkāraṇā? Etassa hi -

“Dunniggaḥassa lahuṇo, yatthakāmanipātino;
Cittassa damatho sādhu, cittaṃ dantaṃ sukhāvaha”nti.

Tasmā -

“Sududdasaṃ sunipuṇaṃ, yatthakāmanipātinaṃ;
Cittaṃ rakkhetha medhāvī, cittaṃ guttaṃ sukhāvahaṃ”.

Idaṇhi -

“Dūraṅgamaṃ ekacaraṃ, asarīraṃ guhāsayaṃ;
Ye cittaṃ saṃyamessanti, mokkhanti mārabandhanā”.

Itarassa pana -

“Anavaṭṭhitacittassa, saddhammaṃ avijānato;
Pariplavapasādassa, paññā na paripūراتi”.

Thirakammaṭṭhānasahāyassa pana -

“Anavassutacittassa, ananvāhatacetaso;
Puññapāpapahīnassa, natthi jāgarato bhayaṃ”.

Tasmā etaṃ -

“Phandanaṃ capalaṃ cittaṃ, dūrakkaṃ dunnivārayaṃ;
Ujumaṃ karoti medhāvī, usukārova tejanaṃ”.

Evaṃ ujum karonto sacittamanurakkhe.

Patthayāno disaṃ agatapubbanti imasmiṃ kāyagatāsaticammaṭṭhāne kammaṃ ārabhitvā anamatagge saṃsāre agatapubbaṃ disaṃ patthento pihento vuttanayena sakaṃ cittaṃ rakkheyyāti attho. Kā panesā disā nāma? -

“Mātāpitā disā pubbā, ācariyā dakkhiṇā disā;
Puttadārā disā pacchā, mittāmaccā ca uttarā.

“Dāsakammakarā heṭṭhā, uddhaṃ samaṇabrāhmaṇā;
Etā disā namasseyya, alamatto kule gihī”ti. -

Ettha tāva puttadārādayo “disā”ti vuttā.

“Disā catasso vidisā catasso, uddhaṃ adho dasa disā imāyo;
Katamaṃ disaṃ tiṭṭhati nāgarājā, yamaddasā supine chabbisāṇa”nti. -

Ettha puratthimādibhedā disāva “disā”ti vuttā.

“Agārino annadapānavatthadā, avhāyikā tampi disaṃ vadanti;
Esā disā paramā setaketu, yaṃ patvā dukkhī sukhino bhavanti”ti. -

Ettha pana nibbānaṃ “disā”ti vuttaṃ. Idhāpi tadeva adhippetāṃ. Tañhi “khayaṃ virāga”ntiādihi dissati apadissati, tasmā “disā”ti vuccati. Anamatagge pana saṃsāre kenaci bālaputhujjanena supinenapi agatapubbatāya agatapubbā disā nāmāti vuttaṃ. Taṃ patthayantena kāyagatāsatiyā yogo karaṇīyoti.

Evaṃ satthā nibbānena desanāya kūṭaṃ gahetvā jātaṃ samodhānesi - “tadā rājaparisā buddhaparisā ahosi, rajjappattakumāro pana ahameva ahosi”nti.

Telapattajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

97. Nāmasiddhijātakavaṇṇanā

Jīvaakañca mataṃ disvāti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ nāmasiddhikaṃ bhikkhuṃ ārabha kathesi. Eko kira kulaputto nāmena pāpako nāma. So sāsane uraṃ datvā pabbajito bhikkhūhi “ehāvuso, pāpaka, tiṭṭhāvuso, pāpakā”ti vuccamāno cintesi “loke pāpakaṃ nāma lāmakam kālakaṇṇibhūtaṃ vuccati, aññaṃ maṅgalapaṭisaṃyuttaṃ nāmaṃ āharāpessāmī”ti. So ācariyupajjhāye upasaṅkamtivā “bhante, mayhaṃ nāmaṃ avamaṅgalaṃ, aññaṃ me nāmaṃ karoṭhā”ti āha. Atha naṃ te evamāhaṃsu - “āvuso, nāmaṃ nāma paṇṇattimattaṃ, nāmena kāci atthasiddhi nāma natthi, attano nāmeneva santuṭṭho hohī”ti. So punappunaṃ yāciyeva. Tassāyaṃ nāmasiddhikabhāvo bhikkhusaṅghe pākaṭo jāto. Athekadivasam dhammasabhāyaṃ sannisinnā bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso, asuko kira bhikkhu nāmasiddhiko maṅgalaṃ nāmaṃ āharāpetī”ti. Atha satthā dhammasabhaṃ āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, so idāneva, pubbepi nāmasiddhikoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte takkasilāyaṃ bodhisatto disāpāmoṃkko ācariyo hutvā pañca māṇavakasatāni mante vācesī. Tasseko māṇavo pāpako nāma nāmena. So “ehi, pāpaka, yāhi, pāpakā”ti vuccamāno cintesi “mayhaṃ nāmaṃ avamaṅgalaṃ, aññaṃ nāmaṃ āharāpessāmī”ti. So ācariyaṃ upasaṅkamtivā “ācariya, mayhaṃ nāmaṃ

avamaṅgalaṃ, aññaṃ me nāmaṃ karothā”ti āha. Atha naṃ ācariyo avoca “gaccha, tāta, janapadacārikaṃ caritvā attano abhirucitaṃ ekaṃ maṅgalanāmaṃ gahetvā ehi, āgatassa te nāmaṃ parivattetvā aññaṃ nāmaṃ karissāmi”ti. So “sādhū”ti pātheyyaṃ gahetvā nikkhanto gāmena gāmaṃ caranto ekaṃ nagaraṃ pāpuṇi. Tattha ceko puriso kālakato jīvako nāma nāmena. So taṃ ñātijanena ālāhanaṃ nīyamānaṃ disvā “kiṃ nāmako esa puriso”ti pucchi. “Jīvako nāmeso”ti. “Jīvakopi maratī”ti? “Jīvakopi marati, ajīvakopi marati, nāmaṃ nāma paṇṇattimattaṃ, tvaṃ bālo maññe”ti. So taṃ kathaṃ sutvā nāme majjhatto hutvā antonagaraṃ pāvīsi.

Athekaṃ dāsiṃ bhatīṃ adadamānaṃ sāmikā dvāre nisīdāpetvā rajjuyā paharanti, tassā ca “dhanapālī”ti nāmaṃ hoti. So antaravīthiyā gacchanto taṃ pothiyamānaṃ disvā “kasmā imaṃ pothethā”ti pucchi. “Bhatīṃ dātuṃ na sakkotī”ti. “Kiṃ panassā nāma”nti? “Dhanapālī nāmā”ti. Nāmena dhanapālī samānāpi bhatimattaṃ dātuṃ na sakkotīti dhanapāliyopi adhanapāliyopi duggatā honti, nāmaṃ nāma paṇṇattimattaṃ, tvaṃ bālo maññeti. So nāme majjhattataro hutvā nagarā nikkhamma maggaṃ paṭipanno antarāmagge maggamūlhapurisaṃ disvā “ambho kiṃ karonto vicarasi”ti pucchi. “Maggamūlhomhi, sāmī”ti. “Kiṃ pana te nāma”nti? “Panthako nāmā”ti. “Panthakopi maggamūlho hotī”ti? “Panthakopi apanthakopi maggamūlho hoti, nāmaṃ nāma paṇṇattimattaṃ tvaṃ pana bālo maññeti”. So nāme atimajjhatto hutvā bodhisattassa santikaṃ gantvā “kiṃ, tāta, nāmaṃ rocetvā āgatosī”ti vutte “ācariya, jīvākāpi nāma maranti ajīvākāpi, dhanapāliyopi duggatā honti adhanapāliyopi, panthakāpi maggamūlhā honti apanthakāpi, nāmaṃ nāma paṇṇattimattaṃ, nāmena siddhi natthi, kammeneva siddhi. Alaṃ mayhaṃ aññaena nāmena, tadeva me nāmaṃ hotū”ti āha. Bodhisatto tena diṭṭhañca katañca saṃsandetvā imaṃ gāthamāha -

97. “Jīvakañca mataṃ disvā, dhanapālīñca duggataṃ;
Panthakañca vane mūlhaṃ, pāpako punarāgato”ti.

Tattha punarāgatoti imāni tīṇi kāraṇāni disvā puna āgato, ra-kāro sandhivasena vutto.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “na, bhikkhave, idāneva, pubbepesa nāmasiddhikoyevā”ti vatvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā nāmasiddhiko idāni pi nāmasiddhikoyeva, ācariyaparisā buddhāparisā, ācariyo pana ahameva ahosi”nti.

Nāmasiddhijātakavaṇṇanā sattamā.

98. Kūṭavāṇijajātakavaṇṇanā

Sādhū kho paṇḍito nāmāti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ kūṭavāṇijaṃ ārabha kathesi. Sāvattihyañhi dve janā ekato vaṇijjaṃ karontā bhaṇḍaṃ sakaṭenādāya janapadaṃ gantvā laddhalābhā paccāgamimṃsu. Tesu kūṭavāṇijo cintesi “ayaṃ bahū divase dubbhojanena dukkhaseyyāya kilanto, idāni attano ghare nānaggarasehi yāvadatthaṃ subhojanaṃ bhuñjitvā ajīrakena marissati. Athāhaṃ imaṃ bhaṇḍaṃ tayo koṭṭhāse katvā ekaṃ tassa dāraḥkānaṃ dassāmi, dve koṭṭhāse attanā gahessāmi”ti. So “ajja bhājessāma, sve bhājessāmā”ti bhaṇḍaṃ bhājetuṃ na icchi. Atha naṃ paṇḍitavāṇijo akāmakāṃ nippiḷetvā bhājāpetvā vihāraṃ gantvā satthāraṃ vanditvā katapaṭisanthāro “atipapañco te kato, idhāgantvāpi cirena buddhupaṭṭhānaṃ āgatosī”ti vutte taṃ pavattiṃ bhagavato ārocesi. Satthā “na kho

so, upāsaka, idāneva kūṭavāṇiyo, pubbepi kūṭavāṇiyo eva. Idāni pana taṃ vañcetukāmo jāto, pubbe paṇḍitepi vañcetum ussahī”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto bārāṇasiyaṃ vāṇijakule nibbatti, nāmaggaṇadivase cassa “paṇḍito”ti nāmaṃ akaṃsu. So vayappatto aññena vāṇijena saddhiṃ ekato hutvā vaṇijjaṃ karoti, tassa “atipaṇḍito”ti nāmaṃ ahosi. Te bārāṇasito pañcahi sakaṭasatehi bhaṇḍaṃ ādāya janapadaṃ gantvā vaṇijjaṃ katvā laddhalābhā puna bārāṇasiṃ āgamiṃsu. Atha nesam bhaṇḍabhājanakāle atipaṇḍito āha “mayā dve koṭṭhāsā laddhabbā”ti. “Kiṃkāraṇā”ti? “Tvam paṇḍito, ahaṃ atipaṇḍito. Paṇḍito ekaṃ laddhum arahati, atipaṇḍito dve”ti. “Nanu amhākaṃ dvinnam bhaṇḍamūlakampi goṇādayopi samasamāyeva, tvam kasmā dve koṭṭhāse laddhum arahasī”ti. “Atipaṇḍitabhāvenā”ti. Evaṃ te kathaṃ vaḍḍhetvā kalahaṃ akaṃsu.

Tato atipaṇḍito “attheko upāyo”ti cintetvā attano pitaraṃ ekasmiṃ susirarukkhe pavesetvā “tvam amhesu āgatesu ‘atipaṇḍito dve koṭṭhāse laddhum arahatī’ti vadeyyāsī”ti vatvā bodhisattaṃ upasaṅkamitvā “samma, mayhaṃ dvinnam koṭṭhāsānaṃ yuttabhāvaṃ vā ayuttabhāvaṃ vā esā rukkhadevatā jānāti, ehi, taṃ pucchissāmā”ti taṃ tattha netvā “ayye rukkhadevate, amhākaṃ aṭṭaṃ pacchindā”ti āha. Athassa pitā saraṃ parivattetvā “tena hi kathethā”ti āha. “Ayye, ayaṃ paṇḍito, ahaṃ atipaṇḍito. Amhehi ekato vohāro kato, tattha kena kiṃ laddhabbanti. Paṇḍitena eko koṭṭhāso, atipaṇḍitena pana dve koṭṭhāsā laddhabbā”ti. Bodhisatto evaṃ vinicchitaṃ aṭṭaṃ sutvā “idāni devatābhāvaṃ vā adevatābhāvaṃ vā jānissāmī”ti palālaṃ āharitvā susiraṃ pūretvā aggim adāsi, atipaṇḍitassa pitā jālāya phuṭṭhakāle aḍḍhajjhāmena sarīrena upari āruya sākhaṃ gahetvā olambanto bhūmiyaṃ patitvā imaṃ gāthamāha -

98. “Sādhu kho paṇḍito nāma, na tveva atipaṇḍito;
Atipaṇḍitena puttana, manamhi upakūḷito”ti.

Tattha sādhu kho paṇḍito nāmāti imasmiṃ loke paṇḍiccena samannāgato kāraṇākāraṇaññū puggalo sādhu sobhano. Atipaṇḍitoti nāmamattena atipaṇḍito kūṭapuriso na tveva varaṃ. Manamhi upakūḷitoti thokenamhi jhāmo, aḍḍhajjhāmakova muttoti attho. Te ubhopi majjhe bhinditvā samaññeva koṭṭhāsaṃ gaṇhitvā yathākammaṃ gatā.

Satthā “pubbepi esa kūṭavāṇiyo eva”ti imaṃ atītaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā kūṭavāṇiyo paccuppannepi kūṭavāṇiyo eva, paṇḍitavāṇiyo pana ahameva ahosi”nti.

Kūṭavāṇijajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

99. Parosahassajātakavaṇṇanā

Parosahassampi samāgatānanti idaṃ satthā jetavane viharanto puthujjanapucchāpañcakaṃ ārabha katesi. Vatthu sarabhajātake āvi bhavissati. Ekasmiṃ pana samaye bhikkhū dhammasabhāyaṃ sannipatitvā “āvuso, dasabalena saṃkhittena kathitaṃ dhammasenāpati sārīputto vitthārena byākāsī”ti therassa guṇaṃ kathayamānā nisīdiṃsu. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi

kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, sārīputto idāneva mayā saṃkhittena bhāsitaṃ vitthārena byākaroti, pubbepi byākāsiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto udiccabrāhmaṇakule nibbattitvā takkasilāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā kāme pahāya isipabbajjaṃ pabbajitvā pañcābhiññā aṭṭha samāpattiyo nibbattetvā himavante vihāsi. Parivāropissa pañca tāpasasatāni ahesuṃ. Athassa jeṭṭhantevāsiko vassārattasamaye upaḍḍhaṃ isigaṇaṃ ādāya loṇambilasevanatthāya manussapathaṃ agamāsi. Tadā bodhisattassa kālakiriyāsamayo jāto. Atha naṃ antevāsikā “ācariya, kataro vo guṇo laddho”ti adhigamaṃ pucchimsu. So “natthi kiñcī”ti vatvā ābhassarabrahmaloke nibbatti. Bodhisattā hi arūpasamāpattilābhino hutvāpi abhabbaṭṭhānattā āruppe na nibbattanti. Antevāsikā “ācariyassa adhigamo natthī”ti ālāhane sakkāraṃ na karimsu.

Jeṭṭhantevāsiko āgantvā “kahaṃ ācariyo”ti pucchitvā “kālakato”ti sutvā “api ācariyaṃ adhigamaṃ pucchitthā”ti āha. “Āma, pucchimhā”ti. “Kiṃ kathesi”ti? “Natthi kiñcīti tena vuttaṃ, athassa amhehi sakkāro na kato”ti āhaṃsu.

Jeṭṭhantevāsiko “tumhe ācariyassa vacanatthaṃ na jānātha, ākiñcaññāyatanasamāpattilābhī ācariyo”ti āha. Te tasmim punappunaṃ kathentepi na saddahiṃsu. Bodhisatto taṃ kāraṇaṃ ñatvā “andhabālā mama jeṭṭhantevāsikassa vacanaṃ na saddahanti. Imaṃ tesam kāraṇaṃ pākaṭaṃ karissāmī”ti brahmalokā āgantvā assamapadamatthake mahantenānubhāvena ākāse ṭhatvā jeṭṭhantevāsikassa paññānubhāvaṃ vaṇṇento imaṃ gāthamāha -

99. “Parosahassampi samāgatānaṃ, kandeyyūṃ te vassasataṃ apaññā;
Ekova seyyo puriso sapañño, yo bhāsitassa vijānāti attha”nti.

Tattha parosahassampīti atirekasahassampi. Samāgatānanti sannipatitānaṃ bhāsitassa atthaṃ jānituṃ asakkontānaṃ bālānaṃ. Kandeyyūṃ te vassasataṃ apaññāti te evaṃ samāgatā apaññā ime bālatāpasā viya vassasatampi vassasahassampi rodeyyūṃ parideveyyūṃ, rodamānāpi pana atthaṃ vā kāraṇaṃ vā neva jāneyyunti dīpeti. Ekova seyyo puriso sapaññoti evarūpānaṃ bālānaṃ parosahassatopi eko paṇḍitapurisova seyyo varataroti attho. Kīdiso sapaññoti? Yo bhāsitassa vijānāti atthaṃ ayaṃ jeṭṭhantevāsiko viyāti.

Evaṃ mahāsatto ākāse ṭhitova dhammaṃ desetvā tāpasagaṇaṃ bujjhāpetvā brahmalokameva gato. Tepi tāpasā jīvitapariyosāne brahmalokaparāyaṇā ahesuṃ.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā jeṭṭhantevāsiko sārīputto ahosi, mahābrahmā pana ahameva ahosi”nti.

Parosahassajātakavaṇṇanā navamā.

100. Asātarūpajātakavaṇṇanā

Asātaṃ satarūpenāti idaṃ satthā kuṇḍiyanagaraṃ upanissāya kuṇḍadhānavane viharanto koliyarājadhīturaṃ suppavāsaṃ upāsikaṃ ārabha kathesi. Sā hi tasmim samaye satta vassāni kucchinā gabbhaṃ pariharitvā sattāhaṃ mūlhaḡgabbhā ahosi, adhimattā vedanā pavattiṃsu. Sā evaṃ adhimattavedanābhibhūtāpi “sammāsambuddho vata so bhagavā, yo evarūpassa dukkhassa pahānāya dhammaṃ deseti. Suppaṭipanno vata tassa bhagavato sāvakasaṅgho, yo evarūpassa

dukkhassa pahānāya paṭipanno. Susukhaṃ vata nibbānaṃ, yattheva rūpaṃ dukkhaṃ natthī”ti imehi tīhi vitakkehi adhivāsesi. Sā sāmikaṃ pakkosetvā tañca attano pavattiṃ vandanasāsanañca ārocetum satthu santikaṃ pesesi. Satthā vandanasāsanaṃ sutvāva “sukhinī hotu suppvāsā koliyadhītā, sukhinī arogā arogaṃ puttaṃ vijāyatū”ti āha. Saha vacaneneva pana bhagavato suppvāsā koliyadhītā sukhinī arogā arogaṃ puttaṃ vijāyi. Athassā sāmiko gehaṃ gantvā taṃ vijātaṃ disvā “acchariyaṃ vata, bho”ti ativiya tathāgatassa ānubhāvena acchariyabbhutacittajāto ahosi.

Suppvāsāpi puttaṃ vijāyitvā sattāhaṃ buddhappamukhassa saṅghassa dānaṃ dātukāmā puna nimantanatthāya taṃ pesesi. Tena kho pana samayena mahāmoggallānassa upaṭṭhākena buddhappamukho saṅgho nimantito hoti. Satthā suppvāsāya dānassa okāsadānatthāya therāṃ tassa santikaṃ pesetvā taṃ saññāpetvā sattāhaṃ tassā dānaṃ paṭiggahesi saddhiṃ bhikkhusaṅghena. Sattame pana divase suppvāsā puttaṃ sīvalikumāraṃ maṇḍetvā satthārañceva bhikkhusaṅghaṃ vandāpesi. Tasmīṃ paṭipāṭiyā sārīputtattherassa santikaṃ nīte therō tena saddhiṃ “kacci te, sīvali, khamanīya”nti paṭisanthāramakāsi. So “kuto me, bhante, sukhaṃ, svāhaṃ satta vassāni lohitakumbhiyaṃ vasi”nti therena saddhiṃ evarūpaṃ kathaṃ kathesi. Suppvāsā tassa vacanaṃ sutvā “sattāhajāto me putto anubuddhena dhammasenāpatinā saddhiṃ mantetī”ti somanassappattā ahosi. Satthā “api nu suppvāse aññepi evarūpe putte icchasi”ti āha. “Sace, bhante, evarūpe aññe satta putte labheyyaṃ, iccheyyamevāha”nti. Satthā udānaṃ udānetvā anumodanaṃ katvā pakkāmi. Sīvalikumāropi kho sattavassikakāleyeva sāsane uraṃ datvā pabbajitvā paripuṇṇavasso upasampadaṃ labhitvā puññavā lābhaggappatto hutvā pathaviṃ unnādetvā arahattaṃ patvā puññavantānaṃ antare etadaggaṭṭhānaṃ pāpuṇi.

Athekadivasāṃ bhikkhū dhammasabhāyaṃ sannipatitvā “āvuso, sīvalitthero nāma evarūpo mahāpuñño patthitapatthano pacchimabhavikasatto satta vassāni lohitakumbhiyaṃ vasitvā sattāhaṃ mūḷhagabbhabhāvaṃ āpajji, aho mātāputtā mahantaṃ dukkhaṃ anubhaviṃsu, kiṃ nu kho kammaṃ akaṃsū”ti kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ. Satthā tatthāgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “bhikkhave, sīvalino mahāpuññatova satta vassāni lohitakumbhiyaṃ nivāso ca sattāhaṃ mūḷhagabbhabhāvappatti ca attanā katakammamūlakāva, suppvāsāyapi satta vassāni kucchinā gabbhapariharaṇadukkaṃca sattāhaṃ mūḷhagabbhadukkaṃca attanā katakammamūlakamevā”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa aggamahesiyā kucchismiṃ paṭisandhiṃ gaṇhitvā vayappatto takkasīlāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā pitu accayena rajjaṃ patvā dhammena rajjaṃ kāresi. Tasmīṃ samaye kosalamahārājā mahantena balenāgantvā bārāṇasiṃ gahetvā rājānaṃ māretvā tasseeva aggamahesiṃ attano aggamahesiṃ akāsi. Bārāṇasirañño pana putto pitu maraṇakāle niddhamanadvārena palāyitvā balaṃ saṃharitvā bārāṇasiṃ āgantvā avidūre nisīditvā tassa rañño paṇṇaṃ pesesi “rajjaṃ vā detu yuddhaṃ vā”ti. So “yuddhaṃ demī”ti paṭipaṇṇaṃ pesesi. Rājakumārassa pana mātā taṃ sāsanaṃ sutvā “yuddhena kammaṃ natthi, sabbadisāsu sañcāraṃ pacchinditvā bārāṇasinagaraṃ parivāretu, tato dārūdakabhattaparikkhayena kilantamanussaṃ nagaraṃ vināva yuddhena gaṇhissasi”ti paṇṇaṃ pesesi. So mātu sāsanaṃ sutvā

satta divasāni sañcāraṃ pacchinditvā nagaraṃ rundhi, nāgarā sañcāraṃ alabhamānā sattame divase tassa rañño sīsaṃ gahetvā kumārassa adaṃsu. Kumāro pana nagaraṃ pavisitvā rajjaṃ gahetvā jīvitapariyosāne yathākammaṃ gato.

So etarahi satta divasāni sañcāraṃ pacchinditvā nagaraṃ rundhitvā gahitakammanissandena satta vassāni lohitakumbhiyaṃ vasitvā sattāhaṃ mūḷhagabbhabhāvaṃ āpajji. Yaṃ pana so padumuttarassa bhagavato pādamūle “lābhīnaṃ aggo bhaveyya”nti mahādānaṃ datvā patthanaṃ akāsi, yañca vipassibuddhakāle nāgarehi saddhiṃ sahasagghanaṃ guḷadadhiṃ datvā patthanamakāsi, tassānubhāvena lābhīnaṃ aggo jāto. Suppavāsāpi “nagaraṃ rundhitvā gaṇha, tātā”ti pesitabhāvena satta vassāni kucchinā gabbhaṃ pariharivā sattāhaṃ mūḷhagabbhā jātā.

Satthā imaṃ atītaṃ āharitvā abhisambuddho hutvā imaṃ gāthamāha -

100. “Asātaṃ sātārūpena, piyarūpena appiyaṃ;
Dukkhaṃ sukhassa rūpena, pamattamativattatī”ti.

Tattha asātaṃ sātārūpenāti amadhurameva madhurapatirūpakena. Pamattamativattatīti asātaṃ appiyaṃ dukkhanti etaṃ tividhampi etena sātārūpādinā ākārena sativippavāsavasena pamattaṃ puggalaṃ ativattati abhibhavati ajjhottharatīti attho. Idaṃ bhagavatā yañca te mātāputtā iminā gabbhapariharaṇagabbhavāsasaṅkhātena asātādinā pubbe nagararundhanasātādipatirūpakena ajjhotthaṭṭhā, yañca idāni sā upāsikā punapi sattakkhattuṃ evarūpaṃ asātaṃ appiyaṃ dukkhaṃ pemavatthubhūtena puttasaṅkhātena sātādipatirūpakena ajjhotthaṭṭhā hutvā tathā avaca, taṃ sabbampi sandhāya vuttanti veditabbaṃ.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā nagaraṃ rundhitvā rajjappattakumāro sīvali ahosi, mātā suppavāsā, pitā pana bārāṇasirājā ahameva ahosi”nti.

Asātārūpajātakavaṇṇanā dasamā.

Littavaggo dasamo.

Tassuddānaṃ -

Littatejaṃ mahāsāraṃ, vissāsa lomahaṃsanaṃ;
Sudassana telapattaṃ, nāmasiddhi kūṭavāṇijaṃ;
Parosahassa asātārūpanti.

Majjhimaṇṇāsako niṭṭhito.

11. Parosatavaggo

101. Parosatajātakavaṇṇanā

101. “Parosatañcepi samāgatānaṃ, jhāyeyyūṃ te vassasataṃ apaññā;
Ekova seyyo puriso sapañño, yo bhāsitassa vijānāti attha”nti. -

Idaṃ jātakaṃ vatthuto ca veyyākaraṇato ca samodhānato ca parosahassajātakasadisameva. Kevalañhettha “jhāyeyyu”nti padamattameva viseso. Tassattho - vassasatampi apañña jhāyeyyumaṃ olokeyyumaṃ upadhāreyyumaṃ, evaṃ oloketāpi pana atthaṃ vā kāraṇaṃ vā na passanti, tasmā yo bhāsitaṃ atthaṃ jānāti, so ekova sapañño seyyoti.

Parosatajātakavaṇṇanā paṭhamā.

102. Paṇṇikajātakavaṇṇanā

Yo dukkhaphuṭṭhāya bhaveyya tāṇanti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ paṇṇikaṃ upāsakaṃ ārabba kathesi. So kira sāvatthivāsī upāsako nānappakārāni mūlapaṇṇādīni ceva lābukumbhaṇḍādīni ca vikkhiṇtvā jīvikaṃ kappeti. Tassekā dhītā abhirūpā pāsādikā ācārasīlasampannā hirottappasamannāgatā kevalaṃ niccappahasitamukhā. Tassā samānakulesu vāreyyatthāya āgatesu so cintesi “imissā vāreyyaṃ vattati, ayaṅca niccappahasitamukhā. Kumārikādhamme pana asati kumārikāya parakulaṃ gatāya mātāpitūnaṃ garahā hoti, ‘atthi nu kho imissā kumārikādhammo, natthī’ti vīmaṃsissāmi na”nti. So ekadivasaṃ dhītaraṃ pacchiṃ gāhāpetvā paṇṇatthāya araṇṇaṃ gantvā vīmaṃsanavasena kilesasannissito viya hutvā rahassakathaṃ kathetvā taṃ hatthe gaṇhi. Sā gahitamattāva rodantī kandantī “ayuttametam, tāta, udakato aggipātubhāvasadisam, mā evarūpaṃ karoṭhā”ti āha. “Amma, mayā vīmaṃsanatthāya tvaṃ hatthe gahitā, na ca kilesavasena. Vadehi, atthi dāni te kumārikādhammo”ti. “Āma, tāta, atthi. Mayā hi lobhavasena na koci puriso olokitapubbo”ti. So dhītaraṃ assāsetvā gharaṃ netvā maṅgalaṃ katvā parakulaṃ pesetvā “satthāraṃ vandissāmi”ti gandhamālādihattho jetavanaṃ gantvā satthāraṃ vanditvā pūjetvā ekamantaṃ nisīdi, “cīrassamāgatosī”ti ca vutte tamatthaṃ bhagavato ārocesi. Satthā “upāsaka, kumārikā ciraṃ paṭṭhāya ācārasīlasampannāva, tvaṃ pana na idāneva evaṃ vīmaṃsasi, pubbepi vīmaṃsiyevā”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto araṇṇe rukkhadevatā hutvā nibbatti. Atheke bārāṇasiyaṃ paṇṇikaupāsakoti atītavatthu paccuppannasadisameva. Tena pana sā vīmaṃsanatthāya hatthe gahitamattā paridevamānā imaṃ gāthamāha -

102. “Yo dukkhaphuṭṭhāya bhaveyya tāṇaṃ, so me pitā dubbhi vane karoti;
Sā kassa kandāmi vanassa majjhe, yo tāyitā so sahasaṃ karoti”ti.

Tattha yo dukkhaphuṭṭhāya bhaveyya tāṇanti kāyikacetasi kehi dukkhehi phuṭṭhāya tāyitā paritāyitā patitṭhā bhaveyya. So me pitā dubbhi vane karotīti so mayhaṃ dukkhaparitāyako pitāva imasmiṃ vane evarūpaṃ mittadubbhi kammaṃ karoti, attano jātāya dhītari vītikkamaṃ kātuṃ maññatīti attho. Sā kassa kandāmīti kassa rodāmi, ko me patitṭhā bhavissatīti dīpeti. Yo tāyitā so sahasaṃ karotīti yo mayhaṃ tāyitā rakkhitaṃ avassayo bhavituṃ arahati, so pitāyeva sāhasikakammaṃ karotīti attho.

Atha naṃ pitā assāsetvā “amma, rakkhittatāsī”ti pucchi. “Āma, tāta rakkhito me attā”ti. So taṃ gharaṃ netvā maṇḍetvā maṅgalaṃ katvā parakulaṃ pesesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne upāsako sotāpattiphale patitṭhahi.

Tadā pitā etarahi pitāva, dhītā ca etarahi dhītāva, taṃ kāraṇaṃ paccakkhato diṭṭharukkhadevatā pana ahameva ahosinti.

Paṇṇikajātakavaṇṇanā dutiyā.

103. Verijātakavaṇṇanā

Yattha verī nivisatīti idaṃ satthā jetavane viharanto anāthapiṇḍikaṃ ārabba kathesi. Anāthapiṇḍiko kira bhogagāmaṃ gantvā āgacchanto antarāmagge core disvā “antarāmagge vasitum na yuttaṃ, sāvattlimeva gamissāmī”ti vegena goṇe pājetvā sāvattlimeva āgantvā punadivase vihāraṃ gato satthu etamatthaṃ ārocesi. Satthā “pubbepi gahapati paṇḍitā antarāmagge core disvā antarā avilambamānā attano vasanaṭṭhānameva gamiṃsū”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto mahāvibhavo seṭṭhi hutvā ekaṃ gāmaṃ nimantanāṃ bhuñjanatthāya gantvā paccāgacchanto antarāmagge core disvā antarāmagge avasitvāva vegena goṇe pājento attano gehameva āgantvā nānaggarasehi bhuñjitvā mahāsayane nisinno “corānaṃ hatthato muccitvā nibbhayaṭṭhānaṃ attano gehaṃ āgatomhī”ti udānavasena imaṃ gāthamāha -

103. “Yattha verī nivisati, na vase tattha paṇḍito;
Ekarattaṃ dirattaṃ vā, dukkhaṃ vasati verisū”ti.

Tattha verīti veracetanāsamaṅgipuggalo. Nivisatīti patiṭṭhāti. Na vase tattha paṇḍitoti so verīpuggalo yasmiṃ ṭhāne patiṭṭhito hutvā vasati, tattha paṇḍito paṇḍiccena samannāgato na vaseyya. Kiṃkāraṇā? Ekarattaṃ dirattaṃ vā, dukkhaṃ vasati verisūti, verīnañhi antare vasanto ekāhampi dvīhampi dukkhameva vasatīti attho.

Evaṃ mahāsatto udānaṃ udānetvā dānādīni puññāni katvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi - “tadā ahameva bārāṇasiseṭṭhi ahosi”nti.

Verijātakavaṇṇanā tatiyā.

104. Mittavindakajātakavaṇṇanā

Catubbhi aṭṭhajjhagamāti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ dubbacabhikkhuṃ ārabba kathesi. Vatthu heṭṭhā mittavindakajātake vuttanayena vitthāretabbaṃ. Idaṃ pana jātaṃ kassapabuddhakālikaṃ. Tasmiñhi kāle uracakkaṃ ukkhipitvā niraye paccamāno eko nerayikasatto “bhante, kiṃ nu kho pāpakammaṃ akāsi”nti bodhisattaṃ pucchi. Bodhisatto “tayā idañcidañca pāpakammaṃ kata”nti vatvā imaṃ gāthamāha -

104. “Catubbhi aṭṭhajjhagamā, aṭṭhāhipi ca soḷasa;
Soḷasāhi ca bāttiṃsa, atricchaṃ cakkamāsado;
Icchāhatassa posassa, cakkaṃ bhamati matthake”ti.

Tattha catubbhi aṭṭhajjhagamāti samuddantare catasso vimānapetiyo labhitvā tāhi asantuṭṭho atricchatāya parato gantvā aparā aṭṭha adhigatosīti attho.

Sesapadadvayepi eseva nayo. Atricchaṃ cakkamāsadoti evaṃ sakalābhena asantuṭṭho atra atra icchanto parato parato lābhaṃ patthento idāni cakkamāsado idaṃ uracakkaṃ pattosi. Tassa te evaṃ icchāhatassa posassa taṇhāya hatassa

upahatassa tava cakkam bhamati matthake. Pāsāṇacakkam, ayacakkanti imesu dvīsu khuradhāram ayacakkam tassa matthake punappunam patanavasena bhamantaṃ disvā evamāha. Vatvā ca pana attano devalokameva gato. Sopi nerayikasatto attano pāpe khīṇe yathākamman gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā mittavindako dubbacabhikkhu ahoṣi, devaputto pana ahameva ahoṣi”nti.

Mittavindakajātakavaṇṇanā catutthā.

105. Dubbalakaṭṭhajātakavaṇṇanā

Bahumpetaṃ vane kaṭṭhanti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ uttasitabhikkhum ārabba katesi. So kira sāvattvivāsī eko kulaputto satthu dhammadesanaṃ sutvā pabbajitvā maraṇabhīruko ahoṣi, rattiṭṭhānadivāṭṭhānesu vātassa vā vījantassa sukkhadaṇḍakassa vā patantassa pakkhicatuppadānaṃ vā saddaṃ sutvā maraṇabhayaatajjito mahāravaṃ ravanto palāyati. Tassa hi “maritabbaṃ mayā”ti satimattampi natthi. Sace hi so “ahaṃ marissāmī”ti jāneyya, na maraṇaṃ bhāyeyya. Maraṇassatikammaṭṭhānassa pana tassa abhāvitattāva bhāyati. Tassa so maraṇabhīrukabhāvo bhikkhusaṅghe pākaṭo jāto.

Athekadivasam dhammasabhāyaṃ bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso, asuko nāma bhikkhu maraṇabhīruko maraṇaṃ bhāyati, bhikkhunā nāma ‘avassaṃ mayā maritabba’nti maraṇassatikammaṭṭhānaṃ bhāvetuṃ vaṭṭatī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte taṃ bhikkhum pakkosāpetvā “saccaṃ kira tvaṃ maraṇabhīruko”ti pucchitvā “saccaṃ, bhante”ti vutte “bhikkhave, mā etassa bhikkhuno anattamanā hotha, nāyaṃ idāneva maraṇabhīruko, pubbepi maraṇabhīrukoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto himavante rukkhadevatā hutvā nibbatti. Tasmim kāle bārāṇasirājā attano maṅgalahatthim āneñjakāraṇaṃ sikkhāpetuṃ hatthācariyānaṃ adāsi. Taṃ ālāne niccalaṃ bandhitvā tomarahatthā manussā parivāretvā āneñjakāraṇaṃ kārenti. So taṃ kāraṇaṃ kāriyamāno vedanaṃ adhivāsetuṃ asakkonto ālānaṃ bhinditvā manusse palāpetvā himavantaṃ pāvisi. Manussā taṃ gahetuṃ asakkontā nivattiṃsu. So tattha maraṇabhīruko ahoṣi, vātasaddāni sutvā kampamāno maraṇabhayaatajjito soṇḍaṃ vidhunitvā vegena palāyati, ālāne bandhitvā āneñjakāraṇaṃ karaṇakālo viyassa hoti, kāyassādaṃ vā cittassādaṃ vā alabhanto kampamāno vicarati.

Rukkhadevatā taṃ disvā khandhaviṭape ṭhatvā imaṃ gāthamāha -

105. “Bahumpetaṃ vane kaṭṭhaṃ, vāto bhañjati dubbalaṃ;
Tassa ce bhāyasi nāga, kiso nūna bhavissasī”ti.

Tatthāyaṃ piṇḍattho - yaṃ etaṃ dubbalaṃ kaṭṭhaṃ puratthimādibhedo vāto bhañjati, taṃ imasmim vane bahuṃ sulabhaṃ, tattha tattha saṃvijjati. Sace tvaṃ tassa bhāyasi, evaṃ sante niccaṃ bhīto maṃsalohitakkhayaṃ patvā kiso nūna bhavissasi, imasmim pana vane tava bhayaṃ nāma natthi, tasmā ito paṭṭhāya mā bhāyīti.

Evaṃ devatā tassa ovādaṃ adāsi, sopi tato paṭṭhāya nibbhayo ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi,

saccapariyosāne so bhikkhu sotāpattiphale patitṭhahi. “Tadā nāgo ayaṃ bhikkhu ahosi, rukkhadevatā pana ahameva ahosi”nti.

Dubbalakaṭṭhajātakavaṇṇanā pañcamā.

106. Udañcanijātakavaṇṇanā

Sukhaṃ vata maṃ jīvantanti idaṃ satthā jetavane viharanto thullakumārikāpalobhanaṃ ārabha kathesi. Vatthu terasakanipāte cūḷanāradakassapajātake āvi bhavissati. Taṃ pana bhikkhuṃ satthā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu ukkaṇṭhito”ti pucchitvā “saccaṃ, bhagavā”ti vutte “kattha te cittaṃ paṭibaddha”nti pucchi. So “ekissā thullakumārikāyā”ti āha. Atha naṃ satthā “ayaṃ te bhikkhu anattakārikā, pubbepi tvaṃ etaṃ nissāya sīlabyasanaṃ patvā kampanto vicaramāno paṇḍite nissāya sukhaṃ labhī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārenteti atītavatthupi cūḷanāradakassapajātakeyeva āvi bhavissati. Tadā pana bodhisatto sāyaṃ phalāphale ādāya āgantvā paṇṇasālādvāraṃ vivaritvā pavisitvā puttaṃ cūḷatāpasam etadavoca “tāta, tvaṃ aññesu divasesu dārūni āharasi, pānīyaṃ paribhojanīyaṃ āharasi, aggim karosi, ajja pana ekampi akatvā kasmā dummukho pajjhāyanto nipannosi”ti? “Tāta, tumhesu phalāphalatthāya gatesu ekā itthī āgantvā maṃ palobhetvā ādāya gantuṃ ārabhi, ahaṃ pana ‘tumhehi vissajjito gamissāmī’ti na gacchim, asukaṭṭhāne pana naṃ nisīdāpetvā āgatomhi, idāni gacchāmahaṃ tātā”ti. Bodhisatto “na sakkā etaṃ nivattetu”nti ṇatvā “tena hi, tāta, gaccha, esā pana taṃ netvā yadā macchamaṃsādīni vā khāditukāmā bhavissati, sappiloṇataṇḍulādīhi vā panassā attho bhavissati, tadā ‘idañcidañcāharā’ti taṃ kilamessati. Tadā mayhaṃ guṇaṃ saritvā palāyitvā idheva āgaccheyyāsī”ti vissajjesi. So tāya saddhim manussapathaṃ agamāsi. Atha naṃ sā attano vasaṃ gametvā “maṃsaṃ āhara, macchaṃ āharā”ti yena yena atthikā hoti, taṃ taṃ āharāpeti. Tadā so “ayaṃ maṃ attano dāsaṃ viya kammakāraṃ viya ca katvā piḷeti”ti palāyitvā pitu santikaṃ āgantvā pitaraṃ vanditvā ṭhitakova imaṃ gāthamāha -

106. “Sukhaṃ vata maṃ jīvantaṃ, pacamānā udañcanī;
Corī jāyappavādena, telaṃ loṇaṇca yācatī”ti.

Tattha sukhaṃ vata maṃ jīvantanti tāta, tumhākaṃ santike maṃ sukhaṃ jīvantaṃ. Pacamānāti tāpayamānā piḷayamānā, yaṃ yaṃ vā khāditukāmā hoti, taṃ taṃ pacamānā. Udaṃ añcanti etāyāti udañcanī, cāṭito vā kūpato vā udakaussīñcanaghaṭikāyetaṃ nāmaṃ. Sā pana udañcanī viya, udaṃ viya ghaṭikā, yena yena atthikā hoti, taṃ taṃ ākaḍḍhatiyevāti attho. Corī jāyappavādenāti “bhariyā”ti nāmena ekā corī maṃ madhuravacanena upalāpetvā tattha netvā telaṃ loṇaṇca yaṇca aññaṃ icchati, taṃ sabbaṃ yācati, dāsaṃ viya kammakāraṃ viya ca katvā āharāpetīti tassā agūṇaṃ kathesi.

Atha naṃ bodhisatto assāsetvā “hotu, tāta, ehi tvaṃ mettaṃ bhāvehi, karuṇaṃ bhāvehī”ti cattāro brahmavihāre ācikkhi, ācikkhitvā kasiṇaparikammaṃ ācikkhi. So na cirasseva abhiññā ca samāpattiyo ca uppādetvā brahmavihāre bhāvetvā saddhim pitarā brahmaloke nibbatti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne so bhikkhu sotāpattiphale patitṭhahi.

“Tadā thullakumārikāva etarahi thullakumārikā. Cūḷatāpaso ukkaṇṭhitabhikkhu ahosi, pitā pana ahameva ahosi”nti.

Udañcanijātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

107. Sālittakajātakavaṇṇanā

Sādhū kho sippakaṃ nāmāti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ haṃsapaharanakaṃ bhikkhuṃ ārabba kathesi. So kireko sāvattvivāsī kulaputto sālittakasippe nipphattiṃ patto. “Sālittakasippa”nti sakkharākhīpanasippaṃ vuccati. So ekadivasam dhammaṃ sutvā sāsane uraṃ datvā pabbajitvā upasampadaṃ labhi, na pana sikkhākāmo, na paṭipattisādhako ahosi. So ekadivasam ekaṃ daharabhikkhuṃ ādāya aciravatiṃ gantvā nhāyitvā nadītīre aṭṭhāsi. Tasmīṃ samaye dve setahaṃsā ākāseṇa gacchanti. So taṃ daharaṃ āha “imaṃ pacchimahaṃsaṃ sakkharāya akkhiṃhi paharitvā pādamūle pātemī”ti. Itaro “kathaṃ pātesasi, na sakkhissasi paharitu”nti āha. Itaro “tiṭṭhatu tāvassa orato akkhi, parato akkhiṃhi taṃ paharāmī”ti. Idāni pana tvaṃ asantaṃ kathesīti. “Tena hi upadhārehī”ti ekaṃ tikhiṇasakkharaṃ gahetvā aṅguliyaṃ pariyaṇṭe katvā tassa haṃsassa pacchato khipi. Sā “ru”nti saddaṃ akāsi, haṃso “parissayena bhavitabba”nti nivattitvā saddaṃ sotuṃ ārabhi. Itaro tasmīṃ khaṇe ekaṃ vaṭṭasakkharaṃ gahetvā tassa nivattitvā oloketassa parabhaṇṇe akkhiṃ pahari. Sakkharā itaraṃpi akkhiṃ vinivijjhāya gatā. Haṃso mahāravaṃ ravanto pādamūleyeva pati. Tato tato bhikkhū āgantvā garahitvā “ananucchavikaṃ te kata”nti satthu santikaṃ netvā “bhante, iminā idaṃ nāma kata”nti tamatthaṃ ārocesuṃ. Satthā taṃ bhikkhuṃ garahitvā “na, bhikkhave, idānevesa etasmīṃ sippe kusalo, pubbepi kusaloyeva ahosi”ti vatvā atītaṃ āhāsi.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa amacco ahosi. Tasmīṃ kāle rañño purohito atimukharo hoti bahubhāṇī, tasmīṃ kathetuṃ āradhe aññe okāseva na labhanti. Rājā cintesi “kadā nu kho etassa vacanupacchedakaṃ kañci labhissāmī”ti. So tato paṭṭhāya tathārūpaṃ ekaṃ upadhārento vicarati. Tasmīṃ kāle bārāṇasiyaṃ eko piṭhasappī sakkharākhīpanasippe nipphattiṃ patto hoti. Gāmadārakā taṃ rathakaṃ āropetvā ākaḍḍhamānā bārāṇasinagaradvāramūle eko viṭṭapasampanno mahānigrodho atthi, tattha ānetvā samparivāretvā kākaṇikādīni datvā “hatthirūpaṃ kara, assarūpaṃ karā”ti vadanti. So sakkharā khipitvā khipitvā nigrodhapaṇṇesu nānārūpāni dasseti, sabbāni paṇṇāni chiddāvachiddāneva ahesuṃ.

Atha bārāṇasirājā uyyānaṃ gacchanta taṃ ṭhānaṃ pāpuṇi. Ussāraṇābhayena sabbe dārakā palāyimsu, piṭhasappī tattheva nipajji. Rājā nigrodhamūlaṃ patvā rathe nisinna pattānaṃ chiddatāya chāyaṃ kabarakabaraṃ disvā oloketto sabbesaṃ pattānaṃ chiddabhāvaṃ disvā “kenetāni evaṃ katāni”ti pucchi. “Piṭhasappinā, devā”ti. Rājā “imaṃ nissāya brāhmaṇassa vacanupacchedaṃ kātuṃ sakkā bhavissatī”ti cintetvā “kahaṃ, bhaṇe, piṭhasappī”ti pucchi. Vicinantā mūlantare nipannaṃ disvā “ayaṃ, devā”ti āhaṃsu. Rājā naṃ pakkosāpetvā parisaṃ ussāretvā pucchi “amhākaṃ santike eko mukharabrāhmaṇo atthi, sakkhissasi taṃ nissaddaṃ kātu”nti. Nāḷimattā ajalaṇḍikā labhanta sakkhissāmi, devāti. Rājā piṭhasappiṃ gharaṃ netvā antosāṇiyaṃ nisīdāpetvā sāṇiyaṃ chiddaṃ kāretvā brāhmaṇassa chiddābhimukhaṃ āsanaṃ pañṇāpetvā nāḷimattā sukkhā ajalaṇḍikā piṭhasappissa santike ṭhapāpetvā brāhmaṇaṃ upaṭṭhānakāle āgataṃ tasmīṃ āsane nisīdāpetvā kathaṃ samuṭṭhāpesi. Brāhmaṇo aññesaṃ okāsaṃ adatvā raññā saddhiṃ kathetuṃ

ārabhi. Athassa so pīṭhasappī sāṇicchiddena ekekaṃ ajalaṇḍikaṃ pacchiyaṃ pavesento viya tālutaḥhiyeva pāṭeti, brāhmaṇo āgatāgataṃ nāḷiyaṃ telaṃ pavesento viya gilati, sabbā parikkhayaṃ gamiṃsu. Tassetā nāḷimattā ajalaṇḍikā kucchiṃ pavitṭhā aḍḍhāḷhakamattā ahesuṃ.

Rājā tassaṃ parikkhīṇabhāvaṃ ṇatvā āha - “ācariya, tumhe atimukharatāya nāḷimattā ajalaṇḍikā gilantā kiñci na jānittha, ito dāni uttari jīrāpetuṃ na sakkhissatha. Gacchatha, piyaṅgudakaṃ pivitvā chaḍḍetvā attānaṃ arogaṃ karoṭhā”ti brāhmaṇo tato paṭṭhāya pihitamukho viya hutvā kathentenāpi saddhiṃ akathanasīlo ahosi. Rājā “iminā me kaṇṇasukhaṃ kata”nti pīṭhasappissa sataṣaḥsuṭṭhānake catūsu disāsu cattāro gāme adāsī. Bodhisatto rājānaṃ upasaṅkamitvā “deva, sippaṃ nāma loke paṇḍitehi uggahitabbaṃ, pīṭhasappinā sālittakamattenāpi ayaṃ sampatti laddhā”ti vatvā imaṃ gāthamāha -

107. “Sādhuṃ kho sippakaṃ nāma, api yādisa kīdisaṃ;
Passa khañjappahārena, laddhā gāmā catuddisā”ti.

Tattha passa khañjappahārenāti passa, mahārāja, iminā khañjapīṭhasappinā ajalaṇḍikāpahārena catuddisā cattāro gāmā laddhā, aññesaṃ sippānaṃ ko ānisaṃsapaṇicchedoti sippaṇaṃ kathesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā pīṭhasappī ayaṃ bhikkhu ahosi, rājā ānando, paṇḍitāmacco pana ahameva ahosi”nti.

Sālittakajātakavaṇṇanā sattamā.

108. Bāhiyajātakavaṇṇanā

Sikkheyya sikkhitabbānīti idaṃ satthā vesāliṃ upanissāya mahāvane kūṭāgārasālāyaṃ viharanto ekaṃ licchaviṃ ārabba kathesi. So kira licchavirājā saddho pasanno buddhappamukkaṃ bhikkhusaṅghaṃ nimantetvā attano nivesane mahādānaṃ pavattesi. Bhariyā panassa thūlaṅgapaccaṅgā uddhumātakanimittasadisā anākaḥpasampannā ahosi. Satthā bhattakiccāvasāne anumodanaṃ katvā vihāraṃ gantvā bhikkhūnaṃ ovādaṃ datvā gandhakuṭiṃ pāvisi. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso, tassa nāma licchavirañño tāva abhirūpassa tādisā bhariyā thūlaṅgapaccaṅgā anākaḥpasampannā, kathaṃ so tāya saddhiṃ abhiraṃatī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, esa idāneva, pubbepi thūlasarīrāya eva itthiyā saddhiṃ abhiraṃatī”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa amacco ahosi. Athekā janapaditthī thūlasarīrā anākaḥpasampannā bhatīṃ kurumānā rājaṅgaṇassa avidūrena gacchamānā sarīraṇaḷaṇḍajapīṭhā hutvā nivatthasāṭakena sarīraṃ paṭicchādetvā nisīditvā sarīraṇaḷaṇḍaṃ muñcitvā khippameva utṭhāsī. Tasmīṃ khaṇe bārāṇasirājā vāṭapānena rājaṅgaṇaṃ olokento taṃ disvā cintesi “ayaṃ evarūpe aṅgaṇaṭṭhāne sarīraṇaḷaṇḍaṃ muñcamānā hirottappaṃ appahāya nivāsaneneva paṭicchannā hutvā sarīraṇaḷaṇḍaṃ mocetvā khippaṃ utṭhitā, imāya nirogāya bhavitabbaṃ, etissā vatthu visadaṃ bhavissati, visade pana vatthusmiṃ eko putto labbhamāno visado puññavā bhavissati, imaṃ mayā aggamaheṣiṃ kātuṃ vaṭṭatī”ti.

So tassā apariggahitabhāvaṃ ñatvā āharāpetvā aggamahesiṭṭhānaṃ adāsi. Sā tassa piyā ahosi manāpā, na cirasseva ekaṃ puttāṃ vijāyi. So panassā putto cakkavattī rājā ahosi.

Bodhisatto tassā sampattiṃ disvā tathārūpaṃ vacanokāsaṃ labhivā “deva, sikkhitabbayuttakaṃ nāma sippaṃ kasmā na sikkhitabbaṃ, yatra hi nāmāyaṃ mahāpuññā hirottappaṃ appahāya paṭicchannākārena sarīraṇaṃ kurumānaṃ tumhe ārādhetaṃ evarūpaṃ sampattiṃ pattā”ti vatvā sikkhitabbayuttakānaṃ sippānaṃ vaṇṇaṃ kathento imaṃ gāthamāha -

108. “Sikkheyya sikkhitabbāni, santi sacchandino janā;
Bāhiyā hi suhannena, rājānamabhirādhayī”ti.

Tattha santi sacchandino janāti tesu tesu sippesu sacchandā janā atthiyeva. Bāhiyāti bahijanapade jātā saṃvaḍḍhā itthī. Suhannenāti hirottappaṃ appahāya paṭicchannākārena hannaṃ suhannaṃ nāma, tena suhannena. Rājānamabhirādhayīti devaṃ abhirādhayitvā imaṃ sampattiṃ pattāti. Evaṃ mahāsatto sikkhitabbayuttakānaṃ sippānaṃ guṇaṃ kathesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā jayampatikā etarahipi jayampatikāva, paṇḍitāmacco pana ahameva ahosi”nti.

Bāhiyajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

109. Kuṇḍakapūvajātakavaṇṇanā

Yathanno puriso hotīti idaṃ satthā sāvatthiyaṃ viharanto mahāduggataṃ ārabha kathesi. Sāvatthiyañhi kadāci ekameva kulaṃ buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa dānaṃ deti, kadāci tīṇi cattāri ekato hutvā, kadāci gaṇabandhanena, kadāci vīthisabhāgena, kadāci sakalanagaraṃ chandakaṃ saṃharitvā. Tadā pana vīthibhattaṃ nāma ahosi. Atha manussā buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa yāguṃ datvā “khajjakaṃ āharathā”ti āhaṃsu. Tadā paneko paresaṃ bhatikārako duggatamanusso tassaṃ vīthiyaṃ vasamāno cintesi “ahaṃ yāguṃ dātuṃ na sakkhissāmi, khajjakaṃ pana dassāmī”ti saṅhasaṅhaṃ kuṇḍakaṃ vaḍḍhāpetvā udakena temetvā akkapaṇṇena veṭhetvā kukkuḷe pacitvā “idaṃ buddhassa dassāmī”ti taṃ ādāya gantvā satthu santike ṭhito “khajjakaṃ āharathā”ti ekasmiṃ vacane vuttamatte sabbapaṭhamāṃ gantvā taṃ pūvaṃ satthu patte patiṭṭhāpesi, satthā aññehi dīyamānaṃ khajjakaṃ aggahetvā tameva pūvakhajjakaṃ paribhuñji.

Tasmiṃyeva pana khaṇe “sammāsambuddhena kira mahāduggatassa kuṇḍakakhajjakaṃ ajigucchitvā amataṃ viya paribhutta”nti sakalanagaraṃ ekakolāhalaṃ ahosi. Rājarājamahāmattādayo antamaso dovārike upādāya sabbeva sannipatitvā satthāraṃ vanditvā mahāduggataṃ upasaṅkamitvā “handā bho, satāṃ gahetvā, dve satāni gahetvā, pañca satāni gahetvā amhākaṃ pattiṃ dehī”ti vadiṃsu. So “satthāraṃ paṭipucchitvā jānissāmi”ti satthu santikaṃ gantvā tamatthaṃ ārocesi. Satthā “dhanāṃ gahetvā vā aggahetvā vā sabbasattānaṃ pattiṃ dehī”ti āha. So dhanāṃ gahetuṃ ārabhi. Manussā diguṇacatugguṇaattāhaguṇādivasena dadantā nava hiraññakoṭiyo adaṃsu. Satthā anumodanaṃ katvā vihāraṃ gantvā bhikkhūhi vatte dassite sugatovādaṃ datvā gandhakuṭiṃ pāvisi. Rājā sāyanhasamayā mahāduggataṃ pakkosāpetvā seṭṭhiṭṭhānena pūjesi.

Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathāṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso, satthā mahāduggatena dinnaṃ kuṇḍakapūvaṃ ajigucchanto amataṃ viya paribhuñji, mahāduggatopi bahudhanañca seṭṭhiṭṭhānañca labhitvā mahāsampattiṃ patto”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva mayā ajigucchantena tassa kuṇḍakapūvo paribhutto, pubbepi rukkhadevatāya hutvā paribhuttoyeva, tadāpi cesa maṃ nissāya seṭṭhiṭṭhānaṃ alatthevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto ekasmiṃ ṭhāne eraṇḍarukkhe rukkhadevatā hutvā nibbatti. Tadā tasmīṃ gāmake manussā devatāmaṅgalikā honti. Athekasmiṃ chaṇe sampatte manussā attano attano rukkhadevatānaṃ balikammaṃ akaṃsu. Atheko duggatamanusso te manusse rukkhadevatā paṭijaggante disvā ekaṃ eraṇḍarukkhaṃ paṭijaggi. Te manussā attano attano devatānaṃ nānappakārāni mālāgandhavilepanādīni ceva khajjabhojjāni ca ādāya gacchiṃsu. So pana kuṇḍakapūvañceva uḷuṅkena ca udakaṃ ādāya gantvā eraṇḍarukkhaṃ avidūre ṭhatvā cintesi “devatā nāma dibbakhajjakāni khādanti, mayhaṃ devatā imaṃ kuṇḍakapūvaṃ na khādissati, kiṃ imaṃ akāraṇena nāsemi, ahameva maṃ khādissāmī”ti tatova nivatti. Bodhisatto khandhaviṭṭape ṭhatvā “bho purisa, sace tvaṃ issaro bhavyeyyāsi, mayhaṃ madhurakhajjakaṃ dadeyyāsi. Tvaṃ pana duggato, ahaṃ tava pūvaṃ na khādītva aññaṃ kiṃ khādissāmi, mā me koṭṭhāsaṃ nāsehi”ti vatvā imaṃ gāthamāha -

109. “Yathanno puriso hoti, tathannā tassa devatā;
Āharetāṃ kuṇḍapūvaṃ, mā me bhāgaṃ vināsayā”ti.

Tattha yathannoti yathārūpabhojano hoti. Tathannāti tassa purisassa devatāpi tathārūpabhojanāva hoti. Āharetāṃ kuṇḍapūvanti etaṃ kuṇḍakena pakkapūvaṃ ānehi, mayhaṃ bhāgaṃ mā vināsehi.

So nivattitvā bodhisattaṃ oloketvā balikammamakāsi. Bodhisatto tato ojaṃ paribhuñjitvā “purisa, tvaṃ kimatthaṃ maṃ paṭijaggasī”ti āha. “Duggatomhi, sāmi, taṃ nissāya duggatabhāvato muccitukāmatāya paṭijaggāmī”ti. “Bho purisa, mā cintayi, tayā kataññussa katavedino pūjā katā, imaṃ eraṇḍaṃ parikkhipitvā nidhikumbhiyo gīvāya gīvaṃ āhaccaṭṭhitā. Tvaṃ rañño ācikkhitvā sakaṭehi dhaṇaṃ āharāpetvā rājaṅgaṇe rāsiṃ kārehi, rājā te tussitvā seṭṭhiṭṭhānaṃ dassatī”ti vatvā bodhisatto antaradhāyi. So tathā akāsi. Rājāpi tassa seṭṭhiṭṭhānaṃ adāsi. Iti so bodhisattaṃ nissāya mahāsampattiṃ patvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi - “tadā duggato etarahi duggatova, eraṇḍarukkhadevatā pana ahameva ahosi”nti.

Kuṇḍakapūvajātakavaṇṇanā navamā.

110. Sabbasaṃhārakapañhajātakavaṇṇanā

110. Sabbasaṃhārako natthīti ayaṃ sabbasaṃhārakapañho sabbākārena umaṅgajātake āvi bhavissatīti.

Sabbasaṃhārakapañhajātakavaṇṇanā dasamā.

Parosatavaggo ekādasamo.

Tassuddānaṃ -

Parosatampi paṇṇikaṃ, verī ca mittavindakaṃ;
Dubbalañca udañcanī, sālittampi ca bāhiyaṃ;
Kuṇḍakapūvasabbasaṃhārakanti.

12. Haṃcivaggo

1. Gadrabhapañhajātakavaṇṇanā

111. Haṃci tuvaṃ evamaññasīti ayampi gadrabhapañho mahāumaṅgajātakeyeva āvi bhavissati.

Gadrabhapañhajātakavaṇṇanā paṭhamā.

2. Amarādevīpañhajātakavaṇṇanā

112. Yena sattubilaṅgā cāti ayampi amarādevīpañho nāma tattheva āvi bhavissati.

Amarādevīpañhajātakavaṇṇanā dutiyā.

3. Siṅgālajātakavaṇṇanā

Saddahāsi siṅgālassāti idaṃ satthā veḷuvane viharanto devadattaṃ ārabha kathesi. Tasmiñhi samaye bhikkhū dhammasabhāyaṃ sannipatitvā “āvuso, devadattena pañca bhikkhusatāni ādāya gayāsisaṃ gantvā ‘yaṃ samaṇo gotamo karoti, na so dhammo. Yamahaṃ karomi, ayameva dhammo’ti te bhikkhū attano laddhiṃ gāhāpetvā ṭhānappattaṃ musāvādaṃ katvā saṅghaṃ bhinditvā ekasīmāya dve uposathā katā”ti devadattassa aguṇakathaṃ kathentā nisīdiṃsu. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, devadatto idāneva musāvādī, pubbepi musāvādīyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto susānavane rukkhadevatā hutvā nibbatti. Tadā bārāṇasiyaṃ nakkhattaṃ ghuṭṭhaṃ ahosi. Manussā “yakkhabalikammaṃ karomā”ti tesu tesu caccararacchādiṭṭhānesu macchamaṃsādini vippakiritvā kapālakesu bahuṃ suraṃ ṭhapaṇiṃsu. Atheke siṅgālo aḍḍharattasamaye niddhamanena nagaraṃ pavisitvā macchamaṃsaṃ khāditvā suraṃ pivitvā punnāgagacchantaraṃ pavisitvā yāva aruṇuggamanā niddaṃ okkami. So pabujjhivā ālokaṃ disvā “idāni nikkhamituṃ na sakkā”ti maggasaṃīpaṃ gantvā adissamāno nipajjitvā aññe manusse disvāpi kiñci avatvā ekaṃ brāhmaṇaṃ mukhadhovanatthāya gacchantāṃ disvā cintesi “brāhmaṇā nāma dhanalolā honti, imaṃ dhanena palobhetvā yathā maṃ upakacchakantare katvā uttarāsaṅgena paṭicchādetvā nagarā nīharati, tathā karissāmī”ti. So manussabhāsāya “brāhmaṇā”ti āha. So nivattitvā “ko maṃ pakkosati”ti āha. “Ahaṃ, brāhmaṇā”ti. “Kiṃkāraṇā”ti. “Brāhmaṇa, mayhaṃ dve kahāpaṇasatāni atthi. Sace maṃ upakacchakantare katvā uttarāsaṅgena paṭicchādetvā yathā na koci passati, tathā nagarā nikkhāmetuṃ sakkosi, tuyhaṃ te kahāpaṇe dassāmī”ti. Brāhmaṇo dhanalobhena “sādhū”ti sampāṭicchitvā taṃ tathā katvā ādāya nagarā nikkhamitvā thokaṃ agamāsī. Atha naṃ siṅgālo pucchi “kataratṭhānaṃ, brāhmaṇā”ti? “Asukaṃ nāmā”ti. “Aññaṃ thokaṃ ṭhānaṃ gacchā”ti. Evaṃ punappunaṃ vadanto mahāsusānaṃ patvā “idha maṃ otārehī”ti āha. Tattha naṃ otāresi. Atha siṅgālo “tena hi, brāhmaṇa,

uttarisāṭakaṃ pattharā”ti āha. So dhanalobhena “sādhū”ti patthari. Atha naṃ “imaṃ rukkhamūlaṃ khaṇāhī”ti pathavikhaṇane yojetvā brāhmaṇassa uttarisāṭakaṃ abhiruyha catūsu kaṇṇesu ca majjhe cāti pañcasu ṭhānesu sarīranissandaṃ pādetvā makkhetvā ceva temetvā ca susānavanaṃ pāvisi. Bodhisatto rukkhaviṭape ṭhatvā imaṃ gāthamāha -

113. “Saddahāsi siṅgālassa, surāpītassa brāhmaṇa;
Sippikānaṃ sataṃ natthi, kuto kaṃsasatā duve”ti.

Tattha saddahāsīti saddahasi, ayameva vā pāṭho, pattiyāyasīti attho. Sippikānaṃ sataṃ natthīti etassa hi sippikāsatampi natthi. Kuto kaṃsasatā duveti dve kahāpaṇasatāni panassa kuto evāti.

Bodhisatto imaṃ gāthaṃ vatvā “gaccha, brāhmaṇa, tava sāṭakaṃ dhovivā nhāyivā attano kammaṃ karohī”ti vatvā antaradhāyi. Brāhmaṇo tathā katvā “vañcito vatamhī”ti domanassappatto pakkāmi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā siṅgālo devadatto ahosi, rukkhadevatā pana ahameva ahosi”nti.

Siṅgāla jātaka vaṇṇanā tatiyā.

114. Mitacintī jātaka vaṇṇanā

Bahucintī appacintīti idaṃ satthā jetavane viharanto dve mahallakatthere ārabha kathesi. Te kira janapade ekasmiṃ araṇṇāvāse vassaṃ vasitvā “satthu dassanattāya gacchissāmā”ti pātheyyaṃ sajjetvā “ajja gacchāma, sve gacchāmā”ti māsaṃ atikkāmetvā puna pātheyyaṃ sajjetvā tatheva māsaṃ, puna māsaṃ evaṃ attano kusītabhāvena ceva nivāsaṭṭhāne ca apekkhāya tayo māse atikkāmetvā tato nikkhamma jetavanaṃ gantvā sabhāgaṭṭhāne pattacīvaraṃ paṭisāmetvā satthāraṃ passiṃsu. Atha ne bhikkhū pucchīṃsu “ciraṃ vo, āvuso, buddhupaṭṭhānaṃ akarontānaṃ, kasmā evaṃ cirāyitthā”ti? Te tamatthaṃ ārocesuṃ. Atha nesaṃ so ālasiyakusītabhāvo bhikkhusaṅghe pākaṭo jāto. Dhammasabhāyampi tesaṃ bhikkhūnameva ālasiyabhāvaṃ nissāya kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte te pakkosāpetvā “saccaṃ kira tumhe, bhikkhave, alasā kusītā”ti pucchitvā “saccaṃ, bhante”ti vutte “na, bhikkhave, idāneveti alasā, pubbepi alasā ceva nivāsaṭṭhāne ca sālāyā sāpekkhā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bārāṇasinadiyaṃ tayo macchā ahesuṃ, bahucintī, appacintī, mitacintī tesaṃ nāmāni. Te araṇṇato manussapathaṃ āgamiṃsu. Tattha mitacintī itare dve evamāha “ayaṃ manussapatho nāma sāsaṅko sappatibhaya, kevaṭṭā nānappakārāni jālakuminādīni khipitvā macche gaṇhanti, mayaṃ araṇṇameva gacchāmā”ti. Itare dve janā alasatāya ceva āmisagiddhatāya ca “ajja gacchāma, sve gacchāmā”ti tayo māse atikkāmesuṃ. Atha kevaṭṭā nadiyaṃ jālaṃ khipiṃsu. Bahucintī ca appacintī ca gocaraṃ gaṇhantā purato gacchanti. Te attano andhabālatāya jālagandhaṃ asallakketvā jālakucchimeva pavisiṃsu. Mitacintī pacchato āgacchanto jālagandhaṃ sallakketvā tesaṃca jālakucchiṃ paviṭṭhabhāvaṃ ṇatvā “imesaṃ kusītānaṃ andhabālānaṃ jīvitadānaṃ dassāmī”ti cintetvā bahipassena jālakucchiṭṭhānaṃ gantvā jālakucchiṃ phāletvā nikkhantasadiso hutvā udakaṃ āluṇento jālassa purato patitvā puna jālakucchiṃ

pavisitvā pacchimabhāgena phāletvā nikkhantasadiso udakaṃ āluḥento
pacchimabhāge pati. Kevaṭṭā “macchā jālaṃ phāletvā gatā”ti maññamānā
jālakotiyāṃ gahetvā ukkhipiṃsu. Te dvepi macchā jālato mucchitvā udake patiṃsu. Iti
tehi mitacintiṃ nissāya jīvitaṃ laddhaṃ.

Satthā imaṃ atītaṃ āharitvā abhisambuddho hutvā imaṃ gāthamāha -

114. “Bahucintī appacintī, ubho jāle abajjhare;
Mitacintī pamocesi, ubho tattha samāgatā”ti.

Tattha bahucintīti bahucintanātāya vitakkabahulatāya evaṃladdhanāmo. Itaresupi
dvīsu ayameva nayo. Ubho tattha samāgatāti mitacintiṃ nissāya laddhajīvītā tattha
udake puna ubhopi janā mitacintinā saddhiṃ samāgatāti attho.

Evaṃ satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakāṃ
samodhānesi, saccapariyosāne mahallakā bhikkhū sotāpattiṃ phale patiṭṭhahīṃsu.
Tadā bahucintī ca appacintī ca ime dve ahesuṃ, mitacintī pana ahameva ahosinti.

Mitacintījātakavaṇṇanā catutthā.

115. Anusāsikajātakavaṇṇanā

Yāyaññe manusāsātīti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ anusāsikaṃ bhikkhuniṃ
ārabbha kathesi. Sā kira sāvatthivāsini ekā kuladhītā pabbajitvā upasampannakālato
paṭṭhāya samaṇadhamme ananuyuttā āmisagiddhā hutvā yattha aññā bhikkhuniyo
na gacchanti, tādise nagarassa ekadese piṇḍāya carati. Athassā manussā
paṇītapīṇḍapātaṃ denti. Sā rasataṇhāya bajjhivā “sace imasmiṃ padese aññāpi
bhikkhuniyo piṇḍāya carissanti, mayhaṃ lābho parihāyissati. Yathā etaṃ padesaṃ
aññā nāgacchanti, evaṃ mayā kātuṃ vaṭṭatī”ti cintetvā bhikkhunūpassayaṃ gantvā
“ayye, asukaṭṭhāne caṇḍo hatthī, caṇḍo asso, caṇḍo meṇḍo, caṇḍo kukkuro carati,
saparissayaṭṭhānaṃ, mā tattha piṇḍāya caritthā”ti bhikkhuniyo anusāsati. Tassā
vacanaṃ sutvā ekā bhikkhunīpi taṃ padesaṃ gīvaṃ parivattetvā na olokesi. Tassā
ekasmiṃ divase tasmīṃ padese piṇḍāya carantiyā vegena ekaṃ gehaṃ pavasiyā
caṇḍo meṇḍako paharivā ūruṭṭhikaṃ bhindi. Manussā vegena upadhāvitvā dvidhā
bhinnaṃ ūruṭṭhikaṃ ekato bandhitvā taṃ bhikkhuniṃ mañcenādāya
bhikkhunūpassayaṃ nayiṃsu. Bhikkhuniyo “ayaṃ aññā bhikkhuniyo anusāsivā
sayāṃ tasmīṃ padese carantī ūruṭṭhikaṃ bhindāpetvā āgatā”ti parihāsaṃ akāṃsu.
Tampi tāya katakāraṇaṃ na cirasseva bhikkhusaṅghe pākāṃ ahoṣi.

Athekadivasāṃ dhammasabhāyaṃ bhikkhū “āvuso, asukā anusāsikā bhikkhuni
aññaṃ anusāsivā sayāṃ tasmīṃ padese caramānā caṇḍena meṇḍakena ūruṃ
bhindāpesī”ti tassā aguṇakathaṃ kathesuṃ. Satthā āgantvā “kāya nuttha,
bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na,
bhikkhave, idāneva, pubbepesā aññe anusāsatiyeva, sayāṃ pana na vattati,
niccakālaṃ dukkhameva anubhotī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto araññe saṃṇayoniyaṃ
nibbattitvā vayappatto saṃṇajetṭhako hutvā anekasaṃṇasahassaparivāro
himavantāṃ pāvīsi. Tassa tattha vasanakāle ekā caṇḍasaṃṇikā
mahāvattanimaggaṃ gantvā gocaraṃ gaṇhāti. Sā tattha sakaṭehi patitāni
vīhimuggabījādāni labhitvā “yathā idāni imaṃ padesaṃ aññe saṃṇā nāgacchanti,
tathā karissāmī”ti cintetvā saṃṇasaṅghassa ovādaṃ deti “vattanimahāmaggo nāma

sappaṭibhayo, hatthiassādayo ceva caṇḍaḍaḇayuttayānādīni ca sañcaranti, sahasā uppatitumpi na sakkā hoti, na tattha gantabba’’nti. Sakuṇasaṅgho tassā ‘‘anusāsikā’’teva nāmaṃ akāsi.

Sā ekadivasam vattanimahāmagge carantī atimahāvegena āgacchantassa yānassa saddam sutvā nivattitvā oloketvā ‘‘dūre tāvā’’ti caratiyeva. Atha naṃ yānam vātavegena sīghameva sampāpuṇi, sā uṭṭhātuṃ nāsakkhi, cakkena dvidhā chinditvā gatā. Sakuṇajetṭhako sakuṇe samānento taṃ adisvā ‘‘anusāsikā na dissati, upadhāretha na’’nti āha. Sakuṇā upadhārentā taṃ mahāmagge dvidhā chinnaṃ disvā sakuṇajetṭhakassa ārocesuṃ. Sakuṇajetṭhako ‘‘sā aññā sakuṇikā vāretvā sayam tattha caramānā dvidhā chinnā’’ti vatvā imaṃ gāthamāha -

115. ‘‘Yāyāññe manusāsati, sayam loluppacārini;
Sāyam vipakkhikā seti, hatā cakkena sāsikā’’ti.

Tattha yāyāññe manusāsati yakāro padasandhikaro, yā aññe anusāsati attho. Sayam loluppacārini attanā loluppacārini samānā. Sāyam vipakkhikā seti sā esā vihatapakkhā hutvā mahāmagge sayati. Hatā cakkena sāsikāti yānacakkena hatā sāsikā sakuṇikāti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - ‘‘tadā anusāsikā sakuṇikā ayaṃ anusāsikā bhikkhunī ahosi, sakuṇajetṭhako pana ahameva ahosi’’nti.

Anusāsikajātakavaṇṇanā pañcamā.

116. Dubbacajātakavaṇṇanā

Atikaramakarācariyāti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ dubbacabhikkhuṃ ārabba kathesi. Tassa vatthu navakanipāte gijjhajātake āvi bhavissati. Satthā pana taṃ bhikkhuṃ āmantetvā ‘‘bhikkhu na tvaṃ idāneva dubbaco, pubbepi dubbacoyeva. Dubbacabhāveneva paṇḍitānaṃ ovādaṃ akaronto sattippahārena jīvitakkhayaṃ pattosī’’ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto laṅghanaṭakayoniyaṃ paṭisandhiṃ gahetvā vayappatto paññavā upāyakusalo ahosi. So ekassa laṅghanakassa santike sattilaṅghanasippaṃ sikkhitvā ācariyena saddhiṃ sippaṃ dassento vicarati. Ācariyo panassa catunnaṃyeva sattīnaṃ laṅghanasippaṃ jānāti, na pañcannaṃ. So ekadivasam ekasmiṃ gāmake sippaṃ dassento surāmadamatto ‘‘pañca sattiyo laṅghissāmī’’ti paṭipāṭiyā ṭhapesi. Atha naṃ bodhisatto āha ‘‘ācariya, tvaṃ pañcasattilaṅghanasippaṃ na jānāsi, ekaṃ sattiṃ hara. Sace laṅghissasi, pañcamāya sattiyaṃ viddho marissasi’’ti. So suṭṭhu mattatāya ‘‘tvañhi mayhaṃ pamāṇaṃ na jānāsī’’ti tassa vacanaṃ anādiyitvā catasso laṅghitvā pañcamāya sattiyaṃ daṇḍake madhukapupphaṃ viya āvuto paridevamāno nipajji. Atha naṃ bodhisatto ‘‘paṇḍitānaṃ vacanaṃ akatvā imaṃ byasanaṃ pattosī’’ti imaṃ gāthamāha -

116. ‘‘Atikaramakarācariya, mayhampetaṃ na ruccati;
Catutthe laṅghayitvāna, pañcamāyasi āvuto’’ti.

Tattha atikaramakarācariyāti ācariya ajja tvaṃ atikaraṃ akari, attano karaṇato atirekaṃ karaṇaṃ akarīti attho. Mayhampetaṃ na ruccatīti mayhaṃ antevāsikassapi samānassa etaṃ tava karaṇaṃ na ruccati, tena te ahaṃ paṭhamameva kathesinti

dīpeti. Catutthe laṅghayitvānāti catutthe sattithale apatitvā attānaṃ laṅghayitvā. Pañcamāyasi āvutoti paṇḍitānaṃ vacanaṃ aggaṇhanto idāni pañcamāya sattiyā āvutosīti. Idaṃ vatvā ācariyaṃ sattito apanetvā kattabbayuttakaṃ akāsi.

Satthā imaṃ atītaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā ācariyo ayaṃ dubbaco ahosi, antevāsiko pana ahameva ahosi”nti.

Dubbacajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

117. Tittirajātakavaṇṇanā

Accuggatātibalatāti idaṃ satthā jetavane viharanto kokālikaṃ ārabba kathesi. Tassa vatthu terasakanipāte takkāriyajātake āvi bhavissati. Satthā pana “na, bhikkhave, kokāliko idāneva attano vācaṃ nissāya naṭṭho, pubbepi naṭṭhoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto udiccabrāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto takkasīlāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā kāme pahāya isipabbajjaṃ pabbajitvā pañcābhīṇṇā aṭṭha samāpattiyo nibbattesi. Himavantappadese sabbo isigaṇo sannipatitvā taṃ ovādācariyaṃ katvā parivāresi. So pañcanaṃ isisatānaṃ ovādācariyo hutvā jhānakīlaṃ kīlanto himavante vasati. Tadā eko cettha paṇḍurogī tāpaso kuṭhāriṃ gahetvā kaṭṭhaṃ phāleti. Atheko mukharatāpaso tassa santike nisīditvā “idha pahāraṃ dehi, idha pahāraṃ dehī”ti taṃ tāpasaṃ rosesi. So kujjhitvā “na dāni me tvaṃ dārūphālanasippaṃ sikkhāpanakācariyo”ti tiṇhaṃ kuṭhāriṃ ukkhipitvā naṃ ekappahāreneva jīvitakkhayaṃ pāpesi. Bodhisatto tassa sarīrakiccaṃ kāresi. Tadā assamato avidūre ekasmiṃ vammikapāde eko tittiro vasati. So sāyaṃ pātaṃ tasmiṃ vammikamatthake ṭhatvā mahāvassitaṃ vassati. Taṃ sutvā eko luddako “tittirena bhavitabba”nti cintetvā saddasaññāya tattha gantvā taṃ vadhitvā ādāya gato.

Bodhisatto tassa saddaṃ asuṇanto “asukatṭhāne tittiro vasati, kiṃ nu kho tassa saddo na sūyati”ti tāpase pucchi. Te tassa tamatthaṃ ārocesuṃ. So ubhopi tāni kāraṇāni saṃsandetvā isigaṇamajjhe imaṃ gāthamāha -

117. “Accuggatātibalatā, ativelaṃ pabhāsītā;
Vācā hanati dummedhaṃ, tittiraṃ vātivassita”nti.

Tattha accuggatāti atiuggatā. Atibalatāti punappunaṃ bhāsanena atibalasabhāvā. Ativelaṃ pabhāsītāti atikkantavelā pamāṇātikkamena bhāsītā. Tittiraṃ vātivassitanti yathā tittiraṃ ativassitaṃ hanati, tathā evarūpā vācā dummedhaṃ bālapuggalaṃ hanatīti.

Evam bodhisatto isigaṇassa ovādaṃ datvā cattāro brahmavihāre bhāvetvā brahmalokaparāyaṇo ahosi.

Satthā “na, bhikkhave, kokāliko idāneva attano vacanaṃ nissāya naṭṭho, pubbepi naṭṭhoyevā”ti vatvā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā mukharatāpaso kokāliko ahosi, isigaṇo buddhāparisā, gaṇasatthā pana ahameva ahosi”nti.

Tittirajātakavaṇṇanā sattamā.

118. Vaṭṭajātakavaṇṇanā

Nācintayanto purisoti idaṃ satthā jetavane viharanto uttaraseṭṭhiputtaṃ ārabha kathesi. Sāvatthiyaṃ kira uttaraseṭṭhi nāma ahosi mahāvibhavo. Tassa bhariyāya kucchiyaṃ eko puññavā satto brahmalokā cavitvā paṭisandhiṃ gahetvā vayappatto abhirūpo pāsādiko ahosi brahmavaṇṇī. Atha ekadivasam sāvatthiyaṃ kattikachaṇe nakkhatte ghuṭṭhe sabbo loko nakkhattanissito ahosi. Tassa sahāyakā aññe seṭṭhiputtā sapajāpatikā ahesuṃ. Uttaraseṭṭhiputtassa pana dīgharattaṃ brahmaloke vasitattā kilesesu cittaṃ na allīyati. Athassa sahāyakā “uttaraseṭṭhiputtassapi ekaṃ itthiṃ ānetvā nakkhattaṃ kilissāmā”ti sammantayitvā taṃ upasaṅkamitvā “samma, imasmiṃ nagare kattikachaṇo ghuṭṭho, tuyhampi ekaṃ itthiṃ ānetvā nakkhattaṃ kilissāmā”ti āhaṃsu. “Na me attho itthiyā”ti ca vuttepi punappunaṃ nibandhitvā sampaṭicchāpetvā ekaṃ vaṇṇadāsiṃ sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitaṃ katvā tassa gharaṃ netvā “tvaṃ seṭṭhiputtassa santikaṃ gacchā”ti sayanigharaṃ pesetvā nikkhamiṃsu. Taṃ sayanigharaṃ pavittṭhampi seṭṭhiputto neva oloketi, nālapati. Sā cintesi “ayaṃ evaṃ rūpasobhaggappattaṃ uttamavilāsasampannaṃ maṃ neva oloketi, nālapati, idāni naṃ attano itthikuttalīlāya olokāpessāmī”ti itthilīlaṃ dassenti pahaṭṭhākārena aggadante vivaritvā hasitaṃ akāsi. Seṭṭhiputto oloketvā dantaṭṭhike nimittaṃ gaṇhi. Athassa aṭṭhikasaññā uppajji, sakalampi taṃ sarīraṃ aṭṭhikasaṅkhalikā viya paññāyi. So tassā paribbayaṃ datvā “gacchā”ti uyyojesi.

Taṃ tassa gharā otiṇṇaṃ eko issaro antaravīthiyaṃ disvā paribbayaṃ datvā attano gharaṃ nesi, sattāhe vītivatte nakkhattaṃ ositaṃ. Vaṇṇadāsiyā mātā dhītu āgamaṇaṃ adisvā seṭṭhiputtānaṃ santikaṃ gantvā “kahaṃ sā”ti pucchi. Te uttaraseṭṭhiputtassa gharaṃ gantvā “kahaṃ sā”ti pucchiṃsu. “Taṅkhaṇaṇñeva tassā paribbayaṃ datvā uyyojesi”nti. Athassā mātā rodantī “dhītaraṃ me na passāmi, dhītaraṃ me samānethā”ti uttaraseṭṭhiputtaṃ ādāya rañño santikaṃ agamāsi. Rājā aṭṭaṃ vinicchinto “ime te seṭṭhiputtā vaṇṇadāsiṃ ānetvā tuyhaṃ adaṃsu”ti pucchi. “Āma, devā”ti. “Idāni sā kaha”nti? “Na jānāmi, taṅkhaṇaṇñeva naṃ uyyojesi”nti. “Idāni taṃ samānetuṃ sakkosī”ti? “Na sakkomi, devā”ti. Rājā “sace samānetuṃ na sakkoti, rājāṇamassa karothā”ti āha. Atha naṃ pacchābāhaṃ bandhitvā “rājāṇaṃ karissāmā”ti gahetvā pakkamiṃsu. “Seṭṭhiputtaṃ kira vaṇṇadāsiṃ samānetuṃ asakkontaṃ rājā rājāṇaṃ kāreti”ti sakalanagaraṃ ekakolāhalaṃ ahosi. Mahājano ure hatthe ṭhapetvā “kiṃ nāmetaṃ, sāmi, attano te ananucchavikaṃ laddha”nti paridevati. Seṭṭhipi puttassa pacchato pacchato paridevanto gacchati.

Seṭṭhiputto cintesi “idaṃ mayhaṃ evarūpaṃ dukkhaṃ agāre vasanabhāvena uppannaṃ. Sace ito muccissāmi, mahāgotamasammāsambuddhassa santike pabbajissāmī”ti. Sāpi kho vaṇṇadāsī taṃ kolāhalasaddaṃ sutvā “kiṃsaddo nāmeso”ti pucchitvā taṃ pavattiṃ sutvā vegena otaritvā “ussaratha, ussaratha, sāmī, maṃ rājapurisānaṃ daṭṭhuṃ dethā”ti attānaṃ dassesi. Rājapurisā taṃ disvā mātaraṃ paṭicchāpetvā seṭṭhiputtaṃ muñcitvā pakkamiṃsu. So sahāyakaparivutova nadiṃ gantvā sasīsaṃ nhāyitvā gehaṃ gantvā bhuttaṭātarāso mātāpitāro vanditvā pabbajjaṃ anujānāpetvā cīvarasāṭake ādāya mahantena parivārena satthu santikaṃ gantvā vanditvā pabbajjaṃ yācitvā pabbajjañca upasampadañca labhitvā avissaṭṭhakammaṭṭhāno vipassanaṃ vadḍhetvā na cirasseva arahatte patitṭhāsi.

Athekadivasam dhammasabhāyaṃ sannipatitā bhikkhū “āvuso, uttaraseṭṭhiputto attano bhaye uppanne sāsanassa guṇaṃ jānitvā ‘imamhā dukkhā muccamāno pabbajissāmī’ti cintetvā tena sucintitena maraṇamutto ceva, pabbajito ca aggaphale

patiṭṭhito”ti tassa guṇakathaṃ kathesuṃ. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, uttaraseṭṭhiputtova attano bhaye uppanne ‘iminā upāyena imamhā dukkhā muccissāmī”ti cintetvā maraṇabhayaṃ mutto, atīte paṇḍitāpi attano bhaye uppanne ‘iminā upāyena imamhā dukkhā muccissāmā”ti cintetvā maraṇabhayaṃ muccimsuevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto cutipaṭisandhivasena parivattanto vaṭṭakayoniyaṃ nibbatti. Tadā eko vaṭṭakaluddako araṇṇā bahū vaṭṭake āharitvā gehe ṭhapetvā gocaraṃ datvā mūlaṃ gahetvā āgatāgatānaṃ hatthe vaṭṭake vikkiṇanto jīvikaṃ kappeti. So ekadivasaṃ bahūhi vaṭṭakehi saddhiṃ bodhisattampi gahetvā ānesi. Bodhisatto cintesi “sacāhaṃ iminā dinnaṃ gocaraṇca pānīyaṇca paribhuñjissāmi, ayaṃ maṃ gahetvā āgatānaṃ manussānaṃ dassati. Sace pana na paribhuñjissāmi, ahaṃ milāyissāmi, atha maṃ milāyantaṃ disvā manussā na gaṇhissanti. Evaṃ me sotthi bhavissati, imaṃ upāyaṃ karissāmī”ti. So tathā karonto milāyitvā aṭṭhicammamatto ahosi. Manussā taṃ disvā na gaṇhimsu. Luddako bodhisattaṃ ṭhapetvā sesesu vaṭṭakesu parikkhīṇesu pacchiṃ nīharitvā dvāre ṭhapetvā bodhisattaṃ hatthatale katvā “kiṃ nu kho ayaṃ vaṭṭako”ti cintetvā oloketuṃ āraddho. Athassa pamattabhāvaṃ ñatvā bodhisatto pakkhe pasāretvā uppatitvā araṇṇameva gato. Aññe vaṭṭakā taṃ disvā “kiṃ nu kho na paññāyasi, kahaṃ gatosī”ti pucchitvā “luddakena gahitomhī”ti vutte “kinti katvā muttosī”ti pucchimsu. Bodhisatto “ahaṃ tena dinnaṃ gocaraṃ aggahetvā pānīyaṃ apivitvā upāyacintāya mutto”ti vatvā imaṃ gāthamāha -

118. “Nācintayanto puriso, visesamadhigacchati;
Cintitassa phalaṃ passa, muttosmi vadhabandhanā”ti.

Tatthāyaṃ piṇḍattho - puriso dukkhaṃ patvā “iminā nāma upāyena imamhā dukkhā muccissāmī”ti acintayanto attano dukkhā mokkhasaṅkhātāṃ visesaṃ nādhigacchati. Idāni pana mayā cintitakammassa phalaṃ passa. Teneva upāyena muttosmi vadhabandhanā, maraṇato ca bandhanato ca muttosmi ahanti. Evaṃ bodhisatto attanā katakāraṇaṃ ācikkhi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā maraṇamutto vaṭṭako ahameva ahosi”nti.

Vaṭṭajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

119. Akālarāvijātakavaṇṇanā

Amātāpitarasaṃvaddhoti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ akālarāviṃ bhikkhuṃ ārabha kathesi. So kira sāvatthivāsī kulaputto sāsane pabbajitvā vattaṃ vā sikkhaṃ vā na uggaṇhi. So “imasmim kāle mayā vattaṃ kātappaṃ, imasmim kāle upaṭṭhātabbaṃ, imasmim kāle uggaḥetabbaṃ, imasmim kāle sajjhāyitabba”nti na jānāti, paṭhamayāmepe majjhimayāmepe pacchimayāmepe pabuddhapabuddhakkaṇe yeva mahāsaddaṃ karoti, bhikkhū niddaṃ na labhanti. Dhammasabhāyaṃ bhikkhū “āvuso, asuko nāma bhikkhu evarūpe ratanasāsane pabbajitvā vattaṃ vā sikkhaṃ vā kālaṃ vā akālaṃ vā na jānātī”ti tassa aguṇakathaṃ kathesuṃ. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idānevesa akālarāvī, pubbepe akālarāvī yeva, kālākālaṃ ajānanabhāvena ca gīvāya vaṭṭitāya jīvitaṃ kkhayaṃ

patto''ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto udiccabrāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto sabbasippesu pāraṃ gantvā bārāṇasiyaṃ disāpāmoḁkho ācariyo hutvā pañcasate māṇave sippaṃ vāceti. Tesaṃ māṇavānaṃ eko kālarāvī kukkuṭo atthi, te tassa vassitasaddena uṭṭhāya sippaṃ sikkhanti. So kālamakāsi. Te aññaṃ kukkuṭaṃ pariyesantā caranti. Atheke māṇavako susānavane dārūni uddharanto ekaṃ kukkuṭaṃ disvā ānetvā pañjare ṭhapetvā paṭijaggati. So susāne vaḍḍhitattā ''asukavelāya nāma vassitabba''nti ajānanto kadāci atirattim vassati, kadāci aruṇuggamane. Māṇavā tassa atirattim vassitakāle sippaṃ sikkhantā yāva aruṇuggamanā sikkhituṃ na sakkonti, niddāyamānā gahitaṭṭhānampi na passanti. Atipabhāte vassitakāle sajjhāyassa okāsameva na labhanti. Māṇavā ''ayaṃ atirattim vā vassati atipabhāte vā, imaṃ nissāya amhākaṃ sippaṃ na niṭṭhāyissatī''ti taṃ gahetvā gīvaṃ vaṭṭetvā jīvitakkhayaṃ pāpetvā ''akālarāvī kukkuṭo amhehi ghātito''ti ācariyassa kathesuṃ. Ācariyo ''ovādaṃ aggahetvā saṃvaḍḍhitabhāvena maraṇaṃ patto''ti vatvā imaṃ gāthamāha -

119. ''Amātāpitara-saṃvaddho, anācerakule vasaṃ;
Nāyaṃ kālaṃ akālaṃ vā, abhijānāti kukkuṭo''ti.

Tattha amātāpitarasaṃvaddhoti mātāpitara nissāya tesaṃ ovādaṃ aggahetvā saṃvaḍḍho. Anācerakule vasanti ācariyakulepi avasamāno, ācārasikkhāpakaṃ kañci nissāya avasitattāti attho. Nāyaṃ kālaṃ akālaṃ vāti ''imasmim kāle vassitabbaṃ, imasmim na vassitabba''nti evaṃ vassitabbayuttakaṃ kālaṃ vā akālaṃ vā esa kukkuṭo na jānāti, ajānanabhāveneva jīvitakkhayaṃ pattoti. Idaṃ kāraṇaṃ dassetvā bodhisatto yāvatāyukaṃ ṭhatvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi - ''tadā akālarāvī kukkuṭo ayaṃ bhikkhu ahosi, antevāsikā buddhapaṇisa, ācariyo pana ahameva ahosi''nti.

Akālarāvijātakavaṇṇanā navamā.

120. Bandhanamokkhajātakavaṇṇanā

Abaddhā tattha bajjhantīti idaṃ satthā jetavane viharanto ciñcamāṇavikaṃ ārabha katesi. Tassā vatthu dvādasakanipāte mahāpadumajātake āvi bhavissati. Tadā pana satthā ''na, bhikkhave, ciñcamāṇavikā idāneva maṃ abhūtena abbhācikkhati, pubbepe abbhācikkhiyevā''ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto purohitassa gehe nibbattitvā vayappatto pitu accayena tasseva purohito ahosi. Tena aggamaheṣiyā varo dinno hoti ''bhadde, yaṃ icchasi, taṃ vadeyyāsī''ti. Sā evamāha ''na mayhaṃ añño varo nāma dullabho, ito pana te paṭṭhāya añña itthī kilesavasena na oloketabbā''ti. So paṭikkhipitvā punappunaṃ nippīliyamāno tassā vacanaṃ atikkamituṃ asakkonto sampaṭicchitvā tato paṭṭhāya soḷasasu nāṭakitthisahassesu kilesavasena ekittimpi na olokesi.

Athassa paccanto kuppi, paccante ṭhitā yodhā corehi saddhim dve tayo saṅgāme katvā ''ito uttari mayaṃ na sakkomā''ti rañño paṇṇaṃ pesesuṃ. Rājā tattha gantukāmo balakāyaṃ saṃharitvā taṃ pakkosāpetvā ''bhadde, ahaṃ paccantaṃ

gacchāmi, tattha nānappakārāni yuddhāni honti, jayaparājayopi anibaddho, tādisesu ṭhānesu mātugāmo dupparihāro, tvaṃ idheva nivattāhī”ti āha. Sā “na sakkā, deva, mayā nivattitu”nti punappunaṃ rañña paṭikkhittā āha “tena hi ekekaṃ yojanaṃ gantvā mayhaṃ sukhadukkhajānanatthaṃ ekekaṃ manussaṃ peseyyāthā”ti. Rājā “sādhū”ti sampañcchitvā bodhisattaṃ nagare ṭhapetvā mahantena balakāyena nikkhamitvā gacchanto yojane yojane ekekaṃ purisaṃ “amhākaṃ ārogyaṃ ārocetvā deviyā sukhadukkhāṃ jānitvā āgacchā”ti pesesi. Sā āgatāgataṃ purisaṃ “rājā kimatthaṃ taṃ pesetī”ti pucchitvā “tumahākaṃ sukhadukkhajānanatthāyā”ti vutte “tena hi ehi”ti tena saddhiṃ asaddhammaṃ paṭisevati. Rājā dvattiṃsayojanamaggaṃ gacchanto dvattiṃsa jane pesesi, sā sabbehipi tehi saddhiṃ tatheva akāsi.

Rājā paccantaṃ vūpasametvā janapadaṃ samassāsetvā puna āgacchantopi tatheva dvattiṃsa jane pesesi, sā tehipi saddhiṃ tatheva vipaṭipajjiyeva. Rājā āgantvā jayakkhandhāvāraṭṭhāne ṭhatvā “nagaraṃ paṭijaggāpetū”ti bodhisattassa paṇṇaṃ pesesi. Bodhisatto sakalanagaraṃ paṭijaggāpetvā rājanivesanaṃ paṭijaggāpento deviyā vasanaṭṭhānaṃ agamāsi. Sā bodhisattassa rūpasobhaggappattaṃ kāyaṃ disvā saṇṭhātuṃ asakkontī “ehi, brāhmaṇa, sayanaṃ abhiruhā”ti āha. Bodhisatto “mā evaṃ avaca, rājāpi garu, akusalampi bhāyāmi, na sakkā mayā evaṃ kātu”nti āha. “Catusaṭṭhiyā pādamūlikānaṃ neva rājā garu, na akusalaṃ bhāyanti. Taveva rājā garu, tvaṃyeva ca akusalaṃ bhāyasi”ti. “Āma, devi, sace tesampi evaṃ bhaveyya, na evarūpaṃ kareyyuṃ”. “Ahaṃ pana jānamāno evarūpaṃ sāhasiyakammaṃ na karissāmī”ti. “Kiṃ bahuṃ vippalapasi, sace me vacanaṃ na karosi, sīsaṃ te chindāpessāmī”ti. “Tiṭṭhatu tāva ekasmiṃ attabhāve sīsaṃ, attabhāvasahassepī sīse chijjante na sakkā mayā evarūpaṃ kātu”nti. Sā “hotu, jānissāmī”ti bodhisattaṃ tajjetvā attano gabbhaṃ pavisitvā sarīre nakhavaḷaṇṇaṃ dassetvā telena gattāni abbhañjitvā kilīṭṭhavatthaṃ nivāsetvā gilānālayaṃ katvā dāsiyo āṇāpesi ‘rañña kahaṃ devī’ti vutte ‘gilānā’ti katheyāthā”ti.

Bodhisattopi rañño paṭipathaṃ agamāsi. Rājā nagaraṃ padakkhiṇaṃ katvā pāsādaṃ āruya devīṃ apassanto “kahaṃ, devī”ti pucchi. “Gilānā, devā”ti. Sopi sirigabbhaṃ pavisitvā tassā piṭṭhiṃ parimajjanto “kiṃ te, bhadde, aphāsuka”nti pucchi. Sā tuṇhī ahoṣi. Tatiyavāre rājānaṃ oloketvā “tvampi, mahārāja, jīvasi nāma, mādisāpi itthiyo sassāmikāyeva nāmā”ti āha. “Kiṃ etaṃ, bhadde”ti? Tumhehi nagaraṃ rakkhanatthāya ṭhapito purohito “tumahākaṃ nivesanaṃ paṭijaggāmī”ti idhāgantvā attano vacanaṃ akarontiṃ maṃ paharivā attano manaṃ pūretvā gatoti. Rājā aggimhi pakkhittaloṇasakkharā viya kodhena taṭataṭāyanto sirigabbhā nikkhamitvā dovārikapādamūlikādayo pakkosāpetvā “gacchatha, bhaṇe, purohitaṃ pacchābāhaṃ bandhitvā vajjhabhāvappattaṃ katvā nagarā nīharitvā āghātanaṃ netvā sīsamassa chindathā”ti āha. Te vegena gantvā taṃ pacchābāhaṃ bandhitvā vajjhabheriṃ carāpesuṃ.

Bodhisatto cintesi - “addhā tāya duṭṭhadeviyā rājā puretameva paribhinno, ajja dānāhaṃ attano baleneva attānaṃ mocessāmī”ti. So te purise āha “bho, tumhe maṃ mārentā rañño dassetvāva mārethā”ti. “Kiṃkāraṇā”ti? “Ahaṃ rājakammiko, bahu me kammaṃ kataṃ, bahūni mahānidhiṭṭhānāni jānāmi, rājakuṭumbaṃ mayā vicāritaṃ. Sace maṃ rañño na dassessatha, bahudhanaṃ nassissati, mayā rañño sāpateyye ācikkhite pacchā kātabbaṃ karoṭhā”ti. Te taṃ rañño dassayiṃsu. Rājā taṃ disvāva “kasmā bho, brāhmaṇa, mayi lajjaṃ na akāsi, kasmā te evarūpaṃ

pāpakammaṃ kata”nti āha. “Mahārāja, ahaṃ sotthiyakule jāto, mayā kunthakipillikamattopi pāṇātipāto na katapubbo, tiṇasalākamattampi adinnaṃ nādinnaṃ pubbaṃ, lobhavasena paresaṃ itthi akkhini ummiletvāpi na olokitapubbā, hassavasenaṃpi musā na bhāsitaṃ pubbā, kusaggenaṃpi majjaṃ na pītaṃ pubbaṃ, ahaṃ tumhesu niraparādhō. Sā pana bālā lobhavasena maṃ hatthe gahetvā mayā paṭikkhittā maṃ tajjetvā attanā kataṃ pāpaṃ uttānaṃ katvā mama ācikkhivā antogabbhaṃ pavittā. Ahaṃ niraparādhō, paṇṇaṃ gahetvā pana āgatā catusaṭṭhi janā sāparādhā, te pakkosāpetvā “tāya vo vacanaṃ kataṃ, na kata”nti puccha, devāti. Rājā te catusaṭṭhi jane bandhāpetvā devīṃ pakkosāpetvā “tāya etehi saddhiṃ pāpaṃ kataṃ, na kata”nti pucchi. “Kataṃ, devā”ti vutte te pacchābāhaṃ bandhāpetvā “imesaṃ catusaṭṭhijanānaṃ sīsāni chindathā”ti āṇāpesi.

Atha naṃ bodhisatto āha - “natthi, mahārāja, etesaṃ doso, devī attano ruciṃ kārāpesi. Niraparādhā ete, tasmā nesaṃ khamatha. Tassāpi doso natthi, itthiyo nāma methunadhammena atittā. Jātisabhāvo hi esa. Etāsaṃ khamitabbayuttameva hoti. Tasmā etissāpi khamathā”ti nānappakārena rājānaṃ saññāpetvā te catusaṭṭhipi jane tañca bālaṃ mocāpetvā sabbesaṃ yathāsakāni ṭhānāni dāpesi. Evaṃ te sabbe mocetvā sakaṭṭhāne patiṭṭhāpetvā bodhisatto rājānaṃ upasaṅkamitvā “mahārāja, andhabālānaṃ nāma avatthukena vacanena abandhitabbayuttakāpi paṇḍitā pacchābāhaṃ baddhā, paṇḍitānaṃ kāraṇayuttena vacanena pacchābāhaṃ baddhāpi muttā. Evaṃ bālā nāma abandhitabbayuttakepi bandhāpenti, paṇḍitā baddhepi mocenti”ti vatvā imaṃ gāthamāha -

120. “Abaddhā tattha bajjhanti, yattha bālā pabhāsare;
Baddhāpi tattha muccanti, yattha dhīrā pabhāsare”ti.

Tattha abaddhāti abandhitabbayuttā. Pabhāsareti pabhāsanti vadanti kathenti.

Evaṃ mahāsatto imāya gāthāya rañño dhammaṃ desetvā “mayā imaṃ dukkhaṃ agāre vasanabhāvena laddhaṃ, idāni me agārena kiccaṃ natthi, pabbajjaṃ me anujāna, devā”ti pabbajjaṃ anujānāpetvā assumukhaṃ ñātijanaṃ mahantañca vibhavaṃ pahāya isipabbajjaṃ pabbajitvā himavante vasanto abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā brahmalokaparāyaṇo ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā duṭṭhadevī ciñcamāṇavikā ahosi, rājā ānando, purohito pana ahameva ahosi”nti.

Bandhanamokkhajātakavaṇṇanā dasamā.

Haṃcivaggo dvādasamo.

Tassuddānaṃ -

Gadrabhapañhā amarā, siṅgālaṃ mitacinti ca;
Anusāsikadubbacaṃ, tittiraṃ vaṭṭakaṃ puna;
Akālarāvi bandhananti.

13. Kusanālivaggo

121. Kusanālijātakavaṇṇanā

Kare sarikkhoti idaṃ satthā jetavane viharanto anāthapiṇḍikassa mittaṃ ārabha kathesi. Anāthapiṇḍikassa hi mittasuhajjañātibandhavā ekato hutvā “mahāseṭṭhi

ayaṃ tayā jātigottadhanadhaññādīhi neva sadiso, na uttaritaro, kasmā etena saddhiṃ santhavaṃ karosi, mā karohī”ti punappunaṃ nivāresuṃ. Anāthapiṇḍiko pana “mittasanthavo nāma hīnehipi samehipi atirekehipi kattabboevā”ti tesāṃ vacanaṃ aggahetvā bhogagāmaṃ gacchanto taṃ kuṭumbarakkhakaṃ katvā agamāsīti sabbāṃ kālakaṇṇivatthusmiṃ vuttanayeneva veditabbaṃ. Idha pana anāthapiṇḍikena attano ghare pavattiyā ārocitāya satthā “gahapati, mitto nāma khuddako natthi, mittadhammaṃ rakkhituṃ samatthabhāvovettha pamāṇaṃ, mitto nāma attanā samopi hīnopi seṭṭhopi gahetabbo. Sabbepi hete attano pattabhāraṃ nittharantiyeva, idāni tāva tvaṃ attano nīcamittaṃ nissāya kuṭumbassa sāmiko jāto, porāṇa pana nīcamittaṃ nissāya vimānasāmikā jātā”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto rañño uyyāne kusanāligacche devatā hutvā nibbatti. Tasmīmyeva ca uyyāne maṅgalasilaṃ nissāya ujugatakkhandho parimaṇḍalasākhāviṭṭapasampanno rañño santikā laddhasammāno rucamaṅgalarukkho atthi, “mukhako”tipi vuccati. Tasmīṃ eko mahesakkho devarājā nibbatti. Bodhisattassa tena saddhiṃ mittasanthavo ahosi. Tadā rājā ekasmiṃ ekatthambhake pāsāde vasati, tassa so thambho cali. Athassa calitabhāvaṃ rañño ārocesuṃ. Rājā vaḍḍhakī pakkosāpetvā “tātā, mama ekatthambhakassa maṅgalapāsādassa thambho calito, ekaṃ sārattambhaṃ āharitvā taṃ niccalaṃ karoṭhā”ti āha. Te “sādhū, devā”ti rañño vacanaṃ sampatiṇṇitvā tadanucchavikaṃ rukkaṃ pariyesamānā aññattha adisvā uyyānaṃ pavisitvā taṃ mukhakarukkhaṃ disvā rañño santikaṃ gantvā “kiṃ, tātā, diṭṭho vo tadanucchaviko rukko”ti vutte “diṭṭho, deva, apica taṃ chindituṃ na visahāmā”ti āhaṃsu. “Kiṃkāraṇā”ti? Mayañhi aññattha rukkaṃ apassantā uyyānaṃ pavisimha, tatrapī ṭhapetvā maṅgalarukkhaṃ aññaṃ na passāma. Iti naṃ maṅgalarukkhatāya chindituṃ na visahāmāti. Gacchatha, taṃ chinditvā pāsādaṃ thiraṃ karoṭha, mayaṃ aññaṃ maṅgalarukkhaṃ karissāmāti. Te “sādhū”ti balikammaṃ gahetvā uyyānaṃ gantvā “sve chindissāmā”ti rukkhassa balikammaṃ katvā nikkhamiṃsu.

Rukkhadevatā taṃ kāraṇaṃ ñatvā “sve mayhaṃ vimānaṃ nāsessanti, dārake gahetvā kuhiṃ gamissāmī”ti gantabbaṭṭhānaṃ apassantī puttake gīvāya gahetvā parodi. Tassā sandiṭṭhasambhattā rukkhadevatā āgantvā “kiṃ eta”nti pucchitvā taṃ kāraṇaṃ sutvā sayampi vaḍḍhakīnaṃ paṭikkamanūpāyaṃ apassantiyo taṃ parissajitvā rodituṃ ārabhiṃsu. Tasmīṃ samaye bodhisatto “rukkhadevataṃ passissāmī”ti tattha gantvā taṃ kāraṇaṃ sutvā “hotu, mā cintayittha, ahaṃ rukkaṃ chindituṃ na dassāmi, sve vaḍḍhakīnaṃ āgatakāle mama kāraṇaṃ passathā”ti tā devatā samassāsetvā punadivase vaḍḍhakīnaṃ āgatavelāya kakaṇṭakavesaṃ gahetvā vaḍḍhakīnaṃ purato gantvā maṅgalarukkhassa mūlantaraṃ pavisitvā taṃ rukkaṃ susiraṃ viya katvā rukkhamajjhena abhiruhitvā khandhamatthakena nikkhamitvā sīsaṃ kampayamāno nipajji. Mahāvaḍḍhakī taṃ kakaṇṭakaṃ disvā rukkaṃ hatthena paharitvā “susirarukkho eso nissāro, hiyyo anupadhāretvāva balikammaṃ karimhā”ti ekaghaṇaṃ mahārukkaṃ garahitvā pakkāmi. Rukkhadevatā bodhisattaṃ nissāya vimānassa sāmīnī jātā.

Tassā paṭisanthāratthāya sandiṭṭhasambhattā bahū devatā sannipatiṃsu. Rukkhadevatā “vimānaṃ me laddha”nti tuṭṭhacittā tāsāṃ devatānaṃ majjhe bodhisattassa guṇaṃ kathayamānā “bho, devatā, mayaṃ mahesakkhā hutvāpi dandhapaññatāya imaṃ upāyaṃ na jānimha, kusanālidevatā pana attano

ñāṇasampattiyā amhe vimānasāmike akāsi, mitto nāma sadisopi adhikopi hīnopi kattabbova. Sabbepi hi attano thāmena sahāyakānaṃ uppannaṃ dukkhaṃ nittharivā sukhe patiṭṭhāpentiyeṇā”ti mittadhammaṃ vaṇṇetvā imaṃ gāthamāha -

121. “Kare sarikkho atha vāpi seṭṭho, nihīnako vāpi kareyya eko;
Kareyyumete byasane uttamatthaṃ, yathā ahaṃ kusanāḷi rucāya”nti.

Tattha kare sarikkhoti jātiādīhi sadisopi mittadhammaṃ kareyya. Atha vāpi seṭṭhoti jātiādīhi adhikopi kareyya. Nihīnako vāpi kareyya ekoti eko jātiādīhi hīnopi mittadhammaṃ kareyya. Tasmā sabbepi ete mittā kātabbāyevāti dīpeti. Kimkāraṇā? Kareyyumete byasane uttamatthanti sabbepete sahāyassa byasane uppanne attano attano pattabhāraṃ vahamānā uttamatthaṃ kareyyum, kāyikacetasikadukkhato taṃ sahāyakaṃ moceyyumevāti attho. Tasmā hīnopi mitto kātabboveva, pageva itare. Tatridaṃ opammaṃ - yathā ahaṃ kusanāḷi rucāyanti, yathā ahaṃ rucāyaṃ nibbattadevatā ayaṅca kusanāḷidevatā, appesakkhāpi mittasanthavaṃ karimha, tatrapāhaṃ mahesakkhāpi samānā attano uppannadukkhāṃ bālatāya anupāyakusalatāya harituṃ nāsakkhim, imaṃ pana appesakkhampi samānaṃ paṇḍitadevataṃ nissāya dukkhato muttomhi. Tasmā aññehipi dukkhā muccitukāmehi samavisiṭṭhabhāvaṃ anoloketvā hīnopi paṇḍito mitto kātabboti.

Rucādevatā imāya gāthāya devasaṅghassa dhammaṃ desetvā yāvatāyukaṃ ṭhatvā saddhim kusanāḷidevatāya yathākammaṃ gatā.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā rucādevatā ānando ahosi, kusanāḷidevatā pana ahameva ahosi”nti.

Kusanāḷijātakavaṇṇanā paṭhamā.

122. Dummedhajātakavaṇṇanā

Yasaṃ laddhāna dummedhoti idaṃ satthā veḷuvane viharanto devadattaṃ ārabha kathesi. Dhammasabhāyañhi bhikkhū “āvuso devadatto, tathāgatassa puṇṇacandasassirikamukhaṃ asītānubyañjanadvattiṃsamahāpurisalakkhaṇapaṭimaṇḍitaṃ byāmappabhāparikkhitaṃ āveḷāveḷābhūtā yamakayamakabhūtā ghanabuddharasmiyo vissajjentaṃ paramasobhaggappattaṃ attabhāvañca oloketvā cittaṃ pasādetuṃ na sakkoti, usūyameva karoti. ‘Buddhā nāma evarūpena sīlena samādhinā paññāya vimuttiyā vimuttiñāṇadassanena samannāgatā”ti vuccamāne vaṇṇaṃ sahituṃ na sakkoti, usūyameva karoti”ti devadattassa aguṇakathaṃ kathayiṃsu. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva devadatto mama vaṇṇe bhaññamāne usūyaṃ karoti, pubbepi akāsiyeṇā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte magadharaṭṭhe rājagahanagare ekasmiṃ magadharāje rajjaṃ kārente bodhisatto hatthiyoniyaṃ nibbattitvā sabbaseto ahosi heṭṭhā vaṇṇitasadisāya rūpasampattiyā samannāgato. Atha naṃ “lakkhaṇasampanno aya”nti so rājā maṅgalahatthim akāsi. Athekasmiṃ chaṇḍadivase sakalanagaraṃ devanagaraṃ viya alaṅkārapetvā sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitaṃ maṅgalahatthim abhiruhitvā mahantena rājānubhāvena nagaraṃ padakkhiṇaṃ akāsi. Mahājano tattha tattha ṭhatvā

maṅgalahatthino rūpasobhaggappattaṃ sarīraṃ disvā “aho rūpaṃ, aho gati, aho līlā, aho lakkhaṇasampatti, evarūpo nāma sabbasetavaravāraṇo cakkavattirañño anucchaviko”ti maṅgalahatthimeva vaṇṇesi.

Rājā maṅgalahatthissa vaṇṇaṃ sutvā sahituṃ asakkonto usūyaṃ uppādetvā “ajjeva taṃ pabbatapāde pādetvā jīvitakkhayaṃ pāpessāmī”ti hatthācariyaṃ pakkosāpetvā “kinti katvā tayā ayaṃ nāgo sikkhāpito”ti āha. “Susikkhāpito, devā”ti. “Na susikkhito, dusikkhito”ti. “Susikkhito, devā”ti. “Yadi susikkhito, sakkhissasi naṃ vepullapabbatamatthakaṃ āropetu”nti. “Āma, devā”ti. “Tena hi ehī”ti sayāṃ otarivā hatthācariyaṃ āropetvā pabbatapādaṃ gantvā hatthācariyena hatthipiṭṭhiyaṃ nisīditvāva hatthimhi vepullapabbatamatthakaṃ āropite sayampi amaccagaṇaparivuto pabbatamatthakaṃ abhiruhitvā hatthiṃ papātābhimukhaṃ kāretvā “tvāṃ ‘mayā esa susikkhāpito’ti vadesi, tīhiyeva tāva naṃ pādehi ṭhapehī”ti āha. Hatthācariyo piṭṭhiyaṃ nisīditvāva “bho tīhi pādehi tiṭṭhā”ti hatthissa paṇhikāya saññaṃ adāsi, mahāsatto tathā akāsi. Puna rājā “dvīhi purimapādehiyeva ṭhapehī”ti āha, mahāsatto dve pacchimapāde ukkhipitvā purimapādehi aṭṭhāsi. “Pacchimapādehiyevā”ti vuttepi dve purimapāde ukkhipitvā pacchimapādehi aṭṭhāsi, “ekenā”ti vuttepi tayo pāde ukkhipitvā ekeneva aṭṭhāsi. Athassa apatanabhāvaṃ ñatvā “sace pahosi, ākāse naṃ ṭhapehī”ti āha.

Ācariyo cintesi - “sakalajambudīpe iminā sadiso susikkhito hatthī nāma natthi, nissamsayaṃ panetaṃ esa papāte pādetvā māretukāmo bhavissatī”ti. So tassa kaṇṇamūle mantesi “tāta, ayaṃ rājā taṃ papāte pādetvā māretukāmo, na tvāṃ etassa anucchaviko. Sace te ākāse gantuṃ balaṃ atthi, maṃ yathānisinnaṃyeva ādāya vehāsaṃ abbhuggantvā bārāṇasiṃ gacchā”ti. Puññiddhiyā samannāgato mahāsatto taṅkhaṇaṇṇeva ākāse aṭṭhāsi. Hatthācariyo “mahārāja, ayaṃ hatthī puññiddhiyā samannāgato, na tādisassa mandapuññaṃ dubbuddhino anucchaviko, paṇḍitassa puññasampannassa rañño anucchaviko, tādisā nāma mandapuñña evarūpaṃ vāhanaṃ labhitvā tassa guṇaṃ ajānantā tañceva vāhanaṃ avasesaṇca yasasampattiṃ nāsentiye vā”ti vatvā hatthikkhandhe nisinnova imaṃ gāthamāha -

122. “Yasaṃ laddhāna dummedho, anattaṃ carati attano;
Attano ca paresaṇca, hiṃsāya paṭipajjati”ti.

Tatrāyaṃ saṅkhepattho - mahārāja, tādiso dummedho nippaṇṇo puggalo parivārasampattiṃ labhitvā attano anattaṃ carati. Kiṃkāraṇā? So hi yasamadamatto kattabbākattabbaṃ ajānanto attano ca paresaṇca hiṃsāya paṭipajjati. Hiṃsā vuccati kilamanaṃ dukkhuppādanaṃ, tadatthāya eva paṭipajjati.

Evaṃ imāya gāthāya rañño dhammaṃ desetvā “tiṭṭha dāni tva”nti vatvā ākāse uppatitvā bārāṇasinagaraṃ gantvā rājaṅgaṇe ākāse aṭṭhāsi. Sakalanagaraṃ saṅkhubhitvā “amhākaṃ rañño ākāse setavaravāraṇo āgantvā rājaṅgaṇe ṭhito”ti ekakolāhalaṃ ahosi. Vegena raññoopi ārocesuṃ. Rājā nikkhamitvā “sace mayhaṃ upabhogattāya āgatosi, bhūmiyaṃ patitiṭṭhāhī”ti āha. Bodhisatto bhūmiyaṃ patitiṭṭhāsi, ācariyo otarivā rājānaṃ vanditvā “kuto āgatosi, tātā”ti vutte “rājagahato”ti vatvā sabbāṃ pavattiṃ ārocesi. Rājā “manāpaṃ te, tāta, kataṃ idhāgacchantenā”ti tuṭṭhahattho nagaraṃ sajjāpetvā vāraṇaṃ maṅgalahatthiṭṭhāne ṭhāpetvā sakalarajjaṃ tayo koṭṭhāse katvā ekaṃ bodhisattassa adāsi, ekaṃ

ācariyassa, ekaṃ attanā aggahesi. Bodhisattassa āgatakālato paṭṭhāyeva pana rañño sakalajambudīpe rajjaṃ hatthagatameva jātaṃ. So jambudīpe aggarājā hutvā dānādīni puññāni katvā yathākammaṃ agamāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi - “tadā magadharājā devadatto ahosi, bārāṇasirājā sārīputto, hatthācariyo ānando, hatthī pana ahameva ahosi”nti.

Dummedhajātakavaṇṇanā dutiyā.

123. Naṅgalīsajātakavaṇṇanā

Asabbatthagāmiṃ vācanti idaṃ satthā jetavane viharanto lāḷudāyittheraṃ ārabba kathesi. So kira dhammaṃ kathento “imasmiṃ ṭhāne idaṃ kathetabbaṃ, imasmiṃ ṭhāne idaṃ na kathetabba”nti yuttāyuttaṃ na jānāti, maṅgale avamaṅgalaṃ vadanto “tirokuṭṭesu tiṭṭhanti, sandhisiṅghāṭakesu cā”ti idaṃ avamaṅgalaṃ maṅgalaṃ katvā anumodanaṃ katheti. Avamaṅgalesu anumodanaṃ karonto “bahū devā manussā ca, maṅgalāni acintayu”nti vatvā “evarūpānaṃ maṅgalānaṃ satampi saḥassampi kātuṃ samatthā hothā”ti vadati. Athekadivasam dhammasabhāyaṃ bhikkhū “āvuso, lāḷudāyī yuttāyuttaṃ na jānāti, sabbattha abhāsitaḥsavācaṃ bhāsati”ti kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāma”ti vutte “na, bhikkhave, lāḷudāyī idāneva dandhāparisakkano yuttāyuttaṃ na jānāti, pubbepi evarūpo ahosi, niccaṃ lāḷakoyeva eso”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto brāhmaṇamahāsālakule nibbattitvā vayappatto takkaṣilāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā bārāṇasiyaṃ disāpāmokkho ācariyo hutvā pañca māṇavakasatāni sippaṃ vācesī. Tadā tesu māṇavesu eko dandhāparisakkano lāḷako māṇavo dhammantevāsiko hutvā sippaṃ uggaṇhāti, dandhabhāvena pana uggaṇhituṃ na sakkoti. Bodhisattassa pana upakāro hoti, dāso viya sabbakiccāni karoti. Athekadivasam bodhisatto sāyamāsaṃ bhuñjitvā sayane nipanno taṃ māṇavaṃ hatthapādapiṭṭhiparikammāni katvā gacchantam āha “tāta, mañcapāde upatthambhetvā yāhi”ti. Māṇavo ekaṃ pādaṃ upatthambhetvā ekassa upatthambhakaṃ alabhanto attano ūrumhi ṭhapetvā rattim khesepi.

Bodhisatto paccūsasamaye utṭhāya taṃ disvā “kiṃ, tāta, nisinnosī”ti pucchi. “Ācariya, ekassa mañcapādassa upatthambhakaṃ alabhanto ūrumhi ṭhapetvā nisinnomhī”ti. Bodhisatto samviggamānaso hutvā “ayaṃ ati viya mayhaṃ upakāro, ettakānaṃ pana māṇavakānaṃ antare ayameva dandho sippaṃ sikkhituṃ na sakkoti, kathaṃ nu kho ahaṃ imaṃ paṇḍitaṃ kareyya”nti cintesi. Athassa etadahosi “attheko upāyo, ahaṃ imaṃ māṇavaṃ dāruatthāya paṇṇatthāya ca vanaṃ gantvā āgataṃ ‘ajja te kiṃ diṭṭhaṃ, kiṃ kata’nti pucchissāmi. Atha me ‘idaṃ nāma ajja mayā diṭṭhaṃ, idaṃ kata’nti ācikkhissati. Atha naṃ ‘tayā diṭṭhañca katañca kīdisa’nti pucchissāmi, so ‘evarūpaṃ nāma’ti upamāya ca kāraṇena ca kathessati. Iti naṃ navaṃ navaṃ upamañca kāraṇaṃ kathāpetvā iminā upāyena paṇḍitaṃ karissāmi”ti. So taṃ pakkosāpetvā “tāta māṇava, ito paṭṭhāya dāruatthāya vā paṇṇatthāya vā gataṭṭhāne yaṃ te tattha diṭṭhaṃ vā suttaṃ vā bhuttaṃ vā pītaṃ vā khāditaṃ vā hoti, taṃ āgantvā mayhaṃ āroceyyāsi”ti āha.

So “sādhū”ti paṭissuṇitvā ekadivasam māṇavehi saddhiṃ dāruatthāya araññaṃ gato tattha sappam disvā āgantvā “ācariya, sappo me diṭṭho”ti ārocesi. “Sappo nāma, tāta, kīdiso hotī”ti? “Seyyathāpi naṅgalīsā”ti. “Sādhū, tāta, manāpā te upamā āhaṭā, sappā nāma naṅgalīsasadisāva hontī”ti. Atha bodhisatto “māṇavakena manāpā upamā āhaṭā, sakkhissāmi naṃ paṇḍitaṃ kātu”nti cintesi. Māṇavo puna ekadivasam araññaṃ hatthiṃ disvā “hatthī me ācariya diṭṭho”ti āha. “Hatthī nāma, tāta, kīdiso”ti? “Seyyathāpi, naṅgalīsā”ti. Bodhisatto “hatthissa soṇḍā naṅgalīsasadisā honti, dantādayo evarūpā ca evarūpā ca. Ayaṃ pana bālatāya vibhajitvā kathetuṃ asakkonto soṇḍaṃ sandhāya kathesi mañña”ti tuṇhī ahosi. Athekadivasam nimantane ucchuṃ labhitvā “ācariya, ajja mayaṃ ucchu khādimhā”ti āha. “Ucchu nāma kīdiso”ti vutte “seyyathāpi naṅgalīsā”ti āha. Ācariyo “thokaṃ patirūpaṃ kāraṇaṃ kathesi”ti tuṇhī jāto.

Punekadivasam nimantane ekacce māṇavā guḷaṃ dadhinā bhuñjiṃsu, ekacce khīrena. So āgantvā “ācariya, ajja mayaṃ dadhinā khīrena ca bhuñjimhā”ti vatvā “dadhikhīraṃ nāma kīdisaṃ hotī”ti vutte “seyyathāpi naṅgalīsā”ti āha. Ācariyo “ayaṃ māṇavo ‘sappo naṅgalīsasadisā’ti kathento tāva sukathitaṃ kathesi, ‘hatthī naṅgalīsasadisā’ti kathentenāpi soṇḍaṃ sandhāya lesena kathitaṃ. ‘Ucchu naṅgalīsasadisā’nti kathanepi leso atthi, ‘dadhikhīrāni pana niccaṃ paṇḍarāni pakkhittabhājanasaṇṭhānāni’ti idha sabbena sabbaṃ upamaṃ na kathesi, na sakkā imaṃ lāḷakaṃ sikkhāpetu”nti vatvā imaṃ gāthamāha -

123. “Asabbatthagāmiṃ vācaṃ, bālo sabbattha bhāsati;
Nāyaṃ dadhiṃ vedi na naṅgalīsaṃ, dadhippayam maññati naṅgalīsa”nti.

Tatrāyaṃ saṅkhepattho - yā vācā opammavasena sabbattha na gacchati, taṃ asabbatthagāmiṃ vācaṃ bālo dandhapuggalo sabbattha bhāsati, “dadhi nāma kīdisa”nti puṭṭhopi “seyyathāpi, naṅgalīsā”ti vadateva. Evaṃ vadanto nāyaṃ dadhiṃ vedi na naṅgalīsaṃ. Kiṃkāraṇā? Dadhippayam maññati naṅgalīsaṃ, yasmā ayaṃ dadhippi naṅgalīsameva maññati. Atha vā dadhīti dadhimeva, payanti khīraṃ, dadhi ca payaṇca dadhippayam. Yasmā dadhikhīrāni ayaṃ naṅgalīsameva maññati, ediso cāyaṃ bālo, kiṃ imināti antevāsikānaṃ dhammakathaṃ kathetvā paribbayaṃ datvā taṃ uyyojesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā lāḷakamāṇavo lāḷudāyī ahosi, disāpāmokkho ācariyo pana ahameva ahosi”nti.

Naṅgalīsajātakavaṇṇanā tatiyā.

124. Ambajātakavaṇṇanā

Vāyametheva purisoti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ vattasampannaṃ bhikkhuṃ ārabha kathesi. So kira sāvatthivāsī kulaputto sāsane uraṃ datvā pabbajito vattasampanno ahosi, ācariyupajjhāyavattāni pāṇiyaparibhojanīyauposathāgārajantāgharādivattāni ca sādhuṃ karoti, cuddasasu mahāvattesu asītikhandhakavattesu ca paripūrakārīyeva hoti, vihāraṃ sammajjati, pariveṇaṃ vitakkamāḷakaṃ vihāramaggaṃ sammajjati, manussānaṃ pāṇīyaṃ deti. Manussā tassa vattasampattiyaṃ pasīditvā pañcasatamattāni dhuvabhaddhāni adamsu, mahālābhasakkāro uppajji. Taṃ nissāya bahūnaṃ phāsuvihāro jāto. Athekadivasam dhammasabhāyaṃ bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso, asuko nāma bhikkhu attano vattasampattiyaṃ mahantaṃ lābhasakkāraṃ nibbatesi, etaṃ

ekaṃ nissāya bahūnaṃ phāsuvihāro jāto”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepāyaṃ bhikkhu vattasampanno, pubbepetāṃ ekaṃ nissāya pañca isisatāni phalāphalatthāya araññaṃ agantvā eteneva ānītaphalāphalehi yāpesu”nti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto udiccabrāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto isipabbajjaṃ pabbajitvā pañcasataisiparivāro pabbatapāde vihāsi. Tadā himavante caṇḍo nidāgho ahosi, tattha tattha pānīyāni chijjimsu, tiracchānā pānīyaṃ alabhamānā kilamanti. Atha tesu tāpasesu eko tāpaso tesāṃ pipāsadukkhaṃ disvā ekaṃ rukkhaṃ chinditvā doṇiṃ katvā pānīyaṃ ussiñcitvā doṇiṃ pūretvā tesāṃ pānīyaṃ adāsi. Bahūsu sannipatitvā pānīyaṃ pivantesu tāpasassa phalāphalatthāya gamanokāso nāhosi. So nirāhāropi pānīyaṃ detiyeva. Migagaṇā cintesum “ayaṃ amhākaṃ pānīyaṃ dento phalāphalatthāya gantum okāsaṃ na labhati, nirāhāratāya ativiya kilamati, handamayaṃ katikaṃ karomā”ti. Te katikaṃ akaṃsu “ito paṭṭhāya pānīyaṃ pivanatthāya āgacchantena attano balānurūpena phalāphalaṃ gahetvāva āgantabba”nti. Te tato paṭṭhāya ekeko tiracchāno attano attano balānurūpena madhuramadhurāni ambajambupanasādīnigahetvāva āgacchatī. Ekassa atthāya ābhatāṃ phalāphalaṃ aḍḍhateyyasakaṭabhārappamāṇaṃ ahosi. Pañcasatatāpasā tadeva paribhuñjanti. Atirekaṃ chaḍḍiyittha.

Bodhisatto taṃ disvā “ekaṃ nāma vattasampannaṃ nissāya ettakānaṃ tāpasānaṃ phalāphalatthāya agantvā yāpanaṃ uppannaṃ, vīriyaṃ nāma kātabbamevā”ti vatvā imaṃ gāthamāha -

124. “Vāyametheva puriso, na nibbindeyya paṇḍito;
Vāyāmassa phalaṃ passa, bhuttā ambā anītiha”nti.

Tatrāyaṃ saṅkhepattho - paṇḍito attano vattapūraṇādike kammaismiṃ vāyametheva, na ukkaṇṭheyya. Kiṃkāraṇā? Vāyāmassa nipphalatāya abhāvato. Iti mahāsatto “vāyāmo nāmesa saphalova hoti”ti isigaṇaṃ ālapanto “vāyāmassa phalaṃ passā”ti āha. Kīdisaṃ? Bhuttā ambā anītihaṃ. Tattha ambāti desanāmattaṃ, tehi pana nānappakārāni phalāphalāni ābhatāni. Tesu sampannatarānaṃ ussannatarānaṃ vā vasena “ambā”ti vuttaṃ. Ye imehi pañcahi isisatehi sayaṃ araññaṃ agantvā ekassa atthāya ānītā ambā bhuttā, idaṃ vāyāmassa phalaṃ. Tañca kho pana anītihaṃ, “iti āha iti āhā”ti evaṃ itihīti hena gahetabbaṃ na hoti, paccakkhameva taṃ phalaṃ passāti. Evaṃ mahāsatto isigaṇassa ovādaṃ adāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā vattasampanno tāpaso ayaṃ bhikkhu ahosi, gaṇasatthā pana ahameva ahosi”nti.

Ambajātakavaṇṇanā catutthā.

125. Kaṭāhakajātakavaṇṇanā

Bahumpi so vikattheyyāti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ vikatthakabhikkhuṃ ārabbha kathesi. Tassa vatthu heṭṭhā kathitasadisameva.

Atīte pana bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto mahāvibhavo seṭṭhi ahoṣi. Tassa bhariyā puttaṃ vijāyi, dāsīpissa taṃ divasaññeva puttaṃ vijāyi. Te ekatova vaḍḍhiṃsu. Seṭṭhiputte lekhaṃ sikkhante dāsopissa phalakaṃ vahaṃāno gantvā teneva saddhiṃ lekhaṃ sikkhi, gaṇanaṃ sikkhi, dve tayo vohāre akāsi. So anukkamena vacanakusalo vohārakusalo yuvā abhirūpo ahoṣi, nāmena kaṭāheko nāma. So seṭṭhighare bhaṇḍāgārikakammaṃ karonto cintesi “na maṃ ime sabbakālaṃ bhaṇḍāgārikakammaṃ kāressanti, kiñcideva dosaṃ disvā tāletvā bandhitvā lakkhaṇena aṅketvā dāsaparibhogenapi paribhuñjissanti. Paccante kho pana seṭṭhissa sahāyako seṭṭhi atthi, yaṃnūnāhaṃ seṭṭhissa vacanena lekhaṃ ādāya tattha gantvā ‘ahaṃ seṭṭhiputto’ti vatvā taṃ seṭṭhiṃ vañcetvā tassa dhītaraṃ gahetvā sukhaṃ vaseyya”nti. So sayameva paṇṇaṃ gahetvā “ahaṃ asukaṃ nāma mama puttaṃ tava santikaṃ paḥiṇiṃ, āvāhavivāhasambandho nāma mayhañca tayā, tuyhañca mayā saddhiṃ patirūpo, tasmā tvaṃ imassa dārakassa attano dhītaraṃ datvā etaṃ tattheva vasāpehi, ahampi okāsaṃ labhitvā āgamiṣṣāmi”ti likhitvā seṭṭhisseva muddikāya lañjetvā yathārucitaṃ paribbayañceva gandhavatthādīni ca gahetvā paccantaṃ gantvā seṭṭhiṃ disvā vanditvā atṭhāsi.

Atha naṃ seṭṭhi “kuto āgatosi, tātā”ti pucchi. “Bārāṇasito”ti. “Kassa puttosī”ti? “Bārāṇasisetṭhissā”ti. “Kenatthenāgatosī”ti? Tasmīṃ khaṇe kaṭāhako “idaṃ disvā jānissathā”ti paṇṇaṃ adāsi. Seṭṭhi paṇṇaṃ vācetvā “idānāhaṃ jīvāmi nāmā”ti tuṭṭhacitto dhītaraṃ datvā patitṭhāpesi. Tassa parivāro mahanto ahoṣi. So yāgukhajjakādīsu vā vatthagandhādīsu vā upanītesu “evampi nāma yāguṃ pacanti, evaṃ khajjakam, evaṃ bhattaṃ, aho paccantavāsikā nāmā”ti yāguādīni garahati. “Ime paccantavāsibhāveneva ahasasātake vaḷaṇḍitaṃ na jānanti, gandhe pisituṃ, pupphāni ganthituṃ na jānanti”ti vatthakammantikādayo garahati.

Bodhisattopi dāsaṃ apassanto “kaṭāhako na dissati, kahaṃ gato, pariyesatha na”nti samantā manusse payojesi. Tesu eko tattha gantvā taṃ disvā sañjānitvā attānaṃ ajānāpetvā āgantvā bodhisattassa ārocesi. Bodhisatto taṃ pavattiṃ sutvā “ayuttaṃ tena kataṃ, gantvā naṃ gahetvā āgacchissāmi”ti rājānaṃ āpucchitvā mahantena parivārena nikkhami. “Seṭṭhi kira paccantaṃ gacchatī”ti sabbattha pākaṭo jāto. Kaṭāhako “seṭṭhi kira āgacchatī”ti sutvā cintesi “na so añña kārāṇena āgacchissati, maṃ nissāyevassa āgamanena bhavitabbaṃ. Sace paṇāhaṃ palāyissāmi, puna āgantūṃ na sakkā bhavissati. Atthi panesa upāyo. Mama sāmikassa paṭipathaṃ gantvā dāsakammaṃ katvā tameva ārādhessāmi”ti. So tato paṭṭhāya parisamajjhe evaṃ bhāsati “añña bālamanussā attano bālābhāvena mātāpitūnaṃ guṇaṃ ajānantā tesam bhojanavelāya apacitikammaṃ akatvā tehi saddhiṃyeva bhuñjanti, mayaṃ pana mātāpitūnaṃ bhojanakāle paṭiggahaṃ upanema, khaḷamallakaṃ upanema, bhājanāni upanema, pāṇiyampi bījanimpi gahetvā upatitṭhāmā”ti yāva sarīraḷaṇḍjanakāle udakakalasaṃ ādāya paṭicchannaṭṭhānagamanā sabbaṃ dāsehi sāmikānaṃ kattabbakiccaṃ pakāsesi.

So evaṃ parisam uggaṇhāpetvā bodhisattassa paccantasamīpaṃ āgatakāle sasuraṃ avoca “tāta, mama kira pitā tumhākaṃ dassanatthāya āgacchatī, tumhe khādanīyabhojanīyaṃ paṭiyādāpetha, ahaṃ paṇṇākāraṃ gahetvā paṭipathaṃ gamiṣṣāmi”ti. So “sādhu, tātā”ti sampatiṇṇi. Kaṭāhako bahuṃ paṇṇākāramādāya mahantena parivārena gantvā bodhisattaṃ vanditvā paṇṇākāraṃ adāsi. Bodhisattopi paṇṇākāraṃ gahetvā tena saddhiṃ paṭisanthāraṃ katvā pātarāsakāle khandhāvāraṃ nivāsetvā sarīraḷaṇḍjanatthāya paṭicchannaṭṭhānaṃ pāvīsi. Kaṭāhako

attano parivāraṃ nivattetvā kalasaṃ ādāya bodhisattassa santikaṃ gantvā udakakiccapariyosāne pādesu patitvā “sāmi, ahaṃ tumhākaṃ yattakaṃ icchatha, tattakaṃ dhanaṃ dassāmi, mā me yasaṃ antaradhāpayitthā”ti āha. Bodhisatto tassa vattasampadāya pasīditvā “mā bhāyi, natthi te mama santikā antarāyo”ti samassāsetvā paccantanagaraṃ pāvisi. Mahanto sakkāro ahosi, kaṭāhakopissa niranteraṃ dāsena kattabbakiccaṃ karoti. Atha naṃ ekāya velāya sukhānisinnaṃ paccantaseṭṭhi āha “mahāseṭṭhi, mayā tumhākaṃ paṇṇaṃ disvāva tumhākaṃ puttassa dārikā dinnā”ti bodhisatto kaṭāhakaṃ puttameva katvā tadanucchavikaṃ piyavacanaṃ vatvā seṭṭhiṃ tosesi. Tato paṭṭhāya kaṭāhakassa mukhaṃ ulloketuṃ samattho nāma nāhosi.

Athekadivasāṃ mahāsatto seṭṭhidhītaṃ pakkosivā “ehi, amma, sīse me ūkā vicināhi”ti vatvā taṃ āgantvā ūkā gahetvā ṭhitaṃ piyavacanaṃ vatvā “kathehi, amma, kacci te mama putto sukhadukkesu appamatto, ubho janā sammodamānā samaggavāsaṃ vasathā”ti pucchi. “Tāta, mahāseṭṭhi tumhākaṃ puttassa añño doso natthi, kevalaṃ āhāraṃ garahatī”ti. “Amma, niccākālamesa dukkhasīlova, apica te ahaṃ tassa mukhabandhanamantaṃ dassāmi, taṃ tvaṃ sādhuṃ uggahitvā mama puttassa bhojanakāle garahantassa uggahitaniyāmeneva purato ṭhatvā vadeyyāsī”ti gāthaṃ uggahāpetvā katipāhaṃ vasitvā bārāṇasimeva agamāsi. Kaṭāhakopi bahuṃ khādaniyabhojanīyaṃ ādāya anumaggaṃ gantvā bahudhanaṃ datvā vanditvā nivatti. So bodhisattassa gatakālato paṭṭhāya atirekamānī ahosi. So ekadivasāṃ seṭṭhidhītāya nānaggarasabhojanaṃ upanetvā kaṭacchūṃ ādāya parivisantiyā bhattaṃ garahituṃ ārabhi. Seṭṭhidhītā bodhisattassa santike uggahitaniyāmeneva imaṃ gāthamāha -

125. “Bahumpi so vikattheyya, aññaṃ janapadaṃ gato;
Anvāgantvāna dūseyya, bhuñja bhoge kaṭāhakā”ti.

Tattha bahumpi so vikattheyya, aññaṃ janapadaṃ gatoti yo attano jātibhūmito aññaṃ janapadaṃ gato hoti, yatthassa jātiṃ na jānanti, so bahumpi vikattheyya, vambhanavacanaṃ vañcanavacanaṃ vadeyya. Anvāgantvāna dūseyyāti imaṃ tāva vāraṃ sāmikassa paṭipathaṃ gantvā dāsakiccassa katattā kasāhi paharivā piṭṭhicammuppātanato ca lakkhaṇāhananato ca muttosi. Sace anācāraṃ karosi, puna aññasmiṃ āgamanavāre tava sāmiko anvāgantvāna dūseyya, imaṃ gehaṃ anuāgantvā kasābhighātehi ceva lakkhaṇāhananena ca jātippakāsanena ca taṃ dūseyya upahaneyya. Tasmā imaṃ anācāraṃ pahāya bhuñja bhoge kaṭāhaka, mā pacchā attano dāsabhāvaṃ pākaṭaṃ kāretvā vipaṭṭisārī ahoṣīti ayamettha seṭṭhino adhippāyo.

Seṭṭhidhītā pana etamatthaṃ ajānantī uggahitaniyāmena byañjanaṃ meva payirudāhāsi. Kaṭāhako “addhā seṭṭhinā mama kulaṃ ācikkhitvā etissā sabbaṃ kathitaṃ bhavissatī”ti tato paṭṭhāya puna bhattaṃ garahituṃ na visahi, nihataṃāno yathāladdhaṃ bhuñjitvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi “tadā kaṭāhako vikatthakabhikkhu ahosi, bārāṇasiseṭṭhi pana ahameva ahosi”nti.

Kaṭāhakajātakavaṇṇanā pañcamā.

126. Asilakkhaṇajātakavaṇṇanā

Tathevekassa kalyāṇanti idaṃ satthā jetavane viharanto kosalarāṇṇo asilakkhaṇapāṭhakaṃ brāhmaṇaṃ ārabba kathesi. So kira kammārehi raṇṇo asīnaṃ āhaṭakāle asīṃ upasiṅghitvā asilakkhaṇaṃ udāharati. So yesaṃ hatthato lābhaṃ labhati, tesāṃ asīṃ “lakkhāṇasampanno maṅgalasaṃyutto”ti vadati. Yesaṃ hatthato lābhaṃ na labhati, tesāṃ asīṃ “avalakkhaṇo”ti garahati. Atheko kammāro asīṃ katvā kosiyaṃ sukhumaṃ maricacuṇṇaṃ pakkhipitvā raṇṇo asīṃ āhari. Rājā brāhmaṇaṃ pakkosāpetvā “asīṃ vīmaṃsā”ti āha. Brāhmaṇassa asīṃ ākaḍḍhitvā upasiṅghantassa maricacuṇṇāni nāsaṃ pavisitvā khipitukāmatāṃ uppādesuṃ. Tassa khipantassa nāsikā asidhārāya paṭihatā dvidhā chijji. Tassevaṃ nāsikāya chinnabhāvo bhikkhusaṅghe pākaṭo jāto. Athekadivasaṃ dhammasabhāyaṃ bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso, raṇṇo kira asilakkhaṇapāṭhako asīṃ upasiṅghanto nāsikaṃ chindāpesī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva so brāhmaṇo asīṃ upasiṅghanto nāsikāchedaṃ patto, pubbepi pattoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente tassa asilakkhaṇapāṭhako brāhmaṇo ahoṣīti sabbāṃ paccuppannavatthusadisameva. Rājā pana tassa vejje datvā nāsikākoṭiṃ phāsukaṃ kārapetvā lākhāya paṭināsikaṃ kāretvā puna taṃ upaṭṭhākameva akāsi. Bārāṇasiraṇṇo pana putto natthi, ekā dhītā ceva bhāgineyyo ca ahesuṃ. So ubhopi te attano santikeyeva vaḍḍhāpesi. Te ekato vaḍḍhantā aññaṃaññaṃ paṭibaddhacittā ahesuṃ. Rājāpi amacce pakkosāpetvā “mayhaṃ bhāgineyyopi imassa rajjassa sāmikova, dhītaraṃ etasseva datvā abhisekamassa karomī”ti vatvā puna cintesi “mayhaṃ bhāgineyyo sabbathāpi ñātakoyeva, etassa aññaṃ rājadhītaraṃ ānetvā abhisekaṃ katvā dhītaraṃ aññaṃsa raṇṇo dassāmi, evaṃ no ñātakā bahū bhavissanti, dvinnampi rajjānaṃ mayameva sāmikā bhavissāmā”ti. So amaccehi saddhiṃ sammantetvā “ubhopete visuṃ kātuṃ vaṭṭatī”ti bhāgineyyaṃ aññaṃsmiṃ nivesane, dhītaraṃ aññaṃsmiṃ vāsesi.

Te soḷasavassuddesikabhāvaṃ pattā ativiya paṭibaddhacittā ahesuṃ. Rājakumāro “kena nu kho upāyena mātuladhītaraṃ rājagehā nīharāpetuṃ sakkā bhaveyyā”ti cinto “attheko upāyo”ti mahāikkhaṇikaṃ pakkosāpetvā tassā sahaṃsaḥaṇḍikaṃ datvā “kiṃ mayā kattabba”nti vutte “amma, tayi karontiyā anipphatti nāma natthi, kiñcideva kāraṇaṃ vatvā yathā mama mātulo rājā dhītaraṃ antogehā nīharāpeti, tathā karohī”ti āha. Sādhū, sāmī, ahaṃ rājānaṃ upasaṅkamtvā evaṃ vakkhāmi “deva, rājadhītāya upari kāḷakaṇṇī atthi, ettakaṃ kālaṃ nivattitvā olokentopi natthi, ahaṃ rājadhītaraṃ asukadivase nāma rathaṃ āropetvā bahuāvudhahatthe purise ādāya mahantena parivārena susānaṃ gantvā maṇḍalapīṭhikāya heṭṭhāmañce matamanussaṃ nipajjāpetvā uparimañce rājadhītaraṃ ṭhapetvā gandhodakaghaṭānaṃ atṭhuttarasatena nhāpetvā kāḷakaṇṇiṃ pavāhessāmī”ti evaṃ vatvā rājadhītaraṃ susānaṃ nessāmi, tvaṃ amhākaṃ tattha gamanadivase amhehi puretameva thokaṃ maricacuṇṇaṃ ādāya āvudhahatthehi attano manussehi parivuto rathaṃ abhiruyha susānaṃ gantvā rathaṃ susānadvāre ekapadesaṃ ṭhapetvā āvudhahatthe manusse susānavanaṃ pesetvā sayāṃ susāne maṇḍalapīṭhikaṃ pasāretvā matako viya paṭikujjo hutvā nipajja. Ahaṃ tattha āgantvā tava upari mañcakaṃ attharitvā rājadhītaraṃ ukkhipitvā mañce sayāpessāmi, tvaṃ tasmīṃ khaṇe maricacuṇṇaṃ nāsikāya pakkhipitvā dve tayo vāre khipeyyāsi. Tayā khipitakāle mayaṃ rājadhītaraṃ pahāya palāyissāma. Atha tvaṃ rājadhītaraṃ sīsaṃ nhāpetvā sayampi sīsaṃ nhāyitvā taṃ ādāya attano nivesanaṃ gaccheyyāsīti. So “sādhū sundaro upāyo”ti sampatiṇṇi.

Sāpi gantvā rañño tamattham ārocesi, rājāpi sampatīcchi. Rājadhītāyapi tam antaram ācikkhi, sāpi sampatīcchi. Sā nikkhamanadivase kumārassa saññaṃ datvā mahantena parivārena susānaṃ gacchantī ārakkhamanussānaṃ bhayajananattham āha - “mayā rājadhītāya mañce t̐hapitakāle heṭṭhāmañce matapuriso khipissati, khipitvā ca heṭṭhāmañcā nikkhamitvā yaṃ paṭhamam passissati, tameva gahessati, appamattā bhaveyyāthā”ti. Rājakumāro puretaram gantvā vuttanayeneva tattha nipajji. Mahāikkhaṇikā rājadhītaram ukkhipitvā maṇḍalapīṭhikāṭṭhānaṃ gacchantī “mā bhāyī”ti saññāpetvā mañce t̐hapesi. Tasmim̐ khaṇe kumāro maricacuṇṇam nāsāya pakkhipitvā khipi. Tena khipitamatteyeva mahāikkhaṇikā rājadhītaram pahāya mahāravam ravamānā sabbapaṭhamam palāyi, tassā palātakālato paṭṭhāya ekopi t̐hātuṃ samattho nāma nāhosi, gahitagahitāni āvudhāni chaḍḍetvā sabbe palāyimsu. Kumāro yathāsammantitam sabbam katvā rājadhītaram ādāya attano nivesanam agamāsi.

Ikkaṇikā gantvā tam kāraṇam rañño ārocesi. Rājā “pakatiyāpi sā mayā tassevatthāya puṭṭhā, pāyāse chaḍḍitasappi viya jāta”nti sampatīcchitvā aparabhāge bhāgineyyassa rajjam datvā dhītaram mahādevim̐ kāresi. So tāya saddhim̐ samaggavāsam vasamāno dhammena rajjam kāresi. Sopi asilakkhaṇapāṭhako tasseva upaṭṭhāko ahosi. Tassekadivasam rājūpaṭṭhānam āgantvā paṭisūriyam t̐hatvā upaṭṭhahantassa lākhā vilīyi, paṭināsikā bhūmiyam pati. So lajjāya adhomukho aṭṭhāsi. Atha nam̐ rājā parihasanto “ācariya, mā cintayittha, khipitam̐ nāma ekassa kalyāṇam̐ hoti, ekassa pāpakam̐. Tumhehi khipitena nāsikā chijjīyittha, mayam̐ pana khipantā mātuladhītaram labhitvā rajjam̐ pāpuṇimhā”ti vatvā imam̐ gāthamāha -

126. “Tathevekassa kalyāṇam̐, tathevekassa pāpakam̐;
Tasmā sabbam̐ na kalyāṇam̐, sabbam̐ vāpi na pāpaka”nti.

Tattha tathevekassāti tadevekassa. Ayameva vā pāṭho. Dutiyapadepe eseva nayo.

Iti so imāya gāthāya tam̐ kāraṇam̐ āharitvā dānādīni puñṇāni katvā yathākammaṃ gato.

Satthā imāya desanāya lokasammatānam̐ kalyāṇapāpakānam̐ anekam̐sikabhāvam̐ pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā asilakkhaṇapāṭhakova etarahi asilakkhaṇapāṭhako, bhāgineyyarājā pana ahameva ahosi”nti.

Asilakkhaṇajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

127. Kalaṇḍukajātakavaṇṇanā

Te desā tāni vatthūnīti idam̐ satthā jetavane viharanto ekaṃ vikatthakabhikkhum̐ ārabha kathesi. Tattha dvepe vatthūni kaṭāhakajātakasadisāneva.

Idha panesa bārāṇasiseṭṭhino dāso kalaṇḍuko nāma ahosi. Tassa palāyitvā paccantavāsiseṭṭhino dhītaram̐ gahetvā mahantena parivārena vasanakāle bārāṇasiseṭṭhi pariyesāpetvāpi tassa gataṭṭhānam̐ ajānanto “gaccha, kalaṇḍukaṃ pariyesā”ti attanā puṭṭham̐ sukapotakaṃ pesesi. Sukapotako ito cito ca vicaranto tam̐ nagaram̐ pāpuṇi. Tasmiṇca kāle kalaṇḍuko nadīkīlam̐ kīlitukāmo bahum̐ mālāgandhavilepanaṇceva khādanīyabhojanīyāni ca gāhāpetvā nadiṃ gantvā seṭṭhidhītāya saddhim̐ nāvam̐ āruya udaye kīlati. Tasmiṇca padese nadīkīlam̐ kīlantā issarajātikā tikhiṇabhesajjaparibhāvitam̐ khīram̐ pivanti, tena tesam̐ divasabhāgampi

udake kīlantānaṃ sītaṃ na bādhati. Ayaṃ pana kalaṇḍuko khīragaṇḍūsaṃ gahetvā mukhaṃ vikkhāletvā taṃ khīraṃ nuṭṭhubhati. Nuṭṭhubhantopi uduke anuṭṭhubhitvā seṭṭhidhītāya sīse nuṭṭhubhati. Sukapotakopi nadītiraṃ gantvā ekissā udumbarasākhāya nisīditvā oloketvā kalaṇḍukaṃ sañjānitvā seṭṭhidhītāya sīse nuṭṭhubhantaṃ disvā “are, kalaṇḍuka dāsa, attano jātiñca vasanaṭṭhānañca anussara, khīragaṇḍūsaṃ gahetvā mukhaṃ vikkhāletvā jātisampannāya sukhasaṃvaḍḍhāya seṭṭhidhītāya sīse mā nuṭṭhubhi, attano pamāṇaṃ na jānāsī”ti vatvā imaṃ gāthamāha -

127. “Te desā tāni vatthūni, ahañca vanagocarō;
Anuvicca kho taṃ gaṇheyyuṃ, piva khīraṃ kalaṇḍukā”ti.

Tattha te desā tāni vatthūnīti mātukucchiṃ sandhāya vadati. Ayametthādhippāyo - yattha te vasiṭaṃ, na te khattiyadhītādīnaṃ kucchidesā. Yattha vāsi patitṭhito, na tāni khattiyadhītādīnaṃ kucchivatthūni. Atha kho dāsikucchiyaṃ tvaṃ vasi ceva patitṭhito cāti. Ahañca vanagocaroti tiracchānabhūtopi etamatthaṃ jānāmīti dīpeti. Anuvicca kho taṃ gaṇheyyunti evaṃ anācāraṃ caramānaṃ mayā gantvā ārocite anuvicca jānitvā tava sāmikā tāletvā ceva lakkhaṇāhatañca katvā taṃ gaṇheyyuṃ, gahetvā gamissanti, tasmā attano pamāṇaṃ ñatvā seṭṭhidhītāya sīse anuṭṭhubhitvā piva khīraṃ. Kalaṇḍukāti taṃ nāmenālapati.

Kalaṇḍukopi suvapotaṃ sañjānitvā “maṃ pākaṭaṃ kareyyā”ti bhayena “ehi, sāmi, kadā āgatosī”ti āha. Suko “na esa maṃ hitakāmatāya pakkosati, gīvaṃ pana me vaṭṭetvā māretukāmo”ti ñatvāva “na me tayā attho”ti tato uppatitvā bārāṇasiṃ gantvā yathādiṭṭhaṃ seṭṭhino vitthārena kathesi. Seṭṭhi “ayuttaṃ tena kata”nti vatvā gantvā tassa āṇaṃ kāretvā bārāṇasimeva naṃ ānetvā dāsaparibhogena paribhuñji.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi - “tadā kalaṇḍuko ayaṃ bhikkhu ahosi, bārāṇasisetṭhi pana ahameva ahosi”nti.

Kalaṇḍukajātakavaṇṇanā sattamā.

128. Biḷāravatajātakavaṇṇanā

Yo ve dhammaṃ dhajaṃ katvāti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ kuhakabhikkhuṃ ārabha kathesi. Tadā hi satthā tassa kuhakabhāve ārocite “na, bhikkhave, idāneva, pubbepesa kuhakoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto mūsikayoniyaṃ paṭisandhiṃ gahetvā vuḍḍhimanvāya mahāsarīro sūkaracchāpakasadiṭṭhaṃ hutvā anekasatamūsikāhi parivuto araññe viharati. Atheko siṅgālo ito cito ca vicaranto taṃ mūsikayūthaṃ disvā “imā mūsikā vañcetvā khādissāmī”ti cintetvā mūsikānaṃ āsayassa avidūre sūriyābhimukho vātaṃ pivanto ekena pādena aṭṭhāsi. Bodhisatto gocarāya caramāno taṃ disvā “sīlavā eso bhavissatī”ti tassa santikaṃ gantvā “bhante, tvaṃ ko nāmo”ti pucchi. “Dhammiko nāmā”ti. “Cattāro pāde bhūmiyaṃ aṭṭhapetvā kasmā ekeneva ṭhitosī”ti. “Mayi cattāro pāde pathaviyaṃ ṭhapente pathavī vahituṃ na sakkoti, tasmā ekeneva tiṭṭhāmī”ti. “Mukhaṃ vivaritvā kasmā ṭhitosī”ti? “Mayaṃ aññaṃ na bhakkhayāma, vātameva bhakkhayāmā”ti. “Atha kasmā sūriyābhimukho tiṭṭhasī”ti? “Sūriyaṃ namassāmī”ti. Bodhisatto tassa vacanaṃ sutvā “sīlavā eso bhavissatī”ti tato paṭṭhāya mūsikagaṇena saddhiṃ sāyaṃ pātaṃ tassa upaṭṭhānaṃ gacchati.

Athassa upaṭṭhānaṃ katvā gamanakāle siṅgālo sabbapacchimaṃ mūsikaṃ gahetvā maṃsaṃ khādītva ajjhoharitvā mukhaṃ puñchitvā tiṭṭhati. Anupubbena mūsikagaṇo tanuko jāto. Mūsikā “pubbe amhākaṃ ayaṃ āsaya nappahoti, nirantarā tiṭṭhāma. Idāni sithilā, evampi āsaya na pūrateva, kiṃ nu kho eta”nti bodhisattassa taṃ pavattiṃ ārocesuṃ. Bodhisatto “kena nu kho kāraṇena musikā tanuttaṃ gatā”ti cintento siṅgāle āsaṅkaṃ ṭhapetvā “vīmaṃsissāmi na”nti upaṭṭhānakāle sesamūsikā purato katvā sayāṃ pacchato ahosi. Siṅgālo tassa upari pakkhandi, bodhisatto attano gahaṇatthāya taṃ pakkhandantaṃ disvā nivattitvā “bho siṅgāla, idaṃ te vatasamādānaṃ na dhammasudhammatāya, paresaṃ pana vihiṃsanatthāya dhammaṃ dhajaṃ katvā carasī”ti vatvā imaṃ gāthamāha -

128. “Yo ve dhammaṃ dhajaṃ katvā, nigūḷho pāpamācare;
Vissāsayitvā bhūtāni, biḷāraṃ nāma taṃ vata”nti.

Tattha yo veti khattiyādīsu yo kocideva. Dhammaṃ dhajaṃ katvāti dasakusalakammamāpathadhammaṃ dhajaṃ karitvā, kūṭaṃ karonto viya ussāpetvā dassentoti attho. Vissāsayitvāti “sīlavā aya”nti saññāya sañjātavissāsāni katvā. Biḷāraṃ nāma taṃ vatanti taṃ evaṃ dhammaṃ dhajaṃ katvā raho pāpāni karontassa vataṃ kerāṭṭikavataṃ nāma hotīti attho.

Mūsikarājā kathentova uppatitvā tassa gīvāyaṃ patitvā hanukassa heṭṭhā antogalanāḷiyaṃ ḍaṃsitvā galanāḷiṃ phāletvā jīvitakkhayaṃ pāpesi. Mūsikagaṇo nivattitvā siṅgālaṃ “muru murū”ti khādītva agamāsī. Paṭhamāgatāva kirassa maṃsaṃ labhiṃsu, pacchā āgatā na labhiṃsu. Tato paṭṭhāya mūsikagaṇo nibbhayo jāto.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā siṅgālo kuhakabhikkhu ahosi, mūsikarājā pana ahameva ahosi”nti.

Biḷāravatajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

129. Aggikabhāradvājajātakaṃ

Nāyaṃ sikhā puñṇahetūti idaṃ satthā jetavane viharanto kuhakaññeva bhikkhuṃ ārabha kathesi.

Atītasmiñhi bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto mūsikarājā hutvā araṇṇe vasati. Atheko siṅgālo davadāhe utṭhite palāyituṃ asakkonto ekasmiṃ rukkhe sīsaṃ āhacca aṭṭhāsī. Tassa sakalasārīre lomāni jhāyīṃsu, rukkhaṃ āhacca ṭhitatṭhāne pana matthake cūḷā viya thokāni lomāni aṭṭhaṃsu. So ekadivasaṃ soṇḍiyaṃ pānīyaṃ pivanto chāyaṃ olokento cūḷaṃ disvā “uppannaṃ dāni me bhaṇḍamūla”nti araṇṇe vicaranto taṃ mūsikādarīṃ disvā “imā mūsikā vañcetvā khādissāmī”ti heṭṭhā vuttanayeneva avidūre aṭṭhāsī. Atha naṃ bodhisatto gocarāya caranto disvā “sīlavā aya”nti saññāya upasaṅkamitvā “tvaṃ kinnāmosī”ti pucchi. “Ahaṃ aggikabhāradvājo nāmā”ti. “Atha kasmā āgatosī”ti? “Tumhākaṃ rakkhanatthāyā”ti. “Kinti katvā amhe rakkhissasī”ti? “Ahaṃ aṅguṭṭhagaṇaṇaṃ nāma jānāmi, tumhākaṃ pātova nikkhamitvā gocarāya gamanakāle ‘ettakā’ti gaṇetvā paccāgamanakālepi gaṇessāmi, evaṃ sāyaṃ pātaṃ gaṇento rakkhissāmī”ti. “Tena hi rakkha mātulā”ti. So “sādhū”ti sampaṭicchitvā nikkhamanakāle “eko dve tayo”ti gaṇetvā paccāgamanakālepi tatheva gaṇetvā sabbapacchimaṃ gahetvā khādati. Sesam purimasadisameva.

Idha pana mūsikarājā nivattitvā t̥hito “bho aggikabhāradvāja, nāyaṃ tava dhammasudhammatāya matthake cūlā t̥hapitā, kucchikāraṇā pana t̥hapitā”ti vatvā imaṃ gāthamāha -

129. “Nāyaṃ sikhā puññahetu, ghāsahetu ayaṃ sikhā;
Nāguṭṭhigaṇaṇaṃ yāti, alaṃ te hotu aggikā”ti.

Tattha nāguṭṭhigaṇaṇaṃ yātīti “aṅguṭṭhigaṇaṇā”ti aṅguṭṭhigaṇaṇā vuccati, ayaṃ mūsikagaṇo aṅguṭṭhigaṇaṇaṃ na gacchati na upeti na pūreti, parikkhayaṃ gacchatīti attho. Alaṃ te hotu aggikāti siṅgālaṃ nāmena ālapanto āha. Ettāvatā te alaṃ hotu, na ito paraṃ mūsike khādissasi. Amhehi vā tayā saddhiṃ saṃvāso alaṃ hotu, na mayaṃ idāni tayā saddhiṃ vasissāmātipi attho. Sesaṃ purimasadisameva.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi “tadā siṅgālo ayaṃ bhikkhu ahosi, mūsikarājā pana ahameva ahosi”nti.

Aggikabhāradvājajātakavaṇṇanā navamā.

130. Kosiyaajātakavaṇṇanā

Yathā vācā ca bhuñjassūti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ sāvattiyaṃ mātugāmaṃ ārabha kathesi. Sā kirekassa saddhāsampannassa upāsakabrāhmaṇassa brāhmaṇī dussilā pāpadhammā rattiṃ aticaritvā divā kiñci kammaṃ akatvā gilānālayaṃ dassetvā nitthunamānā nipajjati. Atha naṃ brāhmaṇo “kiṃ te bhadde aphāsuka”nti pucchi. “Vātā me vijjhantī”ti. “Atha kiṃ laddhuṃ vaṭṭatī”ti? “Siniddhamadhurāni paṇitapaṇītāni yāgubhattatēdīnī”ti. Brāhmaṇo yaṃ yaṃ sā icchati, taṃ taṃ āharitvā deti, dāso viya sabbakiccāni karoti. Sā pana brāhmaṇassa gehaṃ pavitṭhakāle nipajjati, bahi nikkhantakāle jārehi saddhiṃ vītināmeti.

Atha brāhmaṇo “imissā sarīre vijjhanavātānaṃ pariyanto na paññāyati”ti ekadivasaṃ gandhamālādīni ādāya jetavanaṃ gantvā satthāraṃ pūjetvā vanditvā ekamantaṃ nisīditvā “kiṃ, brāhmaṇa, na paññāyasī”ti vutte “bhante, brāhmaṇiyā kira me sarīre vātā vijjhanti, svāhaṃ tassā sappitelādīni ceva paṇitapaṇītabhōjanāni ca pariyesāmi, sarīramassā ghaṇaṃ vippasannacchavivaṇṇaṃ jātamaṃ, vātarogassa pana pariyanto na paññāyati. Ahaṃ taṃ paṭijaggantova idhāgamanassa okāsaṃ na labhāmī”ti āha. Satthā brāhmaṇiyā pāpabhāvaṃ ñatvā “brāhmaṇa, ‘evaṃ nipannassa mātugāmassa roge avūpasamante idaṃcīdaṃca bhesajjaṃ kātuṃ vaṭṭatī”ti pubbepi te paṇḍitehi kathitaṃ, bhavaśaṅkhepagatattā pana na sallakkhesī”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto brāhmaṇamahāsālakule nibbattitvā vayappatto takkasīlāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā bārāṇasiyaṃ disāpāmokkho ācariyo ahosi. Ekasatarājadhānīsu khattiyakumārā ca brāhmaṇakumārā ca yebhuyyena tasseva santike sippaṃ uggaṇhanti. Atheko janapadavāsī brāhmaṇamāṇavo bodhisattassa santike tayo vede aṭṭhārasa ca vijjāṭṭhānāni uggaṇhitvā bārāṇasiyaṃyeva kuṭumbaṃ saṇṭhapetvā divase divase dvattikkhattuṃ bodhisattassa santikaṃ āgacchati. Tassa brāhmaṇī dussilā ahosi pāpadhammāti sabbaṃ paccuppannavatthusadisameva.

Bodhisatto pana “iminā kāraṇena ovādagahaṇāya okāsaṃ na labhāmī”ti vutte “sā māṇavikā imaṃ vañcetvā nipajjati”ti ñatvā “tassā rogānucchavikaṃ bhesajjaṃ ācikkhissāmī”ti cintetvā āha “tāta, tvaṃ ito paṭṭhāya tassā sappikhīrarasādīni mā adāsi, gomutte pana pañcapaṇṇāni phalādīni ca pakkhipitvā koṭṭetvā navatambalohabhājane pakkhipitvā lohagandhaṃ gāhāpetvā rajjuṃ vā yottaṃ vā rukkhaṃ vā lataṃ vā gahetvā ‘idaṃ te rogassa anucchavikabhesajjaṃ, idaṃ vā piva, uṭṭhāya vā tayā bhuttahattassa anucchavikaṃ kammaṃ karohī”ti vatvā imaṃ gāthaṃ vadeyyāsi. “Sace bhesajjaṃ na pivati, atha naṃ rajjuyā vā yottena vā rukkhena vā latāya vā katicī pahāre paharitvā kesesu gahetvā ākaḍḍhitvā kapparena potheyyāsi, sā taṅkhaṇaṇṇeva uṭṭhāya kammaṃ karissatī”ti. So “sādhū”ti sampaṭicchitvā vuttaniyāmeneva bhesajjaṃ katvā “bhadde, imaṃ bhesajjaṃ pivā”ti āha. “Kena te idaṃ ācikkhita”nti? “Ācariyena, bhadde”ti. “Apanehi taṃ, na pivissāmī”ti. Māṇavo “na tvaṃ attano ruciyaṃ pivissasī”ti rajjuṃ gahetvā “attano rogassa anucchavikaṃ bhesajjaṃ vā piva, yāgubhattānucchavikaṃ kammaṃ vā karohī”ti vatvā imaṃ gāthamāha -

130. “Yathāvācā ca bhuñjassu, yathābhuttañca byāhara;
Ubhayaṃ te na sameti, vācā bhuttañca kosiye”ti.

Tattha yathāvācā ca bhuñjassūti yathā te vācā, tathā bhuñjassu, “vātā me vijjhantī”ti vācāya anucchavikameva katvā bhuñjassūti attho. “Yathāvācaṃ vā”tipi pāṭho yujjati, “yathāvācāyā”tipi paṭhanti, sabbattha ayameva attho. Yathābhuttañca byāharāti yaṃ yathā te bhuttaṃ, tassa anucchavikameva byāhara, “arogamhī”ti vatvā gehe kattabbaṃ karosīti attho. “Yathābhūtañca”tipi pāṭho, atha vā arogamhīti yathābhūtameva vatvā kammaṃ karohīti attho. Ubhayaṃ te na sameti, vācābhuttañca kosiyeti yā ca te ayaṃ vācā “vātā maṃ vijjhantī”ti yañca te idaṃ paṇītabhojanaṃ bhuttaṃ, idaṃ ubhayampi tuyhaṃ na sameti, tasmā uṭṭhāya kammaṃ karohi. “Kosiye”ti taṃ gottenālapati.

Evaṃ vutte kosiyaabrāhmaṇadhītā “ācariyena ussukkaṃ āpannakālato paṭṭhāya na sakkā mayā esa vañcetum, uṭṭhāya kammaṃ karissāmī”ti uṭṭhāya kammaṃ akāsi. “Ācariyena me dussīlabhāvo ñāto, idāni na sakkā ito paṭṭhāya puna evarūpaṃ kātu”nti ācariye gāravena pāpakammatopi viramitvā sīlavatī ahosi. Sāpi brāhmaṇī “sammāsambuddhena kiramhi ñātā”ti sattharipi gāravena na puna anācāraṃ akāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā jayampatikā idāni jayampatikāva, ācariyo pana ahameva ahosi”nti.

Kosiyajātakavaṇṇanā dasamā.

Kusanāḷivaggo terasamo.

Tassuddānaṃ -

Kusanāḷi ca dummedhaṃ, naṅgalīsambakaṭāhaṃ;
Asilakkhaṇakalaṇḍukaṃ, biḷāraggikakosiyanti.

14. Asampadānavaggo

131. Asampadānajātakavaṇṇanā

Asampadānenitarītarassāti idaṃ satthā veḷuvane viharanto devadattaṃ ārabha kathesi. Tasmīñhi kāle bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso devadatto, akataññū tathāgatassa guṇaṃ na jānāti”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva devadatto akataññū, pubbepi akataññūyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte magadharaṭṭhe rājagahe ekasmiṃ magadharaññe rajjaṃ kārente bodhisatto tasseva seṭṭhi ahosi asītiakoṭivibhavo saṅkhasetṭhīti nāmena. Bārāṇasiyaṃ pīliyasetṭhi nāma asītiakoṭivibhavova ahosi. Te aññamaññaṃ sahāyakā ahesuṃ. Tesu bārāṇasiyaṃ pīliyasetṭhissa kenacideva kāraṇena mahantaṃ bhayaṃ uppajji, sabbaṃ sāpateyyaṃ parihāyi. So daliddo appaṭisaraṇo hutvā bhariyaṃ ādāya saṅkhasetṭhiṃ paccayaṃ katvā bārāṇasito nikkhamitvā padasāva rājagahaṃ patvā saṅkhasetṭhissa nivesanaṃ agamāsi. So taṃ disvāva “sahāyo me āgato”ti parissajitvā sakkārasammānaṃ katvā katipāhaṃ vītināmetvā ekadivasam “samma, kenaṭṭhena āgatosī”ti pucchi. “Bhayaṃ me, samma, uppannaṃ, sabbaṃ dhaṇaṃ parikkhīṇaṃ, upatthambho me hohī”ti. “Sādhu samma, mā bhāyi”ti bhaṇḍāgāraṃ vivarāpetvā cattālīsa hiraññakoṭiyo dāpetvā sesampi paricchadaparivāraṃ sabbaṃ attano santakaṃ saviññākaṃ aviññākaṃ majjhe bhinditvā upaḍḍhameva adāsi. So taṃ vibhavaṃ ādāya puna bārāṇasiṃ gantvā nivāsaṃ kappesi.

Aparabhāge saṅkhasetṭhissapi tādīsameva bhayaṃ uppajji. So attano paṭisaraṇaṃ upadhārento “sahāyassa me mahāupakāro kato, upaḍḍhavibhavo dinno. Na so maṃ disvā pariccajissati, tassa santikaṃ gamissāmī”ti cintetvā bhariyaṃ ādāya padasāva bārāṇasiṃ gantvā bhariyaṃ āha “bhadde, tava mayā saddhiṃ antaravīthiyā gamanaṃ nāma na yuttaṃ, mayā pesitayānamāruyha mahantena parivārena pacchā āgamissasi. Yāva yānaṃ pesemi, tāva idheva hohī”ti vatvā taṃ sālāya ṭhapetvā sayaṃ nagaraṃ pavisitvā seṭṭhissa gharaṃ gantvā “rājagahanagarato tumhākaṃ sahāyo saṅkhasetṭhi nāma āgato”ti ārocāpesi. So “āgacchatū”ti pakkosāpetvā taṃ disvā neva āsanā vuṭṭhāsi, na paṭisanthāraṃ akāsi, kevalaṃ “kimatthaṃ āgatosī”ti pucchi. “Tumhākaṃ dassanatthaṃ āgatomhī”ti. “Nivāso te kahaṃ gahito”ti? “Na tāva nivāsaṭṭhānaṃ atthi, seṭṭhigharaṇimpī sālāya ṭhapetvāva āgatomhī”ti. “Tumhākaṃ idha nivāsaṭṭhānaṃ natthi, nivāpaṃ gahetvā ekasmiṃ ṭhāne pacāpetvā bhuñjitvā gacchatha, puna amhākaṃ gharaṃ mā pavisathā”ti vatvā “mayhaṃ sahāyassa dussante bandhitvā ekaṃ bahalapalāpatumbaṃ dehī”ti dāsaṃ āṇāpesi. Taṃ divasaṃ kira so rattasālīnaṃ sakaṭasahassamattaṃ ophunāpetvā koṭṭhāgāraṃ pūrāpesi, cattālīsakoṭidhanaṃ gahetvā āgato akataññū mahācoro sahāyakassa tumbamatte palāpe dāpesi. Dāso pacchiyaṃ ekaṃ palāpatumbaṃ pakkhipitvā bodhisattassa santikaṃ agamāsi.

Bodhisatto cintesi - “ayaṃ asappuriso mama santikā cattālīsakoṭidhanaṃ labhitvā idāni palāpatumbaṃ dāpesi, gaṇhāmi nu kho, na gaṇhāmī”ti? Athassa etadahosi “ayaṃ tāva akataññū mittadubbhī katavināsakabhāvena mayā saddhiṃ mittabhāvaṃ bhindi. Sacāhaṃ etena dinnaṃ palāpatumbaṃ lāmakattā na gaṇhissāmi, ahampi mittabhāvaṃ bhindissāmi. Andhabālā parittakaṃ laddhaṃ aggaṇhantā mittabhāvaṃ vināsenti, ahaṃ pana etena dinnaṃ palāpatumbaṃ gahetvā mama vasena mittabhāvaṃ patiṭṭhāpessāmī”ti. So palāpatumbaṃ dussante bandhitvā pāsādā oruyha sālāṃ agamāsi. Atha naṃ bhariyā “kiṃ te, ayya, laddha”nti pucchi. “Bhadde amhākaṃ sahāyo pīliyasetṭhi palāpatumbaṃ datvā amhe ajeva

vissajjesī”ti. Sā “ayya, kimattham aggahehi, kiṃ etaṃ cattālīsakoṭṭidhanassa anucchavika”nti roditum ārabhi. Bodhisattopi “bhadde, mā rodi, ahaṃ tena saddhiṃ mittabhāvabhedanabhayena mama vasena mittabhāvaṃ patitṭhāpetum gaṇhiṃ, tvaṃ kiṃkāraṇā rodasī”ti vatvā imaṃ gāthamāha -

131. “Asampadānenitarītarassa, bālassa mittāni kalībhavanti;
Tasmā harāmi bhusaṃ aḍḍhamānaṃ, mā me mitti jīyittha sassatāya”nti.

Tattha asampadānenāti asampādānena. Akāralope sandhi, aggahaṇenāti attho. Itarītarassāti yassa kassaci lāmakālāmakassa. Bālassa mittāni kalībhavanti dandhassa apaññassa mittāni kalīni kāḷakaṇṇisadisāni honti, bhijjantīti attho. Tasmā harāmi bhusaṃ aḍḍhamānanti tena kāraṇena ahaṃ sahāyena dinnam ekapālāpatumbaṃ harāmi gaṇhāmīti dasseti. “Māna”nti hi aṭṭhannaṃ nālīnaṃ nāmaṃ, catunnaṃ aḍḍhamānaṃ, catasso ca nālīyo tumbo nāma. Tena vuttaṃ “pālāpatumba”nti. Mā me mitti jīyittha sassatāyanti mama sahāyena saddhiṃ mitti mā bhijjittha, sassatāva ayaṃ hotūti attho.

Evaṃ vuttepi seṭṭhibharyā rodeteva. Tasmīṃ khaṇe saṅkhasēṭṭhinā pīḷiyasēṭṭhissa dinno kammantadāso sālādvārena āgacchanto seṭṭhibharyāya rodanasaddaṃ sutvā sālāṃ pavisitvā attano sāmike disvā pādesu nipatitvā roditvā kanditvā “kimattham idhāgatattha, sāmī”ti pucchi. Seṭṭhi sabbaṃ ārocesi. Kammantadāso “hotu, sāmī, mā cintayitthā”ti ubhopi assāsetvā attano gehaṃ netvā gandhodakena nhāpetvā bhojetvā “sāmikā, vo āgatā”ti sesadāse sannipātetvā dassetvā katipāhaṃ vītinaṃmetvā sabbe dāse gahetvā rājagaṇaṃ gantvā uparavaṃ akāsī. Rājā pakkosāpetvā “kiṃ eta”nti pucchi, te sabbaṃ taṃ pavattiṃ rañño ārocesuṃ.

Rājā tesam vacanaṃ sutvā ubhopi seṭṭhī pakkosāpetvā saṅkhasēṭṭhiṃ pucchi “saccaṃ kira tayā mahāseṭṭhi pīḷiyasēṭṭhissa cattālīsakoṭṭidhanaṃ dinna”nti? “Āma, mahārāja, mama sahāyassa maṃ takketvā rājagahaṃ āgatassa na kevalaṃ dhanam, sabbaṃ vibhavaajātaṃ saviññāṇakaṃ aviññāṇakaṃ dve koṭṭhāse katvā samabhāge adāsinti. Rājā “saccameta”nti pīḷiyasēṭṭhiṃ pucchi. “Āma, devā”ti. “Tayā panassa taññeva takketvā āgatassa atthi koci sakkāro vā sammāno vā kato”ti. So tuṇhī ahoṣi. Api pana te etassa palāpatumbamattaṃ dussante pakkhipāpetvā dāpitaṃ atthīti. Tampi sutvā tuṇhīyeva ahoṣi. Rājā “kiṃ kātabba”nti amaccehi saddhiṃ mantetvā taṃ paribhāsivā “gacchatha, pīḷiyasēṭṭhissa ghare sabbaṃ vibhavaṃ saṅkhasēṭṭhissa dethā”ti āha. Bodhisatto “mahārāja, mayhaṃ parasantakena attho natthi, mayā dinnamattameva pana dāpethā”ti āha. Rājā bodhisattassa santakaṃ dāpesi. Bodhisatto sabbaṃ attano dinnavibhavaṃ paṭilabhitvā dāsaparivuto rājagahameva gantvā kuṭumbaṃ saṇṭhapetvā dānādīni puññāni katvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā pīḷiyasēṭṭhi devadatto ahoṣi, saṅkhasēṭṭhi pana ahameva ahoṣi”nti.

Asampadānājātakavaṇṇanā paṭhamā.

132. Bhīrukajātakavaṇṇanā

Kusalūpadese dhitiyā daḷhāya cāti idaṃ satthā jetavane viharanto ajapālanigrodhe māraddhātanaṃ palobhanasuttantaṃ ārabha kathesi. Bhagavatā hi ādito paṭṭhāya vuttaṃ -

“Daddallamānā āgañchum, taṇhā ca aratī ragā;
Tā tattha panudī satthā, tūlam bhaṭṭhamva māluto”ti.

Evam yāva pariyoṣānā tassa suttantassa kathitakāle dhammasabhāyaṃ sannipatitā bhikkhū katham samuṭṭhāpesum “āvuso, sammāsambuddho mārādhītarō anekasatānipi dibbarūpāni māpetvā palobhanatthāya upasaṅkamantiyo akkhīnipi ummīletvā na olokesi, aho buddhabalam nāma acchariya”nti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva mayham sabbāsave khepetvā sabbaññutaṃ sampattassa mārādhītānaṃ anolokanaṃ nāma acchariyaṃ, ahañhi pubbe bodhiññaṃ pariyesamāno sakilesakālepi abhisāṅkhatam dibbarūpaṃ indriyāni bhinditvā kilesavasena anoloketvāva gantvā mahārajjaṃ pāpuṇi”nti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto bhātikasatassa kaniṭṭho ahoṣīti sabbam heṭṭhā takkasilājātake vuttanayeneva vitthāretabbaṃ. Tadā pana takkasilānagaravāsīhi bahinagare sālāyaṃ bodhisattaṃ upasaṅkamitvā yācitvā rajjaṃ paṭicchāpetvā abhiseke kate takkasilānagaravāsīno nagaraṃ devanagaraṃ viya, rājabhavanañca indabhavanaṃ viya alaṅkarīṃsu. Tadā bodhisatto nagaraṃ pavisitvā rājabhavane pāsāde mahātale samussitasetacchattaṃ ratanavarapallaṅkaṃ abhiruyha devarājalīlāya nisīdi, amaccā ca brāhmaṇagahapatikādayo ca khattiyakumārā ca sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitā parivāretvā aṭṭhaṃsu, devaccharāpaṭibhāgā soḷasasahassanāṭakitthiyo naccagītavāditakusalā uttamavilāsaṃsaṃpannā naccagītavāditāni payojesuṃ. Gītavāditasaddena rājabhavanaṃ megghatthanitapūritā mahāsamuddakucchi viya ekaninnādaṃ ahoṣi. Bodhisatto taṃ attano sirisobhaggaṃ olokayamānova cintesi “sacāhaṃ tāsāṃ yakkhinīnaṃ abhisāṅkhatam dibbarūpaṃ olokessaṃ, jīvitakkhayaṃ patto abhavissaṃ, imaṃ sirisobhaggaṃ na olokessaṃ. Paccekabuddhānaṃ pana ovāde ṭhitabhāvena idaṃ mayā sampatta”nti. Evañca pana cintetvā udānaṃ udānento imaṃ gāthamāha -

132. “Kusalūpadese dhitiyā daḷhāya ca, anivattitattā bhayabhīrutāya ca;
Na rakkhasīnaṃ vasamāgamimhase, sa sotthibhāvo mahatā bhayena me”ti.

Tattha kusalūpadeseṭi kusalānaṃ upadese, paccekabuddhānaṃ ovādeti attho. Dhitiyā daḷhāya cāti daḷhāya dhitiyā ca, thirena abbochinnanirantaravīriyena cāti attho. Anivattitattā bhayabhīrutāya cāti bhayabhīrutāya anivattitattāya ca. Tattha bhayanti cittutrāsamattaṃ parittabhayaṃ. Bhīrutāti sarīrakampanappattaṃ mahābhayaṃ. Idaṃ ubhayampi mahāsattassa “yakkhiniyo nāmetā manussakhādikā”ti bheravārammaṇaṃ disvāpi nāhosi. Tenāha “anivattitattā bhayabhīrutāya cā”ti. Bhayabhīrutāya abhāveneva bheravārammaṇaṃ disvāpi anivattanabhāvenāti attho. Na rakkhasīnaṃ vasamāgamimhaseṭi yakkhakantāre tāsāṃ rakkhasīnaṃ vasaṃ na agamimha. Yasmā amhākaṃ kusalūpadese dhiti ca daḷhā ahoṣi, bhayabhīrutābhāvena ca anivattanasabhāvā ahumhā, tasmā rakkhasīnaṃ vasaṃ na agamimhāti vuttaṃ hoti. Sa sotthibhāvo mahatā bhayena meti so mayham ayaṃ ajja mahatā bhayena rakkhasīnaṃ santikā pattaḍbena dukkhadomanassena sotthibhāvo khemabhāvo pītisomanassabhāvoyeva jātoti.

Evam mahāsatto imāya gāthāya dhammaṃ desetvā dhammena rajjaṃ kāretvā dānādīni puññāni katvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “ahaṃ tena samayena takkasilaṃ gantvā rajjappattakumāro ahosi”nti.

Bhīrukajātakavaṇṇanā dutiyā.

133. Ghatāsanajātakavaṇṇanā

Khemaṃ yahinti idaṃ satthā jetavane viharanto aññataraṃ bhikkhuṃ ārabha kathesi. So hi bhikkhu satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā paccantaṃ gantvā ekaṃ gāmaṃ upanissāya araññasenaṃ vassaṃ upagañchi. Tassa paṭhamamāseyyeva piṇḍāya pavittassa paṇṇasālā jhāyittha. So vasanaṭṭhānābhāvena kilamanto upaṭṭhākānaṃ ācikkhi. Te “hotu, bhante, paṇṇasālaṃ karissāma, kasāma tāva, vapāma tāvā”tiādini vadantā temāsaṃ vītinaṃmesuṃ. So senāsanasappāyābhāvena kammaṭṭhānaṃ matthakaṃ pāpetuṃ nāsakki. So nimittamattampi anuppādetvā vutthavasso jetavanaṃ gantvā satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Satthā tena saddhiṃ paṭisanthāraṃ katvā “kiṃ nu kho te, bhikkhu, kammaṭṭhānaṃ sappāyaṃ jātā”nti pucchi. So ādito paṭṭhāya asappāyabhāvaṃ kathesi. Satthā “pubbe kho, bhikkhu, tiracchānāpi attano sappāyāsappāyaṃ ñatvā sappāyakāle vasitvā asappāyakāle vasanaṭṭhānaṃ pahāya aññattha agamaṃsu, tvaṃ kasmā attano sappāyāsappāyaṃ na aññāsī”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto sakuṇayoniyaṃ nibbattitvā viññutaṃ patvā sobhaggappatto sakuṇarājā hutvā ekasmiṃ araññāyatane jātassaratīre sākhāviṭṭasampannaṃ bahalapattapalāsaṃ mahārukkhaṃ upanissāya saparivāro vāsaṃ kappesi. Bahū sakuṇā tassa rukkhassa udakamatthake patthaṭṭasākhāsu vasantā sarīraṇaṃ udake pārenti. Tasmiṃca jātassare caṇḍo nāgarājā vasati. Tassa etadahosi “ime sakuṇā mayhaṃ nivāse jātassare sarīraṇaṃ pārenti, yaṃnūnāhaṃ udakato aggim uṭṭhāpetvā rukkhāṃ jhāpetvā ete palāpeyya”nti. So kuddhamānaso rattibhāge sabbesaṃ sakuṇānaṃ sannipatitvā rukkhāsākhāsu nipannaṃkāle paṭhamāṃ tāva uddhanāropitaṃ viya udakaṃ pakkudhāpetvā dutiyavāre dhūmaṃ uṭṭhāpetvā tatiyavāre tālakkhandhappamāṇaṃ jālaṃ uṭṭhāpesi. Bodhisatto udakato jālaṃ uṭṭhahamānaṃ disvā “bho, sakuṇā, agginā ādittaṃ nāma udakena nibbāpenti, idāni pana udakameva ādittaṃ. Na sakkā amhehi idha vasituṃ, aññattha gamissāmā”ti vatvā imaṃ gāthamāha -

133. “Khemaṃ yaḥiṃ tattha arī udīrito, dakassa majjhe jalate ghatāsano;
Na ajja vāso mahiyā mahīruhe, disā bhajavho saraṇājja nobhaya”nti.

Tattha khemaṃ yaḥiṃ tattha arī udīritoti yasmiṃ udakapiṭṭhe khemabhāvo nibbhayabhāvo, tasmim attapaccatthiko sapatto uṭṭhito. Dakassāti udakassa. Ghatāsanoti aggī. So hi ghaṭaṃ asnāti, tasmā “ghatāsano”ti vuccati. Na ajja vāsoti ajja no vāso natthi. Mahiyā mahīruheti mahīruho vuccati rukkho, tasmim imissā mahiyā jāte rukkheti attho. Disā bhajavhoti disā bhajatha gacchatha. Saraṇājja no bhayanti ajja amhākaṃ saraṇato bhayaṃ jātāṃ, paṭisaraṇaṭṭhānato bhayaṃ uppannanti attho.

Evam vatvā bodhisatto attano vacanakare sakuṇe ādāya uppatitvā aññattha gato. Bodhisattassa vacanaṃ aggahetvā ṭhitasakuṇā jīvitakkhayaṃ pattā.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne so bhikkhu arahatte patitṭhāsi.

Tadā bodhisattassa vacanakarā sakuṇā buddhāparisā ahesuṃ, sakuṇarājā pana ahameva ahosinti.

Ghatāsanajātakavaṇṇanā tatiyā.

134. Jhānasodhanajātakavaṇṇanā

Ye saññinoti idaṃ satthā jetavane viharanto saṅkassanagaradvāre attanā saṃkhittena pucchitapañhassa dhammasenāpatino vitthāabyākaraṇaṃ ārabba kathesi. Tatridaṃ atītavatthu - atīte kira bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto araññāyatane kālaṃ karonto antevāsikehi pucchito “nevasaññānāsāññī”ti āha...pe... tāpasā jeṭṭhantevāsikassa kathaṃ na gaṇhiṃsu. Bodhisatto ābhassarato āgantvā ākāse ṭhatvā imaṃ gāthamāha -

134. “Ye saññino tepi duggatā, yepi asaññino tepi duggatā;
Etaṃ ubhayaṃ vivajjaya, taṃ samāpattisukhaṃ anaṅgaṇa”nti.

Tattha ye saññinoti ṭhapetvā nevasaññānāsāññāyatanaalābhino avasese sacittakasatte dasseti. Tepi duggatāti tassā samāpattiyā alābhato tepi duggatā nāma. Yepi asaññinoti asaññabhava nibbatte acittakasatte dasseti. Tepi duggatāti tepi imissāyeva samāpattiyā alābhato duggatāyeva nāma. Etaṃ ubhayaṃ vivajjayāti etaṃ ubhayampi saññibhavañca asaññibhavañca vivajjaya pajahāti antevāsikaṃ ovadati. Taṃ samāpattisukhaṃ anaṅgaṇanti taṃ nevasaññānāsāññāyatanasamāpattilābhino santaṭṭhena “sukha”nti saṅkhaṃ gataṃ jhānasukhaṃ anaṅgaṇaṃ niddosaṃ balavacittakaggaṭāsabhāvenapi taṃ anaṅgaṇaṃ nāma jātaṃ.

Evaṃ bodhisatto dhammaṃ desetvā antevāsikassa guṇaṃ kathetvā brahmalokameva agamāsi. Tadā sesatāpasā jeṭṭhantevāsikassa saddahiṃsu.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā jeṭṭhantevāsiko sārīputto, mahābrahmā pana ahameva ahosi”nti.

Jhānasodhanajātakavaṇṇanā catutthā.

135. Candābhajātakavaṇṇanā

Candābhanti idaṃ satthā jetavane viharanto saṅkassanagaradvāre therasseva pañhabyākaraṇaṃ ārabba kathesi. Atīte kira bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto araññāyatane kālaṃ karonto antevāsikehi pucchito “candābhaṃ sūriyābha”nti vatvā ābhassare nibbatto. Tāpasā jeṭṭhantevāsikassa na saddahiṃsu. Bodhisatto ābhassarato āgantvā ākāse ṭhito imaṃ gāthamāha -

135. “Candābhaṃ sūriyābhañca, yodha paññāya gādhati;
Avitakkena jhānena, hoti ābhassarūpago”ti.

Tattha candābhanti odātakasiṇaṃ dasseti. Sūriyābhanti pītakasiṇaṃ. Yodha paññāya gādhatīti yo puggalo idha sattaloke idaṃ kasiṇadvayaṃ paññāya gādhati, ārammaṇaṃ katvā anupavisati, tattheva patitṭhahati. Atha vā candābhaṃ sūriyābhañca, yodha paññāya gādhatīti yattakaṃ ṭhānaṃ candābhā ca sūriyābhā ca

patthaṭṭhā, tatthake ṭhāne paṭibhāgakasiṇaṃ vaḍḍhetvā taṃ ārammaṇaṃ katvā jhānaṃ nibbattento ubhayampetaṃ ābhaṃ paññāya gādhati nāma. Tasmā ayampettha atthoyeva. Avitakkena jhānena, hoti ābhassarūpagoti so puggalo tathā katvā paṭiladdhena dutiyena jhānena ābhassarabrahmalokūpago hotīti.

Evam bodhisatto tāpase bodhetvā jeṭṭhantevāsikassa guṇaṃ kathetvā brahmalokameva gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi - “tadā jeṭṭhantevāsiko sārīputto, mahābrahmā pana ahameva ahosi”nti.

Candābhajātakavaṇṇanā pañcamā.

136. Suvaṇṇahaṃsajātakavaṇṇanā

Yaṃ laddhaṃ tena tuṭṭhabbanti idaṃ satthā jetavane viharanto thullanandaṃ bhikkhuniṃ ārabba kathesi. Sāvattiyañhi aññataro upāsako bhikkhuniṣaṅghaṃ lasuṇena pavāretvā khettpālaṃ ānāpesi “sace bhikkhuniyo āgacchanti, ekekāya bhikkhuniyā dve tayo bhaṇḍike dehī”ti. Tato paṭṭhāya bhikkhuniyo tassa gehampi khettpaṃ lasuṇatthāya gacchanti. Athekasmiṃ ussavadvase tassa gehe lasuṇaṃ parikkhayaṃ agamāsi. Thullanandā bhikkhunī saparivārā gehaṃ gantvā “lasuṇenāvuso attho”ti vatvā “natthayye, yathābhaṭṭaṃ lasuṇaṃ parikkhīṇaṃ, khettpaṃ gacchathā”ti vuttā khettpaṃ gantvā na mattaṃ jānitvā lasuṇaṃ āharāpesi. Khettpālo ujjhāyi “kathañhi nāma bhikkhuniyo na mattaṃ jānitvā lasuṇaṃ harāpessanti”ti? Tassa kathaṃ sutvā yā tā bhikkhuniyo appicchā, tāpi, tāsāṃ sutvā bhikkhūpi, ujjhāyimsu. Ujjhāyitvā ca pana bhagavato etamatthaṃ ārocesuṃ. Bhagavā thullanandaṃ bhikkhuniṃ garahitvā “bhikkhave, mahiccho puggalo nāma vijātamātuyāpi appiyo hoti amanāpo, appasanne pasādetuṃ, pasannānaṃ vā bhiyyosomattāya pasādaṃ janetuṃ, anuppannaṃ vā lābhaṃ uppādetuṃ, uppannaṃ vā pana lābhaṃ thiraṃ kātuṃ na sakkoti. Appiccho pana puggalo appasanne pasādetuṃ, pasannānaṃ vā bhiyyosomattāya pasādaṃ janetuṃ, anuppannaṃ vā lābhaṃ uppādetuṃ, uppannaṃ vā pana lābhaṃ thiraṃ kātuṃ sakkoti”tiādinā nayena bhikkhūnaṃ tadanucchavikaṃ dhammaṃ kathetvā “na, bhikkhave, thullanandā idāneva mahicchā, pubbepi mahicchāyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto aññatarasmiṃ brāhmaṇakule nibbatti. Tassa vayappattassa samānajatikā kulā pajāpatiṃ āharimsu. Tassā nandā nandāvatī sundarīnandāti tisso dhītaro ahesuṃ. Tāsu patikulaṃ agatāsuyeva bodhisatto kālaṃ katvā suvaṇṇahaṃsayoniyaṃ nibbatti, jātissaraññañcassa uppajji. So vayappatto suvaṇṇasañchannaṃ sobhaggappattaṃ mahantaṃ attabhāvaṃ disvā “kuto nu kho cavitvā ahaṃ idhūpappanno”ti āvajjento “manussalokato”ti ñatvā puna “kathaṃ nu kho me brāhmaṇī ca dhītaro ca jīvanti”ti upadhārento “paresaṃ bhaṭṭiṃ katvā kicchena jīvanti”ti ñatvā cintesi “mayhaṃ sarīre sovaṇṇamayāni pattāni koṭṭanaghaṭṭanakhamaṇi, ito tāsāṃ ekekaṃ pattāṃ dassāmi, tena me pajāpati ca dhītaro ca sukhaṃ jīvissanti”ti. So tattha gantvā piṭṭhivaṃsakoṭṭiyaṃ nilīyi, brāhmaṇī ca dhītaro ca bodhisattaṃ disvā “kuto āgatosi, sāmī”ti pucchiṃsu. “Ahaṃ tumhākaṃ pitā kālaṃ katvā suvaṇṇahaṃsayoniyaṃ nibbatto tumhe daṭṭhuṃ āgato. Ito paṭṭhāya tumhākaṃ paresaṃ bhaṭṭiṃ katvā

dukkhajīvikāya jīvanakiccaṃ natthi, ahaṃ vo ekekaṃ pattamaṃ dassāmi, taṃ vikkhiṇitvā sukhena jīvathā”ti ekaṃ pattamaṃ datvā agamāsi. So eteneva niyāmena antarantarā āgantvā ekekaṃ pattamaṃ deti, brāhmaṇī ca dhītaro ca aḍḍhā sukhitaṃ ahesuṃ.

Athekadivasamaṃ sā brāhmaṇī dhītaro āmantesi “ammā, tiracchānānaṃ nāma cittaṃ dujjānaṃ. Kadāci vo pitā idha nāgaccheyya, idānissa āgatakāle sabbāni pattānipi luñcitvā gaṇhāmā”ti. Tā “evaṃ no pitā kilamissatī”ti na sampaṭicchimsu. Brāhmaṇī pana mahicchatāya puna ekadivasamaṃ suvaṇṇahaṃsarājassa āgatakāle “ehi tāva, sāmī”ti vatvā taṃ attano santikaṃ upagataṃ ubhohi hatthehi gahetvā sabbapattāni luñci. Tāni pana bodhisattassa ruciṃ vinā balakkārena gahitattā sabbāni bakapattasadisāni ahesuṃ. Bodhisatto pakkhe pasāretvā gantuṃ nāsakkhi. Atha naṃ sā mahācāṭiyaṃ pakkhipitvā posesi. Tassa puna utṭhahantāni pattāni setāni sampajjimsu. So sañjātapatto uppatitvā attano vasanaṭṭhānameva gantvā na puna āgamāsi.

Satthā imaṃ atītaṃ āharitvā “na, bhikkhave, thullanandā idāneva mahicchā, pubbepe mahicchāyeva, mahicchatāya ca pana suvaṇṇamhā parihīnā. Idāni pana attano mahicchatāya eva lasuṇamhāpi parihāyissati, tasmā ito paṭṭhāya lasuṇaṃ khādituṃ na labhissati. Yathā ca thullanandā, evaṃ taṃ nissāya sesabhikkhuniyopi. Tasmā bahuṃ labhitvāpi pamāṇameva jānitabbaṃ, appaṃ labhitvā pana yathāladdheneva santoso kātabbo, uttari na patthetabba”nti vatvā imaṃ gāthamāha -

136. “Yaṃ laddhaṃ tena tuṭṭhabbaṃ, atilobho hi pāpako;
Haṃsarājaṃ gahetvāna, suvaṇṇā parihāyathā”ti.

Tattha tuṭṭhabbanti tussitabbaṃ.

Idaṃ pana vatvā satthā anekapariyāyena garahitvā “yā pana bhikkhunī lasuṇaṃ khādeyya, pācittiya”nti sikkhāpadaṃ paññāpetvā jātaṃ samodhānesi - “tadā brāhmaṇī ayaṃ thullanandā ahosi, tisso dhītaro idāni tissoyeva bhaginiyo, suvaṇṇahaṃsarājā pana ahameva ahosi”nti.

Suvaṇṇahaṃsajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

137. Babbujātakavaṇṇanā

Yattheke labhate babbūti idaṃ satthā jetavane viharanto kāṇamātusikkhāpadaṃ ārabba kathesi. Sāvattiyañhi kāṇamātā nāma dhītuvasena pākāṇamā upāsikā ahosi sotāpannā ariyasāvikā. Sā dhītaraṃ kāṇaṃ aññatarasmiṃ gāmake samānājātikassa purisassa adāsi. Kāṇā kenacideva karaṇīyena mātu gharaṃ agamāsi. Athassā sāmiko katipāhaccayena dūtaṃ pāhesi “āgacchatu kāṇā, icchāmi kāṇāya āgamaṇa”nti. Kāṇā dūtassa vacanaṃ sutvā “amma, gamissāmī”ti mātaraṃ āpucchi. Kāṇamātā “ettakaṃ kālāṃ vasitvā kathaṃ tucchahatthāva gamissasī”ti pūvaṃ paci. Tasmimyeva khaṇe eko piṇḍacāriko bhikkhu tassā nivesanaṃ agamāsi, upāsikā taṃ nisīdāpetvā pattapūraṃ pūvaṃ dāpesi. So bhikkhu nikkhamitvā aññassa ācikkhi, tassapi tatheva dāpesi. Sopi nikkhamitvā aññassa ācikkhi, tassapi tathevāti evaṃ catunnaṃ janānaṃ dāpesi. Yathāpaṭiyattaṃ pūvaṃ parikkhayaṃ agamāsi, kāṇāya gamanaṃ na sampajji. Athassā sāmiko dutiyampi, tatiyampi dūtaṃ pāhesi. Tatiyaṃ pāhento ca “sace kāṇā nāgacchissati, ahaṃ aññaṃ pajāpatim ānessāmī”ti pāhesi. Tayopi vāre teneva upāyena gamanaṃ na sampajji, kāṇāya sāmiko aññaṃ pajāpatim ānesi. Kāṇā taṃ pavattim sutvā rodamānā aṭṭhāsi.

Satthā taṃ kāraṇaṃ ñatvā pubbaṇhasamayaṃ nivāsetvā pattacīvaramādāya kāṇamātāya nivesanaṃ gantvā paññattāsane nisīditvā kāṇamātaraṃ pucchi “kissāyaṃ kāṇā rodatī”ti? “Iminā nāma kāraṇena”ti ca sutvā kāṇamātaraṃ samassāsetvā dhammiṃ kathaṃ kathetvā uttāhāyaṇā vihāraṃ agamāsi. Atha tesam catunnaṃ bhikkhūnaṃ tayo vāre yathāpaṭiyattapūvaṃ gahetvā kāṇāya gamanassa upacchinnabhāvo bhikkhusaṅghe pākaṭo jāto. Athekadivasam bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuttāhāpesuṃ “āvuso, catūhi nāma bhikkhūhi tayo vāre kāṇamātāya pakkapūvaṃ khāditvā kāṇāya gamanantarāyaṃ katvā sāmikena pariccattaṃ dhītaraṃ nissāya mahāupāsikāya domanassaṃ uppādita”nti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva te cattāro bhikkhū kāṇamātāya santakaṃ khāditvā tassā domanassaṃ uppādesuṃ, pubbepi uppādesuṃyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto pāsāṇakotṭakakule nibbattitvā vayappatto pariyodātasippo ahoṣi. Kāsiraṭṭhe ekasmiṃ nigame eko mahāvibhavo seṭṭhi ahoṣi, tassa nidhānagatāyeva cattālīsa hiraṇṇakoṭiyo ahesuṃ. Athassa bhariyā kālaṃ katvā dhanasinehena gantvā dhanapiṭṭhiyaṃ mūsikā hutvā nibbatti. Evaṃ anukkamena sabbampi taṃ kulaṃ abbatthaṃ agamāsi, vaṃso upacchijji. So gāmopi chaḍḍito apaṇṇattikabhāvaṃ agamāsi. Tadā bodhisatto tasmiṃ purāṇagāmatthāne pāsāṇe uppāṭetvā koṭṭeti. Atha sā mūsikā gocarāya caramānā bodhisattaṃ punappunaṃ passantī uppannasinehā hutvā cintesi “mayhaṃ dhanaṃ bahu nikkāraṇena nassissati, iminā saddhiṃ ekato hutvā idaṃ dhanaṃ datvā maṃsaṃ vikkīṇāpetvā khādissāmī”ti. Sā ekadivasam ekaṃ kahāpaṇaṃ mukhena ḍaṃsitvā bodhisattassa santikaṃ agamāsi. So taṃ disvā piyavācāya samālapanto “kiṃ nu kho, amma, kahāpaṇaṃ gahetvā āgatāsi”ti āha. Tāta, imaṃ gahetvā attanāpi paribhuñja, mayhampi maṃsaṃ āharāti. So “sādhū”ti sampaṭicchitvā kahāpaṇaṃ ādāya gharaṃ gantvā ekena māsakena maṃsaṃ kiṇitvā āharitvā tassā adāsi. Sā taṃ gahetvā attano nivāsaṭṭhānaṃ gantvā yathāruciyaṃ khādi. Tato paṭṭhāya imināva niyāmena divase divase bodhisattassa kahāpaṇaṃ deti, sopissā maṃsaṃ āharati.

Athekadivasam taṃ mūsikaṃ biḷāro aggahesi. Atha naṃ sā evamāha “mā, samma, maṃ māresī”ti. Kiṃkāraṇā na māressāmi? Ahañhi chāto maṃsaṃ khāditukāmo, na sakkā mayā na māretunti. Kiṃ pana ekadivasameva maṃsaṃ khāditukāmosi, udāhu nikkakālanti? “Labhamāno nikkakālampi khāditukāmomhī”ti. “Yadi evaṃ ahaṃ te nikkakālaṃ maṃsaṃ dassāmi, vissajjehi ma”nti. Atha naṃ biḷāro “tena hi appamattā hohī”ti vissajjesi. Tato paṭṭhāya sā attano ābhataṃ maṃsaṃ dve koṭṭhāse katvā ekaṃ biḷārassa deti, ekaṃ sayam khādanti. Atha naṃ ekadivasam aññopi biḷāro aggahesi, tampi tatheva saññāpetvā attānaṃ vissajjāpesi. Tato paṭṭhāya tayo koṭṭhāse katvā khādanti. Puna añño aggahesi, tampi tatheva saññāpetvā attānaṃ mocāpesi. Tato paṭṭhāya cattāro koṭṭhāse katvā khādanti. Puna añño aggahesi, tampi tatheva saññāpetvā attānaṃ mocāpesi. Tato paṭṭhāya pañca koṭṭhāse katvā khādanti. Sā pañcamam koṭṭhāsaṃ khādamānā appāhāratāya kilantā kisā ahoṣi appamaṃsalohitā

Bodhisatto taṃ disvā “amma, kasmā milātāsi”ti vatvā “iminā nāma kāraṇena”ti vutte “tvaṃ ettakaṃ kālaṃ kasmā mayhaṃ nācikkhi, ahamettha kātappaṃ jānissāmī”ti taṃ samassāsetvā suddhaphalikapāsāṇena guhaṃ katvā āharitvā

“amma, tvaṃ imaṃ guhaṃ pavisitvā nipajjitvā āgatāgatānaṃ pharusāhi vācāhi santajjeyyāsī”ti āha. Sā guhaṃ pavisitvā nipajji. Atheke biḷāro āgantvā “dehi, ajja me maṃsa”nti āha. Atha naṃ mūsikā “are, duṭṭhabbiḷāra, kiṃ te ahaṃ maṃsahārikā, attano puttānaṃ maṃsaṃ khādā”ti tajjesi. Biḷāro phalikaguhāya nipannabhāvaṃ ajānanto kodhavasena mūsikaṃ gaṇhissāmī”ti sahasāva pakkhanditvā hadayena phalikaguhāyaṃ pahari. Tāvadevassa hadayaṃ bhijji, akkhīni nikkhamanākārappattāni jātāni. So tattheva jīvitakkhayaṃ patvā ekamantaṃ paṭicchannaṭṭhāne pati. Etenūpāyena aparopi aparopīti cattāropi janā jīvitakkhayaṃ pāpuṇṇimsu. Tato paṭṭhāya mūsikā nibbhaya hutvā bodhisattassa devasikaṃ dve tayo kahāpaṇe deti. Evaṃ anukkamena sabbampi dhanāṃ bodhisattasseva adāsi. Te ubhopi yāvajīvaṃ mettiṃ abhinditvā yathākammaṃ gatā.

Satthā imaṃ atītaṃ āharitvā abhisambuddho hutvā imaṃ gāthamāha -

137. “Yattheke labhate babbu, dutiyo tattha jāyati;
Tatiyo ca catuttho ca, idaṃ te babbukā bila”nti.

Tattha yatthāti yasmiṃ ṭhāne. Babbūti biḷāro. Duttiyo tattha jāyatīti yattha eko mūsikaṃ vā maṃsaṃ vā labhati, dutiyopi tattha biḷāro jāyati uppajjati, tathā tatiyo ca catuttho ca. Evaṃ te tadā cattāro biḷārā ahesuṃ. Hutvā ca pana divase divase maṃsaṃ khādantā te babbukā idaṃ phalikamayaṃ bilaṃ urena paharitvā sabbepi jīvitakkhayaṃ pattāti.

Evaṃ satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā cattāro biḷārā cattāro bhikkhū ahesuṃ, mūsikā kāṇamātā, pāsāṇakoṭṭakamaṇikāro pana ahameva ahosi”nti.

Babbujātakavaṇṇanā sattamā.

138. Godhājātakavaṇṇanā

Kiṃ te jaṭāhi dummedhāti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ kuhakabhikkhuṃ ārabba kathesi. Paccuppannavatthu heṭṭhā kathitasadisameva.

Atīte pana bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto godhāyoniyaṃ paṭisandhiṃ gaṇhi. Tadā eko pañcābhīṇṇo uggatapo tāpaso ekaṃ paccantagāmaṃ nissāya araṇṇāyatane paṇṇasālāyaṃ vasati, gāmaṇāsino tāpasāṃ sakkaccaṃ upaṭṭhahanti. Bodhisatto tassa caṅkamanakoṭṭiyaṃ ekasmiṃ vammike vasati, vasanto ca pana divase divase dve tayo vāre tāpasāṃ upasaṅkamitvā dhammūpasamhitāṃ atthūpasamhitāṃca vacanaṃ sutvā tāpasāṃ vanditvā vasanaṭṭhānameva gacchati. Aparabhāge tāpaso gāmaṇāsino āpucchitvā pakkāmi. Pakkamante ca pana tasmīṃ sīlavatasampanne tāpase añño kūṭatāpaso āgantvā tasmīṃ assamapade vāsaṃ kappesi. Bodhisatto “ayampi sīlavā”ti sallakkhetvā purimanayeneva tassa santikaṃ agamāsi.

Athekadivasāṃ nidāghasamaye akālameghe vuṭṭhe vammikehi makkhikā nikkhamiṃsu, tāsāṃ khādanatthaṃ godhā āhiṇḍiṃsu. Gāmaṇāsino nikkhamitvā makkhikākhādakā godhā gahetvā siniddhasambhārasaṃyuttaṃ ambilānambilaṃ godhāmaṃsaṃ sampādetvā tāpasassa adaṃsu. Tāpaso godhāmaṃsaṃ khāditvā rasataṇhāya baddho “idaṃ maṃsaṃ atimadhuraṃ, kissa maṃsaṃ nāmeta”nti pucchitvā “godhāmaṃsa”nti sutvā “mama santikaṃ mahāgodhā āgacchati, taṃ māretvā maṃsaṃ khādissāmī”ti cintesi. Cintetvā ca pana bhājanaṃca sappiloṇādīni

ca āharāpetvā ekamante t̥hapetvā muggaramādāya kāsāvena paṭicchādetvā paṇṇasālādvāre bodhisattassa āgamanam olokayamāno upasantūpasanto viya hutvā nisīdi bodhisatto sāyanhasamaye “tāpasassa santikam gamissāmī”ti nikkhamitvā upasaṅkamantova tassa indriyavippakāram disvā cintesi “nāyam tāpaso aññesu divasesu nisīdanākārena nisinno, ajjesa mam oloketopi duṭṭhindriyo hutvā oloketi, pariggaṇhissāmi na”nti. So tāpasassa heṭṭhāvāte t̥hatvā godhāmaṃsagandham ghāyitvā “iminā kūṭatāpasena ajja godhāmaṃsam khāditam bhavissati, tenesa rasataṇhāya baddho ajja mam attano santikam upasaṅkamantam muggarena paharitvā maṃsam pacitvā khāditukāmo bhavissatī”ti tassa santikam anupagantvāva paṭikkamitvā vicarati.

Tāpaso bodhisattassa anāgamanabhāvam ñatvā “iminā ‘ayam mam paharitukāmo’ti ñātam bhavissati, tena kāraṇena nāgacchati, anāgacchantassāpissa kuto muttī”ti muggaram nīharitvā khipi. So tassa aggaṇaṅguṭṭhameva āsādesi. Bodhisatto vegena vammikam pavisitvā aññena chiddena sīsam ukkhipitvā “ambho kūṭajaṭila, aham tava santikam upasaṅkamanto ‘sīlavā’ti saññāya upasaṅkamim, idāni pana te mayā kūṭabhāvo ñāto, tādisassa mahācorassa kim iminā pabbajjālīṅgenā”ti vatvā tam garahanto imam gāthamāha -

138. “Kim te jaṭāhi dummedha, kim te ajinasāṭiyā;
Abbhantaram te gahanam, bāhiram parimajjasi”ti.

Tattha kim te jaṭāhi dummedhāti ambho dummedha, nippañña etā pabbajitena dhāretabbā jaṭā, pabbajjāguṇarahitassa kim te tāhi jaṭāhīti attho. Kim te ajinasāṭiyāti ajinasāṭiyā anucchavikassa samvarassa abhāvakālato paṭṭhāya kim te ajinasāṭiyā. Abbhantaram te gahananti tava abbhantaram hadayam rāgadosamohagahanena gahanam paṭicchannam. Bāhiram parimajjasi so tvaṃ abbhantare gahane nhānādīhi ceva liṅgagahanena ca bāhiram parimajjasi, tam parimajjanto kaṇṇikapūritālābu viya visapūritacāṭi viya āsīvisapūritavammiko viya gūthapūritacittaghaṭo viya ca bahimatṭhova hosi, kim tayā corena idha vasantena, sīgham ito palāyāhi, no ce palāyasi, gāmaṇāsīnam te ācikkhitvā niggaham kārāpessāmīti.

Evam bodhisatto kūṭatāpasam tajjetvā vammikameva pāvisi, kūṭatāpasopi tato pakkāmi.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā jātakam samodhānesi - “tadā kūṭatāpaso ayam kuhako ahosi, purimo sīlavantatāpaso sārīputto, godhāpaṇḍito pana ahameva ahosi”nti.

Godhājātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

139. Ubhatobhaṭṭhajātakavaṇṇanā

Akkhī bhinnā paṭo naṭṭhoti idam satthā veḷuvane viharanto devadattam ārabha kathesi. Tadā kira dhammasabhāyam bhikkhū katham samuṭṭhāpesum “āvuso, seyyathāpi nāma chavālātam ubhatopadittam majjhe gūthagatam nevāraññe kaṭṭhattham pharati, na gāme kaṭṭhattham pharati, evameva devadatto evarūpe niyyānikasāsane pabbajitvā ubhato bhaṭṭho ubhato paribāhiro jāto, gihparibhogā ca parihīno, sāmāññatthañca na paripūretī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave,

etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, devadatto idāneva ubhato bhaṭṭho hoti, atītepi ubhato bhaṭṭho ahosiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto rukkhadevatā hutvā nibbatti. Tadā ekasmiṃ gāmake bālīsikā vasanti. Atheko bālīsiko baḷisaṃ ādāya daharena puttena saddhiṃ yasmiṃ sobbhe pakatīyāpi bālīsikā macche gaṇhanti, tattha gantvā baḷisaṃ khiṇi. Baḷiso udakapaṭicchanne ekasmiṃ khāṇuke laggi. Bālīsiko taṃ ākaḍḍhituṃ asakkonto cintesi “ayaṃ baḷiso mahāmacche laggo bhavissati, puttakaṃ mātu santikaṃ pesetvā paṭivissakehi saddhiṃ kalahaṃ kārāpemi, evaṃ ito na koci koṭṭhāsaṃ paccāsīssati”ti. So puttaṃ āha “gaccha, tāta, amhehi mahāmacchassa laddhabhāvaṃ mātu ācikkhāhi, ‘paṭivissakehi kira saddhiṃ kalahaṃ karohī’ti vadehī”ti. So puttaṃ pesetvā baḷisaṃ ākaḍḍhituṃ asakkonto rajjucchedanabhayena uttarisāṭakaṃ thale ṭhapetvā udakaṃ otaritvā macchalobhena macchaṃ upadhārento khāṇukehi paharitvā dvepi akkhīni bhindi. Thale ṭhapitasāṭakaṃpissa coro hari. So vedanāppatto hutvā hatthena akkhīni uppiḷayamāno gahetvā udakā uttaritvā kampamāno sāṭakaṃ pariyesati.

Sāpissa bhariyā “kalahaṃ katvā kassaci apaccāsīsanabhāvaṃ karissāmī”ti ekasmiṃyeva kaṇṇe tālapaṇṇaṃ piḷandhitvā ekaṃ akkhiṃ ukkhalimasiyā añjetvā kukkuraṃ aṅkenādāya paṭivissakagharaṃ agamāsi. Atha naṃ ekā sahāyikā evamāha “ekasmiṃyeva te kaṇṇe tālapaṇṇaṃ piḷandhitā, ekaṃ akkhi añjitā, piyaputtaṃ viya kukkuraṃ aṅkenādāya gharato gharaṃ gacchasi, kiṃ ummattikāsi jātā”ti. “Nāhaṃ ummattikā, tvaṃ pana maṃ akāraṇena akkosasi paribhāsasi, idāni taṃ gāmabhojakassa santikaṃ gantvā aṭṭha kahāpaṇe daṇḍāpessāmī”ti evaṃ kalahaṃ katvā ubhopi gāmabhojakassa santikaṃ agamaṃsu. Kalahe visodhiyamāne tassāyeva matthake daṇḍo pati. Atha naṃ bandhitvā “daṇḍaṃ dehī”ti pothetuṃ ārabhiṃsu.

Rukkhadevatā gāme tassā imaṃ pavattim, araṇṇe cassā patino taṃ byasanaṃ disvā khandhantare ṭhitā “bho purisa, tuyhaṃ udayepi kammanto paduṭṭho thalepi, ubhatobhaṭṭho jāto”ti vatvā imaṃ gāthamāha -

139. “Akkhī bhinnā paṭo naṭṭho, sakhigehe ca bhaṇḍanaṃ;
Ubhato paduṭṭhā kammantā, udakamhi thalamhi cā”ti.

Tattha sakhigehe ca bhaṇḍananti sakhī nāma sahāyikā, tassā ca gehe tava bhariyāya bhaṇḍanaṃ kataṃ, bhaṇḍanaṃ katvā bandhitvā pothetvā daṇḍaṃ dāpiyati. Ubhato paduṭṭhā kammantāti evaṃ tava dvīsupi ṭhānesu kammantā paduṭṭhāyeva bhinnāyeva. Kataresu dvīsu? Udakamhi thalamhi cāti, akkhibhedena paṭanāsena ca udaye kammantā paduṭṭhā, sakhigehe bhaṇḍanena thale kammantā paduṭṭhāti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi “tadā bālīsiko devadatto ahosi, rukkhadevatā pana ahameva ahosi”nti.

Ubhatobhaṭṭhajātakavaṇṇanā navamā.

140. Kākajātakavaṇṇanā

Niccaṃ ubbiggahadayāti idaṃ satthā jetavane viharanto ñātattacariyaṃ ārabha kathesi. Paccuppannavatthu dvādasakanipāte bhaddasālajātake āvi bhavissati.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kākayoniyaṃ nibbatti. Athekadivasam rañño purohito bahinagare nadiyaṃ nhāyitvā gandhe vilimpitvā mālaṃ piḷandhitvā varavatthanivattho nagaraṃ pāvīsī. Nagaradvātorane dve kākā nisinnā honti. Tesu eko ekaṃ āha - “samma, ahaṃ imassa brāhmaṇassa matthake sarīraṇaṃ pātesāmi”ti. Itaro “mā te etaṃ rucci, ayaṃ brāhmaṇo issaro, issarajanena ca saddhiṃ veraṃ nāma pāpakaṃ. Ayañhi kuddho sabbepi kāke vināseyyā”ti. “Na sakkā mayā na kātu”nti. “Tena hi paññāyissasī”ti vatvā itaro kākō palāyi. So toraṇassa heṭṭhābhāgaṃ sampatte brāhmaṇe olambakaṃ cāleno viya tassa matthake vaccaṃ pātesi. Brāhmaṇo kujjhivā kākesu veraṃ bandhi.

Tasmiṃ kāle ekā bhatiyā vīhikoṭṭikadāsī vīhiṃ gehadvāre ātape pattharivā rakkhanti nisinnāva niddaṃ okkami. Tassā pamādaṃ ṇatvā eko dīghalomako eḷako āgantvā vīhiṃ khādi, sā pabujjhivā taṃ disvā palāpesi. Eḷako dutiyampi, tatiyampi tassā tatheva niddāyanakāle āgantvā vīhiṃ khādi. Sāpi taṃ tikkhattum palāpetvā cintesi “ayaṃ punappunaṃ khādanto upaḍḍhavīhiṃ khādissati, bahu me chedo bhavissati, idānissa puna anāgamanakāraṇaṃ karissāmi”ti. Sā alātaṃ gahetvā niddāyamānā viya nisīditvā vīhikhādanatthāya eḷake sampatte uttāya alātena eḷakaṃ pahari, lomāni aggim gāhiṃsu. So sarīre jhāyante “aggim nibbāpessāmi”ti vegena gantvā hatthisālāya samīpe ekissā tiṇakuṭiyā sarīraṃ ghaṃsi, sā pajjali. Tato uttāhitā jālā hatthisālāya gāhi. Hatthisālāsu jhāyantīsu hatthipiṭṭhāni jhāyīṃsu, bahū hatthī vaṇitasarīrā ahesum. Vejja hatthī aroge kātum asakkontā rañño ārocesum. Rājā purohitaṃ āha “ācariya, hatthivejja hatthī tikicchitum na sakkonti, api kiñci bhesajjaṃ jānāsī”ti. “Jānāmi, mahārājā”ti. “Kiṃ laddhum vaṭṭatī”ti? “Kākavasā, mahārājā”ti. Rājā “tena hi kāke māretvā vasaṃ āharathā”ti āha. Tato patthāya kāke māretvā vasaṃ alabhitvā tattha tattheva rāsim karonti, kākānaṃ mahābhayaṃ uppajji.

Tadā bodhisatto asītikākasahassaparivāro mahāsusāne vasati. Atheko kākō gantvā kākānaṃ uppannabhayaṃ bodhisattassa ārocesi. So cintesi “ṭhapetvā maṃ añño mayhaṃ ṇātakānaṃ uppannabhayaṃ haritum samattho nāma natthi, harissāmi na”nti dasa pāramiyo āvajjetvā mettāpāramiṃ purecārikaṃ katvā ekavegena pakkhanditvā vivaṭamahāvātapānena pavisitvā rañño āsanassa heṭṭhā pāvīsī. Atha naṃ eko manusso gahitukāmo ahosi. Rājā “saraṇaṃ pavittā, mā gāhi”ti vāresi. Mahāsatto thokaṃ vissamitvā mettāpāramiṃ āvajjetvā heṭṭhāsanā nikkhamitvā rājānaṃ āha - “mahārāja, rañña nāma chandādivasena agantvā rajjaṃ kāretum vaṭṭati. Yaṃ yaṃ kammaṃ kattaṃ hoti, sabbam nisamma upadhāretvā kātum vaṭṭati. Yañca kayiramānaṃ nipphajjati, tadeva kātum vaṭṭati, na itaraṃ. Sace hi rājāno yaṃ kayiramānaṃ na nipphajjati, taṃ karonti, mahājanassa maraṇabhayaṃ pariyoṇaṃ mahābhayaṃ uppajjati. Purohito veravasiko hutvā musāvādaṃ abhāsi, kākānaṃ vasā nāma natthī”ti. Taṃ sutvā rājā pasannacitto bodhisattassa kañcanabhaddapīṭhaṃ dāpetvā tattha nisinnassa pakkhantarāni satapākasahassapākatelehi makkhāpetvā kañcanataṭṭake rājārahaṃ subhojanaṃ bhojāpetvā pāṇiyaṃ pāyetvā suhitaṃ vigatadarathaṃ mahāsattaṃ etadavoca “paṇḍita, tvaṃ ‘kākānaṃ vasā nāma natthī’ti vadesi, kena kāraṇena nesaṃ vasā na hotī”ti bodhisatto “iminā ca iminā ca kāraṇenā”ti sakalanivesanaṃ ekaravaṃ katvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha -

140. “Niccaṃ ubbiggahadayā, sabbalokavihesakā;
Tasmā nesaṃ vasā natthi, kākānamhāka ṇātina”nti.

Tatrāyaṃ saṅkhepattho - mahārāja, kākā nāma niccaṃ ubbiggamānasā bhayappattāva viharanti, sabbalokassa ca vihesakā, khattiyādayo manussepi itthipurisepi kumārakumārikādayopi viheṭhenta kilamentāva vicaranti, tasmā imehi dvīhi kāraṇehi nesam amhākaṃ ñātīnaṃ kākānaṃ vasā nāma natthi. Atītepi na bhūtapubbā, anāgatepi na bhavissatīti.

Evam mahāsatto imaṃ kāraṇaṃ uttānaṃ katvā “mahārāja, raññā nāma anisamma anupadhāretvā kammaṃ na kattabba”nti rājānaṃ bodhesi. Rājā tussitvā bodhisattaṃ rajjena pūjesi. Bodhisatto rajjaṃ raññoyeva paṭidatvā rājānaṃ pañcasu sīlesu paṭiṭṭhāpetvā sabbasattānaṃ abhayaṃ yāci. Rājā tassa dhammadesanaṃ sutvā sabbasattānaṃ abhayaṃ datvā kākānaṃ nibaddhadānaṃ paṭṭhapesi. Divase divase taṇḍulambaṇassa bhattaṃ pacitvā nānaggarasehi omadditvā kākānaṃ dīyati, mahāsattassa pana rājabhojanaṃeva dīyittha.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā bārāṇasirājā ānando ahosi, kākārājā pana ahameva ahosi”nti.

Kākajātakavaṇṇanā dasamā.

Asampadānavaggo cuddasamo.

Tassuddānaṃ -

Asampadānabhīrukaṃ, ghatāsanajhānasodhaṃ;
Candābhaṃ suvaṇṇahaṃsaṃ, babbugodhubhatobhaṭṭhaṃ;
Kākārājāti te dasāti.

15. Kakaṇṭakavaggo

141. Godhājātakavaṇṇanā

Na pāpajanasamsevīti idaṃ satthā veḷuvane viharanto ekaṃ vipakkhaseviṃ bhikkhuṃ ārabha kathesi. Paccuppannavatthu mahiḷāmukhajātake kathitasadisameva.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto godhāyoniyaṃ paṭisandhiṃ gaṇhi. So vayappatto nadītīre mahābile anakagodhāsataparivāro vāsaṃ kappesi. Tassa putto godhāpillako ekena kakaṇṭakena saddhiṃ santhavaṃ katvā tena saddhiṃ sammodamāno viharanto “kakaṇṭakaṃ parissajissāmī”ti avattharati. Tassa tena saddhiṃ vissāsaṃ godhārājassa ārocesuṃ. Godhārājā puttaṃ pakkosāpetvā “tāta, tvaṃ aṭṭhāne vissāsaṃ karosi, kakaṇṭakā nāma nīcajātikā, tehi saddhiṃ vissāso na kattabbo. Sace tvaṃ tena saddhiṃ vissāsaṃ karissasi, taṃ kakaṇṭakaṃ nissāya sabbampetaṃ godhākulaṃ vināsaṃ pāpuṇissasi, ito paṭṭhāya etena saddhiṃ vissāsaṃ mā akāsī”ti āha. So karotiyeva. Bodhisatto punappunaṃ kathentopi tassa tena saddhiṃ vissāsaṃ vāretuṃ asakkonto “avassaṃ amhākaṃ etaṃ kakaṇṭakaṃ nissāya bhayaṃ uppajjissasi, tasmīṃ uppanne palāyanamaggaṃ sampādetuṃ vaṭṭatī”ti ekena passena vātabilaṃ kārāpesi.

Puttopissa anukkamena mahāsarīro ahosi, kakaṇṭako pana purimappamāṇoyeva. Itaro “kakaṇṭakaṃ parissajissāmī”ti antarantarā avattharatiyeva, kakaṇṭakassa pabbatakūṭena avattharaṇakālo viya hoti. So kilamanto cintesi “sace ayaṃ aññāni katipayāni divasāni maṃ evaṃ parissajissasi, jīvitaṃ me natthi, ekena luddakena

saddhiṃ ekato hutvā imaṃ godhākulaṃ vināsessāmī”ti. Athekadivasam nidāghasamaye meghe vuṭṭhe vammikamakkhikā uṭṭhahiṃsu, tato tato godhā nikkhamitvā makkhikāyo khādanti. Eko godhāluddako godhābilaṃ bhindanatthāya kuddālaṃ gahetvā sunakhehi saddhiṃ araññaṃ pāvisi. Kakaṇṭako taṃ disvā “ajja attano manorathaṃ pūressāmī”ti taṃ upasaṅkamitvā avidūre nipajjitvā “bho purisa, kasmā araṇṇe vicarasi”ti pucchi. So “godhānaṃ atthāyā”ti āha. “Ahaṃ anekasatānaṃ godhānaṃ āsayam jānāmi, aggiṇca palālaṇca ādāya ehi”ti taṃ tattha netvā “imasmim ṭhāne palālaṃ pakkhipitvā aggiṃ datvā dhūmaṃ katvā samantā sunakhe ṭhapetvā sayam mahāmuggaraṃ gahetvā nikkhantā nikkhantā godhā paharitvā māretvā rāsiṃ katvā yāhi”ti evaṇca pana vatvā “ajja paccāmittassa piṭṭhiṃ passissāmī”ti ekasmim ṭhāne sīsaṃ ukkhipitvā nipajji. Luddakopi palāladhūmaṃ akāsi, dhūmo bilaṃ pāvisi, godhā dhūmandhā maraṇabhayaatajjitā nikkhamitvā palāyituṃ āraddhā. Luddako nikkhantaṃ nikkhantaṃ paharitvā māresi, tassa hatthato muttā sunakhā gaṇhiṃsu. Godhānaṃ mahāvināso uppajji.

Bodhisatto “kakaṇṭakaṃ nissāya bhayaṃ uppanna”nti ñatvā “pāpapurisasamsaggo nāma na kattabbo, pāpe nissāya hitasukhaṃ nāma natthi, ekassa pāpakakakaṇṭakassa vasena ettakānaṃ godhānaṃ vināso jāto”ti vātabilena palāyanto imaṃ gāthamāha -

141. “Na pāpajanasamsevī, accantasukhamedhati;
Godhākulaṃ kakaṇṭāva, kaliṃ pāpeti attāna”nti.

Tatrāyaṃ saṅkhepattho - pāpajanasamsevī puggalo accantasukhaṃ ekantasukhaṃ nirantarasukhaṃ nāma na edhati na vindati na paṭilabhati. Yathā kiṃ? Godhākulaṃ kakaṇṭāva. Yathā kakaṇṭakato godhākulaṃ sukhaṃ na labhati, evaṃ pāpajanasamsevī puggalo sukhaṃ na labhati. Pāpajanaṃ pana sevanto ekanteneva kaliṃ pāpeti attānaṃ, kali vuccati vināso, ekanteneva pāpasevī attānaṇca aṇṇe ca attanā saddhiṃ vasante vināsaṃ pāpeti. Pāliyaṃ pana “phalaṃ pāpeyyā”ti likhanti. Taṃ byañjanaṃ aṭṭhakathāyaṃ natthi, atthopissa na yujjati. Tasmā yathāvuttameva gahetabbaṃ.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā kakaṇṭako devadatto ahosi, bodhisattassa putto anovādako godhāpillako vipakkhasevī bhikkhu, godhārājā pana ahameva ahosi”nti.

Godhājātakavaṇṇanā paṭhamā.

142. Siṅgālajātakavaṇṇanā

Etañhi te durājānanti idaṃ satthā veḷuvane viharanto devadattassa vadhāya parisakkaṇaṃ ārabba kathesi. Dhammasabhāyañhi bhikkhūnaṃ kathaṃ sutvā satthā “na, bhikkhave, devadatto idāneva mayhaṃ vadhāya parisakkati, pubbepi parisakkiyeva, na ca maṃ māretuṃ asakkhi, sayameva pana kilanto”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto siṅgālayoniyaṃ nibbattitvā siṅgālārājā hutvā siṅgālaganaparivuto susānavane vihāsi. Tena samayena rājagahe ussavo ahosi, yebhuyyena manussā suraṃ pivanti, surāchaṇoyeva kireso. Athettha sambahulā dhuttā bahuṃ suraṇca maṃsaṇca āharāpetvā maṇḍitapasādhitā gāyitvā gāyitvā suraṇca pivanti, maṃsaṇca khādanti. Tesam paṭhamayāmāvasāne maṃsaṃ khīyi, surā pana bahukāva. Atheke dhutto “maṃsakhaṇḍaṃ dehī”ti āha. “Maṃsaṃ

khīṇa”nti ca vutte “mayi ṭhite maṃsakkhaya nāma natthī”ti vatvā “āmakasusāne matamanussamaṃsaṃ khādanatthāya āgate siṅgāle māretvā maṃsaṃ āharissāmī”ti muggaraṃ gahetvā niddhamanamaggena nagarā nikkhamitvā susānaṃ gantvā muggaraṃ gahetvā matako viya uttāno nipajji. Tasmim̐ khaṇe bodhisatto siṅgālagaṇaparivuto tattha gato taṃ disvā “nāyaṃ matako”ti ṇatvāpi “sutṭhutaṃ upaparikkhissāmī”ti tassa adhovātena gantvā sarīragandhaṃ ghāyitvā tathatovassa amatakabhāvaṃ ṇatvā “lajjāpetvā naṃ uyyojessāmī”ti gantvā muggarakoṭiyaṃ ḍaṃsitvā ākaḍḍhi, dhutto muggaraṃ na vissaji, upasaṅkamantampi na olokento naṃ gāḷhataraṃ aggahesi. Bodhisatto paṭikkamitvā “bho purisa, sace tvaṃ matako bhavēyyāsī, na mayi muggaraṃ ākaḍḍhante gāḷhataraṃ gaṇheyyāsī, iminā kāraṇena tava matakabhāvo vā amatakabhāvo vā dujjāno”ti vatvā imaṃ gāthamāha -

142. “Etañhi te durājānaṃ, yaṃ sesi matasāyikaṃ;
Yassa te kaḍḍhamānassa, hatthā daṇḍo na muccatī”ti.

Tattha etañhi te durājānanti etaṃ kāraṇaṃ tava duviññeyyaṃ. Yaṃ sesi matasāyikanti yena kāraṇena tvaṃ matasāyikaṃ sesi, matako viya hutvā sayasi. Yassa te kaḍḍhamānassatī yassa tava daṇḍakoṭiyaṃ gahetvā kaḍḍhiyamānassa hatthato daṇḍo na muccati, so tvaṃ tathato matako nāma na hosīti.

Evaṃ vutte so dhutto “ayaṃ mama amatakabhāvaṃ jānātī”ti utṭhāya daṇḍaṃ khipi, daṇḍo virajjhi. Dhutto “gaccha, viraddho dānisi mayā”ti āha. Bodhisatto nivattitvā “bho purisa, maṃ virajjhantopi tvaṃ aṭṭha mahāniraye soḷasa ca ussadaniraye aviraddhoyevā”ti vatvā pakkāmi. Dhutto kiñci alabhitvā susānā nikkhamitvā parikhāyaṃ nhāyitvā āgatamaggeneva nagaraṃ pāvīsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā dhutto devadatto ahosi, siṅgālarājā pana ahameva ahosi”nti.

Siṅgālarājātakavaṇṇanā dutiyā.

143. Virocājātakavaṇṇanā

Lasī ca te nipphalitāti idaṃ satthā veḷuvane viharanto devadattassa gayāsīse sugatālayassa dassitabhāvaṃ ārabba kathesi. Devadatto hi parihīnājjhāno lābhasakkāraparihīno “attheko upāyo”ti cintetvā satthāraṃ pañca vatthūni yācitvā alabhamāno dvinnāṃ aggasāvakaṇaṃ saddhivihārike adhunā pabbajite dhammavinayaṃhi akovide pañcasate bhikkhū gahetvā gayāsīsaṃ gantvā saṅghaṃ bhinditvā ekasīmāyaṃ āveṇikaṃ saṅghakammaṃ akāsi. Satthā tesāṃ bhikkhūnaṃ ṇāṇaparipākakālaṃ ṇatvā dve aggasāvake pesesi. Te disvā devadatto tuṭṭhamānaso rattim̐ dhammaṃ desayamāno “buddhalīlaṃ karissāmī”ti sugatālayaṃ dassento “vigatathinamiddho kho, āvuso sārīputta, bhikkhusaṅgho, paṭibhātu taṃ bhikkhūnaṃ dhammīkathā, piṭṭhi me āgilāyati, tamahaṃ āyamissāmī”ti vatvā niddaṃ upagato. Dve aggasāvakā tesāṃ bhikkhūnaṃ dhammaṃ desetvā maggaphalehi pabodhetvā sabbe ādāya veḷuvanameva paccāgamiṃsu.

Kokāliko vihāraṃ tucchaṃ disvā devadattassa santikaṃ gantvā “āvuso devadatta, parisaṃ te bhinditvā dve aggasāvakā vihāraṃ tucchaṃ katvā gatā, tvaṃ pana niddāyasiyevā”ti vatvā uttarāsaṅgamassa apanetvā bhittiyaṃ piṭṭhikaṇṭakaṃ phusanto viya paṇhiyā naṃ hadaye pahari. Tāvadevassa mukhato lohitaṃ uggañchi. So tato paṭṭhāya gilāno ahosi. Satthā therāṃ pucchi “sārīputta, tumhākaṃ gatakāle

devadatto kiṃ akāsi”ti? Bhante, devadatto amhe disvā “buddhalīlaṃ karissāmi”ti sugatālayaṃ dassetvā mahāvināsaṃ pattoti. Satthā “na kho sāriputta, devadatto idāneva mama anukaronto vināsaṃ patto, pubbepi pattoyevā”ti vatvā therena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kesarasīho hutvā himavantappadese kañcanaguḥāyaṃ vāsaṃ kappesi. So ekadivasaṃ kañcanaguḥāya nikkhamitvā vijambhitvā catuddisaṃ oloketvā sīhanādaṃ naditvā gocarāya pakkanto mahāmahiṃsaṃ vadhitvā varamaṃsaṃ khāditvā ekaṃ saraṃ otarivā maṇivaṇṇassa udakassa kucchiṃ pūretvā guhaṃ sandhāya pāyāsi. Atheke siṅgālo gocarappasuto sahasāva sīhaṃ disvā palāyituṃ asakkonto sīhassa purato pādesu patitvā nipajji. “Kiṃ, jambukā”ti ca vutte “ahaṃ te, sāmi, pāde upaṭṭhātukāmo”ti āha. Sīho “sādhu ehi, maṃ upaṭṭhaha, varamaṃsāni taṃ khādāpessāmi”ti vatvā siṅgālaṃ ādāya kañcanaguhaṃ agamāsi. Siṅgālo tato paṭṭhāya sīhavighāsaṃ khādati. So katipāhaccayeneva thūlasarīro ahoṣi.

Atha naṃ ekadivasaṃ guḥāya nipannakova sīho āha “gaccha jambuka, pabbatasikhare ṭhatvā pabbatapāde sañcarantesu hatthiassamahimsādīsu yassa maṃsaṃ khāditukāmosi, taṃ oloketvā āgantvā ‘asukamaṃsaṃ khāditukāmomhī’ti vatvā maṃ vanditvā ‘viroca, sāmī’ti vadāhi, ahaṃ taṃ vadhitvā madhuramaṃsaṃ khāditvā tuyhampi dassāmi”ti. Siṅgālo pabbatasikharaṃ abhiruhitvā nānappakāre mige oloketvā yasseva maṃsaṃ khāditukāmo hoti, kañcanaguhaṃ pavisitvā tameva sīhassa ārocetvā pādesu patitvā “viroca, sāmī”ti vadati. Sīho vegena pakkhanditvā sacepi mattavaravāraṇo hoti, tattheva naṃ jīvitakkhayaṃ pāpetvā sayampi varamaṃsaṃ khādati, siṅgālassapi deti. Siṅgālo kucchipūraṃ maṃsaṃ khāditvā guhaṃ pavisitvā niddāyati. So gacchante gacchante kāle mānaṃ vaḍḍhesi “ahampi catuppadova, kiṃkāraṇā divase divase parehi posiyamāno viharāmi, ito paṭṭhāya ahampi hatthiādayo hanitvā maṃsaṃ khādissāmi, sīhopi migarājā ‘viroca, sāmī’ti vuttameva padaṃ nissāya varavāraṇe vadheti, ahampi sīhena ‘viroca, jambukā’ti maṃ vadāpetvā ekaṃ varavāraṇaṃ vadhitvā maṃsaṃ khādissāmi”ti.

So sīhaṃ upasaṅkamitvā etadavoca “sāmi, mayā dīgharattaṃ tumhehi vadhitavaravāraṇānaṃ maṃsaṃ khāditaṃ, ahampi ekaṃ varavāraṇaṃ māretvā maṃsaṃ khāditukāmo, tasmā tumhehi nipannaṭṭhāne kañcanaguḥāyaṃ nipajjissāmi, tumhe pabbatapāde vicarantaṃ varavāraṇaṃ oloketvā mama santikaṃ āgantvā ‘viroca, jambukā’ti vadetha, ettakamattasmiṃ maccheraṃ mā karitthā”ti. Atha naṃ sīho āha “na, tvaṃ jambuka, vāraṇe vadhituṃ samatthe sīhakule uppanno, vāraṇaṃ vadhitvā maṃsaṃ khādanasamattho siṅgālo nāma loke natthi, mā te etaṃ rucci, mayā vadhitavaravāraṇānaññeva maṃsaṃ khāditvā vasā”ti. So evaṃ vuttepi viramituṃ na icchi, punappunaṃ yāciyeva. Sīho taṃ vāretuṃ asakkonto sampaṭicchitvā “tena hi mama vasanaṭṭhānaṃ pavisitvā nipajjā”ti jambukaṃ kañcanaguḥāyaṃ nipajjāpetvā sayaṃ pabbatapāde mattavaravāraṇaṃ oloketvā guḥādvāraṃ gantvā “viroca, jambukā”ti āha. Siṅgālo kañcanaguḥāya nikkhamitvā vijambhitvā catuddisaṃ oloketvā tikkhattuṃ vassitvā “mattavaravāraṇassa kumbhe patissāmi”ti pakkhanditvā virajjhivā pādamūle pati. Vāraṇo dakkhiṇapādaṃ ukkhipitvā tassa sīsaṃ akkami, sīsaṭṭhīni cuṇṇavicuṇṇāni ahesuṃ. Athassa sarīraṃ vāraṇo pādena saṅgharivitvā rāsiṃ katvā upari laṇḍaṃ pātetvā koñcanādaṃ nadanto araṇṇaṃ pāvisi.

Bodhisatto imaṃ pavattiṃ disvā “idāni viroca, jambukā”ti vatvā imaṃ gāthamāha -

143. “Lasī ca te nipphalitā, matthako ca padālito;
Sabbā te phāsukā bhaggā, ajja kho tvam virocasī”ti.

Tattha lasīti matthaluṅgaṃ. Nipphalitāti nikkhantā. Evaṃ bodhisatto imaṃ gāthaṃ
vatvā yāvatāyukaṃ t̥atvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi - “tadā siṅgālo
devadatto ahosi, sīho pana ahameva ahosi”nti.

Virocājātakavaṇṇanā tatiyā.

144. Naṅguṭṭhajātakavaṇṇanā

Bahumpetaṃ asabbhi jātavedāti idaṃ satthā jetavane viharanto ājīvakaṇaṃ
micchātapaṃ ārabba kathesi. Tadā kira ājīvakaṃ jetavanapiṭṭhiyaṃ nānappakāraṃ
micchātapaṃ caranti. Sambahulā bhikkhū tesam
ukkuṭṭikappadhānavaggulivatakaṇṭakāpassayapañcātapatapanādibhedaṃ
micchātapaṃ disvā bhagavantaṃ pucchiṃsu “atthi nu kho, bhante, imaṃ
micchātapaṃ nissāya kusalaṃ vā vuḍḍhi vā”ti. Satthā “na, bhikkhave, evarūpaṃ
micchātapaṃ nissāya kusalaṃ vā vuḍḍhi vā atthi, pubbe paṇḍitā ‘evarūpaṃ tapaṃ
nissāya kusalaṃ vā vuḍḍhi vā bhavissatī’ti saññāya jātaggiṃ gahetvā araññaṃ
pavisitvā aggijuhanādivasena kiñci vuḍḍhiṃ apassantā aggim udakena nibbāpetvā
kaṣiṇaparikammaṃ katvā abhiñña ca samāpattiyo ca nibbattetvā
brahmalokaparāyaṇā ahesu”nti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto udiccabrāhmaṇakule
nibbatti. Tassa jātadivase mātāpitara jātaggiṃ gahetvā t̥hapesuṃ. Atha naṃ
soḷasavassakāle etadavocuṃ “mayam te, putta, jātadivase aggim gaṇhimha. Sacesi
agāraṃ ajjhāvasitukāmo, tayo vede uggaṇha. Atha brahmalokaṃ gantukāmo, aggim
gahetvā araññaṃ pavisitvā aggim paricaranto mahābrahmānaṃ ārādhetvā
brahmalokaparāyaṇo hohī”ti. So “na mayham agārena attho”ti aggim gahetvā
araññaṃ pavisitvā assamapadaṃ māpetvā aggim paricaranto araṇṇe vihāsi. So
ekadivasaṃ paccantagāmake godakkiṇaṃ labhitvā taṃ goṇaṃ assamapadaṃ netvā
cintesi “aggibhagavantaṃ gomaṃsaṃ khādāpessāmi”ti. Athassa etadahosi “idha
loṇaṃ natthi, aggibhagavā aloṇaṃ khādituṃ na sakkhissati, gāmato loṇaṃ āharitvā
aggibhagavantaṃ saloṇakaṃ khādāpessāmi”ti. So taṃ tattheva bandhitvā
loṇatthāya gāmakaṃ agamāsi. Tasmim gate sambahulā luddakā taṃ t̥hānaṃ āgatā.
Goṇaṃ disvā vadhivā maṃsaṃ pacitvā khāditvā naṅguṭṭhañca jaṅghañca
cammañca tattheva chaḍḍetvā avasesamaṃsaṃ ādāya agamaṃsu.

Brāhmaṇo āgantvā naṅguṭṭhādimmattameva disvā cintesi “ayaṃ aggibhagavā attano
santakampi rakkhituṃ na sakkoti, maṃ pana kadā rakkhissati. Iminā
aggiparicaraṇena niratthakena bhavitabbaṃ, natthi itonidānaṃ kusalaṃ vā vuḍḍhi
vā”ti. So aggiparicariyāya vigatacchando “hambho aggibhagavā, tvam attanopi
santakaṃ rakkhituṃ asakko maṃ kadā rakkhissasi, maṃsaṃ natthi, ettakenapi
tussāhi”ti naṅguṭṭhādini aggimhi pakkhipanto imaṃ gāthamāha -

144. “Bahumpetaṃ asabbhi jātaveda, yaṃ taṃ vāladhinābhipūjayāma;
Maṃsārahassa natthajja maṃsaṃ, naṅguṭṭhampi bhavaṃ paṭiggahātū”ti.

Tattha bahumpetanti ettakampi bahum. Asabbhīti asappurisa asādhujātika. Jātavedāti aggim ālapati. Aggi hi jātamattova vediyati paññāyati pākaṭo hoti, tasmā “jātavedo”ti vuccati. Yam tam vāladhinābhipūjayāmāti yam ajja mayam attanopi santakam rakkhitum asamattham bhagavantam vāladhinā abhipūjayāma, etampi tava bahumevāti dasseti. Maṃsārahassāti maṃsam arahassa tuyham natthi ajja maṃsam. Naṅguṭṭhampi bhavam paṭiggahātūti attano santakam rakkhitum asakkonto bhavam imam sajanghacammaṃ naṅguṭṭhampi paṭiggaṇhātūti.

Evaṃ vatvā mahāsatto aggim udakena nibbāpetvā isipabbajjam pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā brahmalokaparāyaṇo ahosi.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā jātakam samodhānesi - “nibbutaggitāpaso ahameva tena samayenā”ti.

Naṅguṭṭhajātakavaṇṇanā catutthā.

145. Rādhajātakavaṇṇanā

Na tvam rādha vijānāsīti idam satthā jetavane viharanto purāṇadutiyikāpalobhanam ārabha kathesi. Paccuppannavatthu indriyajātake āvi bhavissati. Satthā pana tam bhikkhum āmantetvā “bhikkhu mātugāmo nāma arakkhiyo, ārakkham ṭhapetvā rakkhantāpi rakkhitum na sakkonti. Tvampi pubbe etam ārakkham ṭhapetvā rakkhantopi rakkhitum nāsakkihi, idāni katham rakkhissasī”ti vatvā atitam āhari.

Atīte bārāṇasiyam brahmadatte rajjam kārente bodhisatto sukayoniyam nibbatti. Kāsiraṭṭhe eko brāhmaṇo bodhisattañca kaniṭṭhabhātarañcassa puttattāhane ṭhapetvā posesi. Tesu bodhisattassa “poṭṭhapādo”ti nāmam ahosi, itarassa “rādho”ti. Tassa pana brāhmaṇassa bhariyā anācārā hoti dussilā. So vohāratthāya gacchanto ubhopi bhātaro āha - “tātā, sace vo mātā brāhmaṇī anācāram ācarati, vāreyyātha na”nti. Bodhisatto āha “sādhū, tāta, vāretum sakkontā vāreyyāma, asakkontā tuṇhī bhavissāmā”ti. Evaṃ brāhmaṇo brāhmaṇim sukānam niyyādetvā vohāratthāya gato.

Tassa pana gatadivasato paṭṭhāya brāhmaṇī aticaritum āraddhā, pavisantānañca nikkhamantānañca anto natthi, tassā kiriyaṃ disvā rādho bodhisattam āha - “bhātika, amhākaṃ pitā ‘sace vo mātā anācāram ācarati, vāreyyāthā’ti vatvā gato, idāni cesā anācāram ācarati, vārema na”nti. Bodhisatto “tāta, tvam attano abyattatāya bālabbhāvena evaṃ vadesi, mātugāmaṃ nāma ukkhipitvā carantāpi rakkhitum na sakkonti. Yam kammaṃ kātum na sakkā, na tam kātum vaṭṭatī”ti vatvā imam gāthamāha -

145. “Na tvam rādha vijānāsī, aḍḍharatte anāgate;
Abyayataṃ vilapasi, virattā kosiyāyane”ti.

Tattha na tvam rādha vijānāsī, aḍḍharatte anāgateti tāta rādha, tvam na jānāsī, aḍḍharatte anāgate paṭhamayāmeyeva ettakā janā āgatā, idāni ko jānāti, kittakāpi āgamissanti. Abyayataṃ vilapasīti tvam abyattavilāpaṃ vilapasi. Virattā kosiyāyaneti mātā no kosiyāyanī brāhmaṇī virattā amhākaṃ pitari nippemā jātā. Sacassā tasmim sineho vā pemaṃ vā bhaveyya, na evarūpaṃ anācāram kareyyāti imamattham etehi byañjanehi pakāsesi.

Evam pakāsetvā ca pana brāhmaṇiṃyā saddhiṃ rādhassa vattum na adāsi. Sāpi yāva brāhmaṇassa anāgamanā yathāruciyā vicari. Brāhmaṇo āgantvā poṭṭhapādaṃ pucchi - “tāta, kīdisī vo mātā”ti. Bodhisatto brāhmaṇassa sabbaṃ yathābhūtaṃ kathetvā “kiṃ te, tāta, evarūpāya dussīlāyā”ti vatvā “tāta, amhehi mātuyā dosassa kathitakālato paṭṭhāya na sakkā idha vasitu”nti brāhmaṇassa pāde vanditvā saddhiṃ rādhena uppatitvā araṇṇaṃ agamāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. “Tadā brāhmaṇo ca brāhmaṇī ca eteyeve dve janā ahesum, rādho ānando, poṭṭhapādo pana ahameva ahosi”nti.

Rādhajātakavaṇṇanā pañcamā.

146. Samuddakākajātakavaṇṇanā

Api nu hanukā santāti idaṃ satthā jetavane viharanto sambahule mahallake bhikkhū ārabha kathesi. Te kira gihikāle sāvattiyāṃ kuṭumbikā aḍḍhā mahaddhanā aññaṃaññaṃsaḥāyakā ekato hutvā puññaṇi karontā satthu dhammadesanaṃ sutvā “mayaṃ mahallakā, kiṃ no gharāvāsena, satthu santike ramaṇiye buddhasāsane pabbajitvā dukkhassantaṃ karissāmā”ti sabbaṃ sāpateyyaṃ puttadhītādīnaṃ datvā assumukhaṃ ñātisaṅghaṃ pahāya satthāraṃ pabbajjaṃ yācitvā pabbajiṃsu. Pabbajitvā pana pabbajjānurūpaṃ samaṇadhammaṃ na kariṃsu, mahallakabhāvena dhammampi na pariyāpuṇiṃsu, gihikāle viya pabbajitakālepi vihārapariyante paṇṇasālaṃ kāretvā ekatova vasiṃsu. Piṇḍāya carantāpi aññaṃattha agantvā yebhuyyena attano puttadārasseva gehaṃ gantvā bhuñjiṃsu. Tesu ekassa purāṇadutiyikā sabbesampi mahallakattherānaṃ upakārā ahosi, tasmā sesāpi attanā laddhaṃ āhāraṃ gahetvā tassāyeva gehe nisīditvā bhuñjanti. Sāpi tesam yathāsannihitaṃ sūpabyañjanaṃ deti. Sā aññaṃatarena rogena phuṭṭhā kālamakāsi. Atha te mahallakattherā vihāraṃ gantvā aññaṃaññaṃ gīvāsu gahetvā “madhuraḥattharasā upāsikā kālakatā”ti vihārapaccante rodantā vicariṃsu. Tesam saddaṃ sutvā ito cito ca bhikkhū sannipatitvā “āvuso, kasmā rodathā”ti pucchiṃsu. Te “amhākaṃ saḥāyassa purāṇadutiyikā madhuraḥattharasā kālakatā amhākaṃ ativiya upakārā, ‘idāni kuto tathārūpiṃ labhissāmā’ti iminā kāraṇena rodimhā”ti āhaṃsu.

Tesam taṃ vipakāraṃ disvā bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesum “āvuso, iminā nāma kāraṇena mahallakattherā aññaṃaññaṃ gīvāsu gahetvā vihārapaccante rodantā vicarantī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneveti tassā kālakiriyāya rodantā vicaranti, pubbepete imaṃ kākayoniyaṃ nibbattitvā samudde mataṃ nissāya ‘samuddaudakaṃ ussiñcitvā etaṃ nīharissāmā’ti vāyamantā paṇḍite nissāya jīvitaṃ labhiṃsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto samuddadevatā hutvā nibbatti. Atheke kāko attano bhariyaṃ kākiṃ ādāya gocaraṃ pariyesamāno samuddatīraṃ agamāsi. Tasmim kāle manussā samuddatīre khīrapāyāsamacchamaṃsasurādīhi nāgabalikammaṃ katvā pakkamiṃsu. Atha so kāko balikammaṭṭhānaṃ gantvā khīrādīni disvā saddhiṃ kākiyā khīrapāyāsamacchamaṃsādīni bhuñjitvā bahuṃ suraṃ pivi. Te ubhopi surāmadamattā “samuddakīlaṃ kīlissāmā”ti velante nisīditvā nhāyitum ārabhiṃsu

athekā ūmi āgantvā kākīṃ gahetvā samuddaṃ pavesesi. Tameko maccho maṃsaṃ khāditvā ajjhohari. Kāko “bhariyā me matā”ti rodi paridevi. Athassa paridevanasaddaṃ sutvā bahū kākā sannipatitvā “kiṃkāraṇā rodasī”ti pucchiṃsu. “Sahāyikā vo velante nhāyamānā ūmiyā haṭṭā”ti. Te sabbepi ekaravaṃ ravantā rodīṃsu. Atha nesaṃ etadahosi “idaṃ samuddaudakaṃ nāma amhākaṃ kiṃ pahosi, udakaṃ ussiñcitvā samuddaṃ tucchaṃ katvā sahāyikaṃ nīharissāmā”ti. Te mukhaṃ pūretvā pūretvā udakaṃ bahi chaḍḍenti, loṇūdakena ca gale sussamāne uṭṭhāyutṭhāya thalaṃ gantvā vissamanti.

Te hanūsu kilantesu mukhesu sukkhantesu akkhīsu rattesu dīnā kilantā hutvā aññaṃaññaṃ āmantetvā “ambho, mayaṃ samuddaudakaṃ gahetvā bahi pātema, gahitagahitaṭṭhānaṃ puna udakena pūراتي, samuddaṃ tucchaṃ kātuṃ na sakkhissāmā”ti vatvā imaṃ gāthamāhaṃsu -

146. “Api nu hanukā santā, mukhañca parisussati;
Oramāma na pārema, pūrateva mahodadhī”ti.

Tattha api nu hanukā santāti api no hanukā santā, api amhākaṃ hanukā kilantā. Oramāma na pāremāti mayaṃ attano balena mahāsamuddaudakaṃ ākaḍḍhāma osārema, tucchaṃ pana naṃ kātuṃ na sakkoma. Ayañhi pūrateva mahodadhīti.

Evañca pana vatvā sabbepi te kākā “tassā kākīyā evarūpaṃ nāma tuṇḍaṃ ahosi, evarūpāni vaṭṭakkhīni, evarūpaṃ chavisaṇṭhānaṃ, evarūpo madhurasaddo. Sā no imaṃ corasamuddaṃ nissāya naṭṭhā”ti bahuṃ vippalapīṃsu. Te evaṃ vippalapamāne samuddadevatā bheravarūpaṃ dassetvā palāpesi, evaṃ tesam sotthi ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā kākī ayaṃ purāṇadutiyikā ahosi, kāko mahallakatthero, sesakākā sesamahallakattherā, samuddadevatā pana ahameva ahosi”nti.

Samuddakākajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

147. Puppharattajātakavaṇṇanā

Nayidaṃ dukkhaṃ aduṃ dukkhanti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ ukkaṇṭhitabhikkhuṃ ārabba kathesi. So hi bhagavatā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu ukkaṇṭhito”ti vutte “sacca”nti vatvā “kena ukkaṇṭhāpitosi”ti ca puṭṭho “purāṇadutiyikāyā”ti vatvā “madhuraḥattharasā, bhante, sā itthī, na sakkomi taṃ vinā vasitu”nti āha. Atha naṃ satthā “esā te bhikkhu anattakārikā, pubbepi tvaṃ etaṃ nissāya sūle uttāsito etaññeva patthayamāno kālaṃ katvā niraye nibbatto, idāni naṃ kasmā puna patthesi”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto ākāsaṭṭhadevatā ahosi. Atha bārāṇasiyaṃ kattikarattivārachaṇo sampatto hoti, nagaraṃ devanagaraṃ viya alaṅkarīṃsu. Sabbo jano khaṇakīlānissito ahosi. Ekassa pana duggatamanussassa ekameva ghanasāṭakayugaṃ ahosi. So taṃ sudhotam dhovāpetvā obhañjāpetvā satavalikaṃ saḥassavalikaṃ kāretvā ṭhapesi. Atha naṃ bhariyā evamāha “icchāmaḥaṃ, sāmi, ekaṃ kusumbharattaṃ nivāsetvā ekaṃ pārupitvā tava kaṇṭhe laggā kattikarattivāraṃ caritu”nti. “Bhadde, kuto amhākaṃ daliddānaṃ kusumbhaṃ, suddhavatthaṃ nivāsetvā kīlāhī”ti? “Kusumbharattaṃ alabhamānā chaṇakīlaṃ na kīlissāmi, tvaṃ aññaṃ itthiṃ gahetvā kīlassū”ti. “Bhadde, kiṃ maṃ pīlesi, kuto

amhākaṃ kusumbha’’nti? ‘‘Sāmi, purisassa icchāya sati kiṃ nāma natthi, nanu rañño kusumbhavatthusmiṃ bahu kusumbha’’nti. ‘‘Bhadde, taṃ ṭhānaṃ rakkhasapariggahitapokkharāṇisadisam, balavārakkhā, na sakkā upasaṅkamituṃ, mā te etaṃ rucci, yathāladdheneva tussassū’’ti. ‘‘Sāmi, rattibhāge andhakāre sati purisassa agamanīyaṭṭhānaṃ nāma natthi’’ti. Iti so tāya punappunaṃ kathentiya kilesavasena tassā vacanaṃ gahetvā ‘‘hotu bhadde, mā cintayitthā’’ti taṃ samassāsetvā rattibhāge jīvitam pariccajitvā nagarā nikkhamitvā rañño kusumbhavatthum gantvā vatim madditvā antovatthum pāvisi. Ārakkhamanussā vatisaddam sutvā ‘‘coro coro’’ti parivāretvā gahetvā paribhāsivā koṭṭetvā bandhitvā pabhātāya rattiyā rañño dassetum. Rājā ‘‘gacchatha, naṃ sūle uttāsethā’’ti āha. Atha naṃ pacchābāhaṃ bandhitvā vajjhabheriyā vajjamānāya nagarā nikkhamāpetvā sūle uttāsesum. Balavavedanā pavattanti, kākā sīse nilīyitvā kaṇayaggasadisēhi tuṇhehi akkhini vijjhanti.

So tathārūpampi dukkhaṃ amanasikarivā tameva itthim anussarivā ‘‘tāya nāmamhi ghanapuppharattavatthanivatthāya kaṇṭhe āsattabāhuyugaḷāya saddhim kattikarattivārato parihīno’’ti cintetvā imaṃ gāthamāha -

147. ‘‘Nayidaṃ dukkhaṃ aduṃ dukkhaṃ, yaṃ maṃ tudati vāyaso;
Yaṃ sāmā puppharattena, kattikaṃ nānubhossatī’’ti.

Tattha nayidaṃ dukkhaṃ aduṃ dukkhaṃ, yaṃ maṃ tudati vāyasoti yañca idaṃ sūle lagganapaccayaṃ kāyikacetasikadukkhaṃ, yañca lohamayehi viya tuṇḍehi vāyaso tudati, idaṃ sabbampi mayhaṃ na dukkhaṃ, aduṃ dukkhaṃ etaṃyeva pana me dukkhanti attho. Kataram? Yaṃ sāmā puppharattena, kattikaṃ nānubhossatīti, yaṃ sā piyaṅgusāmā mama bhariyā ekaṃ kusumbharattaṃ nivāsetvā ekaṃ pārupitvā evaṃ ghanapuppharattena vatthayugena acchannā mama kaṇṭhe gahetvā kattikarattivāraṃ nānubhavissati, idaṃ mayhaṃ dukkhaṃ, etadeva hi maṃ bādhatīti? So evaṃ mātugāmaṃ ārabba vippalapantoyeva kālaṃ katvā niraye nibbatti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharivā jātaṃ samodhānesi - ‘‘tadā jayampatikāva idāni jayampatikā, taṃ kāraṇaṃ paccakkhaṃ katvā ṭhitā ākāsaṭṭhadevatā pana ahameva ahosi’’nti.

Puppharattajātakavaṇṇanā sattamā.

148. Siṅgālajātakavaṇṇanā

Nāhaṃ punaṃ na ca punanti idaṃ satthā jetavane viharanto kilesaniggahaṃ ārabba kathesi. Sāvatthiyaṃ kira pañcasatamattā sahāyakā mahāvibhavā seṭṭhiputtā satthu dhammadesanaṃ sutvā sāsane uraṃ datvā pabbajitvā jetavane antokoṭisanthāre vihariṃsu. Athekadivasam tesam aḍḍharattasamaye kilesanissito saṅkappo uppajji. Te ukkaṇṭhitvā attanā jahitakilese puna gaṇhituṃ cittaṃ uppādayiṃsu. Atha satthā aḍḍharattasamanantare sabbaññutaññānaḍḍadīpakam ukkhipitvā ‘‘katarāya nu kho ratiyā jetavane bhikkhū viharanti’’ti bhikkhūnaṃ ajjhāsayaṃ olokento tesam bhikkhūnaṃ abbhantare kāmarāgasāṅkappassa uppannabhāvaṃ aññasi. Satthā ca nāma ekaputtikā itthi attano puttaṃ viya, ekacakkhuko puriso cakkhum viya attano sāvake rakkhati. Pubbaṇhādīsu yasmim yasmim samaye tesam kilesā uppajjanti, te tesam kilese tato paraṃ vaḍḍhituṃ

adatvā tasmim tasmimyeva samaye niggaṇhāti. Tenassa etadahosi “ayaṃ cakkavattirañño antonagareyeve corānaṃ uppannakālo viya vattati, idāneva tesāṃ dhammadesanaṃ katvā te kilese niggaṇhitvā arahattaṃ dassāmi”ti. So surabhiṃgandhakuṭṭho nikkhamitvā madhurassarena “ānandā”ti āyasmantaṃ dhammabhaṇḍāgārikaṃ ānandattheraṃ āmantesi. Thero “kiṃ, bhante”ti āgantvā vanditvā aṭṭhāsi. “Ānanda, yattakā bhikkhū antokoṭṭisaṇṭhāre viharanti, sabbeva gandhakuṭṭipariveṇe sannipātehi”ti. Evaṃ kirassa ahosi “sacāhaṃ teyeva pañcasate bhikkhū pakkosāpessāmi. ‘Satthārā no abbhantare kilesānaṃ uppannabhāvo ñāto’ti saṃviggamānasā dhammadesanaṃ sampaṭicchitum na sakkhissanti”ti. Tasmā “sabbe sannipātehi”ti āha. Thero “sādhu, bhante”ti avāpuraṇaṃ ādāya pariveṇena pariveṇaṃ āhiṇḍitvā sabbe bhikkhū gandhakuṭṭipariveṇe sannipātetvā buddhāsanaṃ paññāpesi.

Satthā pallaṅkaṃ ābhujitvā ujum kāyaṃ paṇidhāya silāpathaviyaṃ patitṭhahamāno sineru viya paññatte buddhāsane nisīdi āveḷāveḷā yamakayamakā chabbaṇṇaḥṇanabuddharasmiyo vissajjento. Tāpi rasmiyo pātimattā chattaṃattā kūṭāgārakucchimattā chijjitvā chijjitvā gaganatale vijjulatā viya sañcarimṣu, aṇṇavakucchiṃ khobhetvā bālasūriyuggamanakālo viya ahosi. Bhikkhusaṅghopi satthāraṃ vanditvā garucittaṃ paccupaṭṭhapetvā rattakambalasāṇiyā parikkhipanto viya parivāretvā nisīdi. Satthā brahmassaṃ nicchārento bhikkhū āmantetvā “na, bhikkhave, bhikkhunā nāma kāmavitakkaṃ byāpādavitaṃ vihiṃsāvitaṃ kanti ime tayo akusalavitaṃ vitakketum vaṭṭati. Anto uppannakilesaṃ hi ‘parittako’ti avamaññitum na vaṭṭati, kilesaṃ nāma paccāmittasādiso. Paccāmitto ca khuddako nāma natthi, okāsaṃ labhitvā vināsameva pāpeti, evameva appamattakopi kilesaṃ uppajjitvā vadḍhitum labhanto mahāvināsaṃ pāpeti. Kilesaṃ nāmesa halāhalavisūpamo uppāṭṭacchavigaṇḍasādiso āsīvisapaṭibhāgo asaniaggisādiso allīyitum na yutto āsaṅkitabbo. Uppannuppannakkaṇṇeṃ paṭisaṅkhānabalena bhāvanābalena yathā muhuttampi hadaye aṭṭhatvā paduminipattā udakabindu viya vivaṭṭati, evaṃ pajahitabbo. Porāṇakapaṇḍi tāpi appamattakampi kilesaṃ garahitvā yathā puna abbhantare nuppajjati, evaṃ niggaṇhiṃsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto siṅgālayoniyā paṭisaṇḍhiṃ gahetvā araññe nadītīre nivāsaṃ kappesi. Atheke jarahatthī gaṇḍātīre kālamakāsi. Siṅgālo gocarappasuto taṃ matahatthisaṇṭhāraṃ disvā “mahā me gocaro uppanno”ti gantvā taṃ soṇḍe ḍaṃsi, naṅgalīsāya daṭṭhakālo viya ahosi. So “natthettha khāditabbayuttaka”nti dantesu ḍaṃsi, thambhe daṭṭhakālo viya ahosi. Kaṇṇe ḍaṃsi, suppakotiyā daṭṭhakālo viya ahosi. Udare ḍaṃsi, kusūle daṭṭhakālo viya ahosi. Pāde ḍaṃsi, udukkhale daṭṭhakālo viya ahosi. Naṅgutṭhe ḍaṃsi, musale daṭṭhakālo viya ahosi. So “etthāpi natthi khāditabbayuttaka”nti sabbattha assādaṃ alabhanto vaccamagge ḍaṃsi, mudupūve daṭṭhakālo viya ahosi. So “laddhaṃ dāni me imasmim sarīre mudu khāditabbayuttakaṭṭhāna”nti tato paṭṭhāya khādanto antokucchiṃ pavisitvā vakkahadayādīni khāditvā pipāsitaḥkale lohitaṃ pivitvā nipajjitukāmakāle udaraṃ pattharivā nipajjati.

Athassa etadahosi - “idaṃ hatthisaṇṭhāraṃ mayhaṃ nivāsasukhatāya gehasādisaṃ, khāditukāmatāya sati pahūtaṃsaṃ, kiṃ dāni me aññattha kamma”nti so aññattha āgantvā hatthikucchiyaṃyeva maṃsaṃ khāditvā vasati. Gacchante gacchante kāle nidāghe vātasamphassaṃ ceva sūriyasmisāntāpena ca taṃ kuṇapaṃ sussitvā valiyo gaṇhi, siṅgālassa pavitṭhadvāraṃ pihitaṃ, antokucchiyaṃ

andhakāro ahosi. Siṅgālassa lokantarikanivāso viya jāto. Kuṇape sussante maṃsampi sussi, lohitampi pacchijji. So nikkhamanadvāraṃ alabhanto bhayappatto hutvā sandhāvanto ito cito ca paharivā nikkhamanadvāraṃ pariyesamāno vicarati. Evaṃ tasmiṃ ukkhaliyaṃ piṭṭhapiṇḍi viya antokucchiyaṃ paccamāne katipāhaccayena mahāmegho pāvassi. Atha naṃ kuṇapaṃ temetvā utṭhāya pakatisaṇṭhānena aṭṭhāsi. Vaccamaggo vivaṭo hutvā tārakā viya paññāyi. Siṅgālo taṃ chiddaṃ disvā “idāni me jīvitaṃ laddha”nti yāva hatthisīsā paṭikkamitvā vegena pakkhanditvā vaccamaggaṃ sīsena paharivā nikkhami. Tassa sañchannasarīrattā sabbalomāni vaccamagge allīyimsu. So tālakkhandhasadisena nillomena sarīrena ubbiggacitto muhuttaṃ dhāvitvā nivattitvā nisinno sarīraṃ oloketvā “idaṃ dukkhaṃ mayhaṃ na aññaṇa kataṃ, lobhahetu pana lobhakāraṇā lobhaṃ nissāya mayā etaṃ kataṃ, ito dāni paṭṭhāya na lobhavasiko bhavissāmi, puna hatthisarīraṃ nāma na pavisissāmi”ti saṃviggahadayo hutvā imaṃ gāthamāha -

148. “Nāhaṃ punaṃ na ca punaṃ, na cāpi apunappunaṃ;
Hatthibondiṃ pavekkhāmi, tathā hi bhayatajjito”ti.

Tattha na cāpi apunappunanti a-kāro nipātamatto. Ayaṃ panetissā sakalāyapi gāthāya attho - ahañhi ito puna, tato ca punāti vuttavārato puna tatopi ca punappunaṃ vāraṇasarīrasaṅkhātāṃ hatthibondiṃ na pavekkhāmi. Kimkāraṇā? Tathā hi bhayatajjito, tathā hi ahaṃ imasmiññeva pavesane bhayatajjito maraṇabhayaena santāsaṃ saṃvegaṃ āpāditoti.

Evañca pana vatvā tatova palāyitvā puna taṃ vā aññaṃ vā hatthisarīraṃ nivattitvāpi na olokesi. Tato paṭṭhāya na lobhavasiko ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “bhikkhave, anto uppannakilesassa nāma vaḍḍhituṃ adatvā tattha tattheva naṃ niggaṇhituṃ vaṭṭatī”ti vatvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi. Saccapariyosāne pañcasatāpi te bhikkhū arahatte patiṭṭhahimsu, avasesesu keci sotāpannā, keci sakadāgāmino, keci anāgāmino ahesuṃ. Tadā siṅgālo ahameva ahosinti.

Siṅgālaajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

149. Ekapaṇṇajātakavaṇṇanā

Ekapaṇṇo ayaṃ rukkhoti idaṃ satthā vesāliṃ upanissāya mahāvane kūṭāgārasālāyaṃ viharanto vesālikaṃ duṭṭhalicchavikumāraṃ ārabba kathesi. Tasmiñhi kāle vesālinagaraṃ gāvutagāvutantare tīhi pākārehi parikkhittaṃ tīsu ṭhānesu gopuraṭṭālakayuttaṃ paramasobhaggappattaṃ. Tattha niccakālaṃ rajjaṃ kāretvā vasantānaññeva rājūnaṃ satta sahasāni satta satāni satta ca rājāno honti, tattakāyeva uparājāno, tattakā senāpatino, tattakā bhaṇḍāgārikā. Tesāṃ rājakumārānaṃ antare eko duṭṭhalicchavikumāro nāma ahosi kodhano caṇḍo pharuso sāhasiko, daṇḍena ghaṭṭitaāsiviso viya niccaṃ pajjalito kodhena. Tassa purato dve tīni vacanāni kathetuṃ samattho nāma natthi. Taṃ neva mātāpitāro, na ñātayo, na mittasuhajjā sikkhāpetuṃ sakkhimsu. Athassa mātāpitūnaṃ etadahosi “ayaṃ kumāro atipharuso sāhasiko, ṭhapetvā sammāsambuddhaṃ añño imaṃ vinetuṃ samattho nāma natthi, buddhaveneyyena bhavitabba”nti. Te taṃ ādāya satthu santikaṃ gantvā vanditvā āhaṃsu “bhante, ayaṃ kumāro caṇḍo pharuso kodhena pajjalati, imassa ovādaṃ dethā”ti.

Satthā taṃ kumāraṃ ovadi - “kumāra, imesu nāma sattesu caṇḍena pharusena sāhasikena viheṭṭhakajātikena na bhavitabbaṃ, pharusavāco ca nāma vijātamātuyāpi pitunopi puttadārassapi bhātibhaginīnampi pajāpatiyāpi mittabandhavānampi appiyo hoti amanāpo, ḍaṃsitum āgacchanto sappo viya, aṭaviyaṃ utṭhitacoro viya, khāditum āgacchanto yakkho viya ca ubbejanīyo hutvā dutiyacittavāre nirayādīsu nibbattati. Diṭṭheyeva ca dhamme kodhano puggalo maṇḍitapasādhitopi dubbaṇṇova hoti, puṇṇacandasassirikampissa mukhaṃ jālābhīhatapadumaṃ viya malaggahitakañcanādāsamaṇḍalaṃ viya ca virūpaṃ hoti duddasikaṃ. Kodhaṃ nissāya hi sattā satthaṃ ādāya attanāva attānaṃ paharanti, viṣaṃ khādanti, rajjuyā ubbandhanti, papātā papatanti. Evaṃ kodhavasena kālaṃ katvā nirayādīsu uppajjanti, viheṭṭhakajātikāpi diṭṭheva dhamme garaḥaṃ patvā kāyassa bhedaṃ nirayādīsu uppajjanti, puna manussattaṃ labhitvā vijātakālato paṭṭhāya rogabahulāva honti. Cakkhurogo sotarogotiādīsu ca rogesu ekato utṭhāya ekasmiṃ patanti, rogena aparimuttāva hutvā niccaṃ dukkhitāva honti, tasmā sabbesu sattesu mettacittena hitacittena muducittena bhavitabbaṃ. Evarūpo hi puggalo nirayādibhayehi na parimuccatī”ti. So kumāro satthu ovādaṃ sutvā ekovādeneva nihamāno danto nibbisevano mettacitto muducitto ahosi. Aññaṃ akkosantampi paharantampi nivattitvā na olokesi, uddhaṭadāṭṭho viya sappo, aḷacchinno viya kakkaṭako, chinnavisāṇo viya ca usabho ahosi.

Tassa taṃ pavattiṃ ñatvā bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesum “āvuso, duṭṭhalicchavikumāraṃ sucirampi ovaditvā neva mātāpitaro, na ñātimittādayo dametum sakkhiṃsu, sammāsambuddho pana taṃ ekovādeneva dametvā nibbisevanaṃ katvā mattavaravāraṇaṃ viya samuggahitāneñjakāraṇaṃ akāsi. Yāva subhāsitaṃ cidaṃ - ‘hatthidamakena, bhikkhave, hatthidammo sārīto ekaṃyeva disaṃ dhāvati puratthimaṃ vā pacchimaṃ vā uttaraṃ vā dakkhiṇaṃ vā. Assadamakena...pe... godamakena...pe... dakkhiṇaṃ vā. Tathāgatena hi, bhikkhave, arahatā sammāsambuddhena purisadammo sārīto aṭṭha disā vidhāvati, rūpī rūpāni passati. Ayamekā disā...pe... so vuccati ‘yoggācariyānaṃ anuttaro purisadammasārathī”ti. Na hi, āvuso, sammāsambuddhena sadiso purisadammasārathī nāma atthī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idānevesa mayā ekovādeneva damito, pubbepāhaṃ imaṃ ekovādeneva damesi”nti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto udiccabrāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto takkaṣilāyaṃ tayo vede sabbasippāni ca uggahetvā kiñci kālaṃ gharāvāsaṃ vasitvā mātāpitūnaṃ accayena isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā himavante vāsaṃ kappesi. Tattha ciraṃ vasitvā loṇambilasevanatthāya janapadaṃ gantvā bārāṇasiṃ patvā rājuyyāne vasitvā punadivase sunivattho supāruto tāpasākappasampanno bhikkhāya nagaraṃ pavisitvā rājāṇaṇaṃ pāpuṇi. Rājā sīhapañjarena olokento taṃ disvā iriyāpathe paṣīditvā “ayaṃ tāpaso santindriyo santamānaso yugamattadaso, padavāre padavāre sahasatthavikaṃ ṭhapento viya sīhaviyambhitaṃ āgacchati. Sace santadhammo nāmeko atthi, imassa tenabbhantare bhavitabba”nti cintetvā ekaṃ amaccaṃ olokesi. So “kiṃ karomi, devā”ti āha. Etaṃ “tāpasam ānehī”ti. So “sādhū, devā”ti bodhisattaṃ upasaṅkamitvā vanditvā hatthato bhikkhābhājanaṃ gahetvā “kiṃ, mahāpuñña”ti vutte “bhante, rājā taṃ pakkosatī”ti āha. Bodhisatto “na mayaṃ rājakulūpakā, hemavantikā nāmamhā”ti āha. Amacco gantvā tamatthaṃ rañño

ārocesi. Rājā “añño amhākaṃ kulūpako natthi, ānehi na”nti āha. Amacco gantvā bodhisattaṃ vanditvā yācitvā rājanivesanaṃ pavesesi.

Rājā bodhisattaṃ vanditvā samussitasetacchatte kañcanapallaṅke nisīdāpetvā attano paṭiyattaṃ nānaggarasabhojanaṃ bhojetvā “kaḥaṃ, bhante, vasathā”ti pucchi. “Hemavantikā mayaṃ, mahārājā”ti. “Idāni kaḥaṃ gacchathā”ti? “Vassārattānurūpaṃ senāsanaṃ upadhārema, mahārājā”ti. “Tena hi, bhante, amhākaññeva uyyāne vasathā”ti paṭiññaṃ gahetvā sayampi bhuñjitvā bodhisattaṃ ādāya uyyānaṃ gantvā paṇṇasālaṃ māpetvā rattiṭṭhānadivāṭṭhānāpi kāretvā pabbajitaparikkhāre datvā uyyānapālaṃ paṭicchāpetvā nagaraṃ pāvisi. Tato paṭṭhāya bodhisatto uyyāne vasati. Rājāpissa divase divase dvattikkhattuṃ upaṭṭhānaṃ gacchati.

Tassa pana rañño duṭṭhakumāro nāma putto ahosi caṇḍo pharuso, neva naṃ rājā dametuṃ asakkhi, na sesaññatakā. Amaccāpi brāhmaṇagahapatikāpi ekato hutvā “sāmi, mā evaṃ kari, evaṃ kātuṃ na labbhā”ti kujjhitvā kathentāpi kathaṃ gāhāpetuṃ nāsakkhiṃsu. Rājā cintesi “ṭhapetvā mama ayyaṃ himavantatāpasam añño imaṃ kumāraṃ dametuṃ samatto nāma natthi, soyeva naṃ damessatī”ti. So kumāraṃ ādāya bodhisattassa santikaṃ gantvā “bhante, ayaṃ kumāro caṇḍo pharuso, mayaṃ imaṃ dametuṃ na sakkoma, tumhe naṃ ekena upāyena sikkhāpethā”ti kumāraṃ bodhisattassa niyyādetvā pakkāmi. Bodhisatto kumāraṃ gahetvā uyyāne vicaranto ekato ekena, ekato ekenāti dvīhiyeva pattehi ekaṃ nimbapotakaṃ disvā kumāraṃ āha - “kumāra, etassa tāva rukkhapotakassa paṇṇaṃ khāditvā rasaṃ jānāhī”ti? So tassa ekaṃ pattaṃ khāditvā rasaṃ ñatvā “dhī”ti saha kheḷena bhūmiyaṃ nuṭṭhābhi. “Kiṃ etaṃ, kumārā”ti vutte “bhante, idānevesa rukkho halāhalavisūpamo, vaḍḍhanto pana bahū manusse māressatī”ti taṃ nimbapotakaṃ uppāṭetvā hatthehi parimadditvā imaṃ gāthamāha -

149. “Ekapaṇṇo ayaṃ rukkho, na bhūmyā caturaṅgulo;
Phalena visakappena, mahāyaṃ kiṃ bhavissatī”ti.

Tattha ekapaṇṇoti ubhosu passesu ekekapaṇṇo. Na bhūmyā caturaṅguloti bhūmito caturaṅgulamattampi na vaḍḍhito. Phalenāti phalarasena. Visakappenāti halāhalavisasadisena. Evaṃ khuddakopi samāno evarūpena tittakena paṇṇena samannāgatoti attho. Mahāyaṃ kiṃ bhavissatīti yadā paṇāyaṃ vuddhippatto mahā bhavissati, tadā kiṃ nāma bhavissati, addhā manussamārako bhavissatīti etaṃ uppāṭetvā madditvā chaḍḍesinti āha.

Atha naṃ bodhisatto etadavoca “kumāra, tvaṃ imaṃ nimbapotakaṃ ‘idāneva evaṃtittako, mahallakakāle kiṃ bhavissati, kuto imaṃ nissāya vuḍḍhī”ti uppāṭetvā madditvā chaḍḍesi? Yathā tvaṃ etasmiṃ paṭipajji, evameva tava raṭṭhavāsiniopi ‘ayaṃ kumāro daharakāleyeva evaṃ caṇḍo pharuso, mahallakakāle rajjaṃ patvā kiṃ nāma karissati, kuto amhākaṃ etaṃ nissāya vuḍḍhī”ti tava kulasantakaṃ rajjaṃ adatvā nimbapotakaṃ viya taṃ uppāṭetvā raṭṭhā pabbajānīyakammaṃ karissanti, tasmā nimbarukkhapaṭibhāgataṃ hitvā ito paṭṭhāya khantimettānuddayasampanno hohī”ti. So tato paṭṭhāya nihata māno nibbisevano khantimettānuddayasampanno hutvā bodhisattassa ovāde ṭhatvā pitu accayena rajjaṃ patvā dānādīni puññāni katvā yathākammaṃ agamāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “na, bhikkhave, idānevesa duṭṭhalicchavikumāro mayā damito, pubbepāhaṃ etaṃ damesiṃyevā”ti vatvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā duṭṭhakumāro ayaṃ licchavikumāro ahosi, rājā ānando, ovādadāyakatāpaso pana ahameva ahosi”nti.

Ekapaṇṇajātakavaṇṇanā navamā.

150. Sañjīvajātakavaṇṇanā

Asantaṃ yo paggaṇhātīti idaṃ satthā veḷuvane viharanto ajātasattussa rañño asantapaggahaṃ ārabha kathesi. So hi buddhānaṃ paṭikaṇṭakabhūte dussīle pāpadhamme devadatte pasīditvā taṃ asantaṃ asappurisaṃ paggayha “tassa sakkāraṃ karissāmī”ti bahuṃ dhaṇaṃ pariccajitvā gayāsīse vihāraṃ kāretvā tasseva vacanaṃ gahetvā pitaraṃ dhammarājānaṃ sotāpannaṃ ariyasāvakaṃ ghātetvā attano sotāpattimaggassa upanissayaṃ bhinditvā mahāvināsaṃ patto. So hi “devadatto pathaviyaṃ pavittṭho”ti sutvā “kacci nu kho mampi pathavī gileyyā”ti bhītatasito rajjasukhaṃ na labhati, sayane assādasukhaṃ na vindati, tibbakāraṇābhittunno hatthipoto viya kampamāno vicarati. So pathaviyaṃ phalamānaṃ viya, avīcijālaṃ nikkhamantiṃ viya, pathaviyā attānaṃ giliyamānaṃ viya, ādittāya lohathaviyā uttānaṃ nipajjāpetvā ayasūlehi koṭiyamānaṃ viya ca samanupassī. Tenassa pahaṭakukkuṭasseva muhuttampi kampamānassa avatthānaṃ nāma nāhosi. So sammāsambuddhaṃ passitukāmo khamāpetukāmo pañhaṃ pucchitukāmo ahosi, attano pana aparādhamahantatāya upasaṅkhamitū na sakkoti.

Athassa rājagahanaṃ kattikarattivāre sampatte devanagaraṃ viya nagare alaṅkate mahātale amaccagaṇaparivutassa kañcanāsane nisinnassa jīvakaṃ komārabhaccaṃ avidūre nisinnaṃ disvā etadahosi “jīvakaṃ gahetvā sammāsambuddhassa santikaṃ gamissāmi, na kho pana sakkā mayā ujukameva vattum ‘ahaṃ, samma jīvaka, sayaṃ gantum na sakkomi, ehi maṃ satthu santikaṃ nehī”ti, pariyāyena pana rattisampadaṃ vaṇṇetvā ‘kaṃ nu khvajja mayaṃ samaṇaṃ vā brāhmaṇaṃ vā payirupāseyyāma, yaṃ no payirupāsataṃ cittaṃ pasīdeyyā”ti vakkhāmi, taṃ sutvā amaccā attano attano satthārānaṃ vaṇṇaṃ kathessanti, jīvakopi sammāsambuddhassa vaṇṇaṃ kathessati. Atha naṃ gahetvā satthu santikaṃ gamissāmī”ti. So pañcahi padehi rattiṃ vaṇṇesi “lakkañña vata bho dosinā ratti, abhirūpā vata bho dosinā ratti, dassanīyā vata bho dosinā ratti, pāsādikā vata bho dosinā ratti, ramaṇīyā vata bho dosinā ratti, kaṃ nu khvajja mayaṃ samaṇaṃ vā brāhmaṇaṃ vā payirupāseyyāma, yaṃ no payirupāsataṃ cittaṃ pasīdeyyā”ti.

Atheko amacco pūraṇakassapassa vaṇṇaṃ kathesi, eko makkhaligosālassa, eko ajitakesakambalassa, eko pakudhakaccāyanassa, eko sañcayassa belatṭhaputtassa, eko nāṭaputtanigaṇṭhassāti. Rājā tesāṃ kathaṃ sutvā tuṇhī ahosi. So hi jīvakasappa mahāamaccassa kathaṃ paccāsīti. Jīvakopi “rañña maṃ ārabha kathiteyeva jānissāmī”ti avidūre tuṇhī nisīdi. Atha naṃ rājā āha “tvam pana, samma jīvaka, kiṃ tuṇhī”ti? Tasmīṃ khaṇe jīvako uttāyāsanaṃ yena bhagavā tenaṇjaliṃ paṇāmetvā “eso, deva, bhagavā ahaṃ sammāsambuddho amhākaṃ ambavane viharati saddhiṃ adḍhatelasehi bhikkhusatehi. Taṃ kho pana bhagavantaṃ evaṃ kalyāṇo kittisaddo abbhuggato”ti nava arahādiguṇe vatvā jātito paṭṭhāya pubbanimittādhedhaṃ bhagavato ānubhāvaṃ pakāsetvā “taṃ bhagavantaṃ devo payirupāsatu, dhammaṃ suṇātu, pañhaṃ pucchatu”ti āha.

Rājā sampuṇṇamanoratho hutvā “tena hi, samma jīvaka, hatthiyānāni kappāpehī”ti yānāni kappāpetvā mahantena rājānubhāvena jīvakambavanaṃ gantvā tattha maṇḍalamāle bhikkhusaṅghaparivutaṃ tathāgataṃ disvā santavīcimajjhe mahānāvaṃ viya niccalaṃ bhikkhusaṅghaṃ ito cito ca anuviloketvā “evarūpā nāma me parisā na diṭṭhapubbā”ti iriyāpatheyeva pasīditvā saṅghassa añjaliṃ paggaṇhitvā thutiṃ katvā bhagavantaṃ vanditvā ekamantaṃ nisinno sāmāññaphalapañhaṃ pucchi. Athassa bhagavā dvīhi bhāṇavārehi paṭimaṇḍitaṃ sāmāññaphalasuttaṃ kathesi. So suttapariyosāne attamano bhagavantaṃ khamāpetvā uttāyāsanaṃ padakkhiṇaṃ katvā pakkāmi. Satthā acirapakkantassa rañño bhikkhū āmantetvā “khatāyaṃ, bhikkhave, rājā, upahatāyaṃ, bhikkhave, rājā. Sacāyaṃ, bhikkhave, rājā issariyassa kāraṇaṃ pitaraṃ dhammikaṃ dhammarājānaṃ jīvitā na voropessatha, imasmiṃyeva āsane virajaṃ vītamalaṃ dhammacakkhuṃ uppajjissatha. Devadattaṃ nissāya asantapaggahaṃ katvā sotāpattiṃ phalā parihīno”ti āha.

Punadivase bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuttāpesuṃ “āvuso, ajātasattu kira asantapaggahaṃ katvā dussīlaṃ pāpadhammaṃ devadattaṃ nissāya pitughātakakamassa katattā sotāpattiṃ phalā parihīno, devadattena nāsito rājā”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, ajātasattu idāneva asantapaggahaṃ katvā mahāvināsaṃ patto, pubbepesa asantapaggaheneva attānaṃ nāsesī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto mahāvibhave brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto takkasīlaṃ gantvā sabbasippāni uggaṇhitvā bārāṇasiyaṃ disāpāṃmokkho ācariyo hutvā pañca māṇavakasatāni sippaṃ vācesī. Tesu māṇavesu eko sañjīvo nāma māṇavo atthi, bodhisatto tassa matakutthāpanakamantaṃ adāsi. So uttāpanakamantameva gahetvā paṭibāhanamantaṃ pana aggahetvāva ekadivasaṃ māṇavehi saddhiṃ dāruatthāya araññaṃ gantvā ekaṃ matabyagghaṃ disvā māṇave āha “bho, imaṃ matabyagghaṃ uttāpessāmī”ti. Māṇavā “na sakkhissasī”ti āhaṃsu. “Passantānaññeva vo taṃ uttāpessāmī”ti. “Sace, māṇava, sakkosi, uttāpehī”ti. Evañca pana vatvā te māṇavā rukkaṃ abhiruhīṃsu. Sañjīvo mantaṃ parivattetvā matabyagghaṃ sakkharāhi pahari, byaggho uttāya vegenāgantvā sañjīvaṃ galanāliyaṃ ḍaṃsitvā jīvitakkhayaṃ pāpetvā tattheva pati, sañjīvopi tattheva pati. Ubhopi ekaṭṭhāneyeva matā nipajjīṃsu.

Māṇavā dārūni ādāya āgantvā taṃ pavattiṃ ācariyassa ārocesuṃ. Ācariyo māṇave āmantetvā “tātā, asantapaggahakārā nāma ayuttaṭṭhāne sakkārasammānaṃ karontā evarūpaṃ dukkhaṃ paṭilabhantiyevā”ti vatvā imaṃ gāthamāha -

150. “Asantaṃ yo paggaṇhāti, asantaṃ cūpasevati;
Tameva ghāsaṃ kurute, byaggho sañjīviko yathā”ti.

Tattha asantanti tīhi duccharitehi samannāgataṃ dussīlaṃ pāpadhammaṃ. Yo paggaṇhātīti khattiyādīsu yo koci evarūpaṃ dussīlaṃ pabbajitaṃ vā cīvarādisampadānena, gahaṭṭhaṃ vā uparajjasenāpatiṭṭhānādisampadānena paggaṇhāti, sakkārasammānaṃ karotīti attho. Asantaṃ cūpasevatīti yo ca evarūpaṃ asantaṃ dussīlaṃ upasevati bhajati payirupāsati. Tameva ghāsaṃ kuruteti tameva asantapaggaṇhakaṃ so dussīlo pāpapuggalo ghasati saṃkhādāti vināsaṃ pāpeti. Kathaṃ? Byaggho sañjīviko yathāti, yathā sañjīvena māṇavena mantaṃ parivattetvā

matabyaggho sañjīviko jīvitasampadānena sampaggahito attano jīvitadāyakaṃ sañjīvameva jīvitā voropetvā tattheva pātesi, evaṃ aññopi yo asantapaggahaṃ karoti, so dussīlo taṃ attano sampaggāhakameva vināseti. Evaṃ asantasampaggāhakā vināsaṃ pāpuṇantīti.

Bodhisatto imāya gāthāya māṇavānaṃ dhammaṃ desetvā dānādīni puñṇāni katvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi - “tadā matabyagghuṭṭhāpanako māṇavo ajātasattu ahosi, disāpāmokkho ācariyo pana ahameva ahosi”nti.

Sañjīvajātakavaṇṇanā dasamā.

Kakaṇṭakavaggo pannarasamo.

Tassuddānaṃ -

Godhasiṅgālavirocaṃ, naṅguṭṭharādhakākañca;
Puppharattañca siṅgālaṃ, ekapaṇṇaṃ sañjīvaṃ.

Atha vagguddānaṃ -

Apaṇṇako sīlavaggo, kuruṅgo ca kulāvako;
Atthakāmo ca āsīso, itthīvaruṇapāyimhā.

Litto parosataṃ haṃci, kusanāḷā sampadāno;
Kakaṇṭako pannarasa, satapaṇṇāsa jātakāti.

Ekakanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

Namo tassa bhagavato arahato sammāsambuddhassa

ΠΑΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΑΥΤΗ ΤΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Η παρούσα μετάφραση αποτελεί μέρος του PaliVerse Project, της πρώτης πλήρους και ενιαίας αγγλικής μετάφρασης του Κανόνα Πάλι, μαζί με τα Σχόλια (Aṭṭhakathā) και τα Υποσχόλια (Ṭīkā) και συνοδεύεται από διαδραστικά εργαλεία μελέτης. Το PaliVerse είναι ένα έργο σε εξέλιξη. Οι μεταφράσεις που δημιουργούνται με τεχνητή νοημοσύνη βελτιώνονται συνεχώς μέσω αναθεωρήσεων και σχολίων από ειδικούς. Το παρόν κείμενο αποτελεί την πιο πρόσφατη μετάφραση κατά την ημερομηνία λήψης.

Ημερομηνία δημιουργίας PDF: 14 Σεπτεμβρίου 2026

ΠΩΣ ΝΑ ΠΑΡΑΘΕΣΕΤΕ ΤΗΝ ΠΗΓΗ

PaliVerse (2026). Σχόλια. Ο Κανόνας των Ομιλιών - Σχόλια. 5. Η συλλογή των μικρών κειμένων. 14. Σχόλια για το βιβλίο των ιστοριών γέννησης-1. 1. Το βιβλίο του ενός έχει ανακτηθεί από το paliverse.org

© 2026 The PaliVerse Project · Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος
Κέντρο Μελέτης και Πρακτικής Βουδισμού Τεραβάδα
Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία εγγεγραμμένη στην Ελλάδα
Το παρόν PDF μπορεί να διανέμεται ελεύθερα για σκοπούς μελέτης και πρακτικής.

PaliVerse.org